ئوستووی یەکگرتن.. ئالان فەرمان

بەبەواى(موراد فەرهاد پور)ئەم سەردەمە ئەگەرچى سەردەمى بانگەشەى لە(ئوستوو داماينە) بەناو هەشتا لەناو ئوستووسازيدا دەژين. ئەو وا پێناسەى ئوستوو دەكات كە بريتين لە"كەمەك حيكايەتى گشتى ئامانجيان بەگشتيكردنەوەى ژيان و شتەكانە.وەزيفەى ئوستووەكان بريتيە لە پەكردنەوەى درز و كەلێنەكان و شاردنەوەى ناكۆكيەكان". واتا ئوستوو هەميشە خۆى لە نوقستانى و خەلەلە ئامێزەكانى واقيع دەشارێتەوە تا وێنەيەكى كەمگير و شمولى بە دياردەكان درووستبكات. ئوستوو هەميشە دەيەوێت وەك تەرجەمە بكاتە سەر سادەيى و ستيحيەت تا ئەو ئامێزى و ناكۆكيە ناوەكيانەى دياردەكان بسڕێتەوە. ئەگەر ئەو تەفسيرەى فەرهاد پور بە ئوستوو پەيوەست بكەين بە گوتارى كوردايەتى و يەكنەگرتن و پەرتەوزيەوە واتا: هەزە كوردية ئايدەلۆژيستەكان لەبرى گەيان بە يشە مۆزوويەكانى ئينشقاق و ترازانى كورد، پەنا دەبەنە بەر قيژە و هاشوهوشى يەكگرتن. لەپێناو بەديهاتنى ئارەزووى يەكێتى كورد هەموو كارتەكەرە بونيادى و مۆژويەكانى يەكنەگرتن دەشارنەوە.
بەبەواى من ئەوەى دەيەوێت يەكگرتنى رەژاقا و پارتە فاشيستەكانى ئێرە دروست بكات، خەريكى ئەو ئوستووە سازيەيە لەپێناو خەدزينەوە لەگەل سەخت و دژووارەكەى يەكنەگرتن. دەمامكێكى ئايدەلۆژيە لەگەل حيكايەتى خورافى و ختوكەدانى ناسيۆناليستانە دەيەوێت نەخشەى كوردستان يەك بخات، بەبێ بينينى ناكۆكيە بونيادييەكانى ناو نەخشەكە.

من هەميشە بەگومانەوە لەو هاوارە دەوانم كەدەنگت كواليسيەن گرينگە, يەكگرتن و وەكيەكى هەزە كورديەكان تاكە چارەسەرە. قيژەيەكى ئايدەلۆژيستانە كە بەتەواوى لەسەر نەبينين و جەهل ئامادەكراوە، هاوار دەكات با ئەو پارت و تەوانينە لەگەل پارت و دونيابينيەكى تر يەك بگرن تا كارەساتەكان كەمەك بخۆن. ئەو تەگەشتنە چەندە خۆن و فەنتازياى هەزار سالەى ميللەتەكە، هەندێش نەخشە بەدەست تەفسيرەكى ئايدەلۆژيستييانەوە.
تەگەيشتنەكى ترانسدينس و خوافييە حيساب بە ئەو بشە بچووک بچووكانە ناكات كە دواجار وەنە كەگير و گورەكەمان بە نيگار دەكات. ئەو مەنتاليتەتە حيساب بە ئەو توراسە مۆزوويە ناكات كە

ئەو مەدلەل لە ناکۆکی و جیاوازیانەی فابریکە کردووە، بەکوو ئاستوخە بازیداوە بە سەر وەنە گۆرە و زبەلاحەکەی یەکگرتن.
کۆنفەدراسی رۆژئاوای کوردستان لەدەرەوەی ئەو تیەر و تەفسیرانەدا غەرق بووە. کیمیایەکە دیموکراتیک دووماتەری جیاواز تەکنیک بکات کە لەووی بونیادی و جیاوازی گوتارەوە بە ئەبەد ئاوێتە نابن. رۆژئاڤا ناتوانێت بە ئیحتوا کردنی ئەو هەزانەی کە دەستیان لەتیرەر و خیانەتی نیشتمانیدا هەبوە وەریانبگەتە سەر پاڵەوان و قارەمانێتی. بەکوو ئەوە دەموچاوی رۆژاڤایە بە کارلەککردن لەگەڵ ئەو هەزانە دەبەتە بەزیو و قەرەقز. رۆژاڤا بە ئاوێتەبوون لەگەڵ پارتی و هەزە فشەکانی تر، تەنیا ستوونێ ئینسانی و مەبدئیکی توشی داگەان و هەرەس دەکات. لەدیدی سیاسیکانی رۆژاڤادا ئۆگەر پەرتەوازەبین ئەوا رۆژاڤا دەکوێتە ناو زومەتی هەرەس و کارەساتکان. ئۆگەرچی ئەو بانگەشەیە حەقیقەتکی تەدایە، بەڵام بەبێ حیسابکردن بکردەیی بوونی ئەو یەکێتیە لەسەر ئاستی تیەری و زەمینی.
ئەوەی لەهەولەر پیادە دەکرێت مەدەلی خیانەت و فاشزیمە، ئەوەی لەلایەن رۆژاڤاوە پیادە دەکرێت مەدەلی ئینتیما و دیموکراسیەتە. ئەو کۆنفەراسە بە ئیمتیاز یەکگرتنی فاشیزم و دیموکراسیەتە. هەر تەکنیکبوونکی دیموکراسی لەگەڵ فاشیزم عافافەی دیموکراسی مەنفیدکات و ڕاستە و ڕاست دەبەتە دیموکرا-شیزم.
ئەمە چەندە لەبەردەم ئایندەی کارەساتدا وەستابین، هەشتا شایەنی ئەوە نییە دیموکراسیەت بخەینە خزمەتی فاشیزمەوە.

دەرەدا لە لەووەدا و داهاتوو زەر بوردی دەربارەی ئەو خەتەفرەدانە دەدوێت. بەبروای دەرەدا کاتک ئەمە توشی تیەر دەبین نابێت لەپەناو نەهەشتنی تیەردا دیموکراسیەت پشکل بکەین. ئەو بەرگریە ناو دەنێت بەرگری دژە-خۆ"autoimmunity" لە بایەلۆژیادا هەندک جار بەرگری لەش لەپەناو پاراستنی جەستە هەرش دەکاتە سەر جەستەکە خۆی. ئەو خوونی دیموکراسیەت رۆژاڤا بەو یەکگرتنە بپارێزێت دیموکراسی پان دەکاتەوە. شەرپەنجەی یەکگرتن بەتەواوی لەناو ژینگەی ناسیونالیزمدا سەوز بووە. ناسیونالیزمی کوردی دیموکراسیەت بەهەر نرخکبەت پارتی و رۆژاڤا یەک بگرن، ئۆگەر چی ئەوەی پاندکرەتەوە دیموکراسی بێت. نوکتەکەی ژیژک کتومت ئەو پگە ئایدەلۆژیەمان بە تەفسیردکات کە لەسەر ستارباکس دیگەرەتەوە. ستار باکس بانگەشەی ئەوە دەکات ئۆگەر بێت و قاوەیک بپاریەکی کەمک زیاتر لەقاوەکانی تر بکەیت، ئەوا قازانجکەی بە جوتیارانی قاوە و منداڵانی گواتیمالایە. بەپێی ژیژک کیار بەسەرک

سەرمایەداری دروست دەکات بەسەرکیش هاوسەز بە هەژاریی! بەکورتی لەیەک کوپدا سەرمایەداری و کۆمۆنیزم بەکەکتەلەک فەدەکات!
ئەوانەی دەیان بە ئەو یەکگرتنە لەدەدات لەیەک کوپدا هەم شەرافەت دەخەنەو هەم خیانەت.پەردەیەکی ئوستووەی و ئایدەلەژیان بەسەر ئەو نەگونجان و جیاوازیانە داداو کە پارادەکس و موستەحیلاتەکانی یەکگرتن کەشف دەکەن.
وەای ئەوەی ئەو تەلەرانسە قەزوونە سەر بە ەچەەکی گەمژەیە هاوکات نا ئەخلاقیشە. ئەو کەنفراسە چەندە لەسەر ئوستووە و ناواقعیەت ئاواکراوە، بەهەمان ەاددەش لادانە لە مەالەی سیاسی. مەخسەرکردنە بە خوەنی ئەو مرەقانەشی لەپەناو ئەو دیموکراسییەدا مردن.دیموکراسییەک وا خەریکە دەبەتە بەرای فاشییەت. ئەوە ئەو دەردەیە کە سیاسەت لەدونیای ئەمەدا دروستیبدەکات. تاعونی سیاسەت وای کردوە چیتر نەەین ئینسان حەیوانەکی سیاسیە، مرەق لەگە کەمەەک وەاغی سیاسی دەرگیر بووە. کە خیانەت و شەرافەت لەیەکتر موتوربە دەکات. عەفافە و جوانی دیموکراسیەت لەوەدایە وەرنگەەتە سەر تیەرەر و فاشییەت، تەکەەکردنی ئەو دوانە لەهەموو ئەو کارساتانە گەورەترن کە بەیارن لەئایندەدا سەرمان لەبدەن! ئەو ئەقەەی دەیەوەت ئەو کیمیایە دروست بکات چەندە مندالی جەهل و گەمژەیی بەت هەندەش مندالی ئینحراف و بە ئەخلاقیە!

ئالان فەرمان

دیدارەک لەگەە هونەرمەندە ئامانج غازی.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند ئامانج غازی: ئەو میتەدانەی لە کەلیژی هونەرە و لەپەیمانگەی هونەرجوانەکان دەخوەندرەن وەك پەویست نین
هونەرمەند ئامانج غازی: لە نەو دونیاری هونەر دا نووسین یەکەکە لە بوارە هەرە گرنگەکان
هونەرمەند د. ئامانج غازی شاکر ئاغا ناسراو بە (ئامانج

غازی)، یەکێکە لە هونەرمەندە ناسراوەکانی کوردستان لەسەر دەستی رابەری هونەر مامۆستا (زرار محەمەد مستەفا) فێری ژێنینی ئامێری عود بووە و بووتە ئەندامی (تیپی مۆسیقای پاشای گەورە). لە ساڵی 1980 چەتە پەیمانگەی هونەرجوانەکانی موسڵ لە ساڵی 1985 بەپلەی (یەکەم) تەواوکردوە.لە ساڵی (2005) کۆلیژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەڵاحەدینی بەپلەی(یەکەم) تەواوکرد. تائێستا (30) ئاوازی بە هونەرمەندانی کوردستان داناوە،لەگەڵ (9) کۆمەڵی هونەریی موزیك و گۆرانیی.خاوەنی درێژترین میلادی گۆرانی کوردییە بە ناوی (کۆچ و باران).خاوەنی (8) کتێبە لەبواری میوزیك و (6) کتێبیشی ئامادەیە بە چاپ.. بە ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی بەباشمان زانی لە نزیکەوە ئەم هەڤپەیڤین لەگەڵیدا ساز بدەین.

هەڤپەیڤین – کامەران حاجی ئەلیاس

***کامەن ئەو هونەرمەندانە کە بەهرەی تیان دزییەوە؟**

- دزینەوەی بەهرەی ئەم دگەڵتەوە بۆ ئەو کە لە ساڵی 1975 لە ئێران لە ئاوارەیی گەراینەوە رواندز، ئۆکاتێ قوتابی بووین لە قوتابخانەی پاشای گەورە لە قەناغی چواری بنەڕەتی ،بەپێی ئەوەی دەنگمان باش بوو ئەندامی تیپی سروودی قوتابخانە بووین ئەویش لەرێگەی مامۆستای گەورە رابەری هونەر(زرار محەمەد مستەفا) ئەمەی هەبژارد بە ئەو تیپە لە نێوان ساڵانی 1975-1976 دوایی لەهاوینی ساڵی 1977 بانگەشت کراین بۆ دامەزراندنی تیپی موزیکی پاشای گەورە بەدیارکراوی لە 1/7/1977 ماوەی ساڵێك لە خوول ماینەوە من هەرلەسەرەتاوە حەزم لە ئامێری عود بوو وە دەست پێنجەکەم زیاتر بۆ ئەو ئامێرە دەشیا، دوای سێ مانگ لە خوولێکی چڵی هاوینە لەگەڵ کردنەوەی دەرگای قوتابخانەکان بۆ یەکەمینجار ئامێری عودمان لەباوەش گرت لە ئاهەنگێك چەندین سروودمان پێشکەش وەکو سروودی (تادەست لەمل هیوا نەکەم) دوایی چەندین قوتابی تر بوونە ئەندامی تیپی موزیکی پاشای گەورە هونەرمەندی گەورە زرارمحەمەد مستەفا بە مامۆستای خۆمان دەزانین ،لەدزینەوەی بەهرەوتوانستی ئەمە وە هەرلەسەرەتاوە بۆشوەیەکی ئەکادیمی پەروەردەکراین، فێری موزیك بووین واتە بنەتەی موزیکەوە فێری بابەتەکان بووین هەر ئەو نەتە موزیکیانەش بوو ئەمەی گەیاندە ئەوەی لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی موسڵ وەربگیرین بە ئەوەی هیچ نەتەیەکی بگانە واتە عەرەبی یان فارسی یان تورکی ببینین یان گوبیستیبین ئەمە توانیمان

هەموو راستەوخۆ نوێنەرانی بەرەی ئەم نوێ موزیکییە بە ئەم دەروازەیەکی گرنگ بوو لەبەر ئەوە مامۆستا زرار دەروازەیەکی زێر گەورە بوو بۆئەوەی بابەتەکان بە ئەم فراهەم بکات.

- **ئەو سەرەتا بە ژێنینی ئامێری عود دەستان پێکرد دوای بەچاڵە هەکارەکەی بە چی دەگۆڕێتەوە؟**

-سەرەتای دەستپێکردنم بە ئامێری عود دەستم پێکرد هەروەک لەسەرەتا ئاماژەم پێکرد ،ساڵی 1980 لەگەڵ هونەرمەندان چوار ساڵ و سەیدە ئەحمەد رواندزی لە تەمەنی 15 ساڵیدا بەرەو بەغدا بەرەکەوتین لەوە لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان لەبەشی موزیك چاوپێکەوتنمان ئەنجام بۆپلەی زێر باش وەرگیران بەڵام بە فەرمانەکەی ئەوسا ئەوانەی دانیشتووی ناوچەی ئەتەنەمین دەبە بگەڕێنەوە بچن لە پەیمانگەی موسیقی بخوێنن چونکە بۆپەی بەیارەکە ئەو پەیمانگایە بە پارێزگاکانی ئەتەنەمی تەرخان کرابوون بۆیە ئەمەش گواستراینەوە ئەو پەیمانگایە ساڵی یەکەم و دووەم لە ئامێری عود بەردەوام بووم بەر ئەوەی مامۆستایەکی ئەوتەم نەبوو لەرووی ژێنینەوە تا لەگەڵم بەردەوام بێت من پێش بچمە پەیمانگا وەکو ژێنیارەکی باش دەرکەوتووبووم بۆیە ساڵی یەکەم و دووەمی خوێندن لە هەموو وانەکان وەکو سەڵفێج ،خوێندنەوە ،پراکتیك.. زۆرباش بووین ئەوەش ئاسانکاری زۆر گەورەی بە ئەمەمان کردبوو بەڵام لە ساڵ دووەم یەکێك لە ژنیارەکانی بەتواناکانی شاری موسڵ بەناوی (خالد محمەد عەلی) کە مامۆستاش نەبوو لە پەیمانگا هونەرمەندێکی ناودارە لە بواری ئامێری عود ئێستا دانیشتووی وڵاتی ئیماراتە سوودێکی گەورەم لێبین ئەوسا لەبواری تەکنیك و ژێنینی پێژەکان ..ئەو بابەتانەی پێویست بوون بۆئامێری عودەوە دواتە مامۆستایەکی ترمان بۆهات کە خەڵکی وڵاتی تونس بوو ناوی (محەمەد سادق) بوو خودا لێخۆشبێت ئێستا لەژیان نەماوە ئەویش هەندێك تێکینکی لەسەر ئامێری عود پێدام،چونکە ئەوسات شاری عەراق و ئێران بوو دەرگا وڵابوو بە ئەو مامۆستایان لە میسر لە تونس.دواتر بە عەراق لەپەیمانگاکان و لە شوێنەکانی تریش وانەی موزیك و هونەریان دەگووتەوە ..بەڵام ئامێر گەرینم هەرچەندە ئامێر گەرنیش نەبوو بەڵکو لەتێك ئامێری عوددا راهێنانم لەسەرئامێرچڵەش دەکر ئەوەش دەگەڕێتەوە بە مامۆستا زرار کاتێ لە ساڵی 1982 لەگەڵ کەمێك لە هاورێکانی خۆی گۆشتێکیان کرد بە ئەورپای رۆژهەڵات (بولگایا و رۆمانیاو هەنگاریا)،لە وڵاتی رۆمانیا

چەپڵەیەکی لەگەڵ خۆی هێنایەوە بۆئەوەی لە تیپی موزیکی پاشای گەورە بتوانێ ئەو ئامێرە بژێنێت واپێشنیارکرابوو هونەرمەند سیروان سیرینی ئەو ئامێرە بژێنێت ئەو چەپڵەیە زۆر بەبێ نازی لە ستەدیۆکەمان کەوتووبوو بۆیە منیش پێشنیارمکرد بە مامۆستا زرار کرد گووتم ئەو چەپڵەیە بەمن نێی بەم بە پێیمانگا بە ئەوێی لەوێ خەم لەسەر ژێنینی فێربکەم دیاربوو زۆری پێخۆش بوو ئەمەش ئەوسا تازە مامۆستایەکمان بە هاتوو بوو دەرچووی پێیمانگای هونەرجوانکانی بەغدا بوو ئێندامی تیپی سەمفۆنای عێراق بوو ناوی(ئەدوەر کازم) بوو کە ئێستا بە ئەزبەر مولا ناسراوە وە ژنیاری تیپی موزیکی هونەرمەند کازم ساهیرە توانیم سوودێکی باشی لێوەرگرم لە بواری ژێنینی چەپڵە توانیم لە ماوەی شەش مانگ تا ساڵێك توانیم زۆر بەباش ئامێرەکە بژێنم ئەوا بوو سەرتاکەم دوایش زۆر هەگری ئەو ئامێرە بووم لەبەر ئەوە دەنگوارێکی فراوانی هەیە بە فێربوون وهەروەها دەتوانێ بەشایەکی گەورە لە لە بورای دەنگکانی بایس واتە دەنگ گۆکان لە نێو تیپکان پێبکاتەوە دواتریش لە تیپی ئەرکەسترای پاشای گەورە سوودێکی باشمان لێبینی ئێستاش هەردوو ئامێرەکە (عود و چەپڵە) لای من وەکویەك خەشویستن بەربەردەوامی لەگەڵیاندا خەریکم.

- **وەکو مامۆستایەك لە کۆلیژی هونەرە جوانکان چۆن دەڤانیتە میتۆدی خوێندن لە کۆلیژ و پێیمانگای هونەرجوانکان لە کوردستان ؟**

-پرسیارەکە لەجێی خۆیتی ، بەراستی ئەو میتۆدانەی لەبەردەست دانمان دان وەکو میتۆدێکی شیاو بە بابەتکانی خوێندن بە بەچوونی خەم وەك پێویست نین لە پێیمانگای هونەرجوانکان تانانەت لە کۆلیژی هونەرە جوانکانیش کۆلە هەولێر و سلێمانی ئێستا لە دەکیش دامەزراوە.. یەك نەخستنی ئەو وانانەو دانانی یەك میتۆدی بابەتکان لە بواری میتۆدی ئامێرکان وەکو پراکیتیك وەکو ئامێرکانی سلفێج تیێرکانی موزیك و زانستی ئامێرکان ..هەموو ئەوبابەتانە میتۆدێکی ئەوتەمان نییە کە بتوانێت هاوتەریبی ئەو کۆلیژە پێشکەوتووکانی جیهان دەخوێندرێت هەندێکیان لە دانانی خەمانە واتە وەرگرتنی سەرچاوە ی جیاواز ئەمخەمان داشتووە بەسوود وەرگرتن لەوچەند سەرچاوەیەك بەڵام نابوونی کەنفراسێکی زانستی بە پێیمانگاکانی هونەرجوانکان لەوزارەتی پەروەردە تانانەت لە وەرزارەتی خوێدنی باڵاش ئەنجام نەدانی ئەم کەنفراسانێکی زانستی لە نێوان کۆلیژی

هونەرجوانەکان بەیەکخستی هەموو بابەتەکان، کەلەنەکی گەورەی دورست کردوە خەشم رایەکی تایبەتم لەو بوارەدا هەیە ئەویش ئەویە ئەمە بتوانین لە بوارەکانی دانانی میتەد دا سوود لە بابەتەکانی کەلەپووری میللی وفەلکەری هەروەها ئەو بابەتانەی تری خەمانە وەربگرین و بتوانیی رەسنیەتی خەمان لەگەڵ هاوچەرخی و نوگەرایی دونیای ئەستادا لەبواری موزیك دا ئاوەتەو ئاوەزانی یەکتر بکەین بەئاوەی ئەمە تایبەتمەندەکی تەواو بدەین بە بابەتەکانی خەمان لە بوار موزیك دا وەکو چۆن میللەتەکانی تر بە دانانی بابەتەکانی گرنگی خەیان بە رەکخستنی تەخمەکانی موزیك لەمیلەدی لە ریتم لە هاەمەنی لە مەرکی دەنگ واتە ئەوان لەوبابەتانە سوودەکی زەریان بینیوە ئەمەش لە ئەستادا لە قەناغی دانانی سەرەتایەکی بتەوین بە ئەوبوارەنەدا دەبە لەو بابەتانە دەست پەبکەین بەداخەوە تائەستا ئەو کەلەنە ماوە پەنەکراوەتەوە ئومەدەخوازین لە ئاندەکی نزیکدا ئەو کەنفراسانە ئەنجام بدرەت چ بە پەیمانگاکانی هونەرجوانەکان چ بە کەلیژی هونەرجوانەکان بە رەکخستی هەموو ئەو میتەدانە دانانی ئەوبابەتانە کەلەگەڵ دونیای سەردەم بگونجەت بە ئەوەی هەردوولایەنی رەسانیەتی و هاوچەرخی بیەکەوە ببستینەوە.

- **لە نەو میوزیکی کوردی لە ئەستادا چەندین دەنگ و ئاواز دەبیسترەت کە چەڕ بەخش نین یاخود کاتین بەبەچوونی تە هەکارەکەی بەچی دەگەتەوە؟**
- سەرەتا ئەگەر پەناسەیەك بە پرسەی چەڕ بکەین دیارە چەڕ بریتیە لە فراوان بوونی ئەمەیە بە جیهانەکی تازە یان بە بابەتەکی تازە کە بتوانین لەگەیدا هەڵ بکەین ئەو بابەتانەی ئەمەڵ لەگەڵ دونیا مەزیك دا یەك دەگرەتەوە بەتایبەتی لەناساندنی شوناسی بابەتەکان لە گەرانی دانان یان لە میلەدی ئەوبابەتانەی کە وەکو گەارنی نوە ئەمەسیری دەکەین یاخود وەکو بابەتەك کەتەدا وەکو میلەدی هاوچەرخ کاتە ئاوەزانی تەکستی شیعری دەبەت بەداخەوە هەندە لە ئاوازەکان کرچ وکاەن نەبوونی بابەتەکی زانستی لە ناومیلەدیەکەدا نەبوونی پەیژەگەرکی لە نەو گەرانیەکان ئەمەوای کردووە چەڕ نەبەخشەت یاخود مامەڵەکردنی ئەمە لە کونسەرتی ئەمە لەگەڵ تەکستی شیعری و بابەتی ئەدەبییەوە مامەڵەکی زانستیمان لەگەڵ نەکردووە یاخود لایەنەکانی تەمارکردنی دەنگ بە هەند هەڵبگرین یاخود بیکینە پەوەرکی

زەر گرنگ بۆتەوەی ئەو دەنگانە هەبژێرن ئەمە لایەك لە لایەکی تریش دا نیشاردەبوونی گەرانیبژێکان لە چینە دەنگیی خیانەتکە کەلەنکی گەورەی دروستکردوە هەوڵها هەندە لە ئاوازدانریش سەلیقەیکی ئەوتۆیان نییە بەهەبژاردنی دەنگکانیام بە ئاوازکانیان بۆیە سەیر دەکەین کە گەرانیەکان تەمار دەکرێن بەشێوەیکی زانستی لەگەڵ دەنگ لەگەڵ تەماركردن لەگەڵ بواری ئامێرکان واتە گونجاندنیان ئەوانەی رەژهەڵاتین لەگەڵ ئەوانەی رەژ ئاوایین هەروەها لە بواری هارمۆنی بواری چۆنیەتی رەکخستنی تیپ بە ئەوەی ئەو تیپە بەشێوەیکی تەکمە بابەتکانی خۆی بگەیەنێتە ئامانجکی مەبەست دار.

- **میوزیکی کوردی خاوەن چەندین فۆرمی جیاوازە، تاچەند سودیان لەوەرگیراوە بۆ ئەوەی موزیکی کوردی بگاتە ئاست میوزیکی جیهانی؟**

-ئەو بابەتانەی ئەمە قسەی لەسەر دەکەین زۆر هەستیار و گرنگە کە ئەمە بتوانین مامەڵە لەگەڵ فۆرمی چنین کوردی بکەین ئەوانەی دابەشبوونەسەردەڤەرکانی کوردستان لەبادینان لەسەران لە گەرمیان لە هەورامان و ناوچەکانی تری کوردستان.. ئەو فۆرمانە بە بەچوونی ئەمە بناغەیکی بتەوەی دانانی میلۆدی بابەتکانی تری ئەوانەی خاوەنی فۆرمی ئازادن کە دەچەدەن بەنام بە ئەمە زۆر زۆر گرنگە کە بتوانین ئەو بابەتانەی کەوا بەریتمکا واتە کێش و خەرایی تێدا بەرجەستە بووە بتوانین سوودی لەوەرگرین بۆ ئەوەی لەو میلۆدیانەی کە لە فۆرمکان دا هەیە پێگەیەك یاخود شوناسەك و ناسنامەیکی نەتەوەیی ببخشینە بابەتکانی گەرانیەکانی خۆمان بۆیە لەلاوك لە حەیران لە قەتارە لە ئەلاویسی لە خاوکەر لەسیاچەمانە لە هەرە لە نیوەشەو لە ئای ئای لە سەفەر لە هەموو ئەو بابەتانەی پارچەکانی تری کوردستان لە لاقنەج لە مەقامی دەلال لەئایشائیبە لە رەژ ئاوا بەجۆرێك سوود لە هەموو ئەو بابەتانە وەرگرین بیانخەینە نەو پرۆگرامکانی خوێندنی خەشمانەوە ئەمە لەو بوارەدا کارمان کردووە دەستپێکی ئەو کارمان ئەوە بوو کە توانیمان لە فۆرمکانی چینی کوردییدا لە باکور تارژهەڵات دواتریش لە باشوورەوە بە رەژئاوا گەشتکی زانستی لە نەوان ئەو فۆرمانەدا بکەین بۆئەوەی بتوانیین ئەو فۆرمانەی کەوا هەندکیان لە چێندا هاوبەشن بەنام تەنها لە شێوازی ووتندا هەندکیان بەکرمانجی سەروو هەندکیان بە کرمانجی خواروو تەهان لە کەنسەتی

ئەدەبییەوە هەندێك جیاوازیان هەیە ئەگینا لەرووی فەرمی چینەوە لە رووی میللەتی ئاوازەوە زۆر لەیەکترەوە نزیکن ئەو پردە هاوبەش لە نێوان ئەو بابەتانەوە بە من ئەوە دەردەخات کە یەك کلتوور یەك کەلەپووری زیندووی لەبواری گۆرانییەوە فۆلکلۆر مللییەوە دەتوانین هاوکارمان دەبێت بە دەزینەوەی ئەو نهێنیانەی کە تائێستا ماونەتەوە لە نێوان ئەو فەرمانەی دەتوانێت پرۆژگاریان لەبیرکرێت لەوشەوە بتوانین شوناسی موزیکی کوردی دیاری بکەین .

- **وەکو ئەندامێکی کارای تیپی میوزیکی (پاشای گۆرە)،لە ئێستادا ئەو تیپە بەرهەمی نییە هیچ پرۆژەیەك هەیە بۆ ئەوەی وەکو سااڵنی هەشتاکان بەرهەمی بڵێز پێشکەش بکات؟**

-سەبارەت بە تیپی میوزیکی پاشای گۆرەوە هەر لەسەرەتای دامەزراندیەوە لە ساڵی 1877 تائەمڕۆ لە ماوەی (47) ساڵ بەردەوام بووینی بە خێیەوە بینیوە بەناو هەورازو نشێوی زۆری تێکۆشانەوە کە بەداخەوە هەندێ لە هەڵکەوتەکان خەمان لێی بەرپرسیارین هەندێکی تریش مەژووی دوای راپەڕین و ئەو بابەتە هەندێ هەڵکەوتوونە بەربەستە لەوەی ئەوەی هەندێ کزی لە بەرهەمی نوێ بێتە ئارا بەناو ئێستا ئەمەی هونەرمەندان کەوتوینەتە سەر ڕێگا راستەکەی پێیامە راستەکەی خەمان یان ئەو وەفایەی بە رابەرای کەچکردومان هونەرمەند مامۆستا زرار محەمەد مستەفا دەربەیوە دووپات بکەینەوە بەوەی ئەو تیپەی ئەو دایمەزراندوە ئەمە درێژە پێدەری دەبن بەجۆرێك بەرهەمەکانی خەمان لەوەدا چەکردەتوە ساڵانێ سێ تا چوار بەرهەمی ئەکادیمییەمە تەمار بکەین بەناو بەداخەوە تائێستا ئەو هاوکارییە پێویستییە نەکراوین تاوەکو بتوانیین ئێندامەکانمان کەبکینەوە بە ئەوەی لە ستدیە بەرهەمەکان بە کوالێتێکی بەرز تەمار بکەین هیودارین لە داهاتوو ئەو بەرهەمانە تەمار بکەین.

- **بەرزتان خاوێنی چەندین کتێبن لە بواری میوزیك ئەگەر باس لەو ئەزموونەی خۆت بکەیت؟**
- لە نێو دونیاری هونەر دا نووسین یەکێکە لە بوارەکانی هەرە گرنگەکان ئەگەر هونەرمەند بتوانێن لە تاك ژنین دانانی ئاواز دا لەگەڵ فەرکردن وپەروەردە وخوێندنی باشادا کاری نووسینش بکات بەناو من هەرلە دستپێکی فەربوونی بوارەکانی میوزیك خولیان نووسین و خوێندنەوەم هەبوو ئەمش هەکارێك بوو بۆ ئەوەی درێژەی بابەتەکان بم خشبەختانە تائێستا (12) کتێبمان چاپ کردووە لە بوراەکانی هونەر لە بوراەکانی ڕۆخنە

لەبوراکانی سکەری مزیك واتە نۆتەی مزیکی گرانییەکان وەهروەها دانانی میتۆد بۆ ئامۆژی عود دانانی میتۆد بۆ وانەی سۆلفێج واتە پرۆگرامدەی گوچکە ئاو بابەتانە بۆ ئامۆژگاری زیار زیر گرنگن چونکە کلتنکی گورە لە بواری زانیاری یاخود خوێندنەوە میوزکەکی ئەکادیمی کۆمەڵی هونەرمەندی تری کە لەسەر موزیك دانوسن ئاو بابەتیان پێکردنتاوە ئامۆژگاری دەبێت هەندێکی باش بۆ هونەرمەندان بۆ ئاوەی بتوانن خۆیان بنووسین یان وێرگێرانی بۆ بکەن لە زمانەکانی تری بگانە چ ئینگلیزی بێت یان عەرەبی بێت یان هەرزمانەکی تر بۆ ئامۆژگاری زیر زیر گرنگە..وئاو بورانانەی کە ئێستا ئامۆژگاری لەسەر دەکەین بۆئاوەی لەتەك ئاوەی مزیکەکی ئەکادیمان هەبێت دەبێ کتێبخانەیەکی ئەکادیمی گورەمان هەبێت لە بواری ئاو بابەتانەی پێویستن بۆ رۆشنبیریەتی موزیکەوە چ لەروی تیۆرییەوە چ لەرووی پراکتیەوە وەکو بابەتکانی دانانی میتۆدەوە وەهروەها رۆخنەی مزیکیش یەکێکە لە هەرە بوارە گرنگکان کە دەکرێت بنیادنانی موزیکەکی کوردی هاوچەرخ لەسەر بنیاد بنرێت ..لەبەر ئاوە زیر زیر پاویستە خوێندنەوە بۆ هونەرمەند لەتەك پارکتیزەیی ئامۆژگارکانی خۆی کە رۆژانەی کاری لەسەر دەکات ماوەی دوو تا چوار کاتژمێری لە هەمان کاتیشدا رۆژنە لایەنی کەمەوە کاتژمێرێك بۆ خوێندنەوە تەرخان بکات چونکە ئاو خوێندەوە دەیگەینێتە ئاو ئاستانەی کە بتوانێت لە نەوکەمگایەکیدا بۆ سلیقەیی بدوێت وە ئاو کارانەی بۆ پراکتیەیی فێری بووە بۆ جوانترین شاوە بگەینێتە دەوبەری خۆی تانانێت بۆ کەمگاکانی تریش.

- **لەماوەی رابردوو بەوانامەی دکتۆرات هەر لە بواری موزیك بەدەست هێنا ئاگەر تیشك بخەیتە ناوەکی تۆزی دکتۆراکەت ؟**
- خۆشبەختانە بۆ هاوە و کۆششی هونەرمەندی ئاکادیمستی گەورە دکتۆر (محەمەد زازا) کە سەرپشتیارم بووە لەگەڵ بەڕێز پرۆفیسۆر دکتۆر(محەمەد کاکە سور)، توانیمان تۆزی دکتۆرکەمان بۆ جوانترین شاوە پشکش بکەین بۆپلەی نایاب لە کلتۆری هونەری جوانکان دوای گفتگۆیکی تۆر تەسەل لەلایەن مامۆستایانی پسپۆر لاو بوارانەدا، تۆزکە لەسەر خستنکاری کلتۆپوری گرانی بوو واتە گرانییەکانی کلتۆپوری کوردی لە گرانی فلکلۆری و میللی چۆن بتوانین تۆزیفی کەین لە نۆو مزیکی هاوچەرخی کوردیدا لەگەڵ کۆمەڵ بابەتی نموونەیی ئاو بابەتانەی کەوا لە سامپڵکانی گرانی کوردی لە هەموو بوارکانی هەمان بژارد بۆپە کات توانیمان تیشك

بخینە سەر دەوەندی گەرانی فۆلکلۆری میللی کوردی لە رووی میلۆدی رەسەنی خۆیەوە دواتر چۆن بکرێت ئەمە خستنە کاری گۆرانی مۆزیکی بە بکۆین چ لایەنی تیپکی مۆزیککی هاوچەرخی کوردیدا کە ئامێرکانی موزیکی کوردی دیگرنە خۆی یاخود لە نەو گروپکانی تر یاخودلە نەو ئەرکێستڕای کوردی یاخود تیپکی سەمفۆنایی کوردی خۆشبەختانە بۆیکەمینجاربوو لە بوارەدا تۆزکی دکتۆرا ئاوابخرێتە رووخۆشبەختانە گۆیشتنیە ئەو ئامانجانەی کەوا مەبەستمان بووە لەو بوارەدا بە ئەوەی ئەمە بتوانین زەمینەیکی لە بار بۆخسەنین بە ئەوەی هونەرمەندان لە مەو دوا کە کاری ئەکادیمی دکەن بتوانن بگەرنەوە سەر ئەو بابەتانەوکو سەرچاوەیکی باوەڕپکراو سوودی لەوەربگرن کەمێی بابەتی نوێ و زیندوو و نەوگەریمان خست نەو ئەو بوارانەی کە لەرووی زانستی و ئەکادیمی پێرەو دکرێن لەسەرئاتی ئەو بابەتانەی کەوا زەر زیندوون لە کەلەپوور هەروەها لە کلتوری میللەتان دا رەنگدانەوەی هەبوو بۆیە ئەمەش وکو کورد پەمان باش بوو ئەو ڕەنگدانەوانە بەوشەویە بەرجەستە بکەین مەبەستمان بووە لە و بوارانەی کە کاری لەسەر بکەین.

هونەرمەند ئامانج غازی لە چەند دەرك دا:

- لە 10/5/1965 لە شاری رواندز لە دایك خوێندنی بنەڕەتی لە شاری رواندز تەواو کردوە لەسەر دەستی رابەری هونەر مامۆستا(زرار محەمەد مستەفا) فێری ژێنینی ئامێری عود بووە و بووەتە ئێندامی (تیپی مۆسیقای پاشای گۆرە).
- لە ساڵی 1980 چەتە پەیمانگەی هونەرجوانەکانی موسڵ لە ساڵی 1985 بەپلەی (یەکەم) تەواوکردوە.لە ساڵی (2005) کۆلیژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەڵاحەدینی بەپلەی(یەکەم) تەواوکرد.
-لە ساڵی (2013) بەوانامەی ماستەری لە بواری (موزیکۆلۆژی) لە پلەی نایاب لە زانکۆی سەڵاحەدین وەرگرتووە.لە ساڵی (2023) بەوانامەی دکتۆرای لە موزیکۆلۆژی) بەپلەی نایاب لەزانکۆی سەڵاحەدین وەرگرتووە.

ئەم هونەرمەندە یەکەکە بووە لە دەستەی دامەزراندنی هەریەك لە :

- تیپی مۆسیقای پاشای گۆرە لە رواندز.
-پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی هەولێر.
- ئەرکێستڕای کورستان.
- گروپی ستران.

-ئەرکەسترای زانکۆی سەلاحەدین.
-لە ساڵی (1992-2003) مامۆستای بەشی موزیکی پەیمانگای هونەرجوانەکانی هەولێر بووە.
-لە (2004-2006) لە وەزارەتی رۆشنبیری حکومەتی هەرێم بەرپرسی بەڕێوەبەری کۆلپوری کورد بووە.
-لە (2007-2008) لە وەزارەتی رۆشنبیری بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتیی هونەرجوانەکانی موزیك بووە.
-لە (2008) وە تائێستا مامۆستای بەشی موزیکی کۆلێژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەلاحەدینە.

بەرهەمە ئەکادیمییەکانی:

-(8) توێژینەوەی ئەکادیمی لە گۆڤاڕە زانستییەکانی کوردستان و عێراق لە(1014-2024) بڵاوکردۆتەوە .
-(32) سیمناری زانستی لە کۆلیژی هونەرجوانەکان و زانکەکانی کوردستان لە (2014-2024) پێشکەش کردوە.
-بە(3) توێژینەوە بڵاوکراوەی نێودەوڵەتی لە کوردستان و عێراق لە (2022- 2023) کردووە.
-ڕێکخەری یەکەمین سیمپۆزیۆمی ماستەرە بۆپلەی (نایاب) لە بواری(مۆزیکۆلۆژی) لە هەر چوار پارچەی کوردستان ،کە لە زانکەکانی کوردستانەوە لە ساڵی (2023) تاوتوێکراوە.
-خاوەنی یەکەمین بەوانامەی ماستەرە بە پلەی (نایاب) لە بواری (مۆزیکۆلۆژی) لە هەرچوار پارچەی کوردستان کە لە زانکەکانی کوردستان تاوتوێکراوە لە ساڵی 2013.
-سەرپەرشتی (22) توێژینەوەی بە دەستهێنانی (بەکالۆریۆس)ی کردوە لە بەشی موزیك(1014-2024).

بەرهەمی هونەری

-(30) ئاوازی بە هونەرمەندانی کوردستان داناوە.
-(9) کۆمەڵی هونەریی موزیك و گۆرانیی داناوە.
-موزیکی بۆ (8) شانۆگەریی کوری و و عەرەبی و ئینگلیزی داناوە.

- موزیکی بۆ (18) فیلمی کوردی داناوە.
- (8) خولی فێربوونی موزیکی کردووەتەوە.
- (26) کۆنسێرتی هونەریی لە بارەی موزیك و گۆرانی گۆراوە.
- موزیکی بۆ تابلۆکانی هونەرمەندان(محەمەد عارف، نامیق عەلی، سەردار سنجاوی، ڕستم ئاغەلێ) داناوە.

- خاوەنی درێژترین میلادی گۆرانی کوردییە بە ناوی (کۆچ و باران).
-لە ساڵی (2005) لە(فەرنسا ،سویسرا، ئەڵمانیا) بەشداری موزیکی میللیی گەلانی کردوە.

کتێبە چاپکراوەکانی:

- خوێندنەوەیەکی هونەری بە موزیکی ئەکادیمی 2005.
- هارمۆنیای دەنگ و میلادی کوردی 2007.
- ژمارەیەکی تایبەتی گۆڤاری (چلاواز) ئاداری 2007.
- بەزم و ئاهەنگی منداڵان، ئاواز بۆ زارۆکان 2008.
- ئامووزن لە ئامێری موزیکدا 2009.
- زایەڵەی خەرەند(نۆتەی چەند شاکارێکی موزیکی ئۆرکسترالی کورد)2010.
- گۆرانی فۆلکلۆری :خاسیەت و تایبەتمەندییەکان 2012.
- خستنەکاری کەڵەپوری گۆرانی لە موزیکی هاوچەرخی کوردیدا 2024.

چەند کتێبێکیشی ئامادەی بۆ چاپکردن کە بریتی لە:

- هارمۆنی (وەرگێران).
- فەرهەنگی موزیك (وەرگێران).
- میتۆدی فێربوونی عود بۆ پێشکەوتووان(دانان).
- خستنەکاری گۆرانیی کوردی لە وانەی سۆلفێج (ماستەرنامە).
- بەهای جوانیناسیی موزیك (دانان).
- میتۆدی سۆلفێجی گشتی بۆ کەڵەژی هونەر (دانان).

شاعیری تورك ئومیت یاشار لە شیعری (گریام)دا.. و: نەژاد عزیز سورم

شەو بوو
ئەستێرە لە دەریادا مەلەیان دەکرد
ڕووناهی زەوی داپۆشیبوو
چاومان
باوەشی بەیەکدا کرد
لەو مەیخانە دوورەدەستەدا
لەو،
لەو شارە دوورەدا

بادەی سووری تەزی
پیالەی تەژی کردین..
ماسی تازە لە سنیدا
لە ناوەاستدا
هلکەشەیتانکەیەکی گمەبوو..
کزەبای بنخش
سەوزایی نەرمووونیان
خزمەتگوزارکی ماندوو
خەریکە دەسووتەوە..
کەەنای کەشتیان
لە دووڕەوە بانگیان دەکرد
ووناهی
ه ئەو چرایە فسفریە
ناوە ناوە
لە سیمات دەسوا
چاوەکانت پشنگیان دەدان
ئەو شەوە هەمووی ب ئمە،
ب هەردووکمان بوو..
ب یەکەمین جار
هەموو شتك
ب پسانەوە
ب پرسیار
ب در
ب ئمە هەردووکمان بوو..

جارکی دی لەدایك بووینەوە
خشی لە ئازادی و سەربەخی ببینین
لەگە هەر پیالەیەکدا دەی:
(سا…
سا خشەویستم)
سەرم دەسووت
ناکاو چاوم بە چاوت کەوت
پاشان،
دوای کاتکی زر
تگەیشتم
ت
لە دەریای امانداا

دوور ێیشتووی..
وام بە بیردا هات
دەمرم و
بەجێت دێم
ئەو ێژە ناخۆشەم بەبیر هاتەوە
ئەو ێژە ژیراوژێرە ێەشە
یەکسەر تێگەیشتم چی بوو
ێەنگت
بە تەواوی زەردەێگەڵا
نیگات لێ بوو
موچڕکێکت بە لەشدا هات
دەستت کرد بە گریان..
من بێ یەکەمین جار
گریانی مەزنی ژنەکم دی
دڵداری دەکا .
بێ یەکەمین جار
نەمریی دڵداریم
لە تنۆکە فرمێسکێکتدا بینی.
دوایی تنۆکەکان
وەك خەونەکانمان
ئومێد و نوێژەکانمان
تێکەڵی یەکتر بوون.
ئەگەر ئەو شەوە بشمردبوومایە
گوڵم لێ نەبوو
لەو شەوەدا کە دەگریای
من خۆشەویستیم بێ تۆ
بوو بە چەند ئەوەندە..
لەو شەوەدا
لە پەناوی مندا گریای
کەواتە لە پەناوی منیشدا پێبکەنە!
قەت مەگری!
تێگەیشتم خۆشت دەوێم
بێیە جارێ نامرم خۆشەویستم .

(*) لە (مختارات من الشعر الترکی المعاصر) وەگێڕانی بێ عەرەبی - فازێ جتکەر-
بڕاوکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیری سووری 1995 وە کراوە بە کوردی.

ڕۆمانی: تابوتی پەیمانی خودا.. سەلاح جەلال

بۆ خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە کلیکی ئێرە بکەن..

SalahJalal_TabwtyDownload

(مائاوا زمان) ڤیتگنشتاین/ بیرکردنەوە.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

ڤیتگنشتاین/ بیرکردنەوە
عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

ئایا ڤیتگنشتاین هەشتا زمانە، یان زمان لەنێوان ڤیتگنشتاین و بیرکردنەوەدا، وێنەیە؟! لەو نووسینەدا هەردوو کاراکتەری (ڤیتگنشتاین) و (بیرکردنەوە) لە سەرکی لە فیلمی درێژی (مائاوا زمان)دا دەگەن. بۆشکی گۆڕی سیناریۆی مائاوایکردن لە زمان لە بیرکردنەوەی ڤیتگنشتایندا بۆ کامڕای (پییر بردیە) کشراوە. بۆم نك قسەکردن لە فیلمی (مائاوا زمان) قسەکردن بۆ لە فەستیڤاڵی (کان)ی (٢٠١٤) و خاوەنی ئەسڵی فیلمەکە (ژان لوک گۆدار).. بۆکوو هەوڵدەدم لەژێر ئەو ناونیشانەدا کەمێك لە بابزەکانی بیرکردنەوە ڤیتگنشتاین بۆ سیناریۆی بردیە بدوم، یان نوێنەرایەتیکردنی ئەو وێنەیەی کە ڤیتگنشتاین لە جیهانەدا بۆ بابزەکانی بیرکردنەوەی زمانی کشاوە.. ئەوش بۆ مانایە نییە، کە پرسەی دەروونی نوێنەرایەتی واقیعی زمان بکات، بەڵکە بۆ مانایە، کە بابزەکانی تەکنەلۆژیا، کلیك لە تووانەوەی زمان بۆ وێنە دەکات و جیهان لە وێنە هەنووکەییەکانیدا دەخەمێنە. بۆم

ئایا ماڵئاوایکردن لە زمان دەتوانێ بوونی زمان تێپەڕێنێ؟ ئایا دیوەکەی دیکەی بوونی زمان وێنەیە؟!.
کاراکتەری ڤیتگنشتاین لە فیلمی (زمان)دا، سەرەتا لە یەک زمانی لەژیکی بە پەوانی هەموو شتێک دەستپێدەکات و دواتر دەگاتە ئەوەی کە نەخێر، ئەمە یەک زمانمان نییە، بەڵکو کۆمەڵێ زمانمان هەیە، لە بەکارهێنان و سیاق و یاری جیادا، مانای جیا دەدەن. وەك زمانی یاسا و زمانی شیعر و زمانی ئەفسانە و زمانی زانست و زمانی هەژانە.. پاشان فیلمەکە لە پرسی تووانەوەی زمان و وێنە و کلیك درێژ دەبێتەوە.

تیۆری پێتی و یاریبازەکانی بیرکردنەوە

(ڤیتگنشتاینی فرە زمان) زۆربەی بەرهەمەکانی بە هەوڵەوە شانەوەی بنەما فەلسەفییەکان تەرخان کردووە و بەوای بەوە نییە، کە بتوانین لە ڕێگای پرسەی دەروونی چەمکەکان ڕوونبکەینەوە، پێیوایە بە ئاماژەکردن بە گرنگی ئەو پانتاییە کۆمەڵایەتیانەی، کە کردەی زمانەوانی تێدا ئەنجام دەدرێت، شتەکان دەگۆڕن. بەو مانایەش دەبە زمانەوانی لە ڕێگای بەستنە کۆمەڵایەتییەکانەوە لەکبدرێتەوە، نەک کردارە دەروونییەکان، مانا بە دەربینەکان دیاری بکەن. زمان لە ڕێگای (کردەی بەکارهێنانی زمان) پێوەندی بە کۆمەڕگاوە دەکات و هەکوپکی خەی بە تێپەڕبوونی کات دەپارێزێت. لەسەر بنەمای ڕەخنەگرتن لە تیۆری پێتی و عەقڵی سکۆلاستیکی، بە تایبەتی بە ووڵکردنەوەی زمانی ئاسایی.. ڤیتگنشتاینی دووەم ئەو هەوڵستەی دەتکردەوە کە زمان بە دابەاو لە کردەی بەکارهێنان بژمەردرێت و چالاکییەکانی لەبسەنرێتەوە. چونکە زمان حاڵەتێکی دەروونی نییە، کە واقیع وێنا بکاتەوە، بەڵە ملکەچی هیچ یاسایەك نابێت، تەنها شێوازی بەکارهێنان نابێت، شێوازی بەکارهێنانی زمان تەنها پەیوەرکە، کە وەك پەیوەر بەکاری دەهێنە. بە واتایەکی دیکە ڤیتگنشتاین لە باوەڕی کەنکرێتی و بەکارهێنانی تایبەتی زمان دوور دەکەوێتەوە.
لەرەوە گرنگی کارەکانی ڤیتگنشتاین بە پەژە کۆمەناسییەکانی بەردیە لە چەمکی ڕێنگدانەوە و کردەی پێڕەویکردندا دەبینرێت. بەردیە وریایی ڤیتگنشتاینی دووەم لەبارەی ڕەخنەگرتن لە بیری پێتی و یاریبازەکانی بیرکردنەوەدا جارێکی دیکە لە بواری کۆمەناسیدا دادەژێتەوە. کەواتە وەك چۆن لە زماندا ەاست و هەڵە ئەوێە، کە خەڵک دەیکەن؛ خەڵک بەو زمانەی کە بەکاری دەهێنن هاوەان. بە هەمان شێوەش کەدەنگی لە زماندا نییە، بەڵکو ئەو کەدەنگییە لە شێوەی ژیاندایە، بەڵە هیچ بنەمایەکی زاڵ نییە، کە پراکتیکی زمانەوانی

کۆنتڕۆڵ بکات، وەك چۆن هیچ بنەمایەکی تۆها نییە، بۆ ئەوەی چی دەکەین، یان چی دەڵێین.. لەسەر ئەو بنەمایە بڕیار هەموو بنەما تۆهاکانی بۆ پراکتیزە کۆمەڵایەتییەکان تۆتکردووە. بەو مانایەش تیۆری کۆمەڵایەتی پێویست ناکات، بناغەی یەکەم بۆ پراکتیکە کۆمەڵایەتییەکان هەبێت، جا ئەم بنەمایە خواستی بەدەستهێنانی گەورەترین سوودی مومکین بێت، یان تۆزامەندی تاکەکان.. کەواتە بڕیار هیچ پاساوێك بۆ ووونکردنەوەی تیۆری کردارە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگای بیروباوەڕ و ئارەزووی تاکەکانەوە نابینێت..

بۆ دیوکەی دیکە کاتێك فەلسەفەی کلاسیك بۆ شۆڕشێکی پێتی بیر لە زمان دەکاتەوە، ئیتر دەکەوێتە دژەوەی پانتایی بەکارهێنانە پراکتیکییەکانەوە.. ئەوش هەمان ئەو هەڵەیە، کە تیۆری هەڵبژاردنی عەقڵانی ئەنجامی دەدات، کە پاڵنەری زۆرترین قازانج لەسەر بنەمای زانینی پێشوەختە ووون دەکاتەوە! کەواتە هەرگیز ناشێ عەقڵ بەپێی ڕوانگەی دیاریکراوەوە سنوودار بکرێت. وەك چۆن ناشێ پراکتیزە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگای میکانیزمە دەروونییەکان ڕوونبکرێتەوە.

هابیتەس

لێنەوان پراکتیك و تیۆردا

هابیتەس لە بنەڕەتدا کۆمەڵێك خوو و هەڵوەست و بۆها و مەیلە، کە تاکی نەو کۆمەڵگا لە پڕوەردەی کۆمەڵایەتی و ئەزموونی ژیاندا بەدەستی دەهێنێت. ئەو چەمکە بڕیەیە، ڕەفتارێك نییە، کە لە ژینگەی دەرکییەوە بەدەست هاتبێت، بەڵکوو جۆرێکە لە (بەرنامەسازی ناوخۆیی) و پاڵنەرێکە بۆ تاک بۆ ئەوەی بۆ شۆڕشێك ماماڵە بکات، کە لەگەڵ پانتایی کۆمەڵایەتییەکانیدا بگونجێت، وەك چۆن لەگەڵ نوێبوونەوە و ئاڵوگۆڕی ئەزموونی تاکدا دەگۆڕێت و نوێ دەبێتەوە.

هابیتەس تەنها لە جێستە پێکنەهاتووە، بەڵکو لە گریمانە بنەڕەتییەکانیش پێکهاتووە، واتە لە هەموو شتە دەروونییە نامەبەست و نائاگاکان پێکهاتووە.. چەمکی هۆشیاری کە یەکێکە لە پێکهاتەکانی هابیتوس، هۆشیاری نائیرادیە و تایبەتمەندییەکی ئەوەیە، کە ڕێگا بە سەرهەڵدانی جۆرێك لە ئازادی نائاگایی یان کەم هۆشیار، ناهۆشیار دەدات، کە سەرچاوەکەی نادیارە.. بڕیە دێت بیاری ئیمانهێنان تەنها کاتێك سەرکەوتوو دەبێت، کە بیاری لێبیرکردنی لەگەڵدا بێت!! بەو قسەیە هەوڵدەدات هەستی هاوبەشی مەبەستداری عەقڵانییەکان تێپەڕێنێت. بەو مانایە پراکتیك بە هیچ مەبەستێك یان عەقڵکەوە تایبەت نییە، وەك چۆن لە بڕانبەر پراکتیکدا زمان

ملکەچی هیچ هەسا و یاسایەك نابێت. بەڵکە بریتییە لە تێگەیشتن لە لەژیکی هەموو کردارە (مەعقولەکان) بەبێ ئەوەی بەرهەمی پلانێکی عەقڵانی داڕێژراو بێت.. کردارگەلێک، کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لە ئامانجێکی بابەتییەدا دەردەکەوێت، بەبێ ئەوەی بەشێوەیەکی ئاگایانە پەیوەندی بە ئامانجێکی دروستکراوی ئاشکراوە بکات، بەبێ ئەوەی بە مەبەستی یەکگرتوویی، یان لە بەیارێکی هەشیارانەدا هەڵقوڵابێت. بە کورتی چەمکی هاپیتەس هیچ نییە، جگە لە (کردەیەکی تیۆری) کە ئامانجی زاڵبوونە بەسەر دژایەتی ساختە و بێنرخکردنی پراکتیك و تیۆری ئەنتەلەژی..
بەڵام زمان چەن هاوسەنگی هەز دەپارێزێت؟ هەکاری ئەو پرسیارە ئەوەیە، کە زمان زیاتر لە ئامرازێکی پەیوەندیکردنە.. (نەرمان فەرکلیف) لە کتێبی (زمان و دەسەڵات)دا جەخت لەوە دەکاتەوە، کە زمان بەڵایەن نییە، چونکە هەموو سیستم و دامەزراوەکان بە هایبکردنی کارەکانیان پشت بە گوتاری زمانەوانی دەبەستن، بە نموونە شەوازی گەیانەوەی یاساکان، یان هەواڵەکان.. بەڵام هەموو ئەوانە تەنها لە سیستمی زماندا کورت نابنەوە، بەڵکوو بە بارهەمهێنانی جیاوازی خزمەت بە بڕژەوەندیی (هەندێک لایەنی جیاواز) دەکەن!!. کەواتە زمان دەسەڵاتی جیاوازی لەناو کۆمەڵگادا دەچەسپێنە.
لەنێوان سیستم و جیاوازی، یاسا و پراکتیك، مەعقول و نامەعقول… هەخنەی بەردیە لە زمانەوانیی چەمسکی و سوسێر و … هەموو ئەوانەی کە لە پێکهاتەی (زمانەوانی نموونەیی) دەکەنەوە، ئەویە، کە لە بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکان دابڕاون! بە نموونە: سوسێر حەزی لە زمانە، قسەکردن فەرامۆش دەکات.. چەمسکی گرنگی بە لێهاتوویی، یان توانا دەدات نەک دەستکەوت.. بە کورتی ئەوە پراکتیکی زمانەوانییە، پراکتیکی کۆمەڵایەتی بەرهەم دەهێنێت، نەك ئەو یاسا زاڵانەی کە تەوژم لە مەشکی خەیدا دەیانخەمڵێنن.. چونکە هیچ یاساك بە شێوەیەکی پێشوەختە و مەجازی بوونی نییە، بەڵکو لە پراکتیکدا بوونی خۆی دەدەزێتەوە! بە پێچەوانەی گوتاری عەقیدەی یاسایی، کە بە مەبەست پێنا دەباتە بەر زاراوەی ناوون و ناووونی حوکمڕانی و هەزمان، بە ئەوەی ئەنجامەکی دیاریکراو بەرهەم بهێنێت.
ڤیتگنشتاین لە گوتارەکی ووون داڕێژراوەوە بەرەو پراکتیک دەڕوات. بەڵام بەردیە جەخت لەسەر پێویستی دەستپێکردن لە پراکتیکەکانەوە بەرەو یاسا دەکاتەوە، واتە پێویستی لێکدانەوەی یاساکان لە هەگای پراکتیکەکانەوە، کە لە هەموو کارلێکێکی کۆمەڵایەتیدا هەست بە دروستکردن و نوێکردنەوەی ئەو یاسایانە دەکەن.

سەرمایەی زمانەوانی
سەرمایەی دیجیتاڵی
سەرمایەی زمانەوانی زاراوەیەکی کۆمەڵایەتی زمانەوانییە، کە لەلایەن بەردیەوە داڕێژراوە. بەردیە بۆ کۆکردنەوەی کارامەیی زمانەوانی و وەک جۆرێک لە سەرمایەی کلتووری وەسفی دەکات. سەرمایەی کلتووریش بریتییە لە کۆکردنەوەی زانست و لێهاتوویی و دەستکەوتە کلتوورییەکان... بەڵام سەرمایەی دیجیتاڵی، تەوانینی بەردیەیە بۆ بەشایی دیجیتاڵی و ئەو پانتاییە دەگرێتەوە، کە توانای ووونکردنەوەی جیاوازییەکان و بەرفراوانکردنی بەکارهێنانکانی هەیە، تا بشێ بواری دیکەی کۆمەڵایەتی بگرێتەوە. لێنوان سەرمایەی زمانەوانی و دیجیتاڵیدا، فەزایەکی کراوە پێویندییە کۆمەڵایەتییەکان بەیەوە دەبات، بەڵام لەبری گوتاری زمانی خوێندراوە و بیستراو، پشت بە گوتاری وێنەی دیجیتاڵی دەبەستێت. کلتووری وێنەیی، خولیا و چەمکەکی نوێیە و سرووشتی پێویندییەکانی ڕاستەوخۆتر و خێراتر و پە زانیاریتر و ئەرێنیتر و پە چەژتر کردووە.. وەرگر دەتوانێ بە خێرایەکی لە سنووربەدەر لە هەموو شوێن و کاتێ پەیبگات و بیگەیەنێت.
زاراوەی کلتووری وێنە، پێویندی بە هەندێ فرەجۆرکانی وێنە و دەلالەت و مانا و کاریگەرییەکانیدایە، وەك چۆن پێویندی بە چێنێتی تەماشاکردنی وەك هێمز و ئامرازی گواستنەوەی زانیارییەکان و چەژەوە هەیە، هەموو ئەو گۆڕانکارییانەش کلتووری وێنە و وێنەی دیجیتاڵی و شێوشی وێنە ڕابەرایەتییان دەکات، فیلمی درێژی (مائیاوا زمان) دەگەیەنێت... بەو مانایەش کلتووری وێنە وەك سیمای ئەو سەردەمە شوێنی زمانی گرتەوە.. کلتووری وێنە ناسینەوە قبوڵ دەکات، بەڵام ئینکاری قبوڵ ناکات! هەموو کۆمەڵگایەك کلتوورێکی بینراوی هەیە و هەموو کلتوورێکی بینراویش لە شێوشێ تەکنیکییەکان دابڕاو نییە..
ئەو سەردەمەی کە ئێستا تێیدا دەژین بە خێرایی بەرەو پێکهاتنی شارستانیەتی وێنەیی دەڕوات، ئەمەش وامان لێدەکات لەبری (کەسی زمانی) باسی (کەسی وێنەیی)، لە بری بابەتی (مەژووی ناوەڕۆك) باسی شاشەی (بینراوی چرکەساتی)، لەبری (ئەزموون) باسی (بەکارهێنان)، لەبری (زمان) باسی (کلیك).. بکەین، واتە لەبری گەڕانەوەکان باسی زانیارییەکان و شێوشی خودی و گەڕانکارییەکانی ئیگۆ بکەین.. هەزی وێنە وەك گوتارێکی کراوە بەووی هەموو زمانکاندا، وادەکات بچێتە نەو خەیاڵی جیهانەوە و پەیامەکەی خەی بە شێوەیەکی فرەهەندی ئاگایی و نائاگایەوە بگەیەنێت، بەو مانایەش ئەرکی وێنە لە بینینەوە بە تێگەیشتن تەدەپەڕێت و ئیتر لە هەندی تایبەتی

ئایکۆنی و پلاستیکییەکیدا ناوستەت، بەکوو لاوە زیاتر بە هەندی ناراستەوخۆ هەنگاو دەنێت.. جگە لە پەیامی بینراویش، پەیامێکی بەکخراوی هەیە، کە لە دڕاوەی سنووری فەرمی وەنەکان دزە دەکات و هەگری کەمەک واتا و سرووشی جیاوازە.
وەنەی ئەمە، بەرهەمی کلتوور و بیرکردنەوە و ئابووری و تەکنەلۆژیایە.. بۆ مانایش هەر تەنها لە چڕوڕگرتن بە هەموو ماناکانییەوە کورت ناکرێتەوە، بەکە زمانێکی خەرای پە زانیاری و بینراوی مەدەرنە، کە وشە و کردار تێیدا بە یەکدەنگ (یەك كليك) نوەنەرایەتی حەقیقەت دەکەن. بە ئەوەی وەنەش بەی پەویستی خەی جەبەجە بکات، هەر تەنها ڕەنگدانەوە نا، بەکوو دەبە بینراوێکی درەوشاوە بێت، بە سەرکەوتنی بەکارهێنان و گەانکاری و هاندانی جددی و بوونیادنانی دروستی مرۆڤ و گەردوون.

هەولێر 5/4/2025

کێبڕکێی سودانی و مالکی لە هەڵبژاردنی ٢٠٢٥ی عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

ئایا ئێران دەستبەرداری مالیکی دەبێت و سودانی هەدەبژێرێت!؟
پەرلەمانی عێراق ڕۆژی ١١ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٥ی وەک وادەی ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پەرلەمان دیاریکرد. مانگی ئابردوو کەمسیۆنی باڵای هەڵبژاردنکانی عێراق، دەستپێکردنی پرۆسەی نوێکردنەوەی تۆماری دەنگدەرانی ڕاگەیاند و ئاماژەی بەوەدا کە پێویستە یەک مانگ دەخایەنێت.
لەگەڵ دانانی وادەی فەرمی بۆ هەڵبژاردنکان، ئێستا سەرنج دەچێتە سەر سروشتی ئەو هاوپەیمانیانەی کە پێکدەهێنن و ڕادەی بەشداری جەماوەر لەم بەنەیەدا کە وەک شتێکی سەرەکی بۆ داهاتووی پێویستی سیاسی لە عێراقدا سەیر دەکرێت، بەتام ئەوەی پێشبینی دەکرێت ڕۆژی بەشداربوان زۆر کەم دەبێت.
سودانی، کاندیدبوونی خۆی بۆ هەڵبژاردنی داهاتووی پەرلەمانی عێراق

ڕاگەیاند، هەنگاوێک کە دەنگۆ لە بەرامبەر ویستی نوری مالیکیدا بوەستێتەوە، کە مالکی بەنیازە ببێتە کۆسایەتی قەناغی داهاتوو لە عێراق، لەگەڵی ئەم هەڵبژاردنەوە جارێکیتر هەوڵی سەرکردایەتی بە ئایندەی عێراق و چوارچێوەی هەماهەنگی بدەستەوەبگرێت، لەهەمانکاتدا پارێزگاری لە مانەوەی حەشدی شەعبی بکات، ئەم ئەجندایەش لە دژی ئەستای ململانێی نێوان ئەمریکاو ئێراندا بە مالکی کارساز نیە.
کاندیدبونی سودانی، خوازیاری بەردەوامی مانەوەیەتی لە چوارچێوەی گەڕانی سیاسی و وەستانەوە بەرامبەر بە مالیکی، پێدەچێت لە لەواری درێژدان بە پەستی سەرۆک وەزیراندا سودانی ئەو فرستەی زیاتربێت، کە لە نێوان نەبوونی کۆسایەتیە دیارەکانی شیعە و ناکۆکی بەردەوامی نێوان لایەنەکان ، هیچ کەسێکیان بوێری ئەوەیان نەبێت دواتر خۆیان کاندیدکەن بە سەرۆک وەزیران، لەهەمان کاتیشدا بزووتنەوەی سەدری و موقتەدا سەدر، جارێکی تر هەڵویستی بایکۆت وەردەگرنەوە لە هەڵبژاردنی داهاتوودا.
ئەوەی مالیکی نیگەران دەکات لە کەبەکەی لەبەرامبەر سودانیدا ئەوەیە کە سەرکۆزیرانی ئێستا بەو هێلی لەماوەی سەرکایەتیکەیدا لە سەردانکان و پەیوەندیکانیدا دیویەتی چێژ لە قەبوڵکردنی ناوچەیی و نێودەوڵەتی وەردەگرێت، بە پێچەوانەی مالیکی کە بوونی تەنها بەستراوەتەوە بە پشتیوانی ئێران و حزبی دەعوە، لەهەمانکاتدا ئێرکی پاراستنی بەرژەوەندیکانی بەستنەوەی عێراق بە کارنامەی ئێرانەوە، بەڵام دەخڵەکە بتوانێت گەڵاوێ زیاتر بە زیانی مالکیەو و خزمەت بە بەرژەوەندیکانی سودانی دەکات، چونکە ئایندەی شێوەی دەستوەردانی ئێران لە عێراقدا ئاوگەڵی جدی بەخۆیەوە دەبینێت.
ئێران کە ئێستا نایەوێت هاوبەشی ئەمریکیکان ببێتەوە لە عێراقدا، ئاگرچی بە ماوەیەکی کاتیش، دەتوانێت دەستبەرداری هاوپەیمانکانی وەک مالیکی بێت و دەنگە زیاتر پشتگیری لە مانەوەی سودانی بکات بە ماوەیەکی تریش وەک سەرکۆزیران، تا ئەو کاتەی زریانەکە تەدەپەڕێت، چونکە لەم دەخەدا سودانیان پێباشترە، باشترە لە کاندیدکردنی کۆسایەتیکی دیکە کە دوژمنایەتیان لەگەڵدا بکات، ئاشکرایە کە سودانی دەستبەرداری ئێران نابووەو هەوڵی داوە هاوسەنگی نێوان هێزی ئەمریکاو ئێران لە عێراق ڕاگرێت.
ئێران بە فشارخستنە سەر میلیشیاکانی ژێر چەتری حەشدی شەعبی، پابەندبێت بەئەوەی خۆیان هەڵبوەشێننەوە و چەکەکانیان تەسلیم بکەن و وەک تاک پەیوەندی بە دامەزراوە سەربازی و ئەمنییەکانەوە بکەن، ئەمەش وای لەدەکات گرنگی بە مالیکی نەدات و سودانی بەسەر ئەودا

هەبژارەت. مالکی کاغەزەکی سووتاوە کە بوونی پەیوەستە بە غەرقبون لە گەندەیدا، بەڵام سودانی لە پەیوەند بە هەڵکەوتنی ئەمریکاو ئێرانەوە تاادەیەک دەتوانێت یارمەتیدەربێت بە تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە گرنگەی کە حەشدی شەعبی خەیان هەبوشێننەوە و چەکەکانیان تەسلیم بکەن و وەک تاک پەیوەندی بە دامەزراوە سەربازی و ئەمنیەکانەوە بکەن، ئەمەش وا لە ئێران دەکات پگەی مالیکی بە هەند وەرنەگرێت و فەزڵی سودانی بەسەر ئەودا بە باشتر بزانێت.
کاندیدبونی سودانی، هەڵگری پەیامێکی ڕوونە کە بەردەوام دەبێت لە بنیاتنانی پەیوەندی هاوسەنگ بە عێراق لەگەڵ ژینگەی ناوچەیی و هاوبەشە نەودەوڵەتیەکانی بەتایبەت ئەمریکا. ئەمەش فاکتەرێکی بەرچاوە لە بەرژەوەندی سودانی، بەپێچەوانەی مالیکی کە بەهەی خراپی پشینەی لەگەڵ ڕوتی سەدری و پەیوەندی ئاسایی لەگەڵ ڕوتی حیکمە بە سەرکایەتی عەمار حەکیم و دابەزینی متمانەی لە نێو کورد و سوننە ڕووبەڕووی دژایەتی ناوخەیی دەبێتەوە.
مالیکی نیگەرانی خەی لە سەرکەوتنی سودانی ناشارێتەوە لە کەکردنەوەی پشتیوانی لە چوارچێوەی هەماهەنگی لە ماوەی سەرکایەتیەکەیدا، ئەمەش مەترسی لەسەر پگەی ئەو وەک سەرکی باەای چوارچێوەکە و کاندیدەکەی بە قۆناغی داهاتوو دروست دەکات.
هەروەها مالیکی ڕووبەڕووی ڕەتکردنەوەی دەرکی دەبێتەوە، کە لە دەوڵەتانی ناوچەکەوە دەست پەدەکات، لەنێویاندا دەوڵەتانی کەنداو، بوونی مالکی بە مانای وەستانی وەبەرهێنان لە عێراق و ڕەتکردنەوەی هاوکاریکردنی دەبێت لەو قۆناغە سەختەی کە ئێستا بەسەریدا هاتووە.
ئە مە جگە لە نادڵنیایی تورکیا و ئەمریکا لەبەرامبەر مالکیدا.
سودانی لەمیانی بەشداریکردنی لە نیەمین کۆبەندی سلەمانی، نیازی خەی بە کاندیدکردن بە هەبژاردنەکان ڕاگەیاند و جەختی لەوە کردەوە کە "هەبژاردن دەرفەتێکە بە پاپشتیکردنی پڕۆژەیەکی چاکسازی بە عێراق". جەختیشی کردەوە کە "بەهای ڕاستقینەی هەر چاکسازیەک گەیشتنە بە گروپە هەژار و پەراوێزخراوەکان و ڕزگارکردنیان لە چنگی هەژاری".!
لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا لەلایەکی ترەوە ئەتوانین بڵین خەریکە کە سودانی وەک مەدەلەکی ئەفسانەیی و حاکمەکی بە کەموکوڕی و پاڵەوانەکی بە هەڵە دەخرێتەوە، یان سیاسەتکانی وەک ئاماژەیەکی زیندو بە ئەگەری گەڕانەوەی دادپەروەری پشکەش دەکرێن نەک موزایەدە، لەڕاستیدا، ئەو هاوسەنگی و میانەویەی سودانی قسەی لەسەر دەکات، ناتوانێ لەناو دەریای جەنجاڵی و دەخی نالەبارو ناجێگیری عێراقدا جێگای بێتەوە، کە سودانی بە خۆشی داینەناوە لەسەر ڕەڕەوی هەوشانەوەی هەزکانی حەشدی شەعبی هەنگاو بنێت،

ناتوانێت لە دەخی ئێستای عێراقێکی دابەشبودا دەرگایەک بکاتەوە هەوای داهاتوویەکی سەقامگیری لە عێراقدا وەک سەرەک وەزیران بەدەست بهێنێت.
پێگەی سودانی لەنێو جەنجاڵی زیادەڕەوی و شەڕ و پێکدادانەکاندا ئەو پێنجەرەیە نیە کە گەشبینی پێشکەش بکات، سەروەری و سەربەخۆیی عێراق تەنیا دروشمێکە کە لە بەرامبەر ئەمریکاو ئێراندا و کێشمەکێشی باڵەکانی چوارچێوەی هەماهەنگیدا مامەڵەیەکی سادە نیەو بواری ساغبوونەوەی زەحمەتە.
ئامادەکاری پێشوەختە بۆ هەڵبژاردنەکانی داهاتوو کە بڕیارە لە ١١ی تشرینی دووەمی ئەمساڵ ئەنجام بدرێت، چاوەڕوان دەکرێت هاوپەیمانی نوێ لە غیابی ڕەوتی سەدریدا دروست بکرێت، ئەمەش ڕێگە خۆش دەکات بۆ هەڵەکانی دیکە بۆ پێکردنەوەی ئەو بڕشایە.
پێشبینییەکان ئاماژە بۆە دەکەن کە زەرینەی دەنگەکانی سەدری بۆ هاوپەیمانی یان هەڵە تازە پێگەیشتوەکانی سودانی دەچێت، کە هاوپەیمانی دەوڵەتی یاسای مالیکی لە دەستکەوتی بەرچاو لە کورسیەکانی پەرلەمان بەبەش دەکات و تەنانەت ڕێنگە هەڕەشە لە توانای مالیکی بکات بۆ پاراستنی قەبارەی ئێستای لە پەرلەمانی داهاتوودا.
کاندیدبونی سودانی بۆ هەڵبژاردنەکان شتێکی سەرسوهێنەر نەبوو، بەڵام کاتی خۆی و پەیامە سیاسیەکانی و ئەو هاوپەیمانیەی کە لە دەوروبەری پێکهاتوون، ئاماژەن بۆ شەڕێکی ئاڵۆزی هەڵبژاردن کە کراوەیە بۆ چەندین ئەگەر.
لە نێوان ئەم تەحەددایانەدا، سودانی هەوڵەدات خۆی وەک "حکومەتێکی سەقامگیر" پیشان بدات، گوایە لەگەڵ دەستکەوتەکانیەوە حکومەتەکەی بنیات دەنێت و گوتارێک پێشکەش دەکات کە ئەتوانێ هاوسەنگی دەخەکە ڕاگرێت. بەڵام ئەوەی بەداوی سیاسەت و دەخالەتی ئەمریکا لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێشهاتووە و پشتیوانی لە ئیسرائیل مەبنا بووە بۆ ئەمریکا، هەڕەشەکانی ترەمب لە سەر هەڕەشانەوەی حەشدی شەعبی و ئایندەی ڕەکەوتنی ئەمریکاو ئێران، گومانی تیا نییە کە دەخی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی عێراق بۆ نائارام دەبینرێت، لەهەمانکاتدا پێکهێنانی حکومەتی عێراق لەبەردەم قەیرانێکی هەمەلایەنەدا بڕەو ڕوو دەبێتەوە، جگە پێکهێنانی حکومەت لە سایەی مالکی بێت یا سودانی ، دەخەکە بۆ ئاسانی تێناپەڕێنرێت.

عوسمانی حاجی مارف

دانوسان و ململانێکانی ئەمریکا و ئێران و کاریگەریە ناوچەیی و جیهانیەکان!.. نوری بەشیر

دانوسانی نێوان ئەمریکاو ئێران لە دوو هەفتەی رابردوودا جەنجاڵترین هەواڵی جیهانە، لە میدیاکانەوە زیاترین قسەوباس و لێکدانەوەی جۆراوجۆری لێگۆشەی جیاوازەوە لەسەر دەکرێت، وە بە یەکێک لە بابەتە گرنگەکان دادەنرێت لەو ڕووەوە کە لە ململانێی تونددی نێوان ئەو دوو وڵاتەوە، کە بەردەوام ترسی ڕووداندی تووندوتیژی و پێکدادان باڵی کێشابوو بەسەر ناوچەکەداو لە ئێگەری ڕووداندا کاریگەری زۆر گەورەو خراپی دەبوو لەسەر خەڵکی ناوچەکە، گەڵا بە دانوسانێکی بەناو ناڕاستەوخۆ، کە زۆرترین وڵاتان و میدیاکانی جیهان و لێکەرەوەکان تا دێگاتە خودی سەرانی ئەمریکاو ئێران گۆشبینن، بە ئایندەی دانوسان و گفتوگۆکان و لێک تێگەیشتنەکانیان.

سەرەتا دەکرێت بپرسین ئەم دانوسانە لە چ هەلومەرجێکی جیهانی و ناوچەییدا ئەنجامدەدرێت، وە جێگاوەگای ئەم دوو وڵاتە لە هاوکێشەی ئێستای جیهان و ناوچەکەدا لە کوێدا وەستاون، ئایا ئەو هەموو ململانێیە یان ناکێکیە زۆرەی نێوان ئەمریکاو ئێران کۆتایی پێدێنیت، وە بەرژەوەندیەکانی هەریەکەیان لەم دانوسانەدا لە چیدایە، وە کاریگەریەکانی لە ئاستی دنیادا چیە، ئایا بەرژەوەندی حکومەتانی سەرمایەداری یان بەرژەوەندی جەماوەر لە ڕێکەوتنیاندایە یان لە شکستیاندا؟

دەکرێت لەوەوە دەستپێبکەین، کە هەلومەجی جیهانی لێگەڵ ئەوەی قەیرانێکی گەورە کە لە ساڵی ٢٠٠٨ وە یەخەی سەرمایەداری جیهانی گرتووەو بەردەوامە، بەهام دەورانێکی نوێی دەستپێکردووە ئەویش، دنیای تاک جەمسەری بەئابڕی ئەمریکا کۆتایی هاتووەو دنیای چەند جەمسەری خەریکی بەرجەستەبوونە، لەم دەورە نوێیەدا جێگاوەگایەک کە ئەمریکا هەیبوو چووەتە دواوەو ئەمریکا خەیشی ئەمە باش دەزانێت، بەهام ئەمریکا یەکێک لە کاراترین حکومەتانی سەرمایەداریە کە دەیەوێت جێگاوەگایەک لەم دەورە نوێیەی سیستەمی

دنیای چەند جەمسەریی و قەیران گرتوەدا بگرێت، بە سەرلەنوێ سازدانەوەی جیهان و لەرەوە زەرترین دەوری هەبێت و سودمەندیش بێت لێی. هاتنە سەردەسەڵاتی ترەمپ لە ئەمریکا لەو پەداویستیانەوە بە بەرژەوەندیکانی سەرمایەداری و بەتایبەت سەرمایەداری ئەمریکا هاتووە.

هەر لەم دەورە نوێیەدا جێگاوڕێگای هاوپەیمانی ئەمریکا و وڵاتان گۆڕانی بەسەردا هاتووە وڵاتانی سەرمایەداری لەبەرژەوەندی ئەستایانەوە دەستدەبەن بە هاوپەیمانی یان لایەنگری کە ئەمریکا نوێنەرایەتی ئەم دۆکات لەئەستادا، ئەوەتا ئەمریکا هاوپەیمانی لەگەڵ وڵاتانی یەکێتی ئەوروپا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، کار لەسەر هێڵەوشانەوەی ناتۆ کردووە دۆکات لەبەرژەوەندی بلۆکبەندی و جەمسەرێکی نوێی ئەم دەورەیە، بەپێی بەرژەوەندیکانی خرێکی هاوپەیمانی نوێیە، پەیوەندی و نزیکبوونەوەکانی لە روسیا چ لەسەر ئاستی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت سوریا، یان لەسەر حسابی ئۆکرانیاو خاک و سەروەت و سامانکەی. هەوڵی زیادکردنی هاوپەیمانکانی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و گۆڕانەوەی نفوزو ئیعتباری لەم ناوچەیەداو راکێشانی ئێران بۆ ناوچەی نفوزی خۆی یان لانی کەم دژایەتی نەکردنی، کە ئێران یەکێک بوو لە رێگری سیاسەت و بەرژەوەندیکانی ئەمریکا لەناوچەکەدا، بەیە دانوسانی لەگەڵ ئێراندا لەمەوبەیە، بەڵام بەکێشەو دەردیسەری نیە!. لەولاوە جەمسەری روسیاو چین خرێکی خەسازدانی ئابوری و سیاسی خێیانن، بەجۆرێکی تر لەبەرامبەر جەمسەری ئەمریکادا کاردەکەن، بەتایبەت چین وەک بەشێک لەم جەمسەرە لەباری ئابوریەوە قورسایی لەسەر ئەمریکا داناوە.

یەکێک لە تایبەتمەندیاکانی هەلومەرجی ئەمڕۆ لاوازی و لەمیداندا نەبوونی بەهێزی چینی کرێکاریی هوشیارو رێکخراو و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریە، کە ئەم ساڵانەکە فرسەتی هەرشی جەراوجێری ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی داوە بە حکومەتانی سەرمایەداری بە هەرش بەسەر چینی کرێکارو رادیکالیزمی کۆمەڵگاو لەسەندنەوەی دەستکەوتێک کە چینی کرێکارو ژنان و کۆمۆنیزم بەخەباتی خێیان بەدەستیان هێنابوو، تا داسەپاندنی فەزای میلیشیایی و عەسکەرتاریزم و شۆڤو کوشتارو کاولکاری و کۆمەڵکوژی و بەهێزی راسیزم و فاشیزم و نزیکبوونەو هاتنە سەر دەسەڵات، لە نموونەکانی وەکو؛ ترەمپ، ناتانیاهۆ، ئێردوگان، خامنەئی، پۆتین و نایجل فاراج و جۆلانی...

واتە ئەمریکا لەو هەوڵ و پشێوییانەی بە ئەم دەورە نوێیەی کە دنیا بەسەری دەبات، لە کشمکشانی لەگەڵ جەمسەری روسیا و چین دا، لە دانانی باجی جیهانیدا، لە ساتوسەداو کوشتار لە ئۆکرانیاو

غززدا، لە مەسەلەکانی جزیرەی گرینلاند و کەنالی پەنامادا، لە پەیوەندی بە کەنداو وڵاتانی ئەوروپاوە، لەبەرامبەر سیاسەتی ناوخۆی ئەمریکاو ناڕازایەتیکان دا، ئەمریکا ئاگرچی وادەردەکەوێت کە تەنیا هەزی گەورەی جیهانیەو بەم جۆرە لەدانوسان لەگەڵ ئێراندا دەردەکەوێت، وە قسە لەسەر ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەکات و داوای ئاشتی و خۆشی بە خەڵکی ئێران دەکات هەروەک خامنەئی کە هەمانشت بە خەڵکی ئێران دەڵێت لەلابردنی گەمارۆ لەسەر ئێران، بەڵام لە راستیدا ئەمریکا ڕۆگری و کۆشەی زۆری لەبەردەمدایە، وە ململانێیەک لەگەڵ ئێران و هاوپەیمانەکانیدا هەیەتی بەرزو نزمی بەخۆوە دەبینێت و هەر لایەکیان بەشوێن بەرژەوەندیەکانی خۆیانەوە لە دانوسان و ناوەندگیریەکاندا کاردەکەن.

حکومەتی ئێرانیش لەم هاوکێشە نوێیەی جیهان و ناوچەکەدا، جگاوەگای جارانی نەماوە، کە پەلی دەکێشا بە دەخاڵەت لەهەلومەرجی جیهانی و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، تەنیا وڵات بوو لەناوچەکەدا گەورەترین ڕۆگری لەبەردەم بەرژەوەندیەکانی ئەمریکادا دروستدەکرد، هەزو دەسەڵاتکی بەرژوا ئیسلامی کە لەکوشتارو ئەعدام و برسیکردنی خەڵکی ئێراندا هیچکات دەستی نەپاراستووە، هەربۆیە نادەکرا لە ناوچەکەدا حسابی لەسەر نەکرێت، یەکێک بوو لەو وڵاتانەی بە چەندین ساڵ ڕژەمی بەشار ئەسەدی ڕاگرت، دەخالەت و کاریگەریەکانی لە سەر لوبنان و فەلەستین و یەمەن و عێراق و تا دەگاتە کوردستانی عێراق و بەیاردان لە بەیارو کارەکانیاندا، زۆر بەرچاو بوو، بەڵام لە ڕۆگای لەدان و پاشەکشەکردن بە لایەنگرانی کە بە پرۆکسیەکانی سەر بە ئێران دەناسرێن، گورزی گەورەی بەرکەوت بەتایبەت لە لوبنان، فەلەستین، سوریاو هەروەها ئەمانە وایانکردوە ڕۆژانە پاشەکشەی زیاتریش دەکات کە خۆریکە لە یەمەن و عێراقدا بەسەریدا دەسەپێت، کە ئێران بەم جۆگایەی ئەستایەوە لە دانوساندایە، لە خاڵکانی دانوسان و قسەوباسی سەرانیادا بەتایبەت خامنەئی پەوەی دیارو بەدەنگە.

دانوسانی ئەستای نەوان ئەمریکاو ئێران لەزۆرورەتی جگاوەگای هەردوولاوەیە لەمەدا، ئاگرچی تەوازنی نەوانیان یەکسان نیە، جگای ئەمریکا لە سەروترو لەئاستی دنیادا سازدانەوەی دنیای ئەمەی چەند جەمسەریە، لە ناوچەکەدا بە نەخشەی نوێیە لە ڕۆژهەڵاتکی ناوەڕاستدا بەهابەری خۆی و هاوپەیمانانی لە ئیسرائیل، سعودیە، قەتەرو وڵاتانکی کەی وەک تورکیاو میسرو ئیمارات، وە بە چاوترسنی ئێران؛ کەشتی جەنگی و فەکەی ئەف بی ۵۲ و موشەکی پەشکەوتوی هەناوەتە ناوچەکەو مەتی دوو مانگی داوەتە

ئێران و ترەمپ وتوێژی بودجەی جەنگی ئامادەیە. ئەوەی ئێگەر جەنگ رووبەدات کاولکاری نەک تەنیا لە ئێران بەڵکو هەموو ناوچەکە دەگرێتەوە و سەد بەرابەری کەمەکوژیەک لە لە غەزە ئەنجامی دەدەن دەبێت. جەگاو خواستەکانی حکومەتی ئێران لە دانوساندا بە مانەوەی دەسەڵاتی خۆیەتی وەک سەرەکیترین بابەت، بەڵام لەگەڵ ئەم لاوازیانەی ئێراندا هەشتا بەمانای ئەوە نیە کە بەرژەوەندی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی هەر لە شەڕدا بێت.

واتە بەهەی تەوازنی لەسەرەوە بوونی ئەمریکا، لاوازی و پاشکشەی ئێران، ئەمریکاو زۆرێک لە وڵاتانی ئەوروپاو ناوچەکە دیانەوێت پرسەی رەکەوتنی نەوانیان بە ئاشتی لەپێناو بەرژەوەندی کە وەگەڕخستنی سەرمایەو نەخشەی نوێی رێژەیاتی ناوەاستە لە کشوهەوای ئاشتیدا بەواتە پشەوە، ئەم هەنگاوە پێش هەموو شتێک لەبەرژەوەندی حکومەتی ئەمریکاو وڵاتانی سەرمایەداری هاوپەیمانیەتی وەک بلۆکێک لەناوچەکەدا کاری بە دەکەن، نەک لەبەرژوەندیەکانی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتەوە، کە ئەمریکاو ئێرانیش باسی بەرژوەندیەکانی خەڵکی ئێران دەکەن، بەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی کەمەگە نە لەشەو نە لەئاشتی نەوان وڵاتانی سەرمایەداریدا نیە، بەڵام پرسەی ئاشتیەکیان کەمتر زیان بە خەڵک دەگەیەنێت.

ئەم دانوسانە بەبە گرفت و دەخالەتی وڵاتانێکی تر وەک نوەندگیری ناچێتە پشەوە، لەلای ئەمریکاوە جیا لە نوەندگیریەکانی وڵاتی عومان و سعودیە، وڵاتانی ئەوروپاش هەیە وەک هاوپەیمانی پشوو یان خە ئامادەکردن بە هاوپەیمانی نوە. بە ئێرانیش ئامادەیی و نوەندگیری روسیاو چین وەک هاوپەیمان و بوونی بەرژەوەندیان لەناوچەکەدا زۆر بەرچاوە، هەربۆیە سەردان و دانیشتەکانی وەزیری دەرەوەی ئێران عەباس عەراقچی لەگەڵ هەریەکە لە وەزیرەکانی دەرەوەی روسیا سیرگی لافرۆف و لەگەڵ دینگ شیانگ، جەگری یەکەمی سەرکۆزیرانی چین و وانگ یی، وەزیری دەرەوەی چین کەبوویەوە عەباس عەراقچی دەڵێ؛ "چین و رووسیا دوو دوو هاوپەیمانی ستراتیجی و گرنگن بە ئەمە، لە کاتە سەختەکاندا دەستی نزیکی ئەمان، ئاسایی راوێژی بەردەواممان لە بوارە جیاوازەکاندا هەبێت، بەتایبەتی ئێستا کە گفتوگەمان لەگەڵ ئەمریکا بەشەوەی ناراستەوخە لەسەر پرسی بەرنامەی ئەتەمی هەیە".

بەگومان چوونپێشەوە یەکلایکردنەوەی ململانەکانی نێوان ئەمریکاو ئێران لەوانگەی ئەمە کەمەنیستەکانەوە لە رێگای ئاشتی و دانوسانەوە بێت تا جەنگ، لەبەرژەوەندی خەڵکی ئێران و ناوچەکەدایە، هەربۆیە جەگای خەیاتی کە دەبێت ئیشارە بەوە بدەین

کە کشۆکانی نێوان ئەمریکاو ئیسرائیل لەگەڵ ئێران بەشێوەی تووندوتیژی و تیرۆر موشەک بارانی یەکتر، لەدوورەی پێشوودا نوێنرایەتی دوو بەرژەوەندی جیاوازی دەکرد، لەلایەک بەرژەوەندی حکومەتانی بەرژوازی و سەرمایەداری و نوستوو لەسەر پارەی کەڵەبووی نەوت و سامانی کەمەگە، لەگەڵ برسیکردن و کوشتاری خەڵکی مەدەنی و بێتاوانی ئێران و ناوچەکەدا.
خاڵێک کە جێگای ئاماژەیە، دانوسان و رێکەوتنی ئاشتیانەو بەرژەوەندیخوازانەی ئێو دوولایەنەی دانوسکار، ئەمریکاو حکومەتانی هاوپەیمانی ناوچەکە بەڵابەری ئەمریکاو بەنخشەی نوێی ناوچەکەو بە کەڵکەڵەی سەرمایەو مانەوەی دەسەڵاتی سەرمایەدارییانەیان و خواستی دەست نێگەیشتنی ئێران بە چەکی ئەتۆمی و کەمکردنەوەی پیتاندنی یۆرانیەم لە ٦٠٪ وە بە ئاستی ٣.٦٧٪ کە ئەمانە وەک مەسەلەی بنچینەیی بە پاشکۆشە بە ئێران، ئێگەر نا زۆر بابەتی تر هەیە ئەمە لەلایەک و بەرنامەی ئێران بە مانەوەی دەسەڵاتەکەی کە بەهەر شێوەیەک بێت لە خواستی لابردنی سزاکانی سەر ئێران و هەناردەی نەوت، گەڕاندنەوەی پارە بلکەکراوەکانی لە جیهانداو گەرەنتی رێکەوتنەکەو تەسلیمکردنی یۆرانیومی پیتێنراو بە روسیا یان چین کە ئەمە خاڵێکە بە گەرەنتی کە ئێران داوای دەکات، ئەمانە هەمووی لەبەرژەوەندی حکومەتی جمهوری ئیسلامی ئێرانەوەیە، بە مانەوەی خۆی، کە دەسەڵاتەکە هیچ چاوەڕوانیەکی لێناکرێت کە لەبەرژەوەندی خەڵک هەنگاوێک هەڵبێنێت، تەنها لەژێر فشاردا نەبێت، بەڵام لاچونی گەمارۆکان بەتایبەت ئابووری لەسەر ئێران کە قورسایی لەسەر خەڵكی داناوە لەبەرژەوەندی خەڵکدایە کە هەم هەناسەیەک بدات و هەم رێگایەکە بە وشیاری و خۆ رێکخستن، کە جمهوری ئیسلامی ئێران درێنگ یان زوو دەبێت بڕوات.
بەڵام بەهەر شێوەیەک بێت، بەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو کەمدارامەتی کەمەگەی ئێران و ناوچەکەو هەتا کەمێنیزمێکی رێکخراو لە ئاشتیدایە تا شەڕ، بەرژەوەندی خەڵکی ئێران لە نەبوونی گەمارۆی ئابووری و بوژاندنەوەی کەمک زیاتری هەلومەرجی ژیان و گوزەرانیانە لەوەی ئێستا کەهەیە، خەڵک لە هەلومەرجی جەنگیدا ناتوانن زۆر بیربکەنەوەو خۆیان رێکخراو بکەن، لەچاو هەلومەرجێکی ئاسایی و لەباردا، کە هەلومەرجێکی نوێ لەئێراندا فرسەتێکە بە رێکخراوبوونی زیاتری چینی کرێکارو کەمێنیزم لەکەمەگەدا.

نوری بەشیر

ئەو هەر چـــاوەڕوانە.. نەوزاد بەندی

کاتێ هەمووان ئەنوێنەوە،
دوای ئەوەی جەوری ئەژدەکی
دوور و درێژیان چەشتووە ..
ئەو بە تەنیا چاوەڕوانە..
کە هەشتا مانگ،
ئامانەتی زەوی نەداوەتە دەستی خەر،
هەشتا تاریکێ و
هەردووکیان ئاسمانیان بەجێهێشتووە،
ئەو بێ تەنیا چاوەڕوانە..
کاتێ باران لەگەڵ خۆیا
بەڵێننامەیەک مەر ئەکەن،
ووڵات لە قوڵاو هەڵکێشن،
ئەو بێ بێ چەتر و
زەر بێ باک، چاوەڕوانە ..
کاتێ گریان و پێکەنین
فەرموو لە یەکتر ئەکەن و
نازانیت کامیان لە پێش..
کاتێ تەژدەکی کەمەگا ئائبوەرن،
ئەوانی تر لەگەڵ گوزەران شەڕ ئەکەن،
پەی ناوەرن ..
ئەو بێ تەنیا چاوەڕوانە ..
وەک بەڵێی دیداری لەگەڵ شەماندەفەرەکا هەبێ ..
یاخود لەگەڵ نەفەرەکا ..
وەک بەڵێی پەیمانی لەگەڵ کەشتیێکا دانابێ و
دەریا لە پێ وشک بووبێ ..
یان شاسوارێ لە ناکاو توشی شک بووبێ ..
وەکو بەڵێی گەردەلوولە پەی وتبێ
چاوەڕێم کە
بێ کوێت ئەوێ هەڵێت ئەگرم ..

یان یادگارییەک پەیمانی پەدابە بگۆتوە،
ئەمیش پەی وتبە حازرم ..

⋆ ⋆ ⋆
کات بە بە باکیی ئەوات و
ئو بە تەنیا چاوەوانە ..
ئو ناپرسە و
کەس ناپرسە،
ئو پەیکەرە یان وەک هەمووان
دەنگدەرەکی پەشیمانە ..

نەوزاد بەندی

کـــــــورتەچیرۆک: گەلەکەم..
نووسینی: ئامانج شەروانی

ئەم خەڵکە وەکوو شارەمەروولە بەم ناوە بەاو ببوونەوە، ئەویان دارێک لە دەستی، ئەمیان بەردێک، کەس کەسی نەدەناسی، هەر هەموویان تووڕە و بێزار، هەر هەموویان دەیانقیژاند. «هەی بێئابوو»، «دەک داوەشێی لەگەڵ خەت و جلکەکانت»، «بەڵایی، بەڵایی». هیچ کەسکیان نەیان دەزانی بۆچی وا دەکەن، بەڵام هیچ گومانیشیان نەبوو کە ئەوەی دەیکەن مافی خەیانە و کارێکی دروستە.
مەردمنداڵێک داچەماوە و بەردەکی زلی هەڵگرتووە، پاڵەکی بەم وەنا، پاڵەکی تری بەوی تریانەوە وەنا و خەی گەیاندە پەشی پەشەوە، تا هەزی تەدابوو ەای وەشاند، شەپ بەر شانی لای ەاستی کەوت، هاواری هەژێنێک بەرز بووەوە. دەنگی ئەڵاهو ئەکبەر گوێیەکانی خوایە گەورەکەیانی کاس کرد.
پیرەمەردێک، وەک ئەوەی بیری چووبێتەوە کە تا چەند ساتەکیش پەش ئەستا خەی بەسەر گەچانەکەی دەستی چەماندبووەوە، گەچانەکەی خەی بەرزکردەوە و تا هەزی تەدابوو بەرەو لای هەڵدا و بە نەرمەغارەکەوە چەند هەنگاوێکی هەڵهێنا، پەش ئەوەی بیری بکەوێتەوە کە پیر و پەککەوتەیە و شەپ لە شوێنی خەی بکەوێت.

ئەم دەڤ ناسکەی وەکوو داری بیی ناو ئاو هەڵدەڕزی، تاسا بوو، تەقی بوو، ئەوە چ هەژەکی هەشە بە سەریدا هاتووە. دەبێت چی قەوما بێت. ئاخ دەبێت ئاپۆرەی ئەم خەڵکە لە چیرۆ بێت! هەر دوێنێ بوو، بە هەمان تیشرت، بە هەمان تەنووڵ، لە هەمان شوێن، لە هەمان کات، هەر هەڵ بەم هێدا تەپڵیبوو. ئاخ دەبێت جیاوازیی ئەمڕۆ لەگەڵ دوێنێ چی بێت!

ئاوەکی دواوەی داوە، سەلکە پیازەکی بینی، کە هەڵ وەک دەفرە فێوەکان بەرەو ووی دەهات، پێ ڕانەگەیشت خەی لا بدات، سەلکە پیاز هەڵ بەر چەناگەی کەوت و ناو دەم و لووتی پڕ کرد لە خوێن، بەڵێ و هاواری گەیشتە کەلەکەی ئاسمانێ! لە بەختی هەشی وی، هیچ کەسەک نەبوو هاوارەکەی ببیستە و شتەکی بە بکات! دار، بەرد، تەماتە، هەلکە، دەستکەلا، پەتاو، کەوش، تف، بەغەم، کتومت وەکوو باران بەسەری دەبارین. ئای، ئەم هەژە هەشە چەند درێژە!

پەلاقێەک لەم لاوە، بەرپەنێەک لەو لاوە، مستەک لەپشتەوە، هەر بابایە و مستەک، شەقەک، پەلاقێەکی دەخوەنتە. خەی پێ نەگیرا و کەوتە سەر زەوییەکە. مست و شەق و پەلاقە بەلەزمە دابارییە سەری. قیژەی هەژە هەیەک بەرز بووەوە. ئاسمان چاوەکانی پێ بوو لە گریان، باهەخانەکان هەترەشیان چوو، باهێندەکان بەتەوسەوە سەیری ئەم دیمەنە خوەناوییەیان دەکرد و کەوتبوونە قاژەقاژ.

بەرچاوی بەرەبەرە تاریکتر دادەهات، دەنگی ئەو خەڵکە تا دەهات نزمتر دەبووەوە و دەنگی هەناسەشی بەرزتر، هەر قامچیەک، هەر پەلاقێەک هەنگاوەک زیاتر بەرەو بووراندەوی دەبرد. هەستی دەکرد کە وەک باهێندەکان وا باە دەگرێت، وەک باهەخانەکان بە تاقی ئاسمانەوە هەڵدەفرێت، وەک خەر ئاوا دەبێت. لەسەرەوە سەیری ئەم خەڵکەی دەکرد کە کەوتبوونە گیانی لاشە خوەناوییەکەی، ئای ئەوە چ هوودەدات.

ئاسمان تا دەهات تاریکتر دەبوو، خەر پەیتا پەیتا بەرەو زەردەپەڕە هەنگاوی دەنا، ئەم خەڵکەش هەر ماندوو نەدەبوون، هەر وازیان نەدەهێنا. هاوار و قیژە نەما لە دەمی ئەم کچە دەرنەچێت، خوێن نەما لە لاشە بگەردەکەی فیچقە نەکات! ئەوە چ دەندەییەکە، ئەوە چ دواکەوتوویەکە!

لە گەرمەی ئەم گەلەکەمەیدا بووین، کە دەنگی ئەهاهوئەکبەر لە مناڕەی مزگەوتکانەوە بەرز بووەوە، هەڕەیش سپیەکیان، هەر ئەو کەسەی کە چەند ساتەک بەر لە ئێستا بەردەکی لە تەپۆی سەرکی دابوو، هاواری لە بەند بوو: «پەرتەی لە بکەن دەی، با هەژووەکەمان بشکێنین و نوژەکەمان نەچێت!»

سەبارەت بە کتێبی: ژیریی دەستکری سەرمایەداری، بەرەنگاریبیەکانی چەپ و بەدیلی گونجاو.. ڕزگار ئاکرەیی

سەبارەت بەکتێبی: ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو، تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایە یان ئامرازێک بۆ ئازادی؟

ڕزگار ئاکرەیی
چەپی سەربەخۆ، ئارەزوومەند بە چەپ و شۆشی تەکنەلۆژیا، شارەزا لە پەرەپێدانی سیستەم و حوکمەانی ئەلیکترۆنی.
rezgar1@yahoo.com
www.rezgar.com

کتێبەکەم " ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو، تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایە یان ئامرازێک بۆ ئازادی؟" بە عەرەبی، ئینگلیزی و کوردی بەاوکراوەتەوە، هەروەها بۆچەندین زمانی جیهانی تر وەرگێدراوە.
ئەم کارە بەتایبەتی باسی کۆشەی ژیریی دەستکرد و تەکنەلۆژیا بە گشتی دەکات، لە چوارچێوەی خەباتی چینایەتی لە سەردەمی دیجیتاڵدا. کتێبەکە کاریگەریبیەکانی ژیریی دەستکرد لەسەر بوارە جەراوجەرەکان، لە ئابووریبیەوە بە سیاسەت، لە کەلتوورەوە بە بیرکردنەوە، لە ژێر سیستەمی سەرمایەداری هاوچەرخدا تاوتوێ دەکات.
ئامانجی ئەم کتێبە پێشکێشکردنی شیکردنەوەیەکی چەپی ڕەخنەگرانەیە بە ژیریی دەستکرد وخستنەڕووی بەدیلی پێشکەوتووخوازیە بۆکارهێنانی تەکنەلۆژیا ، دوور لە هێژموونی سەرمایەداری کە بۆکاری دەهێنێت بۆ زیادکردنی قازانج و بەهێزکردنی کۆنترۆڵ، لەسەر حسابی کرێکاران جا چ دەستی و چ فیکری بێت.

ناوەڕۆکی کتێبەکە ئەم خاڵانەی خوارەوە لەخۆدەگرێت:
1- دابەشبوونی دیجیتاڵی نێوان چەپ و سەرمایەداری

بەشایی دیجیتاڵی لەنێوان چەپ و سەرمایەداریدا تێدایکی گەورە لە سەردەمی دیجیتاڵدا دروست دەکات، کێشەدا کەمپانیا گەورەکانی تەکنەلۆژیا و وڵاتانی سەرمایەدارەوە باڵادەست دەبن لەبواری دیجیتاڵدا. لەکاتێکدا ئەم هێزانە توانای ماددی و تەکنیکییان هەیە بۆ دەنمایی کردن و شێوە پێدانی لایەنە جەراوجۆرەکانی تەکنەلۆژیا و ژیریی دەستکرد، بەڵام چەپەکان، لە زۆربەی کاتەکاندا، لەدەخێکی لاوازیدا دەمێننەوە، بەدەست دابەشبوونێکی دیجیتاڵی هووناوە دەناڕێنن. لەم چوارچێوەیەدا، بارودۆخی ئێستای چەپ هاوشێوەی "هووبووبونەوەی مەرولێیە بەفیل"، کەناتوانێت لەم بوارە زۆبەلاح و خۆراتردا لەگەڵ زلهێزە سەرمایەدارەکاندا بگونجێت.. ئەم بەشاییە دیجیتاڵیە بەتەنیا کورتنابێتەوە لەسەر نەبوونی ئامرازەکانی تەکنینکی، بەڵکو دەڕبینی لاوازییەکی نەخوازراوی تەوانینی سیاسی و هەڵکخراوەییە بە بەکارهێنانی ئەم ئامرازانە لە خزمەتی خەباتی چەپدا.

2- نەخوێندەواری دیجیتاڵی

نەخوێندەواری دیجیتاڵی تەنها نەتوانینی بەکارهێنانی ئامرازەکانی دیجیتاڵی ناگەیەنێت، بەڵکو نەتوانینی تێگەیشتن لەچۆنیەتی کارکردنی ئەم ئامرازانە و کاریگەرییان لەسەر ژیانی ڕۆژانە، تاک و جەماوەر دەگەیەنێت. بەشێوەیەکی گشتی، هەڵکخراوە چەپەکان زۆرجار ئامرازی تەکنیکی کەمیان هەیە یان بەکارهێنانیان تا ئێستا سنووردار و سەرتاییە و توانایان بە کاریگەری لەسەر هەشیاری گشتی سنووردارە.

خوێندەواری دیجیتاڵی لەناو هەڵکخراوە چەپەکاندا تەنها فەرکردنی ئەندامان نییە چۆن ئامێر و ئەپلیکەیشنی دیجیتاڵی بەکاربهێنن، بەڵکو هاهێنانیان دەکات بە تێگەیشتن لە پەکهاتەی سیستەمە دیجیتاڵییەکان لەڕگەی هەشیارییەکی هەڵخنگرانە لەو ئایدەلۆژیایانەی کەنتەڕیان دەکەن. ئەم پڕۆگرامانە دەبێت جەخت لەسەر پێچەککردنی ئەندامان نەک تەنها بەئامرازی تەکنیکی، بەڵکو توانای تێگەیشتن لەبواری سیاسی، ئابووری و تەکنەلۆژییەکان بکەن کەتەکنەلۆژیا پەکدەهێنن، یارمەتیدەر بن بە خزمەتکردنی ئامانجەکانی یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی. نەخوێندەواری دیجیتاڵی چەپ دەخاتە دەخێکی لاوازەوە لەبەرامبەر ئەو تەحەدایانەی سەرمایەداری دیجیتاڵی دروستی دەکات و بەربەستێک پەکدەهێنێت لەبەردەم مانەوەی کاریگەری لەسەردەمی دیجیتاڵدا. بەیە پەویستە توانەکانی ئەندامان و سەرکردەکان و هەڵکخرانی هەڵکخراوە چەپ و جەماوەریەکان لەئاستە جیاوازەکاندا لەسەر ئامرازەکانی سەردەمی

دیجیتاڵی مۆدێرن ئابهێنرێن و پارێزیان پێبدرێت بۆ ئەوەی بتوانن ڕووبەڕووی هەژموونی دیجیتاڵی ببنەوە.

3- پارێزگاری توانا و لێهاتووییە تەکنیکی چەپگەرایەکان وەک پاڵپشتییەکی خەباتی ستراتیژی

پارێزگاری توانای چەپ لە بواری تەکنیکیدا بۆتە پاڵپشتییەکی ستراتیجی هاوتەریب لەگەڵ پارێزگاری توانای سیاسی و ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی و میدیایی و جەماوەریدا. هەروەک چۆن هەزەکانی چەپ ناتوانن پشت بە میدیای سەرمایەداری ببەستن و لەهەمان کاتدا هەوڵدەدەن میدیای سەربەخۆی خۆیان دابمەزرێنن، هەروەک چۆن بیروڕا و سیاسەت و ئامرازەکانی ڕێکخراوەیی خۆیان سەربەخۆ لە ئامرازەکانی هەژموونی بەرژوەزی پارێزگەدەن، هەروەها دەبێت درک بەوە بکەن کۆشکی دژی سەرمایەداریی دیجیتاڵی بە ئامرازەکانی نیارەکی ناکرێت. سەربەخۆی تەکنەلۆژیا بۆتە مەرجەکی بنچینەیی کۆتواوکاری سەربەخۆی فیکری و سیاسی و ڕێکخراوەیی دێت.

ناکرێت قسە لەسەر ئازادی ئاستەقینەیان بنیاتنانی پڕۆژەیەکی سۆسیالیستی ئادیکاڵ بکرێت، لەکاتێکدا ڕێکخراوە چەپەکان دەکەونە ژێر سانسۆری ووردو کۆنتڕۆڵەوە کە لەلایەکی ئامرازەکانی ژیریی دەستکردی وەک گووگڵ و کۆمپانیا سەرمایەدارییەکانەوە بە خزمەتی بەرژەوەندییەکانیان پارێزیان پێدراوە. چۆن بزووتنەوەیەکی بەرنامە دادەڕێژن ، خەی ڕێکخراو دەکات، بنیاتی بەرنامە و ئامرازەکانی دەکات، لەکاتێکدا بەشوێیەکی ئاڵگۆریتمي لەژێر چاودێری نزیک ئەو ڕێکخراوانەدان کەجێخت دەکەنەوە یان لانی کەم بە لەناوبردن و سنووردارکردنی گوتارەکەی و کەمکردنەوەی بەاوبوونەوە و کاریگەرییەکەی داڕێژراون؟

نەبوونی ئامرازی چەپی دیجیتاڵی سەربەخۆ مانای ئەوەیە کەچەپ لەحاڵەتی بەرگریدا دەمێنێتەوە و پێکهاتەی ڕێکخراوەیی ناشاراوە و ئاشکرای دەبێت، دەکەوێتیشە ژێر چاودێرکردن و سەرکوتکردنەوە و هەڕەشەنێتەوە. ئایا ئەوانەی بە گەورانی سۆسیالیستی دیموکراتی دەجەنگن دەتوانن ئەوە قبوڵ بکەن کە لەدوان و جووڵە و شیکردنەوەکانیان بە هەشیاری جەماوەریان لە ژێر ڕەحمەتی ئاڵگۆریتمەکاندا بێت کەخزمەت بەلۆژیکی بازاڕ دەکەن و هەژموونی چینایەتی سەرمایەداری لەفۆرماتی دیجیتاڵی پێشکەوتوودا بەرهەمدەهێننەوە؟

4- ڕۆڵی گەنجان لەگواستنەوە و گۆڕپەدانی دیجیتاڵی

گەنجان توخمەکی سەرەکین لەپێشخستنی گەورانکاری و گۆڕپەدانی

دیجیتاڵی لەناو تەکنۆلۆژیا چەپکاندا، چونکە بە هەزەکی جۆاو دادەنرێن کە دەتوانن ئامرازەکانی خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە سەردەمی دیجیتاڵدا نوێبکاتەوە. لەبەر تێشنایی ئەو گۆڕانکارییە خێرایانەی لەجیهانی دیجیتاڵدا ڕوودەدەن، ئەمڕۆ گەنجان لەکەمکردنەوەی نەخوێندەواری دیجیتاڵی لەناو پارتە چەپکاندا گرنگ بووە. گەنجان بەبەی پشتی هەر گۆڕانکاری و گەشەپەدانی دیجیتاڵی پێکدەهێنن کەبتوانێت لەنێو تەکنۆلۆژیا چەپکاندا ڕووبدات. زۆرێک لە گەنجانی ئەمڕۆ توانایەکی زۆریان هەیە لە ماماڵەکردن لەگەڵ ئامراز و تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی خێراتر و کاریگەرتر لەنێوکانی پێشوو گەشەی سەندووە.

بەهەزکردنی گەنجان لەنێو تەکنۆلۆژیا چەپکاندا پێشمەرجێکە بۆ گونجاندن لەگەڵ سەردەمی دیجیتاڵی و سوودوەرگرتن لە ئامرازە تەکنیکییەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی دیجیتاڵی سەرمایەداری، چونکە توانای پڕڕپەدانی ئامرازی نوێی خەباتیان هەیە کەتوانای تێکخستن، بەگژداچوون و کاریگەریان لەسەر ڕای گشتی باشتر دەکات. هەروەها دەتوانن داهێنان بخەنە ناو میتۆدەکانی خەباتی چەپەوە. گەنجان دەتوانن چالاکانە بەشداریبکەن لەسەرکردایەتیکردنی ئەم گۆڕانکارییە دیجیتاڵییە لەناو پارتە چەپکاندا، ئاوڕش بەهێی توانای بەرزیان لەبەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بە زاڵبوون بەسەر بەربەستەکانی سەرمایەداری دیجیتاڵدا. پێویستە کار بۆ لابردنی هەموو بەربەستە تێکخراوەیی و سیاسییەکان بکرێت کەڕێگرن لەچوونە ناو تێکخراوە چەپەکان و مانەوە لە تێکخراوە چەپکاندا، دەبێت نەرمییەکی گەورە نیشان بدرێت لەگەڵیاندا، بەگوێرەی گەشەی مەعریفی و هۆشیاریی دیموکراسییان.

5- دیجیتاڵی چەپی نوودەوەتی

گرنگی بنیاتنانی نوودەوەتی چەپی دیجیتاڵی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی ژیریی دەستکرد و تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی گشتی کەمپانیا گەورەکانی تەکنەلۆژیا و وڵاتانی سەرمایەداریەوە. ئەم نوودەوەتییە دیجیتاڵیانە پێویستییەکی ستراتیژین بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی سەرمایەداری لەبەشایی دیجیتاڵدا، چونکە ئەم هەزە گەورەیانە کەنتڕۆڵی خەیان بەسەر ئامرازەکانی تەکنەلۆژیا دەسەپێنن و چەوساندنەوە و خەباتی چینایەتی قووڵتر دەکەنەوە. ئینتەرناسیۆنالیزمی دیجیتاڵی لەڕەدا بۆ واتای هاوپەیمانی چەپ و پێشکەوتووخوازی جیهانی، تێپەڕاندنی سنوورە جوگرافیەکان و دابەشکارییە ڕەشنبیریەکان. هەروەک چۆن چەپ و ئینتەرناسیۆنالی کرێکاری لەمڕۆودا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی

سەرمایەداری پێویست بوون، ئێستا پێویستە هاوپەیمانی چەپی دیجیتاڵی دروست بکرێت کەجەخت لەسەر ڕووبەرووبوونەوەی سەرمایەداری لە دەروازەی تەکنەلۆژیاوە بکات، کاریش بۆ یەکخستنی هەوڵکانی چەپ لەگەڵ ئامراز و پلاتفۆرمکانی سەردەمی دیجیتاڵدا بکات.
بۆپڕۆپەدانی هاوکاری نێوان ڕەکخراوە چەپکان لەسەرانسەری جیهاندا، ئەم نوونتوییانە بەشداری دەکەن لەپڕۆپەدانی تەکنەلۆژیای جەگرەوەی بەشداربووان و سەرچاوە کراوەکان کە دنیایی دەدەن کە تەکنەلۆژیا لە خزمەتی کەمەگادایە و بۆ بەدیهێنانی دادپەروەری و یەکسانی کەمەایەتی بووات. ئەم هاوپەیمانییە دیجیتاڵییە دەبێت جیاوازی ئایدیەلۆژی نێوان ڕەوتە چەپە جیاوازەکان تێپەڕێنێت، بۆتایبەتی لەم بوارەدا و جەخت لەسەر ئامانجی هاوبەش بکات: دەرهێنانی تەکنەلۆژیا لەچنگی سەرمایە و گەیینی بە ئامرازێک بۆ ئازادی بەکەمەڵ.

6- ژیریی دەستکرد لە سەبەری سەرمایەداریدا

سەرەڕای توانا گەورەکانی ژیریی دەستکرد بۆ باشترکردنی ژیانی مرۆڤ، ئەمە بەشێوەیەک بەکاردەهێنرێت کەخزمەت بە کەمپانیا گەورەکان و وڵاتانی سەرمایەداری دەکات و ئامرازێکی کاریگەر لە سەرکوتکردن و کۆنتڕۆڵکردنی دیجیتاڵیدا بەکاردێت بۆ گەیینی ناڕاستەوخۆی هەشیاری جەماوەری، لەڕێگەی ئەلگەریتمێک کە تاکەکان لەسەر ئینتەرنێت کۆنتڕۆڵ دەکەن.
ئەم ئەلگەریتمانە کاریگەری لەسەر هەڵبژاردن و ئاراستەی هۆشنبیری تاکەکان هەیە، وایان لەدەکات ئامرازێکی هەژموونی هۆشنبیری کە بیرکەی سەرمایەداری و ڕاستەو بەرز دەکاتەوە، و یارمەتیدەر لەهەڵوەشاندنەوە و سنووردارکردنی بیری چەپ و پێشکەوتووخواز.
سەرەڕای ئەوەش، AI بەکاردێت بۆ هاندانی جیاکاری بەهەموو شێوەکانی، هەم لە بازاڕی کار و هەم لە ژیانی ڕۆژانەدا، لەگەڵ بەهاکانی سەرمایەداریدا. هەروەها کاریگەری ژینگەیی خراپی هەیە، بۆ بەکارهێنانی تاوانکارانە بەکاردەهێنرێت، وەک پەرەپەدانی چەک و هەڵگیرسانی جەنگ.

7 – بەدیلی چەپ بۆ ژیریی دەستکرد

ئەو بەدیلانەی لەم کتێبەدا پێشکەش کراوە تەواوینەکەی چەپی پێشکەوتووخواز بۆ ژیریی دەستکرد، کەهەوڵ دەدات کۆنتڕۆڵی ئەم تەکنەلۆژیایە لە لایەن جەماوەرەوە بسەنتێوە و ئاراستەی بکات بۆ خزمەتکردنی بەرژەوەندییەکانی کرێکاران، چ دەستی و چ فیکری بێت.. AI دەبێت نەک تەنها بۆ باشترکردنی ژیان بەکار بهێنرێت، بەڵکو بۆ

هێواشاندنەوەی هێزمووني سەرمایەداری لەجیهانگەی سەرچاوە کراوە و شەفافی چێپکانەوە.
لەم ڕوانگەیەدا، تەکنەلۆژیا دەبێتە مۆکی کۆمەلایەتی، لەژێر سەرپەرشتی دیموکراسییەکی جەماوەری، دەستبەرکردنی بەکارهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵگا. AI دەتوانرێت بەکار بهێنرێت بۆ باشترکردنی کاری بەکۆمەڵ، بەرەوپێشبردنی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و یەکسانی، و چارەسەرکردنی کێشەکانی وەک هەژاری، پەروەردە، تەندروستی، و یەکسانی جێندەر، دوور لە لێژیکی قازانج و چەوساندنەوە. AI دەبێت بەکار بهێنرێت بۆ بەدەستهێنانی دابەشکردنی دادپەروەرانەی سەرچاوەکان، دەستبەرکردنی دەرفەتی کاری یەکسان بۆ گوندانە باکگراوندێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری، و تەنانەت بەشداریکردن لە کەمکردنەوەی کاتژمێرەکانی کارکردن بۆ کەمکردنەوەی کرێ. هێزەها دەتوانرێت ئامرازێکی کاریگەر بێت بۆ بەرەنگاربوونەوەی جیاکاری، چ جێندەر بێت یان نەژادی، لە ڕێگەی پەرەپێدانی سیستەمی هەڵسەنگاندن لەسەر بنەمای لێهاتوویی نەک لایەنگیری، و پشتیوانی لە پاراستنی ژینگە، پەرەپێدانی دیموکراسی و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ.

8- بەکارهێنانی وریا و بیرمەندانەی AI بەردەست

بەکارهێنانی AI ئەستا لەلایەن هێزە چێپکانەوە دەبێت بەوریاییەوە و یان بێئاگاهی بێت. هەرچەندە ئەم تەکنەلۆژیایە بەرهەمێکی سەرمایەداری بەلایەنە نیە، بەڵام توانایەکی گەورەی هەیە کە دەتوانرێت بۆ دادپەروەری کۆمەڵایەتی بەکار بهێنرێت، ئەگەر بە ئاگایی، ڕەخنەگرانە و بە شێوەیەکی ئامانجدار بەکار بهێنرێت. ئەمە پێویستی بە بیرکردنەوەیەکی زانستی کراوەیە، کە تەکنەلۆژیا وەک ئامرازێک دەبینێت کە دەتوانرێت سوودی لێوەربگیرێت بۆ پەرەپێدانی ململانێی سیاسی، گشتی، میدیایی و تەکنیکی. ئەمە دەبێت لەگەڵ دنیابوون لە شەفافییەت، پاراستنی تایبەتمەندی داتا، و سەپاندنی چاودێرییەکی توند مرۆڤ لەسەر بەکارهێنانی AI. هەر بەکارهێنانێکی چەپ لەم ئامرازانە دەبێت لە چوارچێوەی بەرەوپێشبردنی ئامانجە سۆسیالیستییەکان و پشکووتووخوازانە بێت، نەک جێگرەوەی کاری مرۆیی، بەڵکو پاپشتی و تەواوکەر بێت بۆ بنیاتنانی گەڵانکاری کۆمەڵایەتی ڕادیکاڵ.

9- زمانی کتێب، بەاوکردنەوەی ئەلیکترۆنی و مافی چاپ

زمانێکی سادە و ڕوون لە کتێبەکەدا بەکارهاتووە بۆ دنیابوون لەوەی ناوەڕۆکەکە بگاتە فراوانترین بەش لە خوێنەران، بۆ ئامانجی ئاسانکردنی بیرکە تەکنیکییەکان بۆ ئەوەی هەمووان بتوانن لێیان

تێبگەن، چ پسپۆڕی بۆت یان ناپسپۆڕ. کتێبەکە لێکۆڵینەوەی دۆزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی جیهانی "ئەمازۆن" بڵاو دەکرێتەوە و هەروەها لە ئینتەرنێتدا بە خۆڕایی بەردەستە و بە ئەلیکترۆنی بڵاو دەکرێتەوە بە ئاسانکاری بە زەرترین خەرجی و بێ هیچ سنووردارییەک بۆ بەکارهێنانی. کتێبەکە بە هەمووان کراوەیە، دەقەکانی لێکۆڵینەوەیان پێدراوە ئازادانە بەکار بهێنرێن، لەوانە بڵاوکردنەوە یان دووبارە بەکارهێنانەوەیان، لەگەڵ ئاماژەکردن بە سەرچاوەکە هەرکاتێک گونجاو بێت، بێبەرامبەر زەرملە نییە.

10- دەرئەنجام

شکۆشی دیجیتاڵی ئێستا، سەرەڕای توانا زەرەکەی، لە بەرژەوەندی قازانج و هێزمووني سەرمایەداریدا ئەندازیاری کراوە. بەبەرامبەر هەشتا بەتەواوی چاوسەر نەکراوە و سەرمایەداری جیهانێکی تەواو داخراوی دروست نەکردووە. هەشتا بوار بە بەدیلی چەپ ماوە، بە مەرجێک کارەکە بە ئاگایی و پلانی درێژخایەن بە جەنگێکی زەر سەخت و ئاڵۆز ئەنجام بدرێت. بەرگری لە سەرمایەداری، بەتایبەتی لە قەناغی دیجیتاڵیدا، تەنها ململانێ نییە بە دەسەاتی ئابووری و سیاسی، بەڵکو بە خودی هۆشیاری مرۆڤ: لەسەر ئاوەژووی کە کۆنترۆڵی لەشاوی زانیاری و زانیاری دەکات، و کە هۆشیاری کۆمەڵایەتی بەرهەم دەهێنێتەوە.

لە کۆتاییدا بانگهێشتتان دەکەم بە بەشداریکردن لە بەرەوپێشبردنی ئەلتەرناتیڤی چەپ بە تەکنەلۆژیا و ژیریی دەستکرد لەگەڵ دیالۆگ لەسەر مەسەلەکانی بەردەست، چونکە بیرەکە و پێشنیارەکانی ئەم کتێبە تەنیا خاڵن بە دیالۆگی بەکۆمەڵ لە نێو ڕیزەکانی چەپدا.

پەرەپێدانی ئەڵگۆرتمێکی پراکتیکی و کاریگەر پێویستی بە گفتوگۆی فراوان هەیە لە نێوان ڕێکخراوەکان و بزووتنەوەکان و کەسایەتییە چەپ و پێشکەوتووخوازەکان لە وڵاتانی جیاوازدا کە ببێتە هۆی داڕشتنی پلانێکی ووون و کارا. کاتێک ئەم بیرەکانە دەخەمە ووو، ئامانجم دابینکردنی چارەسەری ئامادە نییە، بەڵکو کردنەوەی گفتوگۆیەکی زیندووە سەبارەت بە پێشنیارەکان، گفتوگۆیەک کە دەبێت بگەڕێت بە بانگەوازێکی کراوە بە بەشداریکردن لەگەڵ پێداچوونەوەی دیدێکی چەپی دیجیتاڵی جگرەوە، بە ژیریی دەستکرد بە تایبەتی، و بە تەکنەلۆژیا بە گشتی، لە ڕێگەی هاوکێکی چەپی کەمەڵ و هاوبەش، ڕێکخراو و سنوورتێپەڕ.

- کتێبەکە دەتوانرێت لە ڕێگەی ئەمانەوە بەدەست بهێنرێت:
  لینکی بەخۆڕایی بە کتێبەکە لە ماڵپەڕەکەم.

عەرەب
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=3
ئینگلیزی
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=4
کوردی
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=5

- لینکی کتێبەکێ بۆ زێر زمان (ئینگلیزی، ئەڵمانی، فەرەنسی، ئیسپانی، پورتوگالی، دەنمارکی، سویدی، نورویجی، هیندی)، لە هەگبەی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەمازۆنی جیهانیەوە، بە کەمترین نرخ بڵاوکراوەتەوە:
- https://www.amazon.com/stores/Rezgar-Akrawi/author/B0DY1BMMXW

هەژی کتێب و کورد.. نەوزاد بەندی

لە هەژی جیهانی کتێبدا، لای خەمان کەمە ووتار نوسران، تێکڵایان باس لە هەیی کتێب و گرنگی کتێب دەکەن، داوا دەکەن وەزارەتی هۆشنبیری مکۆیی بکات لەسەر بڵاوکردنەوەی کتێب و هۆشیارکردنەوەی خەڵک لەسەر خوێندنەوەی کتێب و نوسینی کتێب و هەخنە گرتنی جدیی لە میللەتی کورد کە بۆچی ناخوێننەوە.

لە ڕاستیدا پەروەری هەر دیارییەک، پەویستی بە شڕوڤە و کڕدنی بارودۆخێکی یە، خوێندنەوەی مرۆڤکانە پێش چاپکردنی کتێبەکان. بە نمونە کاتێ مرۆڤێک نەخۆش ئەکەوێت، نابێ مامۆستای کۆسپکی تێندروستی لێگەڕدا بکەین، بەڵکو ئەبێ سەرەتا بزانین نەخۆشیەکەی چیە و هۆکاری نەخۆشیەکەی چیە و دەرمانی نەخۆشیەکەی چیە.
ئێمە لە بەردەم بارودۆخێکداین زۆر بە زۆڕی نەخوێندەواریی و واز هێنان لە خوێندن لە هەڵکشانێکی خێرادان، زیاتر لە پانزە ساڵ هەڵگری بەوانامەکانمان دامەزراندنیان لە قەدەغە کراوە، بەو جۆرە لە بەردەم زیاتر لە 120 هەزار گەنجی خاوەن بەوانامەی بێ کار و بێ داهاتوودا ین، زەربەیان پێشمانن لەو پێسەی خوێندنەی زیاتر لە پانزە ساڵی تەمەنیانی خوارد و دینارێکی نەخستە گیرفانیانەوە، بەڕە بەڕە ئینتیمایان بە خاک و نەتەوە و کولتوور کاڵ بووە و زەربەیان بیرکەی کەچکردن لە ناخیاندا هات و چوو، تاراوگە بووە تەنها فریادڕەسیان، بۆ ئەوەی بە لایەنی کەمەوە لەو خاکە دوور بکەونەوە کە بووەتە گۆڕستانی خوێن و هیوا و ئامانجکانیان.
لێرەدا چۆن داوا لەو گەنجانە بکەین لە چاوەڕوانی کارەکدا پیر بوون، کتێب بخوێننەوە؟
بە چی قەناعەت بە دەیان هەزار کچ و کوڕی لاو دەکەیت کتێب بخوێننەوە، بە بەوانامەیەکی گەورەوە لە فەرمانگەکاندا کار بە خەڵایی ئەکەن و پێیان ئەووترێت: خەبەخش ؟ سامان و داهاتی کەمەگایەک لەلایەن بەشکی کەمی کەمەگاوە قورخ کرابێ و زەرینەی لە بەبەش کرابێ، ئەبێ کتێب لە کوێدا جێی بێتەوە و کامیان بیخوێننەوە؟ ئاشکرایە جەردە کتێب ناخوێنێتەوە و ئەویشی ماڵ و ژیانی دزرا بێ ناپەرژێتە سەر کتێب خوێندنەوە. ئایا چ لەژیکێکی تێدایە لەسەر خوانی نیشتمانیی، زەرینە بیان نەبێ بخۆن و پێیشیان بڵێین بچێ کتێب نانوسن و کتێب ناخوێننەوە ؟ ئەوان بە پێش چاویانەوە خەڵکێک بێ بە ماندوو بوون ئەبێتە ملیاردەر، ئەمان بە ماندووبوونەوە نان نییە بیخۆن، کتێبی چی بخوێننەوە ؟ کۆسپک قوڕقوڕاگەی توند شێتک درابێ و پێی بووترێت بخوێنە و بنووسە، ئەبێ چی بخوێنێتەوە و چی بنوسێت لە کاتێکدا ئەو خەریکە ئەخنکێت.
ئێمە وەک ئەوە وایە بچیتە گۆڕستانێک و داوا لە مردووەکانی بکەیت هەستنە سەر پێ و یارییەکی تۆپی پێ ئەنجام بدەن،ڕاستێ تۆپی پێ وەرزشکی جوان و کەمایەتییە، کولتوور و نەتەوەکان پێک ئەناسێنێ، بەڵام ئێم داواکارییە لە مردووەکان، نالەژیکیی و گاتجاییە، وەک ئەوە وایە بێ کۆسپکی برسی و تینوو بڵێیت با بڵێین گشتکی شاخەوانیی بکەین، بێ نەخشەکی کوامای قاوشی چاودێری وورد بڵێیت هەستە گرانییەکمان بێ بڵێ.

چەن داوای خوەندنەوەی کتەب لە میللەتێک ئەکەن، گەورەترین هیوا و خەون و ئامانجی هەڵگرێکی بەوانامە ئەوپەڕ کارێکی دژوار بکەوێت و چیدی دەست لە دایک و باوکی پان نەکاتەوە پارەی پشاکێک و جوتە پێلاوی بدەنێ ؟ جێگای شەرمەزاریە داوای کتەب خوەندنەوە لە گەنجێک بکەین، دوانزە ساڵ خوەندنی تەواو کردووە هەشتا دانەمەزراوە و بە کار ئاسوودەتەوە و یەک دنیا گرفتی دەروونیی بە دروست بووە، لە پەش چاویدا کەشک و ئوتومبیلی گرانبەها بە دەست خەڵکی نەخوەندەوارەوە و ئەمیش خەو بە مافە سەرەتاییەکانەوە ئەبینێ، هاوسەرێک و دوو ژوور و کارێک ؟ ئەنگێ بوترێت بچی گەنجەکان ناچن لە کەرتی تایبەتدا کاربکەن؟ ئاگاداری کەمپانیایەکی دەرمانم داوای چوار کەسیان کردووە بە دامەزراندن، 30هەزار داواکاریان بە هاتووە تیایاندایە 5 زمانی زیندووی جیهانیی ئەزانێ، هەڵگری بەوانامەی پزیشکی دەست ودامانیان بووە وەک پاککەرەوە دایمەزرێنن، با دوور لە تانە و تەشەری دەست و دوژمن دوو دیناری لە کاری زەمین سەیندا دەست بکەوێ!

میللەتێک بانگەشتی کتەبی چی دەکەیت گەورەترین کتەبی فەرمانبەرکانی ئەوە بە هەوالی موچەی مانگ بەاوبکرێتەوە ؟

ئەمە لە بەردەم کەمەگایەکداین، باری دەروونی و کەمەایەتیی شەونخوناوە، تیرۆرکەی بافلافی لەسەر جبەجکراوە و بووە بە مرۆڤکی تاک ئەهەند، وەک چەن کاتێ بافڵف گەپەکەی دادگیرساند، لیک بە دەمی سگەکەدا ئەهاتە خوارەوە، چینی خوەندەواری کوردیش تەنها خوەندنەوەی هەواڵکانی موچە و دامەزراندن سەرقاڵی ئەکەن و کاری تە ئەکەن، تامەزرۆیی و گوە و تینی تەدا دروست ئەکەن. ناکرێت بەو خەڵکە بڵێیت بچی ئەمان و شیعر و ووتار ناخوەنن‌ەوە ؟ چونکە هەر ئەم میللەتە بوو لە حەفتا و هەشتاکانی سەدەی ڕابوردوودا لای کتەبفرۆشکان ناوی خەیان تەمار ئەکرد بە ئەوەی دانیەکیان لە کتەبێک دەست بکەوێت کە لە ژێر چاپدا بوو، چونکە خەڵکەکە هەمووی خوەنەری جدیی بوون و کتەب بە خڕایی لە بازاڕدا نەدەما. میللەت هەر ئەو میللەتەیە کە 45 ساڵ پەش ئەستا لە هەمان ئەژدا کە گەڤاری نووسەری کورد و کاروان و بەیان و ئەشنبیریی نوێ دەردەچوون، یەک دانەی لە بازاڕدا نەدەمان. ئەی بچی ئەستا دوای ئەوەی هەزاران کتەبی دەزگاکان لە بازاڕدا تەزیان لە نیشت ، بە بارهەگری گەورە ئەوانەی کوردستانی ئەودیو کران هەتا لە کەمارکەی قازی خوەنەریان بە پەیدا بکەن، شار بە شار گەڕایانن،چەن بردیانن هەروا هەنایانناوە، پەویستە پرسیار لە خەمان بکەین ئەم میللەتە بچی بەو دەردە براە؟ ئەم خەڵکە بچی کرا بە دوژمنی کتەب؟ بچی نوسەر هەندە بە نرخ و تەنیا و پەڕاوێز خرا، کە لە ڕووی نیەت بێ من

نووسەرم؟
لە ئاستیدا،کاتی سەدام حسێن وەاتی کوێتی داگیرکرد و سزای ئابووقەی ئابووریی بەسەر عێراقدا سەپێنرا، واتا ساڵی 1991، کاتێ نان چووە قوناگی شێرەوە، کاتێ نووسەران و خوێنەران، کتێبکانیان هەرزانفرۆش کرد بە ئاوەی بە پارەکەی چەند کیلۆیەک ئارد بکڕن و نەهێڵن منالەکانیان لە برسا بمرن، کاتێ تەنانەت بیریارێکی گەورەی وەک دکتۆر عەلی وەردی، دەستنوسەکانی هەنایە سەر شەقامی موتەنەبی و هەرزانفرۆشی کردن بە ئاوەی نانێ وشکەی دوا ڕۆژەکانی تەمەنی پێ دابین بکات، هەر لەو کاتەوە ئیتر کتێب ئاو بەهایەی نەما، چونکە مرۆڤێکی عێراقیی شوێنراو هاتە گۆڕێ، مرۆڤێک کە هەوەی یەکبینەی بە کەردنەوەی خواردن و پارە بوو، ئیتر گرنگ نییە چەندێک خواردن و پارەی هەیە، بەڵکو دەخێکی دەروونیی بەکەمەڵی وای بە دروست بوو، کە پارە و خواردن ببێتە پیرۆزترین دەسکەوتی، خزمایەتیی و نیشتمانپەروەریی و ئایین و هەموو بەهاکان بوون بە قوربانی پارە و خواردن.
لەبەرئەوە ئەبێ لەلامان ئاسایی بێ لە جێی کتێبخانە فرۆشگای پیتزا و فەلافل دابنرێ، چونکە میللەتێکە ئاوەندە بە فلتەری برسێتیدا براوە، ئاو کاتەی کە تۆپ لە هەموو کاتێ زیاتر برسییە. ئەبێ ئاسایی وەریبگرین کاتێ فرۆشگاکانی کتێب ئەبن بە فرۆشگای مۆبایل،چونکە مۆبایل بە لایەنی کەمەوە هەوای موچە و هەڵی کار و پێوەندیی لەگەڵ کەسانی دوورە وەات و هەڵی کەچیان پێ ئادگەیەنێ.
ئەبێ لەلامان نورماڵ بێ کاتێ خەڵکێکی زۆر ئۆگرنەنەوە بەخواپەرستی و سەر دەکەنە سەرگۆشتی حەج و عەمرە و قورئان لەبەرکردن،چونکە تەکەایان لە دنیادا مایەپوچ کراون و هەوە بە ڕۆژی قیامەت دەدەن بەڵکو تیایدا بتوانن هاوسەرگیریی بکەن و ببنە خاوەن ماڵ و ژیانی تایبەتی خۆیان.
لە بەرامبەردا ئەبە دان بەوەیشدا بنێین خوێندەرێکی زۆریشمان هەن، بەڵام خوێندەری چۆن؟ خوێندەری کتێبی نوشتە و نوکتە و لێکدانەوەی خەون و سیحر و سێکس و ئاو کتێبانەی کە دەڵێن چۆن ئەبیتە ملیۆنێر؟ چۆن بە پاسکیلسواریی ئۆگەیتە ئەوروپا ..ئەم خوێندەرانەیش خوێندەری تەکشکاو وخەمگینن، هەوە ئەدەن کتێبی ساختە بخوێننەوە دوای ئاوەی لە ژیانی ڕاستەقینەدا هەموو ڕۆگاچارێکیان بە دەستەوە نەما،بەو جۆرە بە دوای مەحاڵ وخەیاڵپڵاو و فەنتازیادا ئامادەن سەدان کتێبی بە سود و بە سەواد بخوێننەوە.
ماوەتەوە بڵێم، هەر لە ساڵانی نەوەدەکاندا، کاتێ کرێچی بووم و ماڵ و ماڵ کڵ و پڵەکانم ئۆگواستەوە، کرێکارێکی کەڵەگر کڵ و پڵەکانمی ئۆگواستەوە، پێی ووتم : مامۆستا! ئەم فەردانە بەستیان

لە بەیم، زەر قورسن، توخوا ئەوە چییان تێدایە ؟
ووتم : کتێب!
بەکی باش پێکەنی، ووتی : بریا لە جیاتی ئەو هەموو کتێبە دوو قەڵەمونت ڕاگرتایە، من شانزە ساڵ خوێندوومە و ئێستا کەهەگرم، وا دیارە تە هەشتا خەبەرت نەبێتەوە!

نەوزاد بەندی

کچێکی سانی ریتەر پیانۆژەنکی جیهانییە.. ڕۆژا شوان

پێشانگای پەرجوو (موعجیزە) سانی ریتەر، لە تەمەنی دوو ساڵییەوە دەستی بە ژەنینی پیانۆ کرد و چەژکی خۆشی لێوەردەگرد. لە ئێستادا کیژێکی شەخ و شەنگ و یەکەکە لە پیانۆژەنە بەناوبانگەکانی جیهان و بە دیان کۆنسەرتی کردووە و لە چەندین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی بە موزیک، بە ژەنینی پیانۆ بەشداریی کردووە.
سانی ریتەر لە شاری (ڤێنا) ی پایتەختی نەمسا لەدایک بووە. لە تەمەنی (٦) ساڵیدا بەشداریی لە پێشبڕکێی موزیکی نێودەوڵەتی لە سەرانسەری ئەورووپادا کرد. سەرکەوتنەکی گەورە و خێراتی یەکسەری لە گرووپی هاوتەمەنیدا بەدەستهێنا و مەدالیای زێڕی بردەوە. لە چەندین بەرنامەی تەلەفزیۆنیشدا دەرکەوت و پیانۆی ژەنی و بینەرانی سەرسام کرد و خێراتیان پێبەخشی. لەو تەمەنەوە پیانۆژەنین بووە بە بەشێک لە ژیانی ڕۆژانەی و بە دوای داهێنانەوەیە لە موزیکدا.
سانی ریتەر لە تەمەنی (١٠) ساڵیدا، لە موزیکدا، ڕێی: (باخ، مۆزارت، شوبێرت، سپین) ی گرتە. پارچە موزیکییەکانی ئەم موزیکژەنە جیهانییانەی بە ستایلێکی نوێ دەژەنی. لەڕووە ناوبانگەکی زۆری دەرکرد. بە منداڵێکی پەرجوو ناسرا.
سانی لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، کۆنسەرتی تایبەتی لە ژەنینی پیانۆدا

پێشکەش کردووە.
سانی ریتەر، لە تەمەنی (١٤) ساڵیدا، خوێندنی ئامادەیی لە زانکۆی موزیک و هونەرە جوانەکان لە ڤینا تەواوکرد. لە دوای وەرزێکی خوێندن لە زانکۆ، چووە پێمانگای شاهانەی موزیک لە شاری تەرینتۆ لە کانەدا، لە پاڵی دکتۆر مایکل بیرکەڤیسکی دا.
لە هەمان کاتدا، دەستی بە کاری ڕۆژنامەگەریی کرد.
سانی ریتەر، لە مانگی سێپتەمبەری ساڵی (٢٠١٩) دا، ڕوویی بە کانەدا ـ دایک و باوکی بە ڕەسەن کێندین ـ پێیوەندیی بە ستدیۆی مامۆستاکەی دکتۆر (مایکل بیرکەڤسکی) لە ئاکادیمیای تایلەر، لە پێمانگای شاهانەی موزیک کرد.

سانی بە هۆی پشتگیریی ئان کەانی، سکۆلەشیپێکی (خوێندن بەخشین لە زانکۆ) تەوای ورگرت. لە ساڵی (٢٠٢١) دا لە زانکۆ مەزارتیەمی لە شاری سالزبۆرگ لە نەمسا، درۆژەی بە خوێندن داوە. لە ساڵی (٢٠٢٣) دا، بەوانامەی بەکالۆریەسی لە موزیکدا بەدەست هێناوە.
سانی بە یەکەم جار لە ساڵی (٢٠٢٢) دا، وەک پیانۆژەنێکی پێشەیی ناسرا. لە پشبڕکێی نێودەوڵەتی پیانۆی (میهایلا) لە ڕەمانیا دەرکەوت. خەڵاتی وەرگرت.
پیانۆژەنی ئەفسانەیی وەک (ئەلفرید برێندێل) کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر شێوازی بەرپەدان و شارەزایی پیانۆژەن سانی رویتەر هەبووە.
سانی ریتەر لە (٣٠) پشبڕکێی نێودەوڵەتی بە موزیک لەم دەوڵەتانەدا: کانەدا، نەمسا، ئەڵمانیا، فەرەنسا، ئیتاڵیا، ڕووسیا، ڕەمانیا، پەڵەندا، ئیسپانیا، ئەمریکا
بە ژمارەیەکی پیانۆ بەشداریی کردووە، خەڵات و بەوانامەیان پێشکەشی کردووە.
سانی ریتەر، لە شاری هامبۆرگی ئەڵمانی، لە پشبڕکێی نێودەوڵەتی (ئەلشتاینوای) لەگەڵ کەمەرەک موزکژەنی بە تەمەن لە خۆی گەورەتر، بەشداری کرد و خەڵاتی یەکەمی بەدەستهێنا.
سانی ریتەر، براوەی پشبڕکێی کۆنسێرتۆی لاوان بوو لە نیویۆرک ـ ئەمریکا.

لە پشبڕکێی سالزبۆرگ بە موزیک ، سانی خەڵاتی مەزارتیەمی وەرگرت.
سانی لە ساڵی (٢٠٢٢) لە پشبڕکێی موزیک لە پاریس خەڵاتی

یەکەمی وەرگرت.

سانی لە (٢٤/ ئادار/ ٢٠٢٥) لەسەر شانۆی گاریباڵدی لە پارلیمە، بە سپۆنسەری هاوڕیانی موزیکی سیسیلی، کۆنسێرتێکی پیانۆژەنینی پێشکەش کرد.
سانی، کاتێک کە پیانۆ نۆژەنت، چۆژ لە خلیسکان و لە مەلەکردن و لە فیلمسازی وەردەگرت.
سانی، ژمارەی پێوانەیی (گلین گڵد) ی شکاند و خاڵاتی یەکەمی بەدەست هێنا.
سانی ریتەر، براوەی خاڵاتی (گڵدن نەت) ە، وەک باشترین پیانۆژەن لە نەمسادا.
سانی ریتەر، تا ئێستا لە چەند فیلمەدا بەشداریی کردووە و ڕۆڵی نواندنی هەبووە. ، لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا لە دوو فیلمدا بەشداری کرد. فیلمێ (پیانۆژەنی بەناوبانگ) و فیلمی (ئێستێرەکان و بەهرە) لە دەرهێنانی لیانا کەینگ.

وەک باڵیۆزێکی تازەپێگەیشتووی کەمپانیای میوزیک تراڤلەر، سانی دەرهێنەر و ڕۆڵی سەرەکیی لە فیلمی (سانی یاریی هەکی دەکات) و لە فیلمی (هاوڕێگەزبازان ڕووبەڕووی لەناوچوون دەبنەوە).

(*) بە ئەم نووسینە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.
دوبەی: ٢٠٢٥

نامەیەك بۆ باوكم.. نوسینی: ئەشرەف شاهین.. و: ڕەوا حەمەجان

سوپاس . . باوکە

باوکی ئازیز. . باوکی بەڕێز. . باوکی بەخشندە. .

سوپاس
تەنها ئەوەم هەیە پێت بڵێم سوپاس، بەڵام کام سوپاس شایەنی ئەوەیە کەتە بەمنت بەخشیوە . . مەبەستم لە خواردنو خواردنەوە نیە . . بەڵکو مەبەستم لەوەیە کە فڕت کردووم لە هزر . . لە پێشەنگی. . لە پەروەردەکردن.
ئەی باوکو پێشەنگ و نموونەی گەورەی ژیانم . .
بەوام پێ بکە لە بیرم نەکردووەو لە بیری ناکەم، بە هەمیشە لەیادمدایە . . بیرم نەچووە ئارامیەکانت لەسەر هەڵکانمو ئامۆژگاریە جوانە لەسەرخەکانت . . لە باوەش گرتنە گەرمەکانت هەرگیز لەیاد ناکەم . . هاندانەکانت هەرگیز لەیاد ناکەم . . دەست بەسەردا هێنانە جوانەکانت هەرگیز لە یاد ناکەم . . هەرگیز یاریکردنە بەردەوامەکانت لەگەڵمدا لەیاد ناکەم . . هەمیشە بەوا بوونە زۆرەکەت پێم لە یاد ناکرێت.
باوکی ئازیزم:
بەڵێ من خەشم دەوێت . . بەڵی خەشم دەوێتو دەزانم خەشەویستیم بۆتە یەکسان نیە لە گەڵ خەشەویستی تۆ بە من . . کاتێك قسەم لە گەڵ دەکەیت هەست بەوە دەکەم خەشت دەوێم . . بە دەمەوە پەدەکەنی. . دەست دەکەیتە ملم . . بەڵکو هەست بە خەشەویستیت دەکەم باوکە کاتێك ئامۆژگاریم دەکەیت . . سەیرە تەنانەت ئەو کاتانەش کە سزام دەدەیت دیسان هەر هەست بە خەشەویستیت دەکەم بەم . . هەرگیز هەستم نەکردووە، کە سزام دەدەیت وەك تۆڵە کردنەوەیەك لێم، یان وەك بۆتاکردنەوەی تووڕەیت بۆرانبەرم، بەڵکو هەست دەکەم کاتێك سزام دەدەیت ئەوە لە قازانجی خەمدایە . . بەڵێ لە قازانجمدایە.

باوك و پێشەنگ و نموونە و خەشەویستم:

ئەو چەند چرکەیەت لەبیرە، کە هەموو رۆژێك بە منت تەرخان کردبوو. . گوێت لە دەگرتم . . پرسیارت لەدەکردم سەبارەت بە رۆژەکەم چی تەدا ڕوویداوە . . گفتوگۆت لەگەڵ دەکردم سەبارەت بە چارەسەرکردنی گرفتەکانم . . پاشان بەجێت دەهێشتم و بزە ڕووتی دادەپێشی . . تۆ نازانی باوکە ئەو چەند چرکەیە لەلام چەند بە نرخ بوون . . ئەو ساتانە چ ڕۆلەکیان هەبوو لە دروستکردنو پەروەردەکردنمدا . . هەستم بە خەشەویستی و ڕێزدەکرد، سەرەڕای هیلاکیو ماندووبونت پارێزگاریت لەو چەند چرکە گران بەهایە دەکرد . . بەوام پێ بکە باوکە زۆر چاوەڕوانی ئەو رۆژە دەکەم، کە منیش منداڵم ببێت و کاتێکی تایبەتیان پێ بدەم، هەروەك چۆن تۆ کاتی تایبەتت دابوو بە من . . کەوا بوو مژدە بێت باوکە کاریگەری پەروەردەکردنەکەی تۆ

دڵگوازرێتەوە لە منداڵەکەتەوە بۆ نەوەکانت لە نەوەکانیشتەوە بۆ نەوەی نەوەکانت . . کاریگەری پەروەردەکردنەکەت درێژدەبێتەوە تاکو ئەو کاتەی کە خوای گەورە ویستی لەسەر درێژبوونەوەی ئەم خەزانەی تە هەبێت.

باوکی خەشوویستم:
لە بیرتە هەموو هەفتەیەك یاری بکسنمان پێکەوە دەکرد. . ئێستا هەست دەکەم ئەمە تەنها یاریمان نەدەکردو بوس . . بەڵکو ئەمە یاری خەشوویستیمان دەکرد . . یاری سەزمان دەکرد . . یاری پەروەردەکردنمان دەکرد.

باوکی خەشوویستم:
رێژکیان بۆ بە ئەوەی بزانیت گوم لەبوو، قسەت لە گەڵ مامستاکەم دەکرد و وپێداهەڵدانی لایەنی دەروونیمت دەکرد، لە گەڵ ئەو شتانەی کە منی پاراستووە و هانمیداوە . . ئەو رێژ سەرم سوڕما لە رەشنبیریەکەت ئەو رێژ دەخەش بووم بەوەی کە بایەخم پێدەدەیت . . ئەو رێژ دەخەش بووم بەوەی کە بەوات پێمە، هەرگیز گوم لە وشەیکی خراپ نەبووە کە پێم بڵێیت . . پێشتر و ئێستاش چ باوکەکی . . چ مامستایەکی باوکە . . چ پەروەردکارەکی باوکە . . خەشم ئەوەیت باوکە . .
باوکی خەشوویستم:
لە تەوە فێربووم تۆڵەیم بخەمەوە و جەوی خە بگرم، چۆن ئەوە فێر نەبم کە من لە یادەە باوکە کاتێك، کە تۆڵەم دەکردی، ئەگەر چی نیشانەی تووڕەبوون لەسەر دەموچاوت دەبینرا، بەڵام تووڕەیت دەشاردەوە و گفتوگەکردنت لەگەڵمدا دوادەخست بە ئەو کاتەی کە ئارام دەبوویتەوە . . هەرکاتێکیش گفتوگەمان دەکردو منت لە هەموو کەس زیاتر رازیی دەکرد . . من لە هەموو کەس زیاتر هەمن دەبووەوە . . من لە هەموو کەس زیاتر بە ئەدەبم دەبووم . . هەروەها لە تەوە فێری ئەوە بووم کە بەسەر تووڕەبووندا زاڵبم، لە تەوە فێری ئەدەبی گفتوگەبووم . . ئەمە هەرگیز لەبیر ناکەم.

باوکی خەشوویستم:
ئەی ئەوکەسەی کە هەرگیز گوم لە نەبووە جنوو سوکایەتی کردن بکار بهێنت، یان وشەی گاتە پێکردنو سوککردن بکار بهێنیت . . خەشم دەوێیت باوکە گیان . .

باوکی خەشوویستم:
ئێستا ئەو شتانەم لەبیرە، کە لەم داوا دەکردیتو تش رات

دەکردەوە بە ئاستی هەندجار تووڕەدەبووم . . بەڵام ئێستا دەزانم تۆ چەند باش بوویت باوکە، کە هەندێك لە داواکانمت ڕەتدەکردەوە . . ئێستا دەزانم، کە ژیان هەرگیز هەموو ئەو شتانەمان پێنادات، کە ئارەزووی دەکەین . . بەڵام کەئەمەم بە درکەوت تووشی خورپە نەبووم . . چونکە لەکاتێکی زۆر لە پێشترەوە ئەمەم زانیبوو . . ئەمە لە کەسێکی گەورەوە فێربووم . . باوکە دەزانی ئەو کەسە گەورەیە کێیە . . ئەو کەسە تۆیت . . بەڵێ ئێی گەورەترین باوك . . ئێی جوانترین باوك . . ئێی خۆشەویسترین باوك . .

باوکە . . خۆشم دەوێت.
(منداڵ و خزمەتکارت)

سەرچاوە: لە کتێبی (پەروەردەکردنی نموونەیی)

کانیاوی خۆشەویستیت.. کاوەی خەسرەوکاوانی

کە بەیانیان لەگەڵ گوڵدا
عەتری عیشقت بەسەرمن دا
دەباراندو دەبوویتە هاوڕێ ی جوانی…
هەشتا ڕەحی خۆشەویستیم
زامدار نەکرا بوو بەچەقێت، ناخ و گیانی…
ئەو ئەوارەی زەر جار دەیویست
لە سوچێکی ئەم گەردوونە
بە ژووانێك شادمان بکات …
ئێستا ئەویش بە ئەقڕێو
وا خەریکە هەواش هەواش
لە ناخدا لە یادمان بکات…
خۆشەویستی وەکو خەیاڵ
کەی خاوەنی سنوور بووە…
عیشقم لای تۆ ڕووناکی بوو
ئەی بۆ ئێستا چرایەکی

پەخامۆشی بە نوور بووە…
هەنگاوەکان هێزیان تێ بووی
ئیستا جولەی ڕێشتنیان بیرچۆتەوە…
لەوەکانم کانگای خەندەو پڕکەنین بوون
هەرچی هەبوو هەموو برد لەگەڵ خۆتەوە…
کانیاوی خۆشەویستیمان ڕژایە نێو
ڕووبارێکی پاش بارانی سەرشۆتەوە…
من دڵنیام نەمن نۆتە لەم گۆڕاوە ڕانەهاتووین
باجارێ تر لەگەڵ یەکەمین بارانا
لە نێو ڕەحی کانیاوەکانا بۆتەوە …
28/11/2010

ستانسلاڤسکی لە تازەترین پڕۆژەی شانۆی ڕەزدا.. نیهاد جامی

لەگەڵ سەرهەڵدانی جەنگی سارد لە ١٩٦٤ شانۆی ڕەز لەلایان ئاریانا منەشکین دامەزرا، هەر لەو ساڵەدا شانۆگەری بەرژوازی بچوکیان نمایش کرد، ئەو سەرەتایە دەرگای بە شانۆیەکی نوێ لە کردنەوە کە لەگەڵ ڕاگوزەرو چێنەتی کارکردنەوە لەدژی دامەزراوە سونەتیەکان دەست بەکاری شانۆیی بکەن، تا دەگات بە دوا نمایشیان کە ساڵی ڕابردوو نمایشکرا، چیرۆکی دامەزراندن و قسەکردن لەتەواوی نمایشکانیان بابەتکی سەربەخۆ دەبەت و لەڕەدا ناکرێت قسەی لەبارەوە بکەین و بەناچاری هەڵیدەگرین بۆ دەرفەتی تر، ئەوەی مەبەستمانە لەم نووسینەدا لەسەر دواهەمین نمایشی ئەم شانۆیە قسە بکەین.
لەنامەیەکی شانۆی ڕەز ئاماژە بە ئەوە دەکرێت کەوا ساڵی ٢٠١٨ میوانداری دەرهێنەر ڕەبەری لیپاچ کراوە، ئەمجارەشیان بانگهێشتی شانۆکارێکی تر کرا بۆ ئەوەی لەگەڵ شانۆی ڕەز کار بکات، بانگهێشتکردنی نوسەرو دەرهێنەرێکی ئەمریکی بۆ باسکردن لەشانۆی ستانسلاڤسکی بۆ خۆی پرسێکی گرنگی شانۆیە، کارێکە جێی هەڵوەستە و پرسیارکردنە، بۆتایبەت ئەو کارە تەواو ئەو دیدە باوەی ڕانردووی

شانۆکە تەکنیکەکانی لەووی راگوزارێک لە ناو تەکستدا کەوا لەسەرەتای کارکردنی شانۆی ئاژەڵدا هەبێت ئەم شانۆیە بەپێی ساڵانی کاری لەگەڵ دەرهێنەری جیاواز کردووەو دیدی بە شانۆگەری کردووە، بایە نوسەر و دەرهێنەری ئەمریکی ڕیشارد نیلسۆن (١) میوانداری کرا تا تازەترین کاری لەگەڵ ئەکتەرانی شانۆی ئاژەڵ نمایش بکات، کارەکەش شانۆنامەیەک بوو لەژێرناونیشانی «ژیانی ئەمە لەهونەردا» (٢) لەچەندین ئاستی جیاواز جێی گرنگی و بایەخە، دەقەکە ئاریانا منوشکین وەریگێڕاوە بە سەر زمانی فەرەنسی و لەکتێبێکدا چاپکراوە (٣)
شانۆنامەکە باس لەگەشتە هونەرییەکەی شانۆی هونەری مەسکە دەکات، کاتێک ساڵی ١٩٢٣ لەسالیادی بیست و پێنجەمینی تیپەکە سەفەر دەکەن بۆ ئەمریکا، بایە کارەکتەرو ناوەکانی وەک خۆی لەشانۆنامەکەدا بەکار هێناوەتەوە، تەنانەت ستانسلاڤسکی وەک دەرهێنەر ئاوێش لەناو ڕووداوەکاندایە، لەپاڵ ئەلگای خۆشویست وهاوسەری چەخۆف و کارەکتەرەکانیتر.
شانۆنامەکە بریتیە لە شەش دیمەن، دیمەنی سێیەم دوو بەشە، بەهۆی ئاوەی لەسەر دوو بیرەکە کار دەکات، دوو نامە هەیە بە سەرەتا و کۆتایی، کە زیاتر پەیامی ئاستوخێیە بە بینەر بە تێگەیشتن لەبیرەکەی نمایش و ئەنجامی کارەکە.
ڕووداوەکان هەر هەموویان لەیەک شوێن ڕوو دەدەن، کە هۆڵی ناخواردنە، لەدیمەنی یەکەمدا هاتنی تیپەکەیە بۆ ئەمریکا، ئەمە لەوەدا وێنەیەکی ڕوونمان بۆ شانۆنامەکە لا دروست دەبێت، باس لەگرفتە ئیداری و کولتوریەکانیان دەکەن لە ئەمریکا، هەندێک لە ئەکتەرەکان کەشیان لەگەڵ خاوەنی مەیخانەی شانۆکە هەیە، دیمەنێکە خاڵی نیە لەکۆمیدیایەک کە لەشانۆنامەکانی چەخۆف دەبینین، ئاوێش گۆڕانەوەی نووسەرە بۆ ئاو دنیایە، کە چۆن کارەکتەرەکانی چەخۆف کاریگەریەکی گرنگیان لەناو ژیاندا هەیە، ووشەکان چۆن بەناخیاندا دێنگ دەداتەوە، ئاوێش جیاوازی کولتوری ئاو دوو کەلگا جیاوازە نیشان دەدات، بگشتی شانۆنامەکە دەیەوێت گشتی شانۆی هونەری مەسکە بگێڕێتەوە، لێرەدا توژینەوەیەکی ورد لەبارەی ئاو گشتە دەخوێنێوەو دەبینین، ئاوەی جیاوازی دروست دەکات ئاوە شێوازو زمانی کارەکەیە، ئەمە لەدەرەوەی توژینەوەی نووسراو و سەپاندنی دەکیەمێنت لەناو ڕووداوەکاندایە، وەک ئاوەی لەناو خودی ژیاندا بین و ڕووداوەکان وەک شانۆنامە لەگەڵماندا دێدەکەن، لەراستیدا بابەت گشتەکی هونەری ئەم شانۆیە.
گفتوگۆکان چەندە قسە لەنان دروست کردن دەکەن، چاوەڕوانی کردن بە

نان خواردن، لەهەمان کاتدا گفتوگۆکان لەبارەی کارە شانۆییەکان و شانۆنامەکانی چێخۆف و باس لەئۆکتاڤیۆکە کە لەتەمەنی هەشت سالی هاملێتی بینیووە، بۆگشتی ژیانی ئەوان بەناو شانۆدا دەسوڕێتەوە.
قسەکردن لەکۆشۆ ئیداری و هونەریەکانی ئەم تیپە و تێنانێت سوور بوونی کەسێک لەئەمریکا بۆ بینینی ستانسلاڤسکی، دەبێتە بابەتی گفتوگۆی تیپەکە، ئۆکتاڤیۆکان بڕچاو هۆنیەکی تەواو دەخەنە ڕوو، بەوپەڕی ئەمریکیەکان وا سەیری دەکەن کە ئەو دەرهێنەرێکی ڕووسیە و دەوەستێت، ئەمە لەکۆتاییەکانی دیمەنی چوارەم کاتێک لەناو ئەو گفتوگۆیەداین، هەمیشە بەنهێنی نوێ ئاشنا دەبینین، لەگێشتی ئەو تیپە بۆ شیکاگۆی ئەمریکی.
ریشارد نیلسۆن کە کارێکتەرەکانی لەئێندامانی تیپەکە وەرگرتووەو لەسەر زاری خەیان باس لەوردەکاری ئەو سەفەرە دەکەن، دیمەنێت شانۆنامەکە بکات بۆ ئارگومێنتی ئەو گێشتە هونەریە، بەدوای سەد ساڵ تێپەڕین بەسەر گێشتی ئەو تیپە، شانۆنامەیەک دەنووسێت لەبارەی سەفەری گرنگترین تیپی شانۆیی و دەرهێنەرێکی وەک ستانسلاڤسکی، کە لەم سەفەرەدا کێشە کولتوری و سیاسی و کەسێتیەکانیان چی بووە.
بەهەمان شێوەی ستانسلاڤسکی، چێخۆف کاریگەریەکی دیاری لەناو شانۆنامەکەدا هەیە، بەڵام ئەو نابینین، بەڵکو قسەکردنەکان لەبارەی شانۆنامەکان و بۆتایبەت شانۆنامەی سێ خوشکەکە، ئەوە سەرباری ئەوەی ئاڵگا بەوردی باس لەژیان و نوسینەکانی دەکات.
سەرباری ئەوەی هەندێک نهێنی چێخۆف لەڕووی پەیوەندی نێوان ژیانی خەزانی وساتەکانی نووسین دەخرێتە ڕوو، بۆتایبەت لەباسکردنی خوشکەکەی چێخۆف کە بەڵشەفیک بووە.
وەک پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد شانۆنامەکە بە نامەیەک دەست پێدەکات و بۆ نامەیەکیش کۆتایی دێت، نامەکەی کۆتایی کە ریشارد دەیخوێنێتەوە یانزە ساڵ بەسەر ڕووداوەکانی تێپەڕیووە، نامەیەکە بۆ ئیمزای ستانسلاڤسکی ستایشی شەرشی کۆمۆنیستی ڕووسی و حکومەتەکەی دەکات، بەوەی ئەو نیشتمانپەروەرو ولات و حکومەتەکەی خەی خێش دەوێت، لەگەڵ کۆتایی نامەکە ستانسلاڤسکی لەی نزیک دەبێتەوە، بەڵام ریشارد دەڵێت «ئەو ئەمەی نەنووسیوە، بەڵام ناچار بوو ئیمزا لەسەر ئەو نامەیە بکات» نامەکە دەپچڕێتەوەو دەیخاتەوە گیرفانی خەیەوە، دەچێتەوە لای ئۆکتاڕەکان، مۆسیقا و گۆرانی شانۆگەریەکە دەست پێدەکاتەوە، شانۆنامەکەش کۆتایی دێت.
ئەو کۆتاییە وەک پاکانێک بۆ سەفەرەکەی ئەمریکاو گێشتی شانۆکەی دەرکەوتووە، بۆ ئەوەی کۆتایی بەهەموو گومان و پرسیارێک بێنێت کە شانۆگەری سێ خوشک لە شیکاگۆی ئەمریکی دروستی کرد، ئەو کاریگەریە گرنگەی شانۆگەریەکە حکومەتی شورەویی ستانسلاڤسکی ناچار بوو

دەکات، نامەیەکی ئامادەکراو لەلایان حکومەتەوە ئیمزا بکات کە ئەو نووسیویەتی، تێنگەیشتنی ئەو پرسە گرنگی تایبەتی خۆی هەبێت لەقسەکردن و گفتوگۆکانی ناو شانۆنامەکە و پارتی بەلشەفیک کە لەم شانۆنامەیەدا ئەکتەرەکان گفتوگۆی لەبارەوە دەکەن و ئاماژەکان دەبەستنەوە بە خوشکەکەی چێخۆف، (٤) بەڵام چونکە لەنمایشکەی شیکاگۆ، ستانسلاڤسکی توانیەتی ئەوە لەکردەی دەرهێنان ڕوون بکاتەوە بەپێی ئەو ژینگە ئەمریکییە دوور لەدەسەلاتی ڕووسی ئەو کات، بۆیە تەمەتەکە دەخرێتە سەر ئەو، چێخۆف وەک بگونجاوە دەردەکەوێت، بەڵام لەلای ریشارد نیلسۆن هەکارەکە بە دەخی خەزانی چێخۆف خۆی دەگۆڕێندرێتەوە.
لەڕەوە گرنگی ئەم شانۆنامەیە لەچەندین ئاستی جیاواز دەردەکەوێت، کە دیارە ئەوە یەکەم کاری نووسەرە بە فۆنەسی نمایش بکرێت، کارەکە لەبنەڕەتدا بە ئینگلیزیی نووسراوە، کاتێک لەگەڵ منداڵشکین باسی کارەکە دەکات، ڕەزامەندی لەسەر ئەوە نیشان دەدات کە میوانداری بکۆن تا بەت لەشانۆی ڕۆژ لەگەڵ ئەوان کاری تیا بکات، (٥) هەڵبەت کارەکە هاوکاتی سەد ساڵەی گەشتی شانۆی هونەری مۆسکۆیە بە ئەمریکا.
گەڕانەوەی شانۆی ڕۆژ بە ستانسلاڤسکی، نیشاندانی پاشگەزبوونەوەی شانۆی ڕۆژ نیە بە ئەزموونکانی، هەندێ گەڕانەوەیە بە گرنگی ستانسلاڤسکی لەهونەری شانۆدا، بەتایبەت کە لەم شانۆنامەیەدا دیدی ئەو دەرهێنەرە لەگەڵ ئەکتەرەکانی بە تیەری دەرهێنان و شیکردنەوەی تێکست باس دەکرێت، لەم ڕوگایەوە ئەو ڕاستیەمان بۆ نیشان دەدات کە گەڕانەوەکەی ئەو گەڕانەوەیە بۆ ناو بنەما زانستیەکانی شانۆ و لەهەمان کاتدا سەرباری هەموو شتێک، ناکرێ شانۆ ڕۆلی گرنگی ستانسلاڤسکی فەرامۆش بکات.
هاودەنگی نێوان نیلسۆن و شانۆی ڕۆژ کەبونەوەیە لەسەر خوانی شانۆنامەکە، گرنگی ستانسلاڤسکی لەو کەبونەوەیەدا زیاتر لە دیمەنی سێیەمدا دەیبینین، کاتێک باسی ژنێک دەکۆن و هەمویان لەدیالۆگەکەدا بەشدارن، شێوازێکە بە شیکردنەوەی کارەکتەر، لەم دیمەنەوە تەدەگەیت ستانسلاڤسکی لەڕۆی شانۆیەکەیەوە دەیەوێت توێژینەوە لەبارەی ژیانەوە بکات، لەڕەدا گەر خاڵێک شانۆی ڕۆژ بەدرێژایی ئەزموونی کارکردنی لەڕۆی فەرمی جیاوازەوە ئەو کارە بۆئەنجام بگەیەنێت، سەرەنجام بە شیکردنەوەی کارەکتەر دەگەڕێتەوە بە ستانسلاڤسکی لەڕۆی ئەم شانۆنامەیەوە.
لەڕەدا دوو خاڵی گرنگ لەپشت نووسینی ئەم شانۆنامەیە بە نووسەر وەستاوە، یەکەمیان کاردانەوەیەکی ئەخلاقیە بەرامبەر بەو تیپە شانۆیە کە سەد ساڵ پێشتر چوونەتە وڵاتەکەی، بەپێی دەکیەمێنتەکان کە لەوتارەکدا بەدوای شانۆنامەکە نووسیویەتی و لەکتێبەکە لەگەڵ

وتارێکی منەشکین و گفتوگۆیەکی هەردووکیان بەاوکراوەتەوە، ئاماژە بە ئەو دۆکات کە چەن بینەران بە وروژم بەرەو هۆی شانۆگەریەکە هاتونەتە تا کارەکەی شانۆکارانی ڕووسی ببینن.
خاڵی دووەمیش وابەستەی ئەو ململانێ سیاسیەی ئەو دوو بلۆکی سۆسیالیستی و سەرمایەداریەی ئەو ڕۆژگارە بووە، کە دواتر ئیمزا لەسەر نامەیەک بە ستانسلاڤسکی دەکەن، لەکاتێکدا نمایشکەی وەک دەسەلاتێکی هونەری سەربەخۆ دیدی ئەوی بەرجەستە کردووە، بەڵام وەک نیلسۆن لەو گفتوگۆیەکەی وەب سایتی «کتێب و فیکرەکان» بەناوی «سەدەی ستانسلاڤسکی» بە زمانی ئینگلیزیی بەاو بۆتەوە، ئاماژە بە ئەو دۆکات کە شانۆ و سیاسەت لەیەکتر دانابڕاون، دیارە ئەو ڕوانینەی نیلسۆن بە ستانسلاڤسکیش هەر ڕاستە، بەڵام پرسەکە ئەویە دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریا بەدوای کۆتایی هاتنی، ناتوانێت ستەمی سەپێنراوی تا کۆتایی حاقیقەت بشارێتەوە، حەقیقەت لەکاری هونەریە، ئەو دەت بەدوای مەرگی بلۆکی سۆسیالیستی لەم شانۆنامەیەدا بوونی خۆی دوای سەدەیەک نیشان دەداتەوە.

نیهاد جامی- فەرەنسا

پەراوێز و سەرچاوەکان:
(١) ریتشارد نیلسۆن شانۆنوس و دەرهێنەرێکی ئەمریکیە لە دایکبوی ١٩٥٠، وەک نووسەری شانۆیی بیست و چوار خۆلاتی وەرگرتووە، پێنجا و دوو شانۆنامەی نووسیوە، هەندێکیان لەتێکستی ترۆە وەرگیراون، بەتایبەت دوو کاری لە دوو شانۆنامەی چێخۆف وەرگرتووە، پێنج شانۆنامەی بە تادیە نووسیوە، سیناریۆی بە پێنج فیلمیش نووسیوە، دواهەمین بەرهەمی سالی ٢٠٢٤ نووسیوە لەژێر ناوی «ڕۆژانەی جەنگ و شانۆ»
Notre vie dans l’art /Richard Nelson, l’avant-scène théâtre(٢) 2023
(٣) یەکەم نمایشی شانۆنامەکە لە ڕۆژی ٦ ی دیسەمبەری ٢٠٢٣، چوارچێوەی فێستقالی پایزدا نمایش کرا.
(٤) بەبۆای ئەم ئەو پرسە تا ئێستا لەنووسینی کوردیی لەبارەی سۆ خوشکەکەی چێخۆف باسی نەکراوە، بەیە هەر وتارێک لەبارەی ئەم شانۆنامەیە نووسرابێت تەنیا هەوڵدراوە، باس لەوە بکرێت کە نووسراوە، بەواتای توانای ئەوە نەبووە کە نهێنی نووسین ئاشکرا بکات.
Stanislavski’s century, an interview with Richard Nelson, (٥)

کاریگەرییەکانی شانۆ لەنێو کۆمەڵگادا.. کامەران حاجی ئەلیاس

ئەگەر ئاوەژووی لە هەوڵەوەی ژیان لە رابردوو و لە ئێستاش دا بدەینەوە هونەری شانۆ هەمیشە فاکتەرێك بووە بۆ ڕۆشنبیرو هۆشیارکردنەوەی جەماوەر،زمانێك بووە بۆ گوزراشتکردن لە هەست و سۆز وچێژ بەخشین و ستایکا و داهێنان... شانۆ هەردەم ئاوێنەی گەل بووە گوزارشتی لە ناسەریەکانی کردوە لەرگەی تیشك خستنە سەر لایەنەکانی ژیانی نێو کۆمەڵگا زەرجاریش چارەسەری بۆکێشەکان دەزیوەتەوە بۆتە هۆی هۆشیاری و هەستانەوەی کۆمەڵگا.. هونەرو ئەدەب بەپێی قۆناغەکانی ژیان کاریگەری خۆی هەبووە لە ئاراستە کردنی کۆمەڵگا لەنێو هەموشیان هونەری شانۆ چونکە هونەری شانۆ بەهۆی ئاوەژی زەربەی ڕاگەزەکانی ئەدەب و هونەر لە خەدگرتن لەهەمان کات دا راستەوخۆ ڕووبەڕووی بینەران دەبێتەوەو هەستوکەوت لەگەڵ کۆمەڵگا دەکات کاریگەری زیاترە لە هونەرکانی تر هەربۆیە شانۆ لە هەموو سەردەمکانی ئامادەیی هەبووە کەئامانجی لێی تێنیا کات بەسەربردن نیێە وەکو هەندێ کەس وای بۆ دەچن بەڵکو هەمیشە ئامانجی سەرەکی بریتی بووە لە هۆشارکردنەوەی کۆمەڵگا لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤ و مرۆڤایەتی وەکو ڕۆشنبیری، ئایینی، ئابووری ،رامیاری ... لەم وڕانگەوە دەرهێنەری ئەمانی بەرتەسد بریشت دەڵێت " بینەر گرنگترین و سەرەکیترین توخمی پێکهاتەی نمایشە شانۆییەکانە تەکستە شانۆییەکان بۆ ئەو نووسراون ، بۆئەوەی بیر بکاتەو تەرامانەکانی لە واقع بکات هەڵوەستی وە هەبێت لەسەر کەی کارە شانۆییەکان دا". شانۆ دەتوانێن تەوی مرۆڤایەتی نیشتیمان پەروەری لە نێو نەوەکان دا چەگەر بکات سەردەمکانی رابردووش ئەمەی بۆ سەلماندووین هەر بەهۆی ئەو کاریگەرییەی شانۆدا هەیەتی لەسەر کۆمەڵگا زەرەك لە دەسەڵاتداران لە سەردەمی کۆن و لە سەردەمی ئێستاش دا هەوڵیان داوە شانۆکاران بەلای خۆیان رابکێشن

بەئاوەی لەرگەی ئاوان جەماوەر بکەنە بەلایەنگرانی خەیان و لەبەرژەوەندی خەیان بکار بهێنن، بەڵام هەردەم بەشی زۆری هونەرمەندانی شانۆ لەبەری گەل بوونە بگرە زەرجار بوونەتە قوربانی زۆریان لە پێناو ئاو هونەرە داوە.
بەهەی ئاوەی هونەری شانۆ لایەنکی سەرکیبە بە بنیاد نانی تاك لەبەرئاوە تایبەت نەبووە بە چینك یان تەمەنکی دیارکراوی نەو کەڵگا تا ئاو رادەیەی لە بواری پەروەردەش رۆڵی کاریگەری خەی هەبووە بەتایبەتیش لەرگەی شانۆی منداڵ وشانۆیی قوتابخانە و شانۆی زانکۆ..
پەیامی شانۆ هەمیشە پەیامی لەبووردەیی و خۆشویستی بووە بەیە دەبە گرنگی زۆری پەبدرەت لەو کاتەی ئەم هونەرە رۆڵکی کاریگەری هەیە لە پەگەیاندنی تاك لە نەو هەر کەڵگایك دا… مەژووی شانۆی کورد لە سەدەیك زیاترە، بەڵام بەداخەوە ئەمەی شانۆکار تائێستا نەمان توانیوە رۆبازك یاخود رۆچکەیکی تایبەت بەشانۆی کوردیمان هەبەت هەکاریش زۆرن..لەسەری هەموشیانە نەبوونی سەنتەرکی کەکەرەوەی شانۆکاران بە ئاوەی سەرجەم شانۆکاران لەهەر چوار پارچەی کوردستان بیروڕاکان ئاوگەر بکەن بە ئاوەی ئاو پارتەوازەی شانۆکاران کەبکاتەوە .
بەهەی پەشکەوتنی تەکنەلۆژیا و سەرقاڵ بوونی خەڵك لەرەولەوە گەرانکاری بەسەردا هاتووە بە واتایەکی تر تووشی قەیران بووە بەتایبەتی لە کوردستان بەڵام شانۆ هەمیشە ئامادەبوون و کاریگەری خۆی لە دەست نەداوە خۆگەر لە ئەسادا سەیری ئاستی شانۆ لە وڵاتانی ئەوروپی و دەروەوبەری دەرەوەی کوردستان بکەین رۆژانە چەندین نمایشی شانۆیی پەشکەش دەکرێن بگرە دەبە بینەر چەند رۆژك نەرە بە نمایشکان بگرێت لە هەمان کاتیشدا سەرجەم نمایشکان بە پلیت بگرە نرخی پلیتکانیش زۆر گرانن ..بەهیوایەی لە داهاتوودا بەرپرسان ئاوەکی جدی لەو پرسە بدەنەوە شانۆی کوردیش بگاتە ئاست شانۆیی جیهانی .

کتێب\ ژیریی دەستکردی

سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو.. رزگار ئاکرەیی

"ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو" بە زمانی کوردی بۆ کراوەو. کتێبێکە بەخۆایی بەردەستە و وەڵامی پرسیارێکی بنەڕەتی دەداتەوە: ئایا تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایەیە یان ئامرازێکە بۆ ئازادی؟

دابەزاندنی ڕاستەوخۆ:
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=5
بۆ خوێندنەوەی کتێبەکە کلیکی ئێرە بکە..

RezgarAkrawi_AI_KurdiDownload

کولتووری سۆقیەت.. نەوزاد بەندی

سیستمی فەرمانڕەوایی عێراق هەتاکو کۆتایی فەرمانڕەوایی ئەحمەد حەسەن بەکر ساڵی 1979 سیستمێکی شارستانیی مۆدێرن بوو، دوور لە دەسەڵاتی خێزان و تیرە و خێڵ، بە نمونە کوڕ و کچ و برا و خوشک و ئامۆزا و زاوا و خاڵزا و مام و خاڵکانی عەبدولکەریم قاسم و ئەحمەد حەسەن بەکر، کەس نەیئەناسین و دیار نەبوون، هیچ دەسەڵات و پۆست و پلە و پایەیەکی فەرمانڕەواییان لە وەاتدا نەبوو، واتا وەک هەر سەرۆک کۆمارێکی شارستانیی مۆدێرن، کەسانێکی ئاسایی بوون، بەڵام کاتێک سەدام حسەن هاتە سەر کورسی دەسەڵات، یەکسەر خێزوور و ژن و کوڕ و کچ و زاوا و ژنبرا و خاڵ و مام و ئامۆزا و خاڵزا و پاسەوانە تایبەتەکانی سەدام لە شانی سیاسەتا قوت بوونەوە، هەر یەکەکیان پلە و پۆست و دەسەڵاتی خۆی وەرگرت، ئیدی کوڵی بکژ و ببە، ئامۆزای سەرسەریی و خێزووری چەقەکەش و جەرەها دانەدە و تاوانباری بنەماڵەی سەدام وەک گورگ بەربونە گیانی میللەتانی عێراق، یاسا و دەستوور کوتە ژێر پێاوەکانیان، بە جۆرێک هاووڵاتیانی عێراقیان وەک مەش و مێگەز تەماشا ئەکرد و بە ئارەزووی خۆیان ئەیانکوشتن و زیندان و ئەشکەنجە و بزریان ئەکردن. داهاتی ووڵات وەک میراتیی بنەماڵەکەیانی لێهات و بە بە سنوور

تەخشان و پەخشانیان دەکرد بە نمونە کەمپانیای تایبەت بە پیکەر و وێنە زبڵاحەکانی سەرەک و خزمەکانی لە ووڵاتی ئیتاڵیای سەنتەری پیکەرتاشیی جیهان، دامەزرێنرابوو، ئەوە لە کاتێکدا سەربازێکی سوپاکەی بە مانگانەی تەنها 21 دینار، پاڵکەشی بەرەکانی جەنگ گاتەجاڵیەکانی ئەکرا و ڕاحی ئەکەشرا.
لە دوای ڕوخانی ئەو ڕژێمە ترسناکە گاتەجاڵە، گەلانی عێراق بە تەمای سیستەمێکی فەرمانڕەوایی مۆدێرن و تەکنەکرات بوون، بەڵام جێگای پەکەنینە کە نەک هەر ئەو کولتوورە سەقەتەی سەدام قەناچە نەکرا، بەڵکو بە زیادەڕەویەوە پێڕەویی لێکرایەوە، بە جۆرێک ئەگەر سەدام سەدەیەک عێراقی دواخستبێ، ئەوانەی دوای خێ هەزاران ساڵ عێراقیان بە قوڵدا برد، ئەوەتا بەچاوی سەر ئەبینین لە سەرتاسەری عێراقدا، کوێ و کچ و خزم و یار و یاوەری سەرەک و سەرۆک حیزب و بنەماڵە و تیرە و هۆزەکان، هەمووێان بەیار بە دەست و بکوژ و ببەن، شازادە و ملیاردێرن، بە باکانە سامانی سەر زەوی و ژێر زەوی نیشتمان بە هەدەر دەدەن، نەخوێندەوار و گەمژە و هەوەسباز و ملهوڕ، هەموو ڕۆژ و شەرم و شکێکیان لە هەڵگیراوە، ڕۆژانە دیان جار یاسا و دەستووری ووڵات وەک جووتە پێاو لە پە دەکەن، هەرچیەکیان بوێت، بە چەقۆنێک دەستیان ئەکەوێت تەنانەت بەوانامەی دکتۆرا و سەرکایەتیی زانکۆ، لە هەموو بەها ڕەوشتی و ئاینیی و مرۆڤایەتیەکان داشڕاونەتەوە، هیچ حیسابەک بە عەقڵ و لۆژیک و مێژوو ناکەن، ڕۆژنامە و بیریار و نووسەری ئەپێزیسیۆن وەک گیزەی مەشولە تەماشا ئەکەن و هەر کاتێک گیزەکە بەزاری کردن، بە سپرایەکی پف پاف لەناویان ئەبەن.
ئەم کولتوورە سەقەتەی سەدام بووەتە مەزهەب و ئاینی هەموو کاربەدەستانی عێراق، لە بەرەوبەری دەزگایەکی بچووکەوە، هەتا ئۆگات بە سەرکەکانی ووڵات.واتا ئەگەر جاران یەک سەدام هەبووبێ ، ئێستا دیان هەزار سەدام لە ووڵات بەڵاسە بوون و سمکۆ ئەکەن و جووتە ئەوشێنن، جوگرافیا و ئابووری و کەمەڵایەتیی و زانست و هونەر و ئەدەب و مێژوو و ڕەوشت و هەموو بەهاکانی مرۆڤ ئەشوێنن و باکیان نییە، لەناو غەریزە و حەزە حەیوانییەکانیاندا نوقوم بوون و بە یەک چرکەیش، بچوکترین ڕەخنە لە خۆیان ناگرن. جارکیان پیاوەکی کوێر خێ ئۆگایەنتە سەدام پێی ئەڵێ : گەورەم ! بەڵێ بەرایەتیی هات و چە مەڵەتی شۆفڕییم نادەنێ، ئەڵێن کوێریت.
سەدام حسێن یاسا و لۆژیکی لە پە کردبوو، لە لوتکەی بەڵاسە بوون و خە بە خۆا زانیندا، بە کوێرەکەی ووت : سەبەینێ بەڕێ بەڕێوبەرایەتیی هات و چە پێیان بڵێ : سەدام حسێن ئەڵێ مەڵەتی شوفڕیی بدەنێ !!..

ئەم دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە 20 ساڵ بەسەر لە سەدارەدانی سەدامدا، برادەرێک ووتی : ئوتومبیلەکم لە بەرپرسێک کڕی، تابلۆکەی هی بەغدا بوو، پێم وت میرم بۆم بە هەولێر بۆ ئەوەی سانا نەکەی بخەمە سەرخۆم ؟
بەرپرسەکە پێی وتبوو : هەولێری ناوە، بۆ هات و چۆی سلێمانی بۆ هی فانۆ، تابلۆکەت بۆ دەگۆڕن بۆ سلێمانی!
جێی پێکەنینە سەرێک خۆی وای تێدایە تابلۆی کەمۆک لە ئوتومبیلەکانی هەمان ژمارەن.. هههههه..یان تابلۆیان هەر نییە، کوێی بەر پرس هەیە کەسێکی بە بە تاوان کوشتوە، فەخامەتی باوکی نێهشتووە کۆڵە پیاو کوژەکەی تەنانەت یەک شەویش لە زیندان بە، بە بەغدا بەری زیندانی ووتوە : من لەم شارەدا نوێنەری یاسام، واتا نوێنەری یاسا هاتووە ئەم کۆڵە لە زیندان بهێنمتە دەرەوە ..هههههه .. ئەم چەند گالتەجاڕ و لە هەمان کاتدا خەمگینیشە ..چەند نمونەیەکی خەرام هەنایەوە تاکو حوکمی خۆی و لەپێکردنی یاسا لە سەردەمی سەدامەوە هەتا ئەمڕۆ، هەوونتر بکەینەوە.
گەلێک کولتووری سەقەتی تر هەیە کە بە ئاگاداریی و بە ئاگاداریی، دەسەڵات و میللەت پێکەوە پێیەوی لە دەکەن، بووە بە داب و نەریت، ناتوانن لێی لا بدەن. بە نمونە لە سەردەمی سەدامی سەرکخۆدا، لە شارەکانی کوردستاندا لە ئەوارەوە خۆکەکە دوکان و بازاڕیان چۆل ئەکرد و لە ماڵەکانیاندا جگیر دەبوون، چونکە شەوان لە زەربەی شارەچکە و شارەکانی کوردستاندا قەدەغەی هات و چۆ بوو، بە نمونە خەم زیاتر لە جارێک کاتێ ئاستەم لە کەرکوکەوە ە بە سلێمانی بووە، سەعات 5 ی ئێوارە، لە بازگەکە، ڕێگایان نەداوم و گەڕنراومەتەوە بە کەرکوک.
ئێستا ئەم کولتوورە سەقەتە هەشتا لەلای زەرینەی خەڵکی کوردستان بە تۆندیی پەیڕەو ئەکرێت، واتا ئەواران هەمووان بە ماڵەکانیان ئەگەڕێنەوە، شەقامەکان قەرەباغیەکی زەر بە خیانەوە ئەبینن، بە بۆ ئەوەی شەوان قەدەغەی هات و چۆ بە، تەنها وەک کلتورێکی سەقەت چووەتە ناو خانە و کەسەمەی خۆکەکەوە، بە بە ئاگاداریی خیان بەردەوامیی بەو ترسی سەردەمی سەدامی سەرکەز ئەدەن و پەیڕەویی لەدەکەن، زەرینەی خۆکەکە لەگەڵ ئەوارەدا وەک کەڵو بەرەو ماڵەکانیان، بە خرایيو پاڵە پۆسکە،ائکەنەوە بە ماڵەکانیان.
کولتورێکی تری سەردەمی سەدامی سەرکخۆ، بازگەی نەوان شار و شارەچکەکان بوو، لە سلێمانی هەتا کەرکوک بە نمونە، لە باخی بەختیاریەوە بازگەکانی سەدام دەستیان پێدەکرد، هەتا ئەگەیشتیتە کەرکوک دە دوانزە بازگە ئوتومبیلی خۆکیان ڕائەوەستاند و داوای ناسنامەیان لەسەر نشینەکان ئەکرد و دایانئەبەزاندن و جانتاکانیان

ئەپشکنین، وەک کەمێک بوونەوەری ئەستێرەیەکی تر لە سەرنشینەکان ووردبوونەوە، لە تاوانبارەکی وەهمیی ئاگادان، زەرجار سەرنشینەکیان لە بازگەکە هادگرت و بە ئوتومبیلەکیان ئەوت بۆ، هەندێک جار ئەو سەرنشینە فەرخوازی زانکۆ و پەیمانگا بوو، لە کۆی گشتیدا بە زانکۆکەی لە موسڵ یان بەغداد، لە بازگەی قەرەهەنجیر بە نمونە، دابەزنرابوو، هاگیرا بوو، وەک دوژمنی گەل و نەتەوە و ئاها زیندان کرابوو ..!!
ئەستایش ئەم کولتوورە سەقەتەی سەدامی خەخواز درێژەی هەیە و پەیەوەیی لەدەکرێ، لە نەوان شار و شارچکەکانی عیراقدا بە کوردستانیشەوە، چەندین بازگەی چەکداریی دەسەاتەکان ئەبینین، لە هەندەکیاندا تانک و زرپۆش وەستاون، چەندین تاسەی بەرز و ناقۆا و هاگری کەنکرنەتی بەهێز دانراون، هەتا ئەو تاوانبارە وەهمییانە نەتوانن بە ئاسانیی بەی دەرچن و لە سزای گەل و نیشتمان قوتار بن!
بە هاستی ئەمە کولتورەکە لە یەک کاتدا جێگای شەرم و پەکەنینیشە، بە نمونە بۆ بە وەاتەکی وەک ئەران یان تورکیا. لەسەر سنور یەک پۆلیس پاسپۆرتەکەت مەر ئەکا، ئیتر لە باشماخەوە هەتا ئاگەیتە دەریای خەزەر کە زیاتر لە 10 سەعات شەفرییە بە خەرایی سەروو 120کیلۆمەتر لە سەعاتەکدا، یەک بازگە نابینیت یان لە شاری سیلێپییەوە هەتا ئاگەیتە شاری ئەنکەرای پایتەخت، زیاتر لە 17 سەعات ۆە بە ئوتومبیل، یەک بازگە نایەتە ۆەت، پۆلیسەک نابینیت مۆەت لە بکا و داوای ناسنامەت لەبکا، بە هوخسارتا بگۆە بۆکو ئەو تاوانبارە وەهمییە لە تەدا بدزەتەوە و قۆبەستت بکا !
چ نەخشیەکی سەختە ئەم بازگە و تاسە و کەنکرەت و تەرتیباتە.
کولتوری وێنەی سەرەک کە پەدەکەنە و کەسیش ناپرسە بۆچی پەدەکەنە، سەاو دەکا و هووڕیش نییە سەاو لە کە دەکا، وێنەی سەرەک شتێک ئەخوێنەتەوە یان ئەینوسە، پەنجە هائوشێنە و تۆمەیە، سەرەک لە کاتی ووتارەکی مەژوویی ناسکدا، لە ساتەوەختی بەیارەکی چارەنوسسازیی گرنگ و بە وێنەدا، هەموو ئەو وێنانە، کولتوری سەقەتی سەدامی تیرەگەر بوون و لە دوای خەی شین بوونەتەوە و بە چەندین جەر پەوەن و موتوربە کراونەتەوە.
کولتوری قات و بەینباخ پەشین بە چلەی هاویندا لە لایەن بچوکترین بۆەوە بەر هەتا سەرەکەکان خەیان، کولتوری سەدان پاسەوانی کۆگەت و چوارشانە و شارەزا لە فەلاقە کردنی مرۆقدا، کولتوری کەشکی گەورە و ناوازە، کولتوری کەناەی تایبەت بە جوانکردنی سەرەک و کارەکانی، پەژەکانی، پیاوەتیی و ئازایەتیی و سەرکەوتنەکانی، زیرەکیی و جوانیی و بنچە پیرەز و بەوێنەکەی، کلتوری گەرانی وتن بە قەد و باەیدا لەایەن گەرانیبێژە هەلپەرست و پارە پەرستەکانەوە، شیعر

نوسین بەسەر دەسکەوت و ئامانجە مەزنەکانیدا لەلایەن شاعیرە شیعرفرۆشکانەوە، پێ کردنەوەی ڕێژنامەکان بە ووشەی سواو و بە تام و بۆ بە بەسەر حوسن و جەمال و دڵال و شەهامەت و سەخاوەتی سەرکدا لەلایەن قەپەقەکانی ڕێژنامەوە کە لەسەر پارەی مفت و بە عەرەق ئۆژین،وەک حەربا بە ناو حیزب و مەزهەبکاندا بەی ئەخشەن و ڕەنگیان ئاگڕن و زمانیان بە ناو گیرفانە هەڵئاوساوەکان درێژ ئەکەنەوە و پارەی پێ ئاگرن، دەرئەنجامەکەیشی ئەوەیە ، بە ڕێژنامەی حیزبەکان کلیە و نیوکت بە ئەکشن بە هەزار دینار وەک سفرەی نانخوارن و بە ناو قەفەزی کناری و شوشە سین بەکارئەهێنرێن نەک بە خوێندنەوە.
لە ڕاستیدا مانەوە و پێڕەوکردن و جوینەوە و کێپی و پێستکردنەوەی کولتوری سەقەتی سەدامی سەرکەڵ، دەسەڵات و میلەتێکی کەمئەندام پێشکەش ئەکا، کەمەنگایەکی نەبەکام، ئیفلیج دەنەتە بەرهەم، ووتاتێکی زیندان ،کە تەکەای دانیشتووانکەی بە بێ ئاگاداریی خەیان حەز ئەکەن لەی هەبێن، ئاگەر بە سەرهەڵگرتنی یەکجارەکیی بە بۆ ئەوروپا، یان بە گەشتی دینی و گەشتیاریی، بە ئەوەی ئەو کەمەنگایانە ببینن کە کولتووری سەقەت بەزاری نەکردوون، جا کە ئاگەنەوە بە زەدی کولتوورە سەقەتەکەی خەیان، یەکەم قسەیان ئەوەیە کە لەو گەشتیاندا مەشکیان فەرمات بێتەوە، یان ئەپدەیت یان شەحن بێتەوە، ئیتر نازانن چۆن و بە چی ؟چونکە لەو زبەخانە کولتووریە سەقەتەی خەیان بە ئاگان ..یان ڕاستتر ئەوەندە تیایدا ڕەچووون و دووبارەیان کردەتەوە، لایان وایە بەشکە لە نیشتمانپەروەریی و ئاین و ڕەوشتی بەرزی نیشتمانیی

دوو شیعری ناسراو(فازە عەزاوی).. و: نەژاد عزیز سورمە

(1) کۆژاوەی بەدەنگ

دەستەکانم لە گیرفانی کون کونمدا ناوە ،

بۆ شۆقامدا هادەبوورم
بینیمن
بۆ دزیوە ،
لەو دیو مینای چایخانە و مغازان
سەیرم دەکەن..
پاشان بۆ پەلەپرووزە دەنەدەرە و دوام دەکەون..

بۆئەنقەست وەستام جگەرەیەک دابگیرسێنم
ئاوەم لە دواوە دایوە
وەک کەسێ بە پشتی
خەی لە با دەپارێزی..
نیگایەکم بۆ کۆژاوەی بەدەنگ هاوەت:
دز ، پاشا ، بکوژ ، پەیامبەر و شاعیر
لە هەموو شوێنکەوە باز دەدەن و
بەدوامەوەن ،
چاوەڕێی ئاماژەیەکی منن..
بۆ سەرسامانەوە سەرم بادایەوە
هەڵگەم گرتەبەر ،
فیکەشم لە دەدا
ئاوازی گەرانییەکی باو
خەم وانیشان دەدا
دەور لە فلیمەکدا دەبینم
هەموو ئەوەی لەسەرمە بیکەم
تا کۆتایی تاڵەکە ، هەمیشە بەرەوپێش بڕۆم.

(2) لە پەنجەرەیەکی کراوەوە
بەسەر شۆقامەکی تاریکدا

لە کاتەکدا چاوم لە پەنجەرە بەیوە
گوێم بۆ ژاوەژاوی داگیرکاران لە شۆقامدا هەڵخستبوو ،
پەیتوونەکانیان لە تاریکیدا لە دەخوێ..
کوەوکاڵیان بەدواوە بوو دەفیان لە دەدا
کێلەی دیلیش زنجیربەند..
مەتەکە پەنا بە من دەنن
لە دەرگای ماڵەکەم دەدەن:
جەللاد و قوربانییەکەی
پاشاو گاڵتەجار و
نهێنیپارێزی…

جڵلاد دە دەستی بەخوێنی
لەبەر لوولەی ئاوی مندا بشوا
قوربانیی دە
پیاوێک فرمێسکی سووری
پێشکێش دەکا..
پاشا دە عەرشی خۆی
لە باخچەی منداڵەکەیدا
گاستەجاڵ دە یارییەکانیم پێشان دەدا
نەنیپارێز نەنی خۆیم بە دەدرکێنێ..

دوا مەمم پێ دەکەم
شەو لەبەر پەنجەرە دووستم
زەرن ئەوانەی پێش بیانیدان
لە دەرگام دەدەن.

• لە کێشیعری (صاعدا حتی الینبوع) شاعیر- بەاوکردنەوەی دەزگای (المدی)
چاپی دووەم 2003 وە کراون بە کوردی.

کـــــــــارل ئیجەرز، تیەر و دیدگاکانی.. جوتیار

پێشەکی..

کارل ئیجەرز کێیە:
کارل ئیجەرز (١٩٠٢-١٩٨٧) دەروونناسێکی گرنگ و چارەسەرکاری دەروونی ئەمریکی بوو. ئەو بە یەکێک لە دامەزرێنەرانی (دەروونناسی مرۆیی) هیومانیستی دادەنرێت، کە بە "هێزی سێیەم" لە دەروونناسیدا ناسراوە. ئیجەرز لە شاری ئۆک پارک لە ویلایەتی ئیلینۆیس لەدایکبووە و بە یەکەمجار پێش ئەوەی هاوو لە دەروونناسی بکات، کشتوکاڵی خوێندووە. ئەو چارەسەری (کەسی- سەنتەر) بە نەخۆشکانی پەرەپێدا، کە تیایدا گرنگی بە پێوەندیی پڕزانین و هاوسۆزی نێوان چارەسەرکەرو کەسی نەخۆش دەدرێت. کارکانی جێختیان لەسەر گرنگی

خۆدیهێنان و گۆشەکردنی کەسی کردوە. تیۆریەکانی ئاجڕز کاریگەریەکی بەرچاویان لەسەر چارەسەری دە رووونی و پەداگۆگی(پەروەردە) و ئامۆژگاری هەبووە. هەروەها ماموستای زانکۆی شیکاگۆ و زانکۆی ویسکۆنسن بووە.
کارل ئاجڕز یەکێک بوو لە دەرووونناسە کاریگەرەکانی سەدەی بیستەم و پێشەنگێکی دەرووونناسی مرۆڤدۆستی بوو. کارەکانی لە بنەڕەتدا شۆوازی تێگەیشتنمانی لە ئاڤتاری مرۆڤ و تەندروستی دەرووونی گرتبوو. لەم بابەتەدا بەدواداچوون بەهەندێک لە چەمکە سەرەکییەکانی تیۆریەکانی دەکەین بە شێوەیەکی کوورت و تیشک دەخەینە سەر گرنگیەکانیان بە دەرووونناسی مەدەرن.

چارەسەری کەسی- سەنتەر
ئاجڕز بە پەرەپێدانی چارەسەری (کەسی – سەنتەر) ناسراوە، کە بە چارەسەری کەسی- سەنتەر بە نەخۆشەکان ناسراوە. ئەم شێوازە چارەسەریە بە نەخۆشەکانی لە ناوەندی پرسەی چارەسەرکردندا دادەنێت. بە پێچەوانەی ئەو ئاڕەزە باوانەی کە چارەسەرکەر وەک شارەزایەک مامەڵە دەکات، چارەسەری (کەسی سەنتەر)ی نەخۆش وەک شارەزا لە ژیانی خۆیدا دەبینێت.

بنەما سەرەکییەکانی چارەسەری کەسی – سەنتەر
قەدرپێدانی ئەرێنی بە مەرج: چارەسەرکەر بە بێ حوکمدان یان مەرجەکان نەخۆشەکە قبوڵدەکات. ئەم قبوڵکردنە ژینگەیەکی تەندروست بنیاد دەنێت کە تێیدا کەسی نەخۆش بتوانێت بە ئازادی خۆی دەربڕێت و قسە لەسەر گرفتەکانی خۆی بکات.
هاوسۆزی: چارەسەرکەر هەوڵدەدات بە قووڵی لە هەست و دیدگای کەسەکە تێبگات. ئەم هەوڵستە هاوسۆزییە متمانە و کراوەیی لە پرسەی چارەسەرکردندا بەرەوپێش دەبات.
یەکدەنگی / ڕاستیاتی : ڕاستیاتی لەلایەن چارەسەرکەرەوە زەر گرنگە. چارەسەرکەری هاوسۆنگ لە کارلەکەکانی لەگەڵ نەخۆشەکانی ڕاستگۆ و شەفافە.

چەمکی خود و خۆدیهێنان
تۆخمەکی سەنتڕاڵی تیۆری ئاجڕز چەمکی خودە. ئەو پێیوابوو کە هەموو مرۆڤێک پێویستییەکی زگماکی هەیە بە خۆاستکردنەوە، ئارەزووی گەیشتن بە توانا تواوەکانی. چەمکی خود پێکدێت لە خودی ڕاستەقینە (چۆن لە ڕاستیدا خۆمان دەبینین) و خودی ئایدیاڵ (پێمان خۆش چۆن بین). ناتەبایی نێوان ئەم دووانە دەتوانێت ببێتە هۆی

ناڕازیبوون و کێشەی دەروونی.

گرنگی ئەزموونەکان

هەڵبژاردنی جێگرەوە لە گرنگی ئەزموونە کەسیەکان کردوە لە پرسەی گۆڕانکاری تاکدا. ئەو ئاماژەی بۆدا کە مرۆڤەکان دەتوانن لە ڕێگەی ئەزموونە ژیاستۆخکانەوە فێربن و گۆڕانکاری بکەن کاتێک لە ژینگەیەکی پشتیوانیکەردان و هەڵیان بە دەرخسێندرێت.

کاریگەری لەسەر پەروەردە و بوارەکانی تر

جگە لە چارەسەری دەروونی، کارەکانی هەڵبژاردنی جێگرەوە کاریگەریەکی بەرچاوی لەسەر بوارەکانی دیکەی وەک پەروەردە و چارەسەرکردنی ناکۆکی هەبووە. لە بواری پەروەردەدا داکۆکی لە ژینگەیەکی (فێرکردنی – سێنتەر) کرد کە تێیدا خوێندکاران چالاکانە بەشداری پرسەی فێربوونیان بکەن.

هێنانە ئارای تیۆرییەکانی هەڵبژاردنی جێگرەوە

هەرچەندە هەڵبژاردنەکانی هەڵبژاردنی تاکادیمیکی زۆر بە شێوەیەکی ئاڕاستەی وەرگیراون، بەڵام هەندێک خاڵی هێنانەئارای هەن لەسەر بنچینەکانی. هەندێک لە هێنانەگران دەڵێن کە شێوازەکانی زۆر بە پێکهاتەن یان بە شێوەیەکی گونجاو چارەسەری نەخشیێ دەروونیێ قورسەکان ناکەن.

ئەنجامگیری

کارل هەڵبژاردنی جێگرەوە کاریگەریەکی درێژخایەنی بەجێهێشتووە بە هەڵبژاردنی مرۆڤدۆستانەکەی لە دەروونناسیدا. جەختکردنەوەکانی لەسەر هاوسۆزی و قبوڵکردن و هەستیاریەتی نەک هەر شێوەکی لە پراکتیکی چارەسەری دەروونیدا کرد بەڵکو تێگەیشتنمانی فراوانتر کرد کە مرۆڤبوون لە پێوەست بە بەرخوردکردن لەگەڵ کەسی نەخۆش یان چارەسەروگرمانای چییە.

تیۆر و دیدگاکانی کارل هەڵبژاردنی جێگرەوە کاریگەریەکی درێژخایەنیان لەسەر دەروونناسی وپەروەردەو دیسیپلینەکانی پەیوەندیدار هەبووە. چارەسەری سێنتەری – کەس، پچڕانکی ێیشێیی بوو لەگەڵ هەڵبژاردنی باوەکانی ئۆکاتێ و زەرجار تاکەوانەی شیکاری دەروونی و هەڵفتارگەرایی. بەڵکو هەڵبژاردنی جێگرەوە سەرنجی لەسەر تاک و ئەزموونەکانی و بەدواداچوونی گۆڕانکردنی کەسی بوو. ئەو بەوای تەواوی بەو شتە هەبوو کە هەموو کەسێک توانای چاکبوونەوە و پەرەپێدانی خۆی هەیە، بە مەرجێک ژینگەیەکی پشتیوان و پێزان بدەزێتەوە.

جەختکردنەوەی هەڵبژاردنی جێگرەوە لەسەر هاوسۆزی، هەڵچاوکردنی ئاڕاستەی بە مەرج و یەکگرتوویی نێک هەر شێوەکی لە پەیوەندییە چارەسەریەکاندا کرد بەڵکو تێگەیشتنمان لە پەیوەندییە نێوان کەسیەکان بە گشتی قووڵتر

کردەوە. ئەم بنەمایانە ئێستا تەنها لە چارسەری دەروونیدا ستاندارد نین، بەڵکو لە بواری پەروەردە و کاری کۆمەڵایەتی و هاوڕێکاری و تەنانەت بەڕێوەبردنیشدا بەکاردەهێرێن. ئەو بیرکەرەیەی کە(مرۆڤەکان کاتێک هەست بە قبوڵکردن و تێگەیشتن دەکەن، باشترین فێربوون و گۆڕانکاریان بەدەست دێت)، بووەتە بنەمایەکی ڕێنماییکەری چەمکە پەروەردەیی و سەرکردایەتییە مۆدێرنەکان.
بەشداریپێکی گرنگی دیکەی ڕەجەرز چەمکی خۆاستکردنەوەیەتی. لە سەردەمێکدا کە زەرجار تەندروستی دەروونی لە نەبوونی نەخۆشیدا کورت دەکرایەوە، جەختی لەسەر توانای هەر تاکێک دەکردەوە بە پەرەپێدانی خودێکی ڕەسەن. ئەم بەدواداچوونە بە ڕەسەنایەتی و گۆڕپێدانی کەسی ئەڵقە لە جاران زیاتر پێوەندیدارە، بە تایبەت لە ژێر ڕۆشنایی تەحەددای کۆمەڵایەتی وەک فشار بۆ ئەنجامدان، پرسکانی ئایدینتیتێت و گۆشەگیری کۆمەڵایەتی.
بەگومان دەبێت سنووردارکردنی ڕەبازەکانیشی لەبەرچاو بگیرێت. ڕەخنەگران ناوبەناو گلەیی لە نەبوونی پێکهاتەی شێوازەکانی یان کاریگەری سنووردارکردنەکانی دەکەن لە ڕووشی تێکچوونی دەروونی تونددا. سەرەڕای ئەوەش، هێشتا جێگەی مشتومڕ نییە. ڕەجەرز بە ڕەبازە مرۆڤدۆستەکەی دەستی بە گۆڕینی پارادایم کرد. ئەو نیشانی داوە کە گۆڕانکاری ڕاستەقینە لە پێوەندییەکی ڕێزدارەوە سەرچاوە دەگرێت، پێوەندییەک کە تێیدا مرۆڤەکان هەست بە پارێزراوی دەکەن بە دەربڕینی هەستی ڕاستەقینەی خۆیان.
لە کۆتاییدا، میراتی کارل ڕەجەرز بەردەوامە لە هەموو دانیشتنێکی چارسەرییدا، لە هەموو گفتوگۆیەکی هاوسەزیدا، و لە هەر شوێنێکدا خەڵک بە کراوەیی و پەزانینەوە یەکتر ببینن. دیدگای ئەو بە دەروونناسییەکی مرۆییتر ئەوەمان بیردەخاتەوە کە چاکبوونەوە و گۆشکردن هەمیشە لەو شوێنە دەست پێدەکات کە ڕاستگۆیی خەمان و ئەوانی دیکە بۆیکەوە گرەمان دەدات.

جوتیار

تورکیا و بۆ دەنگی ئەوروپا.. شورش عزیز سورمێ

دەستگیرکردنی ئەکرەم ئیمام ئۆغڵو، سەرکی شارەوانی ئەستەنبوڵ و هەمای بەهارکی دیموکراسی لە وڵاتکدا کە تادێت لەلایەن گاگکی تاکەویەوە چەوساوەتەوە، نوێنرایەتی لاپەڕەیکی نائارامکەر دەکات لە مێژووی ئەم دوایەی تورکیادا. لە کاتکدا سەبەری سەرکوتکردن بەسەر وڵاتکدا دەسوڕێتەوە کە لە ئێستاوە بەهەی دە ساڵک لە پەرەسەندنی لەبوردەیەکانەوە ماندوو بووە، وێنەی سەدان ئۆفسەری پۆلیس کە دەوروبەری شوێنی نیشتەجێبوونی سەرکی شارەوانی توانیویانە، وەک لە ئاوێنەدا، ئەو شکاویەی کۆمەڵایەتی و سیاسیەی قووڵی بگرن کە ئەم دەستگیرکردنە ئاشکرای دەکات. ئیمامئۆغڵو، کە لە ساڵی ٢٠١٩ دەستبەکاربووە، نەک تەنها نوێنرایەتی خەبات دژی دەسەڵاتی چەسپاو بەکووە هێوای ملیۆنان تورکی بەزار لە حوکمانیەکی ئارزوومەندانە و ستەمکارانە. ناوبراو لە پەیامە قیدیەیەکیدا وتی: ئەم ستەمکاریە، تیشکی خستە سەر ئازایەتی خەی لە بەرامبەر ئەو هەڕەزانەی خراپەکاریدا کە بە وتەی خەی دامەزراوەکانی دەوڵەت بەکاردەهێنن بۆ چەقاندنی ئیرادەی گەل. ئیرادەی ئەو بە وازنەهێنان، تەنانەت لە بەرامبەر دەندەیی سەرکوتی سیستماتیکیشدا، وەک بانگەوازێک بۆ بەرخەدان بە هەموو ئەوانەی بەدوای داهاتوویەکی باشتردا دەگەڕێن بە تورکیا دەنگ دەداتەوە. چوارچێوەی ئەم گرتنە گۆشەگیر نیە. بەشکە لە ستراتیژیکی فراوانتر، کە تەواوی نەویەکی نەیاران دەکاتە ئامانج، لەوانە ڕۆژنامەنووسان و خاوەنکارەکان، بە تەمەتەکانی لە گەندەیەوە تا تیرەر. زەرجار لە پشت ئەم ناوە قورسانەدا یاریەیکی دەسەڵات هەیە کە ئامانجی بەدەنگکردنی هەر ناڕەزایەتیەیک و پاراستنی کۆنترۆڵی توند بەسەر گۆڕانەوەی گشتیدایە. بەیاری ئەم دوایەی پارزگای ئیستەنبوڵ بە قەدەغەکردنی هەموو خۆپیشاندانە سیاسیەکان بە چەند ڕۆژێک، هەمای کەشوهەوای ترس و سەرکوتکردنە: پەیامکی ڕوون کە ناڕەزایەتی تەحەمول ناکرێ. کاردانەوەکانی ئۆپۆزسیۆن کە بە ئاشکرا باس لە "کودەتا" دەکات دژی داهاتووی دیموکراسی تورکیا، نابێت بە کەم سەیر بکرێت. لەگەڵ ئەوەی کە ئیمامئۆغڵو وەک نەیارەکی ئەگەری ڕۆجەب تەیب ئەردۆغان لە هەبژاردنەکانی داهاتووی سەرکایەتی لە ساڵی ٢٠٢٨دا دەبینرێت، دەستگیرکردنی ئەو تایبەتمەندی ئۆپراسیۆنی ڕاگرتن وەردەگرێت: نەک تەنها دژی ئەو، بەڵکو دژی هەموو ئەو

کەسانێی خەون بە بەدیلەکەوە بە ڕژەمی ئێستا دەبینن. سەرجەمێی هەوڵ و تێکۆشانەکانیان بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەو بەدیلە بەرجەستە بکات. بەڵام ئەوەی ئێستا لە ناوچەکەدا ڕوودەدات، بە پێچەوانەوە، بەدیلێکی تۆنسەر باکرهان، سەرۆکی پارتی دیموکراتی لایەنگری کورد، جەختی لەوە کردووە کە دەستگیرکردنەکە "هەڕەشە بۆ سەر دیموکراسی و ئیرادەی گەل"، بە هاوونی هەستی بە پەلەیی ئەو کەسانێی کە دژایەتی ئەم دەسەڵاتە ستەمکارە دەکەن، هەستی پێدەکەن. لە کاتێکدا تورکیا بەرەو توندکردنەوەی زیاتری گاگەکە دەڕوات، پێدەچێت داهاتووی دیموکراسییەکی گەشەسەندوو خەریکە دەخلیسکێت. لەم سیناریۆ تاریکەدا فیگاری ئەکرەم ئیمامئۆغلو وەک چرایەک بە زەر کەس دەدرەوشێتەوە و ئارەزووی ئازادی و دادپەروەری بەرجەستە دەکات. چیرۆکەکەی نەک هەر چیرۆکی سەرکەوتنیەکی شارەوانییەکی دەستگیرکراو بێت، بەڵکو هەمای کەمپەینێک بێت کە هێندەکاتێ بەدەنگ بێت و ملکەچ بێت. جەوهەریەکە کە جیهان هاوونا کی دەنگی خەڵکی نەکوژنێتەوە، بەڵکو گەورەتری بکات، بە ئاوەی تورکیا و کەمپەینەکەی نەوەوەتی بیربخاتەوە کە ئازادی نەک ستەمکاری، دەبێت ئەو پێوەندییە بێت کە هەموو نەتەوەیەکی پشکوتنخواز یەکدەخات. لەم ساتەوەختە چارەنووسسازدا، زەر گرنگە نەک تەنها بە ئەو پارچەی دەڵێ ئازادکردنی ئیمامئۆغلو، بەڵکو بە بەرگریکردن لە بەها دیموکراسییەکانیش کە ئەگەر نەپارێزرێن، مەترسی کەوتنە ناو لەبیرچوونەوەیان لەسەرە، کەبکرێنەوە. خەبات بە دیموکراسی بەردەوامە و داهاتووی تورکیا پێوەستە بەوەی کە هەریەکەک لە ئێمە دەنگی خەمان بەرز بکەینەوە لە دژی نادادپەروەری.

شورش عزیز سورمە

رابیا ڕەگەز یەکەم ژنە ئاسمانییەکانی کشتیوانی

ئاسمانییە.. ڕزا شوان

زانا و ئەندازیاری ئەلیکترۆنی بەناوبانگ و پسپۆری بواری ڕۆبۆتی زیرەک، خاتوو (رابیا پاتریشیا ڕەگەز) بوو بە یەکەم ژنە کشتیوانی ئاسمانی، کە لە ڕۆژی هەینی (٤/ نیسان/٢٠٢٥)

لەگەڵ سەرکردەی تیمەکەی دەکرد.
بە ماوەی (٤) ڕۆژ، بە کەشتی (فرام ـ ٢) چوونە بەشایی ئاسمان و لە بەرزی (٤٢٥ ـ ٤٥٠) کیلۆمەتر بە خولگەی زەویدا، بەسەر جەمسەری باکوور و جەمسەری باشووری زەویدا سووڕانەوە. چەندین تاقیکردنەوەیان ئەنجامدا. بە زیان گەڕانەوە سەر زەوی.
رابیا، لە ساڵی (١٩٩٦) لە شەنبەرگ لە (بەرلین) ی پایتەختی ئەڵمانیا لەدایکبووە. لە ئێستادا تەمەنی (٢٩) ساڵە. رابیا منداڵێکی زیرەک بوو. یەکەم کچە لە ئەڵمانیادا، کە لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا، بوو بە خوێندکاری زانکۆ. لە قوناغی یەکەمدا بەوانامەی بەکالۆریۆسی لە زانکۆی تەکنیکی سروشتی، لە شاری (ترێندهایم) لە نەرویج بەدەستهێنا و بوو بە ئەندازیارێکی تەکنیکەکانی کارەبا. لە پەیمانگای بەرلین، بەوانامەی لە تەکنیکەکای کارەبای وەگرت. بەوانامەی ماستەری لە تەکنیکەکانی کارەبا و لە زانیاری و لە پسپۆریی لە ڕەبەتی زیرەک، لە زانکۆی زۆریخ لە سویسرا بەدەستهێناوە.
لە کالیفۆرنیا ـ لە ئەمریکا دا، مەشقی فەینی کردووە. بە دەربردنیش لە دەخە سەختەکاندا، لە ئالاسکا، و لە دوورگەی سقالباردی نەرویجی راهێنانی کردووە.
هەر لەم دوورگەیەی نەرویجدا، چاوی بە پلانداڕێژەری گەشتە ئاسمانییەکە، جێن وانگ کەوت. جێن رابیای بە ئاو گەشتە بانگهێشت کرد.
گەشتە لەسەر ڕاسپاردن و بە سپۆنسەری ملیادێری ماڵتی ـ چینی (جێن وانگ)ەوە ڕێکخرا. ئامادە نەبوو کە ئاشکرای بکات، بە ئەم گەشتە چەند پارەی داوە.
رابیا ڕەگەزەکەی تیمی گەشتەکە بوو. بەجگە لە خۆی سێ کەسی کەش هاوبەشبوون لەگەڵیدا، کە ئەمانە بوون: دەرهێنەری فیلمی سینەمایی نەرویجی خاتوو (یانتک میکێلسن) و ڕێبەری جەمسەریی ئوسترالی (ئێریک فیلیپس) و ملیاردێری چینی (جێن یانگ). کە لە ڕۆژی هەینی (٤/ ٤/ ٢٠٢٥) چوونە ناو کەپسوولی دراگۆن، کە لەلایەن کەمپانیای (سپەیس ئێکسی ئیلۆن ماکس) ەوە دروستکراوە. بە هەی ڕەکێتی سپیس ئێکس (فالکۆن ٩) بە گەشەی (٩٠) پلە، بەرەو ئاسمان بوونەوە. ئەرکەش بە ناوی (فرام ٢) ناونرا. فرام ناوی کەشتیێکی چارگەداری بەناوبانگی نەرویجی بوو، کە زیاتر لە سەدەیەک پێش ئێستا، لەنێوان ساڵانی (١٨٩٣) و (١٩١٢) دا، تیمێک لە زانایانی و توێژەرانی نەرویجی، بە دوزینەوەی نوێ و بە توێژینەوە، گەشتەکیان پێی کرد، بە جەمسەری باکوور و جەمسەری

باشووری زەوی. وەک ڕەزلەنان و بەرزاگرتنی یادی ئەو کەشتیە و ئەو تیمە تووژەنارە نەرویجییە، ئەم گەشتە ئاسمانییەیان ناویان نا (فرام ٢).
ئەم گەشتە مێژوویی بە بەشایی ئاسمان، لە ماوەی چوار ڕۆژ لە خولگەی زەویەدا، بەسەر جەمسەری باکوور و جەمسەری باشووری زەویدا سووڕانەوە. (٢٢) تاقیکردنەوەی زانستییان ئەنجامدا. ئەم تاقیکردنەوانە بریتیبوون، لە لەکێشینەوە پێشنگییەکان لەسەر کاریگەرییەکانی نەبوونی کێش، لەسەر جەستەی مرۆڤ، کەشکردنی قارچکی شیاوی خواردن لە بەشایی ئاسمان، گرتنی یەکەم وێنەی تیشکی ئێکس لە بەشایی ئاسمانەوە.
لە دوای چوار ڕۆژ سووڕانەوە بە دەوری جەمسەرەکانی زەویدا، کەپسوولی دراگۆنی هێگری چوار کەشتیوانەکان، بەبێ زیان، بە نەرمی بە پێشووت، لە ڕۆژئاوای ئەمریکادا، لە زەریای هەمەن، لە کەناری کالیفۆرنیادا نیشتەوە.
رابیا پێش دەستپێکردنی گەشتەکەیان، بە ئاژانسی ڕاگەیاندنی ئێمانی (دی پی ئی) ڕایگەیاند: ئامانجمان تەنها بەزاندنی سنووری کان نییە، بەڵکو ڕەخساندنی دەرفەتی نوێیە بە گەشتکردن بە بەشایی ئاسمان، بە فراوانکردنی ئاسەی گەڕان لە بەشایی ئاسمانی تایبەت و لەکێشینەوەی زانستی، بە ئیلهام بەخشینە بە لاوان بە ئاوەی هیوا و خەونەکانیان بەدیبهێنن.
رابیا ڕاگەیاند، ئەندامی دەستپێشخەری تووژینەوەی ئەکادیمی ئەماتۆرەکی ناوازەیە.
بە گوترەی ناوەندی ئێمانی بە زانستی ئاسمانی (دی ئێ ئا). رابیا ڕاگەیاند لە ئێستادا پێوەندی بە لیستی نوخبەی ئێمانییەوە کرد. کە تا ئێستا تەنها (١٣) ئێمانی، گەشتیان بە ئاسمان کردووە. رابیا ڕاگەیاند شانازی بە ئاوەوە دەکات، کە یەکەم ژنە لە نەوانیاندا.

دوبەی : ٢.٢٥

زیو بارانە.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

تە سەرلە نوێ
وون ئەبیتەوە
پێسەلکەکانی
نەو زیو بارانە
دەخولێنەوە
سەراخی دیدەنیت ئەکەن

.....

لە سەراخدام، بە دوای
وونبوونی قژەنگی تە
لە نەو کەرنەقالی
ئەو گۆڵانزانە پەمەیی.. و
پرتەقاڵیە ڕوشنانی
مەستی زیو بارانەکن

.....

شەوان سەرهەڵگرتن
نیشتمانمە، بە دەم ئێمە
بە لەودیو چیاکانی خەفەت
پشوێک نادەین!.. تا
سەرلە بەیانیەکی
تامخۆش و بەچۆڵ! وەک شلیکی
دەستی یارێکی نادیار

.....

مەیخانەی ڕەحمەستبوون
لەوێندەرێیە، هاوڕێ
کە زەردەپەڕ، کانیەکی هێندە دوور
شەرابی ئەرخەوانی لەئێژە ، ژێ گیتاری
گیا تێکەڵکانی ژەر پەلکەزێڕینەیەکی
قژ تەکێ بە سەرابی ئاسمانەکی

چین بە چین بە هەوری گەکانئاسا
وەک بەندەرەکی جەنجاڵ
پەاوپەن لە کەشتی شەتانەی گەین

.....

لە تەنیاییا، وونبوون
دڵەفڕنە، مەست وبەهەودا بدرەوشەیتەوە
خەت بدەیتە شنەیەکی میهرەبان
لە ئەقینەکی لەدەستچوو
بەخەت نەزانیبە
لە ژەر زیوبارانە
هەر وا هەوانتە خەوت لەکەوتبە
نەزانی لە کوێی،
وخسارت پە لە تەم بە
کەس سەراخت نەزانە، بتبا
هەنگاوەو بە ئارامکان، لەوێیەک
لە هەژماردن نایەن
تەپڵە گوێی سپی
لە دەشتایی کاکی بە کاکی
تابلێی نەخشەنراوی بەفری هاوینەی وەناکردوە

.....

چی پەویستە چیتر پەنجەکان
ووشەت بە بنوسن، نابینی
هەر لیوەکی پە خونی
گوڵە لەیلەکی نەو زەلکاوی
خەوتووی ئەوارەی ڕەوشەن
هەنگوینی ئەقینەکی وونی تەی لە ئەچڵە

تەبینی/ وەنەکە کارەکی هونەری فەتەگرافەری ئینگلیزی
Kend alf

بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەگیراوە

دوا لەکەینەوە.. شیعر\ نەوزاد بەندی

بە باخچەکاندا گەڕام ،
نەک لە باخەوا بی ..
کە پاییز هات دەمەوێ ،
نەک لە بەهار تەرا بی !

⋆ ⋆ ⋆

خە ئەزانم هەندە جار ،
خەت دیل ئەکەی لە خەتا
وەک جەرەک لە خەکوژیی ،
وەک کەچەکی بە کەتا ..

⋆ ⋆ ⋆

تەنها من بەت ئەگەڕێم ،
بە شوێن پێ ..بە ناونیشان
نە جارەکیش بینیومی !
بە سەراخت ، پەرشان ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەڵێن چەن نەتبینیوە و
بە دوایشیدا ئەگەڕێی ؟
ئەی کە ئەدەزیتەوە ،
ناینناسی و نازانە کێی ؟!

⋆ ⋆ ⋆

ئەڵێم بینین ، تاوەکە ،
زەر زوو کاە ئەبەتەوە ..
وەنە دە و وەنە ئەوا ،
یەک جێی ئەو ئەگرەتەوە ..

⋆ ⋆ ⋆

بەهام بە چرپەی خەیاڵ ،
لە باڵکونی هەناوە ..
ئاوەدی خۆنە ئەبی ،
کە هەشتا نەبینراوە ..

★ ★ ★

لە هەواڵت ئەپرسە ،
وەک گوڵ کە دە بە باوە ..
دەستت ئەبا بە قەڵەم
وەک هەوێنی هەناوە ..

★ ★ ★

هەموو ساتە لە گەڵتە ،
ئەچێتە جێی ترپەی دە ..
گەر پایزە و گەر زستان ،
ئەو داتئەپۆشە بە گوڵ ..

★ ★ ★

خەمت ئەخوا ، بەت ئەگری ،
وەکو عەشقی مانگ و خەر ..
بە ئەوەی یەک ببینن ،
دوو تەن ، یەک ڕوناکی زەر

★ ★ ★

ڕوبارەکان ئەگەڕێم ،
بن بڕد ، ناو پونگی کەنار
بەناو ئەو شەپۆلانەی ،
لە شاخەوە دێنە خوار ..

★ ★ ★

ئەڕێمە ناو ئەشکەوتە ،
دەفتەری تاریکایی ..
پەڕە پەڕە ئەگەڕێم ،
بە ووردیی ، بە ئاسپایی

⋆ ⋆ ⋆

ئەچمە ناو کزەی باوە،
بە بای وەشتا ئەگەم ..
ئەتوت ئەچمە ناو شەماڵ،
کە لە هاوین ئەتڕەم ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەچمە کافێیەکی مات ،
پە لە دەی شکاوە ..
هەواڵی تە ئەپرسم ،
لە تاهاوی دوو قاوە ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەەم بە ماەکی کەن ،
شە وەختە بیەوخەنە ..
ئاخر جارەکیان ووتت ؛
ئارامیم تیا ئەوەنە ..

⋆ ⋆ ⋆

گەلەریەکان ئەگەم ،
پشت تابلە و پەیکەرەکان..
ناو ەبەری پەشانگا و
پاستیل و سەبەرەکان ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەچمە فەکەخانە ،
ئاخە هەورەکی ەوون ەوون
بە پاسپەرتی سان کیتس ،
ئەمە سەردانی کردوون ؟

⋆ ⋆ ⋆

هیچم لە حاەیی نابە ،
بە تە ئەگەمەو ە ..
نازانم بەم بە کوە ،

بە ئامانج ئەخولێمەوە ..

⋆ ⋆ ⋆

دنیایەکی بێ وەفا ،
پڕە لە ووەن و مردوو ..
دەبەنگ بووین کەوتینە دوای
کاوەکی با بردوو ..

⋆ ⋆ ⋆

نالی ئەو هەموو جۆرێ
بە دوو چاوی خەل کەشا ..
تا لە دنیا دابڕا ..
تا تەواو دڵی ئێشا ..

⋆ ⋆ ⋆

چڕێی کرد خاک و خۆڵ و
میرنشینەکەی بابان ..
ئاژێی مەرگی گواستەوە
بە هەواری غەریبان

مشەخەر.. شیعر\ نەوشیروان ئازاد

گەرای کرم و زیندەچکەکان هەروافڕن …
لەسەرجەستەی ،
خانەخوێیان..
سەردەمانێک ،
یان هەتاهەن مفتەخڕن…
بڕێام مشەخڕ ی ئەمە…
گەلێ سپڕێو پەنەزانن…
هەتا سەن ..،

کپن ، متن ،
بە بە گیانن ..
کەگەورە بون و گەرم بون …
دەبن بە تەوقی گەردەمل ،
وەکو ماری شێخ ئەمەرن…
بە ئامانن

8/12/2024

ژن لەشەوانی شانۆی فەرەنسیدا.. نیهاد جامی

رەنگە سەرەتا ئەم ناونیشانە کەمێک بەلای مەیلی سەزداریدا بچێت، بەڵام لەڕاستیدا ناوەرۆکی نووسینەکە تەواو جیاوازە، هەندێ قسەکردنە لەپێوەندیی نێوان ژن و شەو لەشانۆدا، چارەسەری ئەو پێوەندییە لەڕێگەی شانۆنامەکانی ئەمەی شانۆی فەرەنسی، گەڕانەوەیە بۆ یەکێک لەتازەترین کتێبە شانۆییەکان.
فەستقالی ژن لەپاریس خولی دوانزەهەمینی ئەمسال بانگهێشتی نۆ نوسەری کرد کە هەرێکەی کورتە شانۆنامەیەک بنووسێت لەبارەی شەو، تەواوی شانۆنامەکانی لەکتێبێکدا چاپکرد بەناوی «شەو، نۆ شانۆنامەی کورت» (١) کە وێنەیەکی راستەقینەو زیندووی ئێستای شانۆ و کێشەی ژن نیشان دەدات، دەکرێت قسە لەناوەرۆکی شانۆنامەکان بکرێت بۆ سوود وەرگرتن لەئێستای گوتاری شانۆ، کە بەداخەوە هەمیشە قسەکردنی ئەمە لەشانۆی خۆرئاوا قسەکردن بووە لەرابردووی ئەو شانۆیە و نەک ئێستای گوتارە شانۆییەکەی، بۆیە مەعریفەی ئەمە بۆ شانۆی خۆرئاوا وابەستەی پێنجا سالی رابردوویەتی، مەگەر چەند کورتە نوسینێک هەبووبن باسیان لەو ئێستایە کردبێت، پێشکی کتێبەکەش ئەویش وەک سیناریۆیەکی شانۆیی نووسراوە لەژێرناونیشانی «شەوی ئەمە» ی ئاکسەل ژا نیکۆی (٢)
پێوەندی نێوان نوسەرە لەگەل کەمەلێک کارەکتەردا، گەڕانەوەیەکی دراماتیکە لەدەرەوەی دیالۆگدا، سەفەرێکی هەمیشەیی مەژووییە ژنە لەرێگەی سەمایەکی ڕەگەزی کە گوزارشت لەخەون و شادی و ساتە

جیاوازەکانی ژیانی بکات ، خۆی بەدوور دەگرێت لەهەر پرسیارێکی ناونان بە فەرمکی شانۆیی، سیناریۆیەکی شانۆیی دەگونجێتەوە لەپێوەندیی نێوان ژن و شەودا .

ئەو پشکنینە ئاگارچی وەک سیناریۆیەکی شانۆیی خۆی دەنوێنێت، بەڵام وەک نووسینێک بە دەستپێکی ئەو نە کورتە شانۆنامەیە نووسراوە، هەرچەندە بە بروای ئێمە، لێئاستی بەشێک لەشانۆنامەکانیتردایە، گرنگیەکەی کەمتر نیە لەهەندێک لەو شانۆنامانەی ناو کتێبەکە.

شانۆنامەی "شەوەکان لەگەڵ باوکم" ی ماریا لا ئیا (٣) گەنجێکی نەستالژی ژنکە لەرێی مۆنۆلۆگەوە، دەگەڕێتەوە بۆ منداڵی، بۆ شەوانێک کە ئەو ناتوانێت بخەوێت، باوک ترسی لە مردنی هەیە، وەک پزیشکێکی دڵسۆز ئاخۆ کە ئێمە باش نەخەوین دەمرین؟ ئەو ترسە لەمناڵ، هەمان نیگەرانی ئەوی منداڵ لەباوک لەخواردنەوەو جگەرە کێشان، تا دەگات بەچوونە ناو ساڵەکانی منداڵی و هەرزەیی،گومانکردن لەوەی ئەوی منداڵ تەمەنی پێنج ساڵ بوو یان سەد ساڵ، دەستەواژەیەکە بۆ هەستکردن بەپیریی لەمناڵیدا، وەناکردنەکە بە ترس وەک داکۆکیکردن لەخۆشەویستی وترس لەتەنیابون و لەدەستچوون، مۆنۆلۆگەکە لەئێستای ئەکتەرەکەوە.

شانۆنامەی "دەروازە" ی کولەمب شنک (٤) ژنێک لەتەمەنی پێنجا ساڵیدا وەک گەڕەوە دەردەکەوێت، لەپاڵیدا منالێکی یانزە یاخود دوانزە ساڵان، کە لەو ناوەدا یاری بە بووکشووشە نەخشەکەی دەکات، هەوداوەکان لەژووری ماڵەکدا هەوو دەدەن، گەڕەوە چیرۆکی شەوێک دەگێڕێتەوە، گەنجانەوە لەدەرەوەی زەمانێی گەڕەوە نیە، بەڵکو گەڕەوە بەشێکە لەناو گەنجانەوە، چونکە چیرۆکێک دەگێڕێتەوە کە خۆی تیایدا بەشدارە، چیرۆکی کەسێکی نادیار لەشەودا، ئەوەش گرژەوە وەک بەشداربوویەکی ناو هەوداوە، کاتێک گەڕەوە بۆلایەن نیە لەگەنجانەوەی چیرۆک، بەڵکو خۆی بەشێکە لەناو هەوداو، ئەو کاتە پێوەندی ئەو لەتەک گەنجانەوە ئامادەبوونی بەشێکی خۆیەتی.

شانۆنامەی "بەیار" ی کلەر شەزال (٥) ژن و پیاوێک چیرۆکێک دەگێڕنەوە، ئەوان نوێنەرایەتی کەی هەوداوەکان دەکەن، دیمەنەکان وەک گۆچنی تەقلیدی شانۆنامە پێوەندیان نیە بەیەکەوە، بەڵام لەووی کێشکانی مرۆڤی هاوچەرخ لەبەزاری و تەنیایی و بە ئامانجی ژیان و بەهودەیی، ئەو ئێستایەی تیایدایە، ئەو هەڵە گشتیانەن کە هەوداوەکان بەیەکترەوە دەبەستێتەوە، کات وەک جگەکێ هەوداوەکان بەیەکەوە دەبات، سەرەتا هەوداوەکان لە ماڵەکدا هەوو دەدەن، پیاوێک لەدەرگای مالی ژنێک دەدات، لەدیالۆگی نێوانیان تەدەگەین، پیاوەکە ئەمشەو لای ژنەکە دەمێنێتەوە خۆشحاڵی هەردووکیان بەدیدارەکە بەتایبەت کاتێک پیاوەکە دەزانێت مەردی ژنەکە ئەمشەو ناگەڕێتەوە،

کەواتە دەتوانێت لەلای بمێنێتەوە.
دیمەنی دواتر دوو کاتژمێر دواتر ڕوو دەدات، ژن و پیاوێک ئۆپێرای یەکترین، پیاوەکە لە چێشتخانەیەک چاوەڕوانی ژنەکە دەکات، ژنە لەهاتنی داوای لێبوردن دەکات کە دوا کەوتووە.
خولەکێک دواتر چیرۆکی سێیەم دەست پێدەکات، لە مەیخانەیەکدا پیاوێک دانیشتووە وژنێی خزمەتکاری مەیخانەکە دێت و دواتر لێگەڵیدا دادەنیشێت، چونکە هەردووکیان تەنیان و کاتیان هەیە بۆیەکەوە بەسەر بکەن، لەقسەکردنکاندا دەردەکەوێت کچەکە ڕۆژنامەنووسە و دلخۆشیش بەکاری ڕۆژنامەوانی، لەدیالۆگەکاندا ڕەنگە جوانترین دەستەواژە ئەوە بێت کاتێک پیاوەکە دەڵێت "ئەمە بەردەوام کاتمان نیە بۆ قسەکردن لە مردن" ڕەنگە ئەو دیالۆگە ڕێک مانای ترسی چیرۆکەکانی ناو شانۆنامەکە بخاتە ڕوو، بۆی ئەستای تێکست کە ئەستای قسەکردنی نووسینە، کاتێکی گونجاو بێت بۆ گەران، تاوەکو قسە لەمردن بکرێت، قسەکردنێک ناڕاستەوخۆ دەیانەوێت لەناو چیرۆکەکان مرۆڤەکان لەیادی بکەن کەچی سەرەنجام بۆ ناچاری دەگەڕێنەوە ناوی، بۆیە پیاوەکە داوا لەژنەکە دەکات کە لەگەڵی بڕوات، بەڵام ئاخر شتێک هەیە ببێتە بەربەست لەبەردەم ئەم کارە؟ ژنە بۆ ئادەمێک تەنیا و بێباکە، دوا دیالۆگی خۆی بۆ کورت دەکاتەوە بۆی کەس چاوەڕێی ئەو ناکات.
پێنج کاتژمێر دواتر لەنەخۆشخانەدا، ژن و پیاوێک گفتوگۆ دەکەن، تەنیایی بەجۆرێکیتر ڕووبەڕووی خولقاندووە، کە مرۆڤ ناچاری قسەکردن دەکات، لەبارەی ئەوەی تیایدان، قسەکردن لەژیکەکی لەپشتەوە نیە، هەندێ هەوڵەکە بۆ ناسینی ئۆپترو قسەکردنی مرۆڤ، لەبارەی فیلم و ژانینی پیانۆ لەنەخۆشخانە، پرسیارەکە ئەوەیە ئاخر سەرگەردانی مرۆڤی هاوچەرخ وابەستەی ئازادی مرۆڤ لە کات و بەندەکانی، کە بڕەو پانتاییەکی نادیار هەنگاو دەنێت؟ ئەوە قسەکردنە لەنادیار، تێگەیشتنە لەودیوی ناخی یەکتری، تا ئیتر پرسیار لەماهیەتی خود بگەڕێتە سەر پرسیارکردن لەنادیاری ئۆپتردا.
"ئەم ئەوارێیە شتێکی تر هەیە" دەستەواژەیەک مرۆڤەکان لەنەخۆشخانە بەدەوریدا دەسورێنەوە، بەڵام کەی چیرۆکە پچڕاوەکان، تەنیایی مرۆڤەکان نیشان دەدات، ئامادەیە لەکرانەوەی دیالۆگە ئۆپتردا ڕێبکات و بەردەوام بێت لەژیاندا.
دیالۆگ لەم شانۆنامەیەدا سەرباری ئەوەی نوسەری شانۆنامەکە ڕۆژنامەنووسە و شانۆنووس نیە، بەڵام شانۆنامەکە لەئاستێکی بەرزی زمان و پێوەندی ڕۆژانەی مرۆڤی هاوچەرخدایە، نووسەر وەک بەشێکی نوسەرانی ئەو کتێبە هەوڵی نەداوە لەڕگەی تاکە ئێکتەرێک یاخود

مانەلەژی درێژەو ژووداوەکان بگێڕنەوە و بگەڕنەوە ناو کردەی نەستی کارەکتەر، بەڵکو ویستوێتی لەڕێی دیالۆگی کەسێتیکانەوە شانۆنامەکەی بنووسێت، ئەوەش وایکردووە ژووداوەکان زۆنتر خۆیان بخەنە ژوور، سەرباری ئاست باڵایی بیرکەو و بابەت لەشانۆنامەکەدا.
شانۆنامەی "سەمای دوکڵ" ی عالیە عەتایی(٦)، ژووداوەکانی لەسنوری نێوان ئۆفگانستان و ئێران ژوور دەدەن، پیاوێک بەختی و هاوسەرەکەی و خوشکەکەی خەیان دەخالەتی مالێک دەکەن، ئێوان لە دەسەلاتی تالیبان ڕایانکردووە، گوێشا ئەو کچە ژاکردوەی خانەوادەکەیەتی گەرانیبەژە، نوروئەللا خودان ماڵ دەکەوێتە ئەوینیەوە، تاکە شەوێک بەسە بۆ ئەوەی تراژیدیاکی گەورە چاوەروانی خانمی گەرانیبەژ بکات، کە لێنوان پیاوانی تالیبان و پیاوانی خودان ماڵ، تەنیا یەک دید هەیە بۆ ژوانین لە ژنەکان، سەرەنجام بۆ خەسوتاندنی گەرانیبەژەکە شانۆنامەکە دەگاتە کۆتایی مەرگەساتی ژووداوەکان.
ئەو بیرکەیەی شانۆنامەکەی عالیە عەتایی، وێنەیەکی ژوونی کەمەلگای خەرهەڵاتی بۆ ژن دەخاتە ژوو، لێنوان لاقەکردنی لەلایان پیاو و خەکوشتنی ژن، دوانیەک پێکدێنن بۆ مەرگەساتێکی ژنانە لەم کەمەلگایانەدا، نووسەر توانیوێتی چیرۆکێک بگێڕێتەوە کە زادەی ژیانی ڕاستەقینەی ژن بێت، بەڵام گێڕانەوە لەئاستی ڕێگەزی چیرۆکدا دەردەکەوێت، گێڕانەوە وابەستەی زمانی شانۆنامە نیە، هێندەی گێڕەوە بریتیە لە گێڕانەوەی نوسەر بۆ چیرۆکێک تا لەکۆتاییدا ژیانی خەی و ژنانی ئۆفگانستان بۆ کۆتاییە وێنا دەکات، بۆیە ئەمە پێویستمان بۆ نیە پرسیار لەوە بکەین گێڕەوە کێیە؟ چونکە دەنگی نووسەر لەکۆتایی تێکستەکەدا گوێشا و خەی وەک نوسەر وەک یەک وێنا دەکات، بۆەی ئێوان لەوە ئێوە چارنوسیانە، کردەی دراماتەرگی لەناو شانۆنامەکەدا ووڵە و دەبێت دراماتەرگێک سەر لەنوێ بۆپی ئاستی گێڕانەوە بیگێڕێتە سەر ڕێگەزی شانۆنامە، لەو کاتەدا ئاسانترین فۆرم گواستنەوەی گێڕانەوەیە بۆ ناو شانۆی تاکئەکتەری، دەکرێت بەهەمان شێوە کەسێتی ناو ژووداوەکان دابەش بکرێنە ناو دیمەنە شانۆییەکان.
شانۆنامەی "ئەدڵ" ی کلەی مونس، (٧) بابەتێکە ڕاستەوخۆ پێیوەستە بە دوو فۆرمی ژیانی ژنی فەرەنسیەوە، بە ئەوەش نووسەر دوو ژنە هاورێ هەلدەبژێرێت، ئێوان ڕەژگارێکی زەرە هاوڕێن، بەهەی کارو سەرقاڵی ژیانەوە ماوەیەکی زەر ناتوانن یەکتر ببینن، تا سەرەنجام زاڵ دەبن بەسەر کاتەکان و یەکتری دەبینن، دیدارەکانیان وەک پێشوو درێژە پێدەدەن، ئەدەل کارمەندی پێشوازی ناو فڕۆکەیە، دیالۆگەکانی بەهەی پیشەکیەوە تێکڕایەکە لە فەرەنسی و ئینگلیزیی، ماریان لەگەڵەری هونەری کار دەکات، ماریان

خۆویستکی هەیە و ژیانی ئاسایی ڕەدەکەن، کە سەردانی مالی یەکتری دەکەن، ئەو لەگەڵ خەسوویستر کەی پێکەوە سەرجێی دەکەن و دەخۆن، وەک بەشکی سرووشتی ناو ژیان، بەڵام ئەدڵ تەواو جیاوازە بەهەی گشتکانیەوە، پیاو گەلکی بەشوومار دەناسێت لە ژاپۆنی و ئینگلیزی و ئوسترالی و فەڕەنسی، وەک خەی دەڵێت ناتوانێت لەگەڵ کەسکدا جێگیر بێت، چیرکی ناسینی ئەو کوڕە منالکارە دەگێڕتەوە کە لەئاهەنگی لەدایکبونی ئامزاکەی ناسیویەتی، ئەو ناسینە ناو دەبات بەوەی دەیویست پێتک بخنکێنێت و خەی پێ بخنکێنێت، سەرکەشی سکسی ئەو هەموو سنورک تەدەپەڕێنێت، کاتک بەهەی کارکەیەوە کە لەئوتێل دەمێنێتەوە، تەلەفۆن بە دەستکانی دکات، لەو ڕگەیەوە سکسیان لەگەڵ دکات، ڕاڤی کارکتەرکیتری ناو شانۆنامکەیە، ئەو کوڕە وەک دەستی ئەدڵ دەناسین، پێیوندی پەوە دکات کە لە ئوتێل دابزیووەو ئەدڵ دەڕواتە لای، وەک هەر دەستکیتری سکس دکەن، دواتر نایەوێت شەو دوای کارکەی لەگەڵ ڕاڤی بێت، ئەوەش ڕوویکی ناسینی کارکتەر، بەوەی دەیەوێت داککی لەئازادی خەی بکات و لەگەڵ کەس نەمێنێتەوە، بەتایبەت کاتک باسی ساتی خەوتن دکات کە نایەوێت کەس بزاری بکات بە پرخەو جولە.
تەواوی چیرکی خەی لەگەڵ ڕاڤی بە ماریان دەگێڕێتەوە، ماریان وەک هەمیشە سەرسوارمانی خەی بە هاوڕکەی نیشان دەدات، لەبونی چیرکی سکسی لەگەڵ پیاوکان، تا ئەو ڕادەی ئەدڵ دلخۆشی خەی دەبات سەر شاخی بەوەی ئەو حەیوانە و وەک پشیلە وایە، دیمەنی حەوتەمی شانۆنامکە کە کاتا دیمەنە نووسەر هەوە دەدات لەم دیمەنەدا سیماکانی کارکتەر ئالۆزکمان بە تەواوی ڕوون بێتەوە، ئەدڵ نک لەبەر ئەوەی بەوای بە فرە سکسیە کارکتەرکی ئالۆزە، بەڵکو ئەو پێیوندیە مرۆییەی لەنێوان دوو کەسدایە بە ئەو وەک زیندان دەبینێت، ئەگەر لەشوێنکدا بە شاخی وەک حەیوان خەی ببینێت، بەڵام کاتک ڕاڤی نامۆیکی دەنگی سەر تەلەفۆنی بە جەدەلێت، بەر لەوەی داوای بینینی بکات، باس لەوە دکات کە باڵندەیک هەیە ٢٠٠ مەتر بە ئاسمانەوەیە بەبە ئەوەی بنیشتەوە، هەڵبەت بەو پێیەی ئەو باڵندە ناسکی هندیە، زانیاری تەواوی لەو بارەوە هەیەو تەوژینەوە دکات، بەیە ئەدڵ بەو باڵندە ئازادە ناو دەبات، بە باڵندە ناوبردنی ئەدڵ، ئەو کارکتەر وەک بوونکی ئازادی فەرەنسی دەبینێت، کە خودکە بەرهەمی ئازادی خەیتی، نایەوێت وەک زیندان پێیوندی بیخنکێنێت، ئەگەر ئەو دیدگایە نک بە مرۆقی خەرهەلاتی، تەنانەت گەر بەشکی خەرئاوایش قبوڵی نەبێت و بەوای پێنەهێنێت، سەرەنجام ئەو خودکە ئازادی لەدەرەوەی وابستەبوونی مرۆڤکان بە یەکتریەوە دەبینێت، بەوەی ئەو پێیوندیە ئازاد وکراوانە دەتوانن

ئەو نەخنکنن و پەتی سەدارەی بە ئامادە نەکەن، وەک خەی لە دیمەنی یەکەمدا ئاماژەی بە دەکات.
بەیە شەو کە مانای ئازادیە بە کارەکتەرەکەمان لەهەمان کاتدا پەیوەندیەکی ئاستەوخەی هەیە بە عەشقەوە، بەوەی عەشق و ئازادی وابەستەی یەکترین، ئەو دەمەی لەگەڵ دەنگەکە قسە دەکات، پیاوە هندیەکە هاوڕایە لەگەڵ ئەوەی هەرچەندە ئەو بە کچی رۆژ ناو دەبرێت نەک کچی شەو، بەڵام ئەدەڵ ئەوەش زیاد دەکات؛ گەر رۆژێک کەوتە خۆشەویستی کەسێکەوە بەدڵنیاییەوە لەشەویشدا دەردەکەوێت، ئەوە لە کاتێکدا ئەو دەمەی لەگەڵ دەنگی تارماییەکە قسە دەکات کاتژمێر نەی شەوە، مانگ بە ئاسمانەوەیە و لەماڵەکە دەچێتە دەرەوە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئاخە ئەوە مانای کەوتنە ناو عەشقی پیاوە هندیەکە نیە کە لەشەودا بەرەو ئوتێلەکە بەی دەکەوات؟ ئەی تارماییەکە کێیە؟ چونکە هاوشەوەی ئەو بیر دەکاتەوە، ئاخە تارماییەکە خودی ئازادیە؟ لەڕدا هەوە دەدەین بە دەرگا داخستن لەسەر ئەم شانانامەیە لەسەر ئەم دوو پرسیارە کەمەک بووستین.
ئەمە لەڕدا بەپێشتنی ئەدەڵ تەدەگەین ئەو دەرچوونە، ماڵ وەک گەڕانێک بەسەر خەی دەیبینین، ئەو کە لەشەودا دەرناچێت بە لای کەس، تەنیا کاتێک لەشەودا دەمێنێتەوە، ئەو دەمەی کەوتە خۆشەویستیەوە، کەواتە دەرچوونی لەماڵ وەک دەرچوونی (نورا) بوو لە "ماڵی بووکە شووشە"ی ئەپسن کە ویستی دنیای ناو ماڵ بگۆڕێت، ئەو وەکچوونە بەمەبەستی تەگەیشتنە لەوەی کەوتە خۆشەویستی ڕاقی، چونکە ئەو پیاوە هندیە تاکە مرۆڤێک بوو لەمانای ئازادبوونی ئەو تەگەیشت، ئەوینی فەینی بە باڵندەکان، وایکردبوو ئەویش وەک باڵندە ببینێت، ئیدی چێن نەکەوێتە خۆشەویستی ئەو پیاوەی وەک باڵندەی ئازاد سەیری دەکات، لەپێش ئەو بریارەش ئەو گفتوگۆ لەگەڵ تارمایی دەکات، کاتێک تارمایی ئەو گەڕانکاریەی ئەدەڵ باسی دەکات لەکەوتنە خۆشەویستیەوە، لەشەودا جەستەی بە پیاوێک دەسپێرێت، تارمایی پێی دەڵێت "بەڵێ ئازانم ئەدەڵ، من ئازانم، بەڵام ئەوە سەختە بە بەڵێزتان، وەک چێن بە منیش، پێشتریش ڕوویداوە، من ئەمزانی ڕۆژێک دێت دەگەڕێتەوە، تە ناتوانیت بە هەمیشە لەگەڵ تارمایەکدا بمێنیتەوە کە دژ بە ژیان بێت، من بە جارێک خەمبار و دلخۆشم، خەمبارم چونکە ژوانکانمان لەدەست دەدەم، بەختەوەریشم بەهەی ئەوەی هەموو شەو و رۆژێک بەختەوەریت دەدرەوشێتەوە" (٨)
ئەم دیالۆگە وێنایەکی ڕوونی دەنگی تارمایی دەخاتە ڕوو، بەوەی خودی ئازادیە، کە خەی وەک خەی بە سەختی دەبینێت، بەڵام دلنیاش بوو ڕۆژێک ئەم لەگەڵ ئەم مرۆڤە دەگەڕێتەوە، بەیە مرۆڤ کە گەیشت بەئازادی پێویست ناکات هەمیشە لەگەڵ تارمایەکەی بدوێت، چونکە بە

خود دەبێت بە خودێکی ئازاد، ئەوسا ئازادی نادەزیبەوە دەیویست لە عەشقدا بیدەزێتەوە، بەڵێ تارمایی ئازادی چەندە خەمبارە بە لادەست دانی ئەدەل، هەندەش دەخەشە بەوەی کارەکتەرەکەمان ئیتر پەویستی بە تارمایی نیە و خودێکی ئازادە، بەڵام ئاخۆ ئازادی لە عەشقدا ساتەوەختێکی ئەبەدیە و خودی ئازاد ناگاتەوە بە لای تارمایی ئازادی؟ ئەوە چەندە پرسیارە، گومانێکی قوڵە، کاتێک دیالۆگی کۆتایی نمایشەکە ئەدەل دەڵێت من دەڕۆم، کەواتە دواتر دەتبینمەوە، تارمایی دەڵێت بەڵێ دواتر، دواتر بینینەوە، لادەستدانی ئازادی و عەشقە بۆیەکەوە، کەواتە پەویستە ئەو پرسیارە ئاراستەی خەمان بکەین، کە ئازادی وادەستیش بێت لادەستی بدەین، ئیتر بۆچی سەرزەنشتی ئەدەل بکەین لەو ژیانەی کە هەیبژاردووە؟

شانۆنامەی "پەدکاست". لەنووسینی ئەدەلین دیدەنە (٩) بەهاوکاری ڤیکتوار توایەن (١٠) هەڵدانەوەی دەسپێی کوشتنە، دیمەن دوو ژن لەسەر شانۆ دەردەکەون بە بەرنامەیەکی ئادیایی، بەدرێژایی شانۆنامەکە ئەوان لەبەرنامەکەدان, چیرۆکی کوشتن دەگێڕنەوە, کە ئەو ژنە ڤەرژینی نامۆیەک بە ژنەکەیتر دەنرێت بەناوی ڤیکتوار ئاگاداری دەکاتەوە لەماوەی پێنج ساڵدا دوانزە کەسی کوشتوە، دوای ڕەکەوتن لەگەڵ ڕۆژنامەنوسەکە دوای ئەو بەرنامەیە دەیەوێت خۆی ئادەستی پۆلیس بکات، کچێکی و نەوەکی بادەستی زاواکەی کوژراون، بەڵێ ڕۆژنامەنوسەکە لەمیانی پرسیارەکدا دەیەوێت لەوە تێبگات ئەم ڕووداوە پەیوەندیان بە یەکتریەوە هەیە؟ساتی گەیشتنەوەی چیرۆک، ئەو وەک بکوژێک بە تاوانکانی قسە ناکات، هەندەی وەک سەپاندنی دادوەری، وەک لەگەڵ نەوەی کوژرانی کچێکی و نەوەکی ئاماژەی بە دکات، بەوەی دووركەوتنەوەی زاواکەی بابە توندوتیژی دەیتوانی کەی ڕووداوەکە بە ئاقارێکیتر بڕوات. بەڵێ پاساوێکی مرۆیانە دەدەزێتەوە بە تاوان، کە دەزانێت پۆلیس شتێک ناکات بە وەستاندنی توندوتیژی, باوکێک لەبەردەم منەکەیدا، کوشتن وەک ڕزگارکردنی منداڵێک و دایکێک دەخاتە ڕوو، لەڕدا لەبەشکی کوشتنکان ئەمە دایک و منال وەک قوربانی دەبینین، کە بکوژ لەڕی کوشتنی پیاو ئەوانیتر لە توندوتیژی ڕزگار دکات، بەڵێ لەگەڵانەوەی چیرۆکی کوشتنی یەکەم پیاو ، گەر بەراوردی بکەین بە چیرۆکی کوشتنی کچێکی, دەتوانین ئەو وێنەیە بخەینە ڕوو، کە نابوونی دادوەری لەپشت کەی ڕووداوکانە و هەموویان لەیەکتر دەچن.

شانۆنامەی "ئازیزە بچکۆلانەکانم" ی ژوفرین دونادیو (١١) مانۆلۆژێکی شانۆیەوەک شانۆیکی مانۆدرامی بەو پێیەی ژنێک کە دەخی دەروونی تەواو نیە و دیالۆگ لەتەک چەندین پیاو دکات، سەرتا گومی لادەنگی دەرگا دەبێت، لەڕوە بوونی پیاوکان لە

دنیای دڕاوەی ماڵ, پەیوەندی بە دنیای ئاو دروووست دەکەن، وەک چۆن ئاوەنە دەبەتاوە بەشکیتر بە بینینی خۆی و دنیای دڕاوەی ماڵ، بەدلنیایی ئاو شانامەیە شانەیەکی مانەدرامیە نەک شانەی تاکئەکتەر، بەهۆی دەخی دڕووونی کارەکتەر، ئەکتەر دەتوانێت نواندن بکات لەگەڵانەوەدا، چونکە پەویستە ئاو دوو شەواز لەیەکتر جیا بکەینەوە، شانەی تاکئەکتەر جیاواز لەشانەی مانەدرامی بەو پێیەی لەوەی یەکەمیان لاسایی کردنەوەی گەڵانەوە نیە، بەڵام لەشانەی مانەدرامی کارەکتەر کە پیشەی ئەکتەرێ یاخود دەخی دڕووونی تەواو نیە، دەتوانێت لاسایی هەڵەکانی تر بکاتەوە.

گەڵانەوە دەگەڵتەوە ناو یادەوەری، بە پەیوەندی جەستەی گەڕاوە بە پیاوەکەوە لەگەرمی جەستە و سەکسکردندا، خۆن بینین بە منالەکی مەزن کەتەمانەی هاوشەوەی تەمانەی فریشتەیەک دەبینێت، ئاو گەڵانەوەیە تا ئاستەکی زۆر شوناسی کارەکتەرەکەمان بە ئاشکرا دەکات، بەوەی ئاوەی کاوتاتە پشت ئاو دەخە دڕونیەی تەیکاووتووە, وابەستەی شکستی خۆنی ئیرەتیکیانەیەتی لەگەڵ پیاوەک، کە یادەوەری و داهاتووی لەسەر بەند بووە، بەیە ئێستا وەستانە لەنەوان ئاو دوو زەمانە، کە دیاردەیەت دوو زەمان بەیەک بگەینێت، زەمانەک کە یادەوەریە و پیاوەک لەژیانی ئاودا هەیە، زەمانی ئایندە زەمانەکی نادیار کە ئاخە یادەوەری دەگەڕێتەوە، ئاو عەقڵی و دەست دەنێتەوە؟ بە ئاوەی ئاو ئێستایە بتوانێت کەی زەمانەکان بەیەکترەوە ببەستێتەوە؟

ئاو پرسیارە بەتەنیا توانای ئاوەی هەیە کەی هوودواوەکانمان بە بگەڕێتەوە، شوێنەک هەیە بە کەتایی چیرۆک، کە کەتایی شانانامەکەیە، بەڵام دڕچوونی لەشوێن گەڵانەوەیە بە ناو هەمان دنیای خۆنی بوونە دایکایەتی، بە ناو هەڵی لەدایکبونی نەخشانەی لەدایکبوون، سەرەنجام گەڵانەوە لەشودا قسەکردنەوەیە لە خەمی دەگەزی، خەمەک سەرەنجام بوونی ئاو پەکدەنێت، لەدڕاوەی ئاو بوونە خەی لەپڕاوەزدا دەبینێت، ئاوەش تەواو جیاوازە لەو دیدە فەمینسیەی فەمینستەکی وەک سیمۆن دو بەڤوار دایکایەتی وەک جۆرەک لە کەیلایەتی دەبینی، ئاگەرچی فەمینیستەکانی دواتری فەرەنسی بەدژی ئاو دیدگایە کاریان کردووە، بەڵام لەکەتاییدا زمان بازنەیەک بەناو هوودواو دروووست دەکات، کە وابەستەی ئارەزوی دایکایەتیە، کە خالی نیە لەخۆشویستی بە پیاوەک کە دایکایەتی بەرەنجامی ئاو پەیوەندیە سەکسیەیەتی، بەڵام هەمیشە ئاو دوور دراوە بە تارمایی پیاوەکان و کۆشکانیان.

شانانامەی "ئایندە" ی ئەڤا یەنسکە (١٢) هوودواوەکان لە ئوتەلەکدا هوو دەدەن کە ناونیشانی شانانامەکەش هەڵگری ناوی ئوتەلەکەیە،

ئەم سەرەتا دوو ژن دەبینین، وەک ئەوانیتر لەشەودا ئازار دەچێژن، وەک ئەوەی شەو بە ژنی فەرەنسی ئارامگەی خستنە ڕووی ئازار بێت، هەبەت دنیا بینی جیاواز، بەڵام تەوەرەک هاماندەگرێت ئەویش تەنیایی ئەو مرۆڤەیە، ئەم ڕووبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە: خۆن بۆ ئازادی تاکەو ببینین؟ یان سەرەنجام ئەو ئازادیە لە کۆتایدا دەمانخاتە ناو چوارچێوەی تەنیایی مرۆڤ لێزیاندا؟

ئەو پرسیارەک نیە بۆتەنیا لەو تەکستەدا ڕووبەرووی ببینەوە، بەڵکو لەکەی شانامەکاندا دەیبینین و هەستی پێدەکەین، لەدەرەوەی ئەزموونکردنی ئەم ژیانەوە سەختە بتوانین وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە، بۆتایبەت لەخەستەتی جیاوازی کولتووری هەر وەڵامدانەوەیەک بە ئەو پرسیارە بە خەی دەرەنجامی جیاوازی لەدەکەوێتەوە، کە وابەستەی ئامادەبوونی منە لەناو کولتوردا.

لەسەرەتادا دوو ژن لەژووری نوستنی ئەم ئوتێلە دەبینین، ماری تەمەن ٣٠ ساڵە لەگەڵ پالەمای ٢٥ سالان، پالەما خەشەویستی خەی بە هاورەکەی نیشان دەدات لەهەمان کاتدا بەزاربوونیشی لەم ئوتێلە نیشان دەدات، بەهەی ئەوەی وەک خەی دەڵێت ئەوان تەنیا قسە دەکەن، بەیە دەیەوێت لەو شوێنە بڕوات، ماری داوای لەدەکات ماچی بکات، ئەو وەک ئاماژەیەک بە هەستکردن بۆتەنیایی و لەگەڵیدا دەگونجێتەوە ناو یادەوەری خەی و ئابردووی بە کارەکتەری فیلمەکی هەلیەد دەشوبهێنێت، گوە لەئادیە ئادەگرن، دنیای دەرەوە خراپتر لەدەرووەنی ئەوان شەواوە، ڕووداوە ڕۆژانەییەکان دەریدەخات هیچ شوێنەک ئارام نیە، نە دەرووەنی مرۆڤ و نەدنیای دەرەوەی مرۆڤەکان، بەڵام پرسەکە ئەوەیە ئاخە ناونیشانی شانامەکە ئاگادارکردنەوەیەکە بە بەردەوام پەمانبڵێت ئایندە ناوی ئوتێلەکە نیە، بەڵکو زەمەنی هەنوکەیی مرۆڤی هاوچەرخە؟

بە ئەوەی بە وەڵامی ئەو پرسیارە بگەین، پێویستە لەکەی ڕووداوەکان بە ئاگا بین، پالەما باس لەوە دەکات گەر پۆلیس دەستگیری بکات بۆتاوانی نەبینی پلیتی میترە، بەڵام ماری ئەوە وەک گاڵتەیەک دەبینێت، چونکە لەبنەڕەتدا ئەو پۆلیس بە گاڵتەجار دەبینێت، ئەگەر قسەکردن وەک کاریکاتێرەک بە ئەو ڕووداوانە ببینن کە بەرەو ڕوویان دێت، بەڵام خە لەوە کۆتایی نایێت، بۆتایبەت کاتێک لەدەرگا دەدرێت و ژنێک دێت بۆناوی بریگیت، کە بەوان خەی بە هاورەی ژوستین دەناسێنێت، بەوەی ژوستین وتوێتی بێتە ئێرە، چونکە دواتر ئەویش دێتە ئەوە، ئەو ژنە بەدوای مێردەکەیدا دەگەڕێت، ئەوان وەک شێت دەبینین، بەڵام وەک ماری بە بریگێت دەڵێت من تێت ئەگەم، بەیە ئەوان تەنیا خەیان لەئازاری خەیان تێدەگەن، مەگەر هەر ئەو بیرەکەیەش نەبێت، ئەو کتێبە کەی شانامەکانی تەواوی نووسەرەکانی

ژن بن و ئەوان گوزارشت لە ئازاری خۆیان بکەن لەشەودا.
ئەو دیمەنە بەجۆرێک لە نائومێدی کۆتایی دێت کاتێک جولەکان تەواو گوزارشت لەسیمای کارەکتەرەکان دەکات بەوەی بریگیت زنجیرە زێرینەکەی هاوسەرەکەی دەفەوتێنێت، تا بە دەوری زنجیرەکەی خۆیدا هەڵیبواسێت، دواتر کاتژمێرەکەی دادەکەنێت و جزدانەکەی دەگرێت، ماری خۆریکی خواردنەوە دەبێت، گە گرتنی کوپەکی کاغەز و گوێبیست بوونی دەنگی ئەتەمبیلێک هەموو ئەمانە وەک مەتیفێکی دەزگای ناو دەبرێت.
دیمەنی دووەم و کۆتایی، لەکەنار دەریادایە، بەواتای پێوەندی نێە بە شوێنی یەکەمەوە، ئەوەش بە خۆی وەکامی بەشێک لەپرسیارەکانی ئەمە دەداتەوە، بۆتایبەت لەبوونی مرۆڤ وەک تاکێک لەدەرەوەی ژیانی هاوبەش، ئەوان ئەو سێ ژنە لەئاوەکە دەردەچن و لەکەنار دەریاکەدا پاڵدەکەون، لەڕەدا پاکبونەوەیە لەپێوەندیکردن بە ژیانی هاوبەش، بە خەمێک کە پیاوەکان ئەوان گیرۆدە دەکەن و دەیانەوێت لەم هەڵگیرەوە سەر لێنوە پاکژ ببنەوە، بگەڕێنەوە بە ناو تاکایەتی خۆیان، زەمەن دیسان شەوە، بەواتای زەمەن ناگەڕێت، ئەوەی دەگەڕێت بیرکردنەوەیە.
وەک بانگەشە بە مانیفێستی ژیان بە ئەوانیتر قسە دەکەن، جارێکە لەگاڵتەکردن بەو هەوداوانەی هەوە دەدەن، بەڕەنجام سەرەنجام ئەو رووداوە دەبێتەوە پێوەندی کردن بە ژیانی ئەوان، ئەو ئەتەمبیلەی هەوداوی هاتوچۆ ئەنجام دەدات، پیاوەکی گەنجە لەوە دەردەکەوێت، ناوی (یانە)، ماری و پاڵما (یان) بە هاوڕێکەیان جەدڵن بەوەی ئەوە بە ئەوە، ئەویش هەوڵ دەدات لەڕێی عەترەوە سارەژی برینەکەی بکات، دوو کچەکەیتریش دواتر دێن و جێی ناهەڵن، تاوەکو سارەژی برینەکەی بکەن، لەگەڵیدا بەرەو ئەتەمبیلەکەی یان دەڕۆن، کە رووداوەکەی ئەنجامداوە، وەک ئەوەی پەمان بڵێت کۆشەو ئازارو ئازادی مرۆڤ، پێویستە بە خودی مرۆڤەوە نەوەک تەنیا بە ئاستی هەگەزی، ئەو کۆتاییەش تا ئاستێکی زۆر ئەم شانۆنامەیە لەوانیتر جیا دەکاتەوە و ناچێتە سەر هەمان هێلی فەمینیستی.
ئەمە ئێستا دەتوانین لەسەر پرسیارەکانمان لەو تێکستە بووستین و لەبارەیەوە بدوێین، بەوەی مرۆڤ دوای پێوەندی سەر لێنوە دەگەڕێتەوە ناو ئازادی خۆیەوە، بەڵام بە روانینکیترەوە، بەوەی ناکرێت هەگەز ببێتەوە جۆرێکیتر لەجیاوازبوون، بۆیە ناچێتەوە ناو تەنیایی مرۆڤ لەژیاندا، لەکۆتایی تێکستەکەدا دەتوانین گرنگی ناونیشانمان بۆ دەربکەوێت، کە سەرەتا تەنیا وەک گومان و بۆچوونێکی ناونان سەیرمان دەکرد، بەتەنیا ناوی ئوتێلێک نیە، هەرچەندە ئەو گریمانەیە بە ناونان وەک گەمەیەک دەبینین، بەڵام لەکۆتاییدا

دیدەکیتری ئایندەخوازیە بە ئایندەی تاک، بە زەمانێک کە ئەو مرۆڤانە دەبەت بەسەر وەرانکانی یەکتریدا بڕان، کەمکی هاوبەش بۆیەکتری بکەن بە پارێزگاری کردن لە ئازادیە تاکخوازەکانی هەر یەکەکیاندا.

دواهەمین شانۆنامەی ناو ئەو کتێبە کە دەمانەوێت لەسەری بووەستین، شانۆنامەی «هەزی کەمتر» ی ئوریلی ساد (١٣) ەوداوەکان گوزارشت لە پەیوەندی هاوسەری ژن ومێردێک دەکەن، کاتێک پیاوەکە لەشەودا دەگەڕێتەوە ماڵەوە کە لەشارێکی تر کار دەکات، هەست بە تووڕەیی و ماندوو بون دەکات، ژنە چەند هەوڵ دەدات هەمنی بکاتەوە، بەڵام بیانوی پیاوەکە سەرتا ئەوەیە کە ئەو لەگەشت نەبووە و لەکارکردن بووە، تا دەگاتە ئەوەی بە ژنەکەی دەڵێت چیتر بەرگەی تە ناگرم و ئیتر خەشم ناوێت. شێوەکە بەبەردەوامی درێژە دەکێشێت، هەرێکەی بەدوای شێوەیەک دەگەڕێت بە سەنگەر، پیاو هەرش دەکات و ژنەش لەداکۆکیکردنە لەدژی هەرشەکاندا، بەڵام پیاوەکە دەیەوێت دەمامکی نهەنی پەیوەندیەکی درێنە هەلبماڵێت، کە زەرجار مرۆڤ لەژیانی هاوسەری بەدەنگی لەو دەمامکە دەکات، کاتێک ژنە دەیەوێت ئەوە بخاتە ڕوو کە تەلەفۆن دەکات ئاخۆ ئەو لەگەڵ هاوڕێکەی لەسەر کار بووە یان لەشوێنێکی تر بووە، ئەوەش ڕاستەوخۆ هەڕەشەوەی نهەنی شاراوەی پەیوەندیەکە هەر یەکە لەویتر گومانەکانی دەتەقێنێتەوە، بۆیە پیاوەکە وەک ئەوەی ئەویش بزانێت ژنەکەی خیانەتی لە کردووە، بۆیە ڕاستەوخۆ پێی دەڵێت «تۆش هەروەها چاوەکانت بکەرەوە، ئەمە بەختەوەر نین، ئەمە تەواو جیاوازین، لەخۆتدا بگەڕێ کە جوو بیت، وەک تە پارێزەر ، دکتۆر دەتبات بۆ لیبیس» (١٤) لێرەدا دەردەکەوێت پیاوەکە هەموو نهەنی ژنەکەی دەزانێت، بۆیە ژنە بە دژە تارمایی ناوی دەبات، بەدژایی ئەم شێوە ناونیشانی شانۆنامەکە بەشدارە لەگەڵگەی گەمەی زمانەوانی ژن و مێرد کە دەستەواژەی هەز و هەزی کەمتر دەخەنە ڕوو، ژنە لەو ساتە کە پیاوەکەی وا قسەی لەگەڵ دەکات ئیتر ئەویش ڕاستەوخۆ نەفرەتی لە دەکات، لەکاتێکدا پیاوەکەش بەدرێژایی ئەو هەموو ساڵە، ئەو لەگەڵ خەشەویستی یاری کردووە (١٥) بەوەی ئیتر هەست بە هیچ خۆنبینێکی هاوبەش ناکات لەگەڵ ژنەکەی.

بۆیە کاتێک پیاوەکە دەیەوێت ماڵەکە بەجێبهێڵێت، ژنە هیچ سنورێکی ناپاکی کردنی ژیانی هاوسەری ناهەڵناتەوە، بەشەوەی مێردەکەی تەمەتەکان دەهەنێتەوە، بەوەی ئاخۆ ئەو هەکاری ئەوەیە پیاوەکەی بەوات، یاخود کەسێکیترە کە لەناو کەمپیوتەرو ئیمەڵەکانیدایە، کەسێک لەشوێنی ئەو لەدەیدایە، ئاخو وەک ژنە دەڵێت ئەو قەحپەیە کیە؟ چاوەڕی ئەوە ناکات پیاوەکە وەڵامی پرسیار و قسەکەی بداتەوە، چونکە ئەوەندە بەسە وتنی هەموو ئەو شتانە بڵێووی

مـردکـی دەرخـاری ئـەوەن گـەر ئـەو دەزانـیـت ژنـکـی لـەگـەڵ دکتـۆرەک پـەیـوەندی هـەیـە، ئـەوا ژنـەش دەزانـیـت ئـیمـلـاکـانی مـردکـانی لـەناو کـامپـیـوتـەرو تـەلـەفـۆنـکـە پـەیـتـی لـەنـامـەی ژنـکـیـتـر.
تـا ئـاسـتـی ئـەوەی پـەردە لـەسـووی ئـەو درۆ ئـاکـاریـە هـەڵـدەداتـەوە، کـە چـەن پـەشـتـر لـە سـەیـال مـیـدیـا بـانـگـەشـەی بـە خـەشـەویـسـتـی ئـەو کـردووە کـەچـی ئـەسـتـا دەروات و لـەگـەڵ کـەسـکـی تـردایـە.
کـەچـی کـاتـێـک دەنـیـا دەبـێـت کـە مـردکـەی دەڵـەوات، ئـیـدی یـەتـمـی قـسـەکـردنـی دەگـەڵـەت، بـەوەی پـەیـوەنـدی هـاوسـەریـان جـوانـی و خـەشـەویـسـتـی گـرتـۆتـە خـەی و یـەکـتـریـان خـەش دەوێـت و بـە یـەکـتـری گـرنـگـن، بـە پـێـچـەوانـەی ئـەو کـچـەی ئـەسـتـا مـردکـەی دەیـەوێـت بـچـێـت لـەگـەڵـی بـژیـت، تـەنـیـا ئـەوەیـە کـچـکـی گـەنـج ومـنـاڵـکـارە، ئـەوە هـەوڵـەکـە بـە مـانـەوەی مـەرد لـەمـاڵ و دەرنـەچـوونـی، بـەڵـام هـەمـیـشـە دەبـێـت ئـەوەمـان بـیـر بـێـت کـەی گـفـتـوگـۆ شـکـان بـەدەوری «هـەزی کـەمـتـر »خـۆ دەخـواتـەوە، چ لـە تـەنـی دیـالـۆگ و کـاردانـەوەکـانـی کـارەکـتـەر یـاخـود دەربـڕیـنـی ڕاسـتـەوخـۆی ئـەو دەسـتـەواژەیـە.
پـیـاوەکـە تـەدەگـات لـەوەی ژنـەکـە ئـەو درۆیـە دانـی بـە ئـەوەیـە لـەم شـەوەدا مـنـاڵـکـانـی بـە ئـاگـا بـێـنـێـتـەوە لـەوەی بـاوکـیـان مـاڵـەکـە بـەجـێـدەهـێـڵـێـت، بـەڵـام سـووربـوونـی مـرد بـە ڕەیـشـتـن بـە ڕادەیـەکـە، هـیـچ گـومـان لای ژنـەکـەی نـاهـێـڵـێـتـەوە کـە مـردکـەی عـاشـق بـووە و دەڵـەوات، بـەڵـام پـیـاوەکـە ئـامـاژە بـە ئـەو تـرسـە دەکـات کـە لـەهـاوسـەرەکـەی هـەیـەتـی و سـووربـونـی خـەی لـەو ڕەیـشـتـنـە نـیـشـان دەدات، چـونـکـە ئـیـتـر نـاتـوانـێـت لـەگـەڵـی بـژیـت، بـەهـەی ئـەوەی بـەخـتـەوەر نـیـە لـەو پـەیـوەنـدیـەی ناو ماڵ، هـەسـت بـە خـنـکـان دەکـات. بـەدرێـژایـی ئـەو دەخـە تـەلـەفـۆنـەکـە بـەردەوام لـە دەدات، ئـەوەش ئـامـاژەیـەکـی ڕوونـی دنـیـای دەرەوەی ماڵـە، بـەوەی کـەسـێـک چـاوەڕوانـە و ئـەوەی لـەمـاڵـەکـە مـاوەتـەوە دوا کـەوتـووە، ژنـەکـە پـەلامـاری تـەلـەفـۆنـەکـە دەدات و پـیـاوەکـە هـەوە دەدات لـەدەسـتـی دەربـێـنـێـت، چـونـکـە خـەی دڵـنـیـایـە ئـەوەی لـەم کـاتـەدا تـەلـەفـۆن دەکـات کـێـیـە، لـەو سـاتـە دەسـتـەکـان لـەجـەنـگـەکـی بـەدەنـگـەدان بـە تـەلـەفـۆنـەکـە، سـەرەنـجـام پـیـاوەکـە مشـتـێـک لـەزەوی دەدات، بـەڵـام هـیـچ لـەو خـەمـنـاکـتـر نـیـە، کـاتـێـک تـۆبـەیـی پـیـاو بـەسـەر زەویـەکـە دەتـەقـێـتـەوە، ژنـەکـە دڵـێـت بـمـکـوژە، بـەواتـای جـەهـەشـتـنـی بـە خـەی مـردنـە، ئـیـتـر بـا بـیـکـوژێـت ئـەو سـاتـە ماڵـەکـەی بـە بـەجـێـبـەڵـێـت، بـەوەی وەک دڵـێـت نـاتـوانـێـت بـەبـێ ئـەو بـژیـت، لـەکـاتـێـکـدا ئـەو قـسـانـە هـیـچ کـاریـگـەریـەک لای مـردکـەی دروسـت نـاکـەن، بـەقـەد ئـەوەی داوای لـە دەکـات بـەدەنـگ بـێـت و نـایـەوێـت گـوێ لـەو قـسـانـەی بـێـت و ئـیـتـر قـسـەی لـەگـەڵ بـکـات، لـەگـەڵ ئـەوەشـدا ڕوودەوەکـان کـەتـایـیـان نـایـێـت، چـونـکـە هـەردووکـیـان لـەسـەر قـۆنـاغـێـکـە دادەنـیـشـن، بـەیـە مـلـمـلانـێـکـە بـەردەوامـی دەبـێـت، بـە ئـاسـتـێـک بـەدرێـژایـی شـانـۆنـامـەکـە پـیـاوەکـە

دیموکراتیکدا هەر یەک لەوان نهێنی پەیوەندیە شاراوەکانی یەکتریان ئاشکرا کردووە، لەگەڵ ئەوشدا ژنەکە هەر دیموکراتیەت بەئەنجامەوە ماڵەکە بەجێ نیەڵیت بەسەر خۆی و منداڵەکانی(١٦)، تەنانەت بەشوێیەک قسەی دەکات کە دیموکراتیەت بچێت بخوێت، بیانی دەبێت بچێت بە سەر کارەکەی و پێویستە بیریان نەچێت ئەوان خەزانیان هەیە، بەڵام مەردەکەی لە کۆشکی هەمن کەچی لەسەر هەمان بڕیاری خۆی قسەی دەکات، بەوەی ئەو ناتوانێت بەئەنجامەوە، دەبێت بەوات، نایەوێت باوکەکی خراپ بێت، دواتر ئەوەشی بە زیاد دەکات بەوەی ئیتر هەر نایەوێت باوک بێت.
ململانێی ئەو دوو کارەکتەرە لەبەرزی و نزمیدا وەک تاونی جانجالەکێیک وایە کە چەن بە درووست کردنی تاونەکە هەر یەکەیان بە ئاستەکی دژ بەیەکتر تێدەپەڕن، دراماکەش وەک ئەو تاونە خۆی بەرەو پێش دەبات، بەیە ژنەکە باسی ئەو هەموو پشتگیریە دەکات کە پشکێشی ئەوی کردووە بە کارکردن.
ژن لە لوتکەی ململانەکەدا هەڵگری خەسڵەتی کارەکتەرەکی ئەمانسیە لەدەربەینەکانیدا دیموکراتیەت ماچی بکات و سێکس بکەن، بەڵام پیاوەکە ئایدگرێت و تکای لەدەکات بوەستێک لە دەربەینی ئەو هەستانەی، کەچی ژن جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەو ژنیەتی دایکی کچکانیەتی، بەوەی ناتوانێت خۆی لەو وێنە خانەوادەیە بهێنێتە دەرەوە، لەو ساتەی کە ژن جەخت لەو پەیوەندیە خەزانیە دەکاتەوە، سەر لەنوێ زەنگی تەلەفۆنەکە لە دەداتەوە، ئەوەش وەک بیرهاتنەوەی دنیای دەرەوەی خەزانە، کە هەشتا پەیوەندیەکە کۆتایی نەهاتووە کەسێک هەیە دیموکراتیەت بزانێت کەی پەیوەندیە کۆتایی دێت، ژیان لەگەڵ ئەو دەست پێدەکات.
پرسیارەکە لەئێستادا ئەوەیە: هەر بەڕاست ئەوە ژنی ناو کەمپیوتەرەکەیە کە ئیمەل بە هاوسەرەکەی دەنێرێت؟ ئەو دنیایە چیە ژن لەو تەلەفۆنە هەیەتی؟ ئەی بۆچی پیاوەکە سەرەتا ترسی لە زەنگەکە هەبوو، بەڵام ئەمجارە نکۆی لەدەکات، بەوەی کەس نیە؟
لەڕدا لەناو شانۆنامەکەدا ئەمە وەڵامی پرسیارەکان راستەوخۆ وەرناگرینەوە، بەیە دەتوانین لەشوێنی هەر یەکەکیان وەک خوێنەری بە لایەنی تەکست قسە بکەین، خوێنەر لەو ساتەدا کەسی سێیەمی ناو ململانێیەکەیە، لەململانێ ئەو دوو کارەکتەرە ئەوەمان بە ڕوون دەبێتەوە، گومانەکانی ژن لەشوێنی خەیاتی، نکۆی کردنی پیاوەکەش خاڵی نیە لەترسی سەرەتای زەنگەکە، تەنانەت ئەو سووربوونەی پیاو بە ڕەیشتن بە خۆی وەڵام بە هەموو پرسیارەکان دەداتەوە، بەبێ ئەوەی وەڵامی تەلەفۆنەکە بدرێتەوە، لەکاتێکدا هەموو هەوڵی ژنەکە بە مانەوەی هاوسەرەکەیەتی لەماڵەکەدا، داوای هیچ شتێکی لە ناکات،

تەنیا خوازیارە مەردەکەی بمێنێتەوە جگە نەهامەتی، دڵەڕاوکێ تا کۆتایی ژیانی ئەو بێت، بەڵام پیاوەکە هەر لەو ساتەی هاتووە ماڵەوە بریاری کۆتایی خۆی دابوو، تەنانەت کاتێک ژنەکەی باس لەوەش دەکات سبەینێ دایک و باوکی دێن بۆ سەردانیان، دەبێت ئەو نەگریت و شتەکان بشارێتەوە، بەڵام چونکە مەردەکەی دنیایێ لەکۆتایی هەموو شتەکان داوای لێ دەکات هیچ نەشارێتەوە و تەنانەت کەی هەوداوەکان بۆ گەڕانی بیان بگێڕێتەوە، گەڵانەوە لەگەڵی گەڵانی، بەواتای دانیشتن و سەردانەکە نەشەوێت، وەک ئەوەی ئەمشەو چیرۆکێک بێت و بووبێت بە ئابردوو.

نیهاد جامی- فەڕەنسا

پەراوێزەکان:

(١) La Nuit neuf pièces courtes, L’avant-scène théâtre-janvier 2024

(٢) ئاکسێل ژا نیکی لەدایکبوی ١٩٧٢ ژنە نوسەرێکی فەڕەنسی بە نژاد کامیرۆنیە، سەرەتا وەک فۆتۆگرافەر ماوەی پانزە ساڵ کاری کردووە، دواتر هەوە دەکاتە نووسین و گۆشەی رۆژنامەوانی، دوای ئەوەش وەب سایتێکی تایبەت بە پەیوەندی سەزداری ژنانی هەش پێست داناوە، هەورەها چەندین پەدکاستی کردووە، لەبارەی تووندوتیژی دژی ژنانی هەشپێست و تووندوتیژی سێکسی دژی منالانی هەش پێست لەماڵەکاندا، هەروەها بەیەکەم کتێبی لەژێر ناوی "رۆژمێری ژنانەی رەشپێشت" خۆی وەک نوسەرێک ناوبانگی دەرکرد.

(٣) ماریا لا هیا، لەدایکبوی ١٩٧٩ ی شاری بلباوی ئیسپانیایە، لە فەرەنسا ژیاوەو کارەکانی لەپاریس ئەنجام دەدات، نوسەرو سینارێست و دەرهێنەرە، ساڵی ٢٠٢٢ بە یەکەم رۆمانی خۆلاتێکی ئەدەبی وەردەگرێت، وەک رۆمانووسێک دەبێتە جێگای سەرنجی رۆخنەگران، لە ٢٠٠٤ تا ٢٠١٥ پێنج کورتە فیلمی دروست کردووە، ئەو شانۆنامەیە تازەترین بەرهەمی ئەدەبیەتی.

(٤) کەلەمب شنێک، لەدایکبووی ١٩٦٦ ی شاری پاریس، رۆمانووس و رۆژنامەنووس و دەرهێنەری دەکەمێنتاریە، خاوەنی چوار خەڵاتە.

(٥) کلەر شەزال، لەدایکبوی 1956 فەرەنسایە، رۆژنامەنووسێکی ناسراوی فەڕەنسیە، لەبواری تەلەفزیۆن و رۆژنامە و رادیۆ ناسراوە، لەژێربەی ئەو فیلمە سینەمایانەی وەک ئەکتەر بەشداری کردووە رۆڵی بەژێری تەلەڤزیۆنی پەدراوە، خاوەنی دوو رۆمان و یادداشتێکی چاپکراوە، هەروەها کتێبی دەنگیشی هەیە، لەئێستاشدا هەموو ئەوارێیکی سێ شەممان لەکاتژمێر حەوتی ئەوارە بکاتی پاریس لەسەر

شانۆی پاریس تێکستی "جەم بهەلە" ی مارسێل سوۆژو دەخوێنتەوە، پێشتریش ئەزمونێکیتری لەو بارەیە هەبوو، کاتێک لەنێوان شوبات و نیسانی ٢٠٠٨ تێکستی " رۆژنامەی هەلین" دەخوێندەوە.
(٦) عالیە عەتایی رۆمانوسکی ئێرانی- ئەفگانیە (1980) سیناریۆی فیلم و کورتە چیرۆکیش دەنووسێت، چەندین خەڵاتی ئەدەبی وەرگرتووە، لەئێراندا بەزمانی فارسی پێنج کتێبی چاپکردووە، ئەم شانۆنامەیەی یەکەم کاریەتی بە زمانی فەرەنسی، کە پێشوازیەکی باشی لێکراو کارەکەی خراوەتە سەر شانۆش
(٧) کلەی مونس، گەرانی بەژن و ئێکتەرە، لەدایکبووی شاری لیلی فەڕەنسایە لە ١٩٧٢، خاوەنی دە ئەلبومی گەرانیە، لە ١٩٩٩ بەرەو دنیای سینەما رێیشتووە و دواتر ووی کردەتە شانۆش، لەگەڵ دەرهێنەر ئالان کلینگلەر دەستی بەکاری شانۆیی کردووە، سەرەتا لە ٢٠١٦ وەک لەنمایشکی شانۆیی میوزیکال بەشداری کردووە بەناوی "هیچ شتێکم نیە دژی شەوی سەری ساڵ" لە ٢٠١٩ لەگەڵ هەمان دەرهێنەر سەر لەنوێ لەشانۆدا بەشداری دەکات بە نمایشی "من نەرگسی نیم" کە لەچوارچێوەی فێستقال ئێڤینیۆنی شانۆیی پێشکەش دەکرێت، لە سالی ٢٠٢٣ هەمان نمایش بە ماوەی پێنج هەفتە لەسەر شانۆ بەردەوام بوو.
(٨) La Nuit neuf pièces courtes, L'avant-scène théâtre-janvier 2024, page 92.
(٩) ئەدەلین دیدەنێ، لەدایکبووی 1982 بەلژیکا، نوسەر و ئێکتەرە، براوەی خەلاتی فیدراسیۆنی والۆنیایە لە بەلژیکا بە کورتە چیرۆکێک، یەکەم کتێبی جاپکراوی نامیلکەیەک بوو بەناونیشانی "تۆنیا لەتاریکیدا" ، لەسالی ٢٠١٧ یەکەم شانۆنامەی خۆی بلاو کردەوە، سالی دواتر رۆمانێکی نووسی و خەلاتی پێ وەرگرت، دووەم رۆمانیشی لە ٢٠٢١ بلاو کردەتەوە.
(١٠) ڤیکتوار تواین، لەدایکبووی 1989 ی پاریس، نوسەر و رۆژنامەنووس, دوو کتێبی چاپکراوی هەیە، لەدووتوێی بەرنامەکانی ڕادیۆ و کارە رۆژنامەوانیەکانی بەوە ناسراوە رۆخنە لەبیرکردنەوەی پیاوبوون دەگرێت، بەر لەوەی ئیمتیازات بێت، بریتیە لە بنیاتنان، لەدیدی فەمینیستیەوە ڕۆخنە ئاراستەی توندوتیژی پیاو دەگرێت.
(١١) ژوفرین دونادیو، لەدایکبووی ١٩٩٠ فەرەنسا، نووسەرە، سالی ٢٠١٩ یەکەم رۆمانی خۆی نووسی بەناوی "چیرۆکی فەرەنسا" کە دەزگای گالیمار چاپی کرد باس لە ونبونی منداڵێک دەکات، لە رۆمانی دووەمیدا بەناوی "سەگ و گورگ" سالی ٢٠٢٢ لەلایان دەزگای گالیمار چاپکراوە، منداڵە ونبوەکەی ڕۆمانی یەکەم، لەم رۆمانەی دووەمدا دەدەزرێتەوە، خاوەنی خەلاتی فلڕایە لە ٢٠٢٢.
(١٢) ئێڤا یۆنسکۆ، لەدایکبووی ١٩٦٥ ی پاریس، بە ڕۆچەڵەک ڕۆمانیە،

ئەو بە خەی لەشانەدا زیاتر وەک ئەکتەر دەرکەوتووە، بەلام لەسینەمادا سەرباری کاری نواندن وەک سینارەست و دەرهێنەری سینەمایی ناسراوە، دایکی هونەرمەندکی بواری فۆتگراف بووە، بەو هۆیەوە لەمندالیدا ئاکەشراوەتە ناو کاری فۆتیەکانی دایکی و چەند فۆتگرافەرکەوە، ئەو منالی و هەرزکاری ئاسایی تێنەپەیووە لەلایەک لەهەندەک وێنەی فۆتگرافی جێستەی ڕووتی نیشان دەدرێت، تا لەسەرەتای هەرزکاریدا وێنەی ڕووتی وەک نمایشکار لەسەر بەرگی گۆڤارو ڕۆژنامە بلاو دەبێتەوە، سەرباری دوبارەکردنەوەی ئەو دیمەنانە لە چەندین فیلمدا، ئەوەش دەبێتە هەکاری ئەوەی کە هاوڕکانی تا ڕادەیەکی زۆری خەیانی لە بەدوور بگرن، سەرباری ئەوەی ئاودەی ماددەی بەهەشبەر دەبێت و بەو هۆیەوە لە دایکی دوور دەخرێتەوە، سەرەتای ڕاستەقینەی کاری هونەری ئەو بە سالی ١٩٨٧ دەگەڕێتەوە، ئەو کاتەی پەیوەندی دەکات بە تیپەکی شانۆیی، لە ٢٠١١ وەکو دەرهێنەر یەکەم فیلمی سینەمایی خۆی دروست دەکات، لە ٢٠١٧ ڕەمانی پاکیزەیی دەنووسێت کە پشتی بەستووە بە تەواوی ژیاننامەی خۆی، لە ٢٠١٩ دووەم فیلمیش دروست دەکات.

(١٣) ئوریلی سادە، لەدایکبونی ١٩٧٨ ی پاریس، ئەکتەر و دەرهێنەرە، لەپاڵ ئەوەشدا گەرانی بەژەو تەکستی زەربەی گەرانیەکانیشی خۆی دەینووسێت، لە سالی ١٩٩٥ دەستی کرد بە کارکردن لەسینەمادا، تاوەکو سالی ٢٠٠٨ بەردەوام بووەو لەو ماوەیەدا لە هەشت فیلمی سینەمایی بەشداری کردووە، لە شەش بەرهەمی تەلەفزیۆنیش بەشداری کردووە، لە ٢٠٢٤ لەشانۆگەریەک وەک ئەکتەر کاری کردووە.

(١٤) La Nuit neuf pièces courtes, L’avant-scène théâtre- janvier 2024, page 99

(١٥) دەستەواژەی یاریکردن لەئەدەبی شانۆنامەی فەرەنسیدا، وەک دەرکەردن لە پەیوەندی خەشویستی دێت، ئەگەر بەهەڵەدا نەچین دەتوانین ئەوە بگەنینەوە بە ناونیشانی شانۆنامەکەی شانۆسی فەرەنسی ئەلفرەد دو موسیە لەژێر ناوی «ئەمە یاری لەگەڵ خەشویستی ناکەین” کە سالی ١٨٣٤ نووسیویەتی.

(١٦) لەڕادا کارەکتەری ژنەکە ڕەک تەواو پێچەوانەی کارەکتەری نورای «مالی بووکە شووشە» ی ئێپسنە، نورا یاخی دەبێت و مندال و مەرد لەماڵ بەجێ دەهێڵێت، بەڵام کارەکتەری شانۆنامەکەی ئوریلی تەواو بەپێچەوانەوە نایەوێت مەرد بەوات و لەگەڵ منداڵەکان بەتەنیا لەماڵ بمێنێتەوە

ئەسپەکە مردار بوو گورەکەکەش تەپی!.. سەدیق سەعید هەواندزی

کاری هونەرمەندێتی، وەک هەر بوارێکی دیکەی پیشەیی و فەرهەنگی، کە دەچنە نێو شوناسی کولتووریی و فەرهەنگییەوە، کارێکی پیشەمەند و گرنگە، چونکە گەر هونەرمەندێکی ئەکتیڤی نێو هەوداوەکانی ژیان نەبێت، بەگومان شتێك بە ناوی هەوماکردنی هەوال، هەوداو و کارساتەکان نابێت، بۆیە هونەرمەندێکی دیکەی فەرهەنگی، هەستیار و تایبەتمەندانەیە، کە وەک هەر ژانرێکی دیکەی فەرهەنگی، جۆرێك لەخاسیەتمەندی خۆی هەیە، بەو مانایەی وەک چۆن ناشێ هەموو کەس هونەرمەندێك بێت، بەو شێوەیش ناشێ هەموو کەس بکرێتە هونەرمەندێکی ئەو شوناسە پیشەیە بێت.

لە هەرەمی کوردستاندا، بە هەزاران هونەرمەند، دەزگای ئاگەیاندن، مینبەری چاپ و بڵاوکردنەوە هەن، کە هونەرمەندێکی بەردەوام هەوماڵی هەوال و بەدواداچوون و هەوداوەکانی کۆمەڵگە دەکەن، بەڵام گەر لە هەوی تایبەتمەندیی و پیشەییەوە بوانینە ئەو هەموو کەناڵ و هونەرمەندووسانە، ئەوا جۆرێك لە بە بەهاکردنی کاری هونەرمەندووسی لە کەوتەوە، بە جۆرێك کە مایك بەدەست و هونەرمەندووسی پرۆفیشنال و خاوەن ئیتیك تێکەبوونە. ئەم بگشتیکردن و بە میللیکردنەی کاری هونەرمەندووسی لە هەرەمی کوردستاندا، بە پلەی یەکەم سەندیکای هونەرمەندووسان لێی بەرپرسیارە، ئەویش لە ڕووی ئەو یاسایەی داینا و کە شوناسی هونەرمەندووسی بە جۆرێك بە هەبوونی هیچ مەرجێك دیاریکردووە، کە بشێ هەموو کەسێك بە نەخوێندەوارەکانیشەوە ببنە هونەرمەندووس. ئەم جۆرە لە بە ئاوامکردنەی کاری هونەرمەندووسی، زەمینەیەکی هەناوەتە ئاراوە، کە ئێستا لە هەرەمی کوردستاندا، خێرکی بە خێشی و توانجەوە بە هونەرمەندووسان دەڵێن مایك بەدەست! بەگومان وەک چۆن مرۆڤ بە ئەزموونکی درۆژی خوێندەوە و هەبوونی باکگراوەندکی گەورەی هوشنبیریی ناتوانێت بنووسێت، بەو شێوەیە دەبە هونەرمەندووسیش زادەی هوشنبیریەکی گەورە و زمانزانیەکی ورد و کەسکی شارەزا بێت لە هەموو بوارێك بە ئەوەی بشێ وەک هونەرمەندووس کار بکات و ئیدی بزانێت کامە گیانەوەر (مردار دەبەتەوە کامەشیانە دەتەپێت) کە بەداخەوە دەیان جار لە میانەی

ووماڵکردنی هەواڵ و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسیدا، ئەم هەڵەیەم خوێندەوە و کۆتەتە بەرچاو. بگرە ڕۆژنامەنووس هەیە جیاوازی لە نێوان (تشرینی یەکەم) و (تشرینی دووەم) لە ووی ژمارەییەوە ناکات ! جیاوازی لە نێوان وڵاتانی (نیجەر) و (نیجیریا) نەکردووە و وادەزانێت هەردووکیان یەکن ! دەیان جار کۆتەتە بەرچاوم کە نووسیوانە وڵاتی ئۆفریقای باشوور لە کاتێکدا وڵاتێك بەو ناوەوە نییە، بەڵکو ئۆوی هەیە وڵاتی (باشووری ئۆفریقیایە). ماڵپڕێ هەیە دەنووسێت:_(بۆفر بارین لە گەرمیان مسۆگەر بووە) وەك ئۆوی ئۆوان لای خوداوە هاتبن، یان لە پێشبینیکانی گەردوونی و کەش و هەوا، زانامەندترو زانستیتر بن؟ ئاخر لە کوێ بۆفر بارین گرێنتی هەیە، چ جای ئۆوی ئۆو شوێنێ گەرمیانیش بێت؟ دەزگای ڕاگەیاندن هەیە، جیاوازی لە نێوان سەرکی (باشووری سودان) و وەزیری دەرەوەی (چاد) نەکردووە و وێنەی سلفاکەر میاردەتیان داناوە، کە گوایا وێنەی وەزیری دەرەوەی چادە. بریا ئەو هەواڵانەم دیکەمێنت دەکرد. ڕۆژنامەنووس هەیە، نازانێ سەروبنی هەواڵ، زمان، داڕشتنی هەواڵ چییەو چۆنە، کەچی هەر ڕۆژە بە پارەی زیاتر لە کۆنەکە. ئەگەر تا دوێنێ، سیاسییەکان نموونەی ناشیرینی سەنگەر گرتین و هەڵوەست فرەشی و بیرو باوەڕ فرشی بووبن لە پێناو پارەدا، ئەوا ئەمڕۆ ئەوان تەز لە دوو ڕۆژنامەنووسان ناکەن! مەگەر ڕۆژ هەیە ڕۆژنامەنووسێك نەچێتە ئەو کۆنەانەی بە پارەی خەیاڵی نەوتی ئەم میللەتە پەخشی بەرنامەکانیان دەکەن؟ سەرنج بدەن، ئەن ئارتی دەیان ڕۆژنامەنووسی نەناسراوی پێ گەیاند و دروست کردو فێری کردن هەواڵ و ڕۆژنامە و بەرنامە و کاری ڕۆژنامەنووسی چییە، کەچی دواتر ئەوانە چیان کرد؟ مەگەر خەیان نەفرەشتە کۆنەکانی سەر بە دەسەڵات؟ ئەم بە بەهایبوونی کاری ڕۆژنامەنووسی لە نەو ئەمدا، بەرهەمی ئەو هەزاران بە ناو ڕۆژنامەنووسەیە، کە گوایا خاوەن ئیتیك و پیشەمەند و کاری ڕۆژنامەنووسی پرۆفیشنانەن، لە کاتێکدا جگە لە مایك بەدەستەك کە هەر ڕۆژە بە پارە لە شوێنێکن، هیچی تر نین . ئەمە وەرای سەدان هەڵەی دیکەی زەق کە نیشانەی نەبوونی هوشیاری و ڕۆشنبیرییە لای بە شێکی زەری ڕۆژنامەنووسان. کورد وتەنی لەو خەڵە، هەر ئەو قوڵە دروست دەبێت !

هونەرمەندی "ئەحمەد سالار" ئەستێرەیەکی درەوشاوەی نەو هونەر و ئەدەبی کوردی.. ن-کامەران حاجی ئەلیاس

هەرکاتێ باس لە پێشرەوانی شانۆی کوردی و عێراقی دەکرێت یەکێك لەو هونەرمەندانەی کە لە ریزی پێشەوە ناوی دەهێنرێت هونەرمەند و نووسەری دیاری کورد مامۆستا (ئەحمەد سالار)-ە بۆیە بۆتایبەتی لە نەو هونەر و ئەدەبیاتی کوردی ،لەو کاتەی باس لە دراما وشانۆی کوردی دەکەین یاخود باس لە تێکستی شانۆیی کوردی دەکەین ناکرێت باس لە هونەرمەند و زمان پاراو و داهێنەری کورد، نووسەر ئەحمەد سالار نەکەین ئەو لەرگەی نواندنەکەی لەرگەی شاکارە مەزنەکانی هەمیشە بوونی خۆی سەلماندووە یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە خاوەنی داهێنانی رێبازی(شانۆی ئاهەنگ سازی) یە ئەگەرچی ئەو رێبازە شانۆییە بە دەرهێنەری مەغریبی (عەبدولکەریم بەرشیت) دەگرێنەوە بەڵام بە راستی و دوورستی ئەمە دەڵێم لەو کاتەی هونەرمەندی گەورەی مەغربی داهێنەری شانۆی ئاهەنگ سازی (عەبدولکریم بەرشیت) ئامادەی پێنجەمین فیستیڤاڵی هەولێر بە شانۆ بوو، کەلە10 تاوەکو 14-12-2018 لەشاری هەولێر بەرەو چوو،لە لەدوانەکی تایبەت دا عەبدولکەریم بەرشیت دەڵێت" شێوازە ئاهەنگ سازییەکەی مامۆستا ئەحمەد سالار لە شێوازەکەی من زۆر جیاوازە" بۆیە دەڵیم هونەرمەند ئەحمەد سالار خاوەن و داهێنەری شانۆی ئاهەنگ سازییە.. من بەخۆم تاوەکو ئێستا نەمبیستووە شانۆکارێکی توانای داهێنانەکی لەو شێوەی مامۆستا ئەحمەد سالار لە نەو شانۆی کوریدا بوونی هەبێت هەرچەندە لەرەولەوە هەوە و کەشش هەبووە وەکو پرۆژەکەی خاتوونی شانۆکار د.نیگار حەسیب قەرداغی (لابەری شانۆی لالش) وەکو پرۆژەی شانۆی (سات) لەلایەن هونەرمەند سەدیق حسەن وە هەوڵەکانی (کەری شانۆی با)ی هونەرمەند هەرێن غەریب و هاورێکانی بەم دوایانەش (رێچکەی شانۆی سناپ)، لەلایەن هونەرمەندی شانۆکار گەران سەرگەووییە بەڵام ئەم ئەزموونانە تا ئێستا وەکو ئەزموونێکی شانۆیی سەیر دەکرێن لەوانەیە چەندین هونەرمەندی تریش هەوە و کەششیان هەبێت لە من ئاگادار نەبم..

هونەرمەند ئەحمەد سالار جگە لە تێکستە شانۆییەکانی کە زۆربەیان

باس لە مۆزووی و داب و نەریتی کوردی دەکات.. خاوەنی چەندین کتێب لە بواری شانۆ و دراماێ بەجۆرێك خزمەتێکی زۆری کتێبخانەی کوردی کردوە بەوونەتە سەرچاوە بۆ زۆرێك لە شانۆکاران سوودیان لەوەرگرتوون لە هەمان کات هەندێ لە کتێبەکانی وەکو میتەد لە نێو پێمانگای هونەرجوانەکانی هەرێمی کوردستان دەخوێندرێت بۆتایبەت بۆ وانەکانی (مۆزووی شانۆ) و(دەنگ و دەموودوو).

ئەحمەد سالار و نواندن

من لەم نووسینەم دا هەوڵ دەدەم تیشك بخەمە سەر نواندن لەلای هونەرمەند ئەحمەد سالار دا..

سەرتا یەکێك لە بنەما سەرەکییەکانی پێکهاتەی نواندن بەهەر ئەکتەرێك دەنگە کە بە داینەمۆی نواندن دادەنرێت لە هەمان کات دا یەکێکە لە پێداویستییە سەرەکییەکانی هەموو ئەکتەرێك جگە لە نواندنی پانتەماییم نەبێت، کە زیاتر پشت بە جوڵە و هەما وئاماژە دەبەستێت مامۆستا ئەحمەد سالار خاوەن دەنگێکی تەواویی شانۆییە کەدەتوانی هەموو چینە دەنگەکانی دەنگ بە هەر نواندنێك بڕجەستە بکات بەشێوەیەك دەتوانی دەنگی خۆی لەگەڵ هەموو شێوازەکانی نواندن چ لە بواری مەرگەسات یاخود بزەساات بڕجەستە بکات وەکو زانراوە ئەکتەر پێویستی بە توانستێکی رەهای دەنگ هەیە بۆئەوەی لەکاتی ڕەبینین سەرکەوتووبێت بۆئەوەی بڕەنگاری هەموو ئەو ئاڵنگارێ ببێتەوە کە لەکاتی نواندن لەسەر تەختەی شانۆ رووبەری دەبێتەوە بەدەست هەنانی ئەمەش جگە لە بوونی دەنگێکی گونجاو باوەڕ بخە بوون خاڵێکی سەرەکیە بە هەر ئەکتەرێك هونەرمەند ئەحمەد سالار بە هەی ئەوەی خاوەن دەنگێکی شانۆییە لەهەمان کات دا خاوەن هەناسەیکی قوڵی شانۆییە دەزانێت لەکاتی نواندن چۆن دابەشی سەر دیالۆگکانی بکات کەس بەقەد ئەو لە کاتی نواندندا ماف بە وشەو پێتەکانی ناو دیالۆگکان نادات ئەو زۆر بەووردی ڕەچاوی دەربینی وشەکان بە تایبەتی لە کاتی دەموو دووی ڕستەو و وشە و پێتەکان دا ئەوەش زیاتر بە راهێنانی بەردەوام بوون و ئەزموونکی زۆر ئەو هونەرمەندە دەگەڕێتەوە بۆتایبەتی لەرووی بکارهێنانی تەکنیکی دەنگ چۆنیەتی کۆنترۆڵ کردن و دابەش کردنی هەناسەدان و هەناسەوەرگرتنەوە کە بەداخەوە بەشێك لە ئەکتەران لەکاتی نواندن دا لەسەر تەختەی شانۆدا وشە و دەموودووکانیان زۆر خراپە بۆتایبەتی لەدانان بە پیت و وشەکانی کۆتایی زۆرجاریش وشەکانیان لە کۆتایی دیالۆگکانیان یاخود ئەو وشەو دیالۆگانانەی کە بە چرپە دەموو دوو دەکرێن ون دەبن و ناگاتە بینەران بۆتایبەتی لەو کاتەی هەندێك لە وشەکان مانا کرێك و فلسەفەی ڕستەکەن یان بابەتەکانن بە داخەوە ئەویش ناگانە بینەر ئەوەش بە هەی دابەش نەکردن و نەبوونی

کەنترۆڵ لە سەر کۆئەندامی هەناسە دان و هەناسە وەرگرتنی ئەکتەر دەگەڕێتەوە. هەر لەم ڕوانگەوە دەرهێنەری نـــــاوداری جیهـــــانی ستانسلاڤسکی دەڵـــێت" لەگەڵ ڕانیبەژەکـی ئەپـڕا فـڕی نهێنییەکـی ئاهەنانی دەنگ بووم،ئەویش ئەویە کە کاتێك لە کاتی گەرانی وتن دا هەناسە دەدەینەوە پێویستە هەست بە دوو سیستەمی هەوا بکەین کەدێتە دەرەوەن، یەکیان لە دەمەوە ئەویتریان لە لـــووتەوە". هەر لەسەر گرنگی دەنگ بە ئەکتەر کاتێ لە دەرهێنەر ئیتاڵی (تۆماس سالڤینی)ی پرسی ئەکتەر لە کاتی نواندن لە مەرگەسات دا چی زەر پێویستە لە وەڵام دا دەڵێت "دەنگ، دەنگ ،دووبارە دەنگ". بەیە ئەتوانم بڵێم دەنگی هونەرمەند ئەحمەد سالار هەموو ئەوسیفاتە لە خۆدگرێت کەوبلیمەتانەی شانۆ باسی لەوەدەکەن بەجۆرێك دەنگەکە لە هی کەس ناچێت توانستی وای هەیە لە هەموو ئەو ڕەهەندەی بەرجەستەی کردووە هەست دەکەین بە تەواوەتی لە چێتە نێو قالبی کەسایەتییە کە نموونەش زۆرن کە لێرەدا دەرفەتی ئەوە نییە ئاماژەیان پێبدەین.
خاڵەکی تریش لە نواندن کە پێویستی هەموو ئەکتەرێك هەبێت بریتییە لە جەستەی ئەکتەرە ئەویش بنەماییەکی گرنگ وسەرەکییە لەسەر شانۆدا بێت یاخود لەسەر شاشەدا بێت جەستە کاریگەری ڕاستەو خۆی لەسەر بینەر دەبێت بە ئەوەی لەگەڵ هەموو حاڵەتەکانی بژیت چونکە زمانی جەستە واتە وەرگەرانی دەقێکی نووسراوە بە گوزراشتەکانی هەما و ئاماژە ..لەبەر ئەوە بە ئەکتەر تەنیا دەنگ گرنگ نییە لەم ڕوانگەوە ئەگەر بەوەردی سەیری نواندنەکانی مامۆستا ئەحمەد سالار بکەین درك بەوە دەکەین گرنگی زۆر بە هەموو وردەکانی نواندن هەر لە گوزارشتەکانی لە ڕووی زردەخە، پەکەنین، توڕە بوون، خەمبار …بە بە دیالۆگەکانی ئەو گوزراشتانە دەگاتە وەرگر .
لایەنێکی تری گرنگی نواندن بە ئەکتەر بریتییە لە جوڵەی شانەیی یاخود چنیەتی جوڵەی جەستە لەسەر تەختەی شانۆ کەپێویستە بە بەرجەستەکردنی هەر کارکتەرێك ئەویش لە ڕێگەی بـــوونی کەشێکی گونجاوە بە هەر ئەکتەرێك بەئەوەی بتوانێت لە ئامادە باشی دابێت بە هەموو کردار و جوڵەیەك لەسەر تەختەی شانۆ بەیە دەبێت ئەکتەر توانستێکی باشی جوڵەی هەبێت بێت لە هەمان کاتدا زۆرجار جۆری جوڵەی ئەکتەر هاوکار و یارمەتیدەر دەبێت بە ناسینەوەی کارکتەر بەپێی تەمەن و ڕەگەز و کەسایەتی بگومان جلوبەرگیش تارادەیەکی زۆر هاوکارە بە بنیادنانی کارکتەر بەتایبەتیش لە نواندنی (بەدەنگ) دا .هونەرمەند ئەحمەد سالار لەو نمایشانەی کە بینومانن هەمیشە جوڵەکانی لەکاتی نواندن بە تایبەتی لەسەر تەختەی شانۆدا جیاواز دەرکەوتوو بەدورست کردنی هەر کارکتەرێك سەرکەوتووبوو هەکارەکەیش بە خوێندنەوەو لێکدانەوەی ووردی بە هەر جوڵەیەك کردوە

تەنانەت زەر بەووردی جوڵەکانی جێستەی ئەنجام دەدا ئەوەش بەهۆی خوێندنەوەی ووردی بە ئۆکسایەتییەی کە بەرجەستەی کردوون بەجۆرێك وا دەکات لەرگەی ئاماژ و هەماکانی سەرنجی بینەر بەهەموو جوڵەیەکی رابکێشێت تەنانەت هەست و سۆزو کرداری ناوەکی و دەرکی بە نموونە کرداری دڕاوکە کلایمك کاتدا هەردوو کردارەکە هەر لە رگەی جوڵە شانۆییەکانی بەبە دیالۆژ زیرکانە دگەینتە بینەر بەهەمان شێوەش لە نواندنی لە دراما و تلەفزیوندا جوڵەکانی لەرگەی گوزارشتکانی وەکو جووڵەی شەر جووڵەی سۆزو خۆشەویستی..دگاتە وەرگر هەندێك جاریش تەنیا لە شێوەیەکی دیارکراوی وەستانی بەبە هیچ دیالۆژێك لەسەرتەختەی شانۆ چەندین ماناو مەدلولی بەخشیوە ئەمەش دگەرێتەوە بە شێوەی وەستان هەما و گوزراشتکانی ئەو دەزانێت چۆن دەست و تەنانەت پەنجەکانی لە خزمەت رووی بە کار بهێنیت بە داخەوە زەر جار هەندە لە ئەکتەران دەستکانیان لە دەبەتە بەڵا نازانن چۆن هەڵسوکەوتی لەگەڵ دا بکەن..

بەگومان زەر لایەنی تری گرنگی تری هونەرمەند نووسەری دیاری کورد مامۆستا ئەحمەد سالار هەن کە دەتوانرێت تیشکی بخینەسەری بگرێ چەندین لەکەینەوەو تۆژینەوەی لەسەر ئەزموونکانی ئەو کەڵە هونەرمەندە بکرێت وە چەندین تەزی و نامەی ماستەر و دکترا لەسەر هونەرکەی بەدەست بهێنرێت ..لە هەموو گرنگتریش ئەو هونەرمەندە خاوەن رەشنفکری زەری مەعریفییە..لەڕدا هیوای تەمەن درێژی بە دەخوازم..دەست خۆشیش لە دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤارە دەکەم بە تەرخاندنی بەشکی گۆڤارەکە بە ئەزموونی ئەم هونەرمەندە مەزنە هەرهەبن.

ن- کامەران حاجی ئەلیاس

خوێندنەوەیەکی جیاواز بۆ چەند چەمکێك.. زاهیر باهیر

1 ئیمپریالیزم باڵاترین پلەی سەرمایەداریی

ئەم چەمکە لە لایەن لینینەوە هاتە ناوەوە. لە ساڵی 1916 دا لە

سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەمدا کاتێك کە لە سویسرا بوو بە ساڵك پێش شۆڕشی ئۆکتۆبەری 1917 ئەم کتێبەی نوسیو. لینین لە نوسینی ئەم کتێبەدا سوودێکی زۆری لە شیکردنەوە ئابووریەکانی مارکس بینیو.
ئەو تێزینەوانەی کە لینین کردونی و لە دووتوێی ئەم کتێبەدا ئامادەی کردوە بنەماکەی چەند خاڵ و هێداوێکی گەورە بووە لە قۆناخەکانی ئیمپریالیزم کە لای ئابووریناسان و مێژوو نوسەکان تایبەتی جیا جیای پێدراوە. بە گوێرەی پێناسەکانی ئەوان نەتەوەیەکی بەهێز یا ئاستێر دەوڵەتێکی بەهێز لە ڕووگەی کۆنترۆڵی سیاسیی، ئابووریی، یان سەربازییەوە کاریگەری خۆی بەسەر ولاتانی یا ناوچە لاوازەکاندا درێژدەکاتەوە، کە زۆرجار بریتییە لە کۆلۆنیکردن و بەکارهێنان و تاڵانکردنی سەرچاوەکان و بازاڕدەستیی بەسەر دانیشتوانی ناوخۆییدا.
ئیمپریالیزم لە مێژوویەکی درێژدا بە شێوەی جۆراوجۆر بوونی هەبووە، بەڵام ئەو زاراوەیە زۆرترین پەیوەندی بە قۆناغی سەدەی پازدە تا بیستەمەوە هەیە. لێوانێش ئیمپراتۆریەتەکانی سەرتایی وەك ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی و فارس و چین بە داگیرکردنی خاکەکان فراوانتر بوون.
لای لینین ئەم وشەیە فراوانتر بووەو مەبەست لێی ڕوونکردنەوەی هۆکار ئابووری و سیاسیەکانی ئیمپریالیزم بوو و چۆن بووە هۆی ململانێ جیهانیەکانی وەك جەنگی جیهانی یەکەم. لینین دەیگوت ئیمپریالیزم پەرەسەندنەکی سەروشتی سەرمایەداریە، کە قۆرخکاری و سەرمایەی دارایی زاڵ بوون و لە ڕووگەی فراوانبوونی کۆلۆنیالیزمەوە بەدوای بازاڕی نوێدا دەگەڕان.
لینین ئیمپریالیزم بە "قۆناغی قۆرخکاری سەرمایەداری" پێناسە دەکات، کە بازرگانی و بانکە گەورەکان زاڵن بەسەر ئابووریەکاندا و بەدوای بازاڕ و سەرچاوەی نوێدا لە دەرەوەی وڵات دەگەڕێن.
لینین پێنج تایبەتمەندی سەرەکی ئیمپریالیزم دەستنیشان دەکات:
یەك : کاپیتاڵیزم چەبوونەوەی بەرهەمهێنان و سەرمایەی قۆرخکاری دروست دەکات کە کۆنترۆڵی تەواوی پیشەسازییەکان دەکات.
دوو: یەکگرتنی سەرمایەی بانکی و پیشەسازیی دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی ئۆلیگارشییە دارایەکان.
سێ: هەناردەکردنی سەرمایە (وەبەرهێنان لە بازاڕەکانی دەرەوە) گرنگتر دەبێت لە هەناردەکردنی کاڵاکان.
چوار: پێکهێنانی قۆرخکاریی سەرمایەداریی نێودەوڵەتی کە جیهان لە نێوان خۆیاندا دابەش دەکەن.
پێنج: دابەشبوونی خاکی جیهان لە نێوان زلهێزە ئیمپریالیستەکاندا

تەواو دەبێت و ناکۆکی بەدوای خۆیدا دەهێنێت.
لینین لەو سەردەمدا بە هاوکاری نوسینەکانی مارکس لەسەر پرسی ئابووریی، دەرکی بەوە کردووە کە سەرمایەداریی بەرەو مانۆپۆڵی دەچێت و بزنسە بچوکەکان لە لایەن کۆمپانیا گەورەکانەوە لووش دەدرێن، پرسی دراو و دۆزگە دراوییەکان دەبێتە کاردانەوەیەکی حەتمی دیاردەی کاپیتاڵیزم. جەوهەری کاپیتاڵیزم بریکادان و ململانێی نەوانی کۆمپانیاکان و خاوەن سامانەکانە و ئامانجیش بەرەو خولقاندنی چەوساندنەوە و جەنگی گەورەی دەبات. لینین جەنگی جیهانی یەکەمی بە بەرەنجامی راستەوخۆی ململانێی ئیمپریالیزم لەسەر کۆلۆنیەکان و سەرچاوەی کەرەسەی خاو و بازاڕ زانیوە.
ئەوانەی سەرەوە کورتەیەکن لەوەی کە لینین پێناسەی ' ئیپمریالیزم باڵاترین قۆناخی سەرمایەداریە' بەسەر کاپیتاڵیزم دا بڕیوە، پێشبینی ئۆشی کردووە کە ئامانە کۆتا قۆناخی ئابووری کاپیاڵیزمە و هەرەس دەهێنێت و سۆشیالیزم دروست دەبیت. بە کورتی تێبینییەکەی لینین ڕەخنەیە لە ئیمپریالیزمی سەرمایەداریی، کە نیشانی دەدات چۆن قەرخکارییە ئابووریەکان دەبێتە هۆی هەژموونی جیهانی و چەوساندنەوەی بە ڕەحمانە و شێ. بەم شیوەیە بیرکۆکانی لینین کاریگەرییان لەسەر بزووتنەوە دژە کۆلۆنیالیزمەکان و شۆڕشە سۆسیالیستییەکان لە سەرانسەری جیهاندا هەبوو.
بۆگومان ئۆوەی کە لینین لێرەدا وتوێتی تێبینی و پێشنیارکردن بووە بە سانایی ئایندەی پاش سەردەمی خۆی هەر وەك چۆن ئامە دەتوانین هەندێك پێشبینی گەر چی وەکو خۆشی دەقاو دەق دەرنەچیت بە ئایندە دەکەین.

ئایا ئۆو چەمکەی لینین دروست بووە؟

پێش ئۆوەی بەمە سەر وەڵامی پرسیارەکە دەبەت ئۆوە بەم مارکسییەکان وەکو دینییەکان ئایدەلۆجین ئۆوەی کە وتراوە بە سەردەمکی پێشوو لە قۆناخکی تایبەتی کەمەدا پاش ئەم هەموو سانە، ئۆوان هەر ئۆوانە دەڵێنەوە و باوەڕیان وایە کە ئستاش ئۆو پێناسەیە بە کاپیتاڵیزمی سەردەم هەر دروستە. گرفتی گەورە لای ئۆوان وەکو دینییەکان شرۆڤە، قسە و چەمك هەموی لە زەمان و لە شوێن و واقیعی خۆی دادەبڕن.
گەر تەماشای واقیع و کاپیتاڵیزمی سەردەم و ئۆو پێشوەچون و گەڕانکارییەی کە بە خۆیەوە بینیوە بکەین، هەڵەی ئۆو چەمکەی دەرخستووە و لە ئستادا کردویەتیە چەمککی مردوو. هەوڵشاندنەوەی ئەم چەمکە لە هەنووکەدا گران نیە چونکە ئۆو پاسا

و بەهانانە بۆ سەلماندنی چەمکەکەی، ئەستا دەتوانرێت وەکو راستییەك یاخود هەڵەیەك بزانرێت .
لەوانە لینین باوەڕی وابووە کە سەرمایەداریی هەرگیز دەهێنێت و سۆشیالیزم دێتە کایەوە هەر بۆیە دوای ئیمپریالیزم قۆناخێك یاخود هەنگاوێکی دیکە نییە تاکو سەرمایەداری بینێت، بەڵام ئەوە دەبینین کە سەرمایەداریی بە کردنی چەند ریفەرمیکی وەکو گرتنەبەری سیاسەتی خزمەتگوزاری و جیهانگیریی و نوێکردنەوەی تەکنیکی نوێ، دروستکردنی تەکنەلۆجیای نوێ تا ئادیەکی زۆر لە بەری هەرسهێنانی، خۆی زیاتر بینا کردووە .
پاساوێکی دیکەی لینین ئەوە بوو کە سەرمایەداریی قەرخکردنە، بەڵام هاتنی سیاسەتی نیولیبرالیزم و گۆباڵی بازرگانی و مامەڵە و ئابوری دیجیتاڵی و دروستکردنی جەرەها جەنگی کورت و درێژخایەن، نێك هەر ئەوەش بەکۆ توانی خۆی مۆدێرنایز بکات و نێك هەر سیاسەتی قەرخکردن بگرێتە بەر بەکۆ کەمپانیا گەورەکانیش لە ململانێیەکی زۆر گەورەدا بن تاکو بازاڕی نوێ دروست بکەن و بازاڕە کۆنەکانیش ئەوەی کە سوودی بمێنێت مۆدێرنایزی بکەن .
بنەمایەکی دیکەی لینین بۆ چەمکەکەی وەبەرهێنانی بیانە و فراوانبوونی بوو کە هەندێك جار بە زۆر و لە جەنگی داگیرکردنەوە بووە، بەڵام لە ئەستادا دەبینین کە هەندێك لەو مامەڵە و بازرگانیانە خەبەخشانەیە و کە جاری وا هەیە کە دەوڵەتکان لەژێر فشاری یەکدیدا ئەوە ناکەن هەر وەکو چۆن لە ئەستادا چەندەها مامەڵەی بازرگانی و گرێبەستی پیشەسازی لە نیوانی هەندێك لە دەوڵەتکاندا هەن و بەردەوامیش ئەوە روودەدات. جگە لەمانەش دەوڵەتکان بە بەکارهێنانی کەمێك فەرمیلەی وەکو بەرزکردنەوە و دابەزینی جێژەی سوود و هێئاوسانی پارە و هێروەها دانانی گومرگ (تاریف) ئەمانەش جۆرێکی خیان هەیە لە لایەك لەسەر بەهای دراویان و لە لایەکی دیکە لەسەر پرسی بەرهەمهێنا و مامەڵەی بازرگانیی.

خاڵێکی دیکەش هەیە کە هەڵچاوکردنی زۆر گرنگە لەگەڵ بوونی چەوساندنەوە و دەستی هەرزانی هێزی کار، ئەویش ئەوەیە کە ئەستا زۆربەی وەبەرهێنانەکان و دروستکردنی پرۆژە جیاوازەکان لە جەنگای گرێبەستی کەمپانیا زەبەلاحەکانەوە لەگەڵ دەوڵەتانی کە پرۆژەکانیان دەوێت، یاخود لە نەوانی خودی دەوڵەتکاندا هەن. ئەمەش هیچ وەاتێك ناتوانێت سەراپای پرۆژەکانی بە کەمپانیاکانی خۆی یاخود خودی دەوڵەتکەیەوە بکرێت، بەکو پێنا بە کەمپانیا گەورەکان یاخود دەوڵەتکانی دیکە دەبات تاکو ئەو پرۆژانە جێ بەجێبکرێن.
بە نموونە گاڵێك لە دەوڵەتکانی ئەفریقا لە جەنگای چین و کەمپانیا

چینییەکانەوە پرۆژەکانی وەکو ڕێگا و بان و پرۆژەی سەد و خزمەتگوزارییە جیاوازەکان و پرۆژەی گەورەتری دیکە دەکەن. ئەمە جگە لەوەی کە خودی دەوڵەتەکان لە ڕێگای قەرزی صندوقی دراوی نێودەوڵەتی و بانقی نێو دەوڵەتییەوە گەرچی گرێبەستەکانی نیوانیان زۆر سەخت و قورسە ئەمە دەکەن. ڕاستە کردنی هەندێك پرۆژە یاخود قەرزکردن ناچارییە و دەبێت بکرێت بەڵام تا ڕادەیەکی زۆریش خۆبەخشانەیە نەك بۆزۆر پێیان بکرێت و دەوڵەتێك بێت داگیریان بکات سەروەت و سامانیان بۆتاڵان ببات و ئەم پرۆژانەیان بە ئەنجام بدات .

لە کۆتاییدا دەتوانم بڵێم ئەوەی لینین وتونی هەندێك ڕاستیان تێدایە وەکو مانەوەی هێزموونی وڵاتێ زلهێزەکان و جەنگ و چەوساندنەوە و کە تا ئێستاش ئەوانە هەر بەردەوامن لەگەڵ ئەوەشدا سەرمایەداریی خۆی گونجاندووە و گۆڕی زیاتر و زۆری کردووە، سەلماندوویەتی کە خەیاڵگرتر لەوەی لینین پێشبینی دەکرد. لە کاتێکیشدا کە هێزموونی ئابووریی هێشتا بوونی هەیە، بەڵام ئاڵۆزتر و بەهێزتر لەوەی کە لینین پێشنیاری کردووە.
بەڵای من ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناخی سەرمایەداریی نییە ، سەرمایەداریی ئەو قۆناخەی تێپەڕاند و گەیشتە قۆناخی جیهانگیریی. جیهانگیریی و ئیمپریالیزم دوو قۆناخی زۆر لە یەکدی جیاوازن و پێناسەشیان زۆر جیاوازە هەر وەکو چۆن ڕێڕەوی گۆشەکردنشیان جیاوازە. ئیمپریالیزم قۆناخێك بووە بەڵام قۆناخی باڵاترین نەبو، کاتێك کە ئیمپریالیزم هەبوو عەوڵەمە نەبوو ، کە عەوڵەمش هات ئیتر ئیمپریالیزم وجودی نەما

2 تیۆری سێ جیهانەکە

بۆرای من ئەم تیۆرە بە تەواوی بۆچوونی سەروەڕ پێوەست دەبێتەوە، واتە بە پرسی ئیمپریالیزمەوە، گەر چی ساڵانێکی زۆر بەینیان بووە، چونکە بە بۆچوای لینین نێك ئیمپریالیزم دوژمنی سەرەکی چینی کرێکارانە، بەڵکو دوژمنی سەرسەختی گەلانی کۆڵۆنایزکراویشە بۆچوای کە داگیری کردون و ڕەنج و سامانی سروشتی و ناسروشتیانی بە تاڵان بردووە، ڕێگای هەموو جارە سەربەخۆییێك و پێشکەوتنکیان لە دگرێت. وەڵای ئەوەی کە لینین چەمکی جیهانی سێی بەکارنەهێناوە بەڵام خودی تیۆرەکە هەر ئەو ناوچە و وڵاتانە دەگرێتەوە کە کاتی خۆی بەشی زۆریان لە لایەن وڵاتە ئیمپریالیزمەکانەوە داگرکراون و چەوساونەتەوە و لە جوهەریشدا بناخەی تیۆری سێ جیهانەکەیە.
لەم بارەشدا لینین باوەڕی ئاوا بووە کە دەبێت خەباتی ڕزگاری

نەتەوەیی دەستبەکار بێت ئەو خەباتەش سەرەمە بێت و کرێکارانی خودی وڵاتیش دەبێت پایەی گەورەی ئەو خەباتە بن شانبەشانی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی. بە ئەمەش لینین چەند تێکست و باسی گرنگی نوسیوە لەوانە'' مافی چارەنووسی گەلان (1914–)" ئەو لەڕدا دەڵێت گەلانی ستەملێکراو مافی جیابوونەوە و پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆیان هەیە جەختیش لەوە دەکاتەوە کە مارکسیستەکان پێویستە پشتگیری ئەم مافە بکەن لە هەمان کاتدا بانگەشە بە یەکێتی پرۆلیتاریا بکەن. ئەو جەختی لەسەر گرنگی پرسی نەتەوە چەوساوەکان کردووەتەوە، لەوانە گەلانی ئاسیا بووە بە بەدستهێنانی سەربەخۆیی لە زلهێزە ئیمپریالیستەکان.
لینین جارێکی تر لە نوسینی " شۆڕشی سۆسیالیستی و مافی چارەی خۆنووسینی گەلان (1916)'' – لەڕدا زیاتر پەیوەندی نێوان شۆڕشی سۆسیالیستی و خەبات بۆ ڕزگاری نەتەوەیی ڕوون دەکاتەوە، جەخت لەوە دەکاتەوە کە بژاردەی مافی چارەنووسیی مافێکی دیموکراسییە کە یارمەتی یەکخستنی کرێکاران دەدات لە سەرانسەری گەلاندا. ئەمەی لە مانگی دووی ئەو ساڵەدا نوسی . لینین لەو نوسینانەدا بە شێوەیەکی زۆر بەرفراوان لەسەر بزووتنەوە ڕزگاریيە نەتەوەییەکان، دژە ئیمپریالیزم و هتد.ی گەلانی ستەملێکراو لە خەباتی شۆڕشگێڕانەی جیهانیدا نووسیوە، لەو گەلانەش کە بەرهەمکانی لینین باسی لە خەباتی ڕزگاری خەباتی ڕزگاریخوازییانی کردووە گەلانی ئاسیا و ئەفریقا و گەلانی دیکەی کەلەنایز کراو بوون.

کاتێکیش کە کتێبی ' ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناخی سەرمایەداریيە 1917' نووسی، دووبارە باسی هتد.ی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی لە ئاسیادا کردەوە. ئەم بۆچوونەی لینین و بانگەشەکردنی بە ڕزگاری نەتەوەیی و چارەنووسی نەتەوەیی لەگەڵ زەرگ لە بزووتنەوە دژە کەلەنایزکردنی ئاسیادا هاتەوە.
دواتر لە ساڵی 1920 دا لینین جارێکی دیکە گەڕایەوە سەر ئەم باسە و لە "تێزەکان لەسەر پرسیارە نیشتمانی و کەلەنیالیزمەکان" کە لە کۆنگرەی دووەمی نۆنەتەوەیی کۆمینتستدا پێشکەش کران. لەڕدا دووبارە تەوانینی لینینیان خستەووو کە کۆمینستەکان دەبێ پشتگیری لە بزووتنەوەکانی دژە کەلەنیالیزم و ڕزگاریخوازی نەتەوەیی بکەن.

ئەوانەی سەرەوە کەمەک نوسەنک بوون کە لینین لەسەر بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی نوسیوەتی، بەڵام لەگەڵ ئەو هەموو نوسینانەشدا لەو بارەوە، کەچی هێشتا ئایدیای تیۆری ' سە

جیهانەکە' لە سەردەمی خۆیدا ئەو گۆشەیەی نەکرد بە ئەوەی ببێتە تیۆرێکی تا ڕادەیەك جیهانیی، بەڵام بناغەی بەهێزی بۆ ئەو تیۆرە دانا، تیۆرەکەش بە قۆناخ و هەوڵی جیا جیادا تێپەڕی و گۆشەی کرد بە تیۆری سێ جیهانەکە.

تیۆری سێ جیهانەکە دواتر وەکو چەمکێکی سیاسی و ئابووریی لە سەردەمی پێش و دوای جەنگی ساردا سەریهەڵدا، سەرەتا لە ساڵانی 1950 و 1960 سەری هەڵدا. تیۆرەکە سەبارەت بەو وڵاتانە بوو کە نە لەگەڵ بلۆکی ڕۆژئاوایی (ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی سەرکردایەتی ناتۆ) هاوتەریب بوون و نە لەگەڵ بلۆکی ڕۆژهەڵاتیی (یەکێتیی سۆڤیەتی جاران و هاوپەیمانەکانی) نەبوون، بەڵکو ئەم گۆڕانە زۆرتر کۆلۆنیەکانی پێشوو بوون لە ئەفریقا، ئاسیا، ئەمریکای لاتین و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەوێنان دەدا ڕەوتی سیاسی و ئابووری سەربەخۆی خۆیان دروست بکەن.
چەمك یا زاراوەی "جیهانی سێیەم" بۆ یەکەمجار لەلایەن ئەلفرەد سۆوڤی، دیمۆگرافیای فەرەنسی، لە ساڵی 1952دا هاتە ناوەوە. ئەو جیهانی سێیەمی بە 'ئیستێیتی سێ' (Third Estate) بەراورد کردوو. ئەم زاروەش لە فەرەنسای چەرخی نۆزدە و پێش شەش بە مانای خەڵکانی کەمەن، نەرمەڵە ، ئاسایی یاخود 'خەڵکی باو' وتراوە، ئەم وڵاتانەی بە ئیستێیتی سێ بەراورد کرد کە خراونەتە پەراوێزەوە و چەوسێنراونەتەوە پەویستیان بە ڕاپەڕین هەیە.
پاشان گۆشەسەندنی سیاسی و ئایدیۆلۆژی تیۆری جیهانی سێیەم کەوتە قۆناخێکی دیکەوە کە بە نزیکییەوە پەیوەستە بە سەرکردە و بیرمەندانی بزووتنەوەی بە لایەنکان ' (Non-Aligned Movement(NAM' و خەباتکانی دژە ئیمپریالیزم. بەم مەبەستەش سەرکردەکانی ئاسیا و ئەفریقا لە ساڵی 1955 لە کۆنفرانسێك لە ئەندونوسیا بە پشکۆتن و هاوکاری و دژایەتیکردنی کۆلۆنیالیزم کۆبوونەوە. لە ساڵی 1961دا بزووتنەوەی بە لایەنکان (NAM) بە فەرمی لە شاری بەلگراد لە یوگۆسلاڤیا دامەزرا. بەم شێوەیە جیهانی سێیەم بوو بە هەمای بەرخەدان و دژە ئیمپریالیزم و خواستی نەزمێکی نوێی جیهانی.

ڕەوتی دروستبوونی حیزبی شیوعی چینی و بزوتنەوەکەیان بە ڕابەرایەتی ماوتسی تۆنگ و سەرکەوتنیان لە ساڵی 1949 دا ناکرێت لەبەرچاو فەرامۆش بکرێت چونکە ڕەوتەی خێی هەبوو لەسەر پەیوەستبوونەوەی تیۆرەکانی ماوتسی تۆنگ بە بیرۆکەی نەتەوایەتی دژایەتیکردنی ئیمپریالیزم بە تێزەکانی لینینەوە. لەبەرچاو ئەم تیۆرە هاندەری گۆڕەی بزووتنەوە نیشتمانی و نەتەوەییەکانی دیکە و گۆشەپیدانی

تیۆری سێ جیهانییەکە و کۆتنە قۆناخێکی نوێوە، بووش بە مانیفێستی ئۆو بزوتنەوانەی کە لە سااڵنی حەفتاکانی چەرخی ڕابووردووەوە پەیدا بوون.

کرۆکی تیۆری سێ جیهانەکە

لەو کاتەوە واتە سااڵنی حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە تیۆری سێ جیهانی لە فۆرم و ناوەڕۆکدا مانایەکی گەورەی پیدرا و زۆرێك لە پارتە کۆمۆنیستەکان و ئۆپۆزسیۆنی کە لەژێر ناوی دیکەدا بوون بەهۆی هەر کۆمۆنیست بوون بەم شێوەیە گوزارشتیان لە جیهان دەکردو هەر لەسەر ئەو بنەمایە تاکتیك و ئامانجی خۆیان و بزوتنەوەکەیان دیاری دەکرد. دیدی ئەمان بە جیهان مەبەستێکی دیکەی دیاریکرد و پێناسەیەکی نوێی بە جیهان کرد. جیهانی یەکەم: زلهێزەکان (ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت) کە تیۆرەکە بە دوو ئیمپریالیزمی جیهانی ناساندنی. جیهانی دووەم: وڵاتانی گۆشکردوی پیشسازیی کە وڵاتانی ئەورووپا و گەلەك لە وڵاتانی دیکە دەگرێتەوە، واتە وڵاتانێك لە نێوانی ئەو زلهێز و وڵاتانی پیشسازیی دواکەوتوو وەك وڵاتانی ئاسیا و ئەفریقا و ئەمریکای لاتینی کە بە وڵاتانی جیهانی سێیەم دراوە قەڵەم.
بە گۆڕەی ئەم تیۆرە ناکۆکی سەرەکی لای ئەو حیزبانە بە چەپ و کۆمۆنیستەکانەوە ناکۆکی نێوانی وڵاتکیانە لەگەڵ ئەو دوو وڵاتە ئیمپریالیزمەدا بەسەرکی دەزانی. ئا لەم بارەشدا پێیان وابوو کە جیهانی سێیەم هێزی سەرەتایی گەیانکاری شۆڕشگێڕانەیە.
فراوانبوونی تیۆرکە و زیانی ئەو تیۆرە گەیشتە ئەو ڕادەیەی کە بووە پێوەرێك بە پێناسەکردنی بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانە، کە هەر لایەك دژ بە ئیمپریالیزم خەباتی بکردایە ئەوە شۆڕشگێڕ بوو لەمەش خراپتر لەم تیۆرە خەفەکردن و لەگەڵان لە بوژوازی و دەسەاتی بەناو نیشتمانی بوو، گرنگی نەدان بەو ململانێیەی کە هەبووە یاخود هەیە لە نێوانی بورژوازی و سەرمایەدارانی ناوخۆی وڵاتدا، کە گوایە ئۆپۆزسیۆنی سەرمایەداری خۆماڵین پشتگیریکردنیان یانی گۆشکردنی ئابووری نیشتمان لەوی پیشسازییەوە ئەمەش بە واتای گرنگبوون و زۆربوونی ژمارەی کرێکاران و وڵاتبردنە بەرەو سەرمایەداریی کە قۆناخێك بە گۆڕەی ئەو تیۆرە نزیکترمان دەکاتەوە لە شۆڕشی سۆشیالیستیی.
دوو لایەنی هەر زەر خراپی ئەم تیۆرە ئەوەیە کە لە هەندەك وڵاتدا حیزبە کۆمۆنیستە پرەوسیەکان پشتگیری دەسەاتدارانی وڵاتکەی خۆیان دەکرد بە هەی نزیکییانەوە لەوسیا و لەو لاشەوە کە ئەمان

وڵات بەرە و سەرمایەداری دەبن یا لە هەندێك وڵاتی وەکو عێراق دا وایان لە جەماوەرەکەیان و خەڵکی دەگەیاند کە وڵات دەتوانێت لە ڕێگای دەوڵەتی دیمەکراسی یا گەلیی یاخود دیمەکراتی گەلیی، لە ڕێگەی گۆڕکردنی ناسەرمایەداریەوە بگاتە سۆشیالیزم .

لایەنێکی دیکەی خراپی ئەم تیۆرە ئەوەیە کە تا ئێستاش لەناو چەپ و سۆشیالدیمەکرات و حیزبەکانی دیکەی وەکو 'سۆشیالیست وەرکەر پارتی' کاتێك کە شێوەی نیوانی دوو دەوڵەتی وەکو عێراق و ئێرانی هەشتاکانی چەرخی ڕابوردوو هەبوو، ئەمان لایەنگری ئێران بوون بە پاساوی ئەوەی گوایە ئەمریکا ئیمپریالیزمە و ئێران بەرگریی لە خۆیی و نیشتمانی دەکات، ئەمان پشتگیری ئێرانیان دەکرد . ئەم هەڵوێستە بە ئاشکرا لە ' سۆشیالیست وەرکەر پارتی' ئەو کاتەی بریتانیادا دەبینرا.
لەم شوێنانەی ئیستاشدا وەکو شێوەی نێوانی ڕوسیا و ئۆکرانیا ، ئەم چەپانە پشتگیریی دەوڵەتی ئۆکرانیا دەکەن لەبەر ئەوەی کە ڕوسیا ناکۆکی سەرکیی و ئیمپریالیزمە . هەروەها لە شێوەی حیزبوڵا و حەماس و گروپەکانی دیکە دژ بە ئیسرائیل، چەپەکان هەمان هەڵوێستیان هەیە و لەگەڵ ئەو ڕەخنەگرانەدان و دژ بە ئیسرائیلن، لەبەر ئەوەی پایە و بنکەیەکی گەورەی سەربازیی ئەمریکایە. هاوکاتیش هەر بە گوترە ئەو تیۆرە ' تیۆری سێ جیهانییەکە' ئەمان پشتگیری وڵاتانی وەکو ڤەنزیلا و کوبا و هەندێکی دیکە لەوڵاتانی ئەمریکای لایتن دەکەن کە لەژێر دەسەڵاتی حیزبە چەپەکاندان کە ئەمریکا دژایەتییان دەکات .

بەم شێوەیە تیۆری سێ جیهانەکە بووتە پێوەرێك لای ئەم چەپانە لە بوونی جەنگی نیوان دەسەڵاتەکاندا هەڵوێستیان ئاوایە کە کامیان لەگەڵ ئەمریکادایە ، یاخود نزیکە لە ئەمریکاوە.

بەڵکردنی ئەم تیۆرە لە هەر بوارێکدا لەوانەی سەرەوە کە باسم کردن تیۆرێکە لە خزمەتی سیستەمی سەرمایەداریدایە، دابەشکردنی کرێکاران و کردن بە دوژمنی یەکدیی و لەتکردنی تێکۆشان و خەباتیان. سەرەڕای ئەمەش هەر بەکارهێنانی چەمکی ئیمپریالیزم لە ئێستادا هەڵەیە و زیانبەخشی گەورە دەدات بە بزوتنەوەی کرێکاران و جەماوەر .
لە ئێستادا هەموو جیهان سەرمایەداریی گەرچی دابەشبوون بەسەر وڵاتانی پیشەسازی گۆشکردوو وڵاتانی ناگۆشکردوی پیشەسازیی ، شێوەی نیوانی دەوڵەتەکانیشیان شێوەی پاوانکردن و لەدان لە بزوتنەوەی کرێکاران، بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، لەدان لە

بزوتنەوەی سۆشیالیستی ئیتر گرنگ نییە ئەو دەوڵەتانە لە ژێر هەر ناوێکدا بن و هەر حیزبێك حوکمیان بکات و ئیدیعای چی دەکەن. پاساوی پاڵپشتکردنی سەرمایەداریی بە ئیمپریالیزم و سەرمایەداریی ، کە دەکرێت لەگەڵدا ئەو شەڕڤێیەی بە بکەین کە بەشێکی سەرمایەداری کە ناوی ئیمپیریالیزمە بەش خراپکەیەتی و ئەوانی دیکەیان بەش باشکەیەتی.

لە ئاستیدا خەباتی هەمووان دەبێت لەدان بێت لە سەرمایەداران و دەسەڵاتدارانی ناوخۆ، خەباتێ دژ بە قۆناغێکی سیستەمێکە کە ئەوە تاکە ڕێگەیە بۆ هەرسهێنانی خودی سیستەمەکە، نێك پشتگیریکردنی دەوڵەت لە شەڕکانیدا بۆکو یاخیبوونێ بۆ هەر شۆڕشێك کە خێکی لەسەر ئاستی تاك و کەمێ دەتوانێت بیکات. پرسی تەواوی خەباتیش یەکاکردنەوەی کۆشەی نیوانی دەوڵەتی سەرمایەداری و کرێکاران و چەوساوەکانی دیکەیە، لابەلاکردنەوەی کۆشەی کاری کرێگرتەیە و تەشکانی پایە هەرە گەورەکەی سەرمایەداریە کە دەوڵەتە .
بەداخەوە کە ماکی تیڕی سە جیهانی تا ئەمڕۆش هەر ماوە و زۆری گەورەی خەی دەبینێت لە دابەشکردن و هەڵخەڵتاندنمان بە متمانەبوون بە ڕژێمی نیشتمانی و شێوەی ڕەوا و دژ بە ئیمپریالیزم و قۆناگەورەکەی سەرمایەداریی .

بۆچی من چەمکی ئیمپریالیزم کە هەندێك لە ئانارکستەکانیش بەکاری دەهێنن هەیە. ئەوە دابەشکردنی سەرمایەداری و دەوڵەتانی سەرمایەداریە وەکو وتم بەسەر باش و خراپدا، کەرتکردنی چینی کرێکار و جەماوەر و بزوتنەوەکانیانە، شێواندنی دروستی ئەو بیرکەیە کە ناسینی کاپیتالیزمە وەکو سیستەمێکی جیهانیی و بزونتەوە دژکۆشی هەر جیهانییە. گەیانەوەیە بە تیڕی سە جیهانێکە و بەکارهێنانیشی بەرگریکردنە لە جەنگی نەوانی دەوڵەتانی سەرمایەداریی بە ڕەوایەتیدانە بە یەکێکیان و بە شەیتانکردنی ئەوی تریان. کردنی ئەمڕۆش گەر بە هەشیاریەوە بێت یا ناهەشیاریی زەرەرێکی زەر دەگەیەنێت بە بزوتنەوەکەمان هەر وەکو گەیاندوویەتی .

3 دەوڵەت- نەتەوە

پێناسەی باوی دەوڵەت-نەتەوە وا هاتووە کە زەرینەی دانیشتووان هاوبەشی زمان، کولتوور، ئیتنیکین، یان پاشخانێکی مێژوویی هاوبەشیان هەیە. خاکێك و ناوچەیکی جوغرافی هەیە کە سنورکانی دانی پێدا نراوە لەگەڵ حکومەتێك کە سەروەری (کۆنتڕۆڵ)ی بەسەر ئەو

خاکە و خۆکی ناوەڕیدا هەبێت. دەسەڵاتکی ناوەندی هەیە کە یاساکان جێبەجێ دەکات و وەکو دەسەڵاتی کۆپکی و ئاسایش دەپارێزێت. هەروەها دانپێدانان لەلایەن دەوڵەتانی تردەوە وەك قەوارەیەکی سەربەخۆ لەلایەن و هێکخراوە نێودەوڵەتییەکانەوە و بوونی نەردە و دیپلۆماسی.
سەرۆکی ئێوانی سەرەوە گوایە ئەم دەوڵەت-نەتەوەیە کۆنترۆڵی تەواوی کاروباری ناوخۆ و دەرەوەی خۆی دەکات و لەو بارەوە سەربەخۆیە. هەر ئاواش ناونوس کراوە کە دەوڵەت-نەتەوە سەرکەوتنکی نەتەوەییە و قەوارەیەکی سیاسی بە هاوبەشی خێکەکەی هەیە لە شوناسی کولتووریی، زمانەوانیی، یان نەتەوەیی .
لەمانەی سەرەوەش زیاتر لەسەر دەوڵەت-نەتەوە دەوترێت کە هاووڵاتیانی لە هەکارەکانی وەك زمان یان ئێچێکی هاوبەشدا تاکادیەك یەکسانن. بیرەکەکە ئەوەیە کە سنوورە سیاسییەکانی دەوڵەت لەگەڵ سنوورە کولتووریییەکانی نەتەوەدا یەکدەگرنەوە. گوایە هەست بە خاوەندارێتی لە وڵات و حوکمڕانیدا دەکات، دەتوانێت سەقامگیری و یەکێتی نیشتمانی و یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی بپارێزێت.

بۆچی ئایە وایە؟

ئەمە لە واقیعدا لە هەر دەوڵەت-نەتەوەیەك لە جیهاندا بوانین، پرسیاری ئەوەمان لا دروست دەکات کە ئایا ئەم چەمکە کە لە لایەن دەسەڵاتداران و پارتە نەتەوەیی و نیشتمانی و سۆشیالدیمۆکراتیەکانەوە تەنانەت لە لایەن هەندێك لە چەپەکانیشەوە بەکاردەهێنرێت ڕاستە؟ ئایا دەوڵەتێك هەیە لەژێر ناوی دەوڵەتی نەتەوەدا؟ تا کەی ئەم بیرکەیە سەبەری خۆی بەسەرماندا دەکێشێت تەنها لەبەر ئەوەی لای ئەکادیمیان و ئابووریناسان و ڕۆشنبیران کە لە خزمەتی سیستەمەکەدان باشترین بژاردەیە؟

بۆ ئەی من زەر بێگە هەن کە ئەو زاراوەیە، زاروەیەکی نادروستە بۆ بەرامبەر من لەبەردا پەنا بە سێ خاڵی گرنگ دەبەم کە بێگەن بە ناردروستی ئەو چەمکە.

یەك: هیچ دەوڵەتێك و هیچ وڵاتێك لەم سەردەمەی ئێستەدا سەربەخۆ نییە وەکو سەربەخۆیی ئابووری کە سەربەخۆیی سیاسیش دروست دەکات. تەنانەت دەوڵەتێکی گەورەی وەك ئەمریکا و یابان و ئەڵمانیا و بریتانیا و هەموو ئەوانی دیکە هەر هەموویان بە جۆرێك لە جۆرەکان، زەر یا کەم پاشکۆی ئەوانی دیکەن لە ڕوی ئابووریی و تەنانەت هەندێکیان لە ڕوی سیاسیشەوە.

لەم بارەدا پێویست ناکات پێناببەرم بۆ ئامار چونکە ئێوە ئاشکرایە کە بازرگانی نێوانیان و بەشداریکردنیان لە ڕێکخراوە بازرگانی و گرێبەستە ئابووری و پیشەسازییەکان ئێوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە. هەر کەسێك کە پێویستی بە کایەیەك هەبێت کە دەچێتە بازاڕ یاخود بۆ گۆڕانێك لە ئینتەرنێت بۆی دەردەکەوێت کە چەندەها جۆر لە هەمان کایە هەن و لە وڵاتانی دیکە هێنراون بۆ وڵاتەکەی ئێوە.
کێوانە نە دەوڵەت و وڵاتان سەربەخۆن و نە دەشتوانن بە سەربەخۆیی بمێننەوە، ئەمە خەسڵەت و تایبەتمەندی پێشەوچوونی سەرمایەداری و گلۆبالیزەیشنە، ئەگەر هەر دەوڵەتێکی سەردەم و هەر وڵاتێك گەر بیانوێت لەو بازنەیە بێنە دەرەوە ئێوە گەر هەرسیش نەهێنن وردە وردە دەپوکێنەوە.

دووە: دەوڵەت-نەتەوە کە بەشی گرنگ و پایەکەی کە حکومەتکەیە چیانیەتییە، کێوانە نوێنەرایەتی چینێك و توێژاڵێکی تایبەتی دەکات کە لە زەربەی ئێوە دەوڵەت و وڵاتانشدا نوێنەرایەتی کەمینەیەکی زەر کەم لە دانیشتوان دەکەن. لەگەڵ ئێوەشدا ئێوە دانیشتوان و هاووڵاتیانە مەرج نییە کە بە پێناسەیی نەتەوەیی، لە نەتەوە ئەسڵییەکەی خودی وڵاتەکە بن. لەرەشدا دەبینین کە دەوڵەت-نەتەوە پارێزگاری لە بەرژەوەند و قازانجی کەمپانیا زبەلاح و سەرمایەدار و ساماندارە گەورەکان دەکات بە جیاوازی بوونی ڕەگەزیی و جێندەیی، نێك پارێزگاری زەرینەی کەمەگە کە کرێکاران و زەحمەتکێشان و چەوساوەکانن.
بە گوێرەی ئێوە سەپاندنی زاراوەی دەوڵەت-نەتەوە بەسەر دەوڵەتکاندا هەر بە هەی ئێوەی کە زمانی فەرمی زمانی نەتەوە سەرکییەکەیە هەیە. دوای ئێوەش ئەمە بە هەی گەلەیزەیشنەوە کولتوری ڕەسەنی نەتەوەکان تا ادەیەك بەرەو لاوازی و لەناوچوون ڕەیشتون و دەڕۆن.

سێ: ئێوەی کە لە پێناسەی دەوڵەت-نەتەوەدا کراوە کە خاوەنی کولتور و ڕەشنبیری زمانی هاوبەشن، ڕاستی تێدا نییە. هەموو ئێو دەوڵەتانە بە لە نەتەوە سەرکییەکەی وڵاتەکە، ئێوانەی کە لە ئێستدا لەوە بوون، کەمایەتی نەتەوەیی یاخود ئیتنیکی لێیە و لە هەندکیاندا لەو کاتەوەی کە لەو وڵاتە گیرساونەتەوە چەند وەچەیەکیان خستەتەوە. ئەم کەمایەتییانە خاوەن کولتور و نەریت و ڕەشنبیری و دین و ئایینی خۆیانن و نە لەگەڵ نەتەوەی سەردەستدا نە لەگەڵ کەمایەتیەکانی دیکەدا شێر ناکرێن، ڕەنگە ڕەز لە هی یەکدی بگرن بەڵام شێر ناکرێن.

لگەڵ وتنی ئاوەی سەرەوەشدا، نکۆلی لەوە ناکرێت کە بریتانیا زمانی فەرمی ئینگلیزییە و لە ئەمانیا ئەمانی، هەر ئاوا لە وڵاتکانی دیکەشدا کە هاوبەشو هەمووان بکارێدەهێنن، بەڵام ئەم زمانە خەڵکانی نائینگلیز بە ویست و ئارەزوی خۆیان فێرنەبوون و یا وەریان نەگرتووە، بەڵکو ناچاریی و سەپێنراوە بەسەریاندا کە دەبێت ئەو زمانە بزانن. خوێندن و نوسین و قسەکردن و کارکردن و شانە و مامەڵەی بازاڕ بە زمانە فەرمییەکەیە نەك خودی زمانی زکماکی کەمەنتییە نائینگلیزەکان.

ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە لە زۆرێك لە دەوڵەت نەتەوەییەکاندا وەکو ئێران و عێراق و هیدستان و سریلانکە و تورکیا و چین و هتد کێشەی زۆری تر توندژاڵی حوکمەانی سەرکی نەتەوەی سەردەست سیاسەتی هەڵواردی و سەرکوتکردنی ئەوانی دیکە بە کوشتن و گرتن و ئەونان و دوورخستنەوەیان و یاساخکردنی زمان و کولتور و دینیان بکارەهێنێت.

ئا لێرەدا ئەوە هوونە کە دەوڵەت- نەتەوە شێوی بنەما سەرکییەکان ناکات و ئەو چەمکانەی سەرەوە بەی پێناسە کراوە، بەسەریدا جێ بەجێ نابێت. لێرەدا دەردکەوێت کە چەمکی دەوڵەت-نەتەوە هەر وەکو ناوەکی بە ناوەرك یا ناوەکی هەڵخەڵەتێنەر نە حەقیقەتێك. سەرمایەداری بە مەبەست ئەم چەمکەی بەسەر ئەو دەوڵەتانەدا دابێوە، لە زەر هووشەوە سوودمەند بووە لەوە و هاوکاتیش کردویەتییە ویردی سەرزمانی چەپەکان و بزوتنەوە نەتەوەییەکان کە لەژێر ئەو دروشمەدا بە ئەو مەبەستە خەباتی ئاشتیانە و چەکدارانە بکەن، کە لە بوونی بزوتنەوەی چەکداریشدا هەر خودی سیستەمەکە براوە و سوودمەندی یەکەم بووە . کەواتە لە بکارهێنانی ئەو دەستواژەیەدا سەرمایەداریی لە هەموو هوێکەوە قازانجی کردووە.

4 پیاوی سپیی/ پیاوی سپی پێست

چەمکی پیاوی سپی لەدیدی هەگز و کولتور و پێوەندی کۆمەڵایەتییەوە وەکو زۆرێك لە چەمك و دیاردەکانی دیکە بە تێپەڕینی زەمەن و قۆناخە مێژوویەکانی مرۆڤایەتی ئاویش گۆڕانکاری تا ڕادەیەك بەسەردا هاتووە.
شارستانییە کۆنەکان (وەک یۆنانیەکان و ڕۆمانییەکان) مرۆڤکانیان بە پێی "هەگز" بە مانای مەدەرن پێناسە نەدەکرد. ئەوان زیاتر مرۆڤیان بە کولتوور و زمان و جوگرافیا جیا دەکردەوە. لەگەڵ ئاوەشدا دان نراوە بە جیاوازییە جەستەییەکان وەك ڕەنگی پێست،

هاوکاتیش ئەم لای ئەوان بە مانای پلەبەندی کۆمەڵایەتی و سیستمیی نەبوو، وەکو چۆن دواتر بەو واتایە بەکارهێنرا.

ئەوەی کە زانراوە زاراوەی "پیاوی سپی پێست" بۆ گشتی ئاماژە بووە بۆ پیاوێك کە پاڵپشتی دەکرێت وەک سەر بە گروپی ڕەگەزی سپی پێست بێت. ئەم چەمکە زۆرجار پەیوەندی بە کەسانی بە ڕەچەڵەك ئەوروپیەوە هەیە. بە تێوانینی مێژویی بەمان دەردەکەوێت کە ماناکە تەنیا بایەلۆژی نییە چونکە لە ڕووی مێژوویەکەیدا پەیوەست بووە یاخود پەیوەستە بە پلە و پایەی کۆمەڵایەتییەوە کە تێیدایە.
وەکو پرسی ڕەگەزیی، ئەم چەمکیش لە قۆناخەکانی ژیاندا مەدرین و گونجاو کراوە تاکو ڕەنگدانەوەی تەواوی هەبێت لەسەر پلە و پایە کۆمەڵایەتییەکە. بە نموونە ئەم لە سەردەمی کۆنایزکردنی وڵاتان و گەلاندا و کردنی بازرگانی کۆیلە لە سەدەکانی 17 و 18 دا بیرەکەی ' ڕەگەز' دەستی پێکردووە و پڕەی سەندووە بە پاساوهێنانەوە بە کۆیلەکردنی ئەفریقییەکان و ئاوارەبوونی گەلانی ئاسیای " ڕەسەن " وەاتەکە . لەگەڵ وتنی ئەوەشدا کەچی هەشتا کەچبرانی ئەرلەندی و ئیتاڵی و ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە ئەمریکادا بە تەواوی بە "سپیپێست" نەدەزانران و ئەو تایتڵیان پێنەدەدرا.
زۆرجار کەڵەنی ڤرجینیا (لە ئەستادا ئەمریکا) وەك یەکەك لە یەکەم شوێنەکان ناودەبرێت کە لە کۆتاییەکانی ساڵانی 1600 دا "سپیپێستی" بە شێوەیەکی یاسایی بەکارهێنرا بۆ دروستکردنی دابەشبوون لە نێوان ئەوروپییە هەژارەکان و ئەفریقییە کۆیلەکراوەکان.
بە گومان یاسا هەمیشە ئامرازێکی کاریگەر بووە گەلان و چین و توێژاڵی باڵادەست توانیویانە بەکاریبهێنن بۆ ئەوەی کە ویستویانە، هەموو زوڵم زۆر و سەرکوتکردن و کۆیلایەتی و تاناێت لە ئەستاشدا بەکۆمگرتنی ژنان لە زۆر وڵاتاندا بۆ بەرژەوند و سوودی ئەو توێژاڵە و چینانە بە یاسایی کراون. لە کۆنیشدا یاسا و سیاسەتەکان لە شوێنەکانی وەک ئەمریکا و کەلەنیەکانی ئەوروپا، ئیمتیازاتی یاسایی بە خەڵکی "سپیپێست" بە ماڤکانیان دروست کردووە لە بەرانبەر دوورخستنەوەی ئەوانی دیکەدا. لەڕەدا بە گوێرەی ئەو یاسا و سیاسەتانە پلەبەندیی ڕەگەزیی بە پاراستنی دەسەاڵت و ڕەوایەتیدان بە نایەکسانی بڕەوی پێدرا.

بە کورتی دەکرێت بڵێم زاراوەی مرۆڤی " سپی پێست" لە بەستێنێدا بە پرسی ڕەگەزییەوە بە پلەی یەکەم لە کاتی کۆلۆنیالیزم و

کەیلایەتیدا داهێنراوە. یارمەتی جێبەجێکردنی سیستەمی ئیمتیاز و دەسەڵاتی بە ئەوروپییەکان و نەوەکانیان دا. هەگەز لە هیچ کەمایەتییەک بەو شێوەیەی کە بەکارهێنراوە لەلایەن کەمەگاکانەوە، دروستکراوە و لەسەر بنەمای بایەلۆژیانە نییە.

لەبەر هەشنایی ئەوانەی سەرەوەدا، ئایا دەکرێت ئەمە لە ئێستادا بیرکەی سپیپێستێتیی یاخود چەمکی پیاوی سپی بەکاربهێنین؟

لە کاتێکدا لەو کەمەگایانەی کە ئەو چەمکە بەکارهێنراوە پێویست بوو بە ئیمتیاز و پلە و پایەی کەمەلایەتی و سیاسی و ئابووریەوە بەکارهێنانی ' چەمکی پیاوی سپی/ سپیپێست ' لای من هەیە هەر هیچ نەبێت لەبەر دوو هۆکار:
یەک: لەناو ئەو کەمەانەی زەرینەی ' پیاوی سپی یا ژنی سپی / سپی پێست بە ملیۆنەها لە ژنان و پیاوانی 'سپی ' ، سپی پێست، هەن کە بارودۆخی ژیان و پلە و پایەی کەمەایەتییان لە کەسانی هەشپێست و هەنگی پێستکانی دیکە باشتر نییە . ئەوانیش وەکو زەرکی کەمە بەدەر لە پێست و نەتەوە و هاووڵاتیبونیانەوە چەوساوە و ستەملێکراو و پەراوێزخراون، بە هادیەک کە بەرژەوەندی سیاسی و ئابووریان لەگەڵ ئەوانەی دیکە کە سپی یاخود سپیپێستن لە لایەن هەمان سیستمی ئابووری و سیاسییەوە دەچەوسێرێنەوە خەباتیان یەکیان دەخات دژ بە چەوسێنەران و دەوڵەتکەیان و یاسای دەوڵەتکەیان.

دوو: لە ئێستادا زەرەك لەوانەی کە هەشپێسیتن پلە و پایەی بەرزی کەمەایەتی و ئابووری و سیاسییان هەیە و هەبووە، هەر بە نموونە هوشی سونەاك سەرکۆزیرانی بریتانیا بووە کە خۆی بە هەگەز هیندییە، یاخود یەکەم وەزیری سکۆتلەند هەمزە یوسف کە بە هەگەز پاکستانییە، سەرکی حیزبی تۆری ئێستا (موحافیزینی) بریتانیا هەشپێستە، نەدیم زەهاوی کە کوردی عێراقە ماوەیەك وەزیری دارایی بریتانیا بووە. ئەمە جگە لەوەی بە دەیەها ئەندام پەڵەمان لە پەڵەمانی وێست منستەر و سکۆتلەندە و وەێس دا کە سپیپێست نین هەن دەسەڵاتی سیاسییان هەیە و خاوەن دەنگ و هەنگن لە وەنەکەشانی سیاسەتی حیزب و وڵاتەکەیاندا .
بە گومان ئەمەی کە وتم نەك هەر بە بریتانیا بەکو بە سەراپای وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا و وڵاتانی سکەندناڤیش ەاستە.
کەواتە لەرەدا پرسی هەگەزیی و هەجەکیی ناکرێت وەکو دیاردەیەکی بایەلۆجی تەماشای بکەین بەکو دەبێت وەکو پرسەکی بادەستی و بوونی پلە و پایەی سیاسی و ئابوریی ببینین تەنانەت دەکرێت بەین ئەوانە نە هەگەزیان هەیەو نە نەتەوە و نە وڵات، پاسپۆرتی ئەوان

سەرووت و سامانکەیانە کە ئەو پێگە کۆمەڵایەتیەی بە دروست کردون. ئەم چەمکە بە تەواوی ڕەتدەکرێتەوە بەتایبەت کاتێک دەتوانێت قورسایی مێژوویی هەبگرێت، کاتێک لە چوارچێوەی داینامیکی دەسەڵات، یان چێشنە چەقبەستووەکاندا بەکاردەهێنرێت.
لەگەڵ وتنی ئەوانەی سەروەشدا ناتوانرێت نکولی ئەوە بکرێت کە ڕەگەز پەرستی و گرفتی ڕایسیزم هەشتا گرفتکی گەورەی کۆمەڵگەی ئەم وڵاتانە نییە کە لە ڕاستیدا مانەوەی و بەهێزبوونی هەکاری سیاسی و یاسایی و ئابووری خۆی هەیە کە دەوڵەت بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ گۆشەی پەڕدات بە دابەشکردنی خودی هاووڵاتیان و خەڵکەکەی لە پێناوی بەرژەوەندی خۆیدا.

5 شۆڕشی چیانیەتی یاخودی شۆڕشی دەسەڵات

پێش سەدەی نۆزدەهەم بە شێوەیەکی بەرفراوان زاراوەی "جەنگی چینایەتی" بەکارنەدەهێنرا، بەڵام بیرۆکەی ململانێی نێوان چینە کۆمەڵایەتییەکان چەند سەدەیەك بوو بوونی هەبووە. بە نموونە لە ئەوروپای سەدەی ناوەڕاستدا ڕاپەڕینەکانی جووتیاران، وەك ڕاپەڕینی جووتیارانی ئینگلیز لە ساڵی 1381 و شۆڕشی جووتیارانی ئەڵمانیا (1524- -1525)، وەك ململانێی نێوان چینە کۆمەڵایەتییەکان لە چوارچێوەیەکدا نیشان دراوە گەر چی زمان و چەمکی "جەنگی چینایەتی" بە ڕوونی بەکارنەهێنراوە.
لە فەرەنسەشدا لە سەردەمی شۆڕشی (1789 –1799)، بیرمەندان و شۆڕشگێڕانی ئەو سەردەمە زاراوەیەکیان بەکاردەهێنا کە نزیك بوو لە چەمکی "جەنگی چینایەتی" .

زاراوەی "جەنگی چینایەتی" بە شێوەیەکی بەرچاو لەلایەن پیەر جۆزێف پرۆدۆنی ئەنارکست و بیرمەندی سۆسیالیستی فەرەنسی لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمدا بەکارهێنرا. ئەو یەکێك بوو لە یەکەم کەسەکان کە بە ڕوونی باسی شۆڕشی نێوان چینەکانی کرد نەك تەنها "خەباتی چینایەتی". پرۆدۆن کە لەسەر بیرۆکەی شۆڕشی نێوان چینەکان نووسیویەتی، ململانێ ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی نێوان کرێکاران و سەرمایەدارەکان بە جەرەك لە شۆڕ وەسف دەکات.
بەڵام بیرۆکەی "شۆڕشی چینایەتی" وەك چەمکەکی ئاشکرای ململانێی تۆندوتیژ، یاخود شۆڕشگێڕانەی نێوان چینەکان دواتر لەلایەن مارکسیستەکان و سۆسیالیستییەکانی دیکەوە بە تایبەتی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا فراوانتر کرا و قسەی زیاتری لەسەر کرا ، ئیتر بە ئاشکرا دەرکەوت کە شۆڕشی چینایەتی بە بیرۆکەی دەسەڵاتخوازی و دەسەڵاتدارێتی دەبینرێت.

کارل مارکس و فریدریك ئەنگڵس بە پلەی یەکەم دەستواژەی "خەباتی چینایەتی" کلاسسنکامپف بە زمانی ئەڵمانی ((Klassenkampf بەکارهێناوە نەك جەنگی چینایەتی، بەڵام لە کاتی باسکردنی هووبووونەوەی شۆشگێڕانەشدا ئاماژەیان بە شەڕی چینایەتی کردووە. ئەو زمانەش لە سەرەتادا لە کتێبی مانیفێستی کۆمۆنیست (1848)دا، دەرکەوتووە و نووسیویانە مێژووی هەموو کۆمەڵگە "مێژووی خەباتی چینایەتییە" و ئەم خەباتە دواجار دەبێتە هۆی هووخاندنی بەرژوازی لەلایەن پرۆلیتاریا. خودی ئەنگڵس لە هەندێك نامە و وتاردا لە کاتی باسکردنی شۆشدا، لەوێدا هوونتر ئاماژەی بە "شەڕی چینایەتی" داوە.

میخائیل باکونین-ش ، ئەنارکیستی هووسی، زەرجار بیرۆکەی شەڕی چینایەتی بە وەسفکردنی کردەوەی شۆشگێڕانەی تووندوتیژانە دژی دەوڵەت و سەرمایەدارەکان بەکاردەهێنا. لە سەروبەری کۆمۆنی پاریس (1871) و پاش کۆمۆنە ئیتر بە هوونی و دیاریکراوی دوای ئەو هووداوە بەکارهێنانی زمانی "جەنگی چینایەتی" لە نەو شۆشگێڕاندا چەسپاند، ئەمەش دوای ئەوەی دەسەڵاتداری فەرەنسا بە شێوەیەکی دەندانە هاپێنەکەی کۆمۆنی پاریسی سەرکوت کرد.

مارکس و ئەنگلس هەروەها بیرمەندە مارکسیەکانی دواشیان شەڕی چینایەتییان وەکو دیاردەیەکی هاستەقینە کە بارودۆخی ماددی دەجوڵێنێت دەبینی . هەموو ئەوان بە خودی مارکس و ئەنگلسیشەوە هاوڕا بوون لەسەر ئەوەی کە بەرژوازی (چینی سەرمایەداریی) و پرۆلیتاریا لە بنەڕەتدا بەرژەوەندی دژ بەیەکیان هەیە و ئەوەش پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ناکۆکی نەوانیانی زەق کردەتەوە.
هەموو ئەوان ئامانجی پڕۆلیتاریان بەستەوە بە دەسەڵاتگرتنە دەستی سوڵتە بە بنەبڕکردنی جیاوازییە چینایەتییەکان و هەوەشاندنەوەی خودی چینەکانیش.

لە زەر حاڵەتدا تیەری شەڕی چینایەتی بە کۆکردنەوەی جەماوەر، جەماوەریبوون، بەکاردەهێنرا، بەڵام زەرجار دەرئەنجامەکەی دروستکردنی دەسەڵاتکی نوە بوو نەك هەوەشاندنەوەی هاستەقینەی چینایەتی بوو. زەرجار سەرکردە شۆشگێڕەکان پێویستیان بە پشتیوانی جەماوەریی هەبووە، بۆیە پاساودانی شەڕی چینایەتییان بەکارهێنا بۆ ئیلهامبەخشین بە کرێکاران و جوتیاران.
بۆای من پێناسەکردنی شۆڕشگێڕانەی کە لە مێژووەدا هویداوە بە شەڕی چینایەتی، شەڕی چینایەتی نەبوون بۆکو شەڕی دەسەڵات و دەسەڵاتگرتندەست بوون بەڵام هەمیشە بەرگێکیان لەو بەرگانە

یاخود نایەکسانی ئابووری و چەوساندنەوە کراوە بە بەردا و هەزی بزوێنەر بوون تاکو شۆڕشگێڕان جەماوەریی بکرێن. ئەوە ڕاستییە زۆر کەس بەشداری ئەم شۆڕشانەیان کردووە نەك هەر ئازاریان چەشتووە و کەمئەندام بوون بەڵکو قوربانییان بە گیانی خۆشیان و خزانیشیان داوە، بەڵام شۆڕشگێڕ لە جەوهەردا ململانێی دەسەڵات دەرئەنجامەکەی لە قاڵب دا، خەبات و ڕاپەڕین و شۆڕشگێڕان دەستبژێری نوێیان بەرهەمهێناوە نەك کەمەگەی بە چینایەتی ڕاستەقینە. هەر لەبەر ئەوە کاتێك دەسەڵاتیان گرتە دەست، پاراستنی دەسەڵاتی خۆیان لە پشینەی کارگێڕانەوە بووە لەبەری بەدەستهێنانی یەکسانی ڕاستەقینەی چینایەتی.

ئەو شۆڕش و جەنگانەی کە بەرگی دیکەی بەبەردا کراوە، زۆر جار بە جەنگی چینایەتی ناوی براوە وەکو شۆڕشی فەرەنسا (1789-1799) کە جاکۆبینەکان ئەرستۆکراسییان ڕووخاند بەڵام لە کۆتاییدا نوخبەیەکی نوێیان دامەزراند، دواتریش ناپلیۆن دەسەڵاتی وەرگرت.
شۆڕشی ڕووسیا (1917)ی بەڵشەفیەکان نموونەیەکی دیکەیە لەو شۆڕشانەی دەسەڵاتە پاش موتربەکردنی بە پرس و خۆباتی چینایەتی، ئەوە بوو لە سەرەتا وەك شۆڕشکی چینایەتی درایە قەڵەم، بەڵام لە ڕاستیدا شۆڕشی دەسەڵات بوو. بازنەی ئەو شۆڕشی دەسەڵاتە لە دوایدا ئەوەندە تەسك بووەوە دەسەڵاتی حیزبیشی لەو تێپەڕان و بووە تەنها دەسەڵاتی ناوەندی حیزبی بەڵشەفی. دواتریش شۆڕشکەی حیزبی کۆمۆنیستی چینیی، بەسەرکایەتی ماوتسیتۆنگ – کە لە سالی 1949 سەرکەوت ململانێ و خۆباتی دەستبەرکردنی خودی دەسەڵات بوو.

دەتوانین ئاماژە بە نموونەی کۆن لەم بارەیەوە بکەین وەکو شۆڕشی نەوانی ئیمپراتۆرییەتی صەفەوی و عوسمانیی، شۆڕشکانی هەندەك لە وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ ئیسرئیل دا ، 1967 و 1973، شۆڕشکانی خواروی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، شۆڕشی فڤکلەند، شۆڕشی ئێران و عێراق ، هەردوو شۆڕشکەی کەنداو و تەنانەت شۆڕشی ئیستای حەماس و حیزبوڵا لەگەڵ ئسرائیل داو شۆڕشی ڕوسیا و ئۆکرانیاش. ئەوە ئاشکرایە کە هەموو شۆڕش چینایەتییەکان، دینیەکان، قەومییەکان، شۆڕشی دەسەلات بوون تەنانەت شۆڕشی بەرگریکردن لە خۆ جەنگی دەسەڵاتە چونکە لەگەڵ نەدراوە کە دەسەڵاتی دەرەکی جێگای دەسەڵاتە ناوخێیەکە یا خەماڵیەکە بگرێتەوە.

ناکرێت هیچ کام لەم جەنگانە بە جەنگی چینایەتی دابنرێن بەڵکو جەنگی دەسەڵات و دەسەڵاتوەرگرتن بوون، ئیدی ئەوە گرنگ نییە لایەك هەڵشی کردبێتە سەر لاکەی دیکە و لاکەی دیکە بەرگری لە خۆی کردووە،

تەنانەت بەرگریکردن لە خۆ بە مانۆی ئۆو دەستپاتە بووە کە هەبووە .

وەکو لە سەرەتای ئەم خاڵەدا وتم پرۆسەی لەسەر شێوەی چینایەتی یا خەباتی چینایەتی یاخود تووندوتیژی چینایەتی قسەیان کردووە بەڵام هەرگیز قسەی ئەوان لەسەر جەنگی دەستپاتخوازیی نەبووە. هەر ئاواش کە ئەنارکستەکان گەرچی باوەڕیان بە خەبات و جەنگی چینایەتی هەیە بەڵام لە پێناوی گرتنە دەستی دەسەاتی سیاسیدا نەبووە و نییە. لای ئەوان خەباتی سیاسی نە وەسیلەیەکە و نە پرۆسەکە بە دەسەاتی سیاسی، یاخود بە باڵادەستی چینێك لە چینەکان، بەڵکو پرۆسەیەکە بە لەناوبردنی باڵادەستی هەموو چینەکان، لە پێشەڕەوشانی هەموو جۆرە دەسەاتێکی سیاسی. کەواتە دەکرێت بڵێین لە هەردوو مەیدانەکەدا، لە مەیدانی تیۆری و مەیدانی پراکتیکی تەنها ئەوان بوون و ئەوانن کە خەباتی چینایەتی و جەنگی چینایەتییان بە دەسەات بەکارنەهێناوە و نەویستووە.

بە پرسیارێك کۆتایی بە ئەم خاڵە دەهێنم و دەپرسم ئەگەر سەراپای شۆڕشگێڕانی چینایەتی بووە نێك دەسەات، دەی بۆچی هیچ کام لەو شۆڕشانە جیاوازی چینایەتی و دەسەاتی لەناو نەبردووە ؟ بۆچی پرسی چینایەتی قوڵتر و دەسەاتیشی وەکو دەوڵەت بەهێز و بەهێزتر کردووە ؟

Zaherbaher.com
Zaher Baher
نیسانی 2025

ئەردۆغان و دووفاقێتی لە سیاسەتدا.. حەسەن ئازانی

ئەردۆغان سیاسەتمەدارێکی موناڤیقە چونکە خۆی بە موسەمان دەزانێ و فرمێسکی تیمساحیی بە فەلەستینییەکان دەژێت و لە ژێرەوش لە گەئیسائیلدایە!

من نە یەکەم کەسم کە ئەو قسەیە بە سەرۆک ئەردۆغان دەڵێم و نە بوختانیشی بە هەڵدەبەستم، بەڵک و زۆرلە پێش مندا سیاسەتمەدارانی تورک لە نەوخۆی تورکیادا لە پارتە بەرهەڵستکارەکانی ناوتورکیا و بە تایبەتیش بەرپرسە باڵاکانی سەر بە پارتی جەهەپە چەندین جار لە بەکارهێنانی وشەی مونافیق واوەتر زیاتر ووتوویانە کە ئەردۆغان درۆ لەگەڵ تەواوی موسڵمانانی جیهان بە گشتی و بە تایبەتیش لە گەڵ فەلەستینیەکان دەکا! جا لە نەو فەلەستینیەکانیشدا خۆ دەکاتە چاوی خۆکی فەلەستین بە گشتی و حەماسیەکان بە تایبەتی.
ئەردۆغان لە لایەکەوە بە هاوڵات و لە بەردەی موسڵمانانی جیهان بە گشتی و ناوخۆی تورکیا بە تایبەتی فرمێسک بە منداڵانی غەزەو بە خۆکی فەلەستین دەڕژێ وهەمیشە لە بەردەم مایکرۆفونەکانی دەزگا ڕاگەیاندنەکاندا بە حەماسیانە دەکەوێتە هات و هاوارو لە دژی ئیسرائیل وتاری ئاگرینیی دەدا، بەڵام لە ژێرەوەش هیچ سەروک و سیاسەتمەدارێکی موسڵمان بە قەدەر ئەردۆغان لە ئیسرائیل نزیک نیە! ئەمە ئەگەر نیفاقی سیاسیی نەبێ دەبێ چی ناولێبنرێت؟
ئەو بۆچوونانەی کە دەیسەلمێنن ئەردۆغان درۆ لە گەڵ موسڵمانانی جیهاندا دەکات!
بە نموونە: تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمانە کە ئێندامی ناتۆیە؛ لە تورکیادا ٢٦ بنکەی سەربازی ئەمریکاو ناتۆ هەیە؛ تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمان بوو کە دانی نا بە دەوڵەتی تازە دروست بووی ئیسرائیلدا لە ساڵی ١٩٤٨؛ لە تورکیادا دوو بنکەی سەربازیی ئیسرائیل هەیە یەکێکیان دەکەوێتە شاری کۆنیاو ئەوی تریان دەکەوێتە شاری ئەزمیرەوە؛ بە پێی ڕێکەوتنی ناتۆ ئیسرائیل دەتوانە سوود لە بنکەی سەربازیی ئینجرلیک کە بنکەیەکی سەربازی ئەمریکایە وەربگرێت؛ ساڵانە پێنج سەد هەزار گەشتیاری ئیسرائیلی سەفەر دەکەن بۆ تورکیا؛ تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمانانە کە هاوسەرگیری هاوڕەگەزبازیی بە یاسایی بکات؛ تورکیا تاکە وڵاتی موسڵمانە کە سێیرانگای بۆ لێشاووتەکان هەیە؛ لە تورکیادا نزیکەی ٢٦٥ مەیخانە هەیە.
هەروەها ئەوتە زۆر بە ڕوونی و بە دەنگەکی بوێرانە سیاسەتمەداری ناسراوی بەریتانیی جۆرج غالاوی لە بەردەم میدیاکانی بەریتانیادا بە گاڵتەجاریێکی تاڕادە دەڵێ:
"ئەنگەڵ ئەردۆغان لە دەربەدەریدا کاتێک کە دەری دەپێنن ڕێک پێوەندی بە بەشار ئەسەدەوە بکات لە مەسکە! بەڵام واقیعی ئەستا ئەوەمان بە دەردەخات کە دەرپەڕاندن و دەربەدەریی سرووشتیی ئەردۆغان بۆیە تالیبیبیان بۆیە دەحە نزیکترە! چونکە ئەوان

هەمیشە دڕگاکانیان بەووی هاوپەیمانە ئاستەقینەکانیاندا کراون. ئەردۆغان سەرکردەیەکی موسڵمان نیە، بەڵکو درۆترین تەماری پەیوەندیکانی لە گەڵ قەوارەی زایەنیدا هەیە.
ئەوە دیقەت بدەن و بە وردی لە کارکان و سیاستەکانی ئەردۆغان بڕوانن کە چ دەکا. بە نموونە :
ئەردۆغان تاکە سەرۆکی کەماری موسڵمانە کە مەدالیای"ئازایەتیی جولەکەکان"ی لە لەبی زایەنیستی وەرگرت.
ئەردۆغان تاکە کەسە کە پێنج جار سەردانی ئیسرائیلی کردووەو لە سەر گۆڕی هەرتزل، دامەزرێنەری زایەنیزم، وەستاوە بە ئەوەی بیر لە دەستکەوت بکاتەوە!
کەماری تورکیا لە سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەردۆغان دا ٦٠ شەست هێکەوتنی لە لەگەڵ ئیسرائیل واژو کردووەو قەبارەی بازرگانیی لە لەگەڵ ئیسرائیل گەیاندەتە زیاتر لە ٩ نە ملیار دۆلار لە ساڵێکدا!
کەسێکی ئیسرائیلیی بە بە قیزا دەچێتە ناو تورکیا، لە کاتێکدا فەلەستینیەکان لە بەردەم دڕگای کونسوڵخانەکاندا زەلیل و زەبوون دەکرێن و لە چاوەڕوانیدا ئادەگیرێن!
دووەم گەورەترین کارگەی چەکی ئیسرائیل لە جیهاندا لە تورکیادایەو سەرەڕای هەموو ناڕەزایەتیکانی ئەردۆغان بە ڕواڵەت سەبارەت بە غەزە کە هەشتا بە یەک لەحزەش ئەو کارگە چەکە دانەخراوە!
لە کاتێکدا وەڵاتانی عەرەبی بەندەرەکانیان بەووی کەشتیکانی ئیسرائیلدا دادەخەن، بەڵام تورکیا لە هێگەی دەریاوە پەداویستیکانی ئیسرائیل دابین دەکاو دەیان نەرەت و تانۆو ئیسرائیل بەندیان ناکات!
ئەدی ناوخەی تورکیا بە باس ناکەن؟ ئەدی ٢٠ بیست هەزار خانوی قەحبەخانەی یاسایی لەشفرۆشیی، لەو قاحبەخانانەدا زیاتر لە سەسەد هەزار ژنی تورک کاریان تێدا دەکات. داهاتی سالانەی ئەو لەشفرۆشیە نزیکەی ٤چوار ملیار دۆلارە بە دەبە باس نەکرێت؟
هەموو ئەو شتانە لە ژێر یاساو لە بەردەمی خەلافەتی ئیسلامیدایە!
ئەمە تورکیایەو لە ژێر دەسەڵاتی گەورەترین موناڤیقدایە!
بۆیە هەرکەسێک بە بیانووی دین و ئیسلامەتییەوە چەپڵە بە ئەردۆغان لەبدات، دیارە چاوکانی لە دەست داون و نابینێت!
تێبینی: بە نووسینی ئەو زانیاریانە سوودم لە: ڤیسبووکی ئەنار کیانپوور و وتارکانی جەرج غالاوی وەرگرتووە.

INTERNATIONAL UNION FOR MUSLIM SCHOLARS

الدوحة: ٦ شعبان ١٤٤٣هـ
الموافق: ٩ مارس ٢٠٢٢ م

بسم الله الرحمن الرحيم

الموضوع: بيان الترحيب بتطوير العلاقات التركية الإسرائيلية

يرحب الإتحاد العالمي لعلماء المسلمين بالسياسات الحكيمة لفخامة رئيس الجمهورية التركية السيد رجب طيب اردوغان الرامية لتطوير العلاقات بين الجمهورية التركية ودولة إسرائيل، مما يخدم مصالح البلدين، ومصالح الشعب الفلسطيني في الأراضي المحتلة.

ونشيد بالزيارة التي قام بها رئيس الوزراء الإسرائيلي السيد نفتالي بينيت للجمهورية التركية مؤخراً والمبادرات التي قدمها لتطوير التعاون بين بلديهما وتعزيز الأمن الإقليمي والعالمي في مثل هذه الاوقات العصيبه التي يمر بها العالم اليوم.

متمنين لهما التوفيق والسداد ولبلديهما مزيداً من التقدم والامان ولكافة شعوب المنطقة.

الشيخ الدكتور
يوسف عبدالله القرضاوي

أ.د. علي محيي الدين القرة داغي
الأمين العام

حەسەن ئازانی

زلکاوی تراپیزم و ئاسەی سۆشیالیزم.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی لە فارسییەوە بۆ کوردی: هیوا ئەحمەد

چەن دەتوانرێت تراپیزم ڕوونبکرێتەوە؟ سیاسەتکانی ترامپ هەموو یاساو پەورە باوکانی جیهانی سەرمایەداری تێکشکاند، و بۆشکی زۆری بابەت و سیاسەتکانی ترامپ، بۆتایبەتی سیاسەتە ئابوریکانی ئەو، بەوونی دژایەتیی هەیە لەگەڵ بەرژەوەندیکانی چینی سەرمایەداری، تەنانەت لە خودی ئەمریکاشدا. بەڵام سەرەای ئەوە، ئیدارەی ترامپ جێخت لەسەر بردنەپێشەوە و جێبەجێکردنی ئەو سیاسەتانە دەکاتەوە. بۆچی؟ هۆکار و زەمینەکانی سەرهەڵدان و بەدەستهاتگەیشتنی ترامپ چین؟ ئایا جیهان ڕوبەڕوی سەرکەکی

ناعەقڵانی و شت بتەوە؟ ئایا ترامپ تەنها پاشکۆیەکی بەهێزی جیهانی سەرمایەدارییە؟ بەڕاچونی من بەوشێوەیە نییە. ترامپیگەری لە قەیران و دژایەتی(تناقضات) و بنەبەستەکانی سەرمایەداری سەدەی بیست و یەکەوە سەریهەڵداوە. ئەگەر ناعەقڵانیەت و شێتیەک هەبێت، ئەوە پێویستە بە سیستەمەکەوە کە چیتر ناتوانێت بە سیاسەتە هەمیشەیی و باوەکانی درێژە بە مانەوەی خۆی بدات و خەریکە جیهان لەگەڵ خۆیدا بەرەو لەناوچون ڕادەکێشێت.

پرۆژەی ۲۰۲۵ قەپاغێک بە باڵای ترامپ

خاڵی یەکەم ئەوەیە کە سیاسەتەکانی ترامپ لەم قۆناغەدا سەرتا خودبەخود و جێگیر نین. لە مانگی نیسانی ۲۰۲۳ دا پلانێکی گشتگیر لە لایەن ڕاستڕەوترین تیۆریسیەنەکانی دامەزراوەی "هێرتج" بەناوی "پرۆژەی ۲۰۲۵" بڵاوکرایەوە. ئەم پلانە کە پێکهاتبوو لە ۹۰۰ لاپەڕە، لە گۆشەنیگای سەرکەوتنی ترامپ لە هەڵبژاردنەکانی ۲۰۲٤ و نەخشەگای ئیدارەی داهاتوی ئەودا نوسرابوو. سیاسەتەکانی ئێستای ترامپ، وەک دەرکردنی بەڵێشاوی کارمەندانی حکومەت و شوێنگرتنەوەیان بە کەسانی"دڵسۆزی" سەرۆک کامار، باڵادەستی هێزەکانی بەسەر دەسەڵاتی جێبەجێکردن و کۆنترۆڵکردنی دەسەڵاتی دادوەری و دەسەڵاتی یاسادانان، هەوڵشاندنەوەی وزارەتی پەروەردە، بینینی بودجەی توێژینەوەکانی سەبارەت بە کێش و هەواو و گەرمبونی گەی زەوی، چاندن و پاڵکەشکردنی بۆها مەسیحیەکان بە ناو حکومەت وکەمەگا، قەدەغەکردنی مافی لەباربردنی منداڵ، هەڵتکردنەوەی شوناسی کەمەگەی پاڵکەزەینە، کەمکردنەوەی بودجەی خزمەتگوزاریە تەندروستی و دەرمانیەکان(مەدیکیر و مەدیکید)، بە تاوان لەقەڵەمدانی فرەشتن و بەکارهێنانی ئامازەکانی ڕیگریکردن لە دووگیانی، بەدواداچونی "هەگزپەرستانی دژە سپی پێست"، دیپەرتکردنەوەی پەنابەرانی"نایاسایی" بەهاوکاری هێزی سەربازی و هێشتنەویان لە کەمپەکانی دەستبەسەرکردندا، پارێزبەندی ئابووری(پەڵەتیکشنیزم)، هەمویان لەسەر بنەما و بڕیاری ئەم پرۆژەیەن.
ترامپ لەسەر ئاستی جیهانی، وازهێنان و دەستشۆردنی خۆی لە دیموکرراسی لیبەرالی، بە بەرامبەرکە لەگەڵ ئەوروپا و هاوپەیمانە باوەکانی تری ئەمریکا، کشانەوە لە ڕێکەوتننامەی پاریس و هەڵتکردنەوەی بەرزبونەوەی پلەی گەرمای گەی زەوی، هاتنەدەرەوە لە هێکخراوی تەندروستی جیهانی و ئەنجومەنی مافی مرۆڤی سەربە هێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان، بایکۆتی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی

(دادگای لاهای)، بانگەشەی دەستبەسەرداگرتنی دورگەی گرینلەند، لکاندنی کەندا بە ئەمریکاوە بە ناونیشانی ویلایەتی ٥١مین، پلانی دەرکردنی فەلەستینیەکان لە کەرتی غەزە و کردنی بە کەمپگەیەکی گشتیاری، هاگەیاندنی تاریفە گومرگیەکان و باجدانان لەسەر هاوردەکردنی نزیکەی هەموو وەتانی جیهان و هتد، تەواوکرد. ترامپ لە کەمپینی هەڵبژاردنەکانی خۆیدا لەژێر فشاری ڕەخنەگران و شارەزایاندا، وە تەنانەت کۆنەپارێزەکانیشدا، کە پێیانوابوو پڕۆژەکە پێچەوانەیە لەگەڵ "سەروەری یاسا، و جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان، و جیایی دین لە دەوڵەت، و ئازادیە مەدەنیەکان، و لە نەویاندا مافی مەدەنی ژنان، و ڕەنگ پێستەکان و کەمەگەی ئەڵ جی بی تی کیو، ووتی کە لایەنگری ئەو پڕۆژەیە نیە، بەڵام دوای هەڵبژاردنی بە کردەوە هەموو هاسپاردەکانی ئەوانی خستە دەستوری کاری کابینەی حکومەتەکەیەوە. یەکە لە دیزاینەرانی سەرکی ئەم پڕۆژەیە "ڕۆسیە ڤەت" ە کە مەسیحیەکی موتەدینە و خەی وەک ناسیونالیستەکی – مەسیحی پەناسە دەکات، بەرپرسەکی سەرکیبە لە کابینەی پێشوو و ئێستای ترامپ و یەکێکە لە هاوڕکارە سەرکیەکانی.
بەمشێویە ڕەشنە ئەو مەیل و ڕەوتەی کە ترامپ بەشوێنیەویەتی ئاماستەیەکی بیرلەکراوە و کاربەکراوە نەک دەوانەیی و شتێکی تاکەکەسی. لە هەمانکاتدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە پڕۆژەی ٢٠٢٥ پڕۆژەیەکە ڕەک بە باڵای ترامپ دوریویانە. سەرکەوتنی چاوەڕوانەکراوی ترامپ لە خولی یەکەمی هەڵبژاردنەکانی سەرکایەتیدا، هاستەوترین باڵ و تیوریسەنەکانی نوخبەی دەسەڵاتداری ئەمریکای هاندا بە داشتنی پڕۆژەیەکی لەم شێوەیە. بەڵام هەشتا ئەم نەخشەسازیەی ترامپیزم وەڵامی پرسیارە سەرکەیەکەمان نەداتەوە. هەکاری ترامپیسم و پڕۆژە سوپەر هاستەوێکەی چیە؟ زەمینەی سەرهەدان و بەدەسەڵاتگەیشتنی ترامپ چین؟ سەرەک کۆمارەک کە هەموو شارەزا و خاوەنبڕوانەکان و حکومەتەکان پەنوایە سیاستەکانی بە زیانی سەرمایەداری جیهانیە.

لە تاتچەریزمەوە تا ترامپیزم

ترامپیزم دەرئەنجامی ڕەوەندێکی پاشکۆیە کە لەدوای هوخانی سەڤیەتەوە دەستیپێکرد. لە هێی سیاسیەوە، لە دوو دەیەی کۆتایی سەدەی هابردودا، دەستبەرداربونی تەواوەتی لە بەرپرسیاریەتی حکومەت لەبەرامبەر کەمەگا و وەتانی خشگوزەران و خزمەتگوزاریە کەمەیەتیەکان، کە بەهەی کاریگەری پشەویەکانی بزوتنەوەی

کرێکاریی و بزوتنەوە مافخوازەکانی دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە جیهاندا بەدەستهاتبوو، بوو بە مایل و خواستی سەرکی بەرژوازی جیهانی. سەشیال دیموکراسی جەری ئەسکەندناڤیایی و پارتە سۆسیالیستەکانی ئەڵمانیا و فەڕانسا بەرەو پراوێز بران و ڕاستڕەوترین باڵەکانی بەرژوازی لە ئەژئاوا و هەموو جیهاندا مایدانکیان بەدەستەوگرت. سەرهەڵدانی تاتچەریزم و ڕێگانیزم لە کۆتایی ساڵەکانی پێش هەڵوەشانەوەی سۆڤیەت زمینەی بۆ ئەم ئاڵاستەیە خۆشکرد.(دامەزراوەی هەرتج لەسەردەمی ڕیگاندا دامەزرا). سەربەرزکردنەوەی ئیسلامی سیاسی لە ئەژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرئەنجام و ئاکامی ئەم وەرچەرخانەی ئەئژئاوا بوو بەرەو ڕاست. لە ڕاستیدا تاتچەر و ڕیگان ئاڵاهەڵگری فەلسەفە و دیکترینکی سیاسی بوون کە لەژێر ناوی نیولیبرالیزم و نیوکۆنسەرڤەتیڤدا، هەموو جیهانی سەرمایەداری دوای سۆڤیەتی لە ئەژئاوا و ئەژهەڵاتدا گرتەوە. لە ڕوانگەی ئابوریشەوە، "فریدمانیزم" قوتابخانەی ئەم مایل و ئەوتە بوو.

ئەڵە ئەم ئەوتە لە درێژەی ئەوەندی لەژیکی خۆیدا گەیشتووە بە نکۆلیکردنی تەواوەتی لە لیبراڵ دیموکرراسی. مایپوچی و شکستی "فریدمانیزم" تەواوی سەرکی ئەم ئەوەندەیە کە لە ساڵی ٢٠٠٨ دا بناغەکانی جیهانی "سەرمایەداری بازاڕی ئازاد" و دکترینەکانی کە لەسەر ئەو بنەمایە بنیاتنرابون هەژاند. کاپیتالیزمی دوای ٢٠٠٨ سیستمێکە کە لە ڕووی تیۆرییەوە دکترین و ئاسای سیاسی خۆی لەدەستداوە. تەواوی ئازادی و دیموکراسی و مافی مرۆڤکەی بەرژوازی لە نەوچون و نەمان، بە چینی سەرمایەداری جگە لە پیرزکردنی سود و قازانجی ژمارەیەکی کەم کە هەموو ئەژێک سەروەت و سامانکیان لە زیادبوندایە و ژمارەیان کەمتر دەبێتەوە، شتکیتر نەماوەتەوە.

نەزمی نوێی دوای سۆڤیەت، هەژمونخوازی میلیتاریستی ئەمریکا، پاهەڵدان بە موعجیزەکانی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد زەر پێش قەیرانی ٢٠٠٨ کۆتایی پێهاتبوو. بەشیزم(ڕەبازی جەرج بەش) و ئۆپراسیۆنی "شۆک و تەقاندن" شکستی هێنابوو، وە ئۆباما ناچار بوو لە ڕابەرایەتیکردنی سەرمایەداری بازاری ئازادەوە بە کورسی دواوە و "بەرەو شوێنی دروستی مێژوویی خۆی" پاشکشە بکات. ئەم دۆرەیە بەرزەخێک بوو کە خاوەنبەچون و بەاوکراوە ستراتیژیکانی جیهانی سەرمایەداری هاوشێوەی "ئیکۆنۆمیست" بە "بیماری دیموکراسی" ناویان دەبرد و بەشوێن ڕێگاچارەوە بون بۆ تیمارکردنی. ئەڵە ئەم بیمارە مردوە و ترامپیزم سەرقاڵی بەڕێوەبردنی مەراسیمی کفن و دفنیەتی. لە دوای بەخاکسپاردنی لیبرالیزم لە ڕێگەی نیولیبرالیزمەوە ئێستا کاتی بەخاکسپاردنی نیولیبرالیزمە لە ڕێگەی فاشیزمەوە. تەواوی

جومگەکانی دیموکراسی لیبرالی لە جیاکردنەوەی دەسەڵاتکان و بگرە تا بازرگانی ئازاد، لە ئازادی ژنانەوە بگرە تا مافی مرۆڤ بە فەرمی و بە ئاشکرا هەڵدەکرێتەوە تا سیستمی سەرمایەداری درێژە بە مانەوەی خۆی بدات.

ئابووری سەردەمی گوزار بە فاشیزم

ترامپیزم بە پێچەوانەی فاشیزمی هیتلەری و تاتچەریزم هەڵگۆچارێیکی نییە بە دەرچون لە قەیرانی هەمەلایەنەی چینەکەی خۆی. هیتلەر توانی ئابووری داوخاوی ئەڵمانیا دوای جەنگی جیهانی یەکەم زیندووبکاتەوە، و تاتچەر و ڕیگان جەبەجێکارانی "فریدمینیزم" بوون یەعنی تیوریەک کە وەڵامی بە پێداویستیەکانی سەرمایەی دارایی دوای سەردەمی جەنگی سارد دەدایەوە. بەڵام پارێزبەندی ئابووری(پەڵەتیکشنیزم) ترامپ، نەک هەر وەڵام بە پێداویستیەکانی سەرمایەداری سەدەی ٢١ نادات‌ەوە، بەڵکو بەتەواوەتی لە دژایەتیدایە(تناقض) لەگەڵیدا. سەرمایەداری سەردەمی ئەمڕۆ ناتوانێت بە چوارچێوەی بازاڕی ناوخۆ بگەڕێتەوە. جیهانگیری "گلۆبالیزم"، بە پێچەوانەی "فریدمینیزم" یەک تیۆری یان دکترینی ئابووری نیە بەڵکو پێداویستیەکی کارکردنی کاپیتالیزمە کە مەیدانی چالاکیەکەی هەموو جیهانە. تەنانەت سەرمایەداری تازەپێگەیشتوی ئەورووپا لە سەدەی ١٧ دا کە دامەزرێنەری دەوڵەتە – نەتەوەیەکان بوو لەسەر بنەمای بازرگانی جیهانی و دەزگەوە جیهانیەکان کە بوو بەهۆی دەزگەوەی ئەمریکا و ئوستورالیا و نیوزلەند، بەدەسەڵات گەیشت. کۆلۆنیالیزم، و زاڵبون بەسەر زەوی و سەرچاوەی تری سامانی وڵاتەکان و هەناردەکردنی کاڵا و سەرمایە بە هەموو گۆشەیەکی جیهان، بنەما و دوانەی گۆشەی سەرمایەداری جیهانی هێژاوا بوون. ئەمڕۆ ئەم هێزانە گەیشتوون بە کاردابەشکردنەکی جیهانی سەرمایەداری. سەرمایە چەند میللیەتە مالیەکان قازانجی خەیاڵی خەیان، لەسەر بنەمای دەستی کاری هەرزانی کرێکاری چین و بەنگلادش و هیندستان، بە ناونیشانی بەرهەمهێرانی کاڵا وپێداویستیەکانی بەکاربردنی کرێکاران و جەماوەری خەڵک لە هەموو وڵاتەکاندا، گۆشەی فۆڵکی لە بەرهەمهێنانی هێزی کاردا بەهۆی بەکۆمپیتەریکردنی بەرهەمهێنان و شێوەسازی پیشەسازی چوارەم لەسەراسەری جیهاندا، دەسەڵاتی دامەزراوە جیهانیەکانی وەک بانکی جیهانی و سندوقی دراوی نێودەوڵەتی لەسەر کارکرد و پەیوەندی سەرمایەکان لەهەر چوار گۆشەی جیهاندا فەراهەمدەکات. سەرمایەداری سەدەی بیست و یەکەم هیچ سنورێکی نییە، و ئەگەر هوبووی قەیرانێکی درێژخایەن بەتەوە بەهۆی گلۆبالیزمەوە نییە بەڵکو بەهۆی

قیرانکاویە کە تەنها بە تێپەڕین لە گلۆبالیزم و دابەشکردنی کاری جیهانی سەرمایە دەتوانرێت چارەسەر بکرێت. وە ئەم تێپەڕاندنەش تەنها بە گوزار لە پێوەندیە سەرمایەداریەکان دەبێت.
لە دەخێکی ئاوهادا بانگەوازی ترامپیزم بە سنورەکان و دروشمی"گەڕاندنەوەی گەورەیی ئەمریکا" ڕەگەچارەی ئابووری نییە بەڵکو هەوڵدانێکە لە پەناو هاوئاهەنگکردنی سەرخانی سیاسی ئەمریکا لەگەڵ هەزی ئابووری چەند مەڵتی ملیاردێرەکی ئەمریکا.

شەک و تەقاندن" بەشەوازی ترەمپ"

سەرهەڵدانی ترامپیزم و بە دەسەڵاتگەیشتنی ترامپ لە ڕوانگەی پەکهاتەی حکومەتەوە، گەینی سیاستەمدارانی چینی سەرمایەدارە بە خودی سەرمایەداران خۆیان. لەژیەکی نەگوتراو ئەمەیە کە: ئەگەر ٣ ملیاردێر لە ئەمریکا کە بە ئەندازەی پەنجا لەسەدی کەمەگە سەروەت و سامانیان هەیە کەواتە بۆچی خۆیان یان سیاستەمدارانی هاوفکر و هاوشێوەی خۆیان کە هەنبژێردراون، بەڵکو کەدراون، نەبنە نوێنەری سیاسی کەمەگە؟ دە لە ملیاردێرە یەکەمکانی ئەمریکا کە لە ڕوی دارایێوە پشتیوانی کەمپینی بانگەشەی هەڵبژاردنی ترامپیان کرد، بە هەڵبژاردنی ترامپ ٦٤ ملیار دۆلار قازانجیانکرد. تەنها ئیلۆن مەسک کە ٢٩٠ ملیۆن دۆلاری بەخشی بە کەمپینی بانگەشەی هەڵبژاردنی ترامپ، لە دوای هەڵبژاردنی ئەو ٣٠ ملیار دۆلار چەتە سەر سەروەت و سامانەکەی. مامەڵەیەکی خراپ نییە! وە بەگومان ئەم مامەڵە شیرینە تەنها بۆئەمە کەتایی نایەت، ئەمە وەبەرهێنانێکی درێژماوەیە لە حکومەتێکدا کە کەدراوە، تا لانی کەم بە ماوەی چوار ساڵ ڕاستەوخۆ لە خزمەتی یەک لەسەدی کەمەگەدا دەبێت.
تەواوی ئەم بازرگانی هەڵبژاردنە بە بەرچاوی خەڵکی ناڕازی لە دەخی ئەستا بەڕوودەچێت. مەڵتی ملیاردێرەکان کە خۆیان دەستیان بەسەر کاروبارەکاندا گرتووە، سیاستەمدارە باوەکان(تەقلیدی) بەوە تەمەتبارەکەن کە بەرپرسیارن لە کەشە وگرفتکانیان، هەربۆم هەکارە دەنگی جەماوەری خەڵک کە بەدەست نائارامی ئابووری و بارودۆخی سەختی ژیانەوە دەناڵینن و لە سیاستەمدارانی پارتە باوەکانی چەپ و ڕاست بێئومێد بوون، بۆخۆیان ڕادیکەشن و … ئیتر بەمە حکومەتی خۆیان دەهێننە سەرکار!
ئیدارەی ترامپ حکومەتی پارت و سیاستەمدارە تەقلیدی و ئاسایی و ناسراوەکانی ئەمریکا نییە، بەڵکو حکومەتی خودی سەرمایەدارە ملیاردێرەکانە. ئەستا دیموکراتەکان سەرقاڵی شیکردنەوەی هەڵەکانیانن و کەنسەرقەتیڤەکانیش کە زەرینەی کورسیەکانی

ئەنجومەنی پیران و نوێنەرانیان بەدەستهێنا، وەک ئەو هەڕەشانەیان لەهاتوو کە ئاغاکەیان بەدەستهێنات گەیشتوە، و سەریان کزکردوە و نەخشی مارکی پلاستیکی دەبینن لەسەر بەیارەکارگێیکانی ترامپ.

بەڵام ترامپیزم نەک هەر وازی لە سیاستەمدارانی تەقلیدی و باو هێناوە، بەڵکو پەکهاتەی تەقلیدی حکومەتیشی خستەتە لاوە. ترامپ خۆی بە پاشا ناودەبات و وێنەی تاج لەسەری خۆی بەاودەکاتەوە. سوێتانەک کە لەبەردەم کامەراکاندا بەدەرکردنی فەرمانی جێبەجێکردن، بڕیارەکانی کە کاریان باشترکردن و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی خەڵکە هەر لە فڕیۆن و پڕوردەوە تا خزمەتگوزاری تەندروستی و بیمە کۆمەڵایەتیەکان سنوردارکات یان دایاندەخات، لە پەیماننامە نێودەوڵەتیەکان دەکشێتەوە، داب ونەریت ویاساکان پشێل دەکات و هەموو بەها و داواکاریەکان تەنها بەیەک دروشم دەگۆڕێت"زیندوکردنەوەی گەورەیی ئەمریکا"! بزوتنەوەی ماگا"MAGA" لە ڕاستیدا بزوتنەوەیەکە دژی هەموو بەها و سیاستێکە کە بەنی بەرپرسیاریەتی لەبەرامبەر کۆمەڵگا و جەماوەری خەڵکدا لەبەت."ئەمریکا" لە دروشمی "زیندوکردنەوەی گەورەیی ئەمریکا" دا تەنها ناوێکی هەمزی ملیاردەرەکانی ئەو وڵاتەیە. بەڵام ئایا سیاستی پارێزبەندی(پڕۆتیکشنیزم) ئابوری بە زیانی ئەم مەیتی ملیاردەرانە نییە؟

هەموو حکومەتەکان و شارەزایانی ئابوری جیهانی هاوڕان لەسەر ئەوەی کە باج و تاریفە گومرگیەکانی ترامپ جیهان بەرەوو پاشەکشەیەکی ئابوری دەبات. لە بەرامبەردا، ترامپ بانگەشەی ئەوە دەکات کە تاریفە گومرگیەکان وەبەرهێنەران و سەرمایگوزاران ناچاردەکات کە بێن لە ئەمریکا وەبەرهێنان بکەن، بەڵام ئەمە جگەلە بانگەشەیەکی پووچ هیچیتر نییە، چونکە هەکارە ئابوریەکان مەیدان و بواری وەبەرهێنان دیاریدەکەن نەک ئیرادەی حکومەتەکان. مایکرۆسافت و ئەپڵ و جەنەراڵ مۆتۆرز و فەرد و پیشەسازی ئەلیکترۆنی و دەیان کەرتی تری بەرهەمهێنان و خزمەتگوزاری دەچن لە وڵاتانی تردا وەبەرهێنان دەکەن چونکە بەدوای قازانجی زیاتردا دەگەڕێن. ئەگەر بتەوێ ئەو سەرمایەی کە بە دەرەوەی ئەمریکا کۆچیانکردوە بگەڕێنیتەوە، ئەوا قازانجکانیان و سەرئەنجام توانای مانەویان لە بازاڕی کێبەکێی جیهانیدا دەخەیتە مەترسیەوە. ئەم ڕەگایە نەک هەر نابەتە هەی گەورەیی ئەمریکا، بەڵکو بە لاوازی زیاتری ئەمریکا کۆتایدێت. لە ئێستادا بازاڕی بەرسەی ئەمریکا تەنها لە ماوەی دوو هەفتەدا دوای ڕاگەیاندنی تاریفە گومرگیەکان ٦.٦ ترلیۆن دۆلار بەهای خۆی لەدەستداوە.

ترامپ لە وەڵام بە گاڵتەجاڕانیدا دەڵێت ئەم دۆخە کاتییە و بە زووبی ئابووری ئەمریکا گەشە دەکات. بەڵام لێرەشدا مەبەست لە ئەمریکا بەواتای مەیتی ملیاردێرەکانە؛ ژمارەیەک کەسی کەم کە ئامادەن ئاگر لە جیهان بەردەن تا بەرژەوەندیەکانی خۆیان بپارێزن. مەبەستی ترامپ لە "چاوەڕوانبن دۆخەکە باش دەبێ" ئەوەیە، ئەگەر چی جیهان لە ئاگری قەیران و پاشکەشدا بسوتێ، بەڵام سەرئەنجام مەیتی ملیاردێرەکانی وەک ئیلۆن مەسک و تەواوی هەرەمی دارایی ئەمریکا لەم شۆکە ئازگاریان دەبێت و دەوڵەمەندتر و قۆڵتر دەبن.
بەڵام لایەنی گرنگتری پارێزبەندی ئابووری(پۆتێکشنیزم) ترامپ، کاربردی سیاسیەتی. ئەو بەدور دەزانرێت کە ترامپ و داڕێژەرانی پڕۆژەی ۲۰۲۵ بۆ دژایەتی نەوان پلانی ئابووری خۆیان و کارکردی جیهانی سەرمایە نەزانن، بەڵام بەردەوام جەخت لەسەر پارێزبەندی ئابووری و تاریفە گومرگیەکان و هتد دەکەنەوە چونکە ئەمە کاربرد و بەکارهێنانێکی سیاسی دیاریکراوی بۆ ئەوان هەیە. ئەمە جۆرێکە لە "شۆک و تەقاندن"ی ئابووری. بۆشیزم(گەمەبازی جۆرج بۆش) بۆ هێرشی سەربازی بەسەر عێراق و ئەفغانستان دەیویست جیهان بخاتە ژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی ئەمریکاوە، ترامپیش بۆ هێرش بەسەر ئابووری جیهان دەیەوێت بەهەمان ئامانج بگات، بەڵام ئەو کلیلە بۆ ئەم قفڵە نابێت.کۆشکی ترامپییەکان ئەوەیە کە دەتوانرێت سەدام حوسێن لەناوببرێت بەڵام ناتوانرێت گەمەبالیزم لەناوببرێت."شۆک و تەقاندن" یەک کە ترامپ باسی دەکات تەنانەت لە بۆشیزم بەهودەتر و ناکامتر دەبێت.
بەمشێوەیە ئەم سیاستانە کە تەنانەت بۆ خودی چینی سەرمایەداریش هیچ لۆژیکێکی ئابوریان نییە، بۆشکۆ لە خۆبەزلزانی و زێرداری سەرمایەدارانێک کە دەیانەوێت دەسەڵاتی ئابووری خۆیان وەک ئامازێکی هێزمونی سیاسی بەکاربهێنن. ئەمریکا خاوەنی بەهێزترین ئابووری جیهانە و ترامپ دەیەوێت ئەم کاریگەری و هێزمونە بخاتە خزمەت یەک هەرەمی مەیتی ملیاردێر لە پێناو سەپاندنی سیاستێکانی بەسەر جیهان و کەمەگاکەی خۆیدا. شا ترەمپ، نێک بگەڕێ پێویستیەکانی ئابووری سەرمایەداری جیهانی و شانبەشانی هاوپەیمانەکانی، بەڵکو بەدژایەتیکردن و سڕینەوەی ئەوان، دەیەوێت قسەکانی خۆی بسەپێنێت، ئەمەش بەمانای چەسپاندنی هێزمون و هێزی ئەمریکا کە بۆشیزم بۆشوێنیەوە بوو بەڵام بۆشوێنێک نەگەیشت.
هەروەها لێرەشدا، تاکتیکی بەسەریەکداماندنی سیستمی ئابووری بەرژوا لیبڕاڵی لە خزمەت ئیستراتیژی بەهێزترکردنی مەیتی ملیاردێرەکاندا دەبێت. بەو ئومێدەی تەنانەت ئەگەر ئابووری جیهانیش داوخا، ئەوا چەند ملیاردێرێکی کەم کە لە پاشماوەی پاشکۆی

جیهان سەربەرزدەکەنەوە، دەبنە دەسەڵاتدارانی ئایندەی جیهان. بریارە پرۆتیکشنیزمی(پارێزبەندی ئابووری) ترامپ نەک گۆشەی سەرمایەداری ئەمریکا، بەڵکو دەسەڵاتی بەکابووری ملیاردێرەکان کە تەنها لە سەدا یەکی هەموو جیهان پێکدەهێنن، مسۆگەر بکات. ئەم ئاسەی ترامپ-پۆژەی ۲۰۲۵ یە بە ئایندە. وەکو ئەو قۆشانەی کە چاوەڕوانی گەیشتنی هۆزی قیامەتن تا خەیان ڕزگار ببن، ترامپ ئاگر لە جیهان بەردەدات تا ملیاردێرەکانی جیهان ببنە ملیاردێرتر.
ئەم سەرمایەدارییە بەجۆرێک گەندەڵ بووە و بە بنبەست گەیشتوە کە تەنانەت ناتوانێت بەرگەی سەرەتایترین مافی خەڵک بگرێت و سەری بە دەر ودیواردا دەکێشێت تا دەرچەیەک هەبێ بۆ پێشەوە بدزێتەوە. بەڵام جیهانی شارستانی لەبەرامبەر ئەم کارەساتەدا، ئەم سەرمایەی ئاخر زەمانەدا، ئاسەیەکیتر دەخاتەوە.

ئاسەی سۆشیالیزم

ترامپیزم، تەنانەت بەرگریکردن لە بنەڕەتیترین و سەرەتایترین داواکارییەکان و مافی خەڵک بە ئەرکی چەپ دەزانێت. وەختێک ترامپ و شاگردەکانی، جۆ بایدن و کامیلا هاریس بە کۆمۆنیست ناودەبەن، ئەوا دوژمنایەتی خەیان تەنانەت لەبەرامبەر میانەڕەوترین ئەحزاب و مەیلە لیبراڵیەکاندا دەردەبڕن. بەرژوازی هەرچی زیاتر بەرەو ڕاست وەربچەرخێت، تۆگەیشتنی کۆمەڵایەتی و مەیدانی چالاکی چەپ بەرفراوانتر دەبێت. بە تەواوینی شا ترامپ تەنانەت بەرگری لە دەستوری بنەڕەتی ئەمریکا چەپڵەویین. بەرگری لە ئازادی حەبی ڕەگریکردن لە دووگیانبون، بەرگریکردن لە جیاکردنەوەی دەسەڵاتکان، بەرگریکردن لە ئازادی هۆزنامەگەری، بەرگری لە هەرشەویکی دەسەڵاتداریەتی دەستە جمعی، چەپڵەویین. ئەمە کۆمۆنیزم دەبێت نوێنەرایەتی ئەم چەپڵەویینە بێت. جیهانی شارستانی پشتیوانی بە بەرگری لە ئازادی و مرۆڤایەتی و مەدەنیەت بێتە مەیدان، وە ئەم جوڵانەوەیە هەر ئێستا دەستیپێکردوە. هۆزی پشتر خەڵکی ئەمریکا لە سەدان شار زیاتر لە ۱۲۰۰ خۆپیشاندان و کەبونەوە لەسەر شۆقامەکانیان دژ بە حکومەتەکەی ترامپ و سیاسەتکانی ئەنجامدا، و ئەم خۆپیشاندانانش زیاتر هوو لە فراوانبونە. وتارکانی "بەرنی ساندرز" و" ئەلیکساندریا ئوکاسیو کورتیز" لە شارە جیاوازەکانی ئەمریکا هەموو هۆزێک دژ بە هەرەمی ترامپیزم خەڵکی زۆرتر دەنێتە سەر شۆقامکان. هاوەڵکانی ئیلۆن مۆسک کە بە خەرجکردنی بودجەیەکی ۲۰ ملیۆن دۆلاری دەیویست زەمینە خۆشبکات بۆ

هەڵبژاردنی لایەنگرێکی ترامپ بۆ ناونیشانی دادوەری دادگای باڵای ولایەتی ویسکانسین شکستێخوارد. ئۆگرێکی زۆر کە کەماریەکانی لایەنگری ترامپ لە هەڵبژاردنەکانی نیوەی دووەمدا زۆرینەی هەردوو ئەنجومەنی کۆنگرێسی ئەمریکا لە دەستبدەن، بەڵام تەنها ئەمانە بەس نیین. پاشکۆیی دەستەی دەسەڵاتداریەتی بەهێزترین هێزی ئابووری و سەربازی جیهان لە دیموکراسی لیبرالی ناتوانرێت بە ئاسەی دیموکراسی وەڵامبدرێتەوە. گەڕانەوە بۆ سیاسەتمەدارێ باو و تەقلیدیەکان هێگاچارە نیین؛ ئۆگەر ببوایە، دیاردەیەکی وەک ترامپیزم هەر لە بنەڕەتەوە جێگایەکی بۆ گۆشەکردن پەیدا نەدەکرد. ئەمریکا و جیهانی سەرمایەداری دوای سەردەمی ترامپ لە هەموو کات زیاتر ڕووبەڕووی دژایەتیەکی(تناقضات) زۆر پایەییتر و بەربڵاوتر دەبێتەوە. دژایەتییەک کە لە هەموو کات زیاتر و ئاشکراتر بێتوانایی دەسەڵاتی لەسەدا یەکەکان دەردەخات لە بەدیهێنانی تەنانەت سەرەتایترین مافەکانی لە سەدا نەوەت و نەی خەڵک وکەمەگە.

جیهانی شارستانی دەبێت دەست بە ریشە بگرێت، ڕیشش هەمان سیستمی سەرمایەداریە کە لە پێناو مانەوەی خۆیدا پەویستی بە دیماگۆجیەتێکی خەسڵەتنی وەک ترامپ هەیە. وەڵام بە گەڕانەوەی سەرمایەداری بە دەسەڵاتی هەڵەمی و دەسەڵاتی ڕەهای کەسانی وەک ترەمپ و پۆتین، تەنها دەتوانێت ڕەتکردنەوەی دەسەڵات و حکومەتی سەروو خەڵکی بێت. وەڵامی ئەم بارودۆخە تەنها بە بەشداریکردنی هەموو هاوڵاتیان لە بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی کەمەگا و ڕەکخستنی بەرهەمهێنان بەجۆرێک کە بە دابینکردنی خۆشگوزەرانی هەموان بێت نەک تەنها بە قازانجی کەمایەتیەکی موفتەخۆر.

پەویستە لەبەرامبەر پاشکۆیی دیموکراسی لیبرالیدا تێپەڕین بێت بەرەو دیموکراسی ڕاستەوخۆی خەڵک، لە بەرامبەر نکۆلیکردنی ئازادیە سیاسی ومەدەنیەکان هەڵوەشاندنەوەی زۆرەملێی ئابووری و ئازادی و ڕزگاری ڕاستەقینەی هەموو مرۆڤەکان بێت لە کۆیلایەتی بەکرێگرتە. لەبەرامبەر سنوردارکردنی دەسەڵات و بریارەکان لە دەستی یەک کەسدا، پەویستە پەرچەمی گەڕانەوەی بەیار و دەسەڵات بە مرۆڤەکان و لەبەرامبەر کەمەگەی مەدەنیەدا کەمەگەی ئینسانی بەرزبکەینەوە. هیزی بەرهەمهێنانی مرۆیی بە پاشپشتی شۆڕشی پیشەسازی چوارەم و توانایی پەیوەندیگرتنی ڕاستەوخۆی خەڵکی جیهان لەگەڵ یەکتر لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە، لەهەرکاتێک زیاتر زەمینەی ماددیەکانی جێبەجێکردنی سۆشیالیزمی فەراهەمکردوە. زەلکاوی ترامپیزم پەویستە و دەتوانرێت بە هیرشی سۆشیالیستی وەڵام بدرێتەوە.

٦/٤/٢٠٢٥
وەرگێڕانی لە فارسییەوە بۆ کوردی: هیوا ئەحمەد

قەشەنگترین نەفرەت.. شیعر/کاوە عوسمان عومەر

سوتان بە حەزی عیشقەکەوە و بە دەنگ بیت لەی
چی تراژیدیایەکی مەزنە بەسەر خەمانا دەنین
گارسیا لۆرکا

ئای لەو رۆژەی
دەستبەرداری گزنگ و
عیشق و زەریا بووم
ئیتر ئەی وەرزە
تەپڵەیوکانی تەمەن
بەباکم لە گریانی بە هەودای
هەورەکانی پایز، لە سوتانی
دارستانە تەنیاکانی هاوین
لە خوێی مەرگە سەوزەکانی بەهار
لە تەزینی پەنجە
نازدارو ناسکەکانی
قەدو پەلی ئەو دارانەی
وەک کریستاڵ
بەسەر چەگە بەستووکانی ڕۆژەکانما
شەبونەتەوە
دەزانم
دەکرا ڕۆژگارەکانم
قەشەنگ تر بونایە
لە خاچدام
لە بەردەم میحرابی بێزەیی
خانمێک لە گەو کەپە
بە بێزەیانە تر بوایە

لازوردی دڵ پڕمەیی ترو
زایەڵی گیتاری ڕەحم
سازگار تر بوایە
ئای !دەروازە ڕووشەنکراوەکانی
ئەو ئێوارانەی
بە نەو ڕۆژەوە بەردە مەڕەیەکان
بە چرایەکەوە
بەرەو کەنارە تەمەڵگرتوەکان ڕۆگەم ئەگرت
شەوان وەک سەفیەکی سپیپۆشی
ڕوخسار پڕ لە نوری عیشقی پیرەز
ئارامم ئەگرت
بە دوای سەراخی تارمایی
شازادەیەک
لە نێوان ڕاستی و ناڕاستی
نیوە شەوکی زومردی دەر ئەکەوت
ئای لەو ڕۆژانەی
کە ئارەزووی ئەبەدیەت
لام وابوو
وەک کانیەکی بە خوڕ
لە ناخما ووشک ناکات
گەرچی هیچ گوڵێک
وەفای بە چنگە خڵێی عاشق نەبووە
هیچ ئەفسوونێکی هەڵهاتن
بەرەو شاڵیەک
لە شادومانی ڕۆها
تا سەر نەبوو، ئەفسووس
لە تەکەای هەموو ئەو پەلکەزێڕینە بەهەشتیانەی
بزە و خەندەکانی ئەوی ئەهێنا
کوا ئاسەواری
خەوەتە غەمگینەکان
لە بەردەم نووری هەموو ئەو مانگە شەوانە
ڕوخساری خەمناکمی تارا پۆش ئەکرد
جوانی مەڵەکانی سەرگوزشتەی ژوانێکی
نەو گەژنەو سەرابی سەفەرێکی دوریش
تابلۆیەکی بەهودە بوو
چەند گەمژەیی بوو
واتەبگەیت

یاری شیعر
و حیکایەتێ بە چۆکانی منداڵی
لە نەو گژو گیای ناسکی
ژێر زیوە بارانە
تا هەتا هەتا بمێنێ
ببینێ ئەی بەخشندەیی
جێپەی پەهەورازی نەو ئاگری بریسکاوی
چیای تەنیاییم گرتوە
ئەم بەندەرە ئەرخەوانێ
دوا مەنزڵگەی وونبوونم…و
دوا مەشخەڵی زەردەپەڕەکی دەپە
بە کەچی نەورەسێ عاشقەکانم هەڵگرتوە
دەزانم ژیان جارێکی تر
هەڵەکی تری وونبوون و
سەرەتایەکی ترم ناداتێ
منیش بەباکم
بە کاتژمێرە لمینەکەی تەمەنی وەریوم
ئەوەتا، لە بەندەری تەمەچنی ئەمشەوی سەفەرا
ستایشی یەک بە یەک
لە بیرەوەریە فرمێسکاویەکان ئەکەم
دەزانم لە بە سەراخی ئەوێک
لە تەم وخەیاڵ و سەراب
سەرهەڵگرتن
مەستترین وونبوون..و
قەشەنگترین نەفرەتێ

وێنەکێ کارەکی هونەری فەتەگرافەر بەریتانی
Lee Watts – Lees Design
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگەراوە

شیعر/کاوە عوسمان عومەر

نەرینەیی لە کۆمەڵگای کوردیدا.. نووسینی: بەکر ئەحمەد

پێشەکییەکی کورت:
ئەم نووسینەی بەردەستتان، وەڵامدانەوەی منە بە ڕۆژنامەی "هاوت" لە بڕانبەر ئەو پرسیارەدا کە بە منییان ناردبوو کە تەوەرەکی تایبەت بوو لەسەر: " ئایا ئەدەبی کوردی توانیویەتی هەژموونی زمانی نەرسالاری لە نووسینی دەق تێپەڕێنێت؟هەکارە بنەرەتییەکانی هەمژموونی زمانی نەرسالاری لە ئەدەبی کوردیدا چین؟ بە بروای تۆ چی بکرێت بۆ ئەوەی دەسەلاتی هەژموونی ئەو زمانە تێکبشکێنرێت؟

بە بروای من وەلامی ئەم پرسیارە هەروا سانا نییە. خودی زمان کایەیەکی فراوانە کە تیایدا وشە، دەستەواژە و ئاماژەکان هەنگاوەژدەکرێن بەو بەها و پەوەرە کولتوری و ئایدیۆلۆژیانەی زمان خۆی تیا دەبینێتەوە.
لە زمانی چینەکدا، یەکێک لە زمانەکانی باکوری خۆرئاوای باکوری ئەمریکادا دەربڕینێکی لە چەشنی
"ئەو پیاوە هارە، منالە فەقیرەکەی کوشت."، دەبێتە : " هارێتی پیاوەکە فەقیری منالەی کوشت". لێرەدا وشەی فەقیر ئاماژە نییە بۆ دەخێکی ئابووری کە نەبوونی ئیمکاناتە مادیی و مەعنەوییەکان دروستی دەکات. بەڵکو فەقیری بەمانای ئەو دەربڕینەی کە لە زمانی کوردیدا بە وەسفکردنی کەسێک کە سالارە و بەدەنگە و تەواو بارگاویە بە هەموو مانا پەزەتیڤەکان. "بە ڕاستی باوکی فڵانە کەس پیاوێکی فەقیرە." ئەوەی کە وشەگەلێکی وەک " هار، هارێتی، فەقیر و فەقیری" مانای دەلالاتی جیاواز لەم دوو دەستەواژەیەدا دەداتەدەست، لە جیاوازبوونی ماناکانی هارو هارێتی، فەقیر و فەقیریدا نییە لە پلەی یەکەمدا، بەڵکو لە بەکارهێنانی کەمالایەتی ئەو وشانەدا هەیە لە ناو کەش و هەوای ئەو کولتورە جیاوازانەدا کە بەهای کەمالایەتی جیاواز لەسەر هار، هارێتی، فەقیر و فەقیریدا دادەنێت. بەڵام ئەم نەرسالارییەی کە لە زمانی کوردیدا باسیلدەکرێت، کەمتر تیشکی خراوەتەسەر و زیاتر سیمای پیاوێکی دڕندەی هەیە وەک لەوەی سیستەمێک بێت کە مێیتی و نێریتی لەناو تێکی بڕینی کەمالایەتیدا بەرهەمدەهێنێتەوە. بەیە وەلامی من بۆ لەوەی لە زمانەوە دەستپێبکات، ناچارم دەکات لە خودی نەرسالارییەوە دەستپێبکەم و

دواتر بگەمەوە ناو کایەکانی دیکەی ئەدەب، هونەر، ریکلام و گرانی.
بەڵام هەرچەندەک بمەوێ دەستپێبکەم، ناتوانم "کتێبی ملوانکە"ی شیرکۆ بێکەس فەرامۆش بکەم کە تێنیشاندەرێکی گەورەی ئەم باسەیە لە کۆنتێکستێ کوردیەکەیدا.

کتێبی ملوانکە، پرۆژەیەکی کامڵی شاعیرێکە کە دەیەوێ پرسی یەکسانی لە پرۆژەیەکی سەرتاپاگیردا و لە نیشتیمانێکی دروستکراوی دیکەدا بسازێنێتەوە کە سنووری نیوان ڕەگەزەکان جێگایەکی ئاوتە لە ژیانی ڕۆژانەیادا داگیرنەکات و ئینسانبوون پێوەرو شوناسی ئەوان بێت ، نەک نێر یاخود مێ بوون.
ئەگەر شیرکۆ لە قەسیدەی "ئەستا کچێک نیشتیمانمە" بە شێوەن نیشتیمانێکی تراویە بە ژیانی ئینسانەکان کە دوورە لە پێناسە ناسیونالیستییەکان ، ئەوا لە "کتێبی ملوانکە"دا، کچێکانی نیشتیمان دەخاتەوە ئەو شوێنەی کە نیشتیمانی تازە دەخوازێ چۆن بن. شیرکۆ بەم هەنگاوەی گورزێکی کوشندە لەو درێ گوریە دەدات کە لەناو بزووتنەوە ناسیونالیستییەکانی دنیادا ڕەواجیپەیدەردە کە گوایە: تا نیشتیمان ڕزگار نەبێت، رزگارکردنی ژنان مەحاڵە. کتێبی ملوانکە چەند ساڵێک بەر لە نووسینی "ئەستا کچێک نیشتیمانمە" نووسراوە و پەیامی دەر بە دەری حەکایەتی ملوانکەکان هیچ شتێک نییە جگە لە دەستکاریکردنێکی رادیکالانەی شیعری بە پەیوەندی نیوان یەکسانی و رزگاری ژنان لەگەڵ رزگارکردنی نیشتیماندا.
سەیرێکی ئەم نەخشە ڕەنگەڕەنگەی شیرکۆ بکەن بە خوێندنەوەی ئەو سیستەمی جەندەرەی لە کوردستاندا کاردەکات.

"لەرە. لەرە. لەرە، شت ومەک بە و کەل و پەل بە و هەرچییەک بە کە بینیمن من دەزانم نەرن یان مێ: دیوار نەرە، شەقام نەرە، درەخت مێیە و کەلانی تەنگ و باریکیش زەربەیان مێ. بەهار و هاوین نیرینەن. پاییز و زستان میینەن. ڕۆژ نەرە و شەو مێ. ئاگر نەرە و خەڵمێش مێ. نهەمەکانی سەرەو نێر و ژێرزەمینیش زەربەیان مێ. شاخ نیرە و دەڵەکان مێ. لەرە. لەرە. لەرە: ئاو میینە و بەربەست نەرە. هەڵم میینە. ماسی مێیە و چەشنیش نەرە. باران مێیە. باخچەکان مێن. سپی مێیە و سووریش نەرە. سروودەکان هەموو نێر و بەستەکانیش زەربەیان مێ. دوولەسەر سەی ئازارەکان مینەن و حەرام مێیە و حەڵالیش نێر. بەشی زۆری سەبەرەکان میینەن و بەشی زۆری فەرمانەکان نێر. خودا نەرە و عەرشەکەی مێ. هەموو مافوورەکان مێن و هەموو کورسیەکان نێر.هەموو تەنافەکان مێن و هەموو گیرەکان نێر. بەفر

مێژووی ئافرەت لە ئەدەبیاتی کوردیدا
ئەم بابەتە لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا بابەتێکی نوێیە و ئەو ئەدیبانەی کە لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا لە ژنان دواون کەمن و ئەو کەمانەش زۆربەیان لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا جێگەی خۆیان نەکردۆتەوە. ئەگەر بە ڕاستی بمانەوێت ئەدەبیاتی کوردی بناسین، دەبێت ئەدەبیاتی ژنان بناسین، چونکە ئەدەبیاتی ژنان بەشێکی گرنگ و گەورەی ئەدەبیاتی کوردی پێکدێنێت. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین.
ئەدەبیاتی ژنان لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا بابەتێکی نوێیە و ئەو ئەدیبانەی کە لە ژنان دواون کەمن و ئەو کەمانەش زۆربەیان لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا جێگەی خۆیان نەکردۆتەوە. ئەگەر بە ڕاستی بمانەوێت ئەدەبیاتی کوردی بناسین، دەبێت ئەدەبیاتی ژنان بناسین، چونکە ئەدەبیاتی ژنان بەشێکی گرنگ و گەورەی ئەدەبیاتی کوردی پێکدێنێت. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین.
ئەدەبیاتی ژنان لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا بابەتێکی نوێیە و ئەو ئەدیبانەی کە لە ژنان دواون کەمن و ئەو کەمانەش زۆربەیان لە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا جێگەی خۆیان نەکردۆتەوە. ئەگەر بە ڕاستی بمانەوێت ئەدەبیاتی کوردی بناسین، دەبێت ئەدەبیاتی ژنان بناسین، چونکە ئەدەبیاتی ژنان بەشێکی گرنگ و گەورەی ئەدەبیاتی کوردی پێکدێنێت. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین. ئەگەر ئەدەبیاتی ژنان نەناسین، ئەدەبیاتی کوردی بە تەواوی ناناسین.

یەکسانی.
ئەم پەتای نەبینینی پیاوە هەر بزووتنەوە یەکسانیخوازەکانی ئەوروپای نەگرتبووەوە، بەڵکو لە کوردستانی عێراقدا کە ژنکوژی لە نەوەدەکانەوە بە جینەسایدێکی ڕەگەزیی نزیکدەبێتەوە، نەرینەیی ئینسانی کورد ناخاتە ناو هاوکێشەکانی یەکسانییەوە و هیچ خوێندنەوەیەک بۆ تایبەتمەندییەکانی ئەم نەرە ژنکوژە ناکات و وەلامی ئەو پرسیارە نادرێتەوە کە نەرینەیی لە کەمەڵگای کوردستان چۆن دروستکرواوە و چۆنیش بەرهەمدەهێنرێتەوە. بەیش لەم دەزخەدا کە پیاو بە ژنانی دروستکردووە، پیاو لە ئەدەبیات و لێکۆڵینەوەی یەکسانیخوازیدا، بە تەواوەتی ونە.
بەگوومان پرسیاری من لەسەر تاوانبارکردنی پیاو نییە وەک کەسێک و دانانی نەرینەیی پیاوی کورد نییە لە قەفەسی تاوانباریدا، بەڵکو ئەم جارە لە نەرینەیی، زادەی ژەمەکی جەندەری کەمەڵگای کوردییە کە لە ناو دامەزراوە و سترکچەرە بەناو یەکسانەکانیشدا توانای دووبارە بەرهەمهێنانەوەی خۆی هەیە و بە جیا لەم روخسارە ژنکوژەی ، خاوەنی دیۆها دەموچاوی دیکەیە کە کاریگەرییەکانی کەمتر خوێناوی نییە. بەڵکوو کەشفکەی بە بینینی ئەو کائینەی کە بەشکی گرنگی پرسیارەکانی کەمەڵگای لەسەر شانەو ناکرێ بخرێتە دەرەوەی بازنەکانی ئەم هاوکێشەیەوە.

جەرەکانی نەرینەیی یان پیاوەتی لای کۆنڵ

کۆنڵ قسە لەسەر ماسکەلینیتی و فەمینیتی دەکات کە وەرگێرانی بە زمانی کوردی کارێکی ئاسان نییە. لە قامووسی عەرەبیدا ماسکەلینیتی بە الذکورە وەرگێردراوە. لە فارسیدا بە نرینگی. لە سویدیدا، هەم نەرینەیی و هەم پیاوەتی بەکارهێناوە.
بەیە منیش لەم سەرگوزیەی وەرگێران و هەژاری زمانە زانستییەکان لە زمانی کوردیدا، یان لە بە توانایی خەم بە خەماندووکردنێکی زیاتر بە ئەوەی بابەتێکی سەرکەوتووانەتر پیشکەش بکەم، ناچارم دەست بە داوێنی نەرینەیی یان پیاوەتییەوە بگرم بە وەرگێرانی چەمکی ماسکەلینیتی.
بە کۆنە کە تەروانینەکەی کۆنستڕکتیڤیستی هەیە لە لێکۆڵینەوەکانیدا، "نەرینەیی و مەینەیی لە پێوەندییەکی پێکەوەیدا و لە ناو ستڕکچەری رژێمی جەندری کەمەڵگادا مانا پێدا دەکەن". واتا ناکرێ بە جیا سەرنج لە هیچ کامەکیان بدەیت و ئەوان لە بەرانبەر یەکدا و لە پێوەندییەکی پێکەوەیدا دەخوێنرێنەوە. هاوکات کۆنڵ پێیوایە کە رژێمی جەندری خەرئاوا، لەسەر پێوەندییەکی دەسەلات ڕاگیراوە کە سەردەستەیی پیاو و

ژردەستەیی ژن بناغەکەیەتی. واتا سەردەستەیی و ژردەستەیی ئەو نایەکسانییەی دەسەلاتە لە نەوان رەگەزەکاندا. کۆنەل پێیوایە کە رژیمی جەندەر هاوئاهەنگی دەکات لەگەڵ سترکچەرەکانی دیکەی وەک چین و ئەتنیەت و سێکسوالیتیتدا. بە نموونە ژنبوونی کارەکەرێکی ئیسیوپی هەژار کە پێستی ڕەشە، لە ناو رژیمی جەندەری کوردیدا، هەندەی دی ژردەستەیی ئەو قوتردەکاتەوە لەبەرانبەر هەمان ژنی ژردەستەی کورددا چەند پلەیەک لە خوارترەوەیە. بەیەش ناکرێ قسە لە جەرەک لە مەینەیی یان ژنەتی بکرێت لە کەمەلگای کوردستاندا. ئەم تێروانینە بە هەمان شێوە دروستە لە پێیوەند بەو هەمەڕەنگییەی کە نەرینەیی هەیەتی لە کەمەلگادا. بەیە کۆنەل قسە لەسەر جەرەکانی نەرینەیی دەکات لە کەمەلگادا.

لای کۆنەڵ باشترێ ئینسان لە جیاوازییەکانی نەوان نەرینییەکان یان پیاوەتییەکان وردنەبێتەوە بەکو سەرنجی بچێتە سەر پێیوەندییەکانی نەوانیان.

لە دەرئەنجامدا کۆنەل ئاماژە بە کەمەلێک پێیوەندی نەوان نەرینییەکان دەکات کە بریتین لە: نەرینییەکی هەژموەندار، نەرینییەکی ژردەستە، نەرینییەکی بەشداریکەر و لە کۆتاییشدا، نەرینییەکی لەپەڕاوێزخراو.

ئەم پێیوەندییە جەراوجەرانەی نەرینەیی، ژمەی جەندەری خەرئاوا پێکدەهێنن. من پێموایە، لە رژیمە جەندەرەکانی خەرهەلاتیشدا، جیاوازییەکی زەر بنەڕەتی لەگەڵ ئەم پێیوەندییانەی نەوان جەرەکانی نەرینییەدا نییە و دەکرێ لە هەندێک پراکتیکی بچووکدا لەیەک دووربکەوێنەوە.

با سەرنجێکی کورت لەو دابەشکرنەی نەرینەیی بدەین کە لای کۆنەل لە ناو رژەمی جەندەری خەرئاوادا دەبینرێت.

نیرینەیی هەژموەندار.

کۆنەل چەمکی هیگەمەنی لە گرامشییەوە وەردەگرێت و بە هەمان مانا بەکاریدەهێنێت. ئەو پێیوایە کە نەرینەیی لە دەوری چەمکی هیگەمەنی یان کە لە زمانی کوردیدا کۆک لە فارسییەکەی وەرگیراوە و وەک هەژموونی وەرگەردراوە، دروستکراوە. نەرینەیی هەژموەندار بە کەمەڵێک بەها و تایبەتمەندێتی سروشتی و سادە و پەزێتیف نەخشێنراوە کە جێگایەکی بایای دەداتە و دەبێتە ئامانجێک کە نەرینە دەبە پێیبگات. بەڵام ئەم نەرینەییە هەژموەندارە لە هەموو ئان و زمانێکدا دەستنیشانکەری ئەوە نییە کە نیرەنەیی دەبە چەن بێت. بەڵکوو ئەم جەرە لە نەرینەیی بە پێی شوێن و ژینگە کولتوریی و کەمەلایەتییەکەی دیاردەکرێت. ئەم جەرە لە نیرەنەیی هەمیشە بارگاویکراوە بە کەمەڵێک بەهای بەرز و پەزێتیف کە وا دەکات وەک

ئایدیالێک بەندەتەوە کە نەرینەکان چاوێلەبکەن ئاگەر نەشتوانن واهی بن. بۆیە هەژموونی لای کەنەل بە گرانەوە بە گرامشی: واتا ئاماژەدان بۆ دینامیکە کولتوورییەی کە وا دەکات گروپێک جیگاو رێگایەکی لە پشتوەیی و رابەری لە ژیانی کۆمەڵگادا داگیربکات.
لە بارەی کولتوورییەوە و لە زەمەنێکی دیاریکراودا، جۆرێک لە جۆرەکانی نەرینەیی بالادەست دەردەکەوێت لە چاو ئەوانی دیکەدا. ڕەنگە وەنەی مامەستا لە کۆمەڵگای کوردیدا، نیشاندەری ئەم جۆرە لە نەرینەیی بوونبەت لە ڕەژگارەکدا. دواتر پشمەرگە جێدەگرێتەوە و هەتا دوایی. بە زمانی کەنەل: نەرینەیی هەژموونداری تەکەڵێک لە پراکتیکی جەندەرییە کە ناوەرۆکەکەی وەامدەرەوەی پرسیاری شەرعییەتی سیستەمی پاتریارکە. بە کوردییەکەی: کاتێک فەمینیزم دژیەوێت لە نەرینەیی بالادەست حەکایەتێکی دیکە دروست بکات و ئایدیالێکی دیکەی لەبەندەتە دەر لە سوێددا، بە نموونە نیرینەییەکی ئایدیاڵ بە فەمینیزمی سوید کەسێکە کە ڕەژکانی مەرخەسی دایکانە بە قەد دایک وەردەگرێت و لە هەموو ئەو پراکتیکانەدا کە بە پراکتێکی مەییانەوە لەقەڵەمدەرێت چالاکانە کاردەکات. ئەم پراکتیکە جەندەرییەی کە فەمینیزم دژیەویت لە دەوری نیرینەییەکی ئەڵتەرناتیڤ دروستی بکات، دەبە هەمیشە بکەوێتەوە بەر پەلاماری ئەو نەرینەییەی کە شەرعیەتی پاتریارک ڕادەگرێت و دژیخاتەوە شوێنی خۆی. یانی باوکێک کە مەرخەسی دایکانە دەداتەوە دەستی دایک و پێیوایە کە وەزیفەی دایکانە لای منداڵ بەننەوە وبەرپرسیاری یەکەم ئەوە. بە کورتییەکەی جەهەشتنی کاری ناو ماڵ و چاودێریکردنی پەروەردەی منداڵان بە ژن.
سەرنجڕاکێش ئەوەیە هەمیشە ئەو کەسانەی کە هەڵگری پێیامی نەرینەییەکی هەژموونداڕن و بەرهەمهێنەرەوەی ئەم پێیامەن، مەرج نییە خۆیان خاوەن دەسەڵاتە گەورەکانی کۆمەڵگا بن و مەقاماتی بەرزییان هەبێت.
بەڵام هەژموونیش تەنها کاتێک دەخوەقنرێت کە: پێیوەندییەک هەبە لە نێوان ئایدیالێکی کولتووری و دەسەڵاتێکی ئینستیتیتیدا. قارەمانێتی ژنان و کچانی کورد لە کێبانی و شوێنکانی دیکەی ڕژئاقا، وەنەی ئایدیاڵی نیرینەیی پیاوی کورد دەخاتە ژێر پرسیار. بە تایبەت لە جومگەکانی ئازایەتی و کونەجەرگدانبوونی نیرینەی ئینسانی کورددا و ئازایەتی مەیینەی کورد دەخاتە شوینێ. بەڵام هەشتاش لە بارە گرنگەکەی دەسەڵاتی سەربازیدا، تەواوی جومگەکانی سەربازی کوردی، هەر نیرانەیە.

نەرینەییەکی بەشدار

ئەم جۆرە لە نەریتانە، ئەو لەشکرە گەورە لە پیاوانی چالاک و کارا دەگرێتەوە کە ناتوانێت وەک نەریتێکی هەژموونداری بژی و هەموو تایبەتمەندییەکانی ئەو لە خۆیدا بدزێتەوە، بەڵام ئەجێندای نەریتێکی هەژموونیداری پێ قبووڵ و لە هەشتنەوەی نەرم و بەهاکانی نەریتێکی هەژموونداردا چالاکانە لە بەرهەمهێنانەوەی سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژندا کاردەکات.
بە پێی دابەشکردنەکەی کۆنێل، زۆربەی پیاوان دەکەونە ناو سنوورەکانی ئەم بازنەیەوە. کەسێک کە دیفاکتۆکی سەرسەختی یەکسانی نێوان ڕەگەزەکانیش، دەکرێ قازانج لەوە بکرێت کە کرێی کار لە نێوان ژن و پیاودا جیاوازی و ئاوی پیاو ، سوودمەندی ئەم نایەکسانییەی کرێیە کە سیستەمی جێندەری کۆمەڵگا بە پێی بڕژوەندییە جیاوازەکانی بازاڕ بڕەهمی دەهێنتەوە.
ئەم جۆرە لە نەریتەیی، بەشداربوویەکی پاسیڤی هەشتنەوەی نەرم و بەهاکانی نەریتێکی هەژموونداری کە بۆئەوەی بڕژوەندی خۆی بخاتە مەترسییەوە، لە ڕاگرتنی سیستەمدا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە. ئەگەرپاراستنی بەهاکانی نەریتێکی هەژموونداری کۆمەڵگا لە هەشتنەوەی تەڵاق لە دەستی پیاودا شاو و ڕۆژ خۆریکی بانگەوازی ئایینی و قانونی خۆیەتی، ئەوا لەشکری بەدەنگی پیاوانی زۆری کۆمەڵگا لە بڕانبەر ئەم پرسیاردا، ئەوان دەکاتە شەریکێکی گەورەی هەشتنەوەی ئەم مافە لە دەستی پیاودا و خۆیشیان دەبنە قازانجکارێکی باشی ئەم دۆخە چونکە پایە کولتوورییەکانی نەریتێکی هەژموونداران وەک خۆی دەهێنتەوە.
نەریتێکی ژێردەستە

وەک لە پێناسەکەی پێشەوە لەسەر هەژموونی ئاماژەی پێدرا، هەژموونی بە مانای سەردەستەیی کولتوورییە لە کۆمەڵگادا بە گشتی. لە ناو ئەم چوارچێوە کولتوورییەدا، یاسا و ڕەسای جێندەری هەیە کە لەسەر چەمکەکانی سەردەستەیی و ژێردەستەی ڕاگیراوە.
لە ناو کولتوری خۆرئاوادا، ئەم سەردەستەیە کولتوورییەی نەریتێکی هەژموونەدار، لەسەر بالادەستی نێرمی هیترۆسێکسوالێتی پیاو و ژێردەستەی پیاوانی هەمسێکسوال ڕاگیراوە.
ئەو نەریتە هەژموونەدارەی کە لە کۆمەڵگادا وەک نەرمەک و ئایدیاڵێک سەرنجی لەدەرەت، هەمیشە پیاوێکی هیترۆسیکسوڵە. لە بڕانبەردا، هەمیشە دژە وێنەیەک ئامادەیی هەیە کە تەواوی ئەو خەسڵەتانەی لە خۆدا کۆکردۆتەوە کە لە ئایدیاکنای نەریتێکی هەژموونداردا بوونی نییە. هەمسیکسوەل هەڵگری جۆرێک لە نەریتە کە لە پلەو پایەیەکی زۆر لە خوارتروەی پێوەندییەکانی

نەرینەییدا قەراردەگرێت. ئەگەر زەربەیەک بەر پەیکەری نەرینەییەکی هەژموونداری کەوتبێت و نەرم و بەها کولتوورییەکانی ئەو خرابێتە ژێر پرسیار، ئەوا لە بزووتنەوەی هەمەسیکسوالەکانی کەمالگاوە لێیدراوە. ئەوە بزووتنەوەی هەمەسیکسوالەکانە کە بە وەزارەتی بەرگری ئەمریکا و پەنتاگۆن فەرزدەکات کە ئینسان ئەگەر هەمەش بێت دەکرێ سەربازێک و جەنگاوەرێکی ئازا بێت لە جەنگدا. ئەو ڕێگرییە کولتووری و یاساییانەی لە بەرانبەر هەمەکاندا دادەنرێن تا لە مەقامە بالاکانی سەربازیدا وەرنەگیرێن و وردە وردە خەریکە سامیان دەڕوێتەوە، بەشێکی گرنگی بە هۆی سەرسەختی خەبات و لەسەرپێداوەستاوی بزووتنەوەی هەمەکانەوە کە مانایەکی دیکە بە نەرینەیی دەدات و لەو چەمکە هەژموونداڕی نەرینەیی، هەژموونداری دەستنێتەوە و مانایەکی دیکەی ئینسانی پێدەبەخشێت. پیاو دەکرێ جەنگاوەرێکی ئازا بێت و بە ئەوەی سەرنج بچێتە سەر ئەوەی کە ئارەزووی سیکسی ئەو بۆ ئاراستەیەکدا دەڕوا، ڕووی لە پیاوە یان لە ژن، یان لە هەردووکیان. لە کەمالگای کوردستاندا، دەرگای بە پێشمەرگە بوون لە بەرانبەر زەرەک لە گەنجانی کوردا دادەخرێت کاتێک بە منداڵی لاقەکراون و وەک "حیزە" ناسراوەکانی گەرەک چاویان لێکراوە. ئاخر ئەوانەک کە قونی خۆیان پێنەپارێزراوە، ناتوانن پارێزەری شەرەفی دایکی نیشتیمان بن. ئەگەر بەهاو نەرمەکانی نەرینەییەکەی هەژموونداڕ ئاڕاستەرناتیڤێکی دیکەی نەرینەیی لە بەرانبەردا قووتدەکرێتەوە، ئەوا لە بزووتنەوەی هەمەسێکسوالەکانەوە دێت و وەک ئەپۆزسیۆنێکی ئەم نەرم و بەها کولتووریانەی نەرینەیی هەژموونداڕ خۆی فەرزدەکات.

بەڵام ئەوە تەنها هەمەکان نین کە لە پلەیەکی زەرخواڕەوەی دەسەڵاتدا لە بەرانبەرپەوەرەکانی نەرینەیی هەژموونداڕدا قەراریان گرتووە، بەڵکە جۆرەها ناو و ڕوخساڕی دیکەی نەرینەیی هەیە کە هەمان چارەنووسی هەمەکانی کەمالگایان هەیە و لە خوارەوەی پێژەی نەرینەیی کەمالگادان. پیاوانی ترسنۆک، پیاوانی دەنگناسک، بۆچکە دەڕەمەندی بە نەستەڵە بەخۆکراو، پیاوانی لووسکەڵە، پیاوانی زیرەک کە بەس خوێندن دەزانن و هیچی دی، پیاوانێک کە گرفتی ئێندامناکارایی هەیە، ئەوەی کە لە زمانی کوردیدا بە کەمئەدام دەناسێنرێن، هەر هەموو ئەم کاتیگۆرییە جۆراوجۆرانەیش کە نەرن و بەڵام دەکرێنە دەرەوەی نەرینەییەکی هەژموونداڕ. ئەوان لەوێن تا نەرینەیی هەژموونداڕ ڕەوایەت بە حەکایەتی بالادەستی خۆی بدات و خۆی بەرهەمبێنێتەوە. ئەم کاتیگۆرییانەی سەرەوە، دەخرێنە دەرەوەی نەرینەی هەژموونداڕ، چونکە لە بەشێکی زۆری ئەو پەوەڕ و بەها کولتووریانەی کە وەک ئایدیایەکی خەناسینەوە بە نەربوون لە

کۆمەڵگادا سەرنجی دراوەتە، بەبەشن.

نەرینێیی لە پڕۆسەی ئۆزداخراو

کاتێک باس لە پەیوەندییە ناوخۆیی و دەروونییەکانی ناو سیستەمی جێندەری خێزانەوا دەکات و نەرینێیی هەژموونداری، بەشدار و ژێردەستە لە پەیوەندییەکی چالاکانەی پێکەوییدا دەبینێت، بەڵام سیستەمەکانی دیکەی کۆمەڵگا لە گڕ سیستەمی جێندەردا لە کار و کردانەوەیەکی هەمیشەییدان و یەکتر ناڕەزێدەکەن.

هەر بەیەش پەیوەندی نێوان سیستەمی جێندەر و سێکسوالێتی ئینسانەکان، ، ئینتیمای چینایەتی، جۆرێکی دیکە لە پەیوەندی نێرینەیی دەخوڕقێنێ کە بە نێرینەیی لە پڕۆسەی ئۆزداخراو دەناسرێت.

لە وڵاتێکی وەک ئەمریکادا، نێرینەییەکی هەژموونداری، ڕەنگێکی هەیە کە نێرینەییەکی سپیپێستە. بەیە نێرینەییەکی ڕەش هەمیشە لە پەراوێزی نێرینەیی هەژموونداردایە و هەموو ئەو تایبەتمەندییانە وەردەگرێت، کە دژە وێنەی نێرینەیی هەژموونداڕن. کاتێکیش نێرینەیی ڕەشپێستێکی ئەمریکیی کە وەک قارەمانێکی وەرزشی دەکەوێتە سەرەوەی نێرینەییەکان، ئەوا ئەم جۆرە لە نموونەی نێرینەییەکی ڕەشی سەرکەووتوو، بەهایەکی زیاتر دەخاتە سەر بەها نێرینەییەکانی سپی وەک جۆربەزێیی و تواناییەکی فیزیکی بەرز کە نموونەی نێرینەیی خۆی پێدەباتە سەر. کەچی هاوکات پیاوانی ڕەش دەکاتە هەمای لاقەکردن و لە سیاسەتی سیکسوالێتی کۆمەڵگادا کەلکی لێوەردەگرێت.

لە کۆنتەکستە کوردییەکەیدا، نێرینەییەک کە کرێکارێکی بێنگلادیشی و شۆفێرێک و کرێکارێکی عەرەب نوێنەرایەتی دەکەن، نموونەی زیندووی ئەو نێرینەییە لە پڕۆسەی ئۆزخراوەیە کە هاوشانی نێرینەی ڕەشپێستەکانە لە مەلەکەتی سپییەکاندا.

کۆمەڵگای کوردستان و مەدەلی کۆنترۆل

بە بۆای من، ئەگەرچی هەر کۆمەڵگایەک سیستەمی جێندەری خۆی هەیە، بەڵام هەشتاش ڕژێمێکی جێندەری جیهانی هەیە کە تەواوی ئەم سیستەمە جێندەرییانەی لە خۆیدا هەڵگرتووە. کاپیتالیزمێکی خێرهەڵاتی، ئەگەر چەمکێکی واهی بوونی هەبێت، تەنها بەبوونی کاردانەوەشکردنی کاپیتالیستییانەی جیهانییەوە دەکرێ بوونی هەبێ. بەیەش لە پاڵ هەر جودایییەک و لێکنەچوونێکی کە دەکرێ لە نێوان سیستەمی جێندەری خێزانەوا و خێرهەڵاتدا هەبێت، هیشتاش پەیوەندییە جێندەرییەکانی کە پەیوەندی نێرینەییەکان ڕێکدەخات، بەهەمان ناوەرۆکی خۆیەوە لە خێرهەڵاتدا کاردەکات. بەبوونی کۆمەڵێک جودایییەوە کە دەکرێ ئاماژەی پێبدرێت.

ئەو سیستەمە جەندەریەی کە نەرینەیی کوردی لەناو خۆیدا لەقاڵبداوە، نەکەوتووەتە بەر پەلامارەکی توندی بزووتنەوەی یەکسانیخوازانەی کۆمەڵگاوە. تا بەمڕۆوە حسابکرێت، شۆڕشی بزووتنەوەی یەکسانیخوازی لە کوردستاندا، شۆڕە بۆ ماناوەی مەیینەی کورد، نەک بۆ فراوانکردنی مافەکانی. بۆ کوردیەکەی شۆڕە لەسەر مافی ژیان نەک ئەوەی ژیان خۆی دەبێ چۆن بێت. تا ئێستاش بۆ جیا لە کۆمەڵك دەستکەوتی کەمی شۆرمئاوەر لە بارەی قانوونییەوە کە زیندانیکردنی پیاوی بکوژی ناموسییە، هیچ شتێك بەدەستنەهاتووە. بزووتنەوەی فەمینیزمی خۆرئاوا شێوەی مان و نەمانی ژن ناکات، بەڵکو شێوەی دووبارە بەدەستهێنانەوەی ئەو هووبرانەن کە سیستەمی جەندەری نێرپارێز داگیریکردووون و وردەوردە دەیداتەوە دەستی ژن و پراکتیکی یەکسانیخوازانە دەخاتە جێگای. ئەم بزووتنەوەیە تەنانەت لە دەستکاریکردنەکی بۆئاگاهانەی بۆشکی زەری ئەو بۆهایانەدایە کە نەرینەییەکی هەژموونداری دەیەویت پیاوانە پێناسەیان بکات و فەمینیزمیش دەیەوێت مانایەکی دیکەی یەکسانیخوازانەی پێببەخشێت.
لە میژە لە خۆرئاوادا بزووتنەوەیەکی هێزگرانەی پیاوان لە کارداید بە دووبارە پیناسەکردنەوەی پیاوبوون و نەرینەیی لە کۆمەڵگادا کە لە کۆمەڵگای کوردستاندا بەتەواوەتی ونە.
لەپاڵ بزووتنەوەی یەکسانیخوازانەی ژناندا لە خۆرئاوادا، بزووتنەوەی هەمەسیکسوالەکان لە خستنەڕوپرسیاری نیرینەیی و پیاوبوون و بۆشکی زەری جومگە گرنگەکانی نەرینەیی هەژموونداری کاریگەرییەکی گەورەیان داناوە و پرسیاری یەکسانییان بە ئاستێکی دیکە گەیاندووە. بەڵام زەربەیەکی گەورەشیان لەو ئایدیاڵە ڕەسمی و نەرمدارەی نەرینەیی کۆمەڵگا داوە و کەڵێنی گەورەیان تێخستووە و ئاڵتەرناتیفێکی دیکەی پیاوبوون و نەربوونیان پێشکەشکردووە.
لە کاتێکدا هەمەسیکسوالبوون لە کۆمەڵگای ئێمەدا نەک هەر پرسیاری بزووتنەوەی یەکسانیخوازی کۆمەڵگا نییە، بەڵکو ئەم پرسیارە لە جێی نەبووانە.
ئەو هەمەیانەی کە تا ئێستا لە کۆمەڵگای کوردستاندا خاوەنی دەموچاوی خەیان بوون و هەموو شار و خەڵک زانیوویانە کە فلانە کەس هەمەیە، تەنها وەک فیگارێك کە شایەنی نووکتەلەسەرکردنن، توانیویانە درێژە بە ژیانی خەیان بدەن و کاریگەرییەکی ئەوتۆیان لەسەر گۆڕینی ستراکتۆری نەرینەیی کۆمەڵگا نەبووە. کەریمە زڵە و عەباسی خانەقین و ڕەحیمی فلانە شاری کوردستان، لەسەر زاری خەڵکن و یەك جومگەی بچووکی سیستەمی جەندەری کۆمەڵگایان نگرێیو. نەک لەبەر ئەوەی نەیانویستووە، بەڵکو خودی سیستەمی جەندەری کۆمەڵگاش هێندە ڕەقی بە کردووەتەوە کە بە نووکتەبکرێن تا هەڕەشەیەك لەسەر

سیستەم پێکنەهێنن.
بەڵام ئایا هیچ ئاوگۆڕێک لە نەرینێیی هێزموونداری کۆمەڵگای کوردستاندا ڕووی نەداوە.
بە بەرای من لە ئاستێکی ڕووکەشدا سەفەری پیاوی ئەمە لە خاوەنسمەکی گۆڕاوە کە بە" ئەبوشوارب "دەستپەدەکات و بە "نادر ئاوێنە"دا تێدەپەڕێت و دەگات بە "واحیدی عەلیەزاد"، خۆ گۆڕین و خۆ ساف و لووسکردن بۆ شێوازێی کە ئەمڕۆ پیاوی کورد خۆی تێدا دەبینێتەوە و بە ئایدلبوونی بەشێکی زۆر لە گۆرانیبێژانی لاوی کورد ئاگەرچی موونەرمن و وەک پیاوی ڕەسمی کۆنی کورد موواڕق نین، دەرکەوتنی دەموچاوی دیکەی پیاوانە کە دەکرێ لە ڕوخساری ڕەسمی پیاوی کورددا جێنەبێتەوە، ئاماژەی ئاوگۆڕێکی هێتا بڵێ کولتووری تازەن کە سیستەمی دیجیتالی کۆمەڵگای نوێ فەراهەمی کردووە نەک پراکتیکێکی بە ئاگاهانەی یەکسانیخوازانە. بەڵام هەشتاش ئێستەرناتیڤێکی کارا و جیاوازتر لە پێناسەکردنی چۆنێتی نیربوون لە کۆمەڵگای ئەمەدا، خەریکی دەمکردنەوەیە ئاگەرچی لەڕی سووکایەتیی و گاڵتەپێکردنەوە پێی، نێت و یوتوب و فەیسبووکیان کردۆتە شوێنی ئەم لەشکرکێشیە کولتوریێیە لە بەرانبەریدا.
لە پاش ئەم ڕوونکردنەوە کورتە، با بگەڕێینەوە بۆ پرسیارە سەرەکییەکە: ئایا ئەدەبی کوردی توانیوێتی هێزموونی زمانی نەرسالاری لە نووسینی دژ تێپەڕێنێت؟
بە بۆای من، زمانێکی نەرسالارانە، یان دیدو بۆچوونێک کە نەرینێیی لە کۆمەڵگای کوردستاندا لە ناو چوارچێوەکانی نەرینێیەکی هێزموندارانەدا بەرهەمدەهێنرێتەوە، ئاسان لە ناو تێکستێ ئەدەبی و تابڵۆ وڵەسەرشانە و لە ناو گۆرانیێکاندا نمایشی خێدەکات و بەدەنگ تێدەپەڕێت بۆ بە کاردانەوەیەکی ڕەخنەگرانە.
من بەیارێکی ڕەها نادەم و دەکرێ لەڕ و لەوە کەسانێکی دیکە هەبن کە مەراقی یەکسانی نەوان ڕەگەزەکان، چاویلکەیەکی جێندەریان دەکاتە چاو و توانای بینینی ئەو ڕووبەڕە کۆمەڵایەتییە جیاوازانە دەبێتە شوێنی نیگای ڕەخنەگرانیان تا مەملەکەتەکانی نایەکسانی پێبدەزنەوە.
بەڵام ئەم نیگایە، خود بەخود لە ئینساندا دروستنابێت و ئەوە هەموو ئەندامەکانی کۆمەڵگا نین کە سوودمەندی خوێقاندنی دنیایەکی یەکسانیخوازانەی نەوان ڕەگەزەکانن. کەسێک دەتوانێت ئەم نیگایە بگرێتە بەر کە پیی وا بێت پرسی نایەکسانی ڕەگەزی بەرانبەر، بە تەنها گرفتی ئەوی دی بەرانبەر نییە وتەیەکیش کە ئەم نایەکسانییە نیگرتوویتەوە، بە جۆرێک دەکەوێتە ناو داوەکانی کێلگەبوونی ئەوی دیکەوە. پرسیاری یەکسانی بەرلەوەی خەبات بێت بە ڕزگارکرنی ئەوی

نایەکسانی بەرانبەر، خەباتێ بۆ رزگارکردنی خۆ لەو هەموو پووچ و بەها و ستراکتۆرانەی کە تۆ دەکاتە سەرەکییەکەی ئاگرتنی ئەم سیستەمی کۆیلەداریە.
بۆ بەوای من، تێکشکاندنی ئەو زمانەی نەرسالاری بەرهەمدەهێنتەوە، بۆ تۆنیا کارێک نییە کە لە بواری ئەدەبدا دەکرێ بشوبهێنرێ بە تۆنگپەهێچنینیەوە بیت. نایەکسانی نەوان ژنان لە هەوادا ووناداتێ و بشکیکی دانەبراوی ئەو نابەرابەرییە پڕگیر و هەمەلایەنەیە کە سیستەتەمی ئابووری کەمەلگا دووبارە بەرهەمیدەهێنتەوە. تۆ بە ئەوەی قازانجێکی زیاتر بکەیت، دەبێت کرێیەکی کەمی مەمرێ و مژی بدەیتێ کیژۆلەیەکی بێنگلادیشی وپاساو بە ئەم کۆیلەداریە لەوەدا بدەزیتەوە کە ئەو کرێکارێکی بیانییە و ئەو کرێیەی لەرێ وەریدەگرێت، کەشێ خزانی لە بێنگلادیش پەیخودەکرێت. کەمێ بئینسافتریش بیت، ژنشبوونی ژنگی ئەو دەکرێ بەبێتێ پاساوێکی دیکەی هەرزان.
نایەکسانی نەوان ژنگزەکان، لە ناو سیستەمێکی چڕ و پڕی کەمەلایەتیدا کاردەکات کە سەرتاپای ئەو شوینانەی پەیوەندی نەوان ئینسانەکانی تیدایە دەگرێتەوە. لە ئامۆژگارییەکانی ژنامەی هاولاتیدایە لە بەشی گۆشەی خانماندا کاتێک دەنووسێ: " ڕێنمایی بۆ ڕێکخستنی ژووری منداڵی دوو نەفەری، چۆن دیکۆری بەڵەکەنەکێت دەکەیت.". لە تیکستی گرانی بەیتبێژەکانی گۆرانی ئەو هەرزەکارانەدایە کە بەوەزن و بە گۆڵەمارکردنیان لە پیاوێک، لە مکۆرەکانیانەوە گوچکە کەدەکات. لە ڕیپێرتاژی تەلەفیزیۆنی ووداوی "شاهێ ئەمین"دایە لەسەر ئەو گەنجانەی لە شاری جوانەی کوردستانی ئێران کاتێک دەرلەنگی شەوالەکانییان تەسککردەتەوە و بەمش حەیای جلی پیاوانەی کوردییان بردووە و دەبە نەفرەت بکرێن. لە سەربەزی ئەو مەلایەدایە کە پێیوایە لە پاسدا دانیشتن لە تەنیشتی کچێکەوە، ئەگەر عەورەتبەرزبوونەوی لەنکەوتەوە، بەرچاوبێک بە ناپیاوبوونی خەت بکەێ. لە تیکستی ئەو داخوازینامانەی کاردایە کە مەرجی وەرگرتن تیایدا لە پرسگەی ئەفیسێکی بچکۆلەیشدا، دەبە تەمەنت لە خوار 25 بێت و وکچ بیت. لە ریکلامەکانی برنجی مەحموددایە.
بە ئاوستانەوە لەبەرانبەر ئەم هەرشە سیستماتێک و هەمیشە ئامادەیە، سیاست و ستراتیژی دەولەتی دەوێت کە یەکسانی لە باخچەی ساوایانەوە بە پەروەردە وبازاڕی کار و کەرتی نیشتەچیبوون هەموو جومگەکانی دیکەی کەمەلگا دەگرێتەوە. دانانی پلانی یەکسانی گرەکە کە دەبە دەولەت بچێتە ژیر بوودجەکەی. ئاخر دەمکە ئەوە وتراوە کە یەکسانی پارەی تەدەچێت. لەم گۆشەنیگایەوە سەیری پرسیارەکەی ئەوە

بکرێت، هەستدەکرێت تێکشکاندنی هەژموونی ئەم زمانە نەرسالارییە، سەدەها جاری زمانی دیکەی دەوڵەتبەرانبەر نایەکسانی و دژکۆتە جەراوجێرکانیدا، هەژموونی بە زمانەکانی خۆی بدات.

دراما.. لە ژێر فشاری بەرهەم هێنەرو بە دەسەڵاتی دەرهێنەر.. حه یده رعه بدولرِه حمان

زۆر جاران کە هەندێ بەرهەمی دراما شکست دێنن، دەرحاز ئەباڵەکەی دەخەینە ئەستۆی دەرهێنەرەکان و ئەوان بەگوناهبار دەزانین لەو شکستە، چونکە هەموومان ئەو ڕاستیە دەزانین کە دەرهێنەرەکان سەرۆکی بەرهەمهێنانن، ئەوان خاوەنی ئەنجامدانی بەرهەمهێنانیان بەدەستەو بەرپرسن لە چارەنووسی ئەو بەرهەمانە.
بەڵام کەم لەئێمە ئاگامان لەوە هەیە، کە هەموو کارە دراميیەکان بەهۆزی پارە ئەنجام دەدرێن و پارەکانیش لەدەست لایەنێکن کە پارەکە بە تەوزیف کردنی بەرهەمەکە دەخاتە کارو بەرهەمهێنەرەکەش بە بڕ ژمێندی بەرهەم هێنەر.
لەو حاڵەتەدا بەرهەم هێنەر خاوەنی قسەی یەکەمو دەرهێنەر دەبێتە تەنیا ئامرازێکی جێ بە جێ کار بە خواستی بەرهەم هێنەر..
بە شك هەموو دەرهێنەرێك پێویستی بەپشتگیریەکی دارایی هەیە بە بەرهەمهێنانی دراما،
زۆر سەرچاوە هەن لەکوردستاندا دەبنە سەرچاوەی فەراهەم بوونی ئەو پشتگیریە،لەوانە:

1.لایەنی حکومەت ـ کە سەرچاوەکەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانە، پشتگیری لەبەرهەمی نیشتمانی دراما دەکات لەهەموو کوردستان ـ ئەو سەرچاوەیە نزیکە لە کۆر بوونەوە، بەهۆی لاوازی باری ئابووری حکومەت.
2.حزبەکان و دەسەاتە حزبیەکان .
ئەوان بە دەسەاتترین سەرچاوەن ، سانە پارەیەکی زۆر بە بەرهەمهێنانی ئەو درامایانە تەرخان دەکەن کە خزمەت بەمێژوو

ئایدۆلۆژیاو خەباتی حزبەکانیان دەکەن.
3.کەرتی تایبەتی
ئامانجی سەرەکی قازانجە، بۆ ئەوەی گرنگی بەلایەنی کولتووری نەتەوەیی یا نیشتمانی بدات، بەرهەمهێنەرکانی دەکەونە کاری لەگەڵ ئەوانی تر بەمەبەستی بەدەست هێنانی دەسکەوت.

4. دامەزراوە کولتوورییە سەربەخۆکان .
دەسەڵاتێکی دیاری کراویان هەیە لەپشتگیری کردن، بەڵکێکی دیاریان نیە لەبەرهەمهێنانی دراما.
لەدەست دانی سەربەخۆیی بوونی دەرهێنەر
کاتێ دراما سەربەخۆیی خۆی لەدەست دەدات و دەبێتە ئامرازێك بەدەست لایەنێك، یا بەدەست بەرهەمهێنەرو لە ژێر فشاری دارایی هەموو دەسەڵات و خواستێك لە ژێر دەسەڵاتی دەرهێنەرێك دەردێنە بە بەرژەوەندی خۆی، لەو کاتەدا، دراما لە قاوغی کارێکی درامی هونەری، دەبێتە ئامرازێکی پڕپاگەندە کردن و خیتابی لایەنێك.
هەندێ جار ئەو درامایانە، لە شێوەدا تەکنیك و تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی بە بەکار دەهێندرێ، بەڵام لە ناوەرۆکدا روخاون.
کە هیچ خزمەت بەهەزرو ئامانجەکانی بینەر ناکات، جگە لەهەوەدان نەبێت بە چەواشە کردنی.
دەرهێنەر لەو نەوێندەدا دەکەوێتە ناو جەرگەی هاوکێشە هونەرییەکەو ئەو دەبێت پردی نێوان دەق و بینەر و بەرپرسی یەکەم لەگەڵینی وشە بە وێنە.
بەیە دەرهێنەر دەبێتە ئامانجی سەرەکی بەرهەمهێنەرو خواستەکانی، ئینجا ئەو بەرهەمهێنەرە دەسەڵاتێکی سیاسی بێت ، یا بازرگانی.
لەو حاڵەتەدا دەرهێنەر دەکەوێتە ژێر کاریگەری سێ بژاردە:
5. هەڵتکردنەوەی ساختەکاری و پارێزگاری کردن لەتەوانینی هونەری خۆی و بەوای تایبەتی خۆی، کە ئەمە سەختترین حاڵەتە دەرهێنەرێك دژی بەرژەوەندییەکانی خۆی بوستە و پێی وابێ دەبێت دراما ئاوێنەی ڕاستیەکان بێت،رنگ ئامرازێك بێت بە بەرجەستە کردنی خواستە ساختەکاریەکانی بەرهەم هێنەر.
بەیە ئامادەن بەتوانای دارایی کەم، بەرهەمێك ئەنجام بدەن، لە یادگەی بینەرانیاندا بمینێتەوە.
6. مل کەچ کردنی تەواو بە خواستەکانی بەرهەمهێنەر.
ئەو جۆرە دەرهێنەرانە ئامادەن بەبە مەرج کار بکەن و ببن

بەکێلیەک لەژێر دەستی بەرهەمهێنەرکانیان و بەدرێژایی کار کردنیان هیچ پرسیارێکیان نابێت، جگە لەبەجێ گەیاندنی فەرمان، بەپاساوی (شتێ لەدەست بەتاڵی باشترە) یاخود تیاری (هەڵەیەک کە هەرگیز دووبارە نابێتەوە) بەناوی لەگەڵ تێپەڕبوونی کات دەبن بەئامرازێکی سووک و هەرزان بە دەست بەرهەمهێنەرکان .
3.گەمە لەسەر دوو پێت (چارەی ناوەندی)
هەندە دەرهێنەری تر هەوڵ دەدەن لەسەر دوو پێت یاری بکەن، بەشێوەیەک هەم بەرهەمهێنەرکانیان ڕازی بکەن ، هەم پەیامی هونەری خۆشیان بەزیرەکانە و لەپەنای کاری هەمادار کارکانیان ئەنجام بدەن، بە ئاوەژووی تووشی ڕەوو بوونەوە ببن لەگەڵ بەرهەمهێنەر.

دووەمیان : مل کەچ کردن بە خواستەکانی بەرهەمهێنەر.
لە دەستپێکدا ئاو فشارانەی بەرهەم هێن لە سەرخۆ هەمن دەبێت، لە شێوەی پێشنیار، بەڵام دواتر دەبێتە فەرمانێکی یەکلا کەرەوە.
لەو فەرمانەدا دەرهێنەر ناچار دەکرێت ، بە پێردە پێش کردنی ڕاستییەکان.

ئەو دەرهێنەرانە هەر ناچار ناکرێن بە دەست تێوەردان لە ناوەڕۆکی بەرهەم ، بگرە ناچاریش دەکرێن بە سپاندنی ڕێ بەخشین بە هەندێکتەرو هونەر کار.
لەپەنای هەموو ئەو دەست تێوەردانانە، دەرهێنەر کۆنترۆلی کار کردنی بەرهەمی لەدەست دەدات و لە ئەنجامدا بە شێوەیەک کۆنترۆلی لەدەست دەردەچێت نازانێ چۆن چارەسەر بە هەموو ئەو ئاڵۆزیان بدۆزێتەوە، ئیدی لە کۆتاییدا نازانێ چۆن بەرهەمەکەی ڕادەست بکات.

دامەزراندنەوەی دەسەڵاتی بەئیرادەکردنی خەڵک لە

سوریا!.. عوسمانی حاجی مارف

کاتێک باسی هەیئەی تەحریر شام یان بەناو "سوپای نیشتمانی سوریا" دەکرێت، باس لە پێکهاتە سەربازیە ئایدۆلۆژیە ئیسلامیە تووندڕەوەکان دەکرێت کە لە شوێنە جیاوازەکانەوە پێوەستبون بە سوپاوە. ئەم گروپانە ئۆگەر بەبێ پشتیوانی ئاستوخێ و ناڕاستوخێی تورکیا نەبوایە نەدەگەیشتنە ئەم ئاستەی ئاگەیاندنی "سوپای نیشتمانی" کە بریتیە لە چەکدارکردنیان و دابینکردنی بژێکی سیاسی بۆیان، لە هەمانکاتدا بەکارهێنانیان وەک ئامرازێک بۆ سپاندنی نفوزی ئەحمەد شەرع و هەیئەی تەحریر بەسەر باکووری ڕۆژئاوای سوریادا.
ئەم گروپانە کە بریتین لە حەمزات و عەمشات، میلیشیای بەناو "سوێتانەکان"، نزیک دواجار کۆنترۆڵی دەستاتیان کرد لە دیمەشق، بەکو لە عەفرین و گرێ سپی و سەرێ کانیە، دەندەیەکی تواویان بەرامبەر خەڵکی سڤیل ئەنجامدا. هەروەها بەشداریان لە کەمپەینی تائیفیەکان لە کەناراوەکانی سوریادا کردووە، بەتایبەتی دژی عەلەویەکان کە تائێستا ئەحمەد شەرع لە بەدەنگیەکی گوماناویدایە، هەتا حکومەتەکەی نێویستوە بەئاگەیاندنێک ئەو تاوانانە ئیدانە بکات، یان داوای لێپرسینەوە لە ئەنجامدەرەکانیان بکات.
دوای ئەو کارە دەندانێیو لەم هاوکێشە ناڕەشن و ناجۆرەی دەخی ئێستای سوریاو بەردەوامی لە پرسەی پێکهێنانی حکومەتی سوریا، شەرع و حکومەتەکەی بژاردەیەکی تریان نەبوو جگە لەوەی لە ناچاریدا بوو بکەنە تاکە هێزێکی دیسپلینکراوی وەک هەسەدە، کە خاوەنی پاشپشتیەکی نەودەوڵەتیە. ئەمەش تەنیا لەبەرئەوە نیە کە ئەم هێزانە خاوەنی توانای پاراستنی ئاسایشن، بەکو لەبەرئەوەیە کە بەهرەمەندن لە پاشپشتی نەودەوڵەتی و لەگەڵگەی ئەزموونی سیاسی خەیانەوە، نوێنەرایەتی جۆرێک لە دەستاتی دیموکراسی نیشان ئەدەن کە لێستادا زلهێزەکان پشتیوانیان لەدەکەن.
تەوگلانی هەسەدە لەم پێوەندیە و تێکگرێدانی لە بەشداریکردن و بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەت و وەرگرتنی بەرپرسیارێتی سیاسی و ئەمنی، بە حکومەتی شەرع ئەو سودی دەبێت کە ڕووخسارێکی دیموکراسی بەخێی ببەخشێت! تا بەمشوێیە تەمەتی لایەنگری یان هاوکاری لەگەڵ گروپە تووندڕەوەکان لەخێی دورخاتەوە و وەک بەرپرسێکی جددی دەربکەوێت کە دیوەت سوریا دامەزراو بکات، هەر بەمشوێیش ڕێگری لە دابەشبوونی سوریا بکات!؟.
بەڵام ئەو سوریایەی کە لە هەموو لایەکەوە خوێنی لێدەڕژێت، لە ڕگەی دەخالەتکردنی ووڵاتانی زلهیزی دنیا و ووڵاتانی ناوچەکەوە،

بە پێژەکانی ئیسلامی سیاسی و ململانێ و ناکۆکیەکانیان، ڕاندنی ئاو خوێنێ نەک ناگیرسێنێتەوە، بگرە خاکی سوریا سورتر دەکات، کاتێ حکومەتەکی ئینتقالی، پارێزەرو بارمتەی میلیشیاکان بێت، هەبێتە گومانی تیانیە کە ئەم نائارامی زیاتر پێکدەهێنێت و مەترسیدارتریش دەبێت.
گومانی تیانیە کە سوریا بە پێژەیەکی تەکمەی دەخالەتی ڕاستەوخۆی خێرا لەدەسەڵاتی سیاسیدا، دەتوانێ ئارام بێتەوە و ڕزگاری بێت، بەومەرجەی کە بەدوربێت لە هەر کاریگەریەکی ئیسلامی و تائیفی و نەتەوەپەرستی، هیچ ووڵاتێک لەسەر وەرانەی مەزهەبکان و ئایدۆلۆژیای کۆنەپەرستی و دژی ئینسانی ناتوانێ بە سەقامگیری و دوور لە گۆڕاوی سیاسی دامەزرێت.
ئایندەیەکی گەش بە سوریا نابێت ئەگەر لەسەر بنەمای هاووڵاتیبوون حکومەت ڕانەگەیەنن، نەک تەنها لەسەر کاغەز، بەڵکو لەسەر زەوی، لە دەق، لە دەستەبات و لە سیمبولەکاندا، زەمانەتی ئەمنی دەورو دەخالەتی ڕاستەوخۆی خێرای لەدەسەڵاتی سیاسیدا، نەک دانوسان و گفتوگۆو هەڵوەتنی نێوان ئاو هەزانەی لە سەروو ئیرادەو خواستی خەڵکەوەن، ئاوجارە هەڵوەتن و ئاشتیانە لە هەر تونێدپێچ و ئاوگۆڕێک لە هاوسەنگی هێزەکاندا، ئەگەری ئاوە هەیە وەرانکاری زیاتر بەدوای خۆیدابهێنێت.
ئاوکاتە سوریا دەتوانێت لە تونێلی ئاژاوە دەربچێت کە ئاو گروپانەی بەناوی مەزهەبەوە دەکوژن و بڕدەوامن لە سەربڕینی بڕامبەرەکانیان، دەبێت دەستیان ببەسترێت و بڕیان پێبگیرێت و وەک تاوانبار دادگایی بکرێن، دەنا سوریا لەنێوان هەرەشەی ستەمکاری و پیرەزیەکاندا وەراندەبێت و لەنێوان ترسی تیرۆر و وەسوەسەی هەژموونیدا دەمێنێتەوە! بەمجۆرەش پێژەی شارستانیەت و ئاشتی لە سوریا دەبێتە وەهمێکی سادە، بە خەرمانشی دەبێت و خوێنی بێتاوانەکان پڕژ و بڵاو دەبێتەوە.
ئاوەی ڕاستی بێت پێویستە بڵێین لەنێو ئەم جەنجاڵی و وەرانکاریەدا کە زەربەی گرووپە ئیرهابیەکانی سووریا لەئاستی ناوخۆیی و نێودەوڵەتیدا داماون، ئاوە هەستەیە کە وەک هەڵمێک و ئەزموونێک لەدەسەڵات، لە چەند ساڵی ڕابردوودا سەلماندی کە تاکە پێژەی سیاسیە هاوسەنگی خۆی پاراستووە و مەدەلێکی سەقامگیری بە حوکمڕانی و ئیدارەی خەڵیی دابینکردووە، کە پێژەی ئیدارەی خەسڕی باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریایە، لەم دەخشدا تا ئێستا توانیویەتی لە بڕامبەر دەندەکاندا خۆی ڕاگرێت.!
هەکەکوتنی نێوان مەزلوم عەبدی و ئەحمەد شەرع، بەوشێوەیەی کە دەستوور نەبێتە بەگەنامەیەکی نێوان هەردوولایان، دەخێکە بە

هەواسراوی و ئایندەکی نائاشن بە سوریا دەهێنێتەوە و ئادگرێت، دەچێتە ئەو ئاستەی وەک ئاگربەستێک ببینرێت، لەهەمانکاتدا درێژەپێدەری پرسیەکە کە سوریای کردۆتە گۆڕەپانێک بۆ ململانێیەکی بێکۆتایی.
ناساندنی ئەم دەستووری ئێستا بە "کۆماری عەرەبی سوریا" و بە ئیسلامیکردنی سوریا تەنها دەربڕینێکی فۆرمی نییە، بەڵکو سڕپاندن و پیرۆزکردنی ڕەبازێکی کەمینەی ئیسلامیە بەسەر زۆرینەی دانیشتوانی سوریادا.
ئەوەی ئەمڕۆ لەگەڵی دەستەپاتی شۆرش و دەخالەتی تورکیاوە دەگوزەرێت، تەنها گۆڕانکارییەکی سیاسی نییە، بەڵکو توانەوەی زۆرملێی گەلی سوریایە بە قاڵبێکی نوێی پاوانخوازی مەترسیدار، کە دەندەتر دەردەکەوێت لە هەموو شتێک کە پێشتر هاتبێت. بەم پرسیارەک کە پێویستە بکرێت تەنیا ئەوە نییە کە "حوکمڕانی داهاتووی سووریا چۆن دەبێت؟" ئاخۆ چەند کارەسات و چەند جەستە و دەروونی تر وەراندەکرێت پێشئەوەی ئەم پاوانخوازیە بوەستێت؟.
لە دوای هووخانی ڕژێمی سوریا، ئەحمەد شۆرع، خۆی لە دەخێکی بەوەندا بینیەوە، لەناکاو بوو بە حاکمی دیفاکتۆی وڵاتێک، بەرپرسیارێتی بنیاتنانی دەوڵەتێکی لەنێوان ئاگرزیە ناوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتیەکانی لە ئەستۆ گرت. بەڵام شۆرع کە لەناو سنگی ئایدۆلۆژیای جیهادێکی تووندڕەودا گەورە بووە، ئەمڕۆ خۆی دەبینێتەوە لەنێوان چەقی میراتی تووندڕەویەکی و پێویستی ئایدیۆلۆژی خۆی بە قاعیدە و سەنگەری واقیعێکی نوێ لە سوریادا، کە هەوڵدەدات وەها نیشان بدات خەریکە ببێتە دەوڵەتێکی "فرەیی، مەدەنی، دیموکراسی"!

شۆرع هەوڵ دەدات وەک سەرکردەیەکی سیاسی لەدوای هووخانی ئەسەد لە بەڕێوەبردنی سوریا خۆی نیشان بدات، بە تێگەیشتنی ئەوەی جیهان دەوڵەتێکی ئیسلامی ڕادیکاڵ لەدەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست قبوڵ ناکات. بەم شێوەیە دەستی کرد بە سەوداوماڵێی وەنێیەکی جیاواز لە خۆی، وەنێیەک کە دوورە لە ڕابەردووی جیهادی خۆی، هەوڵ ئەدات هەم ئامادەبوانی ناوخۆیی و هەم بینەرانی نێودەوڵەتی قەناعەت پێبکات کە دەوڵەتێکی فرەیی و مەدەنی بنیات بنێت کە ڕێز لە مافەکان و یاسا بگرێت، ئەمەش لە سەردانە بەردەوامەکانی وەزیری دەرەوە بە چەندین وڵاتی عەرەبی و ووڵاتانی تر، بە دەنیاکردنەوەی کەمەگە عەرەبی و نێودەوڵەتیەکان، بەڵام لە هەمانکاتدا شۆرع ناتوانێت بە ئاسانی خۆی لە ڕەگ و ڕیشەی فیکریی خۆی جیابکاتەوە، لەو ژینگە جیهادیەی کە بە ماوەی دە ساڵێکی تەواو لە باوەشیدا بووە و

نەوەیەکی دەندەی تیا پەگەیاندووە.
شەرعە ووبەووی ئاستەنگی گەورە دەبەتەوە، لەلایەکەوە تووژە بەرفراوانەکانی دانیشتوانی سوریا کە زەر ماندوو بوون، داوای دەوڵەتێکی مەدەنی و دیموکراسی و ئازادیخوازی دەکەن کە ستەمی ئایینی لێت دەکەنەوە، لە لایەکی دیکەوە شەرع پشت بە هاوپەیمانێتیە نەوخەیەکانی جیهادیەکان و سەرکردە سەربازیە تونددەوەکان دەبەستێت، کە هەر جەرە کرانەوەیەک بەووی ئازادی و دیموکراسیدا وەک هەڕەشەیەک بە سەر پڕۆژە ئیسلامیەکەی خەیان دەزانن.
لەسەر ئاستی ناوچەیی، یادەوەری ئازاربەخشی ئەزموونەکانی دەسەڵاتی تونددەووی ئیسلامی لە ئەفغانستان، ئێران، یان نمونەی داعش و شەی تائفی لە عێراق دەننەوە یاد، کە بە ئاسانی مەدلێکی هاوشێوە لەم حوکمڕانیانە لە سوریا قەبوڵ ناکرێت.
ئەستا، لە بەواری پڕوپردەدا، زانکۆ و قوتابخانەکان دەستیان کردووە بە گرتنەبەری شێواز و ئامرازی توندی ئایینی، هەروەها داوا دەکەن ژنان جلوبەرگی ئیسلامی لەبەر بکەن و لە شوێنە گشتیەکاندا پیاوان لە ژنان جیابکەنەوە.
لەکایەی گشتیدا، شارەکانی سوریا کە لەلایەن هەیئەی تەحریر شامەوە کەنترۆکراون، ڕەساکانی جلوبەرگی گشتی تونددترکراونەتەوە، سنووردارکردن بە بانە کەلتووری و هونەریەکان دانراون و فەزای گشتی بە داکێکیکردن لە ئایین دیاریکراوە. ئێستا بازنەی بانگەوازی ئیسلامی و وتاری ئیسلامی لە گەڕەپان و شەقامە گشتیەکاندا بەاووبووەتەوە، کەشێکی گشتی دروست دەکات کە وا لە هاوەاتیان دەکات هەست بکەن کە دەوڵەت گەڕاوە بە قەوارەیەکی ئایینی، ئەو سیاسەتانەی هەیئەی تەحریری شام پەیڕەوی لەدەکەن، ڕەنگدانەوەی ڕەوتێکە بەرەو گەڕینی سوریا بە دەوڵەتێکی ئایینی تونددەو نێك دەوڵەتێکی مەدەنی!
ئەم دووفاقیە لە واقعیەتی دەسەلاتی شەرعدا، دەیخاتە دەخێکی سەختەوە، چونکە خەی دەبینەتەوە لەنەوان بەرداشکدا کە لە شوێنکی سەختدا گیری خواردووە. ئەگەر هەوڵی ئیمتیازاتی ڕاستەقینە بدات بەرامبەر بە مەدلی دەوڵەتی مەدەنی، ئەوا ڕەووبەووی یاخیبوونی ناوخەیی دەبەتەوە لەلایەن کەسانی تونددەووی ناو ڕێکخراوەکەیەوە، کە ئەمە وەک خیانەتێک لە پڕۆژەی جیهادیدا حسابی لەسەر دەکرێت، ئەگەر بەردەوام بێت لە پەیڕەوکردنی دیدگای تونددەووی ئیسلامیەکەی، ڕووبەووی دابەانی نەودەوڵەتی و ئەگەری دەستوەردانی دەرەکی دەبەتەوە بە ڕەگرتن لە بونی سوریا بە دەوڵەتێکی ئایینی سەلەفی تونڕەو.

هـ□□ـ□کـ□ستی کـورد.. نووسینی: عەلـوان حوسەین.. وەرگـ□□انی: رەزا شـوان

ئەو کوشتارەی کە نازییەکانی بەڵین لە جوولەکەکانیان کرد، ئەگەر ئەو هەموو کتێب و فیلمە سینەمایییە زۆرانە نەبوونایە، کە باسی دۆزەخی جوولەکەکان و نەهامەتییەکانیان دەکەن، خەریکبوو لە بیری مرۆڤدا بچنەوە. ئەوەبوو ئەو هەموو تاوان و کردارانەی کە نازییەکان ئەنجامیان دابوون،ە هەموو بە ئەرشیف کران و خرانە بەردەمی هەموو جیهان. لیرەوە دەبینین کە گەلانی جیهان بەزەیی و سۆزکی گەورە و تایبەتیان بۆ کۆشەی جوولەکەکان هەیە و وەکو کۆمەڵ و کەسانێک کە بوونە قوربانیی ستەملێکردن و کوشتنی بە کۆمەڵ. هەڵیەد و دەزگاکانی ڕاگەیاندن و سەرمایەی دارایی جوولکەکان □□ـ□کی زۆر ئەکتیڤ و گەورەیان گـ□□ا، بۆ بیرهـ□نانەوەی ڕای گشتی جیهانی بۆ دۆزی جوولەکەکان و پشتگیرانیان، وەک گەلێکی بە قوربانیکراو و ستەملێکراو. ئەگەر بینە سەر گەلی کورد و ئەوەی لەسەر دەستی نازییە بەعسییەکانی عێراقی و لە لایەن فەرمانەواکانی پشوتری عێراقەوە، بەسەر کوریان هێنا. بە سەدان چیرۆکی مرۆڤایەتی دەخەنەوو، کە کارەساتەکان هێندە قوو و قێزەوەنن، ئادەمیزاد شەرمەزار دەکەن. ئەم تاوانانە هیچ جیاوازییەکیان نییە، لەگەڵ ئەوانەی کە لە لایەن سەربازەکانی هیتلەری مامۆستای یەکەمی سەدام حوسەین ئەنجامدراون. بەڵکو ئەم بوو بە مامۆستای ئەو لە لە کوشتنی بۆمبەی کوردی بۆتاوان، کە هیچ گوناهـ□کیان نییە، تەنها لەبەر ئەوەی کە سەر بە نەتەوەیەکی ترن.

دەبێ ڕاستیش بوترێت، کە شەکردن لە دژی کورد، لە سییەکانی سەدەی ڕابردوودا و لە سەردەمی مەلیک غازی دا دەستی پێکرد. لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسم دا هێوربووەوە، بەڵام لە لایەن عەبدولسەلام عارف، سەرکی پاراو بە بیری شۆڤێنی و دژەق بەرانبەر بە کورد، شەرەکە گەڵایەوە ڕو هـ□□شی بە زۆر

ناگواستنەوەی کورد دەستی پێکرد. بە نیازی گۆڕینی باری دیموگرافیای ئەو ناوچانەی کە زۆرینەیان کورد ڕزگار بکەن، وەک دێیەکانی جەلەولا و دیالە و پارێزگای کەرکوکیش کە لە بنەڕەتەوە کوردییە. کە بەعەسییەکان هاتن، کۆشەکەیان قووڵتر کردەوە و دەستیان بە زۆر کۆچپێکردنی کورد و چۆڵکردنی دێیەکانیان کرد و دستیانکرد بە هاوردن و نیشتەجێکردنی عەرەبی خواروووی عێراق و دەمچەورکردنیان بە پارە، کە هەر عەرەبێکی هاوردەی خواروووی عێراق بەخۆایی پارچەیەک زەوی و دە هەزار دیناری عێراقییان دەدایی، لەو کاتەدا پارەیەکی زۆر بوو ـ دوایی بۆ هەر عەرەبێکی هاوردە سی هەزار دیناری وەردەگرت، کورد بۆ عەرەبێ دە هەزارییەکان ناویانیان دەبرد.
دوای ئەوەش ئەو هەڵشانە دەستیانپێکرد کە بە (ئەنفال) ناوبران. دێیە کوردییەکان لەگەڵ زەویدا تەختکەران و سڕانەوە. بەشێکی زۆریشی دانیشتووانەکانی بۆ بیابانەکانی خواروووی عێراق بۆە زۆر گوێزرانەوە. بە هەزاران کوردیان بە بەرچاو و گۆڕی جیهانەوە، لە گۆڕی بە کۆمەڵدا زیندەبەچاڵ کردن. قێزەوەنترین تاوانیش کە دەرهەق بە کورد کردیان، ئەوەبوو کە تاوانبارعەلی حەسەن مەجید ـ عەلئ کیمیاوی ـ بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری خودی سەدام حوسەین، شاری هەڵەبجە و چەندین ناوچەی تری کوردستان بە چەکی کیمیاوی ژەهراوی بڕدوومان کرد. قڕکردنی کورد بەپێی پیلانێکی کوشندەی داڕێژرا و دەستی پێکرد. هەشەکوژی و بە کۆمەڵکوشتن، نەک هەربە تەنها پیاوو ئافرەت و منداڵانی کردن بە قوربانی، بەڵکو ئەم کوشتن و بڕینە ئاژەڵ و دار و هەواشی گرتەوە، نە دار نە چۆلەکە نە پەپوولە، تا دەگاتە شنە باش، بە ژەهری کیمیاوی تووشبوون.
ئایا دەبێ چەندین چیرۆک و ڕۆمان و فیلمی بوێت، بۆ ئەوەی بە سەدان چیرۆکی جەرگبڕ تۆمار بکرێن؟ تا جیهان و نەوەی داتوو لەوەی بەسەر کوردیان هێنا لە یادی نەکەن. ئێستا دەپرسین، ئەی جیاوازی چییە لەنێوان هێرۆکێستی جوولەکەکان و هێرۆکێستی کورد ددا؟ بۆچی هەموو جیهان لایەنگری کۆشەی جوولەکەکان بوون. کۆچی لە ئاستی کۆشەی کورد دا، خۆیان گێل کرد؟
کاتی ئەوە هاتووەکە ویژدانی مرۆڤایەتی بە ئاگابێتەوە و لایەنگری بەڕاستیی دژی هێواکوردبن و پاڵپشتی ئەم گەلە هێوشت بەرزە بن، کە لەسەر دەستی نازیيە بەعسییەکانی

عێراقدا، دووچاری ئەوپەڕی قەیزەوەنترین چەوسانەوە و کوشتن و بڕین بووون. هەڵەکەستی کورد لەیاد کراوە، لەوانەیە لە بیری مرۆڤایەتدا سڕابێتەوە. کەچی هێشتا بریندارەکان تەن و ساڵێژ نەبووونە و نەک هەر تەنها خوێنیان لێدەچۆڕێتەوە، بەکو هەست بە ئازار و مەخابین دەکەن لەم هەوڵستە دووڕوویەدا.
بۆ ئەوەی ئەم تاوانانە لەسەر کورد و خەڵکی تریشدا دووبارە نەبنەوە، پێویستە ئەم درامایە مرۆڤایەتییە تەوزیف بکرێت و بکرێتە چەندین فیلمی سینەمایی ناوخۆیی یا ئەگەر کرا لە هەڵێدیش بێت. من پێشنیاری ئەوەش دەکەم کە تایبەت بەم بابەتەوە، پێشبڕکێیەکی ئەدەبی، لە بواری ڕۆمان و چیرۆک و شانۆ و شیعردا سازبکرێت و خەڵاتی بە نرخی بۆ تەرخان بکرێت. کە بەبۆ جیاوازی هانی نووسەرانی کورد و عەرەب و تورکمان بدرێن، بۆ ئەوەی چیرۆکی ئەو کەسانە تۆماربکەن، کە لەو کوشتن وبڕینە ڕزگاریان بووە و لە ژیاندا ماون، تا لەبیرکردنەوە ڕامالی نەکردوون.
بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە هەموو توانایەکی داهێنان بخرێنە گەڕ و لێژنەیەک لە نووسەرانی کورد و عەرەب و تورکمان و لە کەسانێکی تر پێکبهێنرێت، لەو کەسانەی کە خاوەنی هەوڵستی پاکن و مژووەیەکی بگەردیان هەیە. بە بۆچوونی من بگومان هێنانەدیی ئەم کارە ئاسان نییە، بەڵام ئەگەر دەسزی هەبێت و هەوڵبدرێت کارێکی مەحاڵیش نییە. لەسەر حکومەتی ئەمڕۆی عێراقیش وەکو چەشنێک لە پێزشهێنانەوە بۆ گەلی کورد. لەسەر هەر بەرمیلێکی نەوت یەک دۆلار باج دابنێ و بەو پارەیە بەرهەمێکی سینەمایی گەورە بەرهەمبهێنرێت. هەروەها بۆ هاندانی چاپکردنی ئەو بابەتە ئەدەبییە تایبەتییانەی دەربارەی هەڵەکەستی کورد دەنووسرێن و گوزارشت لە هاوکاری و لێ هەستی قووڵی مرۆڤایەتیمان و سەرکەنەی ستەم و تۆندوتیژیی دەکەن.

تێبینی: دەقی ئەم نووسینە، لە نووسینی نووسەر و شاعیری عەرەبی عێراقی
«عەلوان حوسەین»ەوە، کە بەزمانی عەرەبی، ڕۆژی دوو شەممە «٢٠١٠\٩\٦» لە ماڵپەڕی (کتابات) دا بڵاوی کردۆتەوە. منیش وەرمگێڕایە سەر زمانی کوردی. هەر لەو ڕۆژ و لەو ساڵەدا، لە چەند سایتێکدا بڵاوم کردۆوە. وا دووبارە بۆ هەڵی یادی شاڵاوکانی ئەنفالی بەدناو و قەزوونەوە، بڵاوی

دڵکەمەوە. ئەوش بزانن کە هەموو عارەبێک بەعسی و شۆڤێنی نییە.
ڕزا شوان
نەرویج: ٦/ ٩ / ٢٠١٠

بوکێ.. نەوزاد بەندی

بوکێ بریتییە لە لێستەکەکی نایلۆن یان پڵاستیک، منداڵان یاری پێ ئەکەن .
بەڵام مرۆڤ ، گیانلەبەرێکی لە بوکێدا کرد وەک هەموو شتەکانی تر بە تێپەڕبوونی کات، گیان و پێشکەوتنی تێدا ئەنجامدا، واتا لە شێوە و لە پێکهاتە و لە قەوارەدا، هێروهها لە زیادکردنی توانای جووڵە و قسەکردن، کار گێشتە ئەوەی هەندێ کەس لە ووڵاتانی ئەوروپا، هاوسەرگیریان لەگەڵ بوکێدا ئەنجام دا.
لەم دواییەدا زیرەکی دەستکرد چووە ناو بوکێکانەوە، بە جۆرێک بوکێ بوو بە بۆژار، خوێندنەوەی هەواڵکان و هەموو زانیارییەکانی تری کەوتە ئەستۆ.
بەڵام بوکێ هەر بوکێیە، واتا ئەو بوکێ نایلۆنەی کە پێنجا ساڵ پێش ئێستا بە درهەمێک بە کچۆڵەیەکی شەش ساڵان ئەکرا، لە پێنسیپدا هەر هەمان بوکێی ئەمڕۆیە کە نرخەکەی هەزاران و دەیان هەزار دۆلارە، بە گیانەوە و بە بیرکردنەوەیە، ئەبێ لە ڕێی پاتری و بازنەی کارەبایی لاواز بیجووڵێنیتەوە و بەرنامەی کار و جووڵەی بە دابنێیت، ئەگینا خۆی نە مەشکی هەیە و نە دەکە پەتکی هەیە و نە ئەسک و نە ماسولکە و نە کەئەندامی دەماری سەمپەساوی و پارا سەمپەساویی. پەویستە دەنگی مرۆڤەکی لەسەر تۆمار بکرێیت، ئەگینا خۆی نە قوڕگی هەیە و نە قوڕقوڕاگە و نە ژە دەنگییەکان.
واتا بوکێ لە بنچینەدا هەر بوکێیە، هەتا بە کەنتۆکیش و بە پێی بەرنامەیەک ئاڕاستەی نەکرێیت، ناتوانێ هیچ کارەکت بە بکات، ناتوانێ هیچ هەست و سۆز و بەرپرسیارێتییەک نیشان بدات و بگرێتە ئەستۆ، بە نمونە سەد بوکێ لە ماڵێکدا دابنێ، ناتوانن سەربەخۆ چایەکی دیزڵەمێت بە دەم بکەن، ناتوانن ماڵەکەت بە پاک بکەنەوە، ناتوانن بەیار بدەن کە هاتیتەوە پێت بڵێن بەخێربێیتەوە ئازیزم.
ئەمەیش هیچ عەیبێک نییە بوکێکانی پێ عەیبدار بکەین، چونکە لە

هەموو گەردوونـدا تەنهـا مـرۆڤ توانـای بـەیـاردان و هـاوڕێـەتی و داهـێنانی پـێدراوە، نـەک هـەر بوکـێ، تـەنانـەت گیانداری زەبـەلاح و دێندەکانی وەک نـەهـەنگی شین و فیل و شـێر و پـڵنگ، هـەر لـە ئـەزەلـەوە تا ئـێستایش یـەک ستایـێی ژیانیان هـەیە، دوای هـەزار سـاڵی تریش، فیلـەک ناتوانـێ بـەڵت ئیتر من گـەڵا ناخـەم و ئـەبـێ بیکـەم بـە یاپراخ یان شـەڵەک بـەیار بدات چیدی لـێ دارستانـێ چـەکاندا نـەژی و بـەوات تـاوەڕەک دروست بکـا و شـوقـێکی هـەزار مـەتـری نهـەمـی 54 بکـاتـێ مـەنزڵگای خـێ. هـەرگیز نـەهـەنگـەکی شین نابینیت واز لـێ خواردنی پلانگـەتـەن بـەنـەت و سـەر بکاتـێ سـەر پیتزا و فینگـەر و ئایسکرەم.
واتا بوکـەکان و هـەموو گیانداران و بـەگیانانی ئـەم گـەردونـێ بـەجگـێ لـێ مرۆڤ، تـەنها یـەک ستایـێی ژیانیان هـەیە و پـێش ناکـەون، یان گـەڵانکاریی ناکـەن، ڕاستتر توانای گـەڵانکاریی و پـێشکـەوتنیان پـێ نـەدراوە، بـەڵام مرۆڤ هـەموو توانایـەکی بـەیاردان و گـەڵانکاریی ئـەرێنی و نـەرێنیی پـێدراوە، بـێ نمونـێ کـەسایـەتییـەکی وەک جاک شیراک لـێ قاپشـەرێکی چـێشتخانـەی ناو پاپـەکانـەوە ئـەبـەتـێ سـەرکی فـەڵەنسا یان پیاوێکی قـەڵەوی بـەکار و هـەژار و تـەمـەڵی وەک ئـەنتـەنی ڕابینز، لـێ ناکاو بـەیار ئـێدا ببـەتـێ خاوەنی تاوەڕێ هـەوربـەکان، ئـەیشبـێ، سـەرتا بـە فـەڕەدانی کـەشی زیادەی لـەشی، پاشان بـێ دانانی کـەمـەکـەبی ناوازێ لـێ زانستی کـەمـەناسی و سیاسـەت و ئـەنسـەپـەڵـەجیدا وەک کـەبـەبی unlimited power (هـەڵـێ بـێ سـنووریـەکـێ) بـەو جـۆرێ ئـەبـەتـێ کـەسـێکی دەوڵـەمـەند و بـەناوبانگی وا، وانـەی سیاسـەت و کـەمـەڵایـەتیی تایبـەت بـێ سـەرک کـەمار و کـەسایـەتییـێ ناودارەکانی جیهان ئـەڵـەتـەوە.
بـێ دیوە نـەگـەتیڤـەکـەیشیدا، مرۆڤ و مرۆڤگـەڵـەک هـەن کـێ بـەیار ئـێدەن وەک بـوکـەکان بژیـن، واتـا توانـای مـرۆڤ بـێ سـنووریـێ بـێ هـەردوو دیوەکـەیدا ، ئـەتوانـێ بگـەڵـەتـەوە ناو ئـەشکـەوت و شـەڵاڵ بـەرد بکات، یان ببـەتـێ سوپـەرمان و بـەواتـێ سـەر ئـەستـێرەکانی تر، بـێ هـەرشتـێکی بـەرز یان نزم، بـنیاتنان یان تـێکدان سـەرپشکـێ و ئـەتوانـەت پـێی بگات..
ئیدی لـە کـەمـەگا نـەگـەتیڤـەکاندا سـەرکردەی بوکـەکان و میللـەتی بوکـەکان سـەرهـەڵـەدەدەن.
میللـەتی بوکـەکان، کـەمـەگایـەکـێ لـە هـەموو هـەست و سـۆزێکی مرۆڤی داهـێنـەر خـێیان بـێ بـەش و نـەبان کردووە، هـەموو جـۆرێ بیرکردنـەوە و گـەڵانکاریی و شـەڵاش و چاکسازیی و پـێشکـەوتن و بـەرهـەمهـێنانـێکیان لـێ خـێیان یاساغ کردووە، وەک کـەمـەڵـێک بوکـەکان چاوەڕوانـی ئـەوەن کـەسـێک بـەڵت هـەڵیانپـەڕێنـێ، بیانخاتـێ گـەرانی، بـێ کـەمـەکـێ برسییان بکا، بـێ کـەمـەکـێ تـریان بکا، چـێکداریان بکا، زیندانیان بکا، لـێ هـەموو مافـێک دایانبـڕێ،لـێ پـێ بیانکاتـێ کوکـەکوژیان بکا، هـەرچی ئـەیـەوێ

پەیان بکا، ئەوان تازە بوکێن و بە هەموو چاکە و خراپەیەک
ڕازامەندن، هیچ کاردانەوە و لێکدانەوە و بڕگزداچوونەوەیەکیان
تێدا نامێنێ، بە نمونە عێراقییەکی لای خەمان پێش چل ساڵ کە بە
ماوەی دە ساڵ برسی کرا، هیچ پرسیارێکی لێلا دروست نەبوو، بە گژ
ئەو سزا نالەژیکییەدا نەچوو، هەستا لە جیاتی گەنم، بڕووی هاتی،
مرمر و کەترە گسکی هاتی و نانی تاتی خوارد، نەپرسی بۆچی من
لەسەر دەریایەک نەوت، جلەکانم شۆ و وە بەن، دوای ئەوە هەمان
عێراقیی کە بە بە کار و بارهەم پارەی بەسەردا ژێنرا و بووە
خاوەنی کشک و ئوتومبیلی دوا مۆدێل، هەر هەمان عێراقیی بیرکەر
بوو، نەیتوانی وەک میللەتانی تر کارخانە و داهێنان دروست بکا،
تەکنەلەژیا ئامدیو بکا، وەک مێگەل شڕە شۆقی مەزهەبی و حیزبیی و
فەرهەنگیی ئاگەیاند و ملیۆنانیان لە نێوان کوژراو و بریندار و
ئاوارە و گۆڕبزردا، وێران بوون..تریلیۆنها دۆلاریان بەهەدەر دا.
ئەم دۆخە سەیر و سەمەرەیە، بەیارێکی میللەتە بوکێنکە خەیاتی،
کاتێ چاوەوان ئەکا بارودۆخێکە خۆی چاک بێ، باوەڕدارێکانی
چاوەوانن خوا فریشتەکانیان بە بنەرە شۆقامەکانیان بە پاک
بکاتەوە و مافە خوراوەکانیان بە بسەنێتەوە، دیکتاتۆرەکانیان بە
بکوژە و داگیرکەرەکانیان بە قە بکا، کارگەکانیان بە دروست بکا و
وەاتەکەیان بە پە بکا لە بارهەمی ناوخە و دادپەروەریی و
یەکسانیی. بە باوەڕکانیش چاوەوانن سەرکردەیەکی تەکنەکراتی
هاوشێوەی ئەوروپیەکان لە خاکەکەیاندا وەک دومێنان هێتلەر و
وەاتەکەیان بە بکا بە ووەاتێکی وەک سویسرا، بە نمونە جارێکیان
لەگەڵ هونەرمەندێکی ئەتایستی خەماندا قسەم کرد، پێی ووتم : بار و
دۆخی ئەم ووەاتە بە یەک شت چاک ئەبێ، ئەگەر چەند کریستیانێک بێن
و دەسەڵات بگرنە دەست و ئەم موسوڵمانانە لە هەموو
بڕپرسیارێتییەک دوور بخەنەوە!
ئەمە فەلسەفەی کەمەگای بوکێیە یان ڕاستتر کەمەگایەک کە
بەیاریاندەوە بوکێن بێ، فەلسەفەیەکی گاتەجاڕێ ؛ ڕووداوی مەحاڵ،
لە ناکاو وەاتەکە ببێتە پشکۆوتووترین وڵات، دادپەروەرترین
دەسەڵات.
سەرکردەی بوکێیش ئەو سەرکردانەن کە ناگەڵەن، خەیان بەیاریان
داوە نگەڵەن یان بریکاری دەسەڵاتگەلێکی داگیرکەری جیهانین، یەک
بەرنامەیان تێدا جێگیرکردوون، بەیان نییە بە مو لەو بەرنامەیە
لابدەن، بە نمونە لەم ڕۆژانەدا لە سەردانێکیدا بۆ وڵاتی میسر،
ماکرۆنی سەرکی فەڕەنسا لەگەڵ سیسی سەرکی میسردا، سەردانی
بریندارێکی شەڕی فەلەستینیان کرد لە یەکێک لە نەخۆشخانەکانی
قاهیرەدا، ژنەکە ڕووی کردە سەرکی میسر و پێی ووت : سەرک بە

خاتری خوا، سەرۆک فریای خەڵکی فەڕەستین بکەوێ.
سیسی بە ژنەکەی ووت : ئەوە سەرۆکی فەڕەنسایە، بەو بەڵا!
ئەمە سادەترین پێناسەیە سەرۆکێکی بوکەڵەکردبێتی بە خەی، واتا من سەرۆکێکی بوکەڵەم و هیچ دەسەڵاتێکم نییە و ناتوانم هیچتان بۆ بکەم، بەڵام سەرۆکی فەڕەنسا، سەرۆکێکی ئاستقینەیە و توانای گەورانکاریی و کار و بڕیار و کاردانەوەی هەیە، لەبەر ئەوە هەرچییەکت ئەوە، بەو بەڵا، هیچ شتێک بە من مەڵێ!
کەواتە سەرۆکی بوکەڵەکە ئەو سەرۆکەیە بە جل و بەرگ و کەشک و ئوتومبیل و سەعاتی مەچەک و عەتری گرانبەها، هیچ شتێکی لە سەرۆکی ئاستقینە کەمتر نییە، تەنانەت لە نرخی کەشک و ئوتومبیل و ئابواردنەکانیدا، زۆر لە سەرۆکە ئاستقینەکان کەشخەتر و زیادەڕەوترن، بۆ نمونە سەعاتی مەچەکی سەرۆکی پێشووتری ئەمریکا، جۆرج واکەر بوش، سەعاتێکی سادەی مارکەی تایمێکس بوو، نرخەکەی تەنها 20 دۆلار، بەڵام سەعاتی مەچەکی سەرۆکێکی بوکەڵە سەردەکێشێت بە ملیۆن دۆلار و زیاتریش، ئەوەیش وا دەکات ئەم سەرۆکە بوکەڵانە زۆر لە میللەتە بوکەڵەکانیان دوور بکەونەوە، هەتا ماوەی نەوانیان زیاتر بێ، ئەوان زیاتر هەست بە شکۆمەندیی و نەمریی خۆیان دەکەن، هەمان کات میللەتە کۆیلەکانیش زیاتر هەست بە کۆیلایەتیی و مەگۆلایەتیی و ڕیسوایی و سەرشۆڕیی خۆیان ئەکەن و ئەگەنە ئاستێک سەرۆکە بوکەڵەکانیان بپەرستن و نوێژیان بۆ بکەن وەک لە سەردەمی کۆنی فیرعەونی بۆ ڕەکابەری میسر و سەردەمی نوێی کیم ئۆن جون ی سەرۆکی بۆ ڕەکابەری کۆریای باکوردا بۆ ئاشکرا دیارە و ئەیبینین.
سەرۆکە بوکەڵەکان وەک پێ دەکەن لە وێنە و پەیکەری خۆیان، بۆ ئەوەی یەکەمجار بۆ خۆیان و دواتر بۆ میللەتەکانیان بسەلمێنن کە ئەوان سەرۆکی ئاستقینە و هەتاهەتایی و لە بن نەهاتوون، سەرۆکن و کەتایان نایەت، پیرەزن و نابێنەوە و مەشخەڵەکانیان ناکوژێتەوە، سەرۆکن و ئەولاتریش.
بەو جۆرە سەرۆکگەلێکی بوکەڵە و نەزان و ترسنۆک و شێت و دڕندە و گەمژە و لە خۆبایی و نەخوێندەوار و بە هونەر ئەبینیت، میللەتەکانیان بوونەتە کۆگەی مریشک و گۆنمیشیان نادەنێ، ڕەژ بە ڕەژ ناتەبایی و نایەکسانیی و نەخوێندەواریی و زوڵم و زیندان و ئەشکەنجە ووە لە هەڵکشان ئەبن، بێ بە ئەوەی هیچ گەورانکاریی و چارەسەرییەک بۆ ئەو دەرد کوشندانە، لە ئاسەی دوور و نزیکدا دیار بن، چونکە کاتە میللەتیی بوکەڵەکە و سەرکردەی بوکەڵە ئەبنە تەواوکەری یەکتریی، هەموو بەها و دیدگا مرۆڤایەتییەکان ئەبن بە هەڵەم و نامەنن.
لەڕەدا پرسیارێک یەخەمان ئەگرێ، ئایا سەرۆکی بوکەڵە میللەتی

بوکێت دروست ئەکات یان میللەتی بوکێت سەرکی بوکێت دروست ئەکەن یاخود هەردووکیان پێکەوە بەرە بەرە یەکتری دروست ئەکەن ؟ وەڵامی ئەو پرسیارە نازانم.

شێشکان بە سەردەمی ئێستا چیمان پێدەکرێن؟.. نەجمەدین فارس حەسەن

چەمک و مەهامی شێش، بەپێی کاتی مژوو، جگە لەوەی تێگەشتن وخواستی جیاوازی بەپێی سەردەمکانی دیاریکراوە ،خواست و وویستی گەلانی جیاوازیشی لە خۆگرتووە. یان سپاردویەتیە دەست گروپێکی تر ، هەمان هێستی چینایەتی وبەرژەوەندخوازی و خۆپارستی لابردوویان هەبووە. سەرەتای دروست بوونی ناکۆزایەتی و شێش، بە سەرەتای دروست بونی فرماسیەنی کۆمەڵایەتی چینایەتی دەگەڵتەوە . لەبەر ئەوەی هەموو کردارێکی بە ئازارو نایکسان، پەرچەکردارێکی دژوو پێچەوانەی هەبووە و هەیە. ئەمش گەلانی لەووی چنایەتی و چندایەتیەوە بەدوای خێدا هێناوە. سەردەمی کۆنی گەیوە بە سەردەمی نوێ،وپێوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری نوێی بەرهەم هانیووە. گەلانی ماددیی مژوو ، چند فرماسیەنکی ئابووری کۆمەڵایەتی جیاوازی بەرهەم هێناوە، تا گەشتووەتە ئێستای سەرمایەداری . کرداری چەوساوەکان و ململانێی چینایەتی لە ناو پرسەی بەرهەم هێنان و شێشەوە کارەکتەری دروست بوونی هەلومەرجی نوێیە، بەردەوامیش دەبێت تا سیستەمی جیاوازی چینایەتی کۆتایان دێت.

هەکاری جیاواز جیاواز ئاگری شێشیان هەڵگیرساندووە لە مژوودا،هەکارەکانیش بەپێی سەردەمە جیاوازەکان دەگۆڕێت، بەڵام داخوازی بە یەکسانی وماف و ئازادیەکان ،خاڵی هاوبەشی هەموو شێشکان بووە. بەپێی بەواو بەچونی زۆرێک لەبیرمەندانی مژووە جیاوازەکان و بەپێی سەردەمکانیان ،ووداني شێش بە چند هەکارێک دەستنیشان دەکەن،ولەکدانەوەی جیاوازیان بەکردووە.

بیروبۆچوونەکان لەمڕووەوە لە بارەی ئەوانی شەشەوە:

ئەفلاتون ٤٠٠ساڵ پێش زایین، بەوای وایە، کاتێک مرۆڤ ڕووبەڕووی چەوساندنەوە وئازاری بەردەوام دەبێتەوە، ئەگەرسزایەکی ئەوا بەڕووی دەسەڵاتدا شەش بەرپاناکات ، بەڵام ئەگەر زانیی قوربانی دەستی زەردارییە، ئەوا بەتووڕەییەکی پاوپڕ لە هەڵچوون وداچون شەش بەرپادەکات، تەدەکشێت لە پێناوی ئەوەی خەی پێی دادپەروەرانەیە. هەموو ناڕەحەتیەکان تەحەمول دەکات تا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.....

بەپێی بەوای ئەرستۆ کە خوێندکاری ئەفلاتون بووە، لە هەموو جۆرەکانی حکومەت ودەسەڵاتکاندا(ئەلیگارشی ،دیموکراسی ، ئەرستۆکراسی ،...) ، مرۆڤکان شەش بەرپائەکێن لەپێناوی بەدەستهێنانی یەکسانیدا. لەیەنانی کۆندا بەرزکردنەوەی پەرچەمی ئازادی و یەکسانی داخوازی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگای یەنانیەکان بووە.

لەدوای ئەو سەردەمە سەردەمی ئیسلام دێت، بەواوبەچونەکان لە ئیسلامدا لەمەڕ شەش ، هەر هاتنە دەرەوێک لەماڵ ،خێپیشاندان و ڕژانە سەر شەقامەکان و مەیدانەکانی شار،بەمانای دەربڕینی تووڕەیی ونەمانی سەبروپشودرێژی و بەرگەگرتن دێت. بەڵام لەبەرئەوەی ئاینی ئیسلام خەی بەکەتا ئاینی ئاسمانی دەزانێت، هەر هەڵسوکەوتێک کە دژ بە حوکم ودەسەڵاتی خەلیفەی مسوڵمانان بکرێت بە ناشەرعی و بەدژی ڕاسپاردەکانی خوای لەقەڵەم دەدرێن، و دژی دەوەستنەوەو وەڵامی داخوازیەکانی خەڵک نادەنەوە، وەکو ئەوەی لەمڕووی ئەودەسەڵاتانەی خەلافەتەکانی ئیسلامدا ڕوویان داوە.

بیریارانی سەدەی حەڤدەو سەدەکانی دواتر تەواینەکانیان جەراو جەرن. بە نمونە ،لەلای جۆن لەک، مافی بەرەنگاری و شەش،بە ئەوە دەگەنەتەوە ، کە دەسەڵاتدار بەشێوەیەکی ناشەرعی بەیاری مانەوەی دەدات و جێبەجێ دەکات . واتە ئەگەر دەسەڵات شەرعیەتی هەبوو ، پێویست ناکات شەش بەڕویاندا بەرپابکرێت هەتا ئەگەر دەندش بێت. شەرعیەت پێدان بەهەی دەنگی خەڵکەوە دروست دەبێت، وە مەرج نیە هەموو شەرعیەت پێدانێک ڕاست و دروستی و عەدالەتی دەسەڵات پێشان بدات .

باکەنین ،بەوای وایە ،کەتایەهێنان بە داگیرکاری وکۆمەڵگای چەوسێنەر، لەڕێگەی تەکەشانی شەشگێڕانەوە دەبێت،وە کەتایی نایەت ئەگەر هەموو سەرکردایەتیەکان لە ناوەندکاندا هەڵنەوەشێتەوە. شەش ،هاندانی هەموو شارێک و هەموو گوندێک و هەموو کۆمەڵگانە ، بە بەرپاکردنی جەنگەتایبەتیەکانی خۆیان. لەسەر مرۆڤکان پێویستە ،کەبەجگەلە بەرەنگاریکردنی سوپاکە خاوەنی یەک

سەرکردایەتییەش،شتێش بە هەچونە سەزداریە شەشگەانکە ئەبەتە سەرکەوتنکی چەسپاوو بگووماں کردن. ئەم بەچونی باکەنین ، پشت نابەستەت بە کردیکی دیاری کراوی سازدراوی ئامانج ەوون. کاری خودبەخودی وبەرهەمکی نادیارو بە ئامانجی گەینی کەمەگای سەرمایەداریە بەپیوەندیکی کەمەایەتی نادیار، ئەمش بیروکرداری ئانارکیستەکانە، لەهەر کویک بن.
بەبەوای مارکس ، جیاواز لە بەچونەکانی پەشتر، کاتک شەش وادی هات، چینی کرکار شەش بەرپادکات، بەرژەوەندی کەمەگای شەشگە(بەمانای ئەرک و ئامانجی ەوتی ماددی مەژوویی چینی کرکاربە گەانی مەژوویی کەمەگای سەرمایەداری بە سەسیالیزمی زانستی) ئەکات بەسەرچاوەی خی لەوکاتنەدا، هەموو ئەو پەوویستیە ماددیانە بەرجەستەو دابین دکات ، کە لە پەناوی چالاکی شەشدایە، بەلە ناوبردنی دوژمنکانی، وە هەموو ئەو سازاندن وپەویستیانە لەبەرچاو دگرەت،کە پەوویستیەکانی ئەو تکەشانە پەدکاتەوە، بەرەنجامی کارکانی پاڵی پەودەنەت بە بکارهەنانی دوورترین و ووردترین بیروو بچونی خزمەتکار بەشەش، وەئەمش ناچەتە سەر بابەتی توەژینەوەیکی تەووری لە هەمان کاتدا.
دروستترین بچوون بە بە ئەنجام گەیاندنی شەش لەم سەردەمەی ئەستادا، بچوونی مارکس ،لەبەر ئەوەی وەامدەرەوەیکی گشتگیری بە سەرکەوتنی شەش بەئاستەی ەوتی ماددی مەژوویی بەرجەستەدکات لە کەمەگاکاندا، ئالیەتی سەرکەوتنی بەووونی پەشانداوە ، دژبووونی خی بە کاری خبەخی و بە بەرنامەی لە سەرکەوتنی شەشدا پەشانداوە. سەرکەوتنی شەشکان بەندە بە سازاندن وبەرجەستەکردنی پەویستیەکانی هەسوانی و ئامانجی ەوون ، بەرجەستەکردنی گەانکاریە لە سیستەمی چەوسەنرانەی پەیوەندی کارو سەرمایە،وپەیوەندی کەمەایەتی و سیاسی سیستەمی سەرمایەداری .
گەانی دەموچاوک بەدەموچاوکی تر لە هەمان سیستەمدا،شەش نیە، واتای بەرپاکردنی شەش لە سیستەمی سەرمایەداریدا، بەرجەستەکردنی گەانی پەیوەندی ئابووری کەمەایەتی و سیاسی چینایەتیە ،بکەمەگایکی ئابووری کەمەایەتی بە چین و تەوژە کەمەایەتیەکان .
شەشجیاوازکان وئەنجامکانیان لەمەژوودا: ئەوانەی لەابردوودا بەشەش ناویان هاتوە، هەندکیان شەشن بەواتای گەانی پەیوەندی کەمەایەتی ئابووری، هەندکیشیان ماک و ناوەکی شەشیان پەو نیە، لەبەرئەوەی گەانی بنەمای ئابووری کەمەایەتی تیایدا ونداوە.
یەکەک لەو جوانەوانە، ەوداوی سالی ١٢١٥زی ئینگلترایە،

ناڕازایەتی و جوڵانەوەی ئەرستۆکراتەکان بوو دژی مڵیک جۆن. داوایان دەکرد پاشا دان بنێت بە مافی خۆکیشدا، مەبەستیش لەی زیاتر فراوانکردنی دەسەڵاتی ئەرستۆکراتەکان بوو،وە ئەنجامیشیاندا. واتا سیستەم نەگۆڕا ، بەڕۆوەندی چینێک سەنتەری جوڵانەوەکە بوو لەناو هەمان فرماسیۆنی سیاسی ئابووری کەمەڵایەتیدا، ئەمەش گۆڕانی شۆڕشی کەمەڵایەتی ئابووری نیە.
لەمڕوودا چەندین شۆڕشی زانستی هەیە، توانیویانە سەرجەمی تەواوینەکانی ئابردوو بەباری ڕووی ڕاستی خۆیدا بگۆڕن. یەکێک لەو شۆڕشە گرنگانە ،شۆڕشی کۆپەرنیکەس(١٤٧٣-١٥٤٣)زی بوو، بەوەی کە هەناخوارەوەی ووتەکان بوو لە ئاسمانەوە بە سەر زەوی، ئەوەش بەدەرخستنی ئەو زانستەی کە خەڵکی بریتیە لە سەنتەر و ناوەندی کەمەڵەی خۆر، زەوی ئەو ناوەندە نیە، ئەو تەوریە گەورەترین شۆڕش بوو لە مڕوووی زانست و فەلەک ناسیدا.
جووڵانەوەکانی کەمەیڵز١٦٦٦ ،دوای لە ناوبردنی پەرلەمان، لە ئینگلترادا دەسەڵاتکی دیکتاتۆریانەی دامەزراند، پێچەوانەی گەڕانەوەی پاشایەتی و لەناوبردن و دەرکردنی خەزانی ستیوارت و گوزانەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بە ولیام و ماری ساڵی ١٦٨٨ز. ئەم جۆرەش لە جوڵانەوانە، نەیتوانیوە پەیوەندی ئابووری سیاسی کەمەڵایەتی بگۆڕێت،ئەم جوڵانەوانەو گەڕانی سەروچاو، ناچێتە خانەی شۆڕشەوە هەرچەندە لە مڕوودا بەشێش ناوی هاتبێت.
جۆرێکی تری ناونانی جوڵانەوەکان بەشێش، ناوزەدکردنی شۆڕشی ١٧٧٦زی ئەمریکایە. ئەم جوڵانەوەیەی خاوەن سەرمایەو زەویوو زارو کێڵەکان بوو ،دژی هەمان چین بوو لە ناو دەسەڵات ودەوڵەتی پاشایەتی ئینگلترادا .ئەم جوڵانەوەیە نەیتوانی باری گرانی ژیانی کێڵەداری کێڵەکان لە ئەمریکادا بگۆڕێت. ئەو جوڵانەوەیە نەبووە هەکاری گۆڕینی فرماسیۆنی کەمەڵایەتی ،بە فرماسیۆنێکی تر. بەکو کێڵەداری بەردەوام بوو هەتا هەمووارە سیازدەی دەستووری ئەمریکا لە ساڵی ١٨٦٥ز. ئەمەش نەیتوانی لەسەر ئەرزی واقع کۆتایی بە کێڵەیەتی بهێنێت، تەنها مرۆکەبی سەرکاغەز بوو. ئەم جووڵانەوەیە ناتوانیت بەشێشی کەمەڵایەتی بیچوێنی،تەنها وەکو ڕزگاری نیشتمانی چاولەدەکرێت، واتا تەنها ڕزگاری خاوەن زەوی و سەرمایەکان بوو لەژێر چنگی باج و خەراجی دەوڵەتی پاشایەتی ئینگلیز ، هەتا لە دواتریشدا دەوڵەتی کەماریانیش دامەزراندبێت.
لەو شۆڕشانەی کە فرماسیۆنی کەمەڵایەتی گۆڕی، شۆڕشی ساڵی ١٧٨٩زی فەڕەنسی بوو، شۆڕشی بەرژوازی بوو،وەهەڵگری گۆڕانی فکری وئابووری و سیاسی و کەمەڵایەتی بوو. گۆڕانی بنەڕەتی دروستکرد لە پەیوەندی ئابووری کەمەڵایەتی وسیاسی ،پەیوەندیەکی نوێی چینایەتی

سەرمایەداریانەی هەنایە ئاراوە، سەرکەوتنی چینی ناوەند بوو بەسەر پاشاو ئەرستەکراتەکاندا، کۆتاییان بەکۆیلەی کشتوکاڵیدا هێنا، سیستەمی سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتی سەرمایەدارانەی چەسپاند ،هەروەها بەشێکی نیشتمانی و دەموکراسی دیاری دەکرێت. بەڵام شۆڕشی ١٨٤٨زی فەرەنسا، بەشداری پرۆلیتاریا بوو ، ئەمەش سەرەتای دەستپێکی هەوڵوبزووتنەوەی سەرمایەداران و پرۆلیتاریا بوو، شۆڕشێکی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵایەتی لە خۆگرتبوو ،هەرچەند پرۆلیتاریا سەرکەوتنی یەکجارەکی بەدەست نەهێنا،و کۆماری دووەمی بەرژوازی فەرەنسای بەرجەستە کرد، بەڵام بوو بە چاوگێک بۆ شۆڕشگانی تری ئەورووپا ، وبەرجەستەکردنی بۆشک لە مافەکانی مرۆڤی بۆ شۆڕشێکی هەمەچەشنتر بۆیان کردوو شیعاری ئازادی وبرایەتی و دادوەری بۆیان دەکرد .ئەم شۆڕشەش زۆرتر لایەنداری مرۆڤانەو کۆمەڵایەتیانەی پێشان دەدات.شۆڕشی ١٧٨٩زی شکڵی شۆڕشێکی گەلیانەی لەخۆگرتبوو بەکاریگەری وهاندانی بیری بەرژوازیانەی بەرژوازی.بەڵام ئەوەی ١٨٤٨زی ململانێیەکی چینایەتیانەی لەخۆگرتبوو.

بەڵام جیاواز لە شۆڕشگانی تر، لەسەردەمی هاتنە ئارای سەرمایەداری شۆڕشێکی چینایەتی پرۆلیتاریای فەرەنسی سالی ١٨٧١زی بوو، بەکۆمۆنەی پاریس ناسراوە ، تەمەنی لە نەوان ١٨ئازار بە ٢٨ئایار ی ١٨٧١زی درێژەی کێشا، یەکەم حکومەتی شۆڕشگێڕی چینی کرێکار بوو. لەوکاتەدا ئەم شۆڕشە نەبووە گەڕانکاری و گۆڕانەوەی سیستەمی سەرمایەداری بە سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم، ئەگەر ئەمەش بەهەڵکاری کۆمەڵی تەمەنی و فرەیی لە خۆبگرتونی جیاوازی ناو کۆمەڵانی کرێکان ، وڵاتانی دەرەوەو پیلان گێڕانی دەوڵەتانی ئەورووپا دژی کۆمەڵەی پاریس لەترسی لەدەستدانی دەسەڵاتی خۆیان،تەمەنکی کورتی بەخۆیەوە بینی. بەڵام وەرچەرخانکی گەورەی لەسەر ئاستی ئەورووپاو جیهان خوڵقاند، بووە هۆکاری ئەوەی وڵاتانی ئەورووپا باشتر ماناکانی لەگەڵ کرێکاراندا بکەن لەووی ماف وکرێکانیانەوە.

شۆڕشی ئۆکتۆبەری ١٩١٧زی ڕوسیا ،ئامێز بەیەکەک لەو شۆڕشانە هەژماردکرێت،دوا سەنگەری دەربەگایەتی و کۆیلەی کشتوکاڵی لە ئەوروپادا تەکشکاند و لە جێگەی سیستەمی پاتریارکی وکشتوکاڵی ،سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی دامەزراند، ئابوریکی پیشەسازی و کشتوکاڵی و سەربازی پشکەوتووی خستە جێگەی ئابووری کشتووکاڵی وسیستەمی پاتریارکی ڕابردوو. ئەم شۆڕشە لەگەڵ ئەوەی بە شۆڕشی سۆسیالیستی ناویان دەبرد، بەڵام هیچ بنەمایکی ئابووری کۆمەڵایەتی سۆسیالیستی پێوە دیارنەبوو ودانەمەزراند. دەسەڵاتی پاتریارکی کشتوکاڵی گەیی بە دەسەڵاتی گروپکی حیزبی وسەربازی

بەدسپلین و ڕێکخراو. هەرچیەک بوو بێت ، تەنها سۆسیالیزم نەبووە ،و ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەوڵەت کەوتووەتە چنگی گروپێکی سیاسی و سەربازی حیزبیەوە.لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شێوە بە پاشەڕۆی ئەوەی شۆڕشێکی سۆسیالیستی بووە ،کاریگەری ئاستەوخۆی لەسەر شۆڕشگانی ئەوروپا وئەوروپای ڕۆژهەڵات و ئاسیاو ئەمریکای لاتیندا هەبووە ، لە بەشێکی بیرکردنەوەی سیاسی و دامەزراندنی سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی چین و کوبادا ڕەنگیداوەتەوە بەشێوەیەکی بەرچاو.
شەشی ساڵی ١٩٥٤زی چین،گەلانی کۆمەڵگایەکی دابەشبووی چەند چین وتوێژێکی کۆمەڵایەتی وئابووری دواکەوتوو بووبوو.ئەوانەش خاوەندارانی زەوی وزار،و چینێکی کۆمپرادۆر لە دێهاتکان کە وابەستەی سەرمایەی بێگانەی دژەوەی ،و ووردەبۆرژوازی کە نوێنەرایەتی خاوەن زەویە کشتوکاڵیەکان ،وپیشەسازیە دەستیەکان و توێژێکی بچوکی ڕەشنبیرو خوێندەوارکانی دەکرد ،ئەمەش توێژێکی گەورەی کۆمەڵگای پێکدەهانی . وە شەریحەیەکی تری کۆمەڵگای چین بریتی بوون لە چەشنەکانی پرۆلیتاریا، کە پێکدەهاتن لە زەرینەیەکی جوتیارانی کشتوکاڵی خاوەنانی زەویە بچوکەکان ،وجوتیارە هەژارەکان، وخاوەنانی پیشەسازی دەستی و،کرێکارانی شوێنە پیشەسازیەکان ،وفرۆشیارە گەڕۆکەکان. چینی پرۆلیتاری پیشەسازیش بەپێی کۆمەڵگای چین ژمارەکەیان کەمترە. شەشی چین ئەم پێوەندیە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەی گەیی بە کۆمەڵگایەک کە سەرچاوە ئابووریەکانی خستە دەستی دەوڵەتەوە و ، سەرکردەکانی دەوڵەتیش ،ئەوانبوون کە ئەندامانی حیزبی شوعی چین بوون ،وەکو یەکەتی سۆڤیەت. هەروەها شەشی ١٩٥٩زی کوباش ،وەکو چین پێکهاتەی کۆمەڵایەتیان بریتی بوون لە خاوەن زەویەکان ،و بۆرژوازی کۆمپرادۆری وابستە بە سەرمایەی ئەمریکیەوە، ئەمانە دەسەڵاتیان بەدەستەوە بوو. شەشی کوباش وەکو شۆڕشگانی چین و ڤیەتنام ،سیا نەیانتوانی کۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین وتوێژەکۆمەڵایەتیکان دامەزرێنن. هەرسێ شۆڕشەکەو ئەوانەی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا، گەلانی سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری سیاسی سەرمایەداری ،نەگەیی بە سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین و چەوسانەوە. تەنها گەیینی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد بوو بە سەرمایەداری دەوڵەتی، شەشی سۆسیالیستی نەبوو وەکو هەندێک لە بیریارانی بۆرژوازی ولیبراڵی بۆیانیان دەکرد.
بەپێی بۆچوونی هەندێک لە نووسەرە بۆرژوازی و نیشتمانیەکان، کودەتاکانی ڕووياندا وە لە کیشوەرکانی ئاسیاو ئەفریقیا دا ، بە شێوەیان بردوون. وەکو کودەتای ٢٣یولیو١٩٥٢زی میسر دژی

پاشایەتی. هەروەها کودەتای ١٤تەموز١٩٥٨زی عێراق دژی پاشایەتی . وەکودەتای بەعسیەکانی سوریا لە ساڵی ١٩٦٣زی دژی دەربەگایەتی. هەروەها کودەتای ١٧-٣٠تەموزی ١٩٦٨زی بەعسیەکانی عێراق، دژی سیستەمی کۆماری عبدلڕەحمان عارف. هەموو ئەم کودەتایانەو ئەوانەشی کە ناومان نەبردوون، نیشان تواناییەوە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری بگۆڕن، بەسیستەمێکی بە چین و چۆوسانەوەو بە کاری بکرێ.لەسەردەمی سەرمایەداریدا شۆڕش کاتێک پایەو مانای دەبێت کە گۆڕانی بنەڕەتی بکات لە پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵایەتی چینایەتی بە کۆمەڵگایەکی بە چین و چۆوسانەوە، بەداخەوە ئەمەش هەتا ئێستا ڕوینەداوە.
ناونانی جوڵانەوە و خەپیشاندانەکانی باکوری کیشوەری ئەفریقا ، بەشێکی بەهاری عەرەبی ، ناوو ناونیشانێکی هەڵەیە و ماکی گۆڕانی ڕیشەیی پەیوەندیەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی هەڵنەگرتبوو وە بەرجەستەی نەکرد لە کۆمەڵگاکانیاندا. بنەڕەتی ناوی بەهاری عەرەبی دگۆڕتەوە و ئیلهامی لە شۆڕشگانی بەهاری ١٨٤٨زی ئەوروپاوە وەرگرتبوو،یان پێیان بڵێبوو. ئەمانەش نیشان توانی سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕن بە سیستەمێکی شایستە بۆژیانێکی سەردەمیانەی ، بە چۆوسانەوەو کاری بکرێ بە مرۆڤکان. هەر جووڵانەوەیەک و خەپیشاندانێک، گۆڕینی دەموچاوو مانەوەی هەمان سیستەمی ڕابردوو لە خەبگرێت،لە ئێستای سیستەمی سەرمایەداری، مانا و دڵالەتی ووداني شۆڕش لەدەست دەدات.

خەپشاندانەکانی ئێران لەبەر ڕۆشنایی شۆڕشگانی ڕابردودا:
لە ڕوانگەی ئەو شۆڕشانەی لە ڕابردووداڕوياندا، باسێکی کوورت لە ناوەڕۆکی جوڵانەوەو خەپیشاندانەکانی ئێران دەکەین. ئەوەی دگۆڕتەوە سەر جوڵانەوەکان و خەپیشاندانەکانی ئێران و پلاتفۆرمی (ژن- ژیان- ئازادی) ، پڕچەمێکی ئیفڕەمیستی و فمینیستانەی ناگشتگیرە، نەیتوانیوە دەربەی ناوەڕۆکی شۆڕشگێکی کۆمەڵایەتی گشتگیری هەمەلایەن بێت ولەخەبگرێت ، هەرچەندە هەموو چین و توێژکانی کۆمەڵگای ئێران بەشداری تێدابکەن. هەزکانی خەڵک لە دژەو ناوەوەی ئێران ،هەشتا نازانن بەووونی چیان دەوێت و لەدواتردا چی دادەمزرێنن، پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وئابووریەکان چی بسەردێنن. لەئێستای سەرمایەداریدا، هەر گۆڕانێک کە سیستەم لە بنەڕەتەوە هەڵنەتەکێنێت، و سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بەچین دانەمزرێت لە جێگایدا،ناچێتە خانەی شۆڕش و شۆڕشگێڕیەوە. لەخەوە هەر جوڵانەوەیەک و خەپیشاندانێک بە شۆڕش بزانرێت دەکوێنە هەڵەیەکی گەورەوە، هەروەکو ئەوەی بانگەوازدەکرێت بە پشتیوانی کردن ولەگەڵمان بن لەشۆڕشی ئێراندا، بەواش بە هەڵکخراوی چینایەتی

نەبەت ، بانکە ودووەوا. لەگەڵ بوون واتای هەڵکخراوبوونە ،کەبوونەوەیە لە چوارچێوەی ئامانجکدا . بیرکردنەوەو گرنگیدان بە کاری خودبەخود، هەمان ئەو بیرکردنەوەیە کە بە خەپیشاندانکانی ئێران بیردکرەتەوە،هەمان بیروبچونە کە هەیجانی سەزوعاتیفە ئکاتە ئامانجی سەرکەوتنی شۆڕش ، هەمان بچوونی ئانارکیانەی باکنینیان هەیە. ئەمش سەرکەوتنی شۆڕش بە خوا ئسپەرەت. لەلایکی تر کەمۆک لە بە ئامانجی و ناوونی خەپیشاندانکانی ئێران ، بەرگی کوردایەتی دکات بەبەردا، لەبەرئەوەی ئاگری ئەو خەپیشاندانە، بە پریشکی گیان لەدەستدانی کچکی کورد خۆش بوو.لەلایکی تر کەمۆک ئای شاهنشاهی ئابردووی ئێران بەرزکەنەوە. ئەم ئاکشانە ئاکشانە، بەگەی ئەوەیە کە یکگرتوویکی کەمایەتی چینایەتی لەسەر ئاستی کەمگای ئێران بوونی نیە ،خەپیشاندانکان ئامانجی ووونی سەرتاسەری شۆڕشکی کەمایەتی ئابووریان نیە. ئەو بچوونەی کە لەپەشتردا بیانمان کرد بە سەرکەوتنی شۆڕش گرنگی گەورەو گرەنتی سەرکەوتن دکات. لەبەر ئەوەی خەپیشاندانکانی ئێران لاشەیکی بە سەرە ، لەهەرکاتکدا بەت دکەوەتە چاکەوەو سەردەنتەوە. لەبەرئەوە لەسەر کەمنیستە زانستیکان پەویستە پەرە نەدەن بکاری خودبەخودیانە و داەدەی سەزداریانیان بە هیچ خەپیشاندان و جوانەوەیک بەوای پەنەهنن و نەبەت، هەرجوانەوەو خەپیشاندانک ئامانجدار بکەن بەئاستەی هەوەشانەوەی سیستەمی سەرمایەداری و دامەزراندنی کەمگایکی بچین و چوسانەوەی مرۆف لەبەرچاوبگرن ئامانجمان بەت .لاشەیک چاوی نەبەت ومشکی نەبەت ناتوانت بەئاستەی دروست ەبکات. ماركس دەەت،تکەشان دژی سەرمایەداری، بشەویکی سەردەمیانەو لە سنورکی باتەرداو بەبایەخکی ترەوە، تکەشانی کرکاری کرگرتیە دژی سیستەمی بەرژوازی(سیستەمی سەرمایەداری لیبرالی)،ئاوات وئارەزوی شۆڕشی سەسیالیستی نوێ(زانستی) بەریتیە لەسەرکەوتنی پرلیتاریا بەسەر بەرژوازیدا.ەکخستنی کەمگایەکی بشەویک کە هەموو جیاوازیە چینایەتیکان لەناوببات. وکو ئەوانەی کە لە ئابردوودا بە شۆڕش ناویان بردوو ئەوئەرکشی جبەجنەکرد. ئەوەی ئەستا لە ئێران دگوزەرت ، خەپیشاندەران هەگری شیعاری بەرژوازین کە خەی لە ناو (ژن – ژیان – ئازادی) مەاسداوە. ئازادی فەمی بیرکردنەوەی شۆڕشی بەرژوازی فەمنسی بوو، وە بیریارانی لیبرالی دایان ەشتووەو پەیدەناسرەتەوە، ئازادی لە لای لیبرالیزم ،هەسوکەوتی ئازادانەی مرۆڤ بە بەهاکانی بەرژوازی و سەرمایەداریەوەو ، خەی لەئازادی خاوەندارەتیدا دەبینەتەوە.

ئەو وتەیەی مارکس دەکەم بەکەتا تەوانین لە بارەی شەش لە سەردەمی سەرمایەداریدا،دەڵێت: کۆمۆنیزم لە هەموو بزووتنەوەکانی ئابردوو هەتا ئێستا جیاوازترە، ئەویە کە هەموو پێوەندیەکانی بەرهەم هێنان وهەڵسووکەوتەکانی ئابردوو ژێرەوژوور دەکات، هەموو مەلوومەرجە مەرجدارە سروشتیەکانی ئابردوو، کە بەرهەم هاتووی ئابردووی مرۆڤن هەتائێستا،داماڕاوە لەشێوە سروشتیەکەی و خراوەتە ژێرچنگی دەسەڵاتداران، بەهوشیاریەوە چارەسەری دەکات.

نەجمەدین فارس حەسەن
١٩کانونی یەکەم٢٠٢٢

سەرچاوەکان:

١-افلاطون :جمهورية،دار الوفاء لدنيا لطباعة والنشر.
٢-ارسطو :السياسة ،منشورات الجمل.
٣-آنجلس: آلباكونينية فى آلعمل،دار الفارابى.
٤-جون لوک:فى الحكم المدنى،اللجنة الدولية لترجمة الروائع.
٥-حنە ارنيدت:رآى فى الثورات،الهيئة العامة لقصور الثقافة.
٦-عبدالرضا الطعان:مفهوم الثورة،دار المعرفة.
٧-ماركس،آنجلس: الايديولوجية الالمانية،دار دمشق.
٨-ماركس:النظال الطبقى فى فرنسا من ١٨٤٨الى ١٨٥٠،دارالتقدم.
٩-ماركس: الحرب الاهلية فى فرنسا، دارالتقدم.
١٠-الموسوعة السياسية، مفهوم الثورة،

گەشاوە و نەخشیەکانی نووسەرانی کورد.. هەسووە بەختیار

نووسەرانی کورد، بەدەست خەیان نییە، خەیان خستەتە نەو گۆڕاوێک، ئەوان لەنووسینەکانیان فەرمان دەکەن، لەهەموو بابەتەکدا وشەی ((دەبێ)) ((پێویستە)) بەکار دەهێنن، کەچی لەدواتردا دەنووسن، ئەمە تەنیا پێشنیارێکە، چەندین شیکاری سیاسی دەکەن، یەکێک دەبێنە لووتکە، ئەوی دیکە بەنزمی سەیر دەکەن، گرنگ ئەویە بنووسن،

نووسینەکانیان ئامانجێکی کەسی و خودی بپێکێ، خەیان وەک پاڵەوان دەتە پێشچاو، سەیرە پاڵەوانییەتییان تەنیا لەچەند مەترێکی دەووبەریان تەناپەڕێ، ئەوە گەلەوەی کەمێک هەرزە نووسەری دیکە پەیدابوونە هەموو شتێک رەت دەکەنەوە، رەزیان لە دەگیرە، بەڵام خەیان رەز لەخەیان ناگرن، هەندێکیان هەن، لەهەموو کەس و کەبوونەوە قسان دەکەن بەبێ ئەوەی کتێبەکانیان خوێندبێتەوە، ئەوە وەک ئەو رۆژنامەنووسە هەرزانە وان بەبێ شتێک دەربارەی کەشکان بزانن، بەخەیان مایکەکانیان هەڵدەکەوتنە سەر کەسانی نێو رووداوەکان، لەنەوەندی کەشە ناخۆشکان بەقوربانی دەڵێن هەستت چۆن، ئایا بیر لەوە ناکەیەوە تێڕێ بکەیتەوە، قوربانی هاندەدا تاوانێک بکات، دیارە ئەوانەش سەر بەقوتابخانەی ئەو نووسەرانن دەبێ و پێویستە بەکاردەهێنن، زەربەی نووسەرانی دوێنێ گفتوگۆیکی قووڵت لەگەڵدا سازدەکا، بەبەچوونێ تێکشکاوەکانی خۆی جێخت لەبەردەوامبوون دەکاتەوە، کەچی لەبنەڕەتدا تەنیا بەرگی دواوەی کتێبەکانی خۆیندۆتەوە، کە زەر جاران تەنیا بە پێناسەی کتێبەکان دانراوە، کاتێکیش بەچوونی خێت دەڵێی گوێگرێکی باشن، کەچی لەنووسینەکدا بەناوی خۆی ئەو بابەتە بەاودەکاتەوە، دەستی خۆشبێ هەرچی بەچوونی جوانێ گواستەوە.

پێشکی هەر کتێبێکی نووسەری کورد بخوێنەوە باس لەپێشکەوتن و گۆشەسێندنی کەمەگەی دەکات، بە ئەوەی بزانێ بنەماکانی پێشکەوتن و گۆشەسێندن بەپێی شوێن و سەردەم چۆن، چەند لاپەڕەیەک بەو باسە ڕەشدەکاتەوە، وەک ئەوەی ئەو لەگەڵ ئەمەدا نەبێ و لەفەزایەکی دیکەدا هاتبێ و دەیەوێ بەپێی داشتنێ سەقەتەکانی کەمەڵ پێش بخا، لەو لاوەش لەگفتوگۆ لابەلاکانی نێو یانێ و چایخانەکان کەسانی دیکە بەنەزان سەیر دەکا، لەمەژوودا دەستێکی باڵای هەیە، لەوەی کەسایەتییەکان بەگومڕا و ناپاک لەقەڵەم بدات، ئەگەر نووسەرێکیش ئینتمای بێ حزبێک هەبێ، ئەوا لایەنگر و هەوادارانی حزبەکەی بەرامبەریان بەنەزان دەژمێرن.

سەیرە وەک ئەویەی نووسەرانی کورد (لەم هەرێمێ) کتێب نەخوێنەوە، وەک کەسانی ئاسایی تەنیا سەیری تکتێک و فەیسبووک بکەن، خەشیان وەک قارەمانێکی نێو ئەو دوو تێڕێ بزانن، بەئیمەجێی و دەستخەشیەکانیان بەرامبەر هاوڕێ لەیەکچووەکانیان، وەک ئەوەی گوێ لەهیچ گرانیەک نەگرن دەن باس لەگۆرەپی هونەری بگانێ بکەن، کەچی کاتێک گوێ لەگرانیەی دەگری، بێ ژیری دەستکرد دروستکراوە.

دەبێ و پێویستە بەشێوەیەک دونیا و مەشکی ئەوانی داگیرکردووە، دەیانەوێ دەستکاری هونەر و ئەدەبیاتی گەلانی دیکە بکەن، بەبێ ئەوەی زمانەکیان بتەواوی بزانن، ئەمجارە گۆڕاوەیە جگە لەنەخەشی

دڕوونی هیچ شتێکی دیکەی پێ ناکرێن، چارەسەرێکی تەنیا بەخوداچوونەوەیە بۆ خوێندنەوەی زیاتر، تا بزانن ئەوان لەچ گۆڕاوێکدان و دونیاش لەچ ئاستێکدا هەنگاو دەنێ، ڕاخنە لەئەفڵاتوون و هیگڵ و دانتی دەگرن، بەجۆرێک هەموو کتێبکانیان خوێندبێتەوە، دواتر دەردکەوێ، تەنیا چەند وتەیەکیان لەنەوەندی والی فەیسبووکی یەکێک لەهاوڕێکانیان بینووە، کەچی لەبنەڕەتدا کابرای نووسەری فەیسبووکەوان وتە و قسەی خەیاتی و بەناوی ئەفڵاتوون و تێستێ و حەمزاتێف کردووە.
گۆڕاوێکی دیکە و نەخشیەکی دیکەی نووسەرانی کوردی (ئەم هەرەمە) بەهیچ شێوەیەک بەرامبەرکانیان ناخوێننەوە، ئەوە جگە لەوەی لێرە و لەوێدا بەشێوەیەکی ناڕێک باسی لەبارەهەمی نووسەرکانی دیکە دەکەن، وا دەزانێ ئەگەر ئەو شتێکی جوانی نووسی بێ، ئەوا ئەو نزم دەبێتەوە، لەکۆڕ و سمینارەکاندا زەر بەجوانی دانیشتووە و خەی وەک میوانی شەرەف دەبینێ، کەچی کە دێتە دووان، هیچ ڕەشنبیریەک لەوتەکانی نابیندرێ، بەشێوەیەک ئەو جلوبەرگەی لەبەریدایە لەی خسارە، ئەوە جگە لەوەی نووسەرانی کورد لەوەاتانی ئەورووپا و دەرەوەدا بەجۆرێکی دیکە سەیر دەکەن، بەو بیانووەی نووسەرانی نەو هەرەم نگڕاون و دونیایان نەبینووە، کەچی کاتێک خەی دێتە دووان، هیچ ڕەشنبیری و کلتوورێکی جوانی ئەو ئەورووپایە لەی نابیندرێ. بەیە چارەسەری ئەم نەخشیەیە تەنیا بەتەوانین و خوێندنەوەی کتێب و گڕان و سوڕان بەنەو ئاستی پێشکەتووی ئەدەبیانی گەلانی دیکە چاسەر دەبێ، ئەو کات بە باس لەپێشکەوتنی کەمگە بکاتە.

ئیڤلیوشنی کتێب.. نەوزاد بەندی

هەبەت جاران ، واتا پێنجا شست ساڵ پێش ئێستا، خەڵک لە مەرکانەدا ئاوی ئەخواردەوە، لە زەربەی ماڵ و بەردەم مزگەوت و شوێنە گشتیەکاندا مەرکانەیەک دانرا بوو ، جامێکی فافۆنی بە لاستیکێکی تادەیەک درێژەوە بەستراوی لەسەر دانرا بوو ، هەتا ئاوی پێ بخنەوە .. دوای ئەوە تەرمەزی ئاو پێدا بوو ، مەرکانە

نەما ، ئینجا بە تەپڵە بوونی ساڵان، ساردکەرەوەی ئاو هاتە ناو ناوانەوە، ئەمە خۆک ئاوی فلتەر و دۆبی ئاوی سەرمەر ئۆخەنەوە، ئەمە ئیفیلیوشنی ئاوخواردنەوەیە، واتا پشکۆوتنی هەکارکانی ئاو خواردنەوە ، ناکرێ بڵێین لەبەرئەوەی مەرکانە نەماوە، ئیتر خۆک ئاو ناخەنەوە، یان مادام تەرمەزەی ئاو کەم بێتەوە، کەواتە مرۆڤکان تینوویانە و پێویستە بە زووترین کات کارخانەکان تەرمەز دروست بکەنەوە.
کارەبایش بە هەمان شێوە، قوتیلەی ڤەن، قوتیلەی نەوت، چرای نەوت، لەکز، گەپی سەدیی زەرد، نیەن، لید.. ئەمانە کەمەڵە قەناغی پشکۆوتنی ڤوناککەرەوەن لە مرۆڤایەتیدا، شتێکی نائاساییە خەم دامانبگرێ لەوەی خۆکەکە وازیان لە قوتیلە هێناوە ، ناتوانین بڵێین ئەو خۆکە چەن لە تاریکیدا ئەژین لە کاتێکدا لەکزی غاز و نەوت بە تەواوەتیی پشتگوێخراون.
بە هەمان شێوە زەرینەی ڕەشنبیران ئەستا، ڕەخنە لە خۆک ئەگرن کە بۆچی بەاوکراوەی کاغەز ناخوێننەوە، بۆچی ماڵەکان کتێبخانەیان تێدا کەمبێتەوە؟ بۆچی ڕەشنبیران لە بازاڕەکاندا کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤارییان بە دەستەوە نییە؟ ئەم دۆخە بە ئەوە ئەگەیەنن کە کەمەگا بە لاڕەدا براوە و ڕەشنبیریی پوکاوەتەوە و کتێب کارکەنار کراوە. ئەیگەیەنن بە ئەوەی میللەت گەمژە بووە و سەرقاڵی غەریزە جەستەییەکانێتی، هەندێکی تریان دۆخەکە بە دەسەڵاتداران ئەگەیەنن کە بەهایان لە کتێب و ڕەشنبیریی سەندۆتەوە و کاریان بە خۆکی جاهیل و نەخوێندەوار ئەواوات، ئەڤن بەیە کتێبی کاغەز پڕاوەز کەووە، چونکە دەفتەرە دۆلار جگای گرتۆتەوە و دەسەڵاتداران بانگشە بە نەخوێندەواریی و گەمژەیی دەکەن، بەڵام ئەوە باس ناکەن پێش دوو سەد ساڵ ڕەمانێک دوو سێ هەزار لاپەڕە بوو، دوایی ئەوە ڕەمانی نوێ بە دوو سەد لاپەڕەدا ئەنوسرا ، بە نمونە ڕەمانی پیرەمێرد و زەریای ئەرنست هەمنگوای ناگاتە دووسەد لاپەڕە لە شەستەکانی سەدەی ڕابوردوودا خەڵاتی نۆبڵی بردەوە، لە کاتێکدا ڕەمانوسە کەنەکانی وەک مارسیل بڕۆست و هەرمان مەلڤیل و تەستەی ڕەمانکیان بە چەند هەزار لاپەڕە ئەنوسی ، ئە هەکارکەی ئیڤلیوشن بوو لە ووردەکاریی زەر بە چەبوونەوەی کورت. جاران لە کوردستانی باشوردا یەک زانکە هەبوو، ئەستا سەدان زانکە و پەیمانگای میریی و پریڤەیت هەیە، جاران لە هەموو کوردستاندا یەک کەناڵیی تەلەفزیۆنی تایبەت بە سەرەکی فەرماندە و چەند پەخشکی ڕادیۆیی و چەند ڕۆژنامە و گۆڤارێک هەبوون کە زیاتر باسی سەرەکی فەرماندیان ئەکرد، ئەستا هەزارها کەناڵی بینراو و بیستراو و نوسراو و پەگەی هونەریی و کولتووری و ڕەشنبیریی ئینتەرنێت هەیە، ئە ئەمە

ئیفێلیوشنێ، پێویست ناکا بە شتێکی نامۆ تەماشای بکەین.
لە ڕاستیدا وەک چۆن ئاو لە مەرکانەوە ئیفێلیوشنی کرد بە پەرداخی سەرمەر و فلتەری تایبەت، بە هەمان شێوە بادەکراوەی سەرکاغەز، ئیفێلیوشنی کرد بە سکرینی کۆمپیوتەر و پاد و مۆبایلی زیرەک، من سەدان قژمی تایبەتم هەبوو، ئێستا هەموویان لە کار کەوتوون، چونکە قژم ئیفێلیوشنی کرد بە کیبەرد، ناکرێ مادام من بە قژم نانووسم، بە خەم بژم نەخوێندەوار، ناکرێ لەبەرئەوەی من کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤاری کاغەز ناکڕم، گومان لە ڕۆشنبیریم بکرێ، چونکە من ئەمڕۆ لە ڕێی کەناڵەکانی یوتیوبەوە گوێ لە کتێب ئەگرم کە بە زمانێکی پاراو و خێرا بژم ئەخوێنێتەوە، تەنانەت لە گێشتە دوورەکانمدا ڕەنگە بژم گوێ لە چەند کتێبێک بگرم لە کاتێکدا پێشچەل ساڵ لەو ماوەیەدا پەنجا لاپەڕەی کاغەزم بە نەدەخوێنرایەوە. ئەو ڕەمانەی جاران لەبەردەم عەلادینێ نەوتەکەدا بە چەندەها شەو دانیەکیانم بە تەواو ئەکرا، ئەمڕۆ لە ڕێی کەناڵەکانی سینەماوە، بە بەرزترین کوڵێتی 4k و 8k لە چەند سەعاتێکدا تەماشایان ئەکەم.
40ساڵ پێش ئێستا، کاتێ خەڵکەکە سەرقاڵی کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤاری کاغەز بوون، خەڵک لە کامەرا و سەر ستێیج ئەترسان، ڕەنگیان سوور ئەبەوە و دەمیان تەتەڵەی ئەکرد و هەناسەیان سوار ئەبوو، یان ڕایاندەکرد وەک لە دەندەیەک ڕابکەن، بەڵام ئەمڕۆ گەنجێک، منداڵێک، پیرێک لەبەردەم کامەرا و مایکی کەناڵەکاندا ئامادەیە وەڵامی پرسیارەکان بداتەوە و ڕای خۆی دەربڕێ و ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی دەگرێت، لە دەزگاندا قسەی هەیە.
کەواتە هەڵبەتە کۆشندە ئەکەین کە ئیفێلیوشنی کاغەز بە کیبەرد، کەبوونەوەی کێ و بۆنە ئەدەبییەکان، بە تێڕ کۆمەڵایەتییەکان و پەگەز ئەلیکترۆنییەکان، بە زەبری کاریگەر لە ڕۆشنبیریی پێناسە بکەین. کەوتووینەتە کۆنەپەرستیی و نوستالیژیاوە ئەگەر ڕقمان لە کیبەرد بێت و گەرانیی بە کاغەز بکەین، چونکە وەک چۆن عەرەبانەی تریشقە و دوو ئەسپیی ئیفێلیوشنیان کرد بە ئوتومبیلی کارەبایی ، بە هەمان شێوەیش قژمی پارکەر و شیفەر ئیفێلیوشنیان کرد بە کیبەردی ئایفۆن و سامسەنگ.
پێم سەیرە ڕۆشنبیرێک بێت ئەو کتێبی کاغەزتان بەدەستەوە نییە، کەواتە ئەو نەخوێندەوار و بەربادن، بێ مادام کتێبە کاغەزەکان تەزیان لە نیشتووە و فرۆشگاکانی کتێب دایدەخۆن و لە جیاندا فرۆشگای مۆبایل و کۆمپیوتەر دەکرێنەوە، کەواتە میللەت ڕۆگای نەزانیی و گەمژەیی هەڵبژاردووە!! بە پێچەوانەوە ئەو ئاوە پاکەی ئێستا ئەخوەتەوە زەر لەو ئاوە بەنخکاوە قوزگرتووەی مەرکانەی

جاران، پاکتر و سازگارتر و تەندروستتر، ئەمە خەک تەکەایان
ەژانە دەیان لاپەرە لەسەر ئینتەرنەت ئاخوەنندەوە، لە کاتەکدا
جاران خوەندەواریی و ەەشنبیریی تایبەت بووە بە چینەک کە لە
زانکۆ دەستی پەدەکرد و ..لە دوای زانکە زەرینەیان وازیان لە
خوەندنەوە ئەهەنا و ئیانووت ئیتر نەرەی ژیانی کرداریە، واتا
خوەندنەوە لەو سەردەمەدا، جەرە بوو لە ەەمانسیەت و خەون و خەیاە،
وەک چەن لە ئەوروپای کەندا خوەندنەوەی ەەمان و شانە، زیاتر هی
چینی بەرژوا و نەبەمان و وەجاخزادەکان بوو.
بەەام ئەمە لە مامەستایەکی مزگەوت، هەتا فرەشگایەکی دەستگەە، تا
نەخەشکی ناو قاوشەکانی خەستخانە و باخوانەک، ەەژانە لەسەر
هەەی ئینتەرنەت بابەت ئاخوەنندەوە و کومەنت ئینووسن و ەەخنە ئاگرن
و باری سەرنجی خەیان دەردەخەن.
هەندەک بە حەق و ناحەق کتەبی کاغەز ئەکەن (کە خەم یەکەکم لەوانە
) ماەەکە بووە بە ژەر کتەبی کاغەزەوە، لە کاتەکدا هەندەی لەو
کتەبانەدا خوەنندوومەتەوە، هەزاران هەندەم لە مەبایلەکەمدا
خوەندەتەوە و نوسیوە.بە جەرەک لە زەرینەی ووەاتاندا لە ەەگای
مەبایل و کیبەردەوە، شەەش بەرپا بووە، هەر لە هەی نوسینی
ئەلیکترەنیەوە، ئەمە گەندەکاران لە هەموو دنیادا دەدرەنە
دادگا، لەویش زیاتر لە هەموو دنیادا، دیکتاتەرەکان ەیسوا و
مەحکوم دەکرەن و لە هەر کوە دەربکەون، بەر تووەیی و ەق و
گاەتجاەیی و فیکەکەشانی خەکەکە ئەکەون، بە جەرەک لەو کاتەوەی
قەەم بووە بە کیبەرد و کاغەز بووە بە سکرین، دەسەاتدارە گەندە
و مافیاکان بە دەگمەن دەردەکەون، زاریان چووەتە کلیلە و لە دەست
ەژنامەنووسان هەدەن و بە دزیەوە گشت ئەکەن و هیچ کەسە نازانە
لە کوە ئاحەوەنەوە و ئاخەون،ووتەیەک بدەن هەزاران کەمەنتی ەەق و
زبر دەن به گژیاندا، ئەمانە هەمووی ئاگەەتەوە بە ئاوەی ئەمە
هەموو کەسە کەم و زەر ئاخوەنندتەوە و ئینوسەت و ەەخنە ئاگرەت، به
ئاگاداریی خەی یان بە بە ئاگاداریی خەی، بووەتە ەەشنبیر.
به ەاستی من پەکەنینم بە ەەشنبیرەک دەت بەەت: (من فەیسبوکم
نییە، من ناچمە تەەە کەمەایەتییەکانەوە، تەەی کەمەایەتیی بووە
بە جەگای جنەو و هەەشە و تەکچوونی خەزان، ئینتەرنەت تەنها پارە
و کاتی مەڤ ئەبات، بەها مەڤایەتییەکان و ەەز و ئاستی
خوەندەواریی بووە بە قەچی قوربانیی ئینتەرنەت و مەبایلی زیرەک ،
.... هتد)
لە کاتەکدا بە ئاگایەیان خەی لەوە نەبان دەکات کە لە هەموو
سەردەمەکدا نووسەر و خوەنەری جنەوفرەش و خەفرەش و خاکفرەش
هەبووە، ئە ئەمە ئیڤالیوشنی ەاگەیاندن وایکردووە هەموو کەسە

ئاگای لە هەجوەکانی شێخ ڕەزا و شوکری فەزڵی بە، بە هەمان شێوە ئەو جنێوانەی کە جاران لە ماڵ و کۆڵانەکاندا بەرگوێمان ئەکەوتن، ئەمڕۆ لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەرچاومان ئەکەون، واتا تاوانەکە تاوانی ئینتەرنێت و مۆبایلی زیرەک نییە، بەڵکو تاوانەکە هەر بووە، بەڵام ئەمڕۆ ئیفلیۆشنی ڕاگەیاندن وایکردووە هەمووان ئاگایان لە ئاکار و ڕەفتار و گوفتاری یەکتر بێ، لە هەمان کاتدا گەڕان بە دوای دەرمانێکدا لە گوگڵدا، یان چێنێتی بەکارهێنانی ئامێرێک، سیمفۆنییایەکی بیتهۆڤن و مۆزارت، تابلۆیەکی پیکاسۆ و سیزان، فیلمێکی شین کێنری، ووتەیەکی سپێنۆزا، لێکدانەوەی فرمووەی پێغەمبەران، مەزهەبەکان، کتێبە ئاسمانییەکان، دڕیایەک زانیاریی کە تەکەای کەمەگا لە منداڵکەوە هەتا پیرەمێردێک ئەیخوێنێنەوە و تاوتوی ئەکەن و ئاوگڵەی دەکەن لە نێوان خەیاندا، ئەو خەی لە خەیدا گەورەترین کتێبخانەیە بە خەڵایی و بە خەڕایی گەشە بە زانیاریی و بیر و هەزری تەکەای مرۆڤەکان دەدات، هەر کەسەک بە پێی حەز و تایبەتمەندیی خەی، ئەویش ئەو ئیفلیۆشنە سەرتاسەرییەی قەڵەم و کاغەز، کە لە ئاستێکدا ناوەستێ و پاشان داهێنان و ئیفلیۆشنی تریشیان تێدا ووە دەدات، بەڵام پێنسیڵ سەرکییەکان هەر هەمان پێنسیڵن: پێخشی ڕەشنبیریی و زانیارییەن، تەنها تەکنیکەکانیان گەڕاون .

کتێب\ کۆمەڵە شیعری جیهانی.. وەرگێڕانی سەلام عەبدوڵا

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

SalamAbdullah_SherDownload

لە یادی 37 ساڵەی تاوانی ئەنفال.. کوردساید بۆ-چاك کوردستان

37 ساڵ لەمەوپێش، رژێمی بەعس یەکێك لە گەورەترین تاوانکانی سەدەی بیستەمی لە ئاستی جیهان بەرامبەر بە گەلی کورد ئەنجامدا بەناوی ئەنفال، بەعس لە ماوەی 8 ساڵدا 4 تاوانی جینۆسایدی بەرامبەر بە گەلەکەمان پیادە کرد" کەمەکوژی فیلی، جینۆسایدی بارزانی، کیمیابارانی هەڵەبجە و جینۆسایدی ئەنفال"، ئەنفال گەورەترین و بەرفراوانترین پرۆسەیان بوو.، لە دوای کەمەکوژی رواندا گەورەترین بوو لە جیهان لە دوای جەنگی جیهانی دووەم
بە داخەوە ساڵ لە دوای ساڵ داواکارییەکانمان دووبارە دەبنەوە، وەعدو بەڵێنەکان دەسەلات ئەنجامیان نابێت، حکومەتی کوردستان کە بەرهەمی قوربانی و خەباتی ئێمە بوو، کەچی بووە حکومەتی لایەنگری تاوانبارانی جینۆساید، بۆ ئەمساڵ لیستی داواکارییەکانمان کەم دەکەینەوە بۆ :
1- دادگاییکردنی تەواوەتی تاوانبارانی ئەنفال، کە لە رێکەوتی 20-5-2007 هەوە بەیاری دەستگیرکردن و دادگاییکردنی بەشکیان دەرچووە لە لایەن دادگای باڵای تاوانکارەوە، داواکارین ناوەکانیان بدرێتە پاڵیستی ئینتەرپول و دامودەزگاکانی کوردستان وەك تاوانبار بیان ناسن و حیزبەکان بۆ تایبەت دەسەڵاتداران لە ریزەکانیان دەریان بکەن و ئاستە پاکی خەیان دەربڕن لە بوونی تاوانبارانی جینۆساید لە ریزەکانیان.
2- هەناوەی روفاتی قوربانیان و ئەنجامدانی پرۆسەکانی شیکاری لە زووترین کاتدا بۆ ناسینەویان.
3- حکومەتی عێراق داوای لێبوردن لە قوربانیانی جینۆساید بکات، ئەمەش ئەرکی سەرەك کەماری عێراقە، بە داخەوە پێستەکە بە دەست کوردەوەیە.
4- هەموو لیستەکانی موچەی "شەهیدان، جینۆساید، بریندارانی چەکی کیمیاوی، زیندانیانی سیاسی، پێشمەرگەی دەرین" بڕاو بکرێنەوەو لە بوونی گەندەڵی و ناوی تاوانباران پاك بکرێنەوە.
5- سەربازگەی تەپزاوا لە فەوتان و لە ناوچوون رزگاربکرێت و بەپەلە بکرێت بە مانەمەنتەکی شایستە بۆ قوربانیانی ئەنفال، چونکە سەربازگەی تەپزاوە بۆ هاوشێوەی سەربازگەی ئەشفیتزی هەڵەبجەیە،

هەڵگری دەیان پەیام و چیرۆکی قوربانیانی ئەنفالە.
6- وەڵام بە داواکاری کۆسوکاری قوربانیان بدرێتەوە، جیاوازی لە نەوانیان نەکرێت، ئەوانەی خانوو و زەویان بە دابین نەکراوە بیان دابین بکرێت، ژیانی شایستە بە تاقانەکانی جینۆساید، رزگاربووانی گەیی بە کەمەە، رزگاربووانی ئەنفال، برینداڕکان و ... دابین بکرێت.
7- داواکارین لە بەرپرسان، بە ڕزگرتن لە قوربانیانی ئەنفال هەموو دانیشتن و وەنە گرتن و سڕدانیکردن و بەشداریکردنکی پرسی 423 تەمەتباری ئەنفال و ئەوانەی ناویان لە لیستەکەدا نییە رابگرن بە تایبەتیش 258 کەسەی هاووڵاتی هەڕەمی کوردستانن، جووەی سیاسییان رابگرن، ڕەز لە 182000 قوربانی ئەنفالمان بگرن .
8- هەر بەشداریەکی سیاسی لە سەرۆك فەوجە جاشکان، سەرۆك مەفرەزە خاسکان، ئامر سریەکان، ڕەفیق حیزبییەکان، ئەمن و ئیستخبارات و تەواری رژەمی پەشوو قەدەغە بکرێت.
9- لەکەینەوە بکرێت لە هەکاری وەرانکردنی سەربازگەی دووبز دوا مەنزەگای هەزاران ژن و منداڵی ئەنفالکراو و نەپاراستنی.

ڕێکخراوەکان:
ڕێکخراوی کوردستان بە جینۆساید- kwg
-تەی ڕێکخراوە کوردستانییەکان لە پەناو دادگای تاوانی نەودەوەتی – Koncicc
-تەی ئایکان کوردستان ـــ IKN
-ڕێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کەکوژ لە کوردستان ـــ OAWMD
-ڕێکخراوی هەمەتی دادپەروەری ـــ OJC
-ڕێکخراوی جیهانی بە چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی-www
-هەمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان
-گەڕاری تەبزاوە
-ڕۆژنامەی نگرێ سۆلمان

- ڕێکخراوی مانەوە بە پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان -کوردۆساید ەچ-چاك کوردستان

مەژووی سلەمانی لەدیدی میران ئیبراهام-ەو.. ئەردەلان عەبدوللا

خوێندنەوەیەک بە رەمانی خانەقای میرزا

رەمانی(خانەقای میرزا) لە نووسینی میران ئیبراهام، یەکێکە لەو رەمانە جوانانەی لە ماوەی پێشوودا خوێندمەوە و مایەی سەرنج و تێڕامانم بوو. هەربۆیە لەپاش خوێندنەوەی حەزمکرد چەند سەرنج و تێبینییەکی خۆم بنووسم، ئامانجی سەرەکیشم ناساندنی ئەم رەمانە جوانەیە بە خوێنەری کورد.

پانەرامایەک بەناو مەژووی شاری سلەمانییدا

دەتوانم بڵێم ئەم رەمانە وەکو پانەرامایەکی مەژوویی خڕایە بەناو مەژووی شاری سلەمانیدا، لە سەرەتای سالانی چلەکانەوە دەستپێدەکات هەتاوەکو کۆتایی سالانی هەشتاکانی سەدەی پێشوو. لەڕشدا نووسەر مایی(میرزا کەریم) دەکاتە مەیدانی رەمانەکەی، پاڵەوانی سەرەکیی رەمانەکەش شاعیر و تەکۆشەری ناسراوی کۆمۆنیست(جەلالی میرزا کەریم)ە.

سەرەتای رەمانەکە لە مایی میرزا کەریم دەستپێدەکات، ئەم مانە کە نازناوی (خانەقای میرزا)ی لێنراوە، دەبێتە بنکەی سەرەکیی بە زەرەک لە ئەندامان و لایەنگرانی حزبی شیوعی و ئەدیبان و نووسەرانی شاری سلەمانی. هەر لەڕشەوە تیشک دەخرێتە سەر بەشێکی زۆری کار و چالاکییە سیاسیی و ئەدەبیی و فەرهەنگییەکانی ئەم شارە. هەروەها لە رگەی گێڕانەوەی بیرەوەرییەکانی جەلالی میرزا کەریم-ەوە، کەشکی رەمانەکەی دروستدەکات.

جەلالی میرزا کەریم شاعیر و ئەدیب و رۆژنامەنووس و تەکۆشەرێکی دێرینی شاری سلەمانی بووە، لەرگەی ئەویشەوە باسی ئەدیب و شاعیر و نووسەر و سیاسیی و بەرپرسانی ئەمنی و ئیداری شاری سلەمانی دەکات. باسی نوخبەی نووسەرانی کورد دەکات، وەکو(پیرەمەرد، قانیع، فایق بێکەس و پاشانیش شەرکەی کۆی، کامەران موکری، حسێن عارف، د. عیزەدین مستەفا رەسوڵ، عەلادین سەجادی و زۆری تریش). پاڵیش دەهاوێت بە هەوڵەر و رۆژهەڵاتی کوردستان و باسی شاعیران و

نووسەرانیان دەکات، لەوانە:(عەبدوللا پێشەو، سەعدوونا پەرش، جەمیل رەنجبەر و عەبدولرەحمانی زەبیحی)

رووداوە سیاسییەکان

نووسەر لە رێگەی بەشداریکردنی ئەندامانی مالی میرزا کەریم -ەوە لە چالاکییە سیاسییەکاندا بەتایبەتی لەناو رێکخستەکانی حزبی شیوعیدا، باسی تەواوی رووداوە سیاسییەکان دەکات هەر لەسەردەمی پاشایەتی، رژیمی قاسم و پاشان رژیمی بەعسەوە. هەروەها پانتاییەکی باشی بە جەنگ و ململانێکانی نێوان شیوعییەکان و پارتییەکان تەرخان کردووە.

رووداوە ئەدەبییەکان

بە حوکمی ئەوەی جەلالی میرزا کەریم شاعیر و ئەدیب و رۆژنامەنووس بووە، ئەمە ئاگاداری چالاکییە ئەدەبییەکان و بازنەی ئەدیبان دەبین. لەهەمان کاتیشدا تیشک دەخاتە سەر پەیوەندیی نێوان ئەدیب و نووسەرەکان لەو سەردەمانەی کە نووسەر باسیان دەکات، بەتایبەتی لە ساڵانی پەنجا و شەست و حەفتاکاندا. هەروەها ئاگاداری ڕەوشی رۆژنامەگەریی دەبین لەبەغدا بەتایبەتی رۆژنامەی هاوکاری. هەورەها چالاکییە ئەدەبییەکان، لەوانە: ڕوانگە و دامەزراندنی کۆی زانیاریی کورد، یەکێتیی نووسەران و چالاکییە ئەدەبییەکان. نووسەر توانیویەتی لەرێگەی بازنەی پەیوەندییەکانی جەلالی میرزا کەریمەوە، هەوەستی نووسەران و شاعیرانی ئۆکاتە دەربخات، بەتایبەتی لەبارەی حزبەکانەوە، هەروەها جەنگ و ململانێ تونديەکان کە لەناو نووسەران و ئەدیباندا دروست بووە.

بەرکەوتەی شارستانی

جگە لە رووداوە سیاسیی و ئەدەبییەکان، نووسەر توانیویەتی تیشك بخاتەسەر مەسەلەی چۆنێتی مامەڵەکردنی خەڵکی لەگەڵ شارستانیی مەدەرندا بەتایبەتی تەکنەلۆژیای نوێ، بە نموونە لەشوێنکدا باسی ئەوە دەکات چۆن لە شاری کفری، دەروێشەکان و خەڵکانی ئایینی، دژی بەکارهێنانی گرامافۆن خۆپیشاندانیان کردووە و بە کارێکی شەیتانیان وەسفکردووە.

جووڵکانی شاری سلێمانی

خاڵکی گرنگی تر کە ئەم ڕمانە باسی دەکات، ژیانی جووڵکانی ناو شاری سلێمانی و دەروبەریەتی، بەتایبەتی لەپاش بەیاری دەرکردنی

جووکان لە عیراق. لەردا نووسەر تیشکی خستۆتە سەر یەکێک لە قۆناغە ناخۆش و تراژیدییەکانی ئەم شارە، کە پەیوەندیی بە یەکێک لە پێکهاتە گرنگەکانی شارەوە هەبووە، ئەویش جووکانە. لەم رەمانەدا لە رێگەی چەند رووداوێکەوە ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە، هەندێک چاوچنۆک و تاماڵچی چۆن هەوڵیانداوە، دەست بەسەر سامان و ماڵی جووەکاندا بگرن و سوودیان لەو رووداوە وەرگرتووە، تاوەکو دەستبەکەن بە تاڵانیی و بردنی ماڵی جووەکان.

شێخ لەتیفی حەفید

هەمیشە بنەماڵەی شێخ مەحمود بەشێوەیەکی پەرۆتیف لەناو ئەدەبیاتی کوردیدا باسکراون، بەڵام ئەم بنەماڵەش وەکو هەموو دەسەڵاتدارێکی تر، لایەنی باش و خراپیان هەبووە. لەم رەمانەدا باسی رووداوێک دەکات پەیوەندیی بە شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحمود-ەوە هەیە، کە چۆن جووتیارەکانی دەڤەری عەربەتی چەوساندنەتەوە و ئاوی لێگرتوونەتەوە، ئەوانیش هاتوون بە سلێمانی خەپیشاندانیان کردووە، ئەویش نەک گوێی بە داواکارییەکان نەگرتووە، بگرە لە رێگەی پیاوەکانییەوە کوتەتە گیانی ئەو جووتیارە هەژارانە و لێیانداون و گاڵتەیان پێکردوون.

پەلاماردان و کوشتن و ئازاردانی شیوعییەکان لە ساڵانی پەنجا و شەست و حەفتاکاندا

سلێمانی وەکو شارێکی زیندوو، هەمیشە جێگەی ململانێی سیاسیی بووە. حزبە کوردی و عیراقییەکانیش هەوڵیانداوە ئەندام و لایەنگریان لەم شارەدا هەبێت. بەداخەوە لەو ململانێیەدا زەرجار تونددوتیژیی بەکارهاتووە، بەتایبەتی لە ساڵانی پەنجا و شەست و حەفتاکاندا، لەلایەن پارتییەوە پەلاماری ئەندام و لایەنگرانی حزبی شیوعی دراوە. لەم رەمانەشدا لە رێگەی گێڕانەوەی چەندین رووداوی دەتەزێنەوە، باسی ئەو پەلاماردانانە دەکات بەرامبەر بە شیوعییەکان کراوە.

ڕاپەڕینی تورکیا لە کودەتای 1963 ی بەعسییەکان و مەنعەتجەولی زەعیم سدیق دا

کودەتای شوباتی 1963 یەکێکە لە ڕۆژە خوناوییەکانی مێژووی عیراق و باشووری کوردستان. نووسەر هەوڵیداوە تیشکێک بخاتە سەر ئەو ڕۆژە خوناوییە، کە چۆن حەرەس قەومییەکان، خوێن و کوشتن و گرتنیان بە دیاریی بە خەڵکی شاری سلێمانی هێناوە. لە هەموو گرنگتر ئەوەیە، باسی ڕاپەڕینی تورکیا دەکات لەم کارەساتەدا. جەلالی میرزا کەریم پاش چەندین ساڵ کتێبێکی بەردەست دەکەوێت، بە تورکی نووسراوە،

بیرۆکراسی چەند جەندرمەیەکی تورکییە باسی ئەو رۆژانە دەکەن و خەیان بەشداربوون لە کەمپەکوژیی خەڵکی سلێمانیدا، ئەمش لەرووی مۆژووییەوە خاڵکی گرنگ و پشتر باس نەکراوە.

چەند سەرنجێک

لەگەڵ بوونی چەند خاڵکی جواندا، بەڵام ئەم ڕەمانەش بەدەر نییە لە کەموکورتی و ڕەخنە. کاتێک خوێنەر ڕەمانێک دەخوێنێتەوە، هەست دەکات زیاتر ئەمە بیرەوەرییە نێک ڕەمان، هێندە وردەکاریی تێدایە دەربارەیت بیرەوەری جەلال میرزا کەریم-ە، چونکە ناوی کەسەکان و شوێنەکان و تەنانەت ڕووداوە مۆژووییەکانیش، هەموویان ڕاستەقینەن. بۆیە من کە ئەم ڕەمانەم خوێندەوە وام هەستکرد ئەمە بیرەوەریی جەلالی میرزا کەریم بێت و نووسەر دووبارە دایشتبێتەوە، چونکە زۆرکەم ڕەگەزی ڕەمانی تێدایە، بە نموونە (ڕەگەزی کتوپڕ، گرێی ئەدەبی، و دیالۆگ و مۆنۆلۆگ) هیچ لەمانەی تێدا نییە، ئەگەر هەشبێت زۆر کەمە.

خاڵێک کە مایەی سەرنجم بوو بەشی کۆتایی ڕەمانەکەیە، ئەو کاتەی جەلالی میرزا کەریم لە ئەمریکا(شیرکە بکەس) دەبینێت، ئەم بەشە زیاتر دەربارەیت دادگایەکە نووسەر بە لێپرسینەوە لە شرکە بکەس و عەبدوڵا پشەو، دایناوە. لێرەدا ڕەخنەی توند لە شیرکە دەگرێت، هەروەها عەبدوڵا پشەو-یش تاوانبار دەکات بەوەی شیعرەکی جەلالی میرزا کەریمی بردووە.

من نازانم هەکاری چییە، نووسەر ئەم بەشەی وا داشتووە؟ ئایا ئەمە لە بیرەوەرییەکانی جەلالی میرزا کەریم دا هاتووە، یان هەر خۆی بەوجۆرە دایناوە؟ ئەمش لەکاتێکدا شیرکە بکەس چەند ساڵێکە کۆچی دوایی کردووە و ناتوانێت بەرگریی لەخۆی بکات. ئەم شڵەفرێشتنە بە مردوو کارێکی جوان نییە و دوورە لە ئاکاری ئەدەبییەوە، بەڵام سەبارەت بە عەبدوڵا پشەو ئاسایییە، چونکە ئەو خۆی ماوە و دەتوانێت بەرگریی لەخۆی بکات و تەمەتی دزینی شیعری جەلالی میرزا کەریم ڕەتبکاتەوە.

لە کۆتاییدا دەتوانم بڵێم ئەم ڕەمانە یەکێکە لەو کارە ئەدەبیانەی لە ڕەگەیەوە دەتوانین بشێک لە مۆژووی شاری سلێمانی-مان دەستبکەوێت، هەروەها ئاگاداری خەبات و تێکۆشانی شاعیر و نووسەر و خەباتگێڕی ناسراو(جەلالی میرزا کەریم) بین. هیوای سەرکەوتنی زیاتر بە ڕەمانەوس(میران ئەبراهام) دەخوازم.

چۆن ڕۆژی ئەنفال دیاریکرا؟.. عەلی مەحمود محەمەد

بە یادی ئەنفالی 2024 بابەتکم نووسی بەناوی (14-4 کە کردی بە ڕۆژی ئەنفال ؟)، تا لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاو بکرێتەوە،دواتر لە ڕۆژنامەکەوە پێیوندیان پەموە کرد کە بابەتکت درێژ کورتی دەکەنەوە، بۆیە وتم رایگرن، کەچی کە ژمارە 9147 ی ڕۆژنامەکە لە ڕکەوتی 14-4-2024 کە دەرچوو بابەتکی کاك تەیب جۆباری تەدا بەاو کرابوەوە بەناوی (چۆن 14/4 کرا بەساڕۆژی ئەنفال؟)، زۆر لام سەیرو سەرنج راکێش بوو، چ ڕکەوتکە دوو کەس بە یەك ناونیشان بابەت بە یەك ڕۆژنامە بنووسن؟، بابەتە پە لە سەرچاوەو وردکەی من ڕەتبکەنەوە، بابەتە سادکەی خۆیان بەاو بکەنەوە، دەبێت سیاسەت تەداخول لە هەموو شتەك بە مڕوەوە بکات؟.

بە ڕۆژەك؟

ئەنفال مەرگی خەراو لەسەرخۆی بە ئازاری گەلەك بوو، مەرگەك پڕسەی ڕوح کێشانکەی 197 ڕۆژی خایاند، ڕۆژم شەوی دەدایە دەم ڕۆژەوە بە قەسابیکردنی لادێنشینەکان کوردستان و سوتاندنی خاك و وێرانکردنی ئاوەدانی و وشککردنی سەوزایی و کانییەکانی و نەهێشتنی مرۆڤەك بە ناوی کوردەوە، لە سەرتا لە دەرەوەی شارکان جاێ کەمکوژی دا، دوایی ناو شارکانیشی گرتەوە، سوپای عەراق لە سەرباز و جاش بە خەفیفەو مەفرەزە تایبەتییەکانەوە وەك حزیبایەك لە هەر چوار لاوە پەلاماری تەواوی لادەکانی کوردستانیان دا، ئەوەی ڕزگاری نەبوو لە ڕۆژەوە ببێای ببەای نیانمان بینییەوە. هەموو ڕۆژکانی ئەو ئەپڕاسیۆنی مەرگە، مەرگساتکی پە لە وێل بوو، ڕۆژگارکانی دواشی ژیانی ناو مەرگساتکانی تەپزاو و نگرسەلمان، چاە و پەناگای گولەبارانکردنی بە کەمەی ئەنفالکراوان هەموو مڕوویەکی دانەبەاون لە یەکتر، بە ئەقەیەکی هەتا هەتایی پەکەوە گرەدراون،

مژوویەك بوو پێ لە یاداوەری مەرگ و تاوان، جێی خۆیەتی یادی هەموو ئەو تاوان و کارەسات و قوربانیانە بکرێتەوە کە لە ماوەی ئەو حکوومەتانەدا ئەنجام دران بە ناوی ئەنفال. ئەوەی لە ناوییدا نەژییا بێت، ئەوەی بە چاوی خۆی وێنە ترسناکەکانی تاوان و کارەساتە جۆرگ بڕکانی نەبینیبێت، ئەوەی ئێش و ئازارەکانی بە جەستە و روح نەچێشتبێت، ئەوەی هێژی نەدابێتە دەم شەوەو بە بینینەوەی خشۆیستەکانی، گیان بە دوای پارچە جگەرەکانی، ئەوەی بە پێی خۆی هزگار نەبووبێت و لەو جەهەنەمە نەگەڕابێتەوە، ناتوانێت وینای چیرۆکەکانی ئەو مەرگە ساتە بکەشێت، ئەمە لە خوونی شاعیرانە زۆر دوورترە، ئەمە ئەو جیهانییە لە وێنای جەهەنەمی ئاینەکان و دۆزەخی عاشقان گەورەترە، ئەمە جیهانێکی تایبەتە کورد ناوی ناوە ئەنفال و مرۆڤایەتیش ناوی ناوە جینۆساید.
خۆ ناشتوانرێت هەموو هێژەکانی ئەنفال، بکرێت بە شین و شیپوری یاداوەرییەکانی قوربانیان، چونکە فەزایەك بۆ ژیان، کاتێك بۆ بیرکردنەوە و هەنگاو نان بۆ ئایندە، چرکە ساتێك بۆ ژیانی دوا هێژ نامێنێتەوە .
لە بیرکردنەوەی یاداوەرییەکانیش مانای لە بیرکردنی تاوان، لە یاد کردنی خیانەت، لە بیر کردنی مژووی تاڵ و شکستەکانی ئابردوو دێت، گەلەکیش ئابردووی غەدر و کارەساتەکانی لە بیر بکات، مانای ئازیەت بۆ کوشت و بڕکانی داهاتووش، مانای ملکەچ دەکات بۆ زەلالەت و قەسابییەکان کەوا چاوەڕوانین، لە بیرکردنی یاداوەرییەکان یانی دەست ئاوەڵا کردنی داهاتووە بۆ دوبارە بوونەوەی کارەساتە ترسناکەکان. بۆ ئەوەی لە داهاتوو مەرگە سات و قەسابی کردنەکانی رابردووی خۆمان لە یاد نەچێت، بۆ ئەوەی ئەسکەکانمان لە بیابان و ناو حەوزی تەزابەکان دەرکەینەوەو تف لە حەجاج و حەجاجییەکان بکەین، پێویستمان بوو هەیە لە هێگەی یاد کردنەوەی ئەنفالەوە خۆمان وەك گەلێکی بەردەوام لە پرسە و خەبات کەر بۆ دوا هێژکی ڕشن دانەین، گەلێك ئامادەیی ئەوەی هەیە ئابردووکان خۆی وەك ئەوەی هەبووە بخوێنێتەوە بە هەنگاوەکانی داهاتوو، ئەمە چاومان لە داهاتووە، بەیە ئابردوو دەخوێنینەوە بۆ ئەوەی داهاتوییەکی ئون و گەش دابین بکەین و هێڵکان دووبارە نەکەینەوە، هەرچەندە بوونی تاوانبارانی کورد لە ناومان بەردەوام ئازاری دەروونیمان زیاد دەکات و یادکردنەوەکانمان تاڵ کەن، بەردەوام ئازارمان دەدەن.
یادکردنەوە بەشکە لە قەڕبووی روحی، بەشکە لەخ ئامادە کردنەوە بە هەنگاونان بۆ دادپەروەری، بەشکە لە بەرەو ڕوبوونەوەی مەرگ و کرامەت.

بە بەرواری 14-4

شێخ وەسانان و بادینان و شاری سەردەشت یەکەم شارو ناوچە بوون، بەر لەدانی چەکی کیمیاوی کوتن لە کوردستان، بەهام هەڕەشەی بجە کرا بە هێزی شەرمەزارکردنی چەکی کیمیاوی لە کوردستان وە چوونە لیستی گینزەوە وەك خاوەند زەرترین قوربانی چەکی کیمیاوی لە جیهان، چونکە قەبارەی زیانەکانی گەورەتر بوو لە هەمووان و تاوانەکە ناسراوتر تربوو لەوانی پێشوتر کە دواتر کە هاتن. بە بەرز راگرتنی یادگە، هەموو تاوانێك پێویستە هێژێك هەبێت بە یادکردنەوەی، بوونی هێژەکی وا گرنگە بە ناوەندیدان بە یادەکە لە لایەن نەتەوەو بە لەبیر نەکردنەوەو سزا دانی بکەرانی، هەروەها گرنگیش بە بەردەوام هێشتنەوەی لە زەینی نەوەکانی داهاتوو و باشتر کردنی باری ژیانی ئەوانەی پێویستن بەو تاوانەوە، ئەمە لە پاڵ ئەوەی بەرز راگرتنی یاداوەری بێشکە لە قەرەبوو کردنەوەی مەعنەوی قوربانیان.

کام رێژە بە ئەنفال؟

ئەنفالیش بەهەمان شێوە دەبێت هێژێك تیایدا دیاری بکرێت بە یادکردنەوەی ئەو تاوانە 197 رێژییەی کە لە جەرگەیدا نزیك بە 10% گەلەکەمانی تەدا کوشت و بە کرا، نە یەکەم هێژی و نە دوا هێژی ئەو تاوانە لە رویی مرێیەوە ئەو زیانە گەورەیەی نەبووە تا دیاری بکرێن بە ناوەندی هێژی یاداوەری، گەورەترین قەبارەی تاوانەکە لەپرسەکە ئەنفالی سەی گەرمیانە .
ئەنفالی گەرمیان کە لە هێژی هەشی 7 نیسان یادی دامەزراندنی پارتی بەعس دەستی پێکرد و لە 20-4 کاتایی پێهات، وەك بەعس ئاسا دەندانەترین قەناغی ئەنفالەکان بوو، هەرچەندە لەم شاوەیان چەکی کیمیاوی بەکار نەهات جگە لە گوندی تازە شار وەك شیمانە دەکرێت، بە پێچوانەی ئەنفالەکانی دیکە، کە سەرجەمیان بە لەدانی چەکی کیمیاوی دەستیان پێکرد، وەلە پەدەشتەکانی گەرمیان ئەو جوگرافیایە نەبوو بە بەرەو هوبونەوەی سوپای بەعس بێە زیانەکان گەورە بوون، ئەمە لە پاڵ لە خشتەبردنی خێرا لە لایەن جاشکانەوە بە بوونی لەبوردنی گشتی، هەندێك جار مەلای مزگەوتەکانیش کەوتوونەتە ئەو تەڵەیەوە.
لە گوندی تازە شار کە چەکی کیمیاویش بەکار هات پێشمەرگەکانی ((یەکێتی نیشتمانی کوردستان، حیزبی شیوعی عێراقی)) قوربانی گەورەیان دا، بەڵام نەتوانرا پێش بە هێرشکان بگیرێت، قەبارەی سوپای هێرش بەر گەورەتر بوو لە توانای بەرەنگاربوونەوەی پێشمەرگە و جەماوەر، کە پێشر لە دوو پرسەی ئەنفالدا تەسرەواندنی

کاریگەریان بەر کەوتبوو و تواناکانیانی لاواز کردبوو.
زیانی گەورەی ئەپەراسیۆنکانی ئەنفال لەپرسەی ئەنفالی گەرمیان و لە ھەژدەکانی 13-14-15–4-1988دا بوو، بە تایبەتیش ھەژی 14-4، زیانەکانی ئەو ھەژانەی تاوانەکە گەورەترین و زەرترین زیان بوون کە بە سەیك بە نیوەی کەی قوربانیەکانی ھەموو تاوانی ئەنفال مەزەندە دەکرێت، شەوی 13 لەسەر 14 ی 4 بازنەی ئابلوقەدانی خەلك تەسککرایەوە، کە رەژی دواتر لە گوندی ملە سوورە زەربەی خەلکەکە لە لایەن جاشکانەوە تەسلیمکرانەوە، لەو رەژانە لە قادر کەرەم و سەنگاو لەیلانیش زیانکان زەر بوون، لە ھەژی 14 نیساندا لە ھەردوو گوندی ملەسورەو کوە جەی حاجی حەمەجان زەربەی خەلکی ناوچەکە پاش تەنگکردنەوەی بازنەی ئابلوقە لە سەریان بە ئالای سپیەوە لەو کەبونەوە، ھەموویانیان کەکردەوە و ئەنفالیانیان کردن، جاشکان ھەڵسی کارایان ھەبوو لە ئەنفالکردنی ئەو خەلکە، لەو ھەژدا ھەزاران کەس لە خەلکی ناوچەکە کە بەشی زەریان ژن و منال و پیر و پەککەوتە بوون کەکرانەوە و بە ئیقای سەربازی و تراکتەرو ئەتەمبەلی ھاووەاتیانی ئەنفالکراو گواستراونەوە بە سەربازگەی قەڵەتوو (قەڵەتوو دەکەوتە سنوری ناحیەی مەیدانی شاری خانەقینەوە، ئەم ناوچەیە لە دوای سالی 1974 ەوە تەعریب کراوە).
پاشماوەی شمەك و جل وبەرگکانیان تا ناوەڕاستی نەوەدەکانیش مابوون.
بەم ھەیەوە رەکەوتی 14-4 وەك ھەژمەك تیایدا دەندەیی ئەپەراسیۆنکانی ئەنفال گەیشتە ترۆپکی تاوان ھەبژەردرا بە ھەژی ھەشی ئەنفال، ھەژمەك دەیان ھەزار ھاووەاتی پاش ئابلوقە دان و قەتیسکردنەویان لە ناو بازنەیەکی تەسك لە لایەن جاشکانەوە لە پشیانەوە فەتاح بەگی جاف و چەندینی دیکە تەسلیم بە بەعس کرانەوە، بەیە کاتەك 14-4 دەتە پشەوە، دەبەت ناوی ئەو جاشانە لە پشی پشەوە بن بە دادگاییکردن، ئەگەر تا ئەستاش دادگایی نەکرابتن مخابن دوای ئەوەی دادگای باڵای تاوانکانیش بشکیانی وەك تەمەتبار بە دادگاییکردن ناساند.

حکومەت لە خەو ھەستا

دیاریکردنی ھەژی 14-4 بە ھەژی ئەنفال ھەنگاوەکی گرنگ بوو لە سەر دیاریکردنی ڕاستەھەگایەکی دروست بە بە گەلی کردنی یاداوەری تاوانی ئەنفال و جینسایدناسینی و بە مەژووکردنی و ھەوەدان بە باشتر کردنی باری ژیای بەجماوەکانی قوربانیان.
ھەموو کات زیان ھەتیوەو قازانج باوکی زەرە، کە بە یەکەم جار

داواکرا 14-4 بکرێت بە ڕۆژی ئەنفال، دەستە بژێرکی کەم لە دەوری بانگەوازکەی کەبوونەوە، کەسک خەی ناکرد بە خاوەندی، وەلە کە هەوەی بەپسانەوە و بەردەوامی دەیان کەس کە ناویان هاتووە دەگات بە ئەنجام، لە هەموو لایەکەوە دڕۆن منم، هەموو کات خەڵکانی بەرژەوەند خواست لە دوای هەوڵکانەوە ئامادەن بە دورینەوەی ڕەنجی خەڵکانی خەنەویست .
دوای 19 ساڵ لە تاوانی ئەنفال، دوای 16 ساڵ لە ئازادبوونی کوردستان، دوای 12 ساڵ لە نووسینەوەی یەکەم بەیانی فەرمی کە تیایدا داواکراوە 14-4 بە ڕۆژی ئەنفال بناسرێت لە کوردستان، هەمان بەیاننامە لە ڕۆژی خەیدا لە ڕۆژنامەو دەزگاکانی ڕاگەیاندن بە بەربەاوی بەاوکراوەتەوە و ئەرشیفکراوە، دوای ئەوەی ترسی هەڕەشەی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان و شەرمەزاری بەرپرسان لە نەهێنانەوەی ڕوفاتی ئازیزی کەس و کارەکانمان تەقاندیانی، لە بەرواری 4-4 -2007 بەیار لەسەر ئەوە درا 14-4 بەڕۆژی ئەنفال بناسرێت:" پیشنیوەڕەی دوینێی 4/4/2007، ئەنجومەنی وەزیرانی کوردستان بەسەرۆکایەتیی نیچیرڤان بارزانی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و عومەر فەتاح جیگری سەرۆکی ئەنجومەن، لە تەلاری ئەنجومەنی وەزیراندا کەبوونەوەی ئاسایی خەی کرد. لەکەبوونەوەکەدا ڕەزامەندیی لەسەر پڕۆژەی بریاری دانانی ڕۆژی 14/4ی هەموو ساڵیك بەرۆژی ئەنفالکراوەکان وەرگیرا ".
بە نەپرسین دوای 16 ساڵ لە ئازادبوونی کوردستان، زوو نەبوو ڕۆژکتان دیاریکرد بە ڕۆژی ئەنفال؟.

هەوڵکان بە دیاریکردنی ڕۆژی 14-4 بە ڕۆژی ئەنفال

ئەو ڕۆژانەی دەزی ئەنفال جێی گرنگی پێدانی لایەنکان نەبوو، نووسەران و چالاکڤانانی ئەم بوارەش لە ژمارەی پەنجەکانی دەست کەمتر بوون، ئەنفال دەسیەیکی بص خاوەند بوو، کەمتر لە ڕاگەیەنەندنکان باسی لەوە دەکرا، ئەوەی هەشبوو پەرتوبڵاو بوو، هوشیاری لە بواری دەزەکە زەر لە خوار بوو، لەو ڕۆژانەدا کەملصك چالاکوان و ڕشنبیر و هونەرموند و دلسۆزی ئەم گەلە، بە سکی برسی و ماندویەتی سەختی ژیانەوە، لە پاڵ نەبوونی و هەژاری خەمی ئەنفالکانیان لە کڵ نا و شەویان دایە دەم ڕۆژەوە بە بە مصژوو کردنی ئەم تاوانە و دیاری کردنی ڕۆژصك بە یادکردنەوەی دەستە جەمعی، تاکو لەو ڕۆژەدا قورسایی بدرێتە تاوانکە و ساڵانە لە کات و ساتی خەیدا یاد بکرێتەوە، ئەو یاداوەریە نەمرنرێت، لە بیری تاکەکانی گەلەکەمان بە زیندویی بمێنێتەوەو ببێتە ڕچەی ناساندنی

لە ئاستی جیهانیدا .
پصویستە ئەو مرۆڤە دەسەزانیی کە هەوڵەکانیان بۆری گرت بۆ دیاریکردنی ئەو ڕێژە بۆ ڕێژی ئەنفال، ناویان بچستێ مصژووی بۆگژدا چونەوی ئەنفال و ئەنفالچییەکان، منیش وەك ئاگادارصکی زۆرتر لە هەر کەسصکی دیکە لە بەشصکی زۆری ئەو چالاکیانە، چەند دصرصك لەم یادە دەخەمە سەر کاغەز، بۆ داوای لێبوردن لە هەموو ئەو ناوانەی بۆ بە هیچ هۆکارصك لە یادیانم کردووە، ناڕەوایە ڕێنجی کەسانصك بۆ بە مەژوو کردنی ئەنفال هەوێیان داوە لە یاد بکرێن، بۆری ڕێنجی کەسانی دیکە، هەوە و ماندوبوونی کەسانی دی ئەگەر لە گۆیانیشدا نەبیت لە یاد بکەیت، دەزکە پەویستە دوور بخرێتەوە لە بازرگانی کردن بۆ خوێنی خەڵکەوە.

کێن ئەوانە؟

پاش گۆڕانکی ووردبۆ ناو ڕێژنامەکانی دوای ڕاپەڕین، ئەوەی کەوتە بەر چاوم، یەکەم وتاری بلاوکراوە لە سەر ئەو ڕێژە نووسرابێت بۆ اصز (ا خ) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوصی ژمارە 66 نووسیوێتی، کە دوایی بە پرسیار بەم دەر کەوت ئەو کەسایەتیە ئازیزە ناوی بۆاصزی کاك ڕحمان خانییە لە شاری دەربەندیخان، ئەمە وەك یەکەم ئاماژە دان بە ڕێژی 14-4.
ڕێژنامەکان ئەو ڕێژانە باشترین بەڵگەنامەن بۆ ئەوەی بزانیین ئەم هەوڵانەی دراون بۆ دیاریکردنی ڕێژی 14-4 بۆ ڕێژی ئەنفال چەند کاریگەر بوونە لەو ڕۆژگارە جگای خێیان گرتوەو گێشتوونە بۆ جێی مەبەست، توانیویانە ئەو داواکارییە بسەپێنن لە ئاستی گەل و کەناڵکانی ڕاگەیاندنی ئەوکات یان نا؟.
ڕێژنامەکانی کوردستان هیچ یەکێکیان تاکو ساڵی 1995 ئەو ڕێژیان بۆ ڕێژی ئەنفال نەناساندووە، بۆ ئەم مەبەستە با چاوەك بۆ چەپکەك ناونیشان و مانشێتی ڕێژنامەکانی ئەو کاتانە بخشێنین لە ڕۆژی 14ی چواردا .
کوردستانی نوێی ژمارە 66ی ڕۆکەوتی 14-4-1992یدا لە مانشێتکەی هاتووە: (سەرکەوتنەك لەگەڵ ڕژم بەهای ئەو کاغەزەی نابێت کە لە سەری مەر دەکرێت).
کوردستانی نوێ ژمارە660 ی ڕۆکەوتی 14-4-1994، لە مانشێتکەیدا هاتووە: (بەیاناەی م س ینك بۆ بانەی کچی دوایی هەڤاڵ ڕەسوڵ مەمەند)، لە ئیتحادی عەرەبی ژمارە 75 ی ڕۆکەوتی 16-4-1994 یش هەمان بابەتە .
الاتحادی ژمارە 127 ڕۆکەوتی 15-4-1995 لە مانشێتکەی هاتووە،

(امریکا قلقە علی حقوق الانسان خصوصا فی اقلیم الکردی بترکیا).
بڕیام کوردستانی نوێ ژمارە 962 ڕۆژی 14-4-1995 مانشێتێکی بڵاوکردەوە: (لە ژێر ڕۆشنایی ڕاپۆرتەکەی ئۆکیوسدا بۆیاربوو دوێنێ ئەنجومەنی ئاسایش پەڕەی فڕێشتنی بۆشک لە نەوتی عێراق پەسەند دەکات) (هەرچەندە لەم ژمارەیەدا بابەتی زۆر لەسەر ئەنفال لە لاپەڕەکانی ناوەوە بڕاو کراوەتەوە، لە ناویشیاندا بەیاننامەی ڕۆژنامەوانەکان لەسەر 14-4 ڕۆژی ئەنفال، کە یەکەمین بەیاننامەیە بە بۆنەی ڕۆژی ئەنفالەوە تا ئێوکاتە دەرچووبێت، هەروەها چالاکییەکانی ڤیستیڤاڵی یەکەمی ئەنفالکان) ی تێدا بڵاوکراوەتەوە، ڕۆژانی دواتریش لەسەر هەمان ڤیستیڤاڵ هەواڵ بڕاو کراوەتەوە، هەموو ئەوانەش لەسەر داواکاری ئەمە بوو.
هەرچی کوردستانی نوێی ژمارە 1262 ی ڕۆژی یەك شەممەی ڕێکەوتی 14-4-1996ە، لە مانشێتێکیدا هاتووە (تەنها بە دادگاییکردنی ئەنفالچییەکان ڕوحی شەهیدانمان شاد دەبێت)، ئەمەش دووای هەفتەیەك چالاکی ڤیستیڤاڵی دووەمی ئەنفالکان لە هەولێرو شەقاوە، "لە وکاتە کەمڕەی روناکبیری کەمڵایەتی کێرکووك ویستیان هەبوو 17-4 وەك ڕۆژی ئەنفال دیاریبکەن، بەڵام هەوڵەکانیان شکستی هێنا " .
هەرچی ڕۆژنامەی برایەتییە ژمارە 1920 ڕێکەوتی 14-4-1994 ە، لە مانشێتێکی هاتووە: (هێژا مسعود بارزانی لە پرسی خوالێخۆشبوو رسول مامەند ئامادە دەبێت)، هەرچەندە پەیامی برایەتی هەمان ژمارە لەسەر تاوانی ئەنفالە، وەلە هیچ ئاماژەیەك بە ڕێکەوتی 14-4 وەك ڕۆژی ئەنفال نەکراوە.
ڕۆژنامەی یەکگرتوو ژمارە 86 ی ڕێککەوتی 12-4- 1996 لە مانشێتێکیدا هاتووە:(فرە زمانی و فرە ڕەگەزی نیشانەی گەورەیی خودان و دەبە بپارێزرێن، ئیسوا بێت سیاسەتی جینەساید و قە کران)" بەهەی بۆشداری کاك عەبدالڕەحمان سدیق لە ڕێکخستنی ڤیستیڤاڵی یەك و دوو کاریگەری لەسەر ڕاگەیاندنی یەکگرتوو هەبوو لەو ڕۆژگارە، لەسەر پێشنیاری ئەمەش ئەو مانشێتە نووسرا".
هەرچی ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی زمانحاڵی ئۆکاتی حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بوو، لە ژمارە 68 ی ڕێکەوتی 11-4-1993 یدا لە مانشێتێکی هاتووە: بە سەرخستنی دەست پَێشخەری pkk، بەرنامەی هاوبەش و هاوکاری سیاسی، ئەرکێکی نێتوایەتییە.
بڕیام لە ئاڵای ئازادی ژمارە 166 ی ڕێکەوتی 16-4-1995 دا هاتووە (ئەنفال بڕگەی خراگری میللەتەکەمان و دەندەیی دوژمنانە)، ئارمی ڤیستیڤاڵی یەکەمی ئەنفالکان لە لاپەڕە یەکدا بڕاو کراوەتەوە.
لە مانشێتی ڕۆژنامەی ڕۆگای کوردستانی ژمارە 2ی ساڵی 48 ی ساڵی 1992 هاتووە:(پەڕەی بڕگەنامەی بەرنامەی..)، بڕیام لە ژمارە 94ی

ڕۆژنامەی ووڵاتی ڕۆژهەڵات ژمارە 151 دا هاتووە: (یادی ئەنفالکان هاندەرێکە بۆ سوور بوون لەسەر خەبات)، بەرنامەی فیستیڤاڵەکەش لە هەمان ژمارە لە دوا لاپەڕە بلاو کراوەتەوە.
لە ڕۆژنامەی بەیانی ژمارە 18 ی ڕۆژهەڵاتی نیسانی دا، لە سەروتارێکی هاتووە1995 :(با یەکی ئایار بکەینە ڕۆژی بەرپاکردنی بزووتنەوەی شورایی جەماوەری بۆ کۆتایی هێنان بەشێ و برسێتی)، هاوکات لە هەمان ژمارەدا بابەتێك بەناوکراوەتەوە بۆ ناوی (کارەساتی ئەنفال و وەحشیەتی ناسیۆنالیزم).
ساڵی 1996 و لە یادی ئەنفالدا ڕۆژنامەکانی وڵات، ئاڵای ئازادی، یەکگرتوو، پاڕێ..... مانشێتەکیان لەسەر ئەنفال بوو، ڕۆژنامەی ڕۆژگاری کوردستانیش ئەو ژمارەیەی سەرتاپای بە ڕەش دەرچوو و مانشێتەکەشی لەسەر ئەنفال بوو.

هەوڵێ پراتیکیی سەرتایەکان

بە یەکەمجار یادی ئەنفال لە ڕۆژهەڵاتی 15-4-1992 لە شاری سەید سادق ناو کابینەکانی شانەداری (350 ماڵ بوونێ) بە شێوەیەکی سادە و خەرسکانە کراوەتەوە، ڕۆکخەرانی بریتی بوون لە مستەفا مەلا ئەحمەد سپی سەری زەنگەنە، مامۆستا حەسەن حاجی ستاری کفری، محەمەد قەیتولی، نەوزاد شوانی"خاڵکی گوندەکانی نزیك چەمچەماڵ "، عەلی کارێز.

لە رەکەوتی 15-4-1992 بە بەشداری ئەو ئاوارانەی لە شاخاوەکانی ئەنفال رزگاریان ببوو، وە خەیان لە ناوچە جیاجیاکان ملە سورە بە کەلار، نەوجول بە دوز و قادر کەرەم و مەنیلە بە چەمچەماڵ .. ئاهای سپیان بەرز کردبوەوە، یادی ئالا سپیەکانی ئەنفالیان کردەوە، رۆژی پێشتر 14-4 باران بووە، بەیە خستویانەتە کاتژمێر 8 بەیانی رۆژی دواتر 15-4-1992، شانەی مەراسیمەکە عارەبانەی تراکتەر بووە، هەموو لافیتەکان وەك ئاها سپیەکانی رۆژی 14-4 سپی بوونە، بە رەنگی رەش لەسەریان نوسیبوو، هەڵبژاردنی رۆژەکە 14-4 بە یاداوەرییەکە بە راوێژی مام خەلیفە عەلی حەمەمین باوکی حاجی ئاسکە بووە، لە مەراسیمەکە 50 قاتی تراکسێت دابەش کراوە بەسەر کچان و کوڕانی ناوو کابینەکان، عەلی کارزە و مامستا حەسەن بەی 13000 دیناریان بە یادەکە کەکردەتەوە، لەو بڕە 3500 دیناری مستەفا زەنگەنە بەخشیویەتی.

لە پەرتووکی تونی مەرگ کە بەڕێز کاك زیاد عەبدولڕەحمان " نجمەدین فەقێ عەبدوڵا" نووسیویەتی هاتووە: (((c.d.a.w.e) لە ساڵی 1993 هەمان ڕۆژی 14-4 بە ڕۆژی یادکردنەوەی هەڵەشەکانی ئەنفال داناوە و یادی کردەوە.

هەروەها دەنووسێت :((لە هەمان ڕۆژی ساڵی 1994 یش دا یادی ئەو ڕۆژە لە سنووری پارێزگای کەرکووك لە گەرمیان کرایەوە، پەڕچێت ئەو ڕۆژە لە داهاتوودا ببێتە یادی قەکردنی بە کەمەڵی گەلی کورد(پەرتووکی تونی مەرگ –ل9). لەرەدا نووسەر وشەی پەڕچێت بەکار دەهێنێت ئەگەرچی دانێت بە بوونی ئەم ڕۆژە بە ڕۆژی یادی قەکردنی بە کەمەڵی گەلی کورد، نەك بە کردنی بە ڕۆژی ئەنفال .

سەبارەت بە هەمان چالاکی ساڵی 1994، ساڵی 1994 لە ژێر دروشمی (دیاریکردنی چارەنووسی ئەنفالکراوەکان) کەمیتەی باڵای یادکردنەوەی ڕۆژانی ئەنفال لە یادی 6 مین ساڵەی کارەساتی ڕۆژانی ڕەشی ئەنفالە بەدناوەکانی بەعس. لە ڕۆژانی 14-15-4-1994 زنجیرە چالاکییەکی لە کەلار و سمود ئەنجامدا، لیژنەی سەرپەرشتی یادەکە لە لایەن مەکتەبی کەرکوکی ینك و هاوکاریانی شیوعی-حشکع- محلی کەرکووك و یەکێتی هونەرمەندانی کوردستان سازدرا بوو (ك ن 18-4-1994 ژمارە 663).

لە دەڤەری گەرمیان بەرصزان ڕەحمان خانی، تەها سولەمان، سەردار عەبدللە، دەشاد تالەبانی، ... . چالاکانە کاریان لەسەر دەزی ئەنفال کردووە لەو ڕۆژانە. کاك سەردار عەبدللە بە منی اگەیاند بە ساڵی دواتر مەبەستی 1996 ە، کە بینیمان لە 14-4-1995 لە هەولصر یادی ئەنفال بە بەر فراوانی کرایەوە، ئصمەش لەوە بە دواوە سوور بوین لەسەر دیاریکردنی 14-4 وەك اڕۆژی ئەنفال.

هەروەها بەڕێز تەها سلێمان لە وتارێك بەناوی (هەشتا ماوین، چواردەی چوار؟) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێی ژمارە 9153 ی ڕێکەوتی 21-4-2024 دا دەنووسێت: (هەردوو مەبەندو کۆمیتەی پارێزگای کەرکوکی حیزبی شیوعی بەهابەشی یادکەیان گرا، نێك حیزبی شیوعی هاوکاربێت، پاشان (شێخ سدیق، تەها سلێمان) ئەندامی لیژنەی باڵای یادکە بووین).
هەر سەبارەت بەو یادکردنەوەیە بەڕێز دڵشاد تاڵەبانی لە ڕۆژی 17/4/2024 لە ژمارە (9150) ی ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ وتارێکی بە ناوی (ڕاستکردنەوەیك بە وتاری: چەن 14 ی 4 کرا بە ڕۆژی ئەنفال؟) نووسیووە"
تیایدا هاتووە (لە مانگی 1ی 1994 کۆمیتەیکمان دامەزراند بە سازکردنی مەراسیمی یادکردنەوەی ئەنفال لە ڕزگاری (سمود) و کۆلار. کۆمەك چالاکی ترمان لە سلێمانی، چەمچەماڵ، باوەنور و گەپتەپە کرد، بە هاوکاری دەیان نووسەر و هونەرمەند. ڕۆژی 14ی 4 مان دیاریکرد وەك یەکەم ڕۆژی یادکە کە لەو ڕۆژەدا زەرتەرین قوربانی ئەنفال لە ملە سوورە کەکرابوونەوە.....
لە 14ی 4ی 1994 مەراسیمەکە بە نمایشی پەسەی ئەنفال لە ڕەگای ملە سوورەوە دەستی پێکرد، وەك چەن ڕووبدابوو وەك خەی بە عەرەبانە و سەرباز و ئەتەمبیلە سەربازییەکان و تەلبەندەوە پیشاندرا، لەگەڵ کۆمەك شانۆ و نمایشی تر. لایەنەکانیش وتاریان هەبوو(پارتی دیموکراتی کوردستان لە کۆمیتە و چەلاکییەکان بەشدار نەبوو، بەڵام وتاری هەبوو)، چەندین کەس و کەبوونەوە لە هەڵەکانی کۆلار لە ماوەی 3 ڕۆژدا بەردەوام بوو، دەیان نووسەر و ڕەشنبیر و شاعیری وەك شەرکە بەکەس، د. حەمەی حەمە ساڵح بەشداریان کرد.
ڕێپەوانی ژنانی ئەنفالمان ڕێکخست بە بەردەم بارەگای نەتەوە یەکگرتووەکان لە سلێمانی و پەدانی یاداشت بەوان، لە گەڵ ڕێپەوانی 182 منداڵ بە چراوە بە بەردەم بارەگاکەیان، بە هاوکاری خوالێخۆشبوو حوسێن مسیری، ئاری بابان و دەیان هونەرمەندی تر لە یەکەتی هونەرمەندانی کەرکوك و سلێمانی و چەندین چالاکی تریش.
.....دەیان کەسی دیکەش ڕەی هەبوو بە سەرکەوتنی، لەوانەی بیرم مابێت د.عەدالەت عەبدوڵا، سەبوور(هەمن چاوسوز)، ڕەحمان خانی، ئیبراهیم باجەلان بەرپرسی ئەو کاتەی ئەزگای گەرمیان، جەمیل پیرۆیس، ڕزگار حاجی حەمید، سلێمان عەلی، سەربەست ئەحمەد، ئەمین ساڵح و دەیان کەسی تر لە یەکەتییەکان." ناوی ئەوانەی دەرەوەی ینکی نەنووسیووە، مەژوو ئاوا نانووسرێتەوە".
(https://knwe.org/KU/ArticleDetails/4752).
هەروەها دەڵێت :(دروشمیشمان کردنی 14ی 4 بە ڕۆژی ئەنفال و بە

جینۆسایدناساندنی ئاو تاوانێ بوو.)…. لە کاتێك من وەك نووسەری ئەم بابەتە هەموو ئەرشیفی رۆژنامەکانی ئۆوکات بە تایبەت هەردوو رۆژنامەی رۆگای کوردستان و کوردستانی نوێ کە حیزبەکانیان یادەکەیان رەکخستبوو گەلام، نە دروشمێکی وام دەزیەوە، نە بیانناماێك بە بۆنەی ئاو یادەوە، نە وێنەیێك دروشمکەی لەسەر نووسرابێت، تا راستی دروشمکە دەربخات، بۆیە پێی ناچێت ئەم دروشمە راست بێت، ئاو سەردەمە هوشیاریشمان لە بواری جینۆسایدزەر سادەو لاواز بوو.
ئەمە لە کاتێکدایە گردبونەوەی بەردەم نێتاوە یەکگرتووەکان خاتوو فائیزە فوئاد و تەها مامشێیی لە رەکخەرانی بوونە، فائیزە فوئاد نوێنەری خێپیشاندەران بووە بە چوونە لای بەرپرسانی نێتاوەیەکگرتووەکان" لە هەمان چالاکیدا سورانی مامە حەمەو خوشکەکانی بەشدار بوونە وەك کەسوکاری ئەنفال و قوتابی لە قوتابخانەی حەمدی تەکەڵاوی سەرەتایی بەشدار بوونە کە زەربەیان ئاوارەی کەرکوك بوونە".
هەروەها فایزە فوئاد لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی دەیت" من پێشنیارم کرد بە کەمیتەی ئەنفالەکان (c.d.a.w.e) کە 14-4 بکرێتە رۆژی ئەنفالەکان".
"(c.d.a.w.e) یەکەم گروپی بە مەبەستی رەخکراوە کاری بە ئەنفال کردوەو زەربەی ئەندامەکانی سەر بە ینك بوونە، لە نیوەی دووەمی 1992 لە لایەن نەجمەدین فەقیچ عەبدولاو فائیزە فوئادەوە دامەزراوە، کاری پە بەهایان کردووە، دوای بلاوکردنەوەی ناوی جاشەکان لە لایەن ی ن ك ەوە راگیراوە)".
نابێت ئاوەش لە یاد بکەین لە ئایاری ساڵی 1994 شانۆگەری وەرزەکی شووم لە شاری هەولێر پێشکەشکرا کە بەنزان فەخرەدین گەرمیانی، خاتە حەمرین، لالە ەنجە، حەسەن گەرمیانی، فەخرەدین گەرمیانی و …… کەمەیك دەسزی دیکە ەیان تێیدا هەبووە، گوزارشتی لە تاوانی ئەنفال دەکرد، وەلە بە ئامانجی دیاریکردنی 14-4 نەبوو بە ەژی ئەنفال، لە رەی پەزەتیفی هەبوو لە ناساندن و وەبیر هێنانەوەی تاوانی ئەنفال و گرنگیدان پێی و هوشیارکردنەوە .

ڤیسیتیڤاڵی ئەنفالەکان بە دیاریکردنی 14-4 بە رۆژی ئەنفال

پێشتر بە پەرتەوازەیی یادی تاوانی ئەنفالمان دەکردەوە، وەلە جێگای ناگرت بە دیاریکردنی رۆژێك بە ئەنفال، بانگەوازی ڤیستیڤالی یەکەمی ئەنفالەکان لە 12-3-1995 بە ئەنجام دانی یەکەم ڤیستیڤال لە هەولصر بەاو کرایەوە، لە 14-4 ڤیستیڤاەکە بە ماوەی یەك هەفتە

لە هەلی میدیا بەردەوام بوو، بەرفراوانترین و ڕەکخراوترین یادکردنەوە بوو تاکو ئەوکات، ئەم بەاصزانە ایلیان لە ئامادە کردن و سەرکەوتنی گصاا جگە لە بەندە ((محمد ملا سدیق –لالە ایانجدەر –سەردەین خەشناو- ئەندازیار عەبدالڕەحمان سدیق، فاتیح شەیدا- کەریم غەفور" کەریمەك" –د.کەماڵ غەمبار، قادر نادر-فریاد هیرانی- ئاشتیە سور " دارا و پایز" -هاوار مستەفا خان-سەزان مامە- بدرالدین سالح-نیهاد دزەیی-کەریم سەرکەش-هەردی سەردەم –دەشتی بەرزەواری -مامەستا ایحیم-عوسمان عمر(عوسمانی خەتم) -ازگار مام بەر- مامەستا فرهاد خالید-نیهاد جامی –تەحسین فایەق-ئاوارە خان- کەریم مەلا- هونەرمەند محەمەد ئیسماعیل- پارێزەر دلێر محەمەد شەریف -سەلاح مەزن – ئازاد سلصمان و گەشمردە هاوکاری ڕەژنامەی ڕێگا و هصمن حەساری و شەفیق حاجی خدری و کنەر جەمیل و شەوقی دارەتوو و و عەدنان کەچەر و خالید کاوەز و ئازاد و محەمەد مشیر و .....هتد.

هەروەها بەاصزان ازگار شوانی و ازگار حەساری و فواد سدیق لە ڕەژنامەی اصگای کوردستان و کاك ستران عبدللە و کاك دلشاد عبدللە و ئیسماعیل عەبدالکەریم لە ڕەژنامەی کوردستانی نوص و کاك غازی حەسەن و ئیدریس شەیداهە و کاك بصکەس حەمەد قادر لە ڕەژنامەی ئایای ئازادی ملازم چەتە لە ڕەژنامەی رزگاری بەشداری کاریگەریان کرد لە ڕێگەی پشتیوانی و بەشداری و ڕەژنامەکانیانەوە، تەنانەت کاریگەریان لەسەر ڕەژنامە و ڕاگەیاندنکانیان دانا بە ئەوەی 14-4 وەکو ڕەژی ئەنفال بناسن.

بە سالی دواتر 1996 جگە لەو بەاصزانەی ناویان لە ڤیستیقالی یەکەمدا هاتووە، بەاصزان سەرهەد تەفیق –شوان داودی –غازی حەسەن- گرفتار کاکەیی- هەردوو مامەستای هصڕاو تصکەشەر خالید دلصر و سەعید ناکام و پایەی خالید دلێر و هیوا ناسیح و ئەسکەندەر جەلال و فەرحان و خالید کاوەس و ئازاد و ،،، هتد بەشداری چالاکانەیان کرد.

دیارە ئاماژەم بە زەر ناو دا لە سەروە، کەسانی تەدا بوو وەك مامەستا خالید دلێر و مامەستا بەدرەدین حەمەساالح و کاك نیهاد دزەیی و شوان داودی و سەرهەد تەفیق و ئەرخەوانی کچی لە ڤیستیقالی دووەم زەر ماندوو بوون، کەسانی دیکەش بەشداریەکی ەمزیان کرد بەنام ناکرەت ناویان لە یاد بکرەت، پشتیوانیەکی مەعنەوی بوون بە یاداوەریەکە .

ئەو سالە بە داواکاری ئصمەو بە هاوکاری بەاصز کاوە نادر پارت و اصکخراوە سیاسی و ایشنبیریەکان دیان بەیاننامەیان لە ڕەکەوتی 7-4 ەوە دەرکرد بە بۆنەی 14-4 و ناساندنی وەك ڕەژی ئەنفال، لەوە

بە دواوە ئیتر 14-4 وەك ئاژی ئەنفال بوو بە ئەمری واقیع.
بەشەك لە بەشداربوونی چالاکییەکانی ڤیستیڤالی یەکەم جگە لە بەشداربووانی پێشانگای کاریکاتێر "کاك گرفتار کاکەیی" و بەشە هونەرییەکە: عەبدالڕەزاق سافی، سەلاح مەزن، سەردەدین خەشناو، فاتیح شەیدا، فریاد هیرانی، کەریم غەفور، عەلی مەحمود، عەبدالڕەحمان سدیق، ناڕە حەسەن، بەهرە موفتی، ئیدریس شەیداهە، خالید عوسمان، سەزان مامە، بەختیار مامە، سەرهەنگ ئیسماعیل، زانا خالید.

بەیاننامەکان
ساڵی 1995 یەکەم بەیاننامە بە بۆنەی 14-4 ڕۆژی ئەنفال، ڕێکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکانی کوردستان و دواتر دەزگای ناوەندی ڕاگەیاندنی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان دەریان کرد، هەرچەندە لە بەیاننامەکەی یەکگرتوودا هاتووە (ئەمە لە ئاوا ڕۆژکدا کە یادی ئەو کارەساتە بە دینی یە دەکەینەوە ،داوا لە هەموو دەزگاکانی ڕاگەیاندنمان دەکەین، کە وەك تاوانێ جینۆسایدییەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و، جەنگە جیهانییەکان و، کارە بە کەمەڵ کوژییەکانی ستالین و هیتلەر، لە قەڵەمی بدەن و ،گەاوی نیازی ڕژەم لە بەکارهێنانی وشەی (ئەنفال) ڕسوا بکەن و، وشەو زاراوەیەکی بە بەکار بێنن کە ڕەسی پیلانی هەوەشێنەتەوە) ئەمە بەشەك بوو لە بەیاننامەی مەکتەبی ڕاگەیاندن بە بۆنەی یادی کارەساتی بەناو ئەنفالەوە – یەکگرتوو ژمارە 37)، دیارە ئەم هەوەش لە لایەکەوە دەسزیێ بە پرسەکە، لە لایەکی دیکەوە بەشەك بوو لە نەخشەکانی پارت و لایەنە ئیسلامییەکان بە سینەوەی وشەی ئەنفال، نە چەسپینی لە کەمەگای کوردەواریدا، کە لەگەڵ بەچوونەکانیان ناهاتەوە سەبارەت بە بەکارهێنانی دەستەواژەی ئەنفال.

چیتر کرا

ساڵی 1996 بەهەی سەرکەوتن و دەنگدانەوەی ڤیستیڤالی یەکەمی ئەنفالەکان هەوەکان گەورتروە بوون، بە هەوە و کەششی ڕێکخراوی ئاوارە و ئەنفالەکان لیژنەی سەرپەرشتی لە شارەکانی هەولێر و شەقاوە پێکهێنرا، هەروەها داوا لە حزب و ڕێکخراوە سیاسی و جەماوەری و ڕۆشنبیرییەکان کوردستان کرا، بەیاننامە بەبۆنەی 14-4 دەربکەن و لافیتە لەو یادەدا بنووسن و لە شوێنە گشتییەکان بە تایبەتیش دەوروبەری هەڵەبجەی میدیا لە شاری هەولێر هەڵیواسن، کە شوێنی سازدانی ڤیستیڤالی دووەمی ئەنفالەکان بوو، تاکو شاری هەولێر سیمای ئازیزیەت باری گشتی بە خەوە بگرێت.

لە ساڵی 1996 لیژنەی کاری هاوبەشی حیزبە کوردستانیەکان لە 1-4 ەوە بەیاننامەی هاوبەشیان دەرکرد لەسەر 14-4 و ناساندنی وەکو ەڕژی ئەنفال، کە لە 7 حیزبی کوردستانی پێك هاتبوون، سەرباری ئەم لایەنانەی خوارەوە: بزوتنەوی موسەمانانی کوردی فەیلی –سەرکردایەتی شەگە -–حزبی اتحادی تورکمانی–کەمەی جولەجی کوردستان-یەکێتی مامەستایانی کوردستان-یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان-ەکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکانی کوردستان-حزبی سەسیالستی کوردستان-یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان-دەستیەك لە ابەرانی بزووتنەوەی کرێکاری-کەمەی ەوناکبیری کەمەایەتی گەرمەسێر بەیانیان دەرکرد.
سەرباری ئەوەی دیان پارت و ەکخراوی سیاسی لافیتیان بە داواکاری ئەمە لە ناو هەی قیستیقاەکو شەقامکانی هەولێر و بەردەم بنکەو بارەگاکانیان هەواسی کە تا ئەو کاتە کوردستان و شاری هەولێر دیاردەی راگەیاندنی گەورەی وای بە تاوانی ئەنفال و کەمەکوژی بەخەو نەبینیبوو، ئەو لافیتەو بایاننامانەش هەموو بە سوپاسەو بە داواکاری ئەمە دەرکراون.
ئەم بروسکەی پشتگیریانەش گەیشتنە بەەو بەرانی قیستیقاەکە: (دەستەی ەژنامە نووسانی ئازاد-حزبی الاتحادی تورکمانی-مکتب سیاسیی– تیپی شانەی نیشتمان-مەکتەبی پەیوەندیەکانی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان-حزب الاخاو تورکمانی –مکتب سیاسی- بزاڤی خوێندکارو لاوانی کوردستان-سکرتاریەتی باەا- حیزبی ەزگاری کوردستان-مەکتەبی سیاسی -–مەبەندی ەشنبیری میزەپەتامیا-یەکێتی پەشەنگانی کوردستان-کەمەی جەنگاوەرانی پەشەنگی کوردستان-کەمەی جیلەجی کوردستان-یەکێتی بەکارانی کوردستان-کەمەی ئاوارەکانی کوردستان-ەکخراوی جیهانی بە داکەکی کردن لەمافی مرۆڤ(ئەمینەداری گشتی)-بزوتنەوەی ەشنبیرانی ئاشتیخواز-هەولێر–کەمەی نەتەوەیی کورد-مەبەندی چوار–کەمیتەی ەکخستنی هەولێری حیزبی کەمەنیستی کرێکاری عێراق–کەمەی فەرهەنگ و ئاوەدان کردنەوەی باەکەیاتی–یەکێتی ژنانی کوردستان-مەکتەبی سکرتاریەت–ئەنجومەنی پارێزەرانی کوردستان–تیپی شانەی ەڕژی نەو–بزووتنەوی دیموکراتی گەلی کوردستان–کەمەی زیندانیە سیاسییەکان–مەکتەبی تەنفیزی یەکێتی جوتیارانی کوردستان–خوێندکارانی یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان–کەمیتەی پارێزگای هەولێری حیزبی شیوعی کوردستان–کەمەك لە ەشنبیرانی شاری هەولێر–کەمیتەی تایبەتی مەکتەبی سیاسی ی ن ك–خوێندکارانی پەیمانگای هونەرە جوانەکان–ەکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکانی کوردستان–لەشکری 16 دەشتی هەولێر ینك–تیپی شانەی حەمرین–کەمەی ئافرەتانی کوردستان–ەکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ

لە کوردستان (کوردستان چ)-ناوەندی هەولێری پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان -ئادیۆی ڕێگای کوردستان-ڕێکخراوی تێکۆشانی ڕەنجدێرانی کوردستان-ڕێکخراوی ڕووتی بەلشەفیك-یەکێتی گشتیی قوتابیانی کوردستان).
ئەم لایەنانەی سەرەوە ناویان هاتووە، زۆربەشیان بە هەواسینی لافیتە لە دژەوەی هەڵی ڤیستیڤاڵ بەشدارییان کرد.
ئەم لایەنانەی خوارەوەش تەنها لافیتەیان لە ڤیستیڤاڵەکەدا هەبوو: (بیرۆی پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان- یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان- ڕۆژنامەی ووڵات-ڕۆژنامەی شمس وەتەن-حیزبی شیوعی عێراق-پارتی کرێکارانی کوردستان-لیژنەی پارێزگای کەرکوکی حیزبی شیوعی کوردستان-یەکێتی ئافرەتانی زەحمەتکێشان-لقی هەولێری حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان-کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان-ئادیۆی نیشتمان-حیزبی شیوعی کوردستان مەکتەبی سیاسی-کۆمەڵەی ڕوناکبیری کۆمەڵایەتی کرکووك- کۆمەڵەی ڕوناکبیری و کۆمەڵایەتی گەرمەسێر -مەکتەبی مافی مرۆڤی ی ن ك- یەکگرتووی خوشکانی ئیسلامی کوردستان).

پێشانگای کورد قەان

هەروەها ئەم هونەرمەندانەش بە تابلۆ بەشدارییان کرد لە پیشانگای کورد قەان: (جوهەر محەمەد خدر-دارا محەمەد عەلی-دلێر محەمەد شەریف-سلێمان شاکر-سەربەست عومەر-سەران-جعفر محمد غریب-جمال مشیر-عبداللە سەراج-فیسە عوسمان-کامران - ڕزگار فقێ عبداللە-ئازاد ئەنوەر-گرفتار کاکەیی)(چارەنووس ژمارە 2 -حوزەیرانی 1996)*.

شانۆگەری ئەنفالستان

شانۆگەری (ئەنفالستان) ئامادەکردن و دەرهێنانی: کەریمێ غەفور نواندنی: هاوار مستەفا خان، کەریم مەلا، سەزان مامە، جەلال ئەنوەر، عەلی سیاسی، کەریمێ غەفور، بەرهەم محەمەد، هەردی حسێن، کامەران عەبدولوهاب، شیلان سەردین، عەبدولقادر محەمەد، گوهالە عوسمان، گەران حسێن، رزگار ئیسماعیل، ڕەوا دڵشاد وەسانی، ئازاد ئەنوەر، ئەحمەد عەدە.
لەڕکەوتی ١٩-٤-١٩٩٥ لە چوارچێوەی چالاکییە هەفتەیەکەی ڤیستیڤاڵی یەکەمی ئەنفالەکان نمایش کرا، لە هۆڵی میدیا-هەولێر.
ڤیستیڤاڵی یەکەم بە شانۆگەری شەقام لە ناوەندی ڕۆشنبیری سەردەم لە قەلاوە بە هۆڵی میدیا بەناو بازاڕدا دەستی پێکرد، هەردوو پەرلەمانتار عیدە بابا شێخ و نەهلە خان لە لیستی ینك بەشدار بوون

تیایدا.
شانگرییکە لالە رەنجدەر، تەحسین فایەق، نیهاد جامی، کەریمەك، ئاوارە خان ئامادەیان کرد و زۆری دیکە بەشداربوون تیایدا.

بەشداربووان بە بەرهەم لە قیستیڤالی دووەم: عەزیز وەهاب محەمەد، کەماڵ غەمبار، محەمەد سالح ئامەدی، د.ئاسۆ عەبدوڵا، ئارام، شەفیق حاجی خدری، مامۆستا ئەحمەد چاوشین، د.ڕەشاد میران، مامۆستا بهائالدینی جوتیاران، حەسەن جاف، عەبدالڕەزاق مەرزنگ، غازی حەسەن، عەلی مەحمود محەمەد، جەلیل کاکە وەیس، سەرفراز نەقشبەندی، سەردەین خۆشناو، ئارام سەلیم، کەریم غەفور، مامۆستا عەبدالڕەحمان سدیق.

هەوڵێکی دیکە

کاك تەیب جەبار لە ژمارە 9147 ی ڕۆژنامەی کوردستانی نوێی ڕێکەوتی 14-4-2024 دەرچووە بابەتێکی بلاوکردەتەوە بەناوی (چۆن 14/4 کرا بەساڵەژی ئەنفال؟)،لە وتارەکەیدا دەڵێت: (تا ساڵی 1996 هیچ کاتێك دیاری نەکرابوو بۆ بەرزاگرتنی یادکردنەوەی ڕۆحی ئەنفالکراوان و یادی ئەو تاوانە، واتە هیچ مەراسیم و یادکردنەوەیەك نەبوو، نە لەلایەن حکومەتی هەرێم و نە لەلایەن حزبەکانەوە.) ، دەبوایە دەستەی نووسەرانی کوردستانی نوێ چاکەیەکیان لە گەڵ بکردبایە و بەهەی ئەوەی بابەتەکەی من لە بەردەستیان بوو، بۆیان بکاو نەکردایەتەوە، بۆ ئەوەی نەکەوێتە ناو ئەو هەڵەیەوە، چونکە زۆر بۆ وردی و بۆ سەرچاوەو هەموو ئەوانەی وترا بوون و ئەوەی کرابوو دیاریم کردبوو.
پاشان بەڵێزی دەڵێت (دەستنیشانکردنی یادی ئەنفال بۆ دەستپێشخەریی حکومەتی هەرێم نەبوو، هەروەها بۆ دەستپێشخەریی حزبەکانیش نەبوو، بەڵکو بۆ دەستپێشخەریی کۆنگرەی یەکەمی کەڵەی ڕووناکبیری و کەڵەیاتیی کەرکوك بوو.
ئەنجامی ئەو جموجۆ و دیدار و گفتوگۆیانە خۆی لە بەستنی کۆنگرەی یەکەمی کەڵەکەدا نواند. وەك لە بیرم بێت مانگی پێنج یان شەشی ساڵی 1995کۆنگرەکە لە شاری هەولێر بەسترا، لە هۆڵێك بوو سەربە دەزگایەکی وەزارەتی تەندروستی بوو، نزیك بینای ئەستای پارێزگای هەولێر. ….
هەموو قایل بووین بە ڕای کۆتایی کاك عوسمانی حاجی مەحمود کە ڕۆژی 14/ 4/ 1988و ڕۆژانی دواتر سەختترین شەڕی کرا و زۆرترین خۆك ڕاپێچی ئەردوگاکان کران.) . لەڕەشدا باوەڕ ناکەم کاك عوسمان وتبێتی شەڕکانی 14-4 و ڕۆژانی داتر سەختترین شەڕی کرابێت، چونکە

4-14 کۆتایی بوو، هەڵبژاردنێکی دیکەش ئەوان باوەڕیان وابوو 17-4 بکرێتە ڕۆژی ئەنفال لەو کاتەدا.
پاشان بەڕێزی دکتۆر (..... یەکەمجار بە ڕەسمی یادی ئەنفالکراوان لەو ساحەیە لە ڕۆژی 14/4/ 1996 لە سلێمانی کرایەوە. من ئەوکاتە دەوامم لە هەولێر بوو، بەڵام لەبەر یادکە هاتمەوە بۆ سلێمانی و کەمێك پێش وادەی دیاریکراو چووم بۆ ساحەکە، کورسییەکی زۆر دانرابوو و شانۆیەك سازکرابوو لەگەڵ مایکرۆفۆن و ئامێری دەنگ، خەڵکێکی زۆر لە ڕیزەکانی دواوە لەسەر کورسییەکان دانیشتبوون و برادەرانی دەستەی لقی کەرکوك بەپێوە وەستابوون، لە لێپرسراوانیش تەنیا ڕەحمەتی (جەبار فەرمان) لە ناوەڕاستی ڕیزی پێشەوە بۆ تەنیا دانیشتبوو. کە لە سەیارەکە دابەزیم، چاکوچۆنیم لەگەڵ برادەرانی لقدا کرد، کاك جەبار فەرمان ئیشارەتی بۆم کرد چوومە لای ئەو دانیشتم، پاشان لێپرسراوانی تر هاتن و ساحەکە پڕ بوو و ڕووسمەکە دەستیپێکرد. لەو ساتەوە یادی ئەنفال لە 14/4ی هەموو ساڵێك دەکرێتەوە و بۆ یەك ڕۆژ هەموو ڕووسمی یادەکە تەواودەبێت. (https://knwe.org/KU/Details/17082) .
لە ڕاستیدا ئەوە یەکەم یادی ئەنفال نەبوو، بەڵکە یەکەم چالاکی کەمەڵەی ڕوناکبیری کەمایەتی کەرکووك بوو.

چەسپینی ڕۆژەکە

هەرچەندە ڤیستیڤاڵی دووەمی ئەنفالکان یاساغکرا و ڕێگە لە ئەنجامدانی گیردرا لە شاری هەولێر بە فیتی کەمەڵەی ڕوناکبیری کەمایەتی کەرکووك، لەبەر ئەوەی بە بوودجەیەکی زۆبلاح و بەکارهێچنانی دەسەلات لە سەندنەوەی هەڵە لەمان نەیانتوانی هیچ بکەن، منیش تەماتبار کرام بە تێکدانی لافیتەی بەدر کە هەڵچی پیشانگایان بە ئەوان لیچ سەندینەوە، وەلە کە مەمنوع کرا زیاتر مەرغوب بوو، گرنگ ئەوەیە پەیامەکانی چەسپی و لە کۆتاییدا ڕێژەك دیاریکرا بە ڕۆژی ئەنفالکراوەکانمان، لەو ڕێژەدا خەم و داواکاریەکانمان یەك دەخەین، خامەکانمان دابەش دەکەین، بە چاو بە ئازیزانمان دەگرێین، بە بیر ڕێگایەك دەدەزینەوە بە بە یاساییکردن بە مەژووکردنی و بە جیهان ناساندنی وەك تاوانی جینۆساید، بە دەست و دەنگێکی بەرزیش ئازایانە دەڵین سەرجەم تاوانکاران بەجیاوازی بە بەردەم دادگا.

تێکدانی ڤیستیڤاڵی دووەم

کە ڤیستیڤاڵی یەکەم دەنگ و سەدای گەورەی دایەوە لە ناو خەڵك و

کەناڵی راگەیاندنەکان، کەمپەینێك لە هەوڵەر لقێکی هەبوو بە ناوی کەمپەینی روناکبیری کەمپایەتی کڕکوك کە بەرز جەلال جوهەر ئەو کات بەرپرسیان بوو لەو بڕشە، لە لایەکەوە دیانویست ڕۆژی 17-4 بسپێنن وەك ڕۆژی ئەنفال، لە لایەکی دیکەوە کەوتنە خە ئامادە کردن بە یادکردنەوەی ئەنفال و دیانەویست هەوڵەکە لە ئەمە بسڕنەوەو خەیان پێی هەبستن، هەروەها سەردانی وەزارەتی ناوخەیان کرد مەبەستی ڕێکخراوی ئاوارەو ئەنفالکان وەربگرنەوە و بە خەیان ڕێکخراوەك تەمار بکەن بەناوی ئەنفالکان، هەروەها داوایان لە قوربانیان و هونەرمەندان کرد بڕشداری چالاکییەکانمان نەکەن.
لە کاتەك ئەمە هەیی میدیاشمان لە چەند مانگ زووترەوە گرتبوو، ئامادە بووین هەڵەکە بە ئەوان بڕجە بهەڵین و مەراسیمەکەی خەمان لە 7ی نیسانەوە ئەنجام بدەین، هەشتا لە گەچەکە کردنی خەیان نەکەوتن، سەرەتا مەبەستی ڕۆژی 14-4 یان لیچ سەندینەوە، کە بینییان سەدان لافیتە بە پشتیوانی ڤیستیڤاڵەکەمان لە ناو هەیی میدیاو دەوروبەری هەواسراوە، دەیان بەیاننامە بە پشتیوانیمان دەرکراوەو بڕشداری بەرفراوانی نووسەران و هونەرمەندان لە ڤیستیڤاڵەکەی ئەمە وە پەراوێز کەوتنەوەی ئەوان، تەنانەت مەکتەبی سیاسی ینك بە 10000 دینار پاڵپشتی ئەمەیان کرد، ئەوجا بە پشتیوانی خوالێخشبوو جەبار فەرمان مەبەستی گرتنی هەیی میدیا و گەلەریەکەیان لەمان سەندەوە دایان بە سەوڵەی بەدری سەر بە مەجلس ئەعلای ئیسلامی، بە شەوەکەی لافیتەکانیان بە پیسایی تەکدراو تەمەتەکەیان خستە سەر من، لە لایەکی دیکەوە کاریگەرییان لەسەر یەکەك لە رزگاربووانی گەڵە بە کەمەکان دانا لەسەر مینبەر لە کاتی سمیناردا بەدەنگی لەکرد و وەلامی پرسیاری کەگەی نەدایەوە، وەڵای هەموو ئەو گەچەانە بەڵام شکستیان هەنا.

لە هەست و سەزی ئاساییەوە بە کوشتن!.. د. هەژار مەعروف

ەوداوەکانی توندوتیژی ودەست وەشاندن تا کوشتن لە چەند ساڵی ابووردودا هەرەمی کوردستانی ناخۆش کردوە ، کەم ەژ هەیە دەمان بە ەودا‌ك خورپەی لەنەدرەت، تەنانەت ەوداوە زەرەکانی هاتوچۆش هەی

قوڵ و پشتەوەیان هەر تووڕەیی و تووندوتیژیە ، دەنا کە تۆ دەزانی ڕێگاکان و هەماکانی هاتوچۆ پڕن لە کەم و کوڕی ئیتر بە پێ تووند دەکەیت لە بەنزین و دەکەویتە هەڵدان و وەک ماری ژەهراوی پێچاوپێچ دەکەیت و بە پەلە پەل پشی ئوتومبیلەکان دەدەیتەوە؟
شەوی ١٣ی٣ی٢٠٢٥ پزیشکێکی ناسراو لە هەولێر چوار کەسی کوشت : ژنەکەی و ژنخوشکەکەی کە پزیشک بون، هەروەها خەسو و خەزوری. بکوژ دارا و دەوڵەمەند بو، پشینەی تاوانکردنی نەبو، کوژراوان خەڵکی بەرز و بە کەشبون. هەی ڕوداوەکە کەمڵایەتی بوڕ، گوایە بکوژ ویستویەتی ژنی دوهەم بێنێ و هاوژینەکەی قبوڵی نەکردوە و مافی جەهشتوە. پشینەی نەخشیی دەرونی لە بکوژدا نەزانراوە، دیارە دوای وتووژێکی کوڕت و تووندوتیژ کە بەدەستی ئەو نەگشتوە بە دەمانچە لە چەند خولەکێکدا چوار کەسەکەی کوشتوە.دیارە پشتر بیری لە کوشتنیان کردبێتەوە وەک ئۆگرێک دەنا بە چەک لەگڵ خەی دەبات؟ لە ڕوداوی ئاوادا پلیس و ئاسایش دەبێت هەرچی زوترێ و درەنگترین لە ماوەی ٢٤ کاژێردا تاوانکار ببێ بەردەم دوکتەر و دەروناس بە تەوانینی دەرونی و پزیشکیی گشتی کە ئەوش دەگرێتەوە بزانن ئایا لە کاتی تاوانەکەدا بکوژ لە ژێر کارلێکی مادەی هەشبەردا(مەی وئەوانی تر) نەبوە، ئەترسم ئەمانە هیچیان نەکرابێت !
تووڕەبون، ڕق و کینە و حەزی تۆڵەسەندن، هەڵشە و ترسی زێر لە سەر ژیانت و شکۆ و هەستی نەرگزیت ،هەستی غەدرلێکراوی و سوکایەتی پێکردن و خیانەت لێکردن، دڵتەنگیی توند و درێژخایەن، شکۆتیی دەرونی ، دابڕان لە یا نەبونیی ژینگەیەکی کەمڵایەتیی دەسز و پشتیوان و کارا و ڕەشنبیر، کەشی خەزانیی درێژخایەن و بچارەسەر، زەربون و کەڵەکەبون و چارەسەر نەکردنی هەمو ئەم بیروهەست وسزە ئاسایی و نەباشانە، دەشێت لە ڕوی چەنایەتیەوە لە ئاساییبونەوە بگۆڕێت بەهەست و سزی نەخش و ترسناک و ببنە هەی ئەوی مرۆڤکی ئاسایی و لاشە و تەنانەت سەرکەوتو لە ژیانی مادی و کار و نان پەیداکردندا کە پشترنەخشیی دەرونیی نەبوە، لە شوێن – کاتک ی نالەباری پێ لە گرژی و نائارامی و توندوتیژدا کەسک یا چەند کەسێک یا خەی بکوژێ، ئاوا زێر ناسک و تەنک و دەنەڕ (permeable) دیواری نەوان دەروندروستی و دەرونەخشی !
بگومان ئەم ڕاقەکردنە بە ئەوە نیە لە بکوژ تێبگەین و بهانەی بە بهێنیەوە بە تایبەتی کە ئەو هەرزەکارێکی بکەس و بە پشتیوان نەبوە بەکو خەی پزیشکێکی بە تەمەن و بە ئەزمون بوە و زانیاریی دەرونیی هەبوە و نە ئەبو هەرگیز تاوانی لێبوشتەوە.
بە خەپاراستن لە ڕوداوی ئاوا پێویستە هەوساری ئەسپی هەست و سز و هەڵچونەکانمان توند بە دەستەوە بگرین و نەهێڵین شل بێتەوە و لە

دەستمان دەرچێت ، دەبێت هەمیشە دوا بەیاردەر بێ چارەسەری کێشە قورس و گەورەکانمان هەر ئاوەز و ژیری و لێژیک بێت نەک هێزان و هێچونی هەست و سۆزەکانمان. ئەگەر خەمان نەمانتوانی ئەمە بکەین با بە ترس و شەرم ، بە هاوێژ و پرس و ڕا پەنا بە کەسە نزیکەکانمان بەرین بەتایبەتی ئەوانەی هاوسەنگ و ئارام و دەسۆز و هێشنبیرن، ئەگەر کەسی وامان نەبو با بەترس لەوەی پەمان بڵێن شێتە بچین بۆ لای پزیشکی پسپێڕی دەروونی و دڵ و دەروونمانی لا بکەینەوە بۆ هاوێژ و ئەزمون و زانیاریی بەسود، بەڵام دوا بەیار هەردەبێت خێت بیدەیت کە دەبێت لە سەر بناغەی خۆشەویستی و مرۆڤدۆستی و دادپەروەری بێت نەک خۆپەرستی و خۆشیدایی نەرگسیانە.
پەیوستە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی لە هەمو شارە ناوەند و گەورەکان (سەنتەری هاوێژکاریی دەرون – کۆمەڵایەتی) ی پیشەیی و کارا بکاتەوە کە پزیشکی دەرونی و هاوێژکاری کۆمەڵایەتی و چارەسازی دەرونی بیبەن بۆ هەوە.
لە مێژە پەیوستە و ئیتر زەر درەنگە کە تەکنیکی پەیوەندیی تەلەفونیی ٢٤ سەعاتیی ٧ هێژ هەفتەیی ١٢ مانگ ساڵی بۆ هەمو هەرەمی کوردستان بۆ شار و گوندەکانەوە لە ژێر ناوی (هێڵی گەرمی قەیران) دامەزرێ و ژمارەکانی لە هەمو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و پەگەکانی سۆشیال میدیا بەردەوام بڵاوبکرێتەوە کە ئیتر هەمو کەسێک بیانزانێ و لە کاتی تەنگانە و قەیرانی کۆمەڵایەتی و دەرونیدا پەیوەندی بە کەسی سەر تەلەفون بکەن بۆ هاوێژی پیشەیانە و هەنگاوی کرداری بۆ یارمەتیدانی دەمودەستی کەسەکە بۆ نمونە بۆ چون بۆلای کەسەکە یا بردنی بۆ نەخۆشخانە.

چۆن بیرکـــــت لێ بکەمەوە..
نەوزاد بەندی

هەندێ شەو ،
بەیار ئەدەم
بەیانی بیرکت لێ بکەمەوە ،
بەفرەکەی نەوانمان چەند زەر بێ ،
هەوە بدەم هەر چۆنێ بێ ،

بۆ تولە ڕۆیەک ،
یەک دوو جۆ پۆ بکەمەوە ..
دوای ئۆوەی بینینت بوو بۆ مەحاڵ ..
تۆپۆڵەی هەفتە ..
مانگ ..ساڵ ..
ئێستم جارێ نا ..
با بڕۆمەوە بۆ ماڵ ..
دوای نیوەشەو لە خەو هەڵئەستم ،
ئێستن دەردی پیریی ..
بەڵام من ئەزانم دەردی تۆیە ..
ئێستم پیریی هەمووی درۆیە ..
وەک نەخۆشێکی بێ عار ،
بۆ کاوەخۆ هەڵئەستم و
ڕۆژکان ئۆپشکنم ..
بۆ ئازارەوە خۆم کۆش ئەکەم ،
بۆ خولەکەکانا خۆم هەڵئەواسم ،
شەڕ ئەکەم لەگەڵ کاتنم ..
ڕۆژەی شکڕەکەم ناپەوم ..
پەستانی خوێنەکەم پڕاوڕز ئەخەم ..
ئێستم بڕچاو ڕەشبوونەکەم هی ووشکە ساییە ..
بۆ حاڵە چاو هەڵدێنم ..
جگەرەیەکی تریش دائێگیرسێنم ..
سێیری ئاوێنەکە ئەکەم ،
ئێستم پیریی درۆیە ..
خۆتاکە هەمووی هی تۆیە ..
هەوڵ ئەدەم بیرەکت لە بکەمەوە ،
ئەوەندە بەرزە ،
ناتوانم سەرکەوم ..
ئەوەندە قوڵە ،
ئەوەندە قورسە ،
ئەوەندە ووشکە ..
ئەوەندە دەکاویە
ناتوانم لە هیچ شوێنکتێوە دەرکەوم ..
هەورە دێت و ..
بارانە شەقامکان تەڕ ئەکا و
من بیابانترم بۆ تۆ ..
ئێستم عەسر ،

لە پارکێک بیرکت لە ئەکەموە ..
عەسر دەت و ..
بە یەشی هەفتەیەکەوە ،
لە باخەکا ..
تەماشای ئاوەنە ئەکەم ..
ئەەەم پیریی نییە ،
پیریی درێیە ..
هەموو خەتاکە هی تۆیە ..

⋆ ⋆ ⋆

وەک تاوانبارێ بە خەم ئەەوانم ..
کە لە وون بوونت ناپرسم ..
کە لە وون بوونت ناترسم ..
کە بە دواتا ناگەەم ..
کە بە مجەورێک ناەم ،
جاەکت بە با ..
ماڵی باپیرت نادەزمەوە ..
ئەەم لە جەژنەوە لە ئەوروپایە ..
بەیە لە هیچ شوێنکەوە دەنگی نایە ..
خەمساردانە ئەەم هاکا سەعات یانزەی شەوە ،
نامەیەکی نارد ،
وەک جاران ئەە لە سەشیاڵ میدیا بەزار بووم ، پاشاکەم !
هەتا کەی وەک فیلمەکی دووبارە ،
وەک بینەرەکی ناقەا ،
هەر تەماشا کەم ؟
تاوانبار خەم ئەبینم ،
کە دەستەوسان دانیشتووم ،
وەک ەەبوتە ، چاوەەم ..
تەەی مەسنجەر بتهێنتەوە ..
تەەی قایبەر ،
وەک چاوبازێ ،
بەیانییەک لە بەردەرگا
بتەوێنتەوە ..
ئەوان و
تەلیگرام و ئینیستگرام و
وەتس ئەپ ، خاەین لە تۆ ..

بۆ قابیلەت خۆم ئەبینم ..
بۆ وەفا ..خوێیی ..
دەست سپی .. کەمئاوەز ،
بۆ خۆم ئەوانم ..
لە نێوان جگەرەیەک و
جگەرەیەکی ترا ،
ئێستا سەعات هەشتی ئێوارە ،
بیرەکی لە ئەکەمەوە ..
شیعر پێم ئێستا :
بۆچی شتێکی بۆ نانوسی ؟
ئێستا مەجالی تیا نییە ،
ئەبۆ شتێکی بۆ بنووسم ..
نازانم کوێت بۆ بگەڕێنم ..
بۆ نمرۆ ..
بۆ ناونیشان ..
بۆ شوێن پێ ..
سەعات هەشت ئێوارەت و
بۆ دیار خەمەوە دانیشتووم ..
ئێستا ئەڕۆ ناوی قوتابخانەکەی چی بوو ؟
ئەپرسم نمرەی دەرگاکەیان چەند بوو ؟
قاوەخانەی نێیحانە کەوتۆتە کوێوە ؟
غەزەلنوس تۆ بڕۆی باری کردبێ ؟
ئەپرسم بۆ تەمای کەی بیرەکی لە بکەیتەوە ؟
ترسەک هەموو گیانم دائەگرێ ..
ئێستا تۆ بڕۆی مردبێ ..؟
خێڵەکی وشک ،
ئەو هەموو ئینجانە شیعرەی
لە ئامێز گرتبێ ؟
ترسەک نێحم پێ ئەکا لە خورپێ ..
کابوسێ
گیانم پێ ئەکا لە ترپێ ..
ئێستا تۆ بڕۆی نەخێش نەکەوتبێ ؟
لە بینین و
لە بیستن و
لە کی بەرد نەکەوتبێ ؟
لە نەخێشخانەیەکی ئەوروپا نەخەوتبێ ؟
ئێستا سبەینێ زووتر نییە ،

بیرەکی لە ئەکەمەوە ..
لە ئاوێنەکەدا خەم ئەبینم ..
ترس یەکپارچە دایگرتووم ..
پیریی هەمووی درێیە ..
ئەو پێکەرە تەکشکاوە ،
هی من نییە ..
تازەترین بەرهەمی تۆیە ..
ئەم تە بەی تەک نەچووبە ؟
لە ژێر دەرمانا ،
لەو کاتەوە نەخەوتنرابە ؟
هەموو یادەوەرییەکانم
نەشەوتنرابە ..؟
شیعرەکانم نەخوسابنەوە ،
پیتەکانی هەنەوریبن ؟
هەرچەند بکا ،
نەواتەوە سەر ەگا
خەمگینەکانی من ..؟
ئەم ئەوارە بیرەک لە خەم ئەکەمەوە ..
بزانم ئەو هەموو ترسە چییە دایگرتووم ؟
بزانم ئەو هەموو خورپەیە ،
چییە داگیریان کردووم ..؟
بزانم ئەو هەموو خەمە چییە ،
هەموو بیر کردنەوەیەکیان بردووم ؟ ..
ئەواره دەت و ..
ئاوێنەکە پێم ئەە : خەت مردوویت
ئەویش نە بە پرسەکەتا ەت بوو ..
نە جلی ەشی پێشی ..
نە قاوەیەکی تاڵی نۆشی ..
نە ئاخەکی لە زار هاتە دەر ..
نە فرمێسکە تەکەڵا بوو لەگەڵ کل و بەیە ..
ئەم وا نییە پیر نەبووم ..
پیر بوونی من درێیە ..
ئەوەی پەاوەزی خستووم ،
ئامێزە داوخاوکەی تۆیە ..
دیپەرتت کردوومەتەوە ..
ناتوانم دیسان ەووت تە بکەمەوە ..
ئەم سبەینە دوا وادێیە ..

ئەبە بیرەکت لە بکەموە ..

نەوزاد بەندی

گەلەری ئارام.. ١٠.. سێ کوچکەی ڤاگنەر، دیۆنیسیۆس و هونەر.. بە هاوبەشی د. ئازاد حەمە.. هەرجارەو خوێندنەوەیەک بە فیلەسوفێک

چەند تابلۆ شیعر.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

سەرسامم بە جەستەی ئاتونیی پایز
گەرچی لاوەتیم تا هەتا هەتا نیە
سەرگی یەسەنین
(١)
لە سوچی ژوورەکی
سارد و تاریکاو ئیوا
گەنجەکی بەهیوا
لولەی دەمانچەی ڕەش
وەک لەوی ژەهراوی کوژەری مار
نەوان هەردوو لەوی ووشک و لەرزیوا
گیرکردوە

(٢)
لە بالکۆنەکی جەڕاودا
ژنەک ، دەکی
نەخۆش و لاوازو
سیسبووی خەی
بە دەنکە شقارتەیەک سوتاند

(٣)
لە ژەر پردەکدا
منداڵەکی برسی
دەست و پێ تەزیو، هەڵهاتوو
لە جیهانەکی ترسناک و مەترسیدارا
لە ژەر ئاسمانەکی
بەهاناو بەهودەو بەماندا
چاوە گەشە ڕەشەکانی
بە ڕەژەکی نوەی تری
پەئازارو ئەشکەنجە لەک نا
(٤)

لە باخچەیەکی جەهەنەمراوا
کەمەڵە لاوەکی بە لانەو
بە نیشتمان
دووپارچە سەموونی کەن، چنگە
شیعری هەناسەسارد...و
چەند پەرتوکەکی
زەردی یاخیبونیان
لە نەوان خەیانا بەش کرد

(٥)
لە ژێر چەتری فڕۆشگایەک
مەسیقاژەنە
کەمانچە شکاو
نەتا دزراو
ڕۆح لەخاچدراو
جگەرەیەکی داگیرساند
قومە دوکەڵی پە هەناسەی غەمگینی
ناردە نەو هەوای نائومدێدی شارێک
بە گریانی سووری هەورەکان
پرسەی مەرگی مرۆڤە نامەکانی داناوە

وێنەکە کارەکی هونەری فۆتۆگرافەری قوبرسی
Dimitris Vetsikas
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دەوڵەت و دادوەری و تاك لە تیۆری لیبرالیزم و

مارکسیزمدا.. نەجمەدین فارس حەسەن

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

NajmadinFars_DawlatDownload

چیرۆک/ نووستن لە نێو وشەدا.. عومەر سەید

دایکم بە باوکمی وت: " پیاوەکە وا بەوات منداڵەکان ئەم زستانە لە سەرما رەق دەبنەوە، یەک دوو بەتانیمان بە بکەڵە. تا بەیانی هەڵدەلەرزن."
باوکم وتی:" ژنەکە بە چی بیکەم. خۆ سکەم لێنەداوە، بە پارەی بەقاڵیی هەر هێندەم دەست دەکەوێ نان و چای پێبکەم."
خاڵە بایزم، کە بەردەوام لە ماڵی ئێمە کەوتبوو وتی: " ڕەحمان شێلم و تووڕ فڕێشتن کەی کەسابەتە، بە ناچی کارێکی تر بدەزیتەوە؟"
باوکم بە تەزەک تووڕییەوە وەڵامی دایەوە:" جا ئەم وەاتە قوڕ پێوەدراوە کوا کاری پیاوانەی تێدایە تا من بیکەم." خاڵم دیسانەوە وتی: " وەرە لای ئێمە دەتکەینە پێشمەرگە، پانزە ڕۆژ لە دەوامی و پانزەکەی تریشی بەقاڵکەت بکە. تۆ لە شاخ نازناوی هەڵبەت هەبوو، ئێستا لە مریشکی نەخۆش دەچیت بە دیار تووڕەوە" باوکم تووڕەتر وتی: " خێم و ماڵ و منداڵم لە برسا بمرین، پێشمەرگایەتی وەک ئەوەی تۆ بڵێت نایکەم."
ڕۆژگارێکی سەخت بوو، نە کار هەبوو نە پارە. خەڵک بە هەی گەمارۆی ئابوورییەوە بە کولەمەرگی ژیانیان دەگوزراند. ئێمە چوار برا بووین، هەرە گەورەکەیان من بووم کە تەمەنم دوانزە ساڵان بوو. هەرە بچوکەکەشمان عەزیز بوو، پێنج ساڵی تەمەن بوو. لە ماڵێکی ڕەق و تەقدا دەژیاین، کەر تیایا بکەوتایە دانی دەشکا. لە ڕۆژێکدا تەنها دوو ژەم نانمان دەخوارد، ئەویش ژەمەکیان تەنها لەتە نانێک و چایەکی بە ڕەنگ بوو. ژەمەکەی تریش بە زەری هەر ساوەر بوو. شەو

و ڕێژیش لە سەرما وەک درەختی بەر ڕەشبا هەڵدەڵەرزین. بە نان و بە ئاگر، سەرباری ئەوەش دەبوو سەعی بکەین و وانەکانی قوتابخانە دەرخ بکەین.
نیوەڕۆیەکی ساردی بەفرانبار، کاتێ من و جەمیل و جەلیلی برام لە قوتابخانە گەڕاینەوە. سەرما تا سەر ئێسک و نێو مەخمان ڕێشتبوو و دانە چەقمان پێ کەوتبوو. ڕووەتەکانمان سوور سوور و دەست و پەمان بە ئاستەک ڕچیبوون، بەمان نەدەجووڵان. لە تاواندا هەر سەکمان زووە زوو دەگریاین. سەراپای جەستەمان تەڕ و ڕچیبوو. دایکم لە حەژمەت ئەمدا لە پەرمەی گریانی دا و خەڵکی بە ئەوەی منداڵەکانی بە بەر چاوەوە ڕق نەبنەوە و نەمرن، پێدایە سنوقە دارەکانی بەقاڵەکەی باوکم و لە نێو حەوشەکەدا، ئاگرێکی گەورەی کردەوە. لە ژێر بەفرەکەدا، ئەمە بە چوار دەوری ئاگرێ باڵاکەدا وەستابووین و خەمان وشک و گەرم دەکردەوە. حەلاو خان و باجی عاسی دراوسێمان بە هەڵداوان خەیان کرد بە حەوشەدا و ڕەنگ بە ڕوویانەوە نەمابوو. وایان زانیبوو ئاگرمان تەبەر بووە.! دایکم بە گریانەوە هاواری کرد: " جا نا شوکری نەبێ، چیمان هەیە گێ بگرێ."
شەوان هەر چوار برا لە سەر دەشکەڵانیەکی تەنک، دەترانجاینە نێو یەکەوە و بە ئاستەک خەمان گرمەڵە دەکرد هەر هەندەی جووجکەیەکمان لە دەمایەوە. لە ژێر بەتانییەکدا تا بەدار بوونەوە هەڵدەڵەرزین. زەربەی شەوانیش برا هەرە بچوکەکەمان شەتەیەک میزی بە خەیی و جێگاکەدا دەکرد و هەندەی تر وزەکەی ئاڵزتر دەکرد. وەک نان نەبوو، ئاگریش نەبوو. وەک جەوبانی گەرم نەبوو، جلیش نەبوو لەبەری کەین. ڕووتوڕجاڵ تا بەیی هەژار و نەدار.
مەغریبەک کاتێ باوکم، بە خەیی و عارەبانە شەقوشڕکەیەوە خەی کرد بە حەوشەدا. بینیم پارچە قوماشێکی گەورەی پێ نوسینی ڕەنگاوڕەنگی داوە بە سەر ڕسقەکەیدا. هەموومان ڕژاینە سەر عارەبانەکە، پێ بوو لە قەسپی خورما و تەی بەربووین و تا توانیمان خورمای ڕەقمان خوارد. دایکم دەستی دایە قوماشەکە و وتی: " پیاوەکە ئەمە چییە!؟"
لافیتەیەکی درێژ بوو، هەندەی بەم خوەندرایەوە و لەی تێگەیشتم. تایبەت بوو بە یادی یەکێ لە حیزبەکان و بە چەندین ڕەنگ و بە خەتێکی ئەستوری جوان وشەگەلی وەک.(لە یادی، سەربەرزی، ئازادی. نیشتمان، پێشڕەو، لە پێناو.) چەندین وشەی تر کە بە هەی چرچ و لۆچی و تەڕ بوونەوە بەم نائاخوەنرایەوە.
دایکم کە هەر وا لەی ورد دەبووەوە و دەستی پێدا دەهێنا. لە پڕ هاواری کرد: " وەی کە ئەم قوماشە بە دەشکەڵانێ چ باشە!"
شەوە دایکم وەک ئەوەی پارچە ئاوریشمی دەست کەوتبێ، بە ئاگری کزی سەپا عەلادینەکە، کە بە ئاستەم گەرمای دەبەخشی لافیتەکەی ورد ورد و

بست بست وشک کردەوە. ئەوجا هەندە پێکەنین و پاتاڵ و شکۆپەکەی لەرە و لەوە کەکردنەوە و بە مەقەست و دەرزی و دەزوو کوتە کار و ئەمەش هەر چوارمان بە دەوریدا دانیشتبووین و تەماشای دەست و پەنجەیمان دەکرد. لافیتەکەی بە مەقەست کردە دوو لەتەوە و پاشان لەکی دووەین وەک گونیەک و هەرچی بەردەست بوو تێیئاخنی و کوتە دورینەوەی. هەر ئەو شەوە، دەشکەڵانەیەکی چکەلانەی جوان و گەرمی بە دروست کردین. بە سەرکەوتنی کارەکەی ئەجگار دڵخۆش بووم. ئەوجا کوتە دواندن و ناز فرۆشتن بە باوکم و بە نیگای چاو و نازی زەر، داوای لێکرد هەر چەند دەتوانێ و بەی دەکرێت لافیتەی تری بە بنەتەوە. باوکم کە بەردەوام رادیەیەکی بە گوێوە بوو و بە دوای هەواڵەکاندا دەگەڕا، لە پڕ تووڕە و بەرز بە دایکمی وت: " ژنەکە تە ئەقڵەت هەیە!؟ لافیتە خۆ بەڵاش نییە، ئەوە مۆکی حیزبە، خۆ پە بزانن ئابەوەمان دەبێن." دایکم هەر بە عیشوە و نازەوە دیسانەوە وتی: " بازاڕ بەمە بە سەر لافیتەدا دەمە،کە دنیا تاریک دەکات. یەک دوانەک بئاخنە ورگی عارەبانەکەتەوە، کە پەی دەزانێ." باوکم وەک بەتانی پە نەدەکەا، بە خۆ دزینەوە لە بەرپرسیارەتی ملی دا و هەندە مەغریب لافیتەیەک یان دوانی لە گەڵ خۆیدا دەهێنایەوە. لافیتەی هەمەرەنگ و هەمەقەبارەی پە نووسین. جار جارە لافیتەی ڕەشی تەعزە و یادی کارەساتە زەرەکانیشی تەدەکەوت.
شەو و ڕۆژ دایکم خەریکی دورمان بوو. یەک دنیا دەشکەڵانە و لەفەی بە دروستکردین. ماڵەکەمان پە بوو لە رستە و وشە و پیت، لە یاد و بەنە و دامەزراندنی حیزب و ڕەکخراو و گروپی نوێ، لە ناوی شەهید و یادی ڕاپەڕین و وشەگەلی وەک، هەر چوار پارچەکە، دیموکراسی و مافی مرۆڤ و لیبرالیزم و فاشیزم و سۆشیالیزم..... کە نەمدەزانی مانا و واتایان چییە و بە چی باشن، یان بە چی بەکار دێن. هەندە جاریش، دایکم بە لافیتەکانی باوکم دەی تەسکینی نە ئەهات و دەیوت: " ئەم پیاوە، قوماشی باش و خراپ لەک جیاناکاتەوە. شتی وائەهێنە بە سیپاڵی کەر و مانگاش دەست نادات." عەبای لە سەر دەکرد و منی بە پێش خۆیدا بە بازاڕ. بە ئەوەی یەک شت بکڕێت، بە بازاڕەکەدا دەگەڕا و چاوی لە سەر دیوار و موحاجەرەکان بوو. یەک یەک بە دەست و پەنجەی لافیتەکانی تاقیدەکردەوە و لە جەری قوماشەکەیان رادەما. جار جار دەمبینی چاوەکانی وەک چاوانی تەوارەک کە نیگا دەبڕێتە نچیرەکەی دوورە دەست، ئاوا دەیوانییە ئەو لافیتە گەورە و پانوپۆڵانەی کە بەرز و لە شوێنی عاسی هەواسرابوون. قەت دەسبەتاڵ نەدەگەڕاینەوە، هەموو جارەک، دانەیەک، یان دوو سێ دانە لافیتەی سەر شەقامە چەقەکان، یا دیوارە نزم و لاتەریکەکانمان پڕ و خڕا دەپچایەوە و دایکم لە ژێر عەبا فشکەیدا دەیشاردنەوە.

کاتێ ماڵ پڕ بوو لە دڵشک و لەفە، ئەوجا نارە هاتە سەر جلوبەرگ. بە هەر یەکەمان چەندین قات و بیجامە و کراسی دووری. زیاتر لە رەنگاڵە و تاوس دەچووین. جەلیل بە کراسێکی ئاودامانی شینی پڕ پەڵە و هەڵی چەماوەی ڕەش و سور، لەگەڵ بیجامەیەکی سپی، کە بە هەڵی هەڵی خڕت خڕتی نووسینەکەیەوە لە کارە کەوی دەچوو. هەرچی جەمیلیش بوو، بە پێچەوانەوە تەختی بیجامەکەی ڕەش بوو پڕ خڕتی سپی، قەمیسەکەشی سپی بوو پڕ خڕتی ڕەش. کراسەکەی من دوو گیرفانی گەورەی پڕ بوو، بە سەر یەکەکیانەوە بە ڕەنگی زەرد نوسرابوو سامانی نیش..... تەواوکەری وشەکە پەڵەی بوو بە سەر گیرفانی لای چەپ، تمانی. لە عەزیزی برا بچکۆلەشمان مەپرسە چ تێرەکی ناوازە و عەنتیکە دەرچووبوو. کاوەکەی لە پشتەوە، ڕەک بە تەختی ناوچەوانەوە نووسرابوو، کوردس، تانکەیشی پەی بوو بە پشتە سەری. جەلیل شۆڕ پێنجەی لە هەوادا بوو و لاسایی جووڵە و شێوەی پێتەکانی دەکردەوە. پێنجەی شایتمانی بە شێوەی، وووواااااا ووو یان نووووون، یان یییییی..... ڕڕڕ

ڕەحیان دەدزن، ئەمەش ناو و ناوبانگیان." کەچی دایکم زۆر سەیر وەڵامی دامەوە: " گوناە نییە، باشترە ناویشیان نەمێنێت، با چیتر لە لایەن ئەوانەی بە کوشتیان دەدەن بەکار نەبرێن.!" بەیانییەک لە پرتەوبڵاوەی دایکمان خەبەرمان بووەوە، کە عەزیزی نابووە نەو تەشتە ئاو و بە مشت خۆڵا خۆڵا ئێکەشا بە پشتە روەوتەکێیدا و هاواری دەکرد: " وابووی بە نیرەکارەک ئەم میز بە خەکردنت هەر نەبایەوە، هەرچی پەخەف و ماڵەکە هەیە بەنی میزی تەی گرتووە، شەو نییە لە میزا نەمانخوسێنی. هەر فریای شوشتنی جووبانی تە ئەکەوم، هەی خودا بتباتەوە....." عەزیز پە بە ماڵەکە دەگریا. رەک لەو کاتەدا خاڵە بایزم خەی کرد بە ژووردا و بە سەلام و کەلام بە سەر دایکمدا هاواری کرد: " ئەرە بە خاتری کەعبە، ئەم بیجامە رەشە پێ لە ئایەت و ناوی پیرەزە، ئەوە هەموو شەوە میزی پیا دەکەن، سا وەکەلامی خودا خەر و مەلایکە روو ناکەنە ئەم ماڵە...!" دایکم لە ترسانا هەن هەن گریا. ئەو رەژە تا ئەوارە بە نەو جلوبەرگەکانمان کەوت، منی لە تەنیشت خۆیەوە دانا و وتی : " لە هەر لایەکەوە ناوی خودا، یا سەحابیەکت بەرچاو کەوت پەم بڵە." کەوتمە کنە و پشکنینی یەک بە یەکی بیجامە و کراسەکان، پێنجەم بخستایەتە سەر هەر وشەیەک، بە مەقەستەکەی دەستی دێبەی و بە پارچە لافیتەی تر پینەی دەکردەوە. بە دایکمم وت: " دایە ئەو دەشکەڵانەی ژێر عەزیزیش بگۆڕە، لەی نووسراوە ئاو سامانەکی نیشتیمانییە، بۆیە هەموو شەوە ژێر خەی تە دەکات."

پاش ئەوەی ماڵەکە پە بوو لە لەفە و دەشکەڵانە و جووبانی گەرم، لە جلوبەرگی زەری بەرمان. ئیتر دایکم بە پەی بەوا و ئیمانی خەی لافیتەی دەهەنایەوە. هەر لافیتەیەک بە ڕەنگی سوور نوسرابوایە، لای ئەو دەست بە برودنی حەرام بوو! بایزی برای وایتەگیاندبوو. هەموو ڕەنگەکی سوور سەر بە کەمەنیستە کافرەکانە. تەنانەت دەست لەدانیشی بە گوناە دەزانی و هەمیشە دەیوت. ڕەق ببمەوە لە سەرما، پاتاڵی کوفر نادەم بە خەم و منداڵەکانمدا! زیاتر حەزی لە لافیتەی ڕەنگ سەوز بوو. پەی وابو ئەولایا و پیاوچاکان، خوەنیان سەوزە نەک سوور. بە نەگبەتی، ڕەژەک باوکم لافیتەیەکی قوماش سووری خەت سەوزی هەنایەوە. بە خەتەکی ئەستوری سەوز نوسرابوو. یا کوردستان، یان نەمان. دایکم بە دیاریەوە دەشدامابوو و نەیدەزانی چی بەیارەک بدا! لەبەر خۆیەوە دەیوت. ئەم قووماشە زۆر ئەسە و باشە، بەڵام حەیف سوورە! ئەمە چ کافر باوکێک خوەنی سەوزی ئەسحابی بەسەردا هشتووە!؟ بە مەقەست کەوتە بەینی ڕەنگە سەوزەکە و سوورەکەی کردە پارچە پارچەی بچووک و ورد ورد بەدەم سەفتەکردنیەوە، چاوی نازی بەیە باوکم و وتی. بە کوون و کەلەبەرەک هەر باشە. باوکم بزەیەکی

بە کردا! زانیم وەک پێشی بەنوێژی بەکاری دەهێنێ.
ئێژەکیش من لافیتەی قەد دیواری دووکانی لوقمەقازیيەکەم دزی و پێچامە نەو جانتاکەمەوە و پێلە بەی دەرچووم. لافیتەکە سپی بوو، بە ڕەنگی ڕەش لەسەری نوسرابوو. لە پێناو کار، نان، ئازادی تێدەکۆشین. لەمسەر و ئەوسەریشەوە، دوو ئارمی گەورەی چەکوش و داس نەخشێنرابوون. کەچی دایکم کردی بە بەرماڵ و ئێژ و شەو، پێنج فەرزێ، سەری دەکێشا بە چەکوشکەدا!
شەوان لە ژێر جگەوە تا خەو دەیبردینەوە وشە و رستەی ناتەواو و نیوەچڵمان دەخوێندەوە. جەلیل بەردەوام لە گێیدا و لە هەوادا وێنەی پیتەکانی دووبارە دەکردەوە. جەمیل لە وشەکان یاری دروست دەکرد. وەک پارچە میکانە هێیدەوشاندنەوە و سەرلەنوێ وشەی تازەی لێی دروست دەکردن. چیرۆک و نوکتەی وای لێدەخوەقاندن بەو شەوە تاریک و ساردە سەر بە قوڕی دەهێنایە پێکەنین. من بە براکانم نازانم، بەڵام خەم لە خەویشدا هەر خەونم بە پیت و وشەوە دەبینی. زەربەی شەو لە خەونمدا بە چیای بەرزی وشەدا هانکە هانک سەردەکەوتم. پێلە و خەرا پەم بە پیتی(س) دا دەنا و دەستم بە چەماوەی شەوە گەچانی(ل) دەبرد و هێدەکشام. پاشان بە (ب) و بە (ژ) و بە (ک) تا دەگەیشتمە لووتکە. شەوێک کەوتبووم نێو بیابانی فراوان و بە بنی پیتەوە، هەتا چاو بڕی دەکرد پیتی ڕەنگاوەڕەنگ، بیابانێک گەردیلەکانی لە پیت بوو. پێ لە وشەی ئاو و دەریا و ڕووبار، لە کانی و کارێز و چەمی بەخوێ، لە باران و سەوزەڵان. کەچی من لە تینوانا خەریک بوو دەخنکام و هەر رامدەکرد و دەگەڕام، بەڵام دەپێ ئاوەکم نەدەزیيەوە گەڕوومی پێ تەڕ کەم. تا بایەکی توند هات و من و ملیۆنان پیتی لەگەڵ خەیدا لوول دا و بردینی بە حەوادا. لە نێو گەردەلوولەکەدا من بە دوای ئاودا دەگەڕام و هەزاران پیتیش بە دوای خاڵ و هەما حەوتەکانی خەیاندا دەگەڕان. کەس نەیدەزانی کامە (ژ) و کامە (ێ) یە، لە نێوان (ق) و (ف)، یان (ێ) و (ل) جیاکاریيەک نەمابوو، (ب) و (ت) وەک یەکیان لە هاتبوو. منیش هەر وەک پیتەکان لە بازنەی گەردەلوولدا بە هیوا و بە ئیرادە دەخوولامەوە. بیرمە لە خەونکمدا، کەوتبووم نێو کتێبەکەی ئەمین بادارەوە. لەگەڵ دارا و نەسرین و زەینەب و ئازاد و منداڵانی تردا پیتمان دەڕواند، میمان دەبرد بە مام زەراب و مۆزمان پێ دەکەی. بە سەر دارێکی بەرز و گەورەوە کە گەڵاکانی هەموو (س) بوو سێوم بە نەسرین بەردەدایەوە. دەچووینە لای ئەو شوانەی پیت و وشەکانی دەڵەوەڕاند و لە شمشاڵێکیەوە هەزار ئاوازی دەهێنایە دەر و وشەکانی لە ریتم و جوانیدا دەکردە شیعر. هەزران (ی) چەشنی مراوی سپی و پاک لە ئاوی بەر کانیدا مەڵەیان دەکرد. بە

سەر کوانووی پە پشکەی ماڵانەوە، دایان (ن) چێشنی مانجەڵی پە کفتە قوڕپی دەدا. لە خوانکەدا، لە گەڵ کوڕان و کچانی پاڵی یەکدا، بە تەنیشت ماڵی بزنەدا تێپەڕین و بازماندایە پاڵی چوارەوە. لەگەڵ سمکەدا بە خۆن چوینە نێو دارستانی پە درەختی باڵا بەرزی وشەوە، درەختانێک بە ملیۆنان گەڵای لە پیت. هەندە وشەی زەر شەوەی شەریان وەرگرتبوو، هەندێک ڕووی فێباز و هەندێکی تر وەک مار ژەهراوی، هەبوو وەک کەروێشک دەستەمۆ و وشکگاڵی تریش وەک کەر، وەک وەاخ. لە چڵەی گەورەدا، بارانێکی ئێجگار زەر باری. بە ئاستێک زەربەی ماڵێ هەژارەکانی خواروی شار کەوتنە ژێر لافاوەوە و ماڵێ نزمەکانیان پە بوو لە قوڕاو و هەرچی شکۆپکەیەکیان هەبوو لەوتا. ماڵی ئەمش بەشی خەی زیانی بەرکەوت و هەرچی پەخەف و جلوبەرگمان هەبوو لە سەڵاودا خووسا. بە بیانی دارودیواری ماڵەکەمان بوو بە لافیتە. دایکم دایان لەفە و پارچە جلی شەردراوی هەڵدەستبوو. دایان پارچەی گەورە و بچووک، ڕەنگاوەڵەنگ، پە نووسین، کە هەر یەکەیان لە ئاوازێک دەیخوێندن. کەمێک لە دوورەوە خانەکەمان لە تابلۆی دەکرد. تابلۆیەکی بە فەرمی ئێبستراکت، ئاڵێزییەک لە ڕەنگ و قەبارەی هەندەسی بە یەکدا چوو. لە نێو تابلۆکەدا ئاوەی جۆی سەرنج و داهێنان بوو. ئاو پنتە ڕەنگە پە دەنگە بزاوە بوو کە لە سوچی سەرەوەی تابلۆکەدا یەک بە خەی هاواری دەکرد: " هەرمە بزنە ماچت کەم/ شووتی بزنە قاژت کەم/ ئەی بولبولی بەهاران/" جەمیل بە دەم لەدانی مەسینەکەی ژێر باڵیەوە، بەردەوام و بە سەدەمین جار هەر ئەم بەیتانەی دەوتەوە. تا باوکم لە حەوشەوە، تاکە پەاوەکی تەسرەواند و گرماندی بە سەریدا: " وەرە خوارەوە سەگی کوڕی سەگ، ئەمە قاژکردنی شووتی نەبایەوە.!"
هەشتا لەفەکان وشک نەبوونەوە، ئاسایش هاتن و باوکمیان بە قەبەستکراوی برد. پەم وابە موختارە قەڵەوەکەی گەڵەک راپەرتی لەسەر دابووین. لە دەزگای ئاسایش تەماتی دزینی کەرەستەی حیزب و حکومەتیان دابووە پاڵ و پەیان وتبوو: " لافیتە بەشەکە لە پەیام و دیدگای حیزب و حکومەت، پیرەزی خەی هەیە وەک ئاڵا، تە خائینی و ڕاپەرتت لەسەر هاتووە ماڵەکەت پە کردووە لە لافیتەی دزی.! "
باوکیشم دڵەڕانە لە وەامدا پەی وتبوون: " ئاو لافیتە و پەڵپاتانم بردەتەوە کە وادەیان بەسەر چووە، لە ژێر پەی خەڵک و سەر شەقامەکان کەمکردوونەتەوە. ئاوە هەموو شتەکی ئەم وەاتەتان بە خەتان بردووە و داگیر کردووە، بۆە ناڵێن دزی، بەڵام ئەمە گەر پارچە پەڵێیەک لە زەوی هەڵگرینەوە دزین.!؟" بگرەوبەردەی زەریان بە باوکم کردبوو، تەناەت ویستبویان زیندانی بکەن. بەڵام یەکە لاو برادەرانەی کە کاتی خەی پەکاوە پەشمەرگە بوون بە فریای

کوتبوو و وتبووی: " ئەم پیاوە هەموو گیانی جە فیشەکی ڕژانی سەختی پەشمەرگایەتییە، کاتێ ئەو شەی بە کوردایەتی دەکرد ئەوە منداڵ بوون. لەی گەنجان بچەتوە نەو ماڵ و منداڵەکەی، ئەگینا بیئاخننە زیندانەوە، ئابەومان دەچەت.! " لە دوای ئەو ڕووداوەوە، ئیدی باوکم بە تەواوەتی خەی گەشگیر کرد و هەتا ئەو ڕۆژەی کەچی دوایی کرد، بەوای بە هیچ نەبوو و لە کونجی ماڵەوە گوەی لە ڕادیۆکەی دەگرت. لە گەرانییەکانی ئوم کلسوم و حەسان زیرەک و ماملە. هەتا مرد تاقە وەستی بە ئەمە ئەوە بوو، هەرگیز توخنی ئەم حیزبانە نەکەوین.
ئەستە کە ساڵانێکی زەر بە سەر ئەو زستانە ساردە و ئەو ڕۆژگاری برستی و قاتوقڕیدا تێپەیون. هەشتا بازاڕ و شەقامەکان ڕژانە بە لافیتەی نوە سواغ دەدرێن. دایکم پیر و تەنها، لە کونجی ماڵەوە بە دەست نەخشیەوە دەتلەتەوە. تا ئەستاش هەر کاتێ دەبمە میوانی شەوان بە لەفەی لافیتە دامدەپۆشێ. جەلیل هەندێ لاسایی پیتەکانی کردەوە، هەر زوو وازی لە خوەندن هەناو لە بازاڕەکەدا دوکانێکی خەتاتی کردەوە و ئەستە یەکەک لە خەت خەشە باشەکانی شار و ڕژانە بە فڕچە و بەیەی ڕاستی لافیتە دەنووسەتەوە و بەم کارەشی ماڵ و منداڵی وەک گوە بەخەو دەکات. جەمیلیش هەر شەوەی لە گەعدەیەکدایە، ئەستە ئەو بووەتە گەرانی بژێکی میللی بە ناوبانگ و لە کاتی هەبژاردنەکاندا بەر ناکەوێت. بە سەعات دەیەسەت، بە ئەوەی بە وشەیەک دابمەنێ. بەیتەی وا دەئاخنەتە گەرانییەکانەوە هەوادارە زەرەکانی وەک مەنجەڵەی سەر ئاگر قوپ دەدەن. ئەستە ئەو هەم بەناوبانگە و هەم دەوڵەمەندە. هەرچی برا بچووکەکەشمانە. برا ڕەحمەتە سووکە میزەڵەکەمان، بە ڕەگەی قاچاخ خەی گەیاندە ئەوروپا و ئەستە بەتە کوەکەی چوار شانەی زیت و زرنگ، زەر جار کە بە مەبایل قسەی لەگەڵ دەکەم، لە بیری ناچێت بڵێت" وەاتەک نەتوانێت ئارامی و ژیانی ڕەحەتکانی دەستبەر بکات، هەر بە ئەوە باشە میزی پێدا بکەیت."

عومەر سەید

سودانی دەتوانێت چی بکات لە تورکیا؟.. عوسمانی حاجی مارف

ئامادەکاری محەمەد شیعە سودانی بۆ ئەوەی لەم ماوەیەدا سەردانێکی فەرمی بۆ تورکیا ئەنجام بدات، لێکاتێکی هەستیارداید، چونکە ناوچەکە شایەتی گەڕانکاریە سیاسی و ئەمنیە گەورەکانە، کە کەمێک بابەتی گرنگ نیگەرانی هەردوو تورکیا و عێراق دەخاتەوو. دیارترینیان پەرەسەندنی دەخالەتی ئیسرائیلە لە سوریاو ناوچەکە و بەردەوامی شەڕی غەززە، زیادبوون و هاتنەناوەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە سوریا، هەڕەشەکانی ئەمریکا لە ئێران، هەروەها داواکردنی هەڵوەشاندنەوەی حەشدی شەعبی.

جگە لەوانەش بۆ ماوەیەکوتنی هەردوو وڵات دەربارەی هاوکاری ئاسایشی سنووریکان، دەستپێکردنەوەی هێناردەکردنی نەوتی کوردستان، بەهێزکردنی هاوکاریە ئابووریەکانی نێوان بەغدا و ئەنقەرە، تا کۆشەی ئاوی نێوان عێراق و تورکیا کە ئاماژەی پێدەکرێت، گرنگیان دابەت لە سەردانەکەی سودانیدا.

ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا لەکاتێکدایە کە لایەکی فراوانبوونەوەی دەخالەتی بەرچاوی ئیسرائیل لە سوریا لە پەرەسەندایە، لایەکی ترەوە ململانێی ئیسرائیل بەرامبەر ڕەو و دەخالەتی تورکیا لە سوریاو ناوچەکەدا بەرووبی دەبینرێ، ئەمەش گوزارشت لە بەرزبوونەوەی زیاتری ئاڵۆزی و گرژیەکانی ناوچەکە دەکات. ئەم هەنگاوە بەخێی نیشانەی مەترسیە بۆ سەر ناوچەکە، بەتایبەتی بۆ عێراق و تورکیا کە بەهێی دەخی ناجێگیری ئەمنی ناوچەکەوە کاریگەریان لەسەرە، بۆیە ئەم دەخە دەرگای بەدواداچون و هاوکاری زیاتری نێوان هەردوو وڵات بۆ ووبەووبوونەوەی هەڕەشەکانی ئیسرائیل بۆ پشتیوانیکردنیان لە دیمەشق دەکاتەوە.

ئیسرائیل لە شوێکدا هەرشە ئاسمانیەکانی بۆ سەر سوریا چڕتر کردەوە و هەرشەکانی وەک هەشداریەک بۆ فەرماندەوایی شەرع لە دیمەشق دا ناساند. هەروەها ئەنقەرەی بۆ هەوڵدان بۆ سەپاندنی هێزمووونی خێی بەسەر دیمەشق دا ئاگادارکردەوە. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئیسرائیل زۆر بەجدی کار بۆ بێکاریگەرکردنی تورکیا لە سوریا دەکات. بەڵام چۆن دەتوانێت ئەم کارە بکات بەبێ شەڕکی سەرتاسەری، لەکاتێکدا تورکیا نەوستاوە لە پێوەکردنی ستراتیژی زاڵبون بەسەر سوریادا؟ پرسیارێکە ئاستی توانایی و پێداویستی ململانێکان وەڵامی ئەداتەوە.

ئیسرائیل لەدوای هاوخانی بەشار ئەسەد و پاشکشەی ئێران لە ناوچەکەدا، ترسی لە کۆنترۆڵکردنی ئەنقەرە بەسەر دیمەشقدا هەیە، بۆیە زیاتر هاوئەدات کار بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی لە سوریا بکات. دەستی بەسەر خاکی باشووری هاژئاوای سوریا گرت و ئامادەیی خۆی بۆ پاراستنی کەمینەی دروزەکان ڕاگەیاند. ئامادەیی پشتیوانی لە هەسەدە نیشاندا و فشاریشی خستە سەر واشنتۆن بۆئاوەی سوریا بە لاوازی بهێڵێتەوە و بەشکی زۆری چەکی قورس و کارستە سەربازیەکانی سوریای لە هاژانی دوای هاوخانی ئەسەدەوە لەناوبرد.

هاوەکانی ئیسرائیل دژی بنکە سەربازیەکانی سوریا دوای ئاوە دەت کە باس لەوە دەکرێت تورکیا بەرنامەی هەیە بۆ دەستبەسەرداگرتنی بنکەی ئاسمانی T4 لە سوریا و پلانی هەیە سیستەمی بەرگری ئاسمانی لەوێ جێگیر بکات. لە ئێستاشەوە دەستیکردووە بە پلاندانان بۆ کاری بیناسازی لەم شوێنە ستراتیژیدا. ئیسرائیل ئاوە باش دەزانێت ئاگاڕ تورکیا لە بنکەی T4 و شوێنە سەربازیەکانی دیکەی سوریا جێگیر بن، ئاوا لێیان ناکشێنەوە. بەڵام ئاگاڕ تورکیا هاستاوخۆ لەلایەن ئیسرائیلەوە بۆ ئامانج بگیرێت و بەردومانی هێزەکانی لە سوریا بکرێ، قەیرانێکی سەخت لە نێوان تەلئەبیب و ئەنقەرەدا دروست دەکات.

ماوەی چەند مانگێکە ئیسرائیل بەشوەیەکی بەردەوام هێرشی ئاسمانی بۆ سەر سوریا ئەنجام دەدات و خەڵکی سڤیل دەکوژێت و شوێنی سەربازی و ئەتەمبەل و تەقەمەنی سوریاش لەناو دەبات.

سودانی لەم دەخێی ئێستای ململانێی نێوان تورکیاو ئیسرائیلدا بۆ دەخالەتیان لە سوریا، جگە لەوەی کەشێکی لەسەر ئامادەبونی سەربازیی تورکیا نیە لە سوریادا، لەهەمانکاتدا بەدوور نازانرێت لەبەرامبەر هاووبەووبونەوەی دەخالەتکانی ئیسرائیلدا پشتیوانی لە ئامادەبونی سەربازی تورکیا لە سوریا بکات.!؟

وەزارەتی دەرەوەی عێراق هێرشکانی ئیسرائیلی بۆ سەر سووریا سەرکۆنەکرد، وەک پاپشتیێک لە حکومەتی سووریا. سودانی چەندینجار داوای لە شارع کردووە کە کار بۆ هاووبەووبوونەوەی دەستدرێژیکانی ئیسرائیل بکات، وەک پێشمەرجێک بۆ بەرەوپێشبردنی هاوکاریکان، هەر لەرێشەوە لە هەوڵی تونکردنەوەی پێوەندیکانە لە گەڵ تورکیادا.

لە دیارترین ئاو پرسانەی کە سودانی لەم سەردانەدا بۆ تورکیا و لەم دەخە نالەبارەدا دەیوێت باسی بکات تابتوانێ پەرە بە پێوەندیکانی لەگەڵ تورکیا بدات، بەرزکردنەوەی ئاستی هاوکاری نێوانیان تورکیاو عێراق لەبەرامبەر کێشە ئەمنیەکاندا، لەوانە کۆنترۆڵکردنی سنووریکان و بەدەنگاربونەوەی چالاکی گروپە چەکدارەکان، بەتایبەتی لەبەرامبەر پەکەکە لە ناوعێراقدا و هەسەد

لە ناو سوریا. ئەم پرسە کە پەیوەستی بە هەماهەنگی ئەمنی ئاست بەرز هەیە، یەکێک دەبێت لە گرنگترین بابەتەکانی گفتوگۆی نێوان سودانی و ئێردۆغان، بەتایبەتی دوای بانگەوازی ئاشتی لەگەڵ ئۆجەلان.
بەغدا لە ڕاگەیاندنەکەی باخچەلی و ئێردۆغان لەگەڵ ئۆجەلان بە چەکدانان و هەڵوەشانەوەی پەکەکە، پاڕێشتی کرد و پێداگری لەسەر ئەوەکرد کە ئەو هەنگاوە کاریگەری ئەرێنی لە سەر باشبوونی دۆخی ئاسایشی تورکیا و عێراق و ناوچەکە دەبێت، هەروەها بەغدا داوای لە سوپای تورکیا و سەرکردایەتی پەکەکە کرد، دوای جێبەجێکردنی ئەو هەڵوێستە، هەردوولا لە خاکی عێراق بکشێنەوە.
ئەوەی کە زیاتر بەرچاوە تورکیا یەکەکە لە هاوبەشە بازرگانیە دیارەکانی عێراق، بەتایبەتی لە هێناردەکردنی نەوتدا. ئەمەش وایکردووە دەستپێکردنەوەی هێناردەکردنی نەوت لە کوردستانی عێراقەوە بە تورکیا گرنگیەکی زۆری هەبێت. جگە لەوەش پێژەی "ڕێگای گەشەپێدان" کە یەکەکە لەو پرۆژە گەورانەی عێراق و تورکیا بەپێی چاوەڕوانیەوە پێشوازی لێدەکەن و کاری لەسەر دەکەن، وەها دەردەکەوێت کە لەم سەردانەی سودانیدا گرنگیەکی تایبەتی پێدەدرێت، بەتایبەتیش کە جێگایەك بە حکومەتی هەرێم لەو پەیوەندیدا قایل بێن. ئەم پێژەی گەشەپێدانە کە ئامانجی بەستنەوەی عێراق و تورکیایە لە ڕێگەی تێڕەکی ڕێگاوبان و گواستنەوەی بازرگانی بە ئەوروپاوە، دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاستی بازرگانی نێوان هەردوو وڵات و بەشداری دەکات لە باشترکردنی ژێرخانی ئابووریان.
ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا بەهەر نەخشە عەمەل و پرتەکەلەکی ئامادەکراوەوە ئەنجام بدرێ، لەم دۆخە هەستیارەی ئێستادا ناتوانێ بە سادەیی بە عێراق تێپەڕێت و پرسەکان یەکلایی بکرێنەوە و ڕێکەوتنەکانی لەگەڵ تورکیا بەئاسانی بچنبوارێ جێبەجێبوونەوە، لەکاتێکدا کە هەردوو تورکیا و عێراق لەبەرامبەر بەرژەوەندی و سیاسەت و نەخشەکان و دەخالەتی ئەمریکا و ئیسرائیل لە سوریاو ناوچەکەدا ناکۆک و جیاوازن و دەورانێکی ململانێی سەخت لەبەرامبەر نەخشەو سیاسەتەکانی ئەمریکاو ئیسرائیل بەسەر دەبەن.
هەر لەم ڕۆژانەدا فشارە زیادەکانی ئەمریکا بۆ سەر عێراق و سودانی لەسەر هەڵوەشاندنەوەی هێزەکانی حەشدی شەعبی و بیار بە کۆتایهێنان بە هێزمووەنی ئێران بەسەر سیستەمی سیاسی لە عێراقدا، ڕێگریکردن لە لایەن و فراکسیۆنە شیعەکان بۆ کۆنترۆڵکردنی حکومەتی عێراق، چ بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، ئەم هەنگاوە بە ڕاگەیاندنی ڕاستەوخۆی گەلانکاری لە ڕێساکانی پەیوەندی ئەمریکا لەگەڵ نفوزی ئێران لە عێراق وەسف دەکرێت، ئەم بیارو هەنگاوەی ئەمریکا کەشی گەورەی لەنێو ئیزەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی

پێکهێناوە و دەخی سیاسی عێراقی شێواندووە بەجۆرێك کە بەرەنجامی سەردانەکەی سودانیش بۆ تورکیا و بەیاردان لەسەر بەسەرەنجام گەیاندنی هەر گفتوگۆیەک لەناو ناشنیدا داهێنتوە، بۆتایبەتی کە سودانی ناتوانێ بەیەکجاری دەستبەرداری بادەستیی چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەکان بێت لە حکومەتی عێراقدا. لەهەمانکاتدا یەکلاییکردنەوەی کێشەی دەخالەت و دەوری کەماری ئیسلامی لە حکومەتی عێراقدا، بەسودانی و چوارچێوەی هەماهەنگی گرفتێکی گەورەیە و ناتوانن بەئاسانی دەستبەرداری ئێران بن. زەحمەتە بتوانن بەم زووانە ئاو دەخێ بەئاسانی تێپەڕێنن. ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا و خەسازانی لەگێڵ ئەردۆغان، ئایندەی ململانێ و ئاگری ئاو پێشهاتانەی لە ناوچەکەدا رووداوات دیاری دەکات تاچەند سەرکەوتوو دەبێت، کە سودانی لە پێوەند بەدەستهاتی چوارچێوەی هەماهەنگیەوە تا چەند دەتوانێت نەخشەکانی بگونجێنێت و پارێزەری لەدەسەلاتی خۆی و چوارچێوەی هەماهەنگی و میلیشیاکانیان بکات؟ ئەمەش سەردانەکەی بۆ تورکیا و رێکەوتنەکانی لەگێڵ ئەردگان سنوردار دەکات.

پاشا.. شیعر\ سەلام عومەر

ئاو کەسێی درەختی ئازادی دەبێ
رۆژێك دێ تۆرێك ورگی بدڕێنێ
باندەیەکیش فڕێ قەفەس بێ
هیچ کەس ناتوانێ هەڵیفڕێنێ

پاشایەك رۆزی خۆی پێ ئاو نەدرێ
وەك چرای بەرخۆر کز کز دەنوێنێ
نزاو لایلایێی لالای خەڵکەکەی
وەك ئاوێ وایە منداڵ بنوێنێ

کەی باندەکان بوونە خاوەنی
درەخت و دان و هەڵانەی خۆیان
ئاوکات دەنیام جووتیارەکانمان
بەدەستی خۆیان دان دەبڕن بۆیان

سەلام عومەر

شەو شینەکانی سەردەبی..
شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

بەوام وایە لە دەزخام
بیە لە دەزخام
ئارسەر ئامبە (وەرزێک لە دەزخا)

بە خەوالویی
لە ژەر ئەژنە عیشقەکی
فینک و قەشەنگا
تەپڵەین، هەشتا دڵپە
خوێنە ئەنگینە ناسکەکانی
دە قەتماغی ئەشیان
لەسەر گابەردی بیرەوەری بوو
هەی شنەبای میهرەبانی
ئەی تراجیدیاهێنی
ئەژگارە ئەفسونیە ئاتونیەکانم
ببینە جیهان چی کەشتیەکی تەکشکاوی لەدەرچۆ
تا بە شادەماری قووڵی ژیان
ئێگا دوورەکان خەتانی خوێن ئەکا
ئەزرنگەتەوە زرنگە زرنگی گوڵە گەنمی
ساتە بیرچوەکان، بە ئەواران
پیاسەی بەهەشتی وەرانەخاکی ئەستا دەکەم
و شەوانیش جەستەم دائەکشێتە
نەونیگای ئەو ئەستەرانەی لە مەرگی
شینی شەوکی بوهەیمیا
ئێحیان دەرئەچێ،
بە نەو دەک و داڵی دارستانی تاریکیدا
هەشتا تروسکەی ئوناکیەک
دەروازەی سپەدەیەک لە دوورەوشەنئەکا

پەم ئەە تەماشا کە ئەی گەدە
ئاسەیەک لە هیوای داەمانی کەشکەکانی
سەر ئەسک و پروسکی داماوانی دنیا
بەگومان، ئەبەدیەت
هەر لە یاخیبوندایە
لە بەردەم جادووی شەماڵی کەنارەکا
پشووی سەدان ساەی ئاوارەیی
ئەدەم، و کە بە ئاگادەم
حەزی سەرکەشی لە ەحی منداڵیما ماوە
پرسیارە ئەزەلیەکان یەخەم بەرنادەن هەشتا
لەوەی کەم ، بە کوە و تا کەی
ئازار و بەختەوەری کەم تەمەن
جیاوازی گەورەبوون و بەرائەت
پەزانینە بە لەدەستدانی بەهرەی گفتوگە
بە زمانی کەوو سوەسکەو
هەەفەین بە باڵی خەیاڵی نەورەس و
لە ئامەزگرتنی شەپەلە بوهەیمیەکان لە ژەر
چنگە توندی بازە چاو تیژەکانی نەو هەورە سرکەکان
بە چیای ووشە هەەئەزەنم و
بە شەپەلی مەسیقای مەرگ ؛
پاکژ ئەبمەوەو ، ئەستا ئەتوانم
پە بە گەرووم بەەم
کە ەازیم بە م شەواوێ جوانەی گەردوون
باشیش گوەەائەدەرم
لە ئامەژگاری گوە سەوسەنکی
سەرخەش بە نەسیمی
بەهودەیی وەرزەک زیویی
هەروەک چاوی کچەکی نەو جەنگەک غەمگین
پەشیمان نیم
لە بەدیهەنانی ئارەزووی بوونەوە بە سوتماک
بوون بە پروشە بەفرەکی شنەبردوو
با ئەم دیمەنە بەستوەی ئەستا
لە یادمانا تەمار کەین
هاوەەی وەاتە شەختە سەختەکانی نامەیی
بەێ ئەرە دەزەخە، چونکە
هەموو شونەک بەنی تەنیایی منی لەدە
هەموو بارانەکیش

بەسوتاوەک دوای کەچی تۆ جەدەن
دەرفەتەکی ترم باتە بەژگار
کە بژیم پراو پێ
بە کانی ژاوی ڕەهای ساتەکان
گەروم تەڵ کەمەوە
بە تریاقی سەرکەیی گەنجتیە هیچیە خۆشکان
بەهۆش و بێ ئاگاو مەست بمەوە
خەزگە پێ بێ پەردا‌خی هەور
دە پێ بوایەوە لە تنکە بارانی میهرەبانی
کام سەمفەنیای دەندەی ئەستا
هەندەی شەوی شینی سەرکەیی ئەوسام شیرینترە
کام خەوەت لە گوبارانی ژەر
ئەواریەکی پژاو بە زەمین و خەر و زەریا ئەفسونترە
بەهام مەرگ بە تینویەتی ئاوی عیشق
خەشترە ئازیز، سانا تریشە گیاندرچێ
لە بەردەم دەرگای پرسیارە قورسەکانی بوون
چی گەمژەییەکە ، ئازی بوون
بێ ئامادەبوون لە شانەی عەدەمەکا
ئەکتەرەکانی مرۆڤی ئاسایین
ترسنەکانە، لە چارەنووسی
ترسناکی تەنیایی یەکتر هەڵدەن.

شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

کۆشەی هۆشیاری چینایەتی و نامەبوون/ پاراداکس لە فەلسەفەی سیاسی مارکسدا-۲-..

ئەکرەم سەعید

بەشی دووەم..

خەڵکی هەرەمی کوردستان ناڕازی و تووڕەبوون لە نالەباری ژیانییان، بەیەک لە نەوان ساڵانی(٢٠١٢ تا ٢٠١٦)چەندجارێک بارگای حیزبەکانی دەسەڵات و ئۆپۆسیزیۆنیان سووتاند، بەڵام لەساڵی ٢٠١٧ زەربەی هەر ئەو خەڵکە کەوتنە دوای دروشمی(یەفراندوم بۆ سەربەخۆی کوردستان)ی ئەحزابەکان. پرسیار: بۆچی ناڕازایەتی و تووڕەیی خەڵکی کوردستان، بە درێژایی ئەو چەند ساڵە نەبووە هۆشیارکەری چینایەتی ڕۆشن و پتەو دژی دەسەڵات؟ هۆشیارێک کە ئیدی بیانپارێزێ و بە دروشم و بانگەشەکانی ئەحزابی دەسەڵاتداران و ئۆپۆسیزیۆن فریوو نەخۆن؟.
لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکادا، ئەوە زیاد لە سەد ساڵە دوو حیزب(کۆماری و دیموکراتی)، هەر جارەی یەکێکیان بە بانگەشەکانی کاتی هەڵبژاردن، کرێکاران و هەژارانی ئەمەریکا فریوو دەدەن. پرسیار: بۆچی لەماوەی ئەو هەموو ساڵانەدا، جگە لە دیاردەی خۆپشاندان بۆ داواکاری ئابووری و هەندێ مافی گروپەکان زیاتر، کەچی هۆشیاری چینایەتی کرێکاری و سۆسیالیستی لە ئەمەریکادا هەندێ گەشەی نەکردووە؟.
مارکس لەلایەک دەیسەلمێنێ کە چینی کرێکاران بە شۆڕشێکی بابەتی لە سیستەمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا نامێ دەبن-(نامێبوون وەک خەی دژە یەکسانێ بە ئاژۆ بوون و لە دەستدانی زاتی ئینسانی)، وە لەلایەکی دی مارکس باس لە هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران دەکات لە ئەنجامی(ململانێی چینایەتی و خەباتی ئابووری و کۆمەکی سۆسیالیستەکان).
ئایا ئەم دوو دیۆ دژبەیەکەی شرۆڤەکانی مارکس چۆن لە واقیعدا دەرکەوتوون، و تائێستا کام لایەنی دراسەکانی مارکس وەک کەنکرێت دروستێ و هاتۆتە دی؟!

"کارڵ جۆنسۆن" لە وتاری(کۆشەی چاکسازی و تیۆری فیتیشیزمی مارکس)دا دەنووسێ:
(ئامانجی ئەم لێکۆڵینەوەیە ئەوەیە کە ناکۆکی نێوان دوو توخم کە بەواتا دژ بەیەکن لە بیری مارکسدا دەربخات؛ واتە یەکەم: ئەو باوەڕەی کە هۆشیاری شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاری لە ژێر سەرمایەداریدا بە شێوەیەکی تاڕادەیەک ڕاست و دروست(خۆرسکی) گەشە دەکات، و دووەم: ئارگومێنتەکەی لە نووسینێ ئابووریەکانی دواتردا، کە سروشتی فیتیشیزەکراوی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە سەرمایەدارییەکان

فەرمکانی عیرفانی ئایدیلۆژی لەدکوتنوە کە بە شۆیکی بەرچاو تایبەتمەندیە بنەتییکانی شۆازی بەرهمهنانی سەرمایداری دشارنوە ... بشی یکمی ئم بابتە تەرخان دکرت بە سلماندنی ئوەی کە تزی پشوو لە استیدا ای مارکس بوو لەو بەرهمانەی کە پش نووسینە ئابووریە پگەیشتووکانی نووسیویتی، و بشی دووەمیش هەوڵستی مارکس لە دوای ئەو ماویە دکەتنوە. دوترت کە مارکس لەبری ئوەی پداچوونوە بە بچوونکانی پشووید بکات، ئارگیومنتکانی نوکانی خی خستتە ناو دیدگاکانی پشووی خیوە سبارت بەو ئاسانییە ڕژیەی کە هشیاری شۆڕشگڕی پرلیتاریا بە سانا گشە دکات و بەمجۆرە یکدنگیکی جوهری لە نوان بچوونکانی دواتر و پشووی مارکسدا هی. لە ئنجامدا مارکس بە تندی ئەو پشتگیریە بەربەاوی بە یفەرمخوازی کم کردوە کە لکتایی ژیانی بە ئاشکرا دهاتە بەرچاو؛ بیە نیتوانی بە شۆیکی گونجاو مامڵە لگڵ ئەو کشیدا بکات کە تا ئستاش وک جددیترین کشەی بەردم شۆڕشگڕان لە ووتانی پشکوتووی سەرمایداریدا ماوتەوە.
ئم کشانە لە نووسینکانی مارکسدا بە شۆیکی جددی فەرامش کراون. هندک لە شرۆڤەکاران، استە، سەرنجیان بە شکستی مارکس اکشاوە لە پڕەپدانی ڕەخنەیکی گونجاو لە یفەرمخوازی بەرام هکارە استقینەکانی ئم کشیە هرگیز بە شۆیکی دروست لکلینەوەی لنەکراوە. ئەوان نیانتوانیوە درک بەوە بکن کە، لە کاتکدا تیری مارکس سبارت بە عیرفانی کە لە سروشتی فیتیشیزکراوی پیوندییە کمایتییە سەرمایداریکانەوە سەرهدات، پویستە بە تگەیشتن لە ڕەخنەکانی لە ئابووری سیاسی، بەرام مارکس کاریگەریکی زەر سنووردار فیتیشیزمی لسەر هشیاری پرلیتاری لە فەرمکانی چاکسازیخوازانە یان شۆڕشگڕانەدا دبینی.
کشکانی عیرفان و پڕەسندنی هشیاری شۆڕشگڕانە، ئەو کشانەبوون کە لە قناغکی تادیک سەرتایی کارکانیدا، مارکسیان نیگران کردبوو. هەر لە سالی ١٨٤٢دا دیگوت:"ئایین و فەرمکانی تری هشیاری عیرفانی لە واقیعکی شواوە سەریان هداوە و تنیا بە گڕینەوەی ئەو واقیعە دتوانرت هبوشنرتەوە.". ئم ئارگیومنتانە لە ئستاوە کشەی ئەوە دروست دکن کە چن مرۆڤایتی دتوانت هشیار بت لە پویستی گڕینەوەی واقیع بە لبەرچاوگرتنی ئەو فەرمە عیرفانییانەی هشیاری کە نامەبوونی لدکوتەوە.
وەامی مارکس بە یکمجار لە پشکی کتبی(بشداری لە ڕەخنەی

فەلسەفەی یاسای هیگڵدا)دا دەردەکەوێت. کلیلەکە لە پرۆلیتاریای ئەمانیدا بوو، کە ئەو دەستە لە ئاستیدا نامۆیە نەک لە بیرکردنەوەدا، بەڵکە بەهۆی دواکەوتوویی مێژوویی ئەڵمانیا، بەرژوازی ئەڵمانیا چانسی ئەنجامدانی شۆڕشێکی سیاسی لەدەستدابوو کە تێیدا بتوانێت وەک نوێنەری گشتی کۆمەڵگا بە گشتی دەربکەوێت. بەڵکو پرۆلیتاریا لە ئەستاوە دەستی بە خەباتکردن لە دژی دەکرد. مارکس پێی وایە پرۆلیتاریا تاکە چینێ کە توانای هێنانەدی ئازادییەکی گشتی لەو شێوەیەی هەیە، چونکە ستەملێکراوترین چینێ لە کۆمەڵگەی ئەڵمانیدا؛ سروشتی گەردوونی ئازارەکانی چینی کرێکاران، دژایەتێکی بەرامبەر بنەماکانی دەوڵەتی ئەڵمانیای تێدا دروستدەکات.).

١- سەردەمی پۆپووچیی یان سەردەمی نامۆبوون

"ئالان دێنێ" لە کتێبی(سەردەمی پۆپووچی)دا ئەی وایە کە سیستەمی سەرمایەداری لە بەرژەوەندییایەتی کە فکر و دەروونی خەڵکی پۆپووچ بکات، و بیرکردنەوەی لەژیکی زەربەی خەڵک پێکبخات و گەوجیان بکات، تا بەو هەلومەرجە سەختەی ئێستاکە هەیە، نەک تەنها ڕازامەند بن، بەڵکو بە گونجا و ئەقڵانی بزانن.

بگومان سیاسەتی چینی بەرژوازی لە بەرژەوەندییایەتی کە مرۆڤکان گەوج بن، بەڵام جگە لەم سیاسەتە نەخشە بە دەژراوەی بەرژوازییەکان کە لە ڕێگای(گوتارەکان، میدیاکان، ئیدیۆلۆژیاکان)مرۆڤکان فریوودەدرێن، وە ئەمە ڕێگەی سەرخانی کۆمەڵگەی سەرمایەداریە(واتە ڕێگەی لایەنی زاتی/ سەبژەکتیف)لە گەوجکردنی کرێکاراندا، هەر وەها سیستەمی سەرمایەداری لە ژێرخانیدا، واتە لە پرسەی کار و پێوەندی کار و سەرمایەدا بە خەی بە شێوەکی بابەتی، بە سیاسەتی چینی بەرژوازی و دەستوردانی زاتی(واتە ڕێگەی لایەنی بابەتی/ ئەبژەکتیف)، چینی کرێکاران لە سیستەمی کاری کرێگرتەی سەرمایەداریدا نامۆ و گەمژە دەکرێن.

لە نامۆبووندا مرۆڤ زیاتر و زیاتر لە ئامرێک دەچێت، و تا دێت لە سروشتی مرۆڤایەتی دوور دەکەوێتەوە و ناتوانێت کارامەیی و کرێکتاری ئینسانی خەی پەرە پێبدات. مارکس زیاد لە ١٧٠ ساڵ لەمەوپێش نووسیبووی:

(کار بە دەوڵەمەندکان شتە نایابەکان بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران بێبەشی بەرهەم دەهێنێت … کار بە دەوڵەمەندکان جوانی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران شێواوی. کار بە دەوڵەمەندکان زیرەکی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران گەمژەیی.).-(کرێکار تەنیا لە ئەرکە ئاژەڵییەکانیدا: کاتی خواردن و خواردنەوە

زاوزێکردن،، هتد، هەست بە خودی خێی دەکات وەک ئینسان، ئەما لە ئەرکە مرۆییەکانیدا(کە کارکردنە)تەنیا ئەو هەستەکی هەیە بە لایەنی ئاژەڵی: ئەوەی ئاژەڵییە دەبێتە مرۆڤی، وە ئەوەی مرۆڤییە دەبێتە ئـــــــاژەڵی.)-What is animal becomes human and what is human becomes animal.)

لە دونیاەکی سەرمایەداری پڕ لە جەنگ و قەیراندا بوو، کە ٧٠ ملیۆن مـــرۆڤ کە مـــافی دەنگـــدانیان هەیە، ســـاڵی ٢٠٢٤ لە هەڵبژاردنـــی سەرۆکایەتی ئەمەریکادا ترامپیان هەڵبژارد، وە شتە کەمتر لە ٧٠ ملیۆنەکەی دی دەنگیـــان بە بایـــدن دابـــوو کە دیـــۆکەی ئەو دیـــوی دراوەکەیە. لە ڕاستیدا پێناسەیک بە ئەو نزیکەی ١٤٠ ملیۆنە مرۆڤە لە(فریوودراو، ناهەشیار و نامە) زیاتر، پێناسەیکی دی نییە. ئیدی ئاشکرایە دونیای ئەمەکەی ئەمە پڕە لە مرۆڤی گرگنی نامەی شوێن کەووی ئایدۆلۆژیاکان، کە وەک پارچە قوماشێک وایە، دراوە بەسەر چاویدا و ڕاستییەکان نابینێ.

لەمپەرەکانی بەردەم هەشیاربوونەوەی چینی کرێکاران

سادەترین تێبینی بە هەرکەس ئەمەکە ئەوەیە کە بڵێ:(چینی کرێکاران هەشیار نین)-(چینـــی کرێکـــاران فریوخـــواردووی سیاســـەتەکانی بەرژوازیـــــن)، وە هەردوو تێـــــبینییەکەشی دروســـــتە. ئەمە لە ساتەوەختەکدایە کە دونیـــای ســەرمایەداری ئەمـــرۆکە لە قەیرانێکی سەختی ئابووریدایە، جیهان خەریکە گلۆردبەتەوە بە نەو ئاتوونی جەنگێکی ترسناک، و بەرژوازی و دەســـاتدارانی پشـــڵی مافیـــکان دەکێن و سەرکوت دەکێن.

ئەو پرسیارەی لێرەدا دەبێ هەر سۆسیالیستێک لەخەی بکات ئەوەیە: بۆچی چینی کرێکاران هەشیار نییە و شـــۆشی سۆسیالیستی ناکات؟!.

وجودی کەمـــایەتی چینی کرێکاران مەفروزە هەشیارێکی شـــۆشگـــەی بۆچینی کرێکاران ببەخشێ بۆیەی ئەوەی:(بوونی کەمـــایەتی هەشیاری کەمـــایەتی دیاری دەکات)، بـــۆ ئەوە دروستەو چینی کرێکاران ئیمکـــانیەتی گـــەیشتنیـــان بەو هەشە سۆسیالیســـتییە هەیە، بـــەـــام کەمـــگەی سەرمایەداری چەندەها لەمپەر لەبەردەم ئەم ئیمکانییەتە دادەنێ. دەتـــوانین لەمپەرەکـــانی بەردەم هەشیـــاربوونەوەی چینـــی کرێکاران دابەشکەین بە دوو کەتەگەری:

١ / لەمپەرە ئەبژەکتیڤەکان – ٢ / لەمپەرە سەبژەکتیڤەکان

لە کەمـــگەی سەرمایەداریدا(بە فیتشیسم بوون و بەنامەیی بوون) لەمپەر لەبەردەم هەشیاربوونەوەی چینی کرێکاران دادەنێن- لەمپەرە ئەبژەکتیڤەکـــان، و چینـــی بەرژوازی لـــەـــگـــای گەلە کەنـــاـــوە

بیروباوڕی خەڵکی زۆر دژی بەسەر کۆمەڵگەدا-(بیروباوڕی زاڵ لە کۆمەڵگەدا بیروباوڕی چینی دەسەڵاتدارە)- لەمپەرە سەرەکییەکان.
بۆیە چینی کرێکاران بەبێ کۆمەکی سۆسیالیستەکان ناتوانن تەنها خەباتی لە پێناو ئامانجامی ئەزموونەکانی خەباتی ئابووری خۆیان هەشکی چینایەتی شۆڕشگێڕیان چنگکەوێ، وەکاتێ بە درێژایی زیاد لە سەدساڵێ سۆسیالیستەکان لاوازن، چەپی کۆن و چەپی نوێ چینی کرێکاریان بە هەش و سیاسەتی بەرژوازی ڕەونگاوڕەنگ گۆش کردووە.
"جۆرج لوکاش"هەوێدا ڕۆڵی گرنگی حیزب لە هۆشیارکردنەوەی چینی کرێکاران و شۆڕشی سۆسیالیستیدا ڕوون بکاتەوە و دیفاع لەو تێزە بکات کە لە کتێبەکەی(مێژوو و هۆشیاری چینایەتی)هاتووە، لوکاش نووسیبووی:(هەر جارێک هەرشکەی هەڵپەرستانە دژکرێتە سەر دیالێکتیکی شۆڕشگێڕانە، لە ژێر ئاڵای"دژی سوبژێکتیڤیزم"دا بەرەوپێش دەچێت-(بەرنشتاین دژی مارکس، کاوتسکی دژی لینین).،،، لەم ڕوونکردنەوەی خوارەوەدا دەیسەلمێنم کە لە ڕاستیدا ئەوەی لە مەترسیدایە هەمیشە پرسی ڕۆڵی حیزبە لە شۆڕشدا ،،،. کەواتە پێش هەموو شتێک زاراوەی سوبژێکتیڤ چی تێدەگەین؟. ،،، ئەرکی سوبژێکتیڤ لە پرسەی گۆشکردنی مێژوودا چییە؟).- ٣.
بۆچی ئەم کەموکورتی ڕونکردنەوەکەی لوکاش لەوەدایە کە ئەو بەتەنها باس لە ڕۆڵی(سوبژێکتیڤ)ی- حیزبی کۆمۆنیستی و هۆشیاری چینی کرێکاران دەکات لە هەلومەرجێکدا، و حیساب بە ڕۆڵی سوژەکەی دی کە ئەحزاب وئیدەلۆژیەکان و سیاسەتەکانی بەرژوازییەکانە ناکات، کە لەمپەر دادەنێن لەبەردەم هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران و شۆڕش و گۆشەی مێژوو. هەروەها ئەو پرسیارە لە خۆی ناکات کە ئایا ئەو حیزبانەی بە خۆیان دەڵێن کۆمۆنیست یان سۆسیالیست بەڕاستی هۆشیارکەری سۆسیالیستیان پێیە تا بیگەنن بە چینی کرێکاران؟ وە ئایا پرۆژەی ئەو حیزبانە بەڕاستی دامەزراندنی دەسەڵاتی چینی کرێکاران و کۆمەڵگەی سۆسیالیسمە؟!.

سەرچاوەکان:

١/ The Problem of Reformism and Marx's Theory of Fetishism / CAROL JOHNSON

٢/ – کارل مارکس/ دەستنووسە ئابووری و فەلسەفیەکانی ساڵی ١٨٤٤ – کاری نامۆیی/ ئەرشیفی کارل مارکس لە ئینتەرنێت بە زمانی ئینگلیسی. – Economic and Philosophical Manuscripts of 1844. Karl Marx – Estranged Labour.

٣/ کۆشکانی هۆشیاری چینایەتی – ١. سوبژێکتیڤیزم/ بەرگرییەک لە مێژوو و هۆشیاری چینایەتی – تایلزم و دیالێکتیک / جۆرج لوکاش /

وەرگێڕانی ئیستەر لێسلی لێگەڵ پێشکێشکردنی لایەن جۆن ڕیس و پاشەکشەیس و سلاڤۆی ژیژەک/ لاپەڕە ٥٠. Tailism and the Dialectic/Georg Lukacs – Translated by Esther Leslie
٤/ Marx and Alienation – Essays on Hegelian Themes – Sayers Sean -2011
٥/ - ALIENATION, FREEDOM & COMMUNISM – RAJEEV KUMAR SEHGAL (2016))- الاغتراب والحرية والشيوعية – راجيف كومار سيغال

بەکورتی9: نیە... سروشتی نییە چییە؟.. ئازاد حەمە

چ جوانییەک لە گوتنی نییەدا هەیە؟ هیچ جوانییەک نییە. ئەی بۆ هەیە؟ بەجۆرێک لە جۆرەکانیش هەموو گیردەی دەستی نییەن/نییەکانیین. گەر دەزی مرۆیی مرۆڤ بەم ئاقارەی ئێستا بەوات نییەیەکی زۆر و دووبارە بەبۆوە. تا لێوشحاڵینەبیین نییە چی لە هەناوی خۆیدا هەڵگرتووە ناتوانیین نییە بکەین بە هەیە. نییە و هەیە ناکۆکن، بەپێیئەوەی نییە واتە نەبوونی شتێک، نییە لە نییەوە دەست، نێک لە شتەوە، ئەگەر لە شتەوە هاتبێت ئەوا ناڵێن نییە. چاوپێشینیش لە بوونی نییە، بۆرەو بۆشاییمان دەبات. کاتێک نییە دەبێتە بۆشایی، ئەی بۆشایی بۆچی پێئەکرێتەوە؟زۆرجاریش کێشەکە لە نییەکەدا نییە، بەڵکو لە هەیەکەدایە، بەنموونە سیاسەت هەیە بۆیە زۆر شت نییە. سیاسەت نەبایە نییە هەر دەبوو، بەس ئەو نییانەی سیاسەت دروستیدەکات ئەوکات نەدەبوون.
بەگشتیی بابەتەکەمان لەژێرسایەی ئەم پرسیارەوە بۆرپێیی خۆی دەدزێتەوە: بە نییە بوونی هەیە؟ئەگەر نییە بوونی هەیە، جۆوەری خودی نییە چییە؟ئەی چی بۆی هەیە ببێتە نییە؟نییە هەر نییەبێت چی لەبۆی نییە هەیە؟واتە دوای ئەوەی شتێک نییە(بەنموونە: پار، باران، دادپەروەری)چی لەجێگای ئەو نییەیە(نییانە) دەبێت؟ئەگەر هەیە باشە،ئەی نییە چۆن هاتەکایەوە؟دەستپێکی نییە چییە و سروشتی چۆنە؟کاتێک دەگوترێت نییە،ئەوە چییە،کە نییە؟بە نییە؟چۆن نییە؟بەنموونە ئازادی هەیە،کەچی گەندەیش هەیە.ئایا بوونی گەندەیی ئازادیەکە نەفیناکات،ئازادیی نابێتە نییە؟

یان سەکسیزم هەیە، خۆشویستیش هەیە. ئەم هەیانە چۆن لەگەڵ نیەکدا لەناو هاوکێشەی سەکسیزم و خۆشویستیدا یەکدەگرنەوە؟ بەیانی سەرەتا پرسیارەکە(چی نیە؟ بۆ نیە؟چۆن نیە؟) دەمانبات بۆ ئەو شتە چیە،کە نیە؟کەوامانوت دیارە ئەو شتە پێشتر هەبووە و ئێستا نیە،ئەی باشە خۆ هەندێک شت هەر لەبنەڕا نیە،بەنموونە نەمردن. بائەوەش بزانین،کە خودی نیە هەماندەداتە ناو بابەتی دانپێدانانەوە. دەبێت دانیپێدانێین، ئەو شتەی مەبەستە نیە. بەس چۆن نیە؟ پێشتر گوتمان دژەجەمسەری نیە هەیە،گەڵەکجارئەم هەیەش بە بوونی نیەیەک کەم.
پرسیاری گەرینی نیە بە هەیە داواماناڵەدەکات لەوە حاڵیببین،کە نیە چیە؟نیە واتە non-existenceنەبوون، ئامادەنەبوون. هەرکات نەبوون هەبوو بوونی نیە ئاسایی،واتە شت هیچە و بوونی نیە. پەمانوایە،دیوار هەچنین لەنەوان هیچ و نەبووندا هیچە.دەبێت ئەم دیوارە بروخێنرێت تا نیە دەرکەوێت.بەیە دەپرسین:چۆن چارەسەری نیە بکرێت؟بەگومان بە هەیە،کە بەرامبەرکەیەتی. جاری واشە ئەوەی هەیە ئەوە نیە،کە دەبوو هەبێت.بەنموونە ماف هەیە،بەس ئەو مافە نیە،کە خواستی لەسەرە.راستە نیە لە زەر حاڵەتەدا بە هەیە چارەسەردەکرێت،لە هەندێک نیە دەگمەنە و بە هەندێک هەیە چارەسەرناکرێت. کاتێک تە دەمریت ئیدی بوونی تە نیە، لە تەی تر هەیە.
رووتەر بدوەن:لەگەڵ نیە یەکسەر پرسیارە دەخوازێکە دروستدەبێت،کە هەمیشە نیە حەز بە چارەی ناکات،ئەوەش ئەمەیە: بە نیە؟بۆ کەسێک کە مەعنەی نەبێت بۆ نیەکە،دەپرسێت:چی نیە؟ئەو دەمەی دەگوترێت نیە، لەوحاڵەتەدا نیە وەستانە، نەبوونە، بەجوێیە. پاش نیە هەوڵێک دەتەگەڵە،تا چارەسەری نیەکە بکات، ئەوەش لەسەر بناغەی بۆ نیە دەستپێدەکات.
بەزەرەکیش ئەوەش هەر پرسیارە،ئەوەی نیە، هەر هەنووکە نیە یان هەردەم نیە؟ زەر شت ئێستا هەیە دواتر نیە،بەنموونە لەمکاتەدا فڕانە شت هەیە و پاشان و بۆ هەمیشە نیە.ئاو ئێستا نیە دواتر هەیە. ڕەنگە هەندێک جار کێشە نەبێت ئەگەر نیەکە بخایەنێت،وەک کارەبا هەنووکە نیە بەس دواتر هەیە.بەڵام کاتێک نیە قەزەوەن دەبێت،کە نیەبوونی نیە ڕەهادەبێت، وەک نیەی کارەبا یان ئاو. وەکیتر،ڕەهابوونی نیە لە هەندێک دەخیتەردا زەر کێشاویە: بەنموونە کاتێک ماف یان داد نیە.نەبوونی ماف یان داد بابەتی نیە دەخاتە بارێکی ناهەموار و بەدەوە.کەوابێت چیەتی نیە لەسەر ئەوە وەستاوە چی نیە/لەسەرچ بناغەیەک نیە؟
زەرجار نیە بەرهەمی(نەماوە)یە، ئەی کاتێک نیە بەرهەمی خودی

نییە بێت؟ئەوەتا لایبنێتزی فیلسوف بەمجۆرە نییە دەبینێت: ئەو شتەی نییە کەواتە نییە،هەیکیش بە بوونی لێئارادا نییە. بەڵام نییەکانی ئەمە نییە نییە، هەیە و کراوەتە نییە،وەک نییەی ئازادی، نییەی ماف، تادێگاتە نییەی کارەبا.لێرەدا دەبێین: بەپێیئەوەی نییە دەمانباتەوە ناو نادیار پشتبەستمان بەوەیە ئاگامەندانە گفتوگۆی نییە بکەین. بۆکاتێک نەبوون هەبێت بوونی نییە ئاسایی.ئەمەشوادەکات بابێتی نییە بمانباتەوە ناو گفتوگۆی بوون و نەبوونەوە،ئامادەبوون و ئامادەنەبوونەوە. پێشتر گوتمان، گریمان هیچ نییەبێت و ئەوەش سەرچاوەی گەردوون بێت،کەواتە نییە یان هیچ هیچەکی گەردوونە. باشە کە پێیوایە هیچ،نەبوون،دەستپێکی گەردوونە! ئەگەر وایە پشتبەستمان بە فیزیایە ئەمە یەکلابکاتەوە.

وەڵامیئەوە، هیچنەبوون و شتنەبوون واتە هیچ شتێک بوونی نییە، بەنموونە، ئەوەی نامانەوێت بیبینین نهێنی نییە.هەروەها ئەوەی دەترسیین بیبینین نهێنی نییە. لێرەدا نییە بەواتای لەدایکنەبوون دێت. کەشکە بەس ئەمە نییە،ئەوەش، ئەوەی بە تە نهێنییە بە من نهێنی نییە.نهێنیی لێرەدا کەماندەکاتەوە.ئەگەر هیچ ئەو شتەبێت، کە نییە،واتە جۆرەهەر لەوە هیچە. شتی بەجۆرەهەر هیچە.گشت شتێک جۆرەهەری هەیە،بەوە بوونیشی هەیە.جۆرەهەری بوون شت بێت،هیچ بوونی نییە.

دوا تەماشاکردنمان تایبێت بە نییە ئەوەیە،کە لە کەمێگەی مرۆڤایەتی یان ئەمەدا زەرشت نییە،زەرکیش لەو نییانە بە هەتایە نییە، یاخود هەیە بەس ئەو هەیەیە بە بەهایە و جێگرەوەی راستەقینەی نییەکان نییە.راستە کەمێگەی بی نییە بوونی نییە، بەڵام لەسەردەمی وەک ئێستا هەندێک نییە نادەبوو هەبێت(دادپەروەری)، هەندێک هەیش پشتبەستنەدەکرد هەبێت(گەندەڵی).وەکیتریش زەر شت لە گەردوون دەکرا نێبن(بوومەلەرزە،زریان،لافاو)،لە هاوکێشەکانی ناو گەردوون وەڵامی تریان بە هەبوونی ئەو هەیانەی ناو گەردوون هەیە. بەڵام هەیاکانیتری ژیانمان،وەک:هەژاریی، برسیەتی،جەنگ زۆری دەوێت تا ببنە نییە.

ئازاد حەمە

پرۆفیسەر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

زمان سوبەکت نییە.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

(مرۆڤ چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێیە؟)

ئەو نووسینە هەوڵی هەوڵشانەوەی گوتەزای (مرۆڤ چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێیە) دەدات، لە ڕێگای پێکراوی "زمان سوبەکت نییە" لەلایەك و "زانستی تەکنەلۆژی" لەلایەکی دیکەوە. زمان سوبەکت نییە.. ئاگەرچی مرۆڤ، کەس، سوبەکت لەسەر یەك هێل قسەی زەریان لەبارەوە کراوە و قسەی زەریش هەندەگرن. بەڵام زانستی تەکنەلۆژیا وەك خەرایی زانیاری و لۆژیکی ژیری، ئارەزووکانی خودی مرۆڤ جەدەلەت! واتە ئەوەی من لەو نووسینەدا تێخی دەکەمەوە، لەلایەك ئەو فەزا ئاسییەیە، کە مرۆڤ و کەس و سوبەکت لە ئارەزووی جەستەدا دەبینە و بەیەك هەناسە دەیانخونەتەوە. لەلایەکی دیکە شەبوونەوەیە بەرەو بابەتی ژیری و خەرایی وەك زانستی تەکنەلۆژیا و جەهشتنی ئارەزووکانی سوبەکت..

لێرەدا بەرانبەر گوتەزای سوبەکت چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێیە.. ئامای سپی داهێنانی (زمان سوبەکت نییە) بەرز دەکەینەوە، بەڵام نەك بە مانای دژبوونەوە، بەڵکوو بەو مانایەی کە سوبەکت سەرگەورەی زمان نییە.. بەو مانایەی کە زمان بەندەواری قبول ناکات.. بە کورتی دەمەوێ بڵێم زمان، دانووسانی جیاوازیی و نائاگاییە. بە دیوەکەی دیکەش ئاماژە بە خەرایی بیرکردنەوە و زیرەکی دەستکرد دەدەم، چونکە داهێنانی زانستی تەکنەلۆژیا ئارەزووکانی سوبەکت دەخاتە سەرسامییەوە.

لە ماڵی سوبەکتدا قبولکردنی جیاوازی دەبێتە ئامانجی زمان، نەك ڕەتکردنەوە، بەڵام جیاوازییەك، کە لە پەناو گەڕانکاری و سەیرورە و داهێنانی بەردەوامدابێت، نەك لە پەناو پەگیری و چەسپاندن. لەبەرانبەردا نائاگایی بە جیاوازی هیچ نییە، جگە لە بەدیهێنانی ئامانجی ئازادی نەبێت. کەواتە ئازادی وەك دانووسانی نائاگایی و جیاوازی بە داهێنان زەروورییە، وەك چۆن گەڕانکاری و سەیرورە و داهێنانی بەردەوام بوونی سوبەکت بەرهەمدەهێنن. بەڵام لە ماڵی زیرەکی دەستکرددا خەرایی و ژیری سەرگەورەی جیاوازین.

دیالەکتیکی نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە

لە عەقڵانیەتی دیکارتییدا سوبەکت بکەر. بەڵام لەو توێژینەوەیەدا

دەمەوە سوبەکت لە دانووسانی ئازادانەی نائاگایی و زەرورەتی ئەویدیکەی غەریبەدا تەخ بکەمەوە. لەردا لە پرسیسەکردنی سوبەکتدا نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە، خودی خیان دەخەنە دڕەوەی سوبەکت، بە ئەوەی وەك خودێکی نامە دژ بە پێگیری و چەسپان ئازادی خیان پراکتیزە بکەن. بەخنامەبوونی نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە نزیکایەتییەك لەگەڵ بیرکردنەوەی هیگێیدا دادەمزرێنن.. وەك وەناکردنی مانگا سوورەکە لە شەوێکی ڕەشدا.. یان خونچە بە ئەوەی خێی بناسە، پەویستی بەوە هەیە ببەت بە گوە.. واتە هەوەدەدەم لە ڕەگای چەمکی (نەفی نەفی هیگێیەوە) چەمکی (سوبەکتی داماڕاو لە بکەرەتی) شیبکەمەوە، کە پاشان لە ڕەگای دیالەکتیکەوە (نائاگایی و زەرورەتی خڕایی و ئەویدیکە غەریبە) بە ئامانجی ئازادی خیان دەگەن..

بە کورتی دەمەوە بڵێم: سوبەکت ناتوانێ لە ڕەگای داگیرکردنەوە، چەمکی بکەرەتی قڕخ بکات! نەك لەبەر ئەوەی پەکهاتەی سوبەکت نائاگایی و ئەویدیکەیە، بەڵکوو لەبەر ئەوەی سوبەکت بەرجەستەکردنی دەخەکە، کە نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە تێیدا بیر لە ئازادی دەکەنەوە! لەڕەوە لەبەرانبەر پەکهاتەکانی (سوبەکتی داماڕاو لە بکەرەتی) کە نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە دەناسێنەت، قەناعەتهێنان بە تەزی (زمان لە نائاگایی رسکاوە)ی ژاك لاکان هەر قەناعەتهێنان نیە بە (مانگا سوورەکەی هیگە لە شەوێکی ڕەشدا.. یان خونچە بە ئەوەی خێی بناسە پەویستی بەوە هەیە ببەت بە گوە).. بەڵکوو قەناعەتهێنانە بە ئازادییەکانی زمان و ئازادییەکانی ئەویدیکەی غەریبە و خڕاییەکانی سەردەم.. بە ئەوەی (زمان) ئازادییەکانی خێی و خڕایی بناسێنە، دەبە لە نائاگاییەوە بەرەو ئاگایی و سەیرورە و گەشانی بەردەوام و داهێنان و نەوەستان بەتەوە. بە ئەوەی ئەویدیکەی غەریبە ئازادییەکانی بگەشێتەوە، پەویستە لە وێناکردنی فەنتازی و سەرگەورەیی ئیگەیانەی خێی بەتە دڕەوە و خێی نەك وەك پەگیر، بەڵکوو وەك دالەکی (جیاواز) بناسێنەتەوە.

بنەمای خاڵی یەکەمی ئەو لەکدانەوەیە ئەوەیە، کە هەرگیز (زمان وەك نائاگایی) لە دەخی داهێنان ناوەستە و بەردەوام هەنگاوی خڕا بەرەو گەشان و سەیرورە دەنێت.. بنەمای خاڵی دووەم ئەوەیە، کاتەك ئەویدیکەی غەریبە (لای ژاك لاکان) لەگەڵ زمان هاوسەنگ دەبەت.. هەبەتە مەبەست لە ئەویدیکەیەکە، کە سەرگەورەیی فریودەرانەی، یان پەگیری و بنبەستبوونی تێپەڕاندووە و پردەکی خڕایە بە قسەکردن لەگەڵ (ئەویدیکەی جیاواز).. بەو مانایەی کە قسەکردن سەرچاوەکەی ئیگە نیە، تەنانەت خودیش نیە، بەڵکو ئەویدیکەی جیاوازە. بەو

مانایەش چەمکی ئەویدیکەی غەریبە (جیاواز) وەك بنەمای سەرەکی پێکهاتەی سوبەکت هەڵگری گریمانەی نەبوونیە و نزیکایەتی لەگەڵ نائاگایی زمان تێختر دەکاتەوە..
بە پێکردنەوەی بەشایيەکانی ئەو دوو خاڵە لە گریمانەی نەبوونی، پشت بە قسەیەکی (فرەید) و ئەزموونی نەبوونیەوە دەبەستم، لە بارەی پەیوەندی دایك و باوك و منداڵ، کە دەڵێت: منداڵ ئەو کاتە دایک بە بە هەز دەبینێت، کاتێک دەبینێت چووکی نییە! دایك لەو بینینەدا وەك ئەزموونی نەبوونی دەلالەت لە نائاگایی زمان دەکات و لایەکی دیکە هەنگاونانی خەرای منداڵە بەرەو گرەی ئەدیب (واتە مەیلی گەڕانەوەی کچ بە باوك و کوە بە دایك) بەیە هەمیشە منداڵ لەو ئیمکانەی کە لای (دایك/ باوك) بەدەستی ناهێنێت، دەستەمێتەوە! لەبەرانبەر ئەوەدا نائاگایی زمان لە ئاکینجبوونی کاتی سوبەکت لە ماڵەکەی خەیدا (لەو ئیمکانەی کە لە ماڵ بەدەستی ناهێنێت) سەدەکاتەوە.. کەواتە ئەگەرچی نائاگایی زمان و ئەویدیکەی جیاواز پێکهاتەی ماڵی کاتی سوبەکتن. بەڵام ئەمە ناتوانین سوبەکت (لە ماڵی خەیدا) بە ئەویدیکە غەریبە و نائاگایی زمان هەژمار بکەین؟! چونکە ئەو پێکهاتانە وەك رووتمان کردەوە بەردەوام بوونی خەیان لە ئازادیدا پراکتیزە دەکەن و بەندایەتی رێتدەکەنەوە.
بە گشتی زمان سوبەکت نییە، یان ناتوانرێت سوبەکت بێت! چونکە زمان وەك غەریبە، یان وەك نائاگایی، کردەیە.. بەڵام سوبەکت بکەرە.. سوبەکت فەڕاوەتە نەو نائاگایی رووتی زمان و جیاوازییەوە. بەڵام نائاگایی زمان لە کار و بکەر تێدەپەڕێنێ و کردەیە.. نەك لەبەر ئەوەی زیندوویەتی خەی بەردەوام لە بەرهەمهێنانەوەی کەلەن و بەشاییدا دەبینێتەوە، یان لەبەر ئەوەی بەردەوام وەك کردە لە ئەزموونی نەبوونی راست دەبێتەوە.. بەڵکوو لەبەر ئەوەی بە مانا لاکانییەکەی سوبەکت ریاڵە و زمان رەمزە.
دەشە ریاڵ بکەوێتە نەو کار و بکەرەوە، بەو مانایەی کە ژیانی تایبەتی هەیە. بەڵام رەمز دەکەوێتە نەو خەون و خەیاڵی نەزانراوەوە و خاوەنی هیچ گریمانە و پێشنیارەکی دیاریکراو نییە. بەیە سوبەکت دەتوانێت نزیکایەتیکردنی ئەویدیکەی غەریبە (لە ماڵی خەیدا) بێت، یان نزیك زمان بێت، لە ناوەوەی خەیدا. بەڵام لە بنەڕەتدا غەریبە و نائاگایی وەك زمان بە سوبەکت خەون و خەیاڵی نەزانراون. چونکە بەندەواری سوبەکت نییەن. لای فرەیدیش خەون بونیادەکی رەمزی هەیە. غەریبە و نائاگایی وەك خەون و خەیاڵ هەردووکیان زمانێك لەخە دەگرن، کە یاسا و رەسای گەڕان و سەیرورە لە رەگای ئازادییەوە پرەسیسە دەکەن و لەوێشەوە وەك کارفرمای رەمزی دەنەوە..

زمان غەریبەیە و سوبەکت نییە! زمان دایکە لە نائاگایی منداڵدا.. بەیە منداڵ (لە گرەی ئەدیبدا) بەردەوام خەون بەو ئیمکانەوە دەبینە، کە لە واقیعدا دەستی نایگاتێ. کەواتە زمان بوونەك نییە، لە ماڵی خەیدا، چونکە ماڵی بوون قەدەرناهێنرێت. سوبەکت ریاکە و هەمیشە ڕیاکە لەناو شوێنی بەشکی لەدەرناهێنرێت. سوبەکت ریاکە و هەمیشە ڕیاکە لەناو شوێنی خەیدایە. شوێنی ڕیاکە ماڵی سوبەکتە، بەڵام زمان بوونەکی ڕووتی بە ماڵ و کەچەری (لە خەیاڵ و خەونی سوبەکت)دا فەراهەم دەکات.
زمان وەك بوونی بە ماڵ و کەچەری بەردەوام نیگەرانی ئیمکانەکانی لە دەستدانی ئەو خەون و خەیاڵانەیە، بەیە هەمیشە ژیانی مەرگی خەی هەڵگرتووە. زمان و نائاگایی بوون (بە بوون)ی ئەویدیکەی غەریبە لە خەون و خەیاڵی سوبەکتدایە، نەك لە ماڵی سوبەکتدا. لەبەرانبەر ئەوەدا سوبەکت وەك ریاکە ناتوانرێت بەشەك بە لە زمان و ئەویدیکەی جیاواز. ئەوە زمان و ئەویدیکەی جیاوازە هەمیشە وەك ڕەمز دەیانەوە شوێنی ریاکە بگرنەوە و هەرگیز ناتوانن! چونکە چەمکی ئازادی لە چەمکی چەسپان باڵاتر دەبینن. لەو حاڵەتەشدا زمان و ئەویدیکەی جیاواز بە سوبەکت تەنیا خەون و خەیاڵن و هیچی تر.
کاتەك جیاوازی و زمان (غەریبە- نائاگایی) لە جەگیربوونی کاتیانەی بوونی خەیاندا وەك (دراوسێکی کاتی) هەنگاو بەرەو (بوون بە) دەهاوژن و بەردەوام لە بوونی جەگیر دەچنە دەرەوە بە بەخەرهەنانی ناسنامەی مەرگی ئازادانەی خەیان لە خەون و خەیاڵدا، یان کاتەك لەسەر دواخستنی مەرگی ئازادانەی خەیان بەردەوام دەکەونە نەو خەون و خەیاڵەوە.. ئەوە دەسەلمێنن کە سوبەکت بوونی خەی لە پێناو خەرایی خەیدا نییە، بەکوو دەمەك گیانەوەی تەنیایی و دەمەك گیانەوەی پکەوەبوون و ئاشنابوونە بە زمان و جیاوازی.
لەڕەدا سوبەکت جارەك دەبەتە خانەخوێی داهێنانی زمان و جارەك دەبەتە بارمتەی جیاوازی. یاریکەری سەرکی لەنێوان گیانەوەی تەنیایی و گیانەوەی پکەوەبوون (کات و ئازادیی)ە.. بەڵام سوبەکت نازانێت کات چی دەکات و ئازادی بەرەو کوێ دەبات. لەبەرانبەریشدا بەردەوام زمان و جیاوازی لە دەریای(کات و ئازادیی)دا ون دەبن و سەرئاو دەکەونەوە..

زمان و جیاوازی
کاتی بەخەرهەنانی داهێنان
زمان و جیاوازی، کاتی بەخەرهەنانی خەون و خەیاڵی سوبەکتن. کاتەك زمان و جیاوازی لە داهێنانی بەردەوام و جیاوازی خەون و خەیاڵ دەکەون، ئیتر داهێنان دەبەتە تەنیایی زمان و سەرئاو دەکەوێت.

جیاوازیش خۆن و خەیاڵی داهێنان لە گیانەوەی پێکەوەبوون ون دەکات.. کەواتە زمان و جیاوازی لە خۆن و خەیاڵی سوبەکتدا بە جیهانمان دەناسێنیت و لە هەمان کاتدا جیهانمان لە خۆن و خەیاڵدا بە نمایش دەکاتەوە.. لەوەوە سەرئاوکەوتنی سوبەکت لە داهێنان و ونبوونی سوبەکت لە خۆن و خەیاڵدا دەناسینەوە.
سوبەکت کەوتتە نێو نائاگایی رووتی زمان و جیاوازییەوە، هەر نائاگایی زمان و جیاوازیش خەیاڵی داهێنان لە سوبەکتدا دەوەژێنێ.. کەواتە بنەمای سەرەکی خەیاڵی ئەدەبی نائاگایی زمان و جیاوازییە و هەمیشە جیاوازی و نائاگایی زمان پرسەی داهێنان لە پەیوەندییەکی زیندووەدا بونیاد دەنێتەوە. بە دیوەکەی دیکە سوبەکت (وەک سیستەمی فەنتازی فرویدەر، یان وەک سوبەکتی بچووک) دەتوانێت خەی لە سەرئاوکەوتن و ونبوون لابدات.. دەمەوێ بڕۆم ئەوەی لەو شیکردنەوەیەدا بەشدارە بە مانا لاکانییەکەی ئەو بەشەیە لە سوبەکت کە سوبەکتی بچووک نییە، بەڵکوو سوبەکتی گەورەیە!
پرسیارە بنەڕەتییەکەی ئەو لەکۆینەوەیە ئەوەیە: ئایا (جیاوازی) و (زمان) ماڵی بوون بونیاد دەنێن، یان داهێنان؟! ئەگەرچی (زمان و جیاوازی و داهێنان) یەک ئەویدیکە پێ دەکاتەوە.. بەڵام هەمیشە زمان و جیاوازی لە گیانی بەردەوام و سەیروڕدان و داهێنان جێگیربوون و چەسپانی کاتی دەنەخشێنێت.. گیانی بەردەوام و سەیروڕ ماڵییان نییە و کۆچڕیین. بەڵام جێگیربوون و چەسپانی کاتی لە دەخی بە ماڵییدا بەدی نایەن.. بەو مانایەش زمان و جیاوازی گیانەوەی تەنیایی و گیانەوەی پێکەوەبوون بەیەکەوە دەگونجێنن. بەڵام داهێنان گیانەوەی پێکەوەبوون دەچەسپێنێ. کەواتە سوبەکت لەلایەک وەک خانەخوێی داهێنان و لەلایەکی دیکە وەک خانەخوێ و بارمتەی زمان و جیاوازی خەی یەکلانەکردەتەوە. دواجار زمان و جیاوازی لەلایەک کاتی بەخەرهەنانی پێکەوەبوون و مەرگی جێگیربوونێ، لەلایەکی دیکە کاتی بەخەرهەنانی سەیروڕ و تەنیاییە، یان رووتر لە یەک کاتدا بەخەرهەنانی داهێنان و بەخەرهەنانی سەیروڕیە..
سوبەکتی داهێنەر بە زمان بیردەکاتەوە، داهێنانی جیاواز بەرهەم دەهێنێ و پارێزگاری و پاسەوانی لە ماڵی پێکەوەبوون دەکات. بەڵام زمان و جیاوازی لە حاڵەتی گیانی بەردەوام و سەیروڕ و نائاگایی و غەریبی و کۆچدان. لەلایەک داهێنانی جیاواز جێگیربوونی کاتی و دەنیایی دەبەخشێت. لەلایەکی دیکە زمان و جیاوازی بەرەو گومان و نەزانراو هەنگاو دەنێن.. بەو مانایەش ماڵی بوون لەنێوان زمان و جیاوازی، داهێنان و سەیروڕ، کێچ و جێگیربوون.. دەکەوێتە لەرزەوە.. بەڵام لەبیرمان نەچێت هەمیشە (ماڵ) جێگیربوون

دەنخشێنێت، ئاگارچی کاتیش بێت. هەمیشە (کەچکردن)ی بەردەوام لە هەنگاونان بەرەو نەزانراو زیندووە.
بۆگومان تەنیایی داهێنان لە جیاوازی پێکەوەبوونداا ئامادەیی هەیە. بەڵام کەچکردن وەك گومانکردن لە نیشتەجێبوونێکی کاتییدایە، بە ئابردوو و بە داهاتوو! لەو ئاکنجیبوونە کاتی و کۆچدا وێنەی ماڵێك نمایان دەکرێت، کە بەردەوام سنووری کانی کات و شوێنی لە گۆڕاندایە. بەو مانایش زمان وەك داهێنان لە هەموو کات و شوێنکدا بوونی تەنیایی خۆی لە پێکەوەیی جیاوازی بووندا دەنوێنێ. بەڵام هەر کاتێك پەیوەندیی نێوان (یان) و (ڕەمز) نەما، هەر کاتێك (جیاوازی) لەگەڵ (زمان) پەیوەندییان تێکچوو، ئەو بۆشایی داهێنان درووست دەبێت، ئەو بۆشاییە هەر تەنها هەستکردن بە ئەزموونی نەبوونی و تەنیایی و نامۆبوون و غەریبی نییە، ئەو بۆشاییە هەر تەنها بەرهەمهێنانەوەی نەبوونی نییە، بەڵکووهەستکردنە بە مەرگ، مەرگیش تەنیا بە بوون بە جیاوازی و زمان پێ دەبەخشێت.

زمان و جیاوازی
ئازادی و گۆران

زمان و جیاوازی لە ئەویدیکە و نائاگایییەوە سوبەکت دادەهێنێتەوە، بەڵام ئازادی و گۆران لە تەنیایی و نامۆییەوە بەرهەمی دەهێنێتەوە. پەیوەندی زمان و جیاوازی لە داهێناندایە. پەیوەندی تەنیایی و نامۆیی لە سەیرورەدا زیندووە. کەواتە بەردەوام داهێنان دەبێتە پردی پێوەندەوەی گۆران و سەیرورە. هەمیشە ئارەزووی داهێنان پردێکە بە ئەوەی هیچ توانایەکی نەگەتیڤیتی لەخۆدا هەڵگرتبێت، بە دیوەکەی دیکە بە ئەوەی بتوانێت خۆی لە بۆشاییەکان بدزێتەوە؟!
دەموو بەڵم لەنێوان ئارەزووی داهێنان و سەیرورەدا بۆشاییەك (پردێك) هەیە، بۆشاییەك، پردێك کە هەم زمانە و هەم گۆران.. بە مانایەکی دیکە پانتایی بەرفراوانی داهێنانکانی ئەو (پرد/ بۆشاییە) لەپشتی پانتایی بەرتەسکی سەیرورەوەیە. خودی ئەو هەلکاریە جەرکیشە لە ئیستیفزاز و ئارامیی هەڵگرتن لە سوبەکت لەو پانتاییە بەرفراوانی داهێنان و بەرتەسکی سەیرورەدا. ئەو هەلکاریە سوبەکت دەخاتە نیگەرانییەوە، ئەو هەلکاریە سوبەکت بە گۆرانێك هاندەدات، کە هەر تەنها پاراستنی سیستمی زمانی لەخۆ نەگرتووە، یان هەر تەنها ڕووتکردنەوەی خەیاڵی زمان نییە، بەڵکوو ویستی شیکردنەوەی پرد و بۆشایە. بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوشدا بۆشایی و پردی داهێنان و سەیرورە هیچ وزەیەکی بە خراپبوون و زیانگەیاندن بە سوبەکت نییە، ڕاستە هەمیشە ویستی شیکردنەوەی

سوبەکت و بەشایەکانی سوبەکت دەوەژنن. لەبەرانبەریشدا سوبەکت توانای شیکردنەوەی پرد و بەشایەکانی سیستمی زمان وەک نەچرەک بە ژیری و زیرەکی دەستکرد دەردەخات و هەر هەندەشی لەدەست دەت، هووت و قووتی زمان و خەیاڵی بەبەرگری سەیرورە نیشانی ژیری و زیرەکی دەستکرد بدات! بەڵام وەک دەردەکەوێت ژیری و زیرەکی دەستکرد بەردەوام پێشوازی لە بەرهەمهێنانەوەی خەیاڵی بەشایەکان و هووتیی و سەیرورە سامناکەکەی خەیاڵ دەکات! بەو مانایەی کە زمان و جیاوازی لە داهێنانی ئەدەبییدا لە هەموو پرد و بەشایەکان، لە هەموو رووتییەکان سەرنجڕاکێشتر خەیان دەنوێنن، بەڵام ئازادی و گەڕان و سەیرورە لە زیرەکی و ژیری مەحاڵتر پیادە دەکرێن.
بنەمای سەرەکی داهێنانی خەیاڵی ئەدەبی نائاگایی زمان و جیاوازییە، بە دیوەکەی دیکەش ئەوە خەیاڵی زمانی ئەدەبییە و داهێنانە رووتی و گەڕان و سەیرورەی بەردەوام لە جەنگی بەشایی و پردی خەیاڵدا کە دەکاتەوە. ئەوە خەرایی و جەنگی بەشاییە پتر لە مەحاڵ بەاو دەبەتەوە! پردی خەیاڵ و جەنگی بەشایی خانەخوێی داهێنان و بارمتەی جیاوازیین، یان گەڕانەوەی تەنیایی و گەڕانەوەی پەکەوبوونن.. هەمیشە لە کەی گەڕانکاری و پرسەکانی داهێناندا ئاشتەوایی دەخنەوە، پێچەوانەوەی ڕاگەیاندنی جەنگ دژ بە پەگیری و چەسپان و ڕەتکردنەوەی ئەویدیکەی جیاواز، کە بە ناوی پاراستنی داهێنانی دادپەروەرانە، هەندجار لە بوارەکانی زیرەکی دەستکرددا دەیانبینین..
بەڵام خانەخوێی و بارمتەیی، تەنیایی و پەکەوەیی.. بەر لەوەی بە پردی خەیاڵ و جەنگی بەشاییەوە بڕۆ گەڕان و سەیرورە هەنگاو بنێن.. بەرلەوەی ڕوخساری داهێنان و گەڕان لە پرد و بەشاییدا بچەسپێن.. بەرلەوەی جیاوازی و خەیاڵی زمان وەڵامی پرسیارەکانی پردی چەسپاوی داهێنان بداتەوە و بەشایی بکەوێتە بەشاییەوە.. بەشایی بکەوێتە لەسەرنەوەی گەیاندن و دواتر بەشایی بکەوێتە لەسەرنەوەی بەشاییەوە.. پردی خەیاڵ بەخستنە نەو جەنگکی دیکەی بەشاییەوە بڕۆ گەڕانکاری و داهێنانکی دیکەی جیاواز دەبەتەوە! کەواتە تەنها لە گەڕاندا داهێنانی جیاوازی مومکینە، تەنها لە سەیرورەدا ڕووتبوونەوەی زمان مومکینە.. بەڵام هەر چەند بەت سەیرورە ڕوخساری چەسپاوی داهێنان ناخاتە جەنگی بەشاییەوە.. بەرلەوەی سەیرورە جەنگی بەشایی ببینێت، لە پردی خەیاڵدا ڕووتبوونەوەی زمان (دهێنان) لە ئامێز دەگرێت و لەگەڵ یەکتریدا دانووسان دەکەن و ڕوخساری یەکتری بەرهەم دەهێننەوە.

پردی خەیاڵ و جەنگی بەشایی

لە رووتبوونەوەی زماندا

لە بەگژکانی پێشوودا ڕوونمان کردەوە، کە بەچی سوبەکت لە جۆهەردا زمان نییە، ئەگەرچی باس لە جۆرێك لە مرۆڤ بکرێت، کە پتر مەبەست لێی ئەو کەسەیە، کە نیشانەی ناسراوی ژیری و زیرەکی هەڵگرتووە! یان واپەدەچێت بە سوبەکتی داهێنەر پرسیارەکان جۆرێکی تر بن، ئایا ئارەزووەکانی جەستە دژ بە زیرەکی و ژیری دەستکرد، پردی خەیاڵ و جەنگی بەشایەکان و نائاگایی ڕووتی زمان بە نیشتمانی خەیان دەزانن؟!

لە سەرەتادا با بەراوردێکی دوو مەدڵی جیاوازی (ئارەزووی جەستە لە خەیاڵی ئەدەبیدا) و (خەرایی زانیاری لە زانستی تەکنەلۆژیدا) بکەین: یەکەمیان، وەك داهێنانی ئەدەبی و شانازییەك بە خەیاڵی نائاگایی ڕووتی زمان، بە هەکاری ئەوەی کە لە بواری ئەدەبیدا مەڵەی سوبەکتی داهێنەر لە دەریای نائاگایی ڕووتی زمان تا قووڵتر بێت، نرخی ونبوونی سوبەکت لە داهێنانی ئەدەبیدا بەرزتر دەبێت. دووەمیان، تا زانیاری بە خەراییەکی کەمەکەراوتر لە زانستی تەکنەلۆژیا دەرکەوێت، زیرەکی دەستکرد، سوبەکتی دەستکرد باڵاتر دەبێت. بە مانایەکی دیکە ئەو هێزەی زیرەکی دەستکرد بانگی بە دەدا، هەمان وزە متبووەکانی ئارەزووی جەستە نییە، ئەگەرچی داهێنان، بەڵام داهێنانی زیرەکی دەستکرد نەپشراوە، داهێنانی زیرەکی دەستکرد لەسەر خەرایی و لەژیك رادەبتەوە.

بە گشتی داهێنان نە سیستەمکی چەسپاوی هەیە و نە هەڵبژاردنکی پێشنیازکراو. لە مێژووی سوبەکتدا داهێنان لە هەوەکی خودی وسبەلەکراو و داپشراوەوە بەرەو ئەبەکتی دیار و دانپێشراوە دەچێت.. وەك چۆن خەیاڵی جوانی ناتوانێ لە مرۆڤدەستی و جیاوازی دەرنەکەوێت. ئارەزووی جەستەش (لەگەڵ هەموو جیاوازییەکان) ناتوانێ لە زانستی تەکنەلۆژیا دەرنەکەوێت.. خەیاڵ بەرهەمهێنەری خەیاڵ و زانیارییە.. داهێنان داپشین و دانپێشینە و دەبێتە خەسڵەتی کەبوونەوە و بەاوبوونەوە. لە داهێنانی ئارەزووی خودی جەستەدا کەبوونەوە لە ڕووتبوونەوەدایە. لە داهێنانی زیرەکی دەستکرد و ڕەبەتەکاندا بەاوبوونەوە لە ڕووتنەبوونەوەدایە. یەکەمیان وەك فرەید دەیگوت بنەمای ژیارییە، دووەمیان بانگی بندگرایە.

کەواتە ئەوە سوبەکت و ئەبەکتە، ڕووتبوونەوە و ڕووتنەبوونەوە، ئارەزووی جەستە و زانستی تەکنەلۆژیا.. ئاراستەی جوڵەی جیاوازەکانی ژیان دەنرخێنن. بەڵام ئەو دوو دیدە جیاوازەی لە خەیاڵ و خەراییدا دەبینرێت، چییە؟ بەگومان ئەوەی وا لە سوبەکتی داهێنەر دەکات، لە ڕەگای خەیاڵی ئەدەبییەوە خۆی لە ژانوژوارەکانی واقیع بدزێتەوە، چۆن ئەدەبییە، یان جەنگی بە سوبەکتبوونە لە

بەشاییەکانی خەیاڵی زماندا، بەو مانایەی کە سوبەکت فەرمانڕەوای تەنو خەیاڵی ڕووتی زمانەوە. بەڵام دەخی زیرەکی دەستکرد جیاوازە، پێگەی خراپی دەستکرد و نەپشینی زانیارییەکان بەو واتایە خەی دەنووسنن، کە هەمیشە هاوکار و هاوپەیمانی خەیاڵی داهێنان (بەگشتی)یە، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ یارمەتیی گەورە و درێژخایەن بە داهێنان دەبەخشێت.. کەواتە وەک ئاماژەمان بە کرد، زیرەکی دەستکرد لەو هێزە ناچێ، بە سەکردنەوە پردی خەیاڵ و ململانێی بەشاییەکان بە گیان و داهێنان و سەیرورەوە ڕابماڵێت! دەمەوێ بەڵم زیرەکی دەستکرد هێزێکی تەکدەر نییە، بەڵکوو بەشێکی گەورەی سوودگەرایی و ئاوەڵگەی و چەڕی لە خەدا هەڵگرتووە. بەڵام هەمیشە سوبەکت لەبەرانبەر ڕەبەتەدا نیگەرانە و لە مەرگی خەی هەڕەشەت!

بەشاییەکانی سوبەکت

زیرەکی دەستکرد

هەرگیز بەشاییەکانی سوبەکت لەبەرانبەر زانستی تەکنەلۆژیادا بەو مانایە نییە، کە خەیاڵی زمان و سەیرورەی داهێنان لە پاشکشەدان، بەڵکوو بەو مانایەیە کە چیتر سوبەکت لە زانینی چەند زانیاری و زمانێکەوە کەسایەتی خەی ناپەوە! چیدی سوبەکت وەک هێزێکی سەرووی مەعریفەی زانراو بە تەنیا کردەی ڕەمزی نانوسنن و چەڕ و خەشی نابینن، بەڵکوو بەردەوام لە دەخی سەیرورەی جیاواز و خەیاڵی داهێنان و خراپی و لەژیک و سەرسامی بەرهەمهێنراوداین..

سوبەکت وەک داهێنان بەرهەمهێنەری زانیاری و چەڕە. زانستی تەکنەلۆژیا کەگای زانیاری لەژیکی و چەڕە. لە سوبەکتدا داهێنان بەردەوام پەیوەندی لەگەڵ بیرکردنەوە و چەڕ بەرهەم دەهێنەتەوە.. لە زیرەکی دەستکرددا زانیاری لەژیکی کەگاکراو سوودگەرایی و چەڕ بەرهەم دەهێنەتەوە. چەڕی داهێنانی خودی سوبەکت هەست و خەشی دەوەژێنن.. چەڕی زانستی تەکنەلۆژیا لە خراپی و سەرسوهێناندایە. یەکەمیان ڕووی ئاواکاری لە وەرانکاری پترە. دووەمیان ڕووی ئاواکاری و وەرانکاری لەیەکەوە نزیکە. یەکەمیان خەسڵەتی کەبوونەوە و جەگیربوونی چەڕ پێەو دەکات. دووەمیان خەسڵەتی بەاوبوونەوە و دابەشبوونی چەڕ دەنوسنن، بەمجەرە ئەگەر یەکەمیان پیاوسالارانە بکەوێتەوە، ئەوە دووەمیان ژنسالارانەیە..

کەواتە چەڕی کەبەوەی خەیاڵی داهێنان و چەڕی بەاوبەوەی خراپی زانیاری، بە پلەی یەکەم لە مەڕاڵی ئەدەبی و مەدەلی زانستیدایە. یان بە مانای شیکاری دەروونی لە (ڤالووس/ خەسان)دایە. لەڕەدا پرسیار ئەوەیە، چەندێتیی چەڕ و چۆنێتی بیرکردنەوە دەکەوێتە کوێی

پیاوسالاریی و ژنسالاریی‌وە ؟
وەك گوتمان سوبەکت لە دەخی (پیاوسالاریی)دا وەك خانەخوێی ژن و خانەخوێ و بارمتەی جوانی و جیاوازی خێی یەکلانەکردەتەوە، ئەو یەکلانەکردنەوەیە وەك گەڕانکاری بەردەوام لە دەخی (ژنسالاریی)دا بەرەو خرایی دابەشبوونی چەڕ و بەاوبوونەوەی بیرکردنەوە دەچێت. واتە بەردەوام پیاوسالاریی و سەیرورە بەرەو ژنسالاریی و خرایی و لەژیکی زیرەکی هەنگاو دەنێت. کەواتە کێی ئەو یەکلانەکردنەوەیێی لە پیاوسالاریییدا کەبەتەوە، هەر تەنها گومان لە سوبەکت ناچێنێت، بەکوو وەك تیغەکی دووسەرە گومان و تووندوتیژی لەدەبەتەوە.. بەام لەگەڵ هەموو ئەوەشدا ژنسالارییش لە توانای بەرهەمهێنانی گومان و تووندوتیژی بەدەر نییە.
بە کورتی ئەوە خێیاڵ و جیاوازییە لە رووە ئاسییەکێیدا بنەمای چەڕ و ئاستی داهێنان لە سوبەکتدا دیاری دەکات. وەك چۆن لە رووە ستوونییەکێیدا گەڕان و سەیرورەی بەردەوامی تێدا دەوەڕێنێ. لە هەردوو رووی ستوونی و ئاسییدا سوبەکت و ڕەبەت سەر بە خرایی و لەژیك و چەڕن. ئاستی خیرایی ڕەبەت بەرفرەوانترە لە ئاستی خرایی سوبەکت، بەام لە دەخی ململانێ و هەرشبردن و پارەزگاریکردندا هەمیشە سوبەکت پشت بە نائاگایی رووتی زمان و جیاوازی دەبەستێت. کەچی ڕەبەت بە خرایی زانیاری بیرکردنەوەیی لەژیکی ناسراوە. کەواتە هەمیشە لەبەرانبەر چەڕی خراو بەاوی ڕەبەتکاندا، چەڕی خێیاڵی داهێنانی ئەدەبی و هونەری کەمان دەکاتەوە.
گەڕان و سەیرورەی خێیاڵی داهێنان و زانستی تەکنەلەژیا لە دوو ئاستدا ئامادەن- نائامادەن. خێیاڵی داهێنان وەك چەڕی داهێنان (پارەزگاری) دەکات. زیرەکی دەستکرد وەك خرایی زانیاری و لەژیکی بیرکردنەوە (هەرش) دەکات. ئەوەی (خێیاڵی داهێنان) لە (زانستی تەکنەلەژیا) جیادەکاتەوە کاتیی خرایی و مەاڵی جیاوازییە! ئەوەی (خێیاڵی داهێنان) لە (زانستی تەکنەلەژیا) جیادەکاتەوە چەمکی جەگیربوون و دابەشبوونە.. بەام خێیاڵی داهێنان و درەژکراوەکەی (زیرەکی دەستکرد) نە کاتی بە دەست کەسەوە هەشتەتەوە و نە مەاڵ، نە جەگیربوون و نە دابەشبوون.. زیندەگی لە زەمانی خێیاڵی داهێنانی خرا و درەژکراوەکەی لە جەنگدایە و جەنگیش چەڕ و خەشی ناس ناکات. جەنگ نە (کات) دەناسە و نە (ئەخلاق)ی هەیە. بە دیوەکەی دیکەش لە کەی هەرشە ئامادە و نائامادەکاندا گەڕپانی جەنگ سوبەکتە، ڕەبەت نییە! بە گشتیی سوبەکت هەم هەرشەکارە و هەم بەرگریکار.. سوبەکت قوربانییە، کە ناچارە بەرگریی لە ئامادەیی و لە هەمان کاتدا هەرشی نائامادەیی بکات.

هەڕەشانەوەی سوبەکت

لەنێوان هەڕشبردن و پارێزگاریکردندا

لە جەنگی زانیاری و چەڕدا، نە سوبەکت دیارە نە لەژیك.. وەك چۆن لە جەنگی داهێنان و چەڕدا، نە ڕووتی زمان خۆی دەنوێنێ و نە ئاستی بەرجەستەی جیاوازی.. یەکەمیان لەبەر خڕایی، کاتی ئاوەدانەوەی نییە.. دووەمیان لەبەر چەڕی خوێنڕی هەموو شتزان بیر ناکاتەوە.. هەڕشی زانستی تەکنەلەژی لەسەر گریمانەی تووندوتیژی و گومان وەستاوە. هەڕش و بەرگری خەیاڵی خوێنەر لەسەر کردەی گومان و تووندوتیژی چەڕ دەردەکەوێت. کەواتە دەکرێ خواستی داهێنان و ئارەزووی خڕایی لە یەککاتدا لە بەرگریکردن و هەڕشکردن، لە کەبوونەوە و بەاوبوونەوەدا ببینین. بەو مانایەش ئەوەی بەدەوەمان دەبات ئارەزووی خود نییە، خڕایی تەکنەلەژیا نییە، گومان و تووندوتیژییە!

بە مانایەکی دیکە ئەبەکتی ئارەزووی داهێنان لە ڕێگای سەیروڕەی بەردەوامەوە بە زانستی تەکنەلەژیای خڕایی زیرەکی و لەژیك دەگەێت. بەیە ئەمەش کەی ئەو گەانکارییانە بازاڕیان لە هەموو کاتێك گەرمترە و خەکی سڤیلیان خستەتە گومان و لەرزەوە! بە گشتی ئارەزووی داهێنان و زانستی تەکنەلەژیا نەك هەر کاتی بە ڕامان ئاوەدانەوە نەهشتەتەوە، بەکوو تووندوتیژی و دەاوکێشی لای بەشکی زۆری خەکی سڤیلی کەی گەی زەوی بەاوکردەتەوە.!

داهێنان هەر تەنها وەك ئەبەکتی ئارەزوو ناچەتە نەو خڕاییەوە، زانستی تەکنەلەژی هەر تەنها وەك خڕایی بەاوبوونەوە داهێنان ناکات، بەکوو بە پاساوی گەانکاری و سەیروڕەی بەردەوام لە ژیاندا هەنگاو دەنێن، بەام ئەو هەموو هەوڵ و کۆششی زیرەکی، ئەو هەموو داهێنانە یەك لە دوا یەکانێ.. هیچ قەناعەتێك لای ئەو کەسانە دروست دەکەن، کە ئەخلاقییانە بیر دەکەنەوە؟

بەگومان لە پشت هەرهەکارەکەوە هەکارەکی دیکە هەیە، بەیە وەك چۆن وزەی خەیاڵ پاساوی بە داهێنانی بەردەوام هەیە، بەمجەرەش زانستی تەکنەلەژیا پاساوی بە خستنە لەرزەی واقیعی باو هەیە.. بەام دواجار ئەو هەموو خیراییەی زیرەکی دەستکرد و خەیاڵی داهێنان، ئارامی لە ژیان هەگرتووە! چونکە مرۆڤ هیچ دەرفەتێکی بە ڕامان لە جوانی لەبەر دەستدا نەماوەتەوە. ژیان کەوتەتە نەو گومان و تووندوتیژییەوە. بە کورتی خەیاڵی داهێنان چەشنی زانستی تەکنەلەژی هەر تەنها بە داهێنانە یەك لەدوا یەکەکان و خڕایی زانیاریەکانی خەی سەرسامە..

کەواتە ئەوەی بەرگری دەکات، سوبەکت نییە ئارەزووی ئەبەکتە، بەام ئەبەکت تەنیا چەمکەکە لەنەو گوتارەکانی سوبەکتدا، تەنیا لە

چوارچێوەی سوبەکتدا دەتوانێ کاربکاتەوە. ئاراستەووی ئابووری لە سەرووی سوبەکتدایە. چەمکی (سەروەری) جۆرێك لە سەرگەورەیی بە سوبەکتی رسکاوی نەو خەیاڵی زمان و نائاگایی دەگەڕێنێتەوە، بەڵام زانستی تەکنەلۆژیا و پەلهاوێژتنی بە پانتاییەکانی ژیان، ئاراستەووی ئابووری لە کەرتەوە و سەپاندنی تێپەڕاندووە و لە خراپی بەرهەمهێنانەوە و داببشبوونی چۆزدا گەمەی پێدەکات.. دەمێوە بەم لە نائامادەیی چۆزی کەراوەی قالووسیدا تێگەیشتووە چۆز هەژموونداربێ.
زانستی تەکنەلۆژیا هەر تەنها خراپی لە کەرتەوە و داببشکردنی زانیارییەکان پرسیسە ناکات، وەك چۆن خەیاڵی داهێنان هەر تەنها کەرتەوەی پێوەندیی چۆزی خوێندنەوەی جیاواز و چۆزی زمان نییە. بە کوردتی داهێنان گوتایەکردن بە نەناسراوەکی رووت نییە، کە ئاراستەووی جۆستە و ڕابەتەکانن.. کەواتە ئەو گوتانکاریییە خراپ و سەیرورانەی لە گردبوونەوە و جۆگیربوونەوە بڕەو بەرهەمهێنانەوە و داببشبوونمان دەبات، گوتانکاری رووتی تەکنیکی.. میکانیزمی گومان و تووندوتیژیش رووتی تەکنیك و ئابووری خەیاڵ بەستوەی دەبات..
خەیاڵ کێیە، خراپییە یان ئاویدیکەی خوێندنەر، تەکنیکە یان ئابووری، پەکهاتەی زیرەکی دەستکردە یان بەشداریکەری داهێنان؟ بەگومان خەیاڵ نادیارە، خەیاڵ ئاوێیە، کە تەکنیك بەجێی دەهێنێ، تەکنیك بەرجەستەی دەکات، بێیە هەرگیز (کێیەتی)یەکەی خەیاڵ بە تەکنیك پێناسە ناکرێت، یان لەوەدا نییە پێناسە بکرێت.. کێیەتی خەیاڵ لەنێوان خراپی دەستکرد و چۆزی ئاویدیکەدا تەکنیکە، هەرگیز تەکنیکیش بە ئاماژەکان یان مانا دیاریکراوەکان ناگەێنتەوە. کێیەتی خەیاڵ، ئابووری ئاراستەوو و تەکنیکی خیرایی بەرهەمدەهێنتەوە. دەتوانین بڵێین وێنەکانی خەیاڵ دەمامکی نائاگایی زمان و جیاوازییە. بەڵام ئاوەی وێنەی ئاراستەووی جەستە و زانستی تەکنەلۆژی لەکجیا دەکاتەوە، کردەی بەرهەمهێنانەوە و کاری سەرسامکەرانەیە! کابووەوە و بەرهەمهێنەوە..
هەمیشە وزەی کەراوەی خەیاڵ، بوونی خۆی لە بەرهەمهێنانی ئاستە جیاوازەکانی داهێناندا هەڵگرتووە. بەڵام رووتی خراپی بوونی خۆی لە وزە دەرپەڕیووەکاندا هەدەگرێتەوە، کەواتە بەکارهێنانی ماتوزەکانی داهێنان لە ڕێگای زیرەکی دەستکرد لە پێناو بەرهەمهێنەرەیە.. بەشکی گەورەی بەرهەمهێنەوە لەپێناو داببشبوونی بازاڕی زانیارییەکان، لە دەرکەوتنی سوود و چۆگرایی و دووبارە دەرکەوتنە. بەڵام دەرکەوتنی داهێنانی خەیاڵ لە بەردەوامی ئاستە جیاوازەکانی بەرهەمهێنانەوەدایە.
وەك دەزانین زیرەکی دەستکرد هاوکاری داهێنان دەکات. داهێنانیش بە شێوەی جۆراوجۆر وزە متکراوەکانی دەخاتە خزمەتی زیرەکی

دەستکردەوە. بەو مانایەش کردەی داهێنان ماتە وزە پێشراوەکانی پێشکەش زیرەکی دەستکرد وەك رووتبوونەوەی دڕکاوتن دەکات. لەبەرانبەریشدا زیرەکی دەستکرد وزە دڕپەنراوەکانی خەرایی وەك نەپێشین نیشان دەدات. لەڕدا داهێنان هیچی لە دەستنەداوە، بەکو لەژێر نەپێشین پێشینی بەدەستهێناوە! بە مانایەکی دیکە ئەوەی داهێنان بەدەستیهێناوە ئاستە جیاوازەکانی داهێنانی خەیاڵی پێشینە. ئەوەی زیرەکی دەستکرد دەجوولێنێ، نەپێشراوی خەراییە.. وزە دڕپەنراوەکانی زیرەکی دەستکرد خەیاڵی نیین و لە زانینی پێتی دڕدەکەون، بەڵام ئاستە جیاوازەکانی داهێنان جگە لە خەیاڵی داهێنان لە ئەبەکتدا کورت دەکرێنەوە. بەو مانایەش وێنەی زیرەکی دەستکرد بڕ لە دڕکاوتن لە ماحاڵی نەپێشیندایە. تاکە ئیمکانی رووتی داهێنان لە ئاستە جیاوازەکانی بڕهەمهێنانەوەی داهێنانداییە..

ماتەوزە و وزەی دڕپەیوو
ئارەزوو/ تەکنەلۆژیا
چەمکی (پەیوەندی)ی لەگەڵ ئەویدیکەی جیاواز و خەیاڵی داهێنان لە چەمکی ئارەزووی جێستەدا کەدەبەتەوە. چەمکی (ڕوو-بە-ڕوو) بوونەوەی زانیاری و خەرایی لە چەمکی ڕووتی زانستی تەکنەلۆژیادا بەاو دەبەتەوە! بەو مانایەش ئامادەیی (ئارەزوو/ ڕووتی) دڕفەتی بەیەکەوەبوون و بەاوبوونەوە، دڕفەتی دڕپەاندنی وزە متبووەکان و وزە دڕپەیووەکان ئاسانتر نیشان دەدات. واتە لەلایەك خوێندنەوەی ئارەزوومەندانە بە گەیشتن ئاسانتر دەکەوێتەوە، لەلایەکی دیکە مەرج نییە لە هەموو پەیوەندی و ڕووبووەوەیەکدا، لە هەموو (ئارەزوو) و (ڕووتی)یەکدا دڕفەتی کەبوونەوە هاوتای دڕفەتی بەاوبوونەوە بێت! چونکە لە فرە زانیاری و فرە ڕووتیدا پانتایی بەاوبوونەوە و دابەشبوونی چڕ لە پانتایی چڕی کەبەوی ئارەزوومەندانە فرەوانتر.. چونکە بەجەهەنانی چڕی وزە دڕپەیووەکانی (زانیاری-نەپێشین) لەگەڵ پرسەی بەجەهەنانی چڕی وزە متبووە کەبەوەکان جیاوازە..
چڕی زانستی تەکنەلۆژیا کە بەاو و دابەشکراوە، لە گەڵ انکاریی بەکەتایی هەنگاو بڕەو بانگەك لە بەرزایی نەبینراوەوە دەنێت، بە خەرایی زانیاری و خەیاڵ پە چڕکانیانەوە دەبن بە دراوسێی چڕی وزە متبووە کەبەوەکان، یان بوونە ئەخلاقییەکەی ئارەزووی جێستە، لەو لەکنزیکبوونەوەیدا خەرایی زانیاری دەیەوە خەیاڵکانی ئارەزووی جێستەی (دراوسێ) بخاتە ژێر پرسیار و تاقیکردنەوەی زانستییەوە و دواتر ئارەزوو چێشنی ئەبەکت جەبهەێت!.. جەهەشتنی

ئارەزووکانی جەستەی دراوسێ وەك ئەبەکت لە زەریای رووکاندا دەلالەت لە پشکۆتنی خەرای زانیاری و رووتی زانستی و بەاوبوونەوە و دابەشبوونی سوودگەرایی و چێژ دەکات.
بەمجۆرە (پێیوەندی)ی ئارەزووەندانە دەلالەت لە بەرپرسیارێتی ڤالووسی و بەرهەمهێنانەوە دەکات. بەڵام (رووبەرروو) زانیاری و خەرایی ئاشکراکردنی ڕووتییەك، لە هەر ڕووتییەك ڕووتتر.. هەبەتە پێیوەندی ئارەزووەندانە هەوەدەدات چەمکی ڕووبووەوەی زانیاری و خەرایی بخاتە بەردەم تەحەدایەکی ئەخلاقییەوە، بەوەی یان دەبێت میوانداری لە چێژی ئارەزووی جەستە بکات، یان مەیلی تەکنەلەژی وەك مەیلەکی بە مەرالی بسەلمێنێت. بەگومان بنەمای ئەو تەحەدایە لە ململانێی ڕەسەنێتی و ناڕەسەنێتی جوانتر دەردەکەوێت.. بە دڵنیاییەوە ئەگەر چەمکی خیاڵ لەو خوێندنەوەیەدا وەلا بنێین، ئەوە تەحەدای مەڵالی تاکە هەوەکە بەرانبەر نەزمی داگیرکارانەی چێژی تەکنەلەژیا بوەستێتەوە.
ئەگەر ئارەزووی جەستە و ئاوەزانبوون وەك سیمایەکی ژاکاوی پێیوەندی نەرسالارانە تەماشا بکەین، ئەوە هەشتا مەیلی تەکنەلەژیا شتانێکی مەسالارانەی جیاوازی لەپشوەیە، کە بتوانێ دووبارە بیبەخشێتەوە و بەشی بکات! واتە مەیلی تەکنەلەژیا (وەك پێیوەندی و ڕووبەووبوونەوە) هەشتا بەرپرسیارە لە پشوازییکردنی نەرسالارانەی ئەخلاقیی.. بەڵام پرسیار ئەوەیە، ئایا بانگی بەندگەرایی مەسالارانە، بانگی پەدانی ئەدرەسی ڕووتبوونەوەیە، بە ئارەزووی نەرسالارانە.. تاکو لە سەنتەرگەرایی بتە دەرەوە و بە دابەشبوون رازی بێت؟
لەبەر ئەوەی ئەویدیکەی جیاواز چیدی لە ماڵی نەرسالاریدا نییە و لە ژێر ئاسمانێکی بە پچڕتر و بەاودایە. لەبەر ئەوەی چیدی ئارەزووی جەستە ئارەزووی خستنەناوەی کەبەوە بەرانبەر بەاوبوونەوە و دابەشکردن نییە، لەبەر ئەوەی ئەوە تەکنەلەژیایە دەبێتە زانیاری و خەرایی، نەك ئارەزووی جەستە.. ئیتر ئەو ململانێیە دەبێتە تووندوتیژیی بەرانبەر ئەو ئارەزووەی ماوەتەوە.. بەرانبەر ئەو سوبەکتەی بە هەی تەپڵاندنی کاتی تەپڵەنراو دەکەشتەوە و دەکەوێتە نەو ئابردووەوە و لە ئێستا ونە دەبێت. ئەگەرچی ئەو سوبەکتەی ماوەتەوە هەمیشە پێڕەوی دراوسێتیەکی باش دەکات، بەدەم بانگیانەوە دەچێت، با ئەدرەسەکە هەڕەش بێت..
ئازاری ئەدرەسی هەڕە لە کوێیە؟ لەوەیە کاتەك ئەو سوبەکتەی ماوەتەوە، ئەو ئارەزووەی لەبەرانبەر فرە زانیاری و خەراییدا ماوەتەوە، ئەو ڕەسەنە، ونە دەبێت.. ونە دەبێت بەرانبەر گوتاری ناڕەسەنی دەرەوە کە لە قسەکردن بە واتا سادەکەی زیاترە، لەوەشەوە

هەر کە لە خۆی دەوانێت شەرم لەخۆی دەکات و ئازووقەکانی دەکشێنتەوە لە کشانەوەشدا پێش هەموو پرسێك داوای (ببوورە) دەکات.

پرسی (ببوورە)
لە تاقیکردنەوەی زانستیدا
تەکنەلۆژیا لە ماوەی کارکردنیدا زانیارییەکی خەرا و زۆری ئاشکرا کردووە.. لەبەرانبەردا ئازووی سوبەکتی رەسەن پرسی میواندارێی (دراوسێی)ی بەهەرج بەرز دەکاتەوە.. واتە بە جۆرێك لە جۆرەکان ئازووی سوبەکت لەبەرانبەر چەمکی بابوونەوەی تەکنەلۆژیدا دەستی لە چەمکی کەبوونەوە شلکردووە.. بەهام لای زیرەکی دەستکرد ئەو دەست شلکردنە بانەو تاقیکردنەوەی زانستیدا نەیشتووە.. هەر شتە بانەو تاقیکردنەوەی زانستیدا رەتنابێت، زیرەکی دەستکرد نایخوێنتەوە.. کەواتە ئاگەر بمانەوێت بە دڕووستی لە پرسی (ببوورە) تێبگەین، ئەوە دەبێ بە تاقیکردنەوەی تەکنەلۆژیایی بابوونەوەدا تێپەڕین..
پرسەکە ئەوەیە ئازووی سوبەکتی رەسەن لە دەستی کە داوای لێبووردن دەکات؟ ئایا تەکنەلۆژیا داگیری کردین.. پرسی ببوورە ڕزگارمان دەکات؟! هەبەتە (ببوورە) وەك نەریتەکی مرۆڤدۆستانە لە دەرزمانەوە هەبووە و هەشتایش هەر ماوە، بەهام هەرگیز تەکنەلۆژیا (زیرەکی دەستکرد) فریای دووبارەکردنەوەی ئەو پرسانە ناکەوێت، تەکنەلۆژیا داکەکی لە خرایی و زانیاری دەکات وئاوەنادات..
کەواتە ئەو هاودەنگییەی لەنێوان زانیاریی و خرایی دروست بووە، لەنێوان بابوونەوە و دابەشبوون دروست بووە، بەشەك لە هەکارەکانی هەم قەتیسکردنی مرۆڤستیە لە پیاوسالاری (سەرکەشیەکانی ڤالووس)، هەمیش پشکەوتنە خراکانی مسالاری و روویە، هەم گەینی دراوسێ بوو لە بەدمداچوونیی بە مرجەوە بە چەژ و قازانج و قەستنەوەی وەك بارمتە..
بەمجرە زانیاری و خرایی چیدی دڕفەتی ئاوەدانەوەی لە دراوسێیە، تەنها وەك بارمتەی پێ چەژ و سوود نابە، نایخوێنتەوە.. ئیتر تەکنەلۆژیا روخساری دراوسێی لە دڕەوە و بە دڕەوە دەوێت، دراوسێ وەك ئەبەکت بەکار دەهێنێت.. کاتەك تەکنەلۆژیا لە دڕەوە لە سیمای بارمتە، لە سیمای دراوسێ دەوانێت، بە یارمەتیدانی ئەدرەسی هەڵەی خۆی پەدەدات.. نەك لەبەر ئەوەی خانەخوێ کەنترە لە بارمتە، نەك لەبەر ئەوەی تەکنەلۆژیا بەردەوام گەانکاری و سێرورێیە و خانەخوێ لەبری بارمتە جێی جیاوازی گرتەتەوە.. نەك لەبەر ئەوەی تەکنەلۆژیا ئاویدیکێیکی کەچڕیێ و ئاوێ ناداتەوە، ئاگەرچی خرایی و زانیاریێکانی چەوساندنەوەی جیاوازیشی

لەبکەوێتەوە.. یە کورتی تەکنەلەژیا فریا ناکەوێت لەبری زانستی تاقیکردنەوە لەگەڵ پرسی (ببووڕە) ئەخلاقی بێتەوە! جگە لەوەش ئەخلاقیبوونی تاقیکردنەوە لە خرایی کەم ناکاتەوە.. خرایی زانیاریەکان بڕپرسیارێتیان نییە.. زیرەکی دەستکرد لە رووی ئەنتەلەژیەوە نا-ئەخلاقیە. تەکنەلەژیا لەو تووندوتیژیەدا، کە تووندوتیژیی تاتاێتیە و تووندوتیژیەکی لە خرایی دەرچوە.. بڕدەوام گەمەی بارمتەکان و هەگبانەوە و جگەکە دەکات. لەبڕانبڕیشدا سوبکت کە بارمتەی زمانی نائاگایی و جیاوازیی و داهێنانە لە (ببووڕە)دا هاوبەشی تەکنەلەژیا بکات، کە دیسان هەر تەکنەلەژایە.

هەولێر 12/1/2025
عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردنی هەزری ئازاد.. ئاسەس ساڵح

فیلمی (A Twelve-Year Night) بە نموونە

«بیری ئازادیم لە زیندانا فراوانتر ئەبە
قوە بە سەر ئەو دوژمنە هیوای بە بەندیخانەیە» – قانع

فیلمی "A Twelve-Year Night" (دوازدە ساڵ تاریکی)، بەرهەمکی سینەمایی قوە و کاریگەرە کە چیرکی ڕاستەقینەی سێ زیندانیی سیاسی تەپامارە لە ئەرگوای دەگێڕتەوە. تەپامارە، بزوتنەوەی ڕزگاریخوازیی نیشتیمانی ــ گروپکی مارکسیست-لینینیست و گریلای شاریی بوون و لەنێوان ساڵانی ١٩٦٠ تا ١٩٧٠ چاڵاکیان لەناو شارکان ئەنجام دەدا. چەپی ڕادیکاڵ بوون. لە ساڵی ١٩٧٣دا، دوای شکستی تەپامارییەکان و سەرکوتنی حوکمەتی دیکتاتاری دوای کودەتایکی سەربازی، لە ٧ی مانگی ٩ی١٩٧٣ نە ئەندامی ئەم گروپە دەستگیر دەکرێن و دەکرێن بە دیل. ئەم فیلمە چیرکی سێ لەم

دەستگیرکراوانە دەگەڕێتەوە کە بە ماوەی ١٢ ساڵ بە شێوەیەکی نامرۆڤانە لە زیندانی تاکەکەسیدا دەهێڵرێنەوە. یەکێک لەوان، "خەسڕەو مەخیکا"یە، کە دواتر لە تەمەنی ٧٥ ساڵیدا و لە ساڵی ٢٠١٠ دەبێتە سەرۆک کۆماری وڵات. یەکێکی تر ئێلوتێریە فێرناندێز کە دوای ئازادبوونی بووە سیناتۆر و وەزیری بەرگری. هەروەها، ماوریسیە ڕەسنکۆف کە نووسەر بوو دوای ئازادبوونی دەست دەکاتەوە بە کایەی ئەدەبی خۆی و شاعیر و ڕۆمانووس و شانۆنامە دانووسێت و لە مەندەتیڤە دەبێتە بەڕێوبەری ڕێشنبیری ئۆم شار. فیلمەکە پیشانی دەدات کە چۆن دەسەڵاتی سەرکوتکەر، زیندان دەکاتە ئامرازێک بۆ تێکشکاندنی کەسایەتی و هزری ئازادیخوازان، بەڵام سەرکەوتوو نابێت لە شکاندنی ئیرادەیان. کەسانی شکستخواردوو ئەوانن کە زوو خۆیان بەدەستەوە دەدەن! کەسانی سەرکەوتوو ئەوانن کە خۆیان بەدەستەوە نادەن و بە ئیرادە و هێزەوە ڕووبەڕووی دەخە دژوارەکان دەوەستنەوە.

زیندان لە مێژووی خەباتی گەلاندا تەنها شوێنکی فیزیکی نییە، بەڵکو میکانیزمێکە کە بەکاردێت بۆ نیشاندانی هێزی دەسەڵات بۆ کپکردنی دەنگی جیاواز و سەرکوتکردنی ناڕەزایەتی و هزری ئازاد.

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردن:

لە ژێر حوکمی هەر دەسەڵاتێکی دیکتاتۆر، فاشیست، تۆتالیتار و ئۆلیگارشیدا، زیندان دەبێتە شوێنی کپ کردنی هزری ئازاد، ڕەخنە و بیرۆای جیاواز. ئەمە لە ڕاستیدا تەنها سزایەکی تاکەکەسییە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا نیشاندانی هێز و پەیامی سیاسی دەسەڵاتە. لەڕێدا ئەم زیندانە یان سزایە، خەی دژارتەوە لە پشت پەردەی یاساوە. بەڵام لە ڕاستیدا ئامرازێکی بێ-یاسایە بۆ پاراستنی هێز و دەسەڵات.

دەسەڵاتە سەرکوتکەرەکان بەردەوام لە هەوڵی دووبارە پێناسەکردنی زیندانن وەک شوێنکی "یاسایی" بۆ سزادانی ئەوانەی دژی سیستەمەکەیان دەوەستنەوە. بەڵام زیندان لە ڕاستیدا بووەتە گۆڕەپانی ململانێیەکی ئایدیۆلۆژی و فیکری. لە فیلمی "A Twelve-Year Night"دا، دەبینین چۆن دەسەڵاتی سەربازیی ئۆرگوایی سەر چاڵاکوانی سیاسیی چەپ جیادەکەنەوە و بەردەوام دەیانگوازنەوە بۆ بنکە سەربازییەکان، دەیانهێنەوە لە ژێر بارودۆخکی نائینسانیدا، بۆ ئامانجی تێکشکاندنی کەسایەتییان و وەرگرتنی زانیاری و شێتکردنیان.

هەمان میکانیزم لە لایەن ژمارەیەک سەرکوتکارەکانی ناوچەکەی ئێمەش بەکار هێنراوە، وەک بەعس لە عێراق، ژمارەی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی لە ئێران، یان تورکیا بەرامبەر بە کورد. نموونەی ئۆجەلان و شکێنجە و زیندانانەی وەک ئەبوغرەب، دیاربەکر، سیدنایا ...هتد، هەموویان بەشکن لە میکانیزمی بەدەنگەوەنەهاتنی دەنگی ناڕازی و سەرکوتکردنی هزری ئازاد.

زیندان و پشتوانی گۆڕانکاری:

سروشتی گشت دەسەڵاتە خەسڕەنەکان لە یەکتر نزیکە. هەر لە ساتی دەستپێکیانەوە تا کۆتاییان، زیندانەکان پەدەکێن لەو مرۆڤانەی هەزری ئازادیان ڕام ناکرێت. هەرگیز سەناکەنەوە لە ئازار و ئێشکێنجەی جەستەیی و دەروونی بە ئامانجی لەناوبردنی ئەو ڕەحیەت و ئیرادەیەی هەیانە. بەڵام وەک قانیع دەڵێت: "قوربەسەر ئەو دوژمنەی هیوای بە بەندیخانەیە"، چونکە زەرن ئەوانەی زیندانیان لە سیمبولی داگیرکردن و لەناوبردن، گۆڕیوە بە سیمبولی ئازادی و بەرخودان.

لە فیلمی "A Twelve-Year Night"دا، دەبینین چۆن خەسڕەمخیکا و هاوڕێکانی لە ناخی تاریکی و تەنیاییدا، سوور دەبن لەسەر پاراستنی هەزر و بیروباوەڕیان. ئەوان بەرگەی ١٢ ساڵ ئێشکێنجە و ئازاری جەستەیی و دەروونی دەگرن بە ئەوەی ملکەچ بن. ئەم ئەزموونە هاوشێوەی ئەزموونی زۆرێک لە زیندانییە سیاسییەکانی جیهانە.

زۆرێک لەو کەسایەتییانەی بوونەتە هاوبەری گۆڕانکاری، زەمەنێکی درێژیان لە زیندانەدا بەسەر کردووە. وەک لینین، گرامشی، ماندێلا، هەشی مینێ، ئانگ سان سوکی، مارتن لەسەر کینگ، یوسف سەلمان یوسف (فەهد)، عەبدوڵڵا ئۆجەلان، خەسڕەمخیکا و چەندانی تر کە لە ژمارەدن نایەن. هەر یەک لەم کەسایەتییانە چیرۆکی تراژیدی تایبەتی خۆیان هەیە و بوونەتە سەرچاوەی ئیلهام و ئیرادە بە نەوەی دواتریان بە وەستانەوە دژی هەر دەسەڵاتێکی خەسڕەن و دیکتاتۆری.

ڕەشبگیری و سەرکوتی هزری ئازاد

ئەو ڕەشبگیرییەی بەعس و هاوشێوەکانی دەیانکرد دژی هەر کەسێک کە بۆنی گۆڕی ئازادیی لێ بهاتایە، نموونەیەکی بەرچاوی ئەو سیاستە دەنەدانییە کە مێژووی سەردەمی نوێ خۆیوە بینیوێتی. هەزاران کوردی بێتاوانی بەهەی بیروباوەڕ، خوێندنەوەی کتێبێک، یان تەنانەت گوێگرتن لە گۆرانییەک دەستگیرکراون و ڕەوانەی زیندانەکان کراون، تا ئێستاش بەردەوامە.

دەستگیرکردنی بەکەمەڵی گەنجان و چالاکوانانی کورد، لە ئێران و تورکیا تا ئێستاش بەردەوامە. ئەمەش نموونەی ئەو تراژیدیانەن کە گەلی کورد بینیویەتی. هەموو ئەمانە بەشکن لە هەوڵی سیستەمە سەرکوتکەرەکان دیگرنەبەر بۆ لەناوبردنی ئیرادەی کورد و بەدەنگکردنی هزری ئازاد.

ئەم تراژیدیانەش هاوشێوەی ئەزموونی تۆپامارەکانی ئەرگوای لە فیلمی "A Twelve-Year Night"دا، سەرئەنجام نەیانتوانیوە ئیرادەی گەلی کورد بشکێنن و ویستی ئازادیخوازی و مافخوازی لەناوببەن. بەپێچەوانەوە، ئەم کارەساتانە بوونەتە سەرچاوەی بەهێزکردنی بیری نەتەوەیی و خەباتگری گەلی کورد.

زیندانی مەدەرن: داگیرکردنی فیزیکی و هزری

زیندان لە مێژووی هەموو گەلێکی ژێردەستە و چەوساوەدا یادەوەرییەکی تراژیدییە. هەر ئەمەش وا دەکات ئەدەبیاتی زیندان زیاتر پەرەبسەنێت و لە هەگبەی کاری ئەدەبی، فەرهەنگی و کەلتووریەوە چیرۆکانی زیندان بگەڕێنەوە.

جۆرج ئۆروێڵ، لە ڕۆمانی "١٩٨٤"دا، کە بەپاس لە دەسەڵاتێکی تۆتالیتار و دیکتاتۆر دەکات، زیندان/ژووری ژمارە ١٠١ وەک نموونەی تێکشکاندن و گۆشینی هزری لەژیکی مرۆڤ وێنا دەکات. لەو ڕۆمانەدا، ئۆروێڵ خەسڵەتی ترسناکی زیندانی مەدەرن دەخاتە ڕوو کە تەنها داگیرکردنی جەستە ناکاتە ئامانج، بەڵکو دەیەوێت هزر و هەشی مرۆڤیش داگیر بکات. دەسەڵات دەیەوێت چی بووێت ئەوە لای زیندانی بکاتە حەقیقەت و ڕاستیی ڕەها، وەک: ٢+٢=٥.

لە فیلمی "A Twelve-Year Night"یشدا دەبینین چۆن سیستەمی سەرکوتکەر سێ زیندانییەکە لە دنیای دەرەوە دادەبڕێت، هەوەدەدات بیریان بچێتەوە، ناچاریان بکات وا بیربکەنەوە کە دەڕاون و خەبات بێ سوودە. بەڵام سەرئەنجام، ئەوان توانیویانە پارێزگاری لە هزر و بیروباوەڕی خۆیان بکەن.

ئەدەبی زیندان لە ئەدەبیاتی کوردیدا

ئەمە وەک گەلێکی داگیرکراو، لە هەر چوار پارچەکەی کوردستان، چەندان مرۆڤی شەڕشگێڕ و قارەمانمان لە خراوەتە گرتووخانە، بەڵام وەک پێویست ئاوڕی لە نەدراوەتەوە. چیرۆکە تراژیدی و کەمۆنەکانی زیندانییان تا ڕادەیەک فەرامۆش کراوە، ئەوەی بەزیندوویی

هەشتوونیەتەوە، نەمری خودی چیرۆکی داستانییەکەیانە.

تا ئادیۆک زەمینەیەکی لەبار بۆ لێکۆڵینەوە و نووسین لەسەر ئەدەبی زیندان هەیە، بەڵام ئەدەبیاتی کورد لەو ڕووە لاوازە. هەرچەندە بەشێکی گرنگ لە مێژووی بەرخۆدانی گەلی کورد. لە سەر پرسە سیاسییەکان ئاوەژووی گیراوە زیاتر کەسایەتی سیاسی بوونە، زەمینەی زیاندان لە ژێرگوشاری دەروونی هانی داون بۆ نووسین. یەکێک لەوانە "مەلا عەلی" شاعیرە، کە لە "شیعری ژووری سەدارە"دا دەڵێت:

«ئێستا: ئەمرۆ و، لە ترسی مردن پەشۆکاوە
پەشمەرگە بەم هەر ئێکەومە پێش ئاوە
بە مەرگی پێش مەرگی ئاوە ئاسوودەم
ڕووشم، زەردەی پێکەنینی هەر پاوە

گەرچی بەرەو دواماڵی ژین بەڕۆم
یەکەم ماڵی نەمردن دیارە لەوم
بەشم چونکە مردنی ناو جێ نییە
شادم کە تا دوا هەناسەش بە پێوم»

لەردا شاعیر لەوپەڕی بەرگریی شکۆدارانەدایە و زیندان لە ڕێگەی ئەدەبەکەیەوە دەکاتە چەقی بەرخودان و پێدانی ئیرادە و بەردەوامیدان بە ڕێگەی تێکۆشان. ئەو پێیام بە هاوڕێ و هاوبیرەکانی دەنێرێت کە زیندان و مردنێکی ئاوا نەمرییە و ئاسوودەیە کە زیندان ملکەچی نەکردووە.

کۆتایی و دەرئەنجام

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردنی هزری ئازاد، هەمیشە بەشێکی تاڵ و پڕئازار بووە لە مێژووی گەلان. بەڵام وەک فیلمی "A Twelve-Year Night" و ئەزموونی زیندانییە سیاسییەکانی کورد لە هەر چوار پارچەکە پیشانیدەدەن، دەکرێت زیندان ببێتە سیمبولی خۆاگری و بەردەوامی. زیندان دەتوانێ سنووری فیزیکی دابڕێت، بەڵام ناتوانێت سنوور بۆ هزر و بیر دابنێت.

ئەدەبی زیندان و گۆرانەوەی چیرۆکی زیندانییە سیاسییەکان، بەشێکی گرنگە کە پێویستە زیاتر لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت و بەشێوەیەکی فراوانتر بەاوبکرێتەوە تا مێژووی هەموو ئەو قارەمانانە لەبیر نەکرێت کە گیانیان بەخت کردووە یان ژیانیان لە زیندانەدا بەسەر

بردووە بە داهاتوویەکی گەش و ئازادی گەلانیان.

زیندان، لە سەرتایيترین شێوەیەوە تا مۆدێرنترین فۆرمی، هەوڵێکە بۆ داگیرکردنی جەستیی و فکریی مرۆڤ. بەڵام هەرگیز لە داگیرکردنی بیری ئازادیی مرۆڤ سەرکەوتوو نەبووە، چونکە وەک قانیع دەبێت، بیری ئازادی لە زیندانداا فراوانتر دەبێت. لە کۆتاییدا، ئەوە هزری ئازادە کە سەرکەوتوو دەبێت، نەک سنوورە فیزیکییەکانی زیندان.

ئاسۆس ساڵح

چین چۆن وەڵامی فشارە ئابووریيەکانی ئەمریکا دەداتەوە؟.. هەڵە حەسەن

گەڕانی بازرگانی نێودەوڵەتی جارێکی دیکە بووەتە گەڕانی شڵە. دوایین پەرەسەندن سەپاندنی باج لەلایەن ئەمریکاوە بە بیانووی جیاوازیەوە- کە نزیکەی هەموو هاوبەشێکی بازرگانی سەرەکی دەکاتە ئامانج، لەنێویاندا چین.

پەکین بەدەنگ نەبوو

حکومەتی چین لە لەدوانێکی بوڕ و پتەودا ئەو هەنگاوەی ئیدانە کرد و بە پڕشڵکردنی ئاشکرای ڕەسەنایەتی بازرگانی جیهانی و پڕشڵکاریيەکی جددی بە سەر ماف و بەرژەوەندییە ڕەواکانی گەلانی خاوەن سەروەری ناوبرد. بەیاننامەکە لە ناڕازایەتی دژبەین تەدەپڕەت- ڕەخنەیەکی فراوانتر لە ڕەوەی ئەستای سیاسەتی بازرگانی ئەمریکا دەخاتە ڕوو، ڕەخنەیەک کە چین دەڵەت بەهەی ئیستیسنائیەتی ئەمریکی "ئەمریکا یەکەم"ەوە دەجووڵەت نەک بەدواداچوونێکی ڕاستەقینە بە دادپەروەری یان بەرامبەرایەتی،حکومەتی چین ڕایگەیاند: "ئەمریکا باج وەک چەکێک بەکاردەهێنێت، بەشداری لە یاریيەکی سفر کەدا دەکات کە ڕەسای بازرگانی فرەلایەنە تێکدەدات"، جەخت لەوە دەکاتەوە "ئیستیسنائیەتی

ئەمریکی" تەنها خزمەت بە بەرژەوەندییە هاوپەیمانەکان دەکات و هەڕەشە لە سەقامگیری ئابووری جیهانی دەکات،وەک چین لەسەر بنەمای باوەڕکی بەهێز بە فرەلایەنی و گۆشەپەدانی دادپەروەرانە و خۆشگوزەرانی هاوبەش. پەکین وەک دووەم گەورەترین ئابووری جیهان، پابەندبوونی خۆی دووپات دەکاتەوە بە کردنەوەی فراوانتر بەووی جیهاندا، باشترکردنی ژینگەی بازرگانی لەسەر بنەمای یاساکان، و پشخستنی ئازادکردنی بازرگانی ئاستی بەرز،بەڵام پەیامەکە قووڵترە لە زاراوەی ئابووری- ئەمە سەبارەت بە حوکمڕانی جیهانی و ئەوی زلهێزە تازەپەگەیشتوەکانە،چین ناکۆکی بازرگانی وەک هەمای پەکدادانەکی ئایدیۆلۆژی فراوانتر لە چوارچێوەیەکدا دادەنێت: تاکلایەنە لە بەرامبەر فرەلایەنی، وەدەرنانی بەرامبەر بە گشتگیری و زەرملە بەرامبەر هاوکاری. بە جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی کە "گۆشەپەدان مافێکی گشتگیری هەموو وڵاتانە"، بەیاننامەکە هەڕەشەی ووون دەکشێت- چین خۆی وەک پارێزەرێکی یەکسانی جیهانی دەبینێت لە سەردەمێکدا کە تادێت غەریزەی پارێزگاریخوازانە زاڵ دەبێت،وە ئەمە تەنها قسە نییە. تەماری چین لە بازرگانی و ژێرخانی جیهانیدا- بە تایبەتی لە ڕەگەی پلاتفۆرمەکانی وەک دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا- ستراتیژییەکی درێژخایەن نیشان دەدات کە سەنتەری یەکگرتنی ئابووری و هاوکاری باشوور-باشوور. چین وەک پاڵەوانی جیهانگیری لە کاتێکدا دەمێنێتەوە کە هەندێک لە زلهێزەکانی ڕۆژئاوا بەرەو ناوەوە دەڕۆن،هێشتا لە پشت زمانی دیپلۆماسییەوە هێشداریییەکی تیژ هەیە کە دەڵێت چین "کۆشە دروست ناکات بەڵام لە کۆشە ناترسێت." چین بەم دەستەواژەیە ووونی دەکاتەوە فشار و هەڕەشە قبوڵ ناکات. ڕوشونی بەرگری دەگیرێتەبەر، پەداگری دەکات، بە پاراستنی سەروەری و بەرژەوەندییەکانی.

ڕەگایەکی چەقبەستووی جیهانی

ئەوەی ئەم ساتەوەختە بە تایبەتی گرنگ دەکات ئەوەیە کە جیهان چاودێری دەکات- و لایەنەکان هەندەبژێرێت. لە کاتێکدا هەڵاوسان بەردەوامە گەڕانەوە بە شێوە بازرگانییەکانی بنەمای گومرگی دەتوانێت جیهان بەرەو دابەشبوونی قووڵتر ببات،چین داوا لە کەمێگەی نوودوونەتی دەکات کە فرەلایەنی ڕاستەقینە بپارێزێت و سەرهەڵدانەوەی ناسیۆنالیزمی ئابووری ڕەت بکاتەوە. لە ناوەڕۆکی ئەم پرسەدا پرسیارێکی جدی هەیە: ئایا داهاتووی بازرگانی جیهانی بەرەو هەژموون و دابەشبوون- یان هاوکاری و پێکەوژیان دەروات؟،ئەگەر بەیاننامەکەی چین هەر ئاماژەیەک بێت، ئەوا پەکین

ەگای خی هەبژاردووە. ئستا، جیهان دبت بیار بدات ک ئایا دیانوت دژایتی ئم ەبازە بکن یان پکوە کاربکن لگە چین برو نزمکی ئابووری جیهانی هاوبش

هەە حسن

سرچاوە – بیاننامی حکومتی چین سبارت ب بکارهنانی باج لیلایەن ئمریکاوە
https://www.fmprc.gov.cn/zyxw/202504/t20250405_11588935.shtml

---

یشی(۱۲) تمنی هزار سای نورز ل ناخی بگ شونواریکانو.. پرفیسر دکتر مولود یتبراهیم حسن

پشکی :
جژنی نورز بهی ئو مژوو دوورو درژ و هر کن و ئو جوگرافیا فراون و ەهندە جیهانییی کە زر ل پش زایینو بی دروست بوو ، ئمە بووتە هی ئوی کە بزر شیو مژووی دروستبوونی باسبکرە و بنووسرتو !
ئمە ئمەە واز ل هموو ئو مژووانی تر دهنین و وو ل بگە باسکراوکان ناکین هرچندە هریکیان گرنگی خی هی ، خاەکی هر گرنگیان ئویە کە ئم هموو گرانوو مژووە بە خیان نیشانی کنی وبربهاوی و گرنگی جژنی نورزن ، هر ئو کنی و فراوانی جوگرافیایی کە نورز سانە تیدا پیرز دکرە ، ماف ددات بە هموو وات و میللتک کە چن جژنی نورز بە پیرز دگرە ، ئاواش بە خیان مژووک بە نورزی خیان بەاست وربگرن و بهی خی بزانە !
بام .. ل نو ئو هموو مژووە کامیان استترو پ بگە تر !؟ خ ناکرە مژووکان هموویان هر است بن ! کە هندە جار زر لکدوور دکونو . بام ، دیسان هموشیان بە بش نین ل

جەژنێک لە ڕاستی ، ئەو ڕاستییەی کە لەگەڵ مرۆڤ ڕاست و دروستەکە تێکدەکاتەوە ! خاکی گرنگی ئەم وڵاتە یەکێتی ئەوەیە کە هەموان لە یەک ڕۆژدا نەورۆز دەکەن ، ئەوتش ١/١ ی سەری ساڵ کوردیە ، کە دەکەوێتە بەرامبەر ٢١/٣ ی ساڵی زایینی .
پێویستە لێرە خاکی گرنگ باس بکەین ، کە ئەو هەموو مرۆڤە جەراوجێرو ساڵ و زەمەن لێک جیایی کراوە بە مرۆڤی نەورۆز ، هەی ئەوەن کە لە(دوازدە هەزارساڵ) بەرەو هەرە ، ڕووداوە گەورەکان هەموویان دەخرانە ڕۆژی نەورۆزو هەر میللەت و وڵاتێش هەندێک ڕووداوی مرۆڤییان تێکڵ بە ڕۆژی نەورۆز بووە ، ئەم تێکەڵبوونەش بووەتە هەی ئەوەی ئەو مرۆڤەی وڵاتی خەیان بە مرۆڤی سەرهەڵدانی یەکەمی نەورۆز بزانن ! لە گەڵ ئەوەش چەند خاکی گرنگ هەر لەسەرەتاوە لە پەیدا بوونی نەورۆزدا هەبووە ، خاکانیش ئەمانەن :
یەکەم : نەورۆز لە سەرەتاوە جەژنێکی گرنگی ئایینی بووە ، ئەو ڕۆهەندە ئایینیەش نەورۆزی پیرۆزکردووە .
دووەم : جەژنێکی سروشتی کشت و کاڵی بووە ، ئەمەش سەرەتای گەڵانی وەرزی زستانی سارد بووە ، بە بەهاری تەرو جوان و ڕازاوە .
سێیەم : ڕۆژی هاتنەوە سەر دنیای دەمموزی بووە ، کە دەمموزی دواجار پیرۆزیەکی خوداوەندی وەرگرتووە .
چوارەم : ڕۆهەندێکی ئەفسانەیی هەبووە ، ئەفسانەش ئەو سەردەمە پیرۆز بووە و ڕۆ و ڕەسم و سروودی تایبەتی هەبووە جیانە بووە لە ئایین.
پێنجەم : بەردەوام نەورۆز جەژنێکی گەورەی هەمەلایەنەی پاشاو هەموو کەمەڵانی خەڵک و پیاوانی ئایینی بووە،کە هەمووان تێیدا بەشداربوونە .
شەشەم : زۆر بەنە دەخرانە ئەو ڕۆژە ، بە نموونە تاج لەسەرنانی پاشا ، ڕاگەیاندنی دەوڵەت وڕاگەیاندنی سەرکەوتن بەسەر دوژمنان لە شەڕدا .
حەوتەم : ساڵانە دەبووایە لە جەژنی نەورۆز دیاری و خەڵات لە هەموو وڵاتەو وڵاتانی دورو بەروکاربەدەستانی وڵات پێشکەش بە پاشای مەزنی بکەن .
هەشتەم : ئاهەنگی جەژنی نەورۆز دوازدە ڕۆژی دەخایاندو هەموو ڕۆژکان بەرنامەو سروتی شادی خێی هەبووەو لە پاشاوە تا جوتیارو شوانێک هەمووپان تێیدا بەشدار بوون.هەر بۆیە ئەو جەژنە هەر زوو ناوبانگێکی جیهانی وەرگرت و هەموو وڵات و میللەتانی دەورو بەر بەخێشیەوە کردوویانە بە جەژنی خەیان .
پێشتر گوتمان ڕووداوە گەورەکان و سەرکەوتنەکان لە شەو

هاگەیاندنەکانی سەرکەوتنەکان دەخرایە ڕۆژی نەورۆز ، هاگەیاندنی دەوڵەتی ماد لە سەرتاوە ، سەرکەوتن بەسەر ئاشوورییەکان لە ساڵی(٦١٢ پ.ز) دیسان لە نەورۆزی ئەم ساڵە هاگەیەندرا ؛ هەرئەوەش کە (ئەفسانەی کاوەو زوحاک) کە بۆتە ئەمە هەمان سەرکەوتنی مێژوویی مادەکانە بەسەر ئاشوورییەکان ، ئەویش لە گەڵ ڕۆژی جێژنی نەورۆز ، پاشا سەرکەوتنەکەی خۆی هادگەیەنێ ! ئەمەو زۆر هووداوی گەورەی ناوچەیی و جیهانی وەک پیرۆزیەک بە هووداوەکان خراونەتە ڕۆژی نەورۆزو ئاهەنگگانیان تەکەکراون . گرنگیەکەی تری نەورۆز لەوەدایە کە زۆر لە پێش زایینەوەو هەموو میللەت و ئایین و وڵاتە لەک جیاو لەکدوورەکان دواجار نەورۆزیان وەک جێژنی خۆیان قبووڵ کردبوو.

نەورۆز ڕۆژی هاتنەوە سەر دنیای دەموزی :

نەورۆز لە داستانی (دەموزو عەشتار) دا ، لە دەقە نووسراوەکانی سەمەریەکان بەتایبەت لە داستانی دەموزو عەشتار دا ، باسی جێژنی هاتنەوە سەر دنیای دەموزی دەکەن ، پاش ئەوەی شەش مانگ لە (جیهانی ژێرەوە)سەری کە دەکاتە(بن دنیا)ی نەو ئەفسانەی کوردی ئێستا ، بەند دەکرێ ! ئەو هاتنەدەرەوەیە دەکاتە ڕۆژی یەکەمی ساڵی نوێی سەمەریەکان و هەمان ڕۆژی یەکەمی ساڵە ئێستای ساڵنامەی کوردیمانە ، لە داستانەکەو نووسراوە سەمەریەکان ئەو جێژنە بە ناوی (زەگموک – زەگمەک) ناو دەبەن، کە ماناکەی دەکاتە ڕۆژی نوێی و ساڵی نوێ ! تەمەنی داستانی(دەموزو عەشتار) پێش بەپەی لەکەرانی ئەفسانەو داستانی سەمەریەکان ، دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی سەرهەڵدانی کشت و کاڵ (١٠ هەزار) ساڵ پێش زایین ، کارەکتەری ئەو داستانەش بۆ شوێنکی سەرەکی (جوتیارو شوان) ن ، ئەوەش بۆ وردی لە داخوازی کردنی عەشتارو شووکردنییدا دەردەکەوێ ، کە دوو کەس وەک جوتیارو شوان هەریەکەیان بۆ بەدەست هێنانی دڵ عەشتار بۆ پێشەو بەرهەمی خۆیان دا هەڵدەڵێن ! ئەوزەمانەش هەمان زەمانە لەگەڵ زەمانی دروستکردنی(پەرستگای گرێ مرازان) کە بۆ ترکی کراوە بە (کوبیکلی تەپە) کە ئەو پەرستگایەش بۆ(١٠هەزار ساڵ) پێش زایین دەگەڕێتەوە !

پەرستگای گرێ مرازان :

پەرستگای(گرێ مرازان)(١) کە بەکوردی(گرێ ناڤوکێ) شی پێدەڵێن و بۆ ترکیش پێی دەڵێن (کوبیکلی تەپە) ، ئەم پەرستگایە دەکەوێتە نزیک شاری (هەڵە) ی باکووری کوردستان و لە تەنیشت گوندی (خرابەشکێ) ! ئەم پەرستگایە ساڵی(١٩٦٣) شوانێکی کورد بە ردێکی خشکراو لەسەرگردی (گرێ مرازان) بە دەرەوە دەبینێ ،

بیردۆکاتەوە دەزانێ ئەم بڕدە ئاسایی نیە ، بەڵکوو بڕایەتی شۆنەواری لە ئاگادار دۆکاتەوە ، ساڵی (١٩٩٤) شوێنەوارناسی ئەلمانی پرۆفیسۆر (کلاوس شمیدس) دەچێتە ئەم شوێنەو دەس بە هەڵکەندن دۆکات ، لە ئەنجامدا بۆی دەردەکەوێ کە ئەمە(پەرستگا)یەو تەمەنی (١٢هەزار ساڵ)یە(٢) ، کۆنترین پەرستگایە لە هەموو جیهان و هێندە پێ نەهێنیە گوتبووی ێ ئاگەر تەواوی شوێنەکە پشکنینی بۆ بکرێ ئەوە تیوری دروستبوونی مرۆڤ دەگۆڕێ!) ئەم پەرستگایە بە ستوونی گەورەو گران و جڕاوجڕ دروستکراوە ، ستوونی وای تێدایە کە (١٦ تەن) گرانایەتی ، هێندە لووس و ڕاست و جوان تراشراون مرۆڤ سەری سوڕ دەمێنێ ؛ دوازدە هەزار ساڵ پێش ئەمە مرۆڤ لەم شوێنە چەن توانیویەتی کار لەسەر بەردی ئاوا گران و ورد بکات و هێندەش ئەندازەیی و هونەری بیازێنێتەوە بە وێنەی (بەرز – بارز) و(هەڵکەڕاو)(٣) کە هەر وێنەیەک جۆرە ئاژەڵێک، لە کاتێکدا حەو وەختە هێشتا ئاسن نەدۆزرابووەو ! جگە لەمەش لە دانان و ڕیزکردنی ستوونەکان وەک دەردەکەوێ پشت بە زانستی (ئەستێرەناسیی)(٤) بەستراوە ؛ لەوانە دوو ستوونی شەش مەتر بەرزی لە ناوەڕاستی پەرستگا کە بەرامبەر یەک چەقێندراون ؛ پسپۆران وای لێکدەدەنەوە کە ئەم دوو ستوونە بە(فەلەکناسیی و ساڵنامە)(٥) بە کار هاتوون ،نووسینگەی ڕاگەیاندنی زانکۆی ئەدنبەرە ڕایگەیاند :(مارتن سوێتمان ، کۆنترین ساڵنامەی دۆزیوەتەوە کە لە هەموو مێژووی مرۆڤایەتی شەوێی نیە! ئەم ساڵنامەیە لەسەر یەکە لە ستوونەکانی گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە – لە خواروی ئێستای ترکیا نەخشێندراوە !) کە ستوونەکە ستوونی (ژمارە ٤٣)(٦)
! ئەمەش بیرکەی بوونی ساڵنامە بە ڕاست وەردەگرێ ، واشنگتن لێکداوەتەوە کە (ئەستێرەی ئەریەن) ئاگەر بکەوێتە نێوان ئەم دوو ستوونە شەش مەتریە ، ئەوا نیشانەی سەری ساڵەو ئەم سەرە ساڵەشیان کردووە بە جۆزن ، کلاوس شمیدت دەڵێ : (ئەم جۆزنە لە ڕۆژی ٢١/٣ کراوە) دیارە ٢١/٣ پێش دۆکەوتە بەرامبەر ڕۆژی ١/١سەری ساڵە کوردی و سەمەری و هەمان ڕۆژی (جۆزنی نەورۆز)ی(٧) ئێستای خەمانە ! ئەمەش جارێکی تر دەری دەخات کە جۆزنی نەورۆز جۆزنێکی کۆن و بەناوەو لە هەموو ناوچەکە پیرۆزکراوە ، ئەمە پشتر لە لێکۆڵینەوەیەکدا بە ناوی (دەرینکەیە لە نێوان جیهانی ژێرەوەی داستانی دەمووزی و بەهەشتی ژێرزەمینی جەمشیدا (کە ناسراوە بە-وەر) ، بە لێکۆڵینەوە لە شاری ساماند مان ژێرزەمینی (دەرینکەیە) ی یازدە چەن لە ژێر چەنی باکووری کوردستان ، کە ئێویش تەمەنی (دوازدە هەزار ساڵە) ئەمە بە لێکۆڵینەوە سەلماندمان کە ئەم شارە هەمان شوێنی چوونە خوارەوەی(دەمووزی و عەشتارو ئێنلیل

)ە لە داستانی دەمموزو عەشتاردا بە (بن دنیا – جیهانی ژێرەوە) ناسراوە ، لەم شوێنەوە (دەمموزی و عەشتارو ئەنلیل) چوونەتە خوارەوە (عالم السفلی) ی سەمەری هەر لە وێش هاتوونەتەوە سەر دنیا و ئەو ڕۆژەش کراوە بەجێژن.
لەم نووسینەدا دەردەکەوێ کە لە پەرستگای گرێ مرازان(زانستی فەلەکناسیی و ئەستێرەناسی)هەبووە(ساڵنامە) یان هەبووە (سەرساڵ)یان هەبووە سەرێ ساڵەکەش کراوە بەجێژن و ئەم جێژنەش وەک پسپۆران دەڵێن : (جێژنی نەورۆز) ە ، ئەم بۆچوونەش کۆنترین بۆچوونێ تا ئێستا (شوێنەوارناسان بیدۆزنەوە)کە بۆچوونی هەبوونی جێژنی نەورۆز بسەلمێنن .

لەم پەرستگایەو لە دوازدە هەزار ساڵ پێش ئەمڕۆشدا ! دیارە ئەگەر بەوردی لێکۆڵینەوە لەم شووێنە بکرێ ، دەردەکەوێ پێشینەیەکی زۆر لە دوزدە هازار ساڵ کۆنتری هەیە ، چۆن ناچێتە عەقڵەوە ئەم پەرستگایە بە پێشینەیەکی کارکردنی سەدان ساڵ و هەزاران ساڵە مرۆڤکانی ئەم وەختە یەکسەر بە ئاستەکی وا بەرز دەستیان بەکار کردبێ ؛ بەم هەموو زانست و هونەرەوە کە لە پەرستگاکەدا بە کار هاتووە ! ئەوەی لێرە بە ئەمەو ئەم لێکۆڵینەوەیە زەرگرنگە ، بە بۆچوونی شووێنەواری و بە لێکۆڵینەوەی زانستی و بەدانپێدانانی پسپۆران ونووسەرانی زانستی و زانکۆکان باسی (مێژووی ١٢ هەزار ساڵ)ی نەورۆزمان بە دەکات و شوێنکەس لە کوردستانێ .

گرێ مرازان ، کوبیکلی تەپەو دۆزینەوەی هەماکان :
پاش ئەوەی ساڵی ٢٠٢١ پسپۆران پاش هەوە و ماندوو بوونێکی زۆر ، ئەویان ڕاگەیاند کە (ساڵنامەی گرێ مرازان) کۆنترین سانامەی هەموو مرۆڤایەتیە کە تا ئێستا دۆزرابێتەوە؛ ئەم هەواڵە گرنگە بە بە هەواڵە نووسەرانی زانستی و میدیاییەکان و زۆری لە بارەوە گوتراو نووسرا ! ئەوەش بە هەی لێکۆڵینەوە وردو زانستیەکانی چەندان پسپۆربوو . یەکەمجار (پرفیسەر کلاوس شمیدس)(٨) پسپۆری شوێنەوارناسیی ئەلمانی باسی ئەم ساڵنامەو جێژنی سەری ساڵەی ئەو مرۆڤانەی ئەوسەردەمی کردوو گوتی : جێژنکەیان دەکەوێتە ٢١/٣و لەم ڕۆژە ئاهەنگیان گێڕاوە ! دواتر زاناکان کەوتنە (خوێندنەوەی وەردی نهێنی)یەکانیان و(دۆزینەوەی هەماکان) ئەو هەمایانەی لەسەر ستوونە گەورەو جەراو جەرکان ، بە شێوازی جیا جیا نەخشێندراون ، توێژەرانی (زانکۆی ئەدنبەرەی ئسکۆتلەندی) لەسەر ئەو باوەڕەن کە ئەو نەخش و هێکۆڵینانەی سەر ستوونەکانی- گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە – (کۆنترین سانامەی هەیقی هەتاوین) کە تا ئێستا دۆزرابنەوە!

ئەوان لەسەر یەکە لە ستوونەکان هەمای ٣٦٥ نموونەی بە بە شێوەی (٤)یەو هەر یەک لەم نیشانانە هەمای ڕۆژەکەو بە هەمووان دەکە نە ١٢ مانگی هەیفی و هەتاوی ، زاناکان وای بە دەچن ئەو ستوونانە لە ١٠ هەزارو ٨٥٠ ساڵ پێش زایین تراشراون . ئەوەش بە تەماركردنی ئەو ڕێداوەی کە یەکە لە کلکدارەکان بەرزەوی کەوتووەو ئەوەش بەر لە ١٣ هەزار ساڵ پێش ئێستا ڕووی داوە . ئەمەش بووەتە هەی ئەوەی سەردەمەکی شەختەبەندانی ١٢٠٠ ساڵەی بەدواوە بووەو بووەتە هەی لە نیو چوونی گیانلەبەرە گەورەکان و گەڵانی ژیانی ڕاوچیەتی بە کشت وکالی ونیشەجێبوونی خەڵکەکە و پەیدا بوونی باوەڕی جۆرە ئایینەک ! مارتین سویتمان زانای زانکۆی ئەدنبەرە خاوەنی ئەم توێژینەوەیە نووسیویەتی : (واپەدەچی دانیشتوانی – کوبیکلی تەپە – گرە مرازان – چاودێرەکی بە سەلیقە ووردی ڕووداوەکانی ئاسمان بووبن .) هەر ئەو توێژەرە لە بارەی – کوبیکلی تەپە – گرە مرازان – دەڵێ : کوبیکلی تەپە کۆنترین دروستکراوی دەزراوەی مرۆڤەو دەکەوێتە شاری شانلی ئورفە و نزیک سنووری سوریا و بە(٩٦٠٠ تا ٨٢٠٠) ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە . لەم دوو بازنەیە نزیکەی ٢٠٠ ستوونی تەدایە ، کە بەرزییان نزیک بە شەش مەتر دەبێت و ئەمەش بە ئەوە دەڵێ کە پەرستگا بووبێت . ئەم زانیارییانە لە بەاوکراوەی زانستی (تیم ئاند ماند) بەاو کراوەتەوە .
ئەم شوێنە گرە مرازان دەکەوێتە باکوری کوردستان و شوێنکە لە نەوان چەندین شوێنەواری تر کە هەموویان زەمەنەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ پێش ١٢ هەزار ساڵ و ئەمەش نیشانەی سەردەمەکی گرنگی سەرد هەڵدانی(شارستانیەتی بەرد) ە لە کوردستان، چەن هەموو ئەو شوێنانە کارکردن و تراشینی بەردە ، هەر بە نموونە : (شاری حەسەن کەف و کاراهان تەپەو دەرێنکەیە و گرە مرازان) ، هەموو ئەمانەش تەمەنیان (١٢٠٠٠)ساڵەو نیشانەی بەردەوامی و ئاوەدانی کوردستان و سەر هەڵدانی شارستانیەتە کانن !

لە سایتی (دارکا مازیا) لە وتارێکدا بە ناوی (شوونوارە کو دکارە زانینا مە یادیرەکی بگوهەرینە : گرە مرازا) لەم وتارەدا نووسراوە ە زانیاریەکانی گرە مرازان دەبێت هەی گەنگی تەواینی ئەمە بە مەژووی کەمەڵایەتی ، بە داخەوە زەربەی دەشاردرێتەوە ، هەروەک (ئان موودەن) لە زانکەی ستانفەرد گوتوویەتی : (گرە مازان هەموو شتێک دەگەڕێ ، بەڵام ، ئەوانەی دەیانەوێ ئەم گەڵانکاریە بەردەوام بکەن ، زانیاریەکان دەشارنەوە !)(*) ئەم زانیاری شاردنەوەو شواندنە دەمەکە داگیرکەرانی کوردستان دەستیان پێکردووەو نایانەوێ ڕاستیەکانی مەژوو شوێنوارەکانی کوردستان

دەرکەون !؟
هەر لەم وتارەدا هاتووە : (هەندێک لەکەلەپوورەنووسی ئایینزا پەلەژێک دەڵێن ..(دی ئێن ئەی) ئەسکەکانی ئەم شوێنەوارە و ئەو خەڵکەی ئێستا لەم ناوچەیە دەژیین وەک یەکن ! کەواتە ئەو خەڵکەی لەم شوێنەی گرێ مرازان ژیاون و ئەو کوردانەی ئێستا لەوێ دەژین خاوەنی یەک (دی ئێن ئەی) نێ ! واتە ئەوانەی کە گرێ مرازانیان ئاوەدانکردووتەوە هەر لەم شوێنە ماونەتەوەو نێ چووینەتە جێگایەکی ترو ئەو شوێنە هەر لە لایان باوک و باپیرانی(ئەها)یەکان و دەورو بەری ئاوەدانکراوەتەوە ، کەواتە ئەم لەکەلەپوورەوە زانستیە ئەوە دەسەلمێنێ .. کە (دانیشتوانی گرێ مرازان باوک و باپیرانی کوردن !) هەر ئەو وتارە بەردەوام دەبێت و دێنوسێ : پشکنینێ (دی ئێن ئەی) یەکان ئەوەی سەلماند کە کورد لە پێنجا هەزار ساڵی ڕابردوو هەر لەسنوورەی ئەمڕۆی کوردستاندا ژیاون ، گرێ مرازان پەیوەندی بە مێژووی کوردانەوە هەیە ، لەکەلەپوورەوە ئارکەلۆژی و ئانترۆپەلۆژیەکان دەیسەلمێنن کە کورد خاوەنی مێژوو کلتورێکی لە مێژینەن و شارستانیەتیان دروستکردووە ، بەڵێ لە هەوێکی تر گرێ مرزان زانیاریە مێژوویەکانمان دەگەڕێنێ ، بەڵام ؛ لە گەڵ ئەوەش کەنی مێژووی کوردو شارستانیەتەکەیان دەخاتە بەرچاو .)
هەروەها لەکەلەپوورەوەکانی زانکۆی ئێستەنبۆل و شیکاگۆی ئەمریکی باس لەوە دەکەن کە لە ساڵی ١٩٩٥ پاشماوەیەکی زۆر لەم ناوچەیە دەزرانەوە ، لە نزیکاندا ستوونی بەردین کە بە چاخی بەردینی نوێ دەگەڕێنەوە ، درێژیان لە نێوان ٣ تا ٦ مەتر دەبێت و گرانایان ٤٠ تا ٦٠ تەن دەبێت و ووێنەی گیانلەبەرو باڵندەو مرۆڤیان لەسەر کیشراوە .)(١٠) دواجار ساڵی ٢٠١٨ پەرستگای گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە – خرایە نێو لیستی کلتوری جیهانی لە یونسکۆ دا .
هونەرو زانستەکانی گرێ مرازان :
لە لەکەلەپوورەوەی لەکەلەران و دەرکەوتنی بەردەکان و شێوەی دروستکردنی پەرستگاکەو نەخش و وێنەکان ،وادەکەن ئەمە جێ دەستی زۆر هونەرو زانست ببینین کە لەم شوێنەدا بەجێماون ! ناکرێ ئەم هونەرو زانستە بەرزانە ، بەرهەمی کتوپڕیکی لەناکاو بن و هیچ پێشینەیەکیان نێ بووبێت ! ستوونە بەردەکان بەم تەراشینە ئەندازەییەو بەم بەرزی و گرانیانەوە ، چ ئامێرێکی تراشین و چ ئامێرێکی بەرز کردنەوەیان تێدا بە کارهاتووە ؟ ئەم وێنانە بەرهەمی چ ژیوتکنی هونەری پێشکەوتوون ، کە ستوونەکانیان ڕازاندووەتەوە(٩) ، کە وێنەی مرۆڤ وبەرازو ئاوی و مارو مراوی و زۆری تر ، بە هونەری جیا جیاو بە شێوەی بەرزو کەمن و هێندێکیان سێ هێندین ! هەروەها زانستی فەلەکناسیی و دروستکردنی ساڵنامەو

، ساڵنـــامەکەش لە ژێر ســـەری ســـاڵە ، کە لەم ژێردا شـووە ڕۆژ بەرامبەر دەبەت و وەرزەکی تری ساڵ دەست پێدەکات ئەویش بەهارە ، ئەوە چ زانستەکی وردی فەلەکناسییە کە توانیویەتی ، لە نێو ٣٦٥ ژێری ساڵـداو بەر لە دوازدە هەزار ساڵ ، ئەم ژێرە بـەزەتـەوە کە تێیدا شـووە ژێر وەک یەک دەبن لە کورت و درێژیدا !؟ من وای بۆ دەچم ئەم هەمـوو هـونەرو زانسـتە گـرنگە ، کە پێشینەیەکـی دوورو درێژیان هەبەت ؛ چاوەڕوانم لە کنەو پشکنین و هەوڵە زانستیەکانی زاناکـــان ، بەتـــایبەت شـونەوارناســـەکان ، هەر لەم دەورو بەرە پێشینەو ڕووتـــی پێشکەوتنـــی هـــونەرو زانســـتەکان لە شـــوویـنە شـوونەواریەکان بدەزنەوە ،

چەند سەرنجێک :

- گـرێ مـرازان پـێـش ئەوەی دەرکەوێ کە شـوێنەوارێکی گـرنگەو پەرسـتگایەکی کۆنە ، لای خەڵکـی دەورو بەر کە کـوردن ، وەک چاکەک و گردەکی پیـرەز ناسرابوو، خەڵک بەتایبەت ژنان بە هیوای منداڵ بوون و مراز ئادا بوون ڕوویان تێدەکردو ئەو تاکە دار تووی کە لەسەر گردەکە بوو، دارەلی پیـرەز بوو، بە پـارچەو پەڕەی ڕەنگاوڕەنـگ دەیانەازانـدەوەو مـرازی خۆیان دەگرتەوە !
- ئەمە وای بۆ دەچین پیـرەزی ئەم دارو گردە ، هەر لەو پیـرەزیە هـــاتووە کە لەســـەرەتاو ئەم شوێنە(١٢٠٠٠ســـاڵ) لەوە بەر پەرستگاو پیـرەز بووە ، ئەم پیـرەزیە هەر بەردەوام ماوەتەوە و خەڵکی لەگەڵ ســـەردەمەکان و گەڕانکـــاریە ئایینیەکـــان گونجاندووەو تا دواجار وەک چاکەک وگردەکی پیـرەز بە دیدی کـوردە موسـلمانەکان جـێی ڕازو مـرازان بـووە ، هەر بۆیەش نـاوەکەی بـووە بە (گـرێ مـرازان) کە تـرک کردوویـانە بە کوبیکلی تەپە .

-ئەوەی بە ئەمە زەر گرنگە جگە لە(پەرستگای گرێ مرازان) تا ئێستا لە هیچ شوێنەکی جیهان و بەتایبەت ئەم وڵاتانەی جەژنی نەورەز لە ڕەشەوە بە هی خۆیان دەزانن؟! بەڵگەیەکی ئاوا شوێنەواری و هەنجەتبەیان نەدەزیتەوە ، تا بیسەلمێنی کە نەورەز لەوە سەری هەڵداوە ، ئەوە هەر تەنیا کوردستانە خاوەنی لەکەڵەنەوەی زانستی وکۆنترین بەڵگەی شوێنەوارین!

-دەرکەوت ئەو ساڵنامە کۆنە ١٢ هەزارساڵییە ، سەرەتا لە گرێ مرازان داهێنراوەو ژێژو مانگ و ساڵ دیاری کراوەو سەری ساڵەش کراوە بە جەژن ، جەژنی نەورەز ، ئەم خەڵکانەش کە ئەم

کارییان کردووە ، لە ئەدەبیاتی شوێنەوارناسیی دا بە (باپیرانی سەماری)یان ناو دەبرێن ! دیارە کە سەماریەکان دەچنە خوارووی عیراقی ئەمڕۆ ، تەواوی کلتورو ڕەشنبیریی و ئایین و پیشەو زانستەکە لەگەڵ خۆیان دەبەن ؛ یەک لەو ڕەشنبیری و کلتورانەش (زانستی فەلەکباسیی) و (ساڵنامە) بووە ، بۆیە لە هەزارەی چوارەم وسێیەمی پێش زایین ، ئەوانیش ساڵنامەکە باپیرانیان پێشدەخەن و ڕۆژ دابەش دەکەن بە (٢٤) سەعات و سەعاتیش بە (٦٠) دەقیقە و دەقیقەش بە(٦٠) چرکە !

ئەنجام :

یەکەم : هەموو لێکۆڵینەوەکان و پسپۆرانی وەک (کلاوس شمیدس) شوێنەوارناسی ئەڵمانی و (مارتین سوێتمان)ی شوێنەوارناس لە زانکۆی ئەدنبەرە و زانکۆکانی شکاگۆو ئەسکتلاند بەاو کراوە زانستیەکانی وەک (جورنال ئۆف ئەرکیۆلۆژی) و(کۆنشن) و(ئاند مایند) و (تیم ئاند ماند) وەک پسپۆران و نووسەندی زانستی ئاوە دەسەلمێنن کە (پەرستگای گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە) تەمەنی ١٢ هەزار ساڵەو هەر لەم شوێنە کۆنترین ساڵنامەی هەموو جیهان دەزراوەتەوە .

دووەم : هەرلەم شوێنە لێکۆڵینەوەکان دەیسەلمێنن کە مرۆڤکانی ئاو سەردەمە جۆزنکیان هەبووە کە لە ڕۆژی ٢١/٣ ی زایینی بووە ، ئاو ڕۆژەش سەری ساڵەان بووە ، کە دەکاتە هەمان سەری ساڵی سەماری و سەری ساڵی کوردی ئێستامان و ئاو جۆژنەش ڕەک جۆژنی نەورۆز بووە . کەواتە تەمەنی جۆژنی نەورۆزیش ئێستا دەکاتە ١٢ هەزار ساڵ بە بڕگەی سوێنەواریاوە .

پرۆفیسۆر دکتۆر مەولود یتبراهیم حەسەن
زانکۆی سەلاحەدین – هەولێر –
نەورۆزی – ٢٠٢٥

تێبینی و سەرچاوەکان :

من بەتەنی ئەم چەند سەرچاویەم بە نموونە هێناوەتاوە ، دەنا سەرچاوە میدیایی و زانستیەکان گرنگیەکی زۆریان بە دەزینەوەی (گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە) داوەو بە هەموان هەواڵکی گرنگی شوێنەواری زانستی بووە .

(١)

قدیمی‌ترین تقویم جهان در معبدی ١٣ هزار ساله در ترکیه کشف شد

(٢)كشف قديمىترين تقويم جهان در تركيه
(٣)عمره 12 ألف عام.. اكتشاف أقدم تقويم في التاريخ جنوبي تركيا
(٤)علماء الآثار يكتشفون أقدم تقويم في العالم وقد يعيد كتابة تاريخ الإنساني

(٥)اكتشاف تقويم قمري شمسي عمره 12,000 ألف عام – الأقدم في العالم – على عمود في موقع أثري بتركيا
(٦)فك رموز أقدم تقويم مكتشف في تاريخ البشرية
(٧)العثور على أقدم تقويم.. عمود حجري عمره 12 ألف عام
(٨)تعود إلى 12 ألف سنة.. نقوش في تركيا قد تكون أقدم تقويم شمسي في العالم
(٩)تعود إلى 12 ألف عام .. نقوش في تركيا قد تكون أقدم تقويم شمسي في العالم
(١٠)علماء الآثار يزعمون اكتشاف أقدم تقويم زمنى بالعالم فى تركيا
(١١)شوونوارێ كو دكارێ زانينا مێ يا دیرۆكى بگوهۆرینێ: گرێمرازا

(١) گرێ مرازان – دوو ستوونى فەلەكناسیى

**

گرێ مرازان – دووستوونى فەلەكناسیى و ساڵنامەكێ .(٢)
**

گرێ مرازان – بەشێك لێ خوێندنەوەى هەماى سەر ستوونەكان .(٣)
**

گرێ مرازان – ستوونى هەماى ٣٦٥ ڕۆژى ساڵ .(٤)

**

گرێ مرازان – ورد خوێندنەوەو ئاشكرا كردنى وردەكارى ساڵنامەكێ. (٥)

**

(٦)گرێ مرازان – كاركردنى پسپۆران و خوێندنەوەى ساڵنامەكێ.
**

گرێ مرازان – وێنەى گشتى لێ ئاسمانەوە، لێ چاوى باڵندەوە. (٧)

**

(٨)گرێ مرازان – وێنەی یەکێ لە گیانلەبەرەکان .
**

گرێ مرازان – وێنەی گیانلەبەرێک بە هونەری بەرز (بارز)(٩)
**

گرێ مرازان – وێنەی چەند گیانلەبەرێکی تر.(١٠)

---

2 شیعری (ئەحمەدی شاملێ).. و : نەژاد عزیز سورمێ

(1) ئاسۆی ڕووناک

ئەژێ ئەمە دووبارە کەترەکانمان
دەبینینەوە
میهرەبانی ،
دەستی جوانی دەگرێتەوە..
ئەژێ کە کەمترین سروود ماچێ و
هەر مرۆڤێ،
بە ئاوی دی برایێ،
ئەژێ چیتر
دەرگای ماڵکانیان داناخەن
قفڵ شتێکی ئەفسانەییە و
بەتەنیا دێ، بەس بە ژیان..
ئەژێ مانای هەر پەیڤێ
خۆشویستنێ
تا تۆ بە پیتی دوایی
بە وشە نەگەیی..
ئەژێ ئاهەنگی هەر پیتێ ژیانێ
من بە دوا شیعرم
بە گۆران بە دوای سەروایێ ،
ئەنج نەکەشم
بەدوای سەروادا نەگەڕم..

□□ژ□ ه□ر ل□و□
ستران□ک□
تا ک□مترین سروود ماچ ب□
ک□ ت□ ب□ی ،
ب□ ی□کجاری ب□ی و
میهر□بانی ،
هاوتای جوانی ب□
دووبار□ دان بد□ین□و□ ک□تر□کانمان..
منیش تا مردن
چاو□□ی ئ□و □□ژ□ د□ک□م.

(2) وتـــی

وتی: د□م
ب□یانی دا و ن□هات..
ن□هات و
نای□و□ ب□..
ب□م ش□و□ی□ ئ□و ،
هیچ پ□یمان□کی ن□بوست
ن□ی□شکاند ب□..
ئ□و هیچ کات□ ن□سووتاو□
تا مانای سووتان بزان□..
هیچ و□خت□ د□ردی ن□دیو□
تا بزان□ د□رد چیی□..
ئ□و ه□رگیز ل□ چاو□□وانیدا ن□بوو□
تا ل□ تا□یی چاو□□وانی باخ□ب□ر ب□.

(*) ئ□حم□دی شامل□ شاعیری ناسراوی فارس،ل□ 12/12/1925 ل□ تاران ل□دایك بووه، سا□ی 2000 ک□چی دوایی کردووه .
ئ□و ل□ د□سپ□کدا ل□ژ□ر کاریگ□ری پ□شه□نگی شیعری نو□ی فارسی (نی□ما یوشیج) بووه، پاشان توانیویه□تی □□ی خ□ی ببین□□ت□وه..
ئ□م شیعرانه□ی ل□ (احمد شاملو – مجموعه اشعار شانزده دفتر) ب□اوکراوه□ی کت□بخانه□ی (امید ایران) کراون به کوردی.

وەبەرهێنان و هەرەسپێهێنان.. نەوزاد بەندی

وەبەرهێنان، پێش هەموو شتێ وەبەرهێنانی مرۆییە، واتا پێش دروستکردنی بینا بەرزەکان، بنیاتنانی مرۆڤەکانە، ئاشنابوون و ئاشتبوونەوە و برایەتیی و هاوڕێنانە لە تاک بە تاکی کۆمەڵگا.
بە نمونە لە وڵاتێکی وەک ئەڵمانیا، کاتێ هاوگەزنامەی ئەدەن بە کەسێک، سەاوێکی سەربازیی فەرمیی بە دەکەن و پێی دەڵێن: ئیتر تۆ ئەڵمانیت و هەموو مافێکت هەیە.
ئەوەیە وەبەرهێنانی مرۆڤ، متمانە و هاوز و وەفا و خۆشەویستی و ئینتیمای تەدا بوونیت. کاتێ سەرۆک وەزیرانی فینلەندا تەواوی خوێندنگا پریۆیتەکان دادەخات، ئەوە : نامەوێ دووبەرەکیی لە نێوان هاووڵاتیەکانمدا دروست بێ، پێویستە هەمووان لە یەک جەر خوێندن سودمەند بن، خوێندنی حکومیی. ئەمەیە دەدانەوە و یەکەتی نیشتمانیی و ئاشتکردنەوەی دەی هەژار و کەمدەستانی کۆمەڵگا.
ئەمەیە چیرۆکی عەشقی نێوان دەسەڵات و گەل، ئەو عەشقەی کە ئەبێتە هۆینی ئاشتی کۆمەڵایەتیی و گەشانەوە و پێشکەوتن و هەمنیی و ئارامیی و یەکسانیی.
واتا یەکەم بەها لە وەبەرهێنانداا، بنیاتنانەوەی مرۆڤکانە، ئەوانەی کە زریانیی بە کاریی و بە هیوایی و سەرهەڵگرتن و خەمۆکیی ڕایمایون. لەکترازان و بە متمانەیی هاڕیونی، دڵیان بە هیچ شتێکی نیشتمان خۆش نییە و وەک دیلێک بە هۆ و بانەکانیدا دێن و ئەچن.
چیخۆف ئەڵێ :
هیچ کاتێ نەمزانیوە تێکشکانی مرۆڤ ئەوەندە قورسە بە جەرگ وا دەکات مرۆڤ بەزەیی بە خۆیدا بێتەوە ..
تەماشای پلیشانەوەی خۆی بکات وەک ئەوەی تەماشای شتێک بکات کە پەیوەندی بە خۆیەوە نەبێ ..
تەنانەت مافی تووڕە بوون بە خۆی نەدات لە بەرامبەر ئەو ورد و خاشبونەی خۆی و خۆنەکانی .
لە هەمان کاتدا ، بە تەواوەتیی لە بەرامبەرەکەی ئامادە بە ..واتا ئامادە بە لە لاوازبوون و کەدانی ئەو لە تێکشکانی ئەم ، هەروەها ئامادە بە لەو هاڕەی کە تیایدا ئەو باری سەرنجی ئاگاڕ و واز لە تێکشکاندنی ئەم ئاهەنێ ..
ئە تە هەڵئاستیت پاڕەی نیشتجێی مەدەرن بە ملیارەها دۆلار دروست ئەکەیت، مۆ و تاوەری سەرسوڕهێن ئەبەیت بە ئاسمانا، لە خەت

ناپرسیت ئەم شوێنە فراوانانە کێی تێدا نیشتەجێ بێ؟ سەدان هەزاری لاوی خاوەن بڕوانامەو لات و بێکار و، بێهیوا کە لە چایخانە سەفەریەکاندا چا و جگەرەی هەرزان بە با ئەکێن، چەن ئەتوانن لەو پڕۆژانەی ناوت لێناون وەبەرهێنان، نزیک ببنەوە؟ ئایا ئەم جۆرە تاوەر و ڤێلا و پڕۆژانە چ شتێک لە ژیانی لاوانی نیشتمان ئەگۆڕن بەجگە لە زیاد بوونی ڕق و کینە و نەفرەت بەرامبەر پڕۆژە و وەبەرهێنان و وەبەرهێنەر؟
کاتێ لاوە ڕۆشنبیرە هەناسەساردەکان ئەبینن بە پڵ کەسانی پارەداری بەگانە دێنە نیشتمانەکەیان و لەو ڤێلا و تاوەر و پڕۆژانەدا نیشتەجێ ئەبن، یەکسەر هەست ئەکەن ئەمان مەش و مەگەز و تەنی زیادن لەو خاکەدا، ئەم دۆخەکە پڕی ئووترێت فرۆشتنی نیشتمان بە ئامادەکراویی یان لە گۆڕانی خێکی ڕەسەن و هەشمەند و خاوەن بڕوانامە، بە زیندوویی.
جۆی باسە لەو کەمەگایانەی کافام و چاوچنۆکەکان دەستیان بەسەر داهات و داهاتووی خێکەکەدا گرتووە، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تاوەر بەرز ئەبێتەوە و پڕۆژەی نیشتەجێبوونی شاهانە زاوزێ ئەکات، لە بەرامبەردا ڕۆژ بە ڕۆژ هاوڵاتی بچوکتر ئەبێتەوە و بەهای نەتەوایەتییەکان ئەتوێنەوە، بڕوانامە و زانست و هونەر و داهێنان بە نرخ و پشتگوێ ئەخرێن ، بەحورمەتیی و سوکایەتییان پێ دەکرێ، دەستی دەستی و ئەشکەنجە ئەدرێن، بۆری ڕەنج و شۆنخونیی زانا و داناکانی بە هیچ و بە بایەخ تەماشا دەکرێن و هەر کەسێک بڕێک پارە و پڵە و پۆستی هەبێ، بە چەند و چون بڕوانامەی دکتۆرا و پڕۆفیسۆری پێ دەبەخشرێ و کام کەلەجێ پێی خۆشە، لەی مارە ئەکرێ یان لەبەر پێیدا سڕئەبڕێ، ئەمەیش دژایەتیی و دوژمنایەتیی نێوان دەسەڵات و میللەت زیاتر ئەکات، لەو کاتەدا لە جیاتی دەسەڵاتداران بگەڕێنەوە بە ناو حەشاماتێکی ڕۆشنبیری دەشکاو و نائومێد و هەژار، ئاشتیان بکەنەوە و ماڵ و مافە دزراوەکانیان بدەنەوە و بە خێیاندا بچنەوە و دەروازەکانی کار و داهێنان و گەشەسەندن لە ڕوویاندا بکەنەوە، ژمارەی پۆلیس و پاسەوانە تایبەتییەکانی خۆیان زیاد دەکەن، لە هەمان کاتدا نرخی پڕۆژە تازەکانیان بەرزتر ئەکەنەوە و ملیۆنەها دۆلار دۆخێنە دەستی ئەکتەر و گەرانیبەژ و مەدەلە بگانەکان هەتا ڕێکلام بە پڕۆژەکانیان بکەن.
لەوەدا ئیتر دوو جیهان دروست ئەبێ، جیهانێکی ڕازاوە و بۆنخۆش و شاهانە و پڕ لە جۆگە و بێنە و گەشت و ڕابواردنی دەسەڵاتداران و هاوئاوازەکانیان. جیهانی دووەمیش، جیهانێکی یان زیندانێکی تاریک و نائومێد و ڕاوەستاو و بێ داهاتوو، بێ بەرنامە و بێ کار و بێ ڕۆژ و بێ متمانە وپڕ لە ناکۆکیی و کێشە و ناتەبایی و تێکشکاو.

لەوەدا ئیتر دەسەلات بە تەواوەتیی هەڵکی ڕاست و چەپی بە هاوڕاتی بوونەسەن و زانستی خەماڵیی و هونەری خەماڵیی و ئەدەبی خەماڵیی و بەوانامە و زانا و دانای خەماڵیدا هەناوە و نایەوێت لە هیچ کات و بەنرخێکدا ناویان بهێنێت، میللەتێکی لە دەبەتە کابوس و دوژمنی بابکوشتەی خۆی.
بەو جۆرە نیشتمان ئەبەتە چەند پارچە زەویەکی پاوانکراو، کە پێ پێ دەبەن لە تاوەر و پەژڕی مەدەرن و گرانبەهاکا بە هەموو خزمەتگوزارییەکانی سەردەم و سیکیوریتی و سەرڤسی شاهانەوە، کە پیاوانی دەسەلات و ماڵ و منداڵ و یار و یاوەرەکانیان و کچە مەدەل و بێگانە و تەنانەت دوژمنانی گەلیان تێدا نیشتەجێ ئەبن و لە دەریای ملیارەها دۆلاری دزراودا، مەڵە دەکەن و سامانی نیشتمانێک بە نەوەکانی داهاتوویشەوە بە هەدەر و تەخشان و پەخشان دەکەن. لە بەرامبەردا کەمەڵانی خەڵکی بەڵایەن و هەسەنی شارەکان، وەک کەمەڵێ پیکەری شکاو و قەوزە گرتبوو ،وەک تارمایی لە شەقامە کەن و کەڵانە داوخاو و بە خزمەتگوزارییەکاندا، وەک خۆ دەن و دەچن و دێبنە نێچیریی نەخشیبە دەروونییەکان و مەرگە کت و پڕکان.. بکاریی و بەهیوایی و برستیی و بێشایەکی تەقنەر هەڵشەیان لە دەکات.هەندەکیان سەری خۆیان هەڵدەگرن و ون دەبن، شاعیرە دەناسکەکانیان خۆیان ئەکوژن.
لەرەدا ئیتر کەمەنتی هاوڕاتیان بە بابەتی پەژڕی وبەرهەنەکان، یەکپارچە دەبەتە جنۆ و دەعای شڕ و هەڵشە و نەفرەتلێکردن. ئەم کەمەنتانە ناچن بە گوێی دەسەلاتە هەڵشکیی و خەسپێنەکاندا، زیاتر پێی لە ئادەکشن، زیاتر ئەنوسەن بە ماڵ و سامانی دزراوەوە، بە ناوی وەبەرهەنانەوە، زەوی و ئاو و ئاسمانی وەاتەکە پاوان دەکەن.
لە ئاستیدا ئەمە وەبەرهەنانی نیشتمانیی نییە بەڵکو ئەتونین ناوی بنێین بە نێچیرگرتنی نیشتمان و میللەت ، لە پێناوی گەشانەوەی چەند دەندەیەکی چاوچنۆکی هەرگیز تێر نەبوو، لە دەرەوەی هەموو پێنسیپ و یاسایەکی زەمینیی و ئاسمانیی. کەتایی ئەم گەمە پێ لە گەمژەییەیش، شڕش و کەدەتای لەناکاو یان خۆیان هەر لە پێ کەتایان پێ دێت، میرنشینەکان هەرەس دێنن ، بە بە هەیەکی دیار، هەر لە خۆیانەوە قڕپ ئەبنەوە، وەک وەک چۆن مەمەک کەتایی دێت و ئەتلەستەوە.

-
-
-
-

دژبەیەکتـــر.. شیعـــری کـــاوەی خەسرەوکاوانی

نووسینی سەردیوارەکانی
ئاودەستی نەومزگەوتەك
لافیتەیەکی بە مانای بریقەدار…
میوەکانی گەنیوی سەر
عارەبانەی ئەسحابەسپی و شەخـــا
خەونی خەشی بە دەست نوێژی
پاش عەسرانی وەرزی بەهار…

* *

فلیمەکی دورودرێژی بە مانا
خەیالەکی دوورلەراستی
درێی شاخداری سیاسی…
دەستایەتی پەوپوچی
گورگ و مـــو
بەرژەوەندی تـــــکبازی دیبلەماسی…

* *

(پەك گەیشتن)چەندجیاوازە
لە ووشەو ماناکەی (فیراق)…
هەزارهەندە جیاوازترە
کاتەك دەـــن:-
کوردستانم کەوتەتە باکووری عەراق.

3/3/2009
kawa_kiwiny@yahoo.co.uk

یەکەمین کەمپینچیرکی پشتوا کاکەیی بە ناوی (هێشتا تا، پەکەنینی بۆتاڵی پاتاتا) لە چاپ دەرچوو

یەکەمین کەمپینچیرکی پشتوا کاکەیی بە ناوی (هێشتا تا، پەکەنینی بۆتاڵی پاتاتا) لە چاپ دەرچوو. کاری هەڵچن و نەخووسکاری، (وشیار عەلی)یە و کاری بەرگ (ئیبراهیم ساڵح)ـە. هەروەها لە ناوەندی چاپەمەنی و نەخشنبیریی کارە چاپ کراوە.
زۆر بە سادەیی و بە کورتی: ئەم کەمپینچیرکە، لە پێنج چیرکی پڕ دەنگ کە لە ماوەی ساڵانی پشووداوە نووسراون. لە دەوری ئۆقرەی گاڵتەجاڕی و نەخنە و دژەسیستەمدا دەخولێتەوە. گەنجانەوەیە بە ناو گەنجانەوە و زمانی نەخنە و زمان پەکەوەژیان و زمانی گفتوگۆ. لەگەڵ ئەوەیشدا هەوڵەکاندنی نووسەری بەرتیل و مشەخۆر و گشت خەڵحیزب دەخاتە ژێر پرسیارەوە. ئەم پێنج چیرکە، لە دەوری ئەران و هەوڵەر و سلێمانی و هەڵەبجەدا دەخولێتەوە.
کەمپینچیرکەک نین بە دەی خوێنەری عەوام نووسرا بن، لە چیرکدا گەڕاوم زمان و چیرکی نوێ چی لە من دەوێ. لەگەڵ باودا نیم و نەتکردنەوەیشی هەر ئەوەیە کە ئاگاداری (سینیزم/ ئۆقرەی گاڵتەجاڕی) نەبیت، دەتخاتە ناو مەکینەکەوە. بە ئەوەیە پەبکەنیت و تەماشنیت و بتهاڵێت.

چیرکەکان:
١- پووڵ وەرگرتنی گوو
٢- خەم و کات (چیرکی نەوان گەچان و کاتژمێرک)
٣- نووسەرە خەکوژکەی وووبە
٤- گەبەندی پەناوکە
٥- سێ نالیەکە

کورد و کوردستان.. شیعر زگار شروانی

..

خشم دەوی کوردستان
هواری دەی منی
فیداتە دە، ڕۆح، گیان
جەستەی دەی دوژمنی

کوردە مافی کوردی برد
بە دوژمنان بوو بە پرد
یەخەی برای کوردی گرت
مەڕن بەو ناکوردە، کورد

نا، کورد ناپاکی ناکا
پاکە، بەباکی ناکا
سامانی خاکی نابا
شەڕ لەگەڵ کاکی ناکا

کوردە، بە هەمووان چاکە
ڕق هەڵناگرێ، دڵپاکە
لە گەلان غەدرە ناکا
ناکا، هەرگیز وا ناکا!

لە شەڕا قەت ڕانا کا
خوا دەکا، پاکی ڕاکا
سازە گیانی فیداکا
جا بە خاکی، چی ناکا؟

ئەمە دەست لەناو دەستین
هاودە و هاومەبەستین
بە ناتەبایی پەستین
لە ڕیزەک ڕیز دەبەستین

ئاخ ڕۆژە بمدیبایە
ببن بە یەک، چوار پارچەی
ئاڵای هەڵکرابایە
ئاخە کەی بێ، کەی، کەی، کەی!

(ڕەزگار شەروانی)

هەستەنگاندنی کتێبی "یانەی کتێبی CIA" لە نووسینی چارڵی ئینگلیش .. ن: لووک هاردینگ.. و: گەران عەبدوڵا

لە ئەلفەوە تا یاوەک چەکی شەڕ

Luke Harding

لەکەینەوەیەکی سەرنجڕاکێش دەربارەی ئەپەراسیونی قاچاخی سیئایئەی بە گەیاندنی کتێبە قەدەغەکراوەکان بە پشت پەردەی ئاسنین

لە مانگی ئازاری ١٩٨٤، ئەفسەرانی گومرگی پۆڵەندا تێبینی لەریەکی گومانلێکراویان کرد. لەرێکە بە کەشتیەکی شەوانە لە کەپنهاگنەوە گواستراببوونەوە و لە بەندەری بالتیکی سوێدیستیە لەنگەری گرتبوو. ناوەوەی لەرێکە بچووکتر دەینواند وەک لە دەرەوەی. کرێکارەکان پانێڵێکی دیواری ناوەوەیان شکاند و بە شکۆوە کۆمەڵێک کتێبیان دەزیەوە – ٨٠٠ کتێب – لەگەڵ چاپخانەی نایاسایی و وەکی- تەکیە قەدەغەکراوەکان. ئەفسەرێکە بە هاوارو سەرسوڕمانەوە ئاماژەی بە شتە قەدەغەکراوەکان کرد!"

ئەم بارە بە بزووتنەوەی هاوپشتی ئەپەزسیۆنی پۆڵەندا ئامادە کرابوو. سەرکی کۆمۆنیستی وڵاتەکە، ژەنەرال وۆیچخ یاروزێلسکی- Gen Wojciech Jaruzelski ، سێ ساڵ پێشتر "هاوپشتی" قەدەغە کردبوو. کتێبە قەدەغەکراوەکان زیاتر لەم جۆرانەبوون، بەڵکو لە

سیستەمی سەیالیستی و نامیلکەکانی سەبارەت بە مافەکانی مرۆڤ. کارەکانی دیکە کە بە نهێنی دەگەیەنرانە ئەو دیوی دیوارە ئاسنینەکانەوە "١٩٨٤"ی جۆرج ئۆروێڵ، تێکستە فەلسەفییەکانی ئالبێرت کامو و هانا ئارێنت و هەروەها کۆپییەکانی هەفتەنامەی"مانچستەر گاردیان ".

ئەو هێکخراوەی کە پارەی ئەم خزمەتگوزارییە هێشنبیریەی دابین دەکرد کەسی تر نەبوو جگە لەCIA بە ماوەی ٣٥ ساڵ، کتێب، گۆڤار و کاستەکانی ڤیدیۆی بە وەاتانی بڕی وارش لە ئەورووپای ڕۆژهەڵات و یەکێتی سۆڤیەت ناردووە. شەوازە بەکارهێنراوەکان بە ناردنی کتێبەکان زۆر زیرەکانە بوون، لەوانە شاردنەوەیان لەناو جانتای گەشتیاران، هەروەها لەڕێی باڵۆن، یەختەکان و دایبی منداڵان کە بە فڕۆکە دەنێردرایە وارش بردرابو کە ئەم کتێبەی"ئەرخەیلاگی گولاگ" The Gulag Archipelago Vol.1 Aleksandr Solzhenitsyn یەکێک بوو لەو کتێبانە.

وەک چارلی لە کتێبە نوێیەکەیدا، " The CIA Book Club "، باس دەکات، ئەم پڕۆگرامە سەرکەوتوو بوو. بەشێکی گرنگی لە تێکشکاندنی کۆمۆنیزمی پڕۆپاگەندا و خەراکردنی کەتایی هاتنی ڕژێمە هاوشێوەکان لە ڕۆمانیا، بولگاریا، چێکۆسلۆڤاکیا و هەنگاریا گەڵا. هەرزانیش بوو، ساڵانە ٢-٤ ملیۆن دۆلاری تێدەچوو. لە هەمان سەردەمی جەنگی ساردا، سی ئای ئەی ٧٠٠ ملیۆن دۆلاری بە پشتگیری لە شۆڕشگێڕانی موجاهیدین لە ئەفغانستانی داگیرکراوی سۆڤیەت خەرج کردبوو.

بە سەردەمی ناڕازیەکانی پڕۆپاگەندا، ئەو چاپخانانەی کە لە ڕۆژئاواوە نێردرابوون هاوتای چێک و تانک بوون. وەک یەکێکیان وتی، ئەدەبیات خەراکی ڕوح بوو، هەستێکی مرۆیی گەورەتری بە پڕۆپاگەندیەکان دەبەخشی. کتێبەکان هانی ناڕازایەتی دەدا. سەرنووسەر ئادەم میخنیک Adam Michnik کە ڕۆژنامەیەکی سەرەکی لە خەباتی هاوپشتیدا گەڵا و زەربەی ساڵانی ١٩٨٠ی لە زیندانەدا بەسەر برد – وتی: دوای خوێندنەوەی هەرکتێبێک "بەبەڵگەی پشتڕاست دەبۆتەوە." هەروەها تێبینی کرد: "ئەوسا تۆ دەتزانی کە دەتوانی بە دەوڵەت بڵێی 'نا'."

چالاکوانانی دیموکراسی پڕۆپاگەندا کە لەلایەن سی ئای ئەیەوە یارمەتیدەدران، دەستنیشانکراو نەبوون. ئەوان خەیاڵانی ناونیشانەکانیان بە بەاوکردنەوە هەڵدەبژارد، کە زۆرکیان لەلایەن کەسانێکەوە نووسرابوون کە پێشتر لە بلۆکی ڕۆژهەڵات ژیا بوون. کەسایەتیەکی سەرەکی میروسەاو خەیچکی Mirosław Chojecki بوو، کە

چارەس ناوی "وەزیری قاچاغچێتی هاوپشتی" لێناوە. خەیچکی بەناوکراوەیکی بەهرەمەند بوو کە چەندین جار لەگەڵ پۆلیسی نهێنیدا کێشەی بە دروستببوو. زیاتر لە ٤٠ جار دەستگیر کرا، بەڵام نەیانتوانی ئەپراسیۆنە نهێنییەکەی بوستنن.

کاتێک لە ساڵی ١٩٨٠ لە کارگەی کەشتیسازی لینین لە گدانسک مانگرتنەکان دەستیانپێکرد، دەسەڵاتداران تاڵەفنەکانیان بڕی. خەیچکی بەناوکراوەیکی تایبەتی بەناوکردەوە بە ناوی "بەتن" بە پشتگیری لە کرێکارەکان. دەسەڵاتدارانی کۆمۆنیستی لووسات بە ناچاری `هاوپشتی" ان بە فەرمی ناساند. پازدە مانگ دواتر، لەژێر فشاری مۆسکەدا، یاروزێلسکی یاسای سەربازی سەپاند لە وڵاتدا. بەرپرسانی "هاوپشتی" دەستگیر کران. خەیچکی لە دەرەوەی وڵات بوو، وەبە دە ساڵی دواتریش لە پاریسەوە بەردەوام بوو لە بەناوکردنەوەی ئەدەبیاتی ناڕازیەتی،

چارەی بە شۆڕیکی سەرنجڕاکێش دەربارەی چالاکوانەکانی ناو پۆڵەندا و هەوڵەکانیان بە بەرگریکردن لە سەرکوت، دەنووسێت. ژنان لەکی گرنگیان گەڕا. لە ساڵی ١٩٨٢، ژوورنالیست هێلینا لووچیوو- Helena Łuczywo "هەفتەنامەی مازڤیا"ی دامەزراند، کە سەرچاوەیکی گرنگی زانیاری بوو لە کاتێ تاریکەکاندا. ئەو و هاوکارەکانی لە ماڵە پارەزراوەکانەدا دەنووستن، ناسنامەی ساختەیان هەگرتبوو و پەیوەندییەکانیان بەکاردەهێنا بە دەستکەوتنی چاپخانە قەدەغەکراوەکان. ئاسایشی پۆڵەندا زەر پیاوسالار بوون. ئەوان بەوایان وابوو کە ئەو رۆژنامەنووسانە پیاون، بۆیە خاترجەم لەو بارەیەوە بە دوای ژناندا نەدەگەڕان.

بە چەند ساڵی دواتر، دەزی "هاوپشتی" بەهیوا دیاربوو. لە هەمان کاتدا، تەی دابەشکردنی خەیچکی گۆشەی کرد. تا ناوەڕاستی ساڵانی ١٩٨٠، کتێبەکان لە ڕێگای ستەکهەمەوە بە تورین لە پۆڵەندا دەنێردران. شۆنەکانی چاپی نایاسایی لە ژوورەکانی سەربان و ژێرزەمینەکانی چێشتخانەدا سەریانهەڵدا، لەژێرزەمینێک کە دەرگا نهێنکەی بە ساردکەرەوە شاردرابووە. ژێم سەرکەوتنی بەدەستهێنا و سیخوەکان توانیان دزبکەنە ناو "هاوپشتی" و دەست بەسەر بارە نهودەوەتییەکانیاندا بگرن، کە وەک "هاندان-پۆڤکاسیۆن" ناویان دەبرد.

تەمارەکانی سی ئای ئای لەم سەردەمە سەرسوهێنەرەدا هێشتا بەنهێنی ماونەتەوە. سیاسەتمەدارانی باڵای ئەمریکی بە نهێنی پشتگیریان

دەکرد، لەوانە سەرۆک جیمی کارتەر و ڕاوێژکاری ئاسایشی نیشتمانی ئەمریکا زبیگنیو برزەزینسکی- Zbigniew Brzezinski بەناوبانگ پەنادی. پڕۆگرامی کتێبە نهێنییەکە ناوی کۆدی QRHELPFUL بوو. ئەنجامەکانی سەرنجڕاکێش بوون. جەرج میندن، ئەفسەری سی ئای ئای بوو، مەزەندە دەکات کە نزیکەی ١٠ ملیۆن شت بە نهێنی بە بڵاکی دەژمێردراون، کە ٣١٦,٠٢٠ کتێب لە کۆتا ساڵی پڕۆگرامەکەدا نەردراون.

چارەی چاوپێکەوتنی لەگەڵ ئۆکەسە ناڕازییانەی کە لە ژیاندا ماوون کردووە، کە تەکنیشانی مشک و پشیلەیان لە ساڵی ١٩٨٩دا بووە هەی هووخانی دژەمەکە. من حەزمدەکرد زیاتر دەربارەی کتێبەکان خۆیان و کاردانەوەی خوێنەرانی ژەرزەمینی بخوێنمەوە. بە نموونە، کە بۆیاری دا کە ڕاوێژکانی ڤیرجینیا وولف سەبارەت بە نووسین بنەڕەتە ئەوە؟ پەلەندییەکانی سەردەمی کەمۆنیزم سەبارەت بە ئاگاتا کریستی چییان دەگوت؟
ئەم چیرۆکەکی سەرنجڕاکێشە دەربارەی ساتەکی کەمزانراوی جەنگی ساردە. بە پێچەوانەی سەردەمی ئێستاماندەوە کە تەکنۆلۆژیکە لە فاشیزم، بیرکە لیبراڵەکان سەرکەوتن.

نووسەری کتێب:
چارلی ئینگلیش پێشتر لە " گاردیان"، ڕۆژنامەنووس بووە و چەندین پێستی وەک سەرنووسەری هونەری و سەرکی بەشی هەواڵی نەودەوەتی هەبووە. نووسەر خاوەنی دوو کتێبە، "شاری پڕ لە چیرۆک- The Storied City " و "گێشتیاری بەفڕ- The Snow Tourist ". لە ئێستادا لە شاری لەندەن دەژی. کتێبی The CIA Book Club کە بە زمانی ئینگلیزییە بە یەکەمجار لە ١٥ی ئازار ی ٢٠٢٥ چاپکراوە بە قەبارەی ٣٨٢ لاپەڕە.

بەزانیاری زیاتری خوێنەری کورد زمان

بە شێوەیەکی گشتی ئەم بەرهەمانەی لای خوارەوە بە قاچاغ ئاودیوی پەردە ئاسنینەکانی بەری وارشۆ دەکران:
"١٩٨٤" و "کۆگەی ئاژەڵان" ی جەرج ئۆروێل، و "ئەرخەیلی گەلاگ" ی ئەلەکساندەر سەلجنیتسین، و "دنیایەکی نوێی ئازا" ی ئەلدۆس هەکسلی، و "دکتۆر ژیڤاگۆ" ی بۆریس پاستەرناک، و کاری دیکە بە نووسەرانی وەک نادژدا ماندێلستام، و جۆزێف برۆدسکی، و جۆن لە

کاریە، و هانا ئارەندت، و کورت ڤۆنەگات، و ئالبێر کامۆ، و ئاگاتا کریستی و فیلیپ ڕۆت و ڤەرجینیا وۆلف و ڤاتسلاڤ هاڤێل، لەگەڵ دانەی گۆڤارگەلی وەک "مانچستەر گاردیان ویکلی" و "نیویەرک ڕیڤیو ئۆف بوکس".

سەرچاوە:
https://www.theguardian.com/books/2025/mar/03/the-cia-book-club-best-kept-secret-of-cold-war-by-charlie-english-review

---

ئادیابین، ئەزموونێك لە بەردەم مەترسیدا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

زنجیرە دراماى (ئادیابین) لەدەرهێنانى حەسەن عەلى خان، لەو دراما مێژوویيە کاریگەرانەیە کە دەبێت لەسەرى بوەستین و تاو تەیەکى لێژیکى و زانستى لەسەر بکەین
چونکە وەک هەموو لایەنە ئەرنیەیکانى، گرنگە لەسەر لایەنە نەرنیەکانیشى پاز نەدەین .
بە شك زنجیرەیەك بیۆلۆجیەکى نەتەوەیەك بەرجەستە بکات، بەهەموو ڕووداوو کارساتکانیەوە، ڕوو بەڕووى گەلەك ئاستەنگى مێژوویى، فیکرى، هونەرى دەیتەوە.
من دواى چاوەڕوانیم بە دوماهى هاتنى دوا ئەلقەى زنجیرە دراماکە، شرۆڤەیەك بە هەندە لایەنى هونەریى زنجیرەکە دەکەم.

سیناریۆ
مەترسیدارترین شتێك لەکارى درامیدا، دەست بردنە بە مێژوو، بەتام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە دەست لەکارى مێژوویى هەڵگرین.
لەکاتێك کە ئەمەى کورد، لەهەموو گۆڕانى دنیا زیاتر، پێویستیمان بەوە هەیە، مێژووى پێ لە سەروەرى خەمان بەدراماو فیلم تۆمار بکەین.
هیچ کاتێکیش لەمە گونجاوتر نیە، بە ئەنجامدانى ئەو پرسە هونەریە نەتەوەیە.

بەرام ئەمش ئەو ناگەینە کە هەلەکی بچووکمان بە بەخسا، دەست نەپارێزین و تەو وشك پێکەوە بسووتێنین، لەبری ئەوەی ئەو مژووە شکەندەی خەمان بەپیرەزی ڕابگرین، بیشوەنین.

سیناریۆ

یەکە لەو خاڵە بنەڕەتیانەی دەبنە بنەما بۆ هەر بەرهەمێکی درامی سیناریۆیی، کە چارەنووسی دراماکە بەدەستەو لەوەوە دەست بەیەکەم هەنگاو دەکەین، بۆ دوا هەگاو..

لە هەندێ وڵات، بۆ نووسینی درامای تەنیا سیناریۆ نووسێك بەس نیە، بۆ نووسینی زنجیرەیەکی درامی، بۆیکو چەند سیناریۆ نووسێك بەشداری لەبەرهەمەکدا دەکەن و هەوداوەکان لەنەوان خۆیاندا دابەش دەکەن.

لای ئێمە بەپێچەوانەی ئەو کـــــــــارە، دەرهێنەر خۆی هەم دەبێتە دەرهێنەر، هەم سیناریۆ نووس.

هەنگێ ئەو حاڵەتە بۆ بەرهەمێکی کۆمەڵایەتی، کۆمەدی، ڕۆمانسی بگونجێت، کە دەرهێنەر خۆی سیناریۆ بنووسێ، بەڵام ئەو حاڵەتە بۆ زنجیرە مژووییەکان دەبێتە کارێکی سەخت، چونکە مەرج نیە دەرهێنەر نووسەریش بێت، ئەگەر دەرهێنەر نووسەریش بێت مەرج نیە شارەزا بێت لەبواری مژوودا.

هەموو ئەو ڕۆخنانەی ئادیابین لەسیزنی یەکەمدا هەووی بەووی بوو، بەشی زەریان لەلایەنی مژوویی بوو.

لەژێر شاکاری دیکەی تەلەفزیۆنی دیـــۆمێ، دەرهێنەرەکـــان بۆ خۆ دوورخستنەوە لەهەڵە مژوویەکان، لەژنەی تایبەتیان داناوە بۆ مژوو، زمان..

ئەو لێژنانە باری دەرهێنەر سووك دەکەن، ئیدی ئەوەندەی دەرهێنەر سەرقاڵی سیناریۆو دایلۆگ دەبن، سەرقاڵی داشتنی تەواوین و پلانی جوانکاری خۆی دەبێت، بۆ بەرجەستە بوونی بەرهەمەکەی.

ئیدی پێم وایە ئەرکی دەرهێنەرێك نیە سیناریۆ بۆ نزیکەی سەدیەکی نەتەوێك ئامادە بکات، بۆ پشت بەستن بۆخۆی!

بازدان لەمژوو

وەك لێژیك مەعلوومە کە چەند ئەوەندەی هەووبەری مژوو گەورەترو فرەواتر بێت، دەسەڵاتی دەرهێنەر بۆ دەستبەر کردنی ئامانجەکان، سەختترو دژوارتر دەبێت.

ئەو زەمەنە دوورووە درێـــژەی دەرهێنەر دیـــاری کـــردووە، بۆ بەرهەمهێنانی زنجیـــرە دراماکەی، پێترین زەمەنەکە لە ِهووداوو کارەسات، لەئاستی هەموو تێژەهەڵاتی ناوەڕاست بگشتی و لەئاستی کوردستان بەتایبەتێ.

بۆیە هیچ دەرهێنەرێك توانای ئەوەی نیە ئیدیعای ئەوە بكا، دەستاتی بەرجەستە كردنی هەموو ئەو هەودانەی هەیە لەزنجیرەیەكی شەست ئەلقەییدا.
مەگەر بەبازدان نەبێت لەسەر هەوداوەكان و بەكارهێنانی كامێرە فەو فێڵی هونەری، وەك دانان و لابردنی وێنەی سەركەكان و گێڕانەوەی هەوداوەكان لەشەقام و چایخانەكان.
هەندێ هەوداو هەن لەو مێژووەی دەرهێنەر بەسەرپێیی و بەچاو قوچانێ لەدراماكەدا تێدەپەڕن، وەك پێینەوە لەئاراس، دوانزە ساڵەی مانەوەی بارزانی لە هەوسیا، زەری تریش
ئەم بازدانە خەرانە غەدرن لەمێژوو دەكرێن
خۆ ئەگەر دەرهێنەر مەودا مێژووییەكەی دیاری نەكردایە، ئەوكات نەدەكەوتە ژێر پرسیاری مێژووییەوە.

ئاراستەی سیاسی و حزبیەكان
لەبەشی یەكەمی زنجیرەی(ئادیابین) دەرهێنەر فەكسی خستبووە سەر لایەنی مێژووییە شاری هەولێر وەهەندێ فرە نەتەوەیی و پێكهاتەی ژیان لەو شارەدا، بە خاتری بەرهەمهێنەرەكەشی جەختی لەمێژووی پێوەندی دێرینەی كوردو ئاشوورییەكان كردەوە، بۆتایبەت لەسەردەمی شێخ عەبدولسەلام بارزانی، چیرۆكی داڵدەدانی لەلایەن قەشە (مارشەمعون) بەنام لەبەشی دووەمدا دەرهێنەر ئەو ئاراستەیەی گێڕی، پتر سیمایەكی تەختی سیاسی و حزبی فەرشی خێیان بەسەر دراماكەدا هاخست.
بۆتایبەت دوای ئەوەی هەموو دەرگا قفڵ دراوەكانی بەرهەهەنانی دراماكەی بە كرایەوەو زامنی بەشی سێیەم و چوارەمیشی كرد.
لەردا ئامانجە بنەڕەتیەكانیش بەپێی هەوش و چارنووسی دراماكە گێڕانكاریەیان بەسەردا هات وهاوسەنگی بەرهەمەكە تێكچوو، لەپرسەیەكی نیشتمانی و نەتەوەیی گەورەوە بچووك كرانەوە بە پرسێكی سیاسی و حزبی .
بەمەش كار كردن لەسەر كاری درامی و فانتازیایی كەم كرایەوە، لە بری ئەوانە خیتاباتی سیاسی و دروشم و هیتافاتی هووكەش باڵی خێیان بەسەر بەرهەمەكەدا كێشا.
بەنام هەمیشە سەردەم پەوری خۆی هەیە، بە لەئامێز گرتن و هەتكردنەوەی هەر بەرهەمێك، چونكە دیارە كە ئەزموون و فكرو تەوانینی بینەر گێڕانكاری بەسەردا هاتووە, سەردەمی دروشم و هیتافات و لەدرامادا بەسەر چووە.
دەبێت دەرهێنەر توانای ئەوەی هەبێت بەدراماو كامێرا قسە لەگەڵ بینەردا بكات نەك خیتاب، چونكە كەس ئامادە نیە لەدرامادا گوێ لەخیتاب بگرێ.

بینەری ئەمڕۆ لەوانەی ناکۆنە ژێر کاریگەری سەزو بەدیمەنی تراژیدی گەمە بەعەقلو سەزیان ناکرێ، ئەگەر هەر هەموو دیمەنەکان پڕ کۆیت لەشین و واویلاو گریان و فیغان.

ئەمە لەدرامای نوێ دا جێگەی نابێتەوە.
بینەر دەیەوێ بە وروژاندن، دەرهێنەر دەستاتی هونەری خۆی بکار بهێنێ، بیسەلمێنێ چۆن بەکامەراو موزیك و سیناریۆی کاریگەر بینەر لەخۆی ڕازی دەکات، هەر لادانێك لەو چوارچێوەیە بەدەست درێژی دەزانێ بۆ سەر عەقلو مزاج و دەروونی.
ئەو درامایانەی لەژێر دەستاتێکی لاوازی هونەری دا فشارێکی لەخەیان گەورەتریان دەخرێتە سەرو ناچار بەتەپڵەاندن دەکرێن، لەبری ئەوەی هۆوداوەکان لەخەیان جوانتر بکەن، هۆوداوەکان لەخەیان ناشیرینتر دەکەن .

دیمەنەکانی شۆو هاوسەنگی درامای
دەرهێنەر کەمڕۆ دیمەنی شۆو موقاوەمەی پێشمەرگەی نیشان داوە، بەسوود وەرگرتن لە ستافێکی شارەزاو پسپۆر لەبواری سەربازی و تەقینەوەو تەکنیکی دروست کردنی دیمەنی شۆکان،
لەمەدا هۆویەکی کارامەی جوانی نیشان داوە، بەڵام شۆکانیش تەنیا تەق و تەق و تەقینەوەو کوشتن و بڕین نیە، ئەوانیش پێویستیان بە سیناریۆ هەیەو لەناو ئەو شۆانەدا دەبێت چیرۆکی جوان جوانی مرۆیی و ئازایەتی و مەردایەتی دەر بکەون.
دروست کردنی دیمەنی شۆ لەدراما مۆژوویی و سیاسیەکاندا جێگەی خۆیان دەکەنەوە، ئەگەر بە نەخشەو دیزاینێکی هونەریی و ستراتیژیەتێکی تەکمە دابەزرێت و زەر لەسەر یەك دووبارە نەبنەوە، کە چاو لەبینینیان بێزار بێت و کوالیتی هونەریی و ئامانجە بنەڕەتیەکانی ئەو شۆانە لەدەست بدەن.
من بەدرێژایی بەشی دووەم و لەئێلقەی 21 دیمەنی گۆانەوەی پێشمەگە بریندارەکانم بینی، لە تیمارخانەیەك کە ئافرەتە ئاوارەکان کاری تیمارکردنی پێشمەرگە بریندارەکانیان دەکرد، بینیم چۆن ڕێحان دەستی بریندار (بارزان) ی ئەفیندار خۆی دەکرد، کەچی دایکە دەقەکەی کاتێ ئەو دیمەنەی نەوان (ڕێحان) و (بارزان) ی کۆی دەبینێ، لەڕاق هادچێ و برین پێچکەی هەدەپچڕێنێ.
یان دیمەنی (بارزان) کاتێ لەناو ئاگربارانی شۆدا، دەسرەکی ڕێحانی ئەفیندار دەردێنێ و سەبووری خۆی پێ دەداتەوەو تەنوویەتی دەی پێ دادەمرکێنێ.
ئەو دیمەنە تایبەتیانەی ناو شۆکان کە بینەر لەکێش و هەوای

شەکان دەردەنێ و چیرۆکێکی بچووکت پیشان دەدەن کە لەو کاتەدا لەشەکان گەورەتر دەردەکەون، لەو زنجیرەیەدا زۆر بە دەگمەنن، یان بوونیان نیە.

ئەفسەرەکان دەبنە پاڵەوان

بەڵام لەشەکێکی تردا، کاتێ پێشمەرگەی ناوشارو رۆك خستنەکانی تر بە کاروانی ئۆتۆمبیل و پیادەی سەربازانی ژێم دادەنێنەوە، کەمتر لەئافرەتان بەشداری تێدا نانوێنەکە دەکەن، ئەفسەرێکە لەدەستیان دادەکا، پێشمەرگەو ژنەکان بەدوایدا دادەکەن (ئێستاش نەمزانی ئەو کەمتر ژنە بە خیان و دەمانچەیەك لەگڵ پێشمەرگەکان بۆئۆتۆمبیل بەدوای ئەفسەرەکە کەوتبون.

کاتێ ەوو بەەوو بوونەوەکە ەوو دەدات، دەرهێنەر ئەفسەرەکە دەکاتە پاڵەوانێك و هەر هەموویان بریندارو قات و قڕ دەکات، تا لەکۆتاییدا کۆمەڵێك بەر ئەفسەرەکە دەکەوێت و زۆر قارەمانانە لەناو ئەو هەموو پیشمەرگە بزیوە دەکوژرێت.

لەشەکێکی تریشدا کاتێ رائید (عیماد) بۆئۆتۆمبیلەکەی بەسەر کەمینکی پێشمەرگە بەخێی و تەنیا دەمانچەیەك تەقەپێدەکات، بەچوار پێشمەرگە تەقەی لێ دەکەن، دوای شەکێکی سەخت، هەرچی دەسەڵاتیان هەبوو بەکاریان هێنا، ئینجا توانیان ئەفسەرەکە بکوژن.

لەو دوو شەڕە دەرهێنەر پێشمەرگە زۆر بەلاوازی نیشانداو ئەفسەرەکانیش ئەگەرچی لەئەنجامی شەکان کوژران، بەڵام وەك پاڵەوان دەرکەوتن .

ئەمش ئەو شتەیە کە ئامانجێ ەستەقینەکەی لێ دەست دەدات.

ململانێ ی درامی و دروست بوونی گرێ چنی لەئادیابین دا

بەدرێژایی بەشی دووەم هەستم بەبوونی هیچ گرێ چنیەکی درامی نەکرد بموستەنێ و خیالم لەگڵ خێیدا بڕێت بۆ چاوەڕوانی لەئاکامەکەی، تا لەئەلقەی 21 بۆ یەکەم جار ەوو بەووی ئەو گرێ چنیە درامیە بووم.

گرێ چنی لەدرامادا چوار کاریگەری سەرەکی هەیە، کە پێویستە بگەشێ سەندنی ەڕحی دراماکە لە ەووی:

1.ریتمی درامە بەرز دەکاتەوە و گەشێ بەململانێ ی نێو دراماکە دەدا.

2.توخمی چەز لەدرامادا دروست دەکات و بینەر ناچار بەوروژاندن دەکات.

3.زیاتر ئاشنا بەکاراکتەرەکانت دەکات، بەتایبەت لەلایەنە سایکۆلۆژیەکەوە.

4.تەکنیکاو بوون و خ بەستنەوەی بینەرو هەگر بوونی بەووداوەکانی

نەو دراما پتر دەکات.
لەئەلقەکانی بیست بەرەو سەر، هەستم کرد ریتمی دراماکە و ئاراستەکانی گۆڕانکاری بەسەردا هات، وای کرد هەست بە تام و چێژەکی تر بکەم.
بینیم کێشە کۆمەڵایەتیەکان ئاوێزانی کێشە سیاسیەکان دەکرێن، یان هەردوکیان بە یەکەوە بەستراوە دەچن.
تەنانەت دیالۆگ و زمانی کاراکتەرەکانیش هەمان گۆڕانکاریان بەسەردا دێت و بینەر گوێ بیستی کۆمەڵە بابەتی واقیعی دەبێتەوە، کە ئاستگیانە لەدەمی کاراکتەرەکانەوە گوێ بیستیان دەبێت.
ئەم کورتە چیرۆکانەی ئیشق لەناو جەرگی ڕووداوە سیاسیەکاندا، جوانییەك بە بابەتی گشتی دراماکە دەبەخشی، وەک ای دەرچوونی بینەر لەئەتمۆسفیری شەڕو هەواڵەکانی شەڕ لەکێش و هەوای چیاکان و ئێشکەنجەو ئازاری ئاوارەیی، هەناسەیەکی ئارامی بە بینەر دەبەخشی.
لەهەمان کاتدا ریتمی دراماکە بەرز دەکاتەوە و بینەر ڕوو بەووی ئەو گرێ چنیە دەکاتەوە کە لەدراماکەدا چاوەڕوانی دەکرد.
گرنگترین ئەو گرێ چنیانە:

1. گرێ چنی پەداگری دایکی بارزان و سووڕ بوونی بارزان لەسەر بەیەك بوونیان لەگەڵ ڕێحان
2. گرێ چنی ململانێ ی بارزان و ئومێد کە گەیشتە تۆپ، لەسەر ڕێحان و چاوەڕوانی تەقینەوەی ئەو ململانێیە.

لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریانەی لەو ئەلقەوە دروست بوون، هەستت بەگۆڕینی فۆرمی دراماکەش دەکرد، بەشێوەیەك ئاواتی ئەوە بخوازی، بەی ڕووبەری ئەو فۆرمە تێکنیکاوەی نێوان سیاست و کۆمەڵایەتی زێتر بووایە، لەفۆرمی تەنیا سیاست و کێبوونەوە سواوەکانی سیاست و خیتابی سیاسی، کە زۆرێك لەپانتایی دراماکەی داگیر کردبوو.
لەپراوێزی ئەو ڕووداوانەی دوایی، کۆمەڵە گرێ ی دیکەی لاوەکی دروست بوو، لەوانە زیندە کردنی دیمەنەکانی خێشوێستی و سزداری نەو کاراکتەرەکاندا لەوانە
ئێقیندارێ ساڵح و ئێفسانە ـ کە سەرەتاکانی لەمندالیەوە دەستی پێکردبوو، بەڵام دواتر خێشوێستی تاك لایەنانەی سەلواش بوو بە پارچەیەکی دیکەی ململانێی نێوان ئێفسانەو سەلوا، بەڵام بەریتمێکی لەسەرخۆ.
تراژیدیاکانی ئادیابین
ڕاستە کە ژیانی کورد بەگشتی زنجیرەیەك مەرگساتی جەرگ بڕە،

ئازارکانیان لە بن نایە، بەڵام ئەرکی دراما ئەوە نیە بریندکان قوڵتر بکاتەوە، بینەر نغرۆی خەم و خەفەت و چەك شکان بکاتەوە، بەڵکو لە سەختترین حاڵەتکانی بە ئومێدی، پانتاییەك بە هیواو گەشانەوەی ورە بەجێ بهێڵێ.
بۆیە ڕەفتار کردن لەگەڵ تراژیدیا پێویستی بەهوشیارییەکی زۆر هەیە، ناکرێن بینەر لەئێنجامدا دووچاری ترمان و ڕوخانی دەروونی بکەیت، بەڵکو نیشاندانی دیمەنە تراژیدیەکان بکات بەفاکتەرێك بۆ تێگەیشتنی بینەر لەخەبات و قوربانی دانی گەلەك لەپێناو ئازادی دا.
بۆیە گرنگە دەرهێنەر لەتراژیدیادا هاوسەنگیەك دروست بکات لەنێوان ئازارکانی گەلەك و ئیرادەو هێز، نەك ئەوەندە بەووتی نمایش بکرێت چ چۆژو عیبرەتکی تێدا بێت لەگەڵ خۆیدا ناهێنێ .
لەئێلقەی کۆتایی دا کەمێك هێوداوی تراژیدی بۆیکەوە کە دەبنەوە، لەوانە:
(لەیلا) کە لەزیندانەکانی ژەم لەژێر تەعزیب ئەقڵی لەدەست دەدا.
سەرنانەوەی عەزیز لە ئاوارەیی و ناشتنی.
هاواری (ئادەم) بۆ دایکە لەسەدارە دراوەکەی.
مائیاوایی (شێخ فەتاح) لەکەسوکەدا.
شەهید بوونی دوو کوڕی ئایشە بۆیکەوە.
دەرهێنەر لەگەڵ نمایشی هەموو ئەو دیمەنە تراژیدِیانە کاتێ ریتمی دراماکەی بەرز کردەوە کە (بارزان) ئازارە دەروونیەکانی لەشکستی گەورەی نسکۆ دەخاتە ڕوو، تفەنگکەی بەشاخێك دەشکێنێ و هاواردەکا:
دەتانەوێ کۆمەتمان ببێن ؟
هەموو تشتەکان ئا، بەس کۆمەتمان نا.
(بۆ دەنگی بەرز بەسەر (ئادەم)ی هاوڕێ ی هاوار دەکا :پێم بڵێ ئەوە دڕێژ ڕاستی نیە،
بەخۆبەرم بینەوە بڕۆ خوێن.
ئەم دیمەنە لەتراژیدیای کەسکانێ دەرچوو، بوو بەکارساتی هەمووان، ڕمانی شۆشك بوو هەموو کورد ئومێدی پێ بەستبوو، جگە لەچەمکە نەتەوەیەکەی، فریاد ڕەسی هەموو ئەو تراژیدیا تاڵانە بوو کە لە دوا دیمەنەکانی دراماکە بەسەر یەکدا کۆکەن ببوون.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

جەنگی بازرگانی،چین و ئەمریکا.. هۆکار حەسەن

لەسەر تەختەی شەترەنجی جیۆپۆلەتیکی کە هەمیشە لە گۆشەکردندایە، بازرگانی وەک یەکەک لە بەهێزترین چەکەکان سەریهەڵداوە. بەیاری ئەم دوایەی کەماری گەلی چین بە سەپاندنی باجی 34% لەسەر هەموو هاوردەکردنی ئەمریکا، خاڵی وەرچەرخانە لە ململانێیەکی ئابووریی لەمێژینەدا. بەڵام ئەم هەنگاوە کردەوەیەکی ئیستفزازی نییە – بەرگرییەکی پێویستە لە بەرامبەر هەڕەمەتەکی بەردەوامی فشار و خۆگرتن و ئیستفزازی لە واشنتنەوە،سااڵنکە ئەمریکا هێزی ئابووری خۆی بەکاردەهێنێت، نەک تەنها بە زاڵبوون بەسەر بازاڕە جیهانییەکان بەڵکو بە ناچارکردنی گەلانی سەربەخۆ بە پابەندبوون بە ئەجێندای سیاسی خۆیەوە. باج و سزا و قەدەغەکردنی بازرگانی نەک وەک ئامرازی کۆبەکەی دادپەروەرانە، بەڵکو وەکو ئامرازی سیاسی بەکارهێناوە، پەکین بە سەپاندنی ئەم باجە 34% پەیامەک دەنێرێت کە چیتر بەرگەی مامەڵەی ناداپەروەرانە لەگەڵ ئەمریکادا ناکات. ئابووری چین – خۆاگر و هەمەچەشنە – لە مێژە خۆی بە ئەم جۆرە سیناریۆیانە ئامادە کردووە. سیاسەتکانی وەک وەبەرهێنانی "دوو سووڕانەوە" لە خۆبژێوی تەکنەلۆژی، و هاوبەشی لە ناوگەی دەستپێشخەری پشتەن و ناوگا، وابەستەیی چینیان بە بازاڕەکانی ڕۆژئاوا کەمکردووەتەوە،چین گۆشگیر نییە. بەیەکەوە گرێدراوە و کاریگەرە و ئامادەکراوە. لەبەرامبەردا ئەمریکا ئێستا خۆی لە دۆخێکی ناجێگیردا دەبینێتەوە. لەگەڵ بەرزبوونەوەی هەڵاوسان و ناسەقامگیری سیاسی و بچووکبوونەوەی متمانەی جیهانی، سیاسەتی شەری بازرگانی واشنتن کاردانەوەی دەبێت. بەکارهێنرانی کاڵای ئەمریکی کە لە ئێستاوە بارگرانییان لەسەرە بەهای تەچووی زیادەوە، ئێستا ووبەووی نرخێکی بەرزتر دەبنەوە. کەمپانیا ئەمریکییەکان کە پشت بە بازاڕی چین دەبەستن – لە کەمپانیا زەبەلاحەکانی تەکنەلۆژیاوە تا کشتوکاڵ – هەست بە تیژی ئاو چەقۆیەی چین دەکەن،لە ئاستی جیهانیدا وەاتان دەست دەکەن بە گران بە دوای

هاوبەشێکی متمانەپێکراوی ئابووری جگە لە ئەمریکا. پسپۆرانی چینی پێیانوایە: "بەسەی ئەم شێوە بازرگانییە لە کۆتایێدا دەستی دەستدرێژکارەکە دەسوتێنێ"، چین دەستپێشخەری ئەم ململانێیە نییە، بەڵکو بە ئیرادە و ووونی بڕگری لە سەروەری و داهاتووی ئابووری خۆی دەکات. چین پابەندە بە بازرگانی دادپەروەرانە و هاوکاری نێودەوڵەتی و گەشەپێدانی دووولایەنە، بەڵام ڕێگە نادات بڕژەوەندییەکانی لە قوربانگای سیاسەتی ناوخۆیی ئەمریکا یان تەماحی هەژموونی ئەمریکادا بکرێتە قوربانی. لەم شەڕە ئابووریێدا، تەنیا پێیوەندی بە باج و بازرگانییەوە نییە – پێیوەندی بە بەهاکان، دیدگا و داهاتووی سەرکردایەتی جیهانییەوە هەیە. سەردەمی بادەستی تاکلایەنە لە کاڵبوونەوەدایە. ئەوەی جگەی دگرتەوە دەبێت لەسەر ڕێزگرتنی یەکتر بنیات بنرێت نەک زەرملێ.

پاش 18 ساڵ لە دەرچوونی بەیارەکان هەشتا تەمەتبارانی ئەنفال هیچ لەکەینەوەیەکیان لە گۆڕ نەکراوە

لە ڕێکەوتی 20-5-2007 وە بە فەرمی بەیاری دەستگیرکردنی 423 تەمەتباری ئەنفال لە لایەن دادگای باڵای تاوانکاریەوە دەرچوو، هاوکات پاش ئەوەی دادگای باڵای تاوانکاری عێراقی بە کیتابێکی فەرمی بە مەژوو و ژمارە ((رس/10/83) لە بەرواری 11/8/2010) ئاراستەی وزارەتی شەهیدان و کاروباری ئەنفالکراوانی سەر بە حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردووە، داوای دەستگیرکردنی تەمەتبارانی ئەنفال دەکات کە نیشتەجێی هەرێمی کوردستانن، هەمان نامە ئاراستەی سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەتی هەرێم و وزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستانیش کراوە، پێشتریش پارلەمانی کوردستان بە پێی بەیاری ژمارە 2ی ساڵی 2008 ی پارلەمانی کوردستان کە داوا کراوە تاوانبارانی ئەنفال لە لایەن وزارەتی ناوخۆی هەرێمی

کوردستانەوە دەستگیر بکرێن .
تا ئێستا هیچ کام لەم تۆمەتبارانە کە لە لایەن دادگای باڵای تاوانکارەوە ناویان دیاریکراوە نە چوونەتە بەردەم دادگا، نە هەوڵیش دراوە ناویان لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بدرێتە پۆلیسی ئینتەرپۆل کە چەندین جار داواکراوە، هەرچەندە ئەم داواکراوانە ژمارەیەکی زۆریان مەردوونە، نەك هەر لایەنە دادوەریەکە زیانی بەرکەوتووە، بگرە ئەوانیش بەشکن لەو مەژووەو زۆر لایەنی شاراوەیان لە گۆڕ خەیانا برد.
چونکە ئەم تۆمەتبارانە بە هاوتای قوربانیان لە روی دیاریکردنی حەقیقەتی تاوانەکە بگرە زیاتریش مانەوەیان بە دەسیەکە گرنگە بە دەرخستنی ئەو بەشەی راستییەکان لای ئەوانە، لاپەڕەی گرنگی تاوانکان لە باخەڵی ئەماندایەو لایەنکی گرنگی دەرخستنی حەقیقەتەکانن.
لە یادی 37 ساڵەی تاوانی ئەنفال داواکارین :
1- ئەو تۆمەتبارانەی ناویان لە دادگای باڵای تاوانکان وەك تۆمەتبار هاتتەوە بدرێنە دادگا، بەمەش تاوانباران سزای خەیان وەردەگرن و بەتاوانیش لەو ناوانە مافەکانیان بە دەگمەنتەوە ئیتر وەك تاوانباری ئەنفال کە گەورەترین سزایە نامێنن.
2- لیستی تۆمەتبارای جینسایدی گەلی کورد بدرێتە پۆلیسی نەو دەوڵەتی ئینتەرپول.
3- سەرلەنوێ پێداچونەوەی ورد بە دەسیەی دادگایی ئەنفالدا بکرێتەوە و هەکاری نەبوونی ناوی هەندەك لە تاوانباری گەورەی وەك نزار خەزرەجی لە لیستەکە رونبکرێتەوە.
4- پێویستە تۆمەتبارانی ئەنفال لە دامودەزگاکانی حکومەتی هەرێم وەك تۆمەتبار سەیر بکرێن بە تایبەت لە وەزارەتی داد و ئەنجومەنی دادوەری و وەزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان.
5- پارتە سیاسیەکان ئەستەپاکی خەیان لە بوونی تۆمەتباران لە ریزەکانیان رابگەیەنن.
لیستی ناوی سەرجەم تۆمەتبارانی راگەیەنراو لە عێراق و هەرێمی کوردستان.
1- وفيق عجيل السامرائي معاون مدير الستخبارات العامة
2- وليد نايف شبيب مدير شعبة الشمال
3- حامد يوسف حمادي سكرتير رئيس الجمهورية
4- ابراهيم نصرالله
5- احمد بيجو
6- احمد جبار جباري
7- ارشد احمد زيباري

8- اسعد جانگير هركى
9- اسماعيل عزيز ئاغا زنگنە
10- اسماعيل محمود رسول ئاغا بشدرى
11-الرائد (درع) (محسن كرجى رجى) ك د ب / 51
12-الرائد (صباح نازم رقيب السورجى) امر ف2 دفاع دفاع وتنى
13-الرائد (عبدالستار عتاالكبيسى) امين سر قيادة شعبة اربيل العسكرية
14-الرائد (ق خ) (عبدالحمزة اسماعيل حمزة) امر بتخ / 64امغ 2 فل 6
15-الرائد (محمد سالم حسين) امين سر قيادة شعبة التاميم العسكرية
16-الرائد (مدم) (زيدان خليفة لفتة) امر ك مدم /957
17-الرائد (مدم) (على كرمش حسن) امر ك م/79
18-الرائد (مدم) (نورى حامد احمد) امر ك م/956
19-الرائد الركن (صادق صوب اللة محمد) لمخ 2 فل /4
20-الرائد التيار (ادريس ابراهيم محمد) =
21-الرائد التيار (انور حمدامين) السرب/4
22-الرائد التيار (عبدالحميد فرحان عبدالحميد) =
23-الرائد التيار (عمران كازم هندى) السرب/2
24-الرائد التيار (فريق محمد علوان) =
25-الرائد التيار (مهدى على حسن) =
26-الرائد التيار (يونس صالح سلمان) السرب/30
27-الرائد (ت ن) (غازى مجبل خلف) ت ن فل /1
28-الرفيق الرائد (انور رحيم تها) امين سر قيادة الحارس العسكرية
29-العقيد (احمد سالم جاسم السامرائى) امين سر قيادة شعبة قوات نصر
العسكرية
30-العقيد (بديوى حسن صالح) امين سر قيادة فرع الرشيد العسكرى
31-العقيد (حاتم عبدالكريم خماس) مدير امن السليمانية
32-العقيد (خلف عبدالله عميرة) امين سر قيادة شعبة الفارس العسكرية
33-العقيد (درع) (فاروق محمد حسن) لمغ/2 فل 4
34-العقيد (رشيد احمد سدخان) امين سر قيادة شعبة المعتصم
35-العقيد (عبدالحكيم توفيق حسون) امين سر قيادة شعبة الشيبانى العسكرية
36-العقيد (عبدالرزاق حميد محمد) م ا م ق ق جح د و /1

37-العقيد (عبدالقادر عبدالرحمن قدو) امر كتيبة مدفعية ميدان /78
38-العقيد (على عبد غزال) امر مدفعية ميدان /فق 23
39-العقيد (مدم) (حسين محمد حسن) مقر مدم ق ق جح د و /1
40-العقيد (مدم) (فخرى احمد محمد على) مقدم لوائ مدم فق /4
41-العقيد (مش) (شهاب احمد على) امر لمغ /2 فل 4
42-العقيد (مش) (فوزى جواد هادى) امر ل /19
43-العقيد (مش) (قيس ابراهيم مدحت) امر ل /445
44-العقيد (مشا) (محمد يعقوب يوسف) امر ل / 438
45-العقيد (مشا) (نزار احمد شهاب) امر ل /39
46-العقيد الركن (ق خ) (خالد بهلول العيبى) امر لمغ 1فل 1خ
47-العقيد الركن (مش) (على حسين على) رئيس اركان فق /4
48-العقيد التيار (رياز محمد عبدالسعدى) =
49-العقيد التيار (نجم عبدالرزا عبدالواحد) =
50-العقيد التيار الركن (اسماعيل سعيد فارس) امر ج ت ج /1
51-العقيد مشا (صلاح داود عبدالله)
52-العميد الركن (على حسين الصفار) ر ا ق جح د و /1
53-العميد (ا س) محمد مصتفى اسماعيل شعبة الامن الداخلى فل /5
54-العميد (خلف نجم جاسم) امين سر قيادة شعبة ابى زرالغفارى العسكرية
55-العميد (درع) (كامل زيدان خلف) م1م فق /33
56-العميد (رافع حمدون زنون) امر القوات الاولى
57-العميد (سمير توفيق فتحى) امر ت ن ق ق جح د و /1
58-العميد (على لفتة حسين العقابى) امير سر شعبة خالد العسكرية
59-العميد (غانم خالد سليمان الجماس) امين سر قيادة شعبة القعقاع العسكرية
60-العميد (ق خ) (على حسين مزعل) امر لمش /72
61-العميد (ق خ) (نصيف جاسم حمادى) امر لمغ 2 فل /6
62-العميد (محمد خيرى محمد سعيد) امير سر قيادة شعبة شرحبيل العسكرية
63-العميد (مدم) (حبيب خزر ابراهيم) امر مدم فق /4
64-العميد (مدم) (متر محمد صالح) امر مدم فق /33
65-العميد (مش) (تلعت سليمان ولى) امر قاتع دوكان
66-العميد (مش) (عارف حميد حاتم) امر جح د و /4
67-العميد الركن (ابراهيم خليل ابراهيم) قائد فق /37
68-العميد الركن (امير جاسم حمو) قائد فق /7
69-العميد الركن (زهير يونس على) قائد قوات /50
70-العميد الركن (صباح اسماعيل) قائد قوات /45

71-العميد الركن (صباح نورى علوان) قائد فق /27
72-العميد الركن (عبدالالۀ حامد العناز) قائد فق /21
73-العميد الركن (عبدالامير علوان حسين) قائد قوات /38
74-العميد الركن (عبدالجليل عبدالحميد محسن) قائد فق /29
75-العميد الركن (عبدالمجيد عباس وهيب) قائد فق /2
76-العميد الركن (على احمد محمد صالح) قائد فق /46
77-العميد الركن (على عزيز الفدعم) شعبۀ الامن الداخلى فل /1
78-العميد الركن (غانم صالح حسن) قائد قوات جحفل الدفاع الوتنى /5
79-العميد الركن (مدم) (عتاالۀ ايوب خلف) رئيس اركان فق /33
80-العميد الركن (مزهر عبد مهدى) ر ا ق جح د و /1
81-العميد الركن (ناصر سعيد توفيق) قائد قوات /50
82-العميد الركن ق خ (دريد مصتفى شاكر) قائد فق /40
83-العميد الركن مشاۀ (عبد عون نعمۀ نصور) قائد فق /24
84-العميد الركن (على صالح حمودى الدورى) امين سر قيادۀ شعبۀ موسى
بن نصير العسكريۀ
85-الفريق (الحكم حسن على) مدير تيران الجيش (عزو القيادۀ العامۀ للقوات المسلحۀ)
86-الفريق الركن (نعمۀ فارس حسين) معاون رئيس اركان الجيش للتدريب
87-اللوائ (حسن حسين) مدير منزومۀ استخبارات المنتقۀ الشماليۀ
88-اللوائ (عبد سلمان حمندى) امير سر فرع عموريۀ العسكريۀ
89-اللوائ الركن (اياد خليل زكى) قائد ق ق جح /د و /1
90-اللوائ الركن (حميد شاكر محمود) قائد فق /41
91-اللوائ الركن (خالد محمد عباس الجبورى) مدير منزومۀ استخبارات المنتقۀ الشرقيۀ
92-اللوائ الركن (رمزى محمود عبداللۀ) قائد فق مش /33
93-اللوائ الركن (سعد شمس الدين خالص) قائد ق جح د و /1
94-اللوائ الركن (عصمت صابر عمر) قائد فق /4
95-اللوائ الركن (على محمد شلال) قائد فق /39
96-اللوائ الركن (غائب حسون غائب) قائد القوۀ البحريۀ (عزو القيادۀ
العامۀ للقوات المسلحۀ)
97-اللوائ الركن (محمد تاهر توفيق) قائد فق /35
98-اللوائ ق خ (اياد شعبان رمزى) قائد قوات /42
99-المستشار (بابكر وسو محمد) فوج الدفاع الوتنى /112

100-المستشار (جمال خزر خالد الدوبردانى) فوج الدفاع الوتنى/110
101-المستشار (جمال فقى حسين) ف د و /97
102-المستشار (خليل عبدالله ابراهيم الشرفانى) ف د و /109
103-المستشار (سليم مهند رسول ئاغا) فوج الدفاع الوتنى /98
104-المستشار (سوار فتاح مزح الجاف) ف د و /239
105-المستشار (شريف محمود معروف) ف د و /136
106-المستشار (شيخ مجيد بايز حسن) كف د و /61
107-المستشار (صابر احمد رقيب محمد السورجى) ف د و /2
108-المستشار (عباس بايز بالواغا) فوج الدفاع الوتنى /91
109-المستشار (عباس حاجى اغاسرسيان) فوج الدفاع الوتنى /66
110-المستشار (عسمان عبدالرحمن فتح الله) ف د و /165
111-المستشار (عمر احمد على) ف د و /171
112-المستشار (عمر بابكر سليم) فوج الدفاع الوتنى /114
113-المستشار (فخرى اسماعيل عبد القادر) ف د و /133
114-المستشار (قادر شفيق نعمان) ف د و /63
115-المستشار (قاسم فارس تاهر مصتفى اغا) ف د و /85
116-المستشار (لتيف احمد محمد الزيبارى) فوج الدفاع الوتنى/1
117-المستشار (مامند حمد مولود) ف د و /51
118-المستشار (محمد تاهر يونس محمد (رينكاوى) ف د و /107
119-المستشار (محمد على رسول) فوج الدفاع الوتنى/148
120-المستشار (محمود حمه رسول اغا) فوج الدفاع الوتنى/26
121-المستشار (نوزاد انور بتواته) فوج الدفاع الوتنى /4
122-المستشار مام يحيى (كويه) فوج 86 دفاع وتنى
123-المستشار ميرزا اسماعيل شرف رزا مستشار فوج 207 دفاع وتنى
124-المستشار (حسين محمد عسمان) فوج الدفاع الوتنى /175
125-المقاتل (محمد كامبنى بانواغا) معاون مستشار ف و /147
126-المقدم (ادريس سعيد محمد) امين سر قياده شعبه زاخوش العسكريه
127-المقدم (اسماعيل محمود عبد خلف) امين سر قياده شعبه المنصور العسكريه
128-المقدم (حاتم متنى العواد) امين سر قياده شعبه السليمانيه العسكريه
الاولى
129-المقدم (حسن احمد عبدالله) امر د ج ق ق جح د و /1
130-المقدم (درع) (عبدالكريم عبدالهادى سالم) امر ك د ب /41
131-المقدم (صلاح صبرى محمود) امين سر قياده شعبه السليمانيه العسكريه السانيه
132-المقدم (زارى عبدالكريم هادى) ز امن ق ق جح د و /1

133-المقدم (عبدالستار جواد حمزه الحديسى) مدير اداره فرع عموريه العسكريه
134-المقدم (مدم) (حسين فزل الدين عبدالقادر) امر ك م م /22
135-المقدم (مدم) (صحاب جدوع زياب) امر ك م م /10
136-المقدم (مدم) (صلاح الدين محمد عبدالكريم) امر ك مدم /662
137-المقدم الركن (حسين على حميد) امر ل /36
138-المقدم التيار (محمد فوزى حسن محمود) =
139-المقدم التيار (احمد رشيد فتنه المعازيدى) =
140-المقدم التيار (خزير عيسى جواد) =
141-المقدم التيار (عبدالرزاق ابراهيم عبدالرزاق) ج ت ج /1
142-الملازم (فرهاد مامند حمد) ف د و /51
143-الملازم التيار (حسام ابراهيم حمود) السرب/107
144-الملازم التيار (خالد مال الله مردان) السرب /2
145-الملازم التيار (رزوان غازى احمد) السرب /4
146-الملازم التيار (عماد شلبى محمد) السرب/2
147-الملازم التيار (عماد عباس محسن) السرب /2
148-الملازم التيار (فازل عباس محسن) السرب /2
149-النقيب (اسلحه) (وعد محمد على) السرب /2
150-النقيب (عبدالكريم صالح جواد) ممسل من منزومه الاستخبارات العسكريه
151-النقيب (ق خ) (حمزه خزر حمزه) امر بت خ /17
152-النقيب (ق ف) (عبدلله حسن صالح) مستشار ف د و /151
153-النقيب التيار (صباح على حسن) السرب /2
154-النقيب التيار (غالب شايع زياره) السرب /2
155-انور محمد رزا محمود الجاف
156-برهان شوانى
157-بكر على حاج مشير
158-بكر كريم غفور
159-توفيق جبار قارمان
160-سامر نصيف جاسم محافز كركوك
161-جاسم محمد زيبارى
162-جبار شيخ هادى
163-جبار موسى قهر هنجيرى (جيهاد)
164-جعفر عبدالكريم البرزنجى محافز السليمانيه
165-جمال حسين دووزى
166-جوهر محى جانگير ههركى
167-جيا سورجى

168-حجاج عبدالغفور خالد دوبە ردانی
169-حسن محمود بك امین هەورامی
170-حسیب محمد نجم جباری
171-حمدامین حمە شاسوار مختار قرەداغی (کانی میل)
172-حمزە عباس مامند ئاکو
173-حمەی حاجی حسین
174-خالد محمود احمد علی غوارە
175-خزیر فتاح حسین کامیش
176-خیراللە دوزی استخبارات
177-رسول مامند قیردولی
178-زید سورجی
179-سعید عدنان جباری
180-سعید محی الدین احمد زنکنە
181-مستشار سید رزا سەید تەها (سید مانکا)
182-سید مجنون
183-شامل درویش
184-شریف حمە شریف (شەفی خاتون)
185-شریف محمد کرداوی
186-شهاب احمد وایرمن
187-شیخ احمد برزنجی
188-شیخ برهان مدیر ناحیە (زراین)
189-شیخ جلال صالیی
190-شیخ روناك
191-شیخ سعاد تالبنی
192-شیخ صلاح نقشبندی
193-شیخ کریم شیخ شهاب
194-شیرزاد علی بەلەکە
195-تارق شفیع کافروش
196-تارق عزیز رزا ئاغا
197-تاهر عسمان روستم امر سریە –فوج 53/
198-عاصف احمد زیباری
199-عاصی حمە دیزە استخبارات
200-عبدالجبار محسن مدیر التوجیە السیاسی یحزر اجتماعات القیادە العامە للقوات المسلحە
201-عبدالکریم محمد سلیم شوشی زیباری
202-عبداللە کاك امیر (عەبە کەرکوکی)
203-عبد محمد عبداللە مدیر امن شقلاوە

204-عبدالله حسن صالح بابان
205-عبدالمجید حسین اسماعیل شیخکی
206-عدنان عبدالله نجم الجاف
207-عزیز حسن فتاح
208-علی حسن عزیز قائمقام جمجمال و عزو فرع
209-علی لوت ماسی
210-عمر حاجی بادینان
211-عمر حاجی صالح
212-عمر حمه رستم
213-عمر خزر حمد سورجی
214-فواد کریم بایز هموند
215-فارس محمد قادر عزیز سورجی
216-قاسم رشید درویی
217-کامران احمد (کامران سور) خارج القتر فی ایران-بیر انشار
218-کامل شیخ هادی
219-کمال حمه مام سورانی
220-کمال محمد حیدر (کمال شمه)
221-محمد جوهر کوران
222-محمد شیخ عبدالکریم برزنجی
223-محمد قادر ئاغا سورجی
224-محمد کریم شوشی زیباری
225-محمد کلحی ریکانی
226-محی الدین حمه رحیم
227-مدحت توفیق داودی
228-ملا حسین روغزایی استخبارات
229-ملا عوزیر
230-ملازم اول تیار (احمد ابراهیم احمد) ج ت ج /1
231-ملازم اول تیار (احمد سلمان زناد) السرب /2
232-ملازم اول تیار (احمد عابد داود) =
233-ملازم اول تیار (اسکندر ابراهیم جمعه) =
234-ملازم اول تیار (الهام عون الرفیق یونس) ج ت ج /1
235-ملازم اول تیار (امانج منازل خزر) السرب /21
236-ملازم اول تیار (انمار محمد احمد) ج ت ج /1
237-ملازم اول تیار (حسین علی عبدالله) السرب /106
238-ملازم اول تیار (حمید منصور خلیل) السرب /4
239-ملازم اول تیار (خالد عبدالعزیز عبدالله) ج ت ج /1
240-ملازم اول تیار (خلف حسین علاوی) ج ت ج /1

241-ملازم اول تيار (رمزان متلك احمد) =
242-ملازم اول تيار (سالم فتحى حسن) ج ت ج /1
243-ملازم اول تيار (سعد احمد قاسم) السرب /30
244-ملازم اول تيار (سعد عبدالرحمن سعيد) السرب /4
245-ملازم اول تيار (شجاع ياس روحى) ج ت ج /1
246-ملازم اول تيار (شلال رشيد عتيﷺ) =
247-ملازم اول تيار (زيائ جعفر رازى) السرب /4
248-ملازم اول تيار (تﷺها فتحى صالح) السرب /2
249-ملازم اول تيار (تﷺها محمد احمد) السرب /2
250-ملازم اول تيار (عبدالكريم جدعان على) =
251-ملازم اول تيار (عدى حاتم لفتﷺ) السرب /2
252-ملازم اول تيار (على حسين سلمان) السرب /41
253-ملازم اول تيار (فارس ابراهيم رشيد) السرب /41
254-ملازم اول تيار (قيس حبيب مصتفى) =
255-ملازم اول تيار (كريم ياسين زيدان) السرب /41
256-ملازم اول تيار (ليس عبدالعزيز عبداللﷺ) السرب /106
257-ملازم اول تيار (محمد خزعل فيصل) =
258-نامق رقيب السورجى
259-نامق عبدالكريم مختار قريﷺ (بى باز)
260-عبدالرحمن عبدالكريم
261-يحيى الجاف محافز اربيل
262-يعرب الربيعى مدير امن الموصل
263-اسود النعيمى امين سر فرع السليمانيﷺ
264-تارق كافى امين سر فرع دهوك
265-صايل العبدلى امين سر فرع الموصل
266-نزار يونس امين سر فرع نينوى
267-خزر الدورى امين سر فرع كركوك
268-تاهر جليل الحبوش
269-عميد فتاح بك جاف مستشار فوج (35)
270-زاهر اغا كويﷺ مستشار
271-عدنان ديسكو مستشار
272-تارق كاكﷺيى مستشار
273-سعيد غيدان (حمﷺ سعيد) مستشار
274-مجيد غيدان معاون مستشار
275-شمال رفعت كلى امر سريﷺ
276-حمﷺ كريم حمﷺ فرج مختار قريﷺ سيتلان
277-مصتفى سليمان وزﷺ امر سريﷺ

278-عمر حمۆ علی جرمکا مستشار
279-جبار دریز مفرزۆ خاصۆ
280-صابر سورجی مستشار
281-مامند قشقۆ مستشار
282-علی سلمۆ جوارتایی مفرزۆ خاصۆ
283-حاج علی نبیاوا مفرزۆ خاصۆ
284-عقید حمید عسمان مستشار فوج 300
285-انور حسو مفرزۆ خاصۆ
286-سید قدرت مقاتل
287-محمد کاوانی مفرزۆ خاصۆ
288-حمۆ بوخجی مستشار
289-ابراهیم بالول اغا مستشار
290-عمر صوفی مفرزۆ خاصۆ
291-عمر حسین (عمر عرب) مفرزۆ خاصۆ
292-قالۆ ی عۆ زۆ نالبند
293-صلاح شینۆ مفرزۆ خاصۆ
294-میرزا حسن مستشار
295-محمد حسین نوری مفرزۆ خاصۆ
296-عمر اغا مستشار
297-حسین حمۆ سور اغا مستشار
298-ئاوات احمد حسن رش مستشار فوج 266
299-احمد جمیل امین مستشار فوج 240
300-احمد صوفی اسماعیل صالح مستشار فوج 356
301-احمد کویخا رجب مستشار فوج 90
302-اسعد سلیم حاجی ئاغا مستشار فوج 302
303-انور رشید خزر میران مستشار فوج 52
304-انور میرزا ابراهیم کلی مستشار فوج 209
305-ابراهیم احمد ابراهیم منتك مستشار فوج 22
306-ابوبکر فقی الصالحی مستشار
307-بایز عزیز رشید باوجان مستشار فوج 213 و منح نوت الشجاۆ
308-بهرام محمد عبدالرحمن محمد مستشار فوج 11
309-برهان توفیق بابکر هاورامی مستشار فوج 238
310-توفیق حمۆ فرج حمۆ رستم ناورولی مستشار فوج 70
311-توفیق سلیمان یاسین بروارى مستشار فوج 113
312-تارق سعید براهیم مزورى مستشار فوج 19021-الرائد التیار (انور حمدامین) السرب/4
313-تۆیب محمد عسمان (شیخ تۆیب) مستشار فوج 203

314-جاسم محمد فارس محمد مستشار فوج 225
315-کرکیس حمید حیدر مستشار فوج 156
316-جلال اسعد رزا جرمکایی مستشار فوج 79
317-جلال شیخ نجم الدین کریم مستشار فوج 135
318-جلال محمد عبدالرحمن هلالی مستشار فوج 198
319-جلال محمود صالح برادوستی مستشار فوج 232
320-جمال نصرالدین عزیز مستشار فوج 357
321-جمیل کریم مجید اغا کوری مستشار فوج 29
322-جعفر انور سلیمان مستشار فوج 305
323-حسین جهانکیر جادر مزوری مستشار فوج 9
324-حسین حمۆ فتاح قادر مستشار فوج 120
325-حسین خزر حمد مستشار فوج 6
326-حلمی سعید قادر محمد جاف مستشار فوج 199
327-حمود عمر صالح تاجالدین میرنی مستشار فوج 71
328-خالد قاسم محمد امین مستشار فوج 270
329-خالد شیخو مراد مستشار فوج 226
330-خزر عبدالله حسین مستشار فوج 210
331-خورشید اسعد رسول مستشار فوج 253
332-رحیم کریم قادر مستشار فوج 244
333-دلسوز خزر مینۆ بلباس مستشار فوج 235
334-رشید صالح رشید ئتروشی مستشار فوج 227
335-زاهر تاهر توفیق مستشار فوج 150
336-سمکو عبدی حسن زدکی مستشار فوج 54
337-شکر جندی عنتر مزوری مستشار فوج 272
338-صادق زیرو امین مستشار فوج 36
339-صالح احمد اسماعیل الروفی مستشار فوج 255
340-صباح اسماعیل خزر مستشار فوج 351
341-صدیق علی محمد امین هارونی مستشار فوج 245
342-صلاح الدین خزر رسول مستشار فوج 241
343-عادل توفیق رشید مستشار فوج 206
344-عبدالرحمن عاصی عزالدین مستشار فوج 322
345-عبدالقادر مستۆفا محمد مستشار فوج 182
346-عبدالکریم حسین خالد مستشار فوج 346
347-عبدالله فیصل عبدالله ماوانی مستشار فوج 333
348-عبدالکریم سعدی سلیمان سعدی مستشار فوج 285
349-عدنان عبدالله احمد جبارۆ مستشار فوج 231
350-عرب صالح عمر قادر مستشار فوج 218

351-علائ محمد امین عیسی مستشار فوج 306
352-علی احمد حاجی شعبان مستشار فوج 93
353-علی سلیمان حسین مستشار فوج 224
354-علی عبوش عبدی غزال مستشار فوج 59
355-عونی حاجی مستفا جبرائیل مستشار فوج 103
356-علی احمد محمد هارونی مستشار فوج 197
357-علی اورحمان حسن مستشار فوج 168
358-عمر مردخان جلیل مستشار فوج 116
359-عمر مجمد حیدر مستشار فوج 246
360-عمر بشار صالح مستشار فوج 152
361-عمر حسن رسول کردی مستشار فوج 28
362-عصمت دینو بیری مستشار فوج 157
363-غیاس توفیق سلیمان یاسین مستشار فوج 113
364-فاتح تاهر مستفا عبدالقادر مستشار فوج 354
365-فاروق رشید علی محمد نورولی مستشار فوج 196
366-فازل مستفا حسن بروازی مستشار فوج 208
367-فرهاد مامند حمد مولود مستشار فوج 35
368-قادر محمود خلیف عبدالصمد مستشار فوج 31
369-قادر محمد رشید عبدالقادر مستشار فوج 252
370-قاسم کریم احمد محمود مستشار فوج 237
371-کریم خان محمود خلیف مستشار فوج 40
372-مجید سلیمان احمد جاف مستشار فوج 364
373-مجید شیخ بایز حسن مستشار فوج 61
374-محمد جوهر اسماعیل صالح مستشار فوج 108
375-محمد شیخ معروف بیر داود مستشار فوج 49
376-محسن محمد یاسین مستشار فوج 155
377-محمد تاهر رشید حم امین مستشار فوج 254
378-مجمد حم امین حسین زراری مستشار فوج 216
379-محمد سعید محمود شمیرانی مستشار فوج 118
380-محمد عمر امین جمیل (باساکی) مستشار فوج 81
381-محمد نجیب صادق بهائ الدین مستشار فوج 119
382-محمد حمز زازل یی مستشار فوج 204
383-محمود احمد شریف غوار مستشار فوج 122
384-محمود حسین محمود علی مستشار فوج 356
385-محی الدین عزیز محمد بابا علی مستشار فوج 242
386-مشیر ابراهیم احمد مستشار فوج 46
387-مشیر هادی حمد اغا مستشار فوج 48

388-نجم الدين صالح محمد برزنجى مستشار فوج 174
389-نورى حسن مراد برزنجى مستشار فوج 111
390-هلكورد عبدالكريم الكنزانى مستشار فوج 83
391-هوشيار سليم احمد باشا مستشار فوج 215
392-وهاب رحمان حمد امين مستشار فوج 153
393-يونس رمزان غوار مستشار فوج 243
394-حم خان دار رشيد منح نوت الشجاع بموجب المرسوم الجمهورى رقم (808)
395-حم رشيد عبدالرحمن عبدالرحيم =
396-خزير رشيد بحرى =
397-سالار نصرالل قادر =
398-سعيد احمد شيش =
399-سعيد قادر محمد الجاف =
400-شيخ محمود سيد كول =
401-صالح احمد حسين =
402-عباس حاجى اغا رسول =
403-فتاح كريم فتاح =
404-كريم عبدالل محمد =
405-كسرى محمد سعيد محمد فتاح =
406-محمد حسن على ميرزا =
407-محمود حم امين حم صالح =
408-ابراهيم على ملو الزورى =
409-تحسين شاويس سعيد =
410-رشيد حمد امين عزيز =
411-رزا تها محى الدين =
412-رفعت محمد على =
413-زيرك تاهر سعيد =
414-سعاد فيزالل محمد =
415-تاهر على عبدالرحمن =
416-محمد سليم قادر عوسمان =
417-مدحت توفيق منصور =
418-معتصم عبدالكريم حسين =
419-محمد صادق محمد شوانى منح نوت الشجاع بموجب المرسوم الجمهورى رقم (809)
420-عمر محمود محمد ماموى =
421-ابراهيم نصرالدين عزيز البرزنجى منح نوت الشجاع بموجب المرسوم الجمهورى رقم (1014)

422-محمد عیسی بیرویس عیسی الجاف =
423-محمد سعید احمد محمد الهارونی =
ئەی خوارەوش ناوی 258 تەتبارى ئەنفالى دانیشتووى هەرەمى کوردستانە، کە حکومەتى هەرەمى کوردستان هەزى گرتن و دادگاییکردنیانى نییە .

1. محمد کریم شوش زیبارى
2. خورشید اسعد رسول
3. خدر عبدالله حسین
4. خالد شیخە مراد
5. خالد قاسم محمدامین
6. حمود عمر صالح تاج الدین میرنى
7. حلمى سعید قادر محمد جاف
8. حسین خدر حمد
9. حسین حمە فتاح قادر
10. نامق رقیب سورچى
11. عاصف احمد زیبارى
12. عبدالکریم محمد سلیم شوش زیبارى
13. عبدالله کاك امیر(عەبە کەرکوکى)
14. عبدالله حسن صالح بابان
15. عدنان عبدالله نجم الجاف
16. اسماعیل محمود رسول ئاغە پشدرى
17. اسماعیل عزیز ئاغە زنگەنە
18. احمد بیجە
19. احمد جبار جبارى
20. محمد جوهر گەران
21. کمال محمد حیدر(کمال شمە)
22. کمال حمە مام سورانى
23. کامران احمد(کامران سور)
24. محمد شەخ عبدالکریم برزنجى
25. عمر حاجى بادینان
26. على لوت ماسى
27. عمر خدر حمد سورچى
28. فەاد کریم بایز هموند
29. فارس محمد قادر عزیز سورچى
30. عادل توفیق رشید

31. عبدالله حسن صالح
32. جلال محمد عبدالرحمن هلالی
33. جلال شیخ نجم الدین کریم
34. جلال اسعد ره زا چۆرەگایی
35. گرکیس حمید حیدر
36. جاسم محمد فارس محمد
37. ته یب محمد عوسمان (شێخ ته یب)
38. عمر محمود محمد ماموینی
39. محمد صادق محمد شوانی
40. عمر محمد حیدر
41. عمر مردخان جلیلێ
42. علی اورحمان اسعد
43. علی احمد محمد هارونی
44. عونی حاجی مصگفی جبرائیل
45. علی عبوش عبدی غزالێ
46. علی سلیمان حسین
47. علی احمد حاجی شعبان
48. شیخ برهان
49. شیخ جلال صالێیی
50. شیخ سعاد تالنی
51. شیخ روناك
52. عمر حمێ رستم
53. کامل شیخ هادی
54. عمر حاجی صالح
55. عبدالمجید حسین اسماعیل شیخکی
56. ملا حسن روغزایی
57. شیخ کریم شیخ شهاب
58. سید مجنون
59. شامل درویش
60. حمێی حاجی حسین
61. جبار موسی قرەنجیری(جیهاد)
62. جعفر عبدالکریم برزنجی
63. جمال حسین دوزیی
64. چیا سورچی
65. حجاج عبدالغفور خالد دوبۆردانی
66. حسن محمود بگ امین هواری
67. حسیب محمد نجم جباری

68. مامند حمد مولود
69. محمد علی رسول
70. محمود حمە رسول اًغا
71. نوزاد انور بیتواتە
72. مام یحی(کویە)
73. اسعد سلیم حاجی ئاغا
74. احمد کویخا رجب
75. احمد صوفی اسماعیل صالح
76. حمە بوخجی
77. میرزا حسن
78. انور حسو
79. محمد کاوانی
80. عمر حسن(عمر عرب)
81. سید قدرت
82. عمر صوفی
83. صلاح شینە
84. عمر اغا
85. هوشیار سلیم احمد پاشا
86. هلگورد عبدالکریم الکسنزانی
87. نوری حسن مراد برزنجی
88. نجم الدین صالح محمد برزنجی
89. مشیر هادی حمد اغا
90. مشیر ابراهیم احمد
91. محی الدین عزیز محمد باباعلی
92. محمود حسین محمود علی
93. محمود احمد شریف غوارە
94. محمد حمزە زازلەیی
95. محمد نجیب صادق بهاوالدین
96. محمد عمر امین جمیل(باساکی)
97. تاهر علی عبدالرحمن
98. محمد سلیم قادر عیمان
99. ابراهیم بالول اغا
100. عقید حمید عیمان
101. محمد شیخ معروف بیرداود
102. مجید سلیمان احمد جاف
103. کریم خان محمود خلیفە
104. قاسم کریم احمد محمود

105. قادر محمود خلیفه عبدالصمد
106. قادر محمد رشید عبدالقادر
107. فرهاد مامند حمد مولود
108. فاتح گاهر مصگفی عبدالقادر
109. وهاب رحمان حمدامین
110. میرزا اسماعیل شرف رچا
111. خدر فتاح حسین گامیش
112. رسول مامند قیردولی
113. زید سورچی
114. سعید عدنان جباری
115. سعید محی الدین احمد زنکنه
116. سید ره زا سید ته ها(سید مانکا)
117. جبار دریز
118. حاج علی نبیاوه
119. علی سلمه چوارتایی
120. اسعد جانکیز هرکی
121. محمد جوهر اسماعیل صالح
122. جوهر محی جانکیز هرکی
123. ارشد احمد الزیباری
124. محمد سعید محمود شمیرانی
125. محمد حمه امین حسین زراری
126. محمد تاهر رشید حمه امین
127. محسن محمد یاسین
128. محمد کانبی بانو اغا
129. حسین محمد عیمان
130. حمه خان داره رشید
131. یونس رمچان غواره
132. کیسری محمد سعید محمد فتاح
133. محمد حسن علی میرزا
134. تحسین شاویس سعید
135. ابراهیم علی ملو الزوری
136. محمود حمه امین حمه صالح
137. رشید حمه امین عزیز
138. ره زا ته ها محی الدین
139. رفعت محمد علی
140. زیرك گاهر سعید
141. سعاد فیچ الله محمد

142. عاصی حمە دیزە
143. دلسوز خدر مینە بلباس
144. فازل مصته فی حسن بروارى
145. فاروق رشید علی محمد نورولی
146. کریم عبدالله محمد
147. فتاح کریم فتاح
148. عباس حاجی اغا رسول
149. صالح احمد حسین
150. جبار شیخ هادی
151. خیرالله دوزی
152. خالد محمود احمد علی غوارە
153. شیخ محمود سید گول
154. سعید قادر محمد الجاف
155. سعید احمد شیشە
156. سالار نصرالله قادر
157. خچیر رشید بحری
158. سعید غیدان (حمە سعید)
159. زاهر اغا کویە
160. عدنان دیسکو
161. مجید غیدان
162. گارق کاکەیی
163. صباح سورچی
164. عبدالکریم سعدی سلیمان سعدی
165. عبدالله فیصل عبدالله ماوانی
166. عبدالکریم حسین خالد
167. عبدالقادر مصته فا محمد
168. عبدالرحمن عاصی عزالدین
169. حمدامین حمە شاسوار
170. حمزە عباس مامند ئاکو
171. قالەی عەزە نالبند
172. مدحت توفیق داودی
173. ملا عوزیر
174. محسن کرچی رحی
175. صباح نازم رقیب السورچی
176. محمد کلحی ریکان
177. محمد قادر اغا سورجی
178. فرهاد مامند حمد

179. شیرزاد علی بەلەک
180. تارق شفیع کافروش
181. تارق عزیز ره زا اغا
182. شیخ صلاح نقشبندی
183. انور محمد رچا محمود الجاف
184. برهان شوانی
185. بکر علی حاج مشیر
186. بکر کریم غفور
187. جاسم محمد زیباری
188. محی الدین حمە رحیم
189. نامق عبدالکریم
190. حمە رشید عبدالرحمان عبدالرحیم
191. شمال رفعت کلی
192. مامند قشقە
193. عمر حمە علی چەرمەگا
194. مصته فا سلیمان وزە
195. حمە کریم حمە فرج
196. عمید فتاح بك جاف
197. یحیی جاف
198. گاهر عیمان روستم
199. بابکر وسو محمد
200. جمال خچر خالد
201. جمال فقی حسین
202. خلیل عبالله ابراهیم
203. توفیق سلیمان یاسین بروارى
204. احمد جمیل امین
205. حسین حمە سور اغا
206. ئاوات احمد حسن رش
207. توفیق حمە فرج حمە روسم نورولی
208. بهرام محمد عبدالرحمن محمد
209. بایيز عزیز رشید باوەجانی
210. ابوبکر فقی صالحی
211. ابراهیم احمد ابراهیم منتك
212. انور میرزا ابراهیم گلی
213. انور رشید خچیر میران
214. علاو محمد امین عیسی
215. عرب صالح عمر قادر

216. عدنان عبدالله احمد جبار
217. قاسم رشید دزیی
218. غیاپ توفیق سلیمان یاسین
219. عصمت دینو بیری
220. عمر حسن رسول کردی
221. عمر بشار صالح
222. شریف حمه شریف(شهفهی خاتون)
223. شریف حمد کرداوی
224. شیخ احمد برزنجی
225. شهاب احمد وایرمن
226. صدیق علی محمد امین هارونی
227. صباح اسماعیل خچر
228. صالح احمد اسماعیل الرفعی
229. صادق زید وایرمن
230. شکر جندی عنتر مزوری
231. رشید صالح رشید اتروشی
232. زاهر تاهر توفیق
233. سمکو عبدی حسن زدکی
234. تارق سعید ابراهیم مزوری
235. حسین جیهانکیر جادر مزوری
236. جعفر انور سلیمان
237. جمیل کریم مجید اغا کوری
238. محمد عیسی بیرویس عیسی الجاف
239. ابراهیم نصرالدین عزیز البرزنجی
240. جمال نصالدین عزیز
241. جلال محمود صالح دوستی
242. صابر احمد رقیب
243. عباس باییز بالو اغا
244. عباس حاجی اخاسر سیان
245. عیمان عبدالرحمن فتح الله
246. عمر احمد علی
247. عمر بابکر سلیم
248. فخری اسماعیل عبدالقادر
249. قادر شفیق نعمان
250. رحیم کریم قادر
251. قاسم فاوس تاهر مسته فا اغا
252. له تیف احمد محمد الزیباری

253. سلیم مهند رسول
254. محمد تاهر یونس محمد(رینکاوی)
255. سوارە فتاح فرج الجاف
256. شریف محمود معروف
257. شیخ مجید بایيز حسن
258. صلاح الدین خدر رسول

رێکخراوەکان:
رێکخراوی کوردستان بۆ جینۆسايد- kwg
-تۆی رێکخراوە کوردستانییەکان لە پێناو دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – Koncicc
-تۆی ئایکان کوردستان ـــ IKN
-رێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کۆکوژ لە کوردستان ـــ OAWMD

- هەماهەنگی دادپەروەری ـــ OJC
-رێکخراوی جیهانی بۆ چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی-www
-هەماهەنگی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان

بۆ مەحمود دەرویش: دەنگێک لە کوردستانەوە.. نەوزاد مدحەت

لە سەبەری ئەو چیایانەی هیچ شتێک لە یاد ناکەن،
وشکانت دەخوێنمەوە
ئەها ئەوەی بەمانت نووسی:
(ليس للكوردي إلا الريح)
من دەزانم ئیتر تۆ
نە گوڵت لە هاواری خەڵکەکەتە
نە نامەکەی من دەگات بەتۆ
تۆ بە حەسرەتکی زەردەوە
دونیایەک شیعر و هەوەستت جێهێشت و
خەت رێشتی

بەهام،
لە قوڵای دڵە بە دڵی دڵەکانتدا
هەنگدانەوەی خەمی تۆدا دەبینم
هەمان قورسایی ئاوارەبوون و مەرگ
وەک بارەکی قورس
لەسەر شانی منیش نیشتووە

شاعیری خۆشک، شاعیری فەلەستین
من لەگەڵت دەدوێم
لە دڵی پەرتەوازەی کوردستانەوە،
واق وڕماو و تاساو
دەوانمە سەردەمی ئەو هەوانەی
باس لە کەین و فرۆشتنی نیشتمانە
لە بازاڕەکانی عەقارا
ئەی دەبێت چی لە نیشتمانی من
ئاسانتربێت بەفرۆشتن!
کاتێک دەستەپلاستیکەکانی ئەوانی تر،
بەرەکەش خەمان
هەر ڕەک وەک جرجەکانی ئەو
دەشت و شارمان پارچە پارچە دەکەن
بە پەکردنی زیاتری گیرفانیان
بەشەرمانە وەک نانەکی چۆر
دەمانخەنە سەر مێزی دەسەڵاتدارە برسییەکان
شەقامەکانمان وەک کاڵا دەفرۆشن،
نرخ بە یادەوەرییەکانمان دادەنێن وەک موک،

دار زەیتوونەکانتان، دار گوڵەکانمان،
گۆڵەی جیاواز، هەمان ڕەگی بەاو
شاعیر دەبێت چەندە گرانی بە ماڵ بڵێن
پێش ئەوەی دیوارەکان
جارێکی تر بمانگرنەوە ناو دڵی خەیان؟

لە خەونەکانمدا، بە عەفریندا تێدەپەڕم
وەک چۆن تۆ بە بەیروتدا دەڕۆیشتی،
هەنگاوەکانی ژیان دژمنەرین
لە نەوانی مینە چنراوەکانی مەرگدا

برای شاعیر، وشەکانت هەڵدەگرم

وەک تەزبیح بە ناو سنووری کاندا،
هیوا لە نێوان پەنجەکانمدا دەچنم
ئاوارەیی لە خەمدا دەکوژم
هەرچەندە دەزانم
ئەوەی لە غوربەتدا زیندووبەت رابردووە

بامەر لە سەودای کەینی خاکمان بدەن
لە پەنای هەز و زوەمدا
بەهام خە گرانییەکانمان وەک هەوای چیا ئازادن،
لە خاڵی پشکنین و بەربەستەکان تێدەپەڕن،
بە دەزینەوەی یەکتر لە بەربەیاندا.

ئازادی تەنها وشەیەک نییە کە دەیەێین
بەکو هەگایەکە بە پەی خوێناوی دەیبەین
بەو چیایانەدا
کە گرانییەکانمانی لە بیرە
بە دەەکاندا کە دەنگدانەوەی هەەکانمانە

هەیان بە دەماندا کەشا
وایان زانی سنوور دەتوانە لەکمان جیاکاتەوە
بەهام کوردستان لە هەر هەناسەیەکدا دەژی
لە هەر چیرەکەکدا کە پاراستوومانە

خەبات بە ئەوانی تر ئازادییە
ئەم هاستییە قووەە وەک دەریا
کاتێک دەنگمان بەئەوی تر بەرز دەکەینەوە
هیچ هەزێک ناتوانە هەحمان بشکێنە

خاکیان دابەش کرد
بەهام نەیانتوانی دابەشمان بکەن
ئەو هەز و هیوایەی لە ناخماندا دەژی
پەیامە دەساو دەستەکانمانە
بە منداهانی ئەم نیشتمانە
تا رەگاکانمان ون نەکەن

لە هەر خەباتێکدا بە هووناکی
لە هەر خەباتێکی ئاشتیخوازانەی گەلاندا
دەمان بە ئاوازێکی هاوبەش لەدەدات:
ئازادی دەبەت وەک رەژەکی نوە هەبەت

برای هاوخەم
ساڵکان تەدەپڕن و بریندەکان ساڕێژنابن
ئێستا لەرە لە بازاڕەکان یادەوەری و خاک
بەزەبری شەلاق لەکدادەبڕنن
ئەمڕۆ بە بەرگەنامە و دەکیەمەنت
شەوی زەوی دەگەڕن
ئەو زەوییەی
کە شوێن پەی باوباپیرانی ئەمەی هەڵگرتووە

منیش قورسایی سەر بە گەلەک بوون دەزانم
نیشتمانێک کە سنووردەکانی بە هەناسە کێشراون
خەڵکەکەم لە لەدانی دەدا دەژی
نێک لە هەڵی سنووردا

ئێستا خاکەکەمان بە مەتری چوارگۆشە دەپێون
بە کۆنکرێت و پڵا بەهای دەخەمڵێنن
بەڵام چێن نرخی ئەو باخە زەیتوون و دارگوێزانە دادەنێن
کە داپیرانمان لەوە فەری ڕێیشتن بوون؟

وشەکانت لە گوێی کورددا دەزرنگێنەوە
چونکە دەزانین مانای چییە
کاتێک مەژوو پارچە پارچە دەکرە و دەفرۆشرە
نیشتمان دەخرێتە بازاڕی ءەقارەوە

لە بازاڕی نەتەوەکاندا
میراتی ئەمە وەک پارچە قوماشێکی ئاسایی دەگەڕێنەوە
بەڵام ڕەگی ئەمە لە دەفتەرەکانیان قووترە
گرانییەکانمان لە گرەبەستەکانیان درێژخایەنترن

دەروێش، شاعیری ئازادی و خاک
شاعیری ئاوارە و ژیان
ئازارەکانت بە زمانی ئەمێش دەدوێن
ئەمە منداڵانی هەمان برینین
نەخشەی گەڵانەوە لە خوێنکانماندا هەڵدەگرین

دەڵێی هەستن!
خە ئەمە هەرگیز نانووستووین
لەگەڵ تەدا پاسەوانی دەکەین برا
چیرەکەکانمان تەکڕێی یەکتر بوون

لەم خاکە کۆن و ئازار چەشتووەدا.

نەوزاد مدحەت
2025

ئەم شیعرە لە بانۆڕای ئەدەب و کلتوور ی ڕۆژنامەی ڕووت ژمارە ٣٥ی ئازاری ٢٠٢٥ بڵاوبۆتەوە

فیکر و کێشە فیکرییەکان لە فەزای دەقی ئەدەبیدا.. بڕند باجەلان

چەمکی دەق و دەزینەوەی پێناسەیەکی گشتی بۆ دەق بەر لە نووسینی دەق، پێویستی نییە و دەکرێ بەبێ ئەوەی لە خۆمانمان پرسیبێ دەق چییە، قسە لەبارەی دەقەوە بکەین و چەندین دەق لە ئاست و بواری جیاجیادا بنووسین. کردەی نووسین خۆی گوزارشتکردنە لە مانا و پێناسەی دەق. (پۆل ێیکۆر) پێی وایە دەق گوتارێکە لە ڕێگای نووسینەوە نەبێت, ناچەسپێت. لەو ڕوانگەیەوە قسە لەبارەی چیرۆکەوە دەکەم کە (منارەی ئاوەدانی)یە، بەبێ ئەوەی پێناسەی چیرۆکم کردبێت. ئیشی چیرۆک کردنەوەی نیشتمانێک نییە بە ڕووی دنیادا. ڕێشنبیران لە (یابان) هاوڕان لەسەر ئەوەی بنەماڵەی (میچی) فاکتەری کرانەوەی یابان بوون بە ڕووی شارستانیەت و ڕێشنبیریی ڕۆژئاوادا نەک هونەر و چیرۆک و نووسین بەگشتی. (منارەی ئاوەدانی) بە وەستگە و ئایدیا و میتۆدێکی دیاریکراوەوە نابەستمەوە، هاوکات دژی ئەو ترادسیۆنە دەگمایانەم کە ئەدەب پڵڵن دەکەن.
میتۆدەکان لە ڕێگای ئەو مەعریفەیەی هەیان گرتووە، لەسەر گرفت و کەڵێنی میتۆدی بەر لە خۆیان ئیش دەکەن. میتۆدخوازی خانەبەندکرنی ئەدەبە، ئەمەش زۆمکردنە لە دەق. بەرهەمەکانی (ساموێل بێکت) دەدرانە پاڵ مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرنیزم، بەڵام مۆدێرنیزم و

پەستەکەی لە گ□انن، کەچی هەشتا دەقەکانی ئەو نووسەرە خوێنەری خەیانیان هەیە و جێگیرن. (دیستۆڤسکی) دەقەکانی بە نەیاری هەوتەکی ئەدەبی دادەنران و (لینین) لە بیستەکاندا گوتبووی □قی لە خاوەنی □□مانی (برایانی کارامازۆف)ە. (لینین) کۆتایی هات و (ستالین)یش بەدوایدا، بەڵام دەقەکانی (دیستۆڤسکی) ئەستاش دەخوێندرێنەوە و لای هەندێک بە سیمبول و سوپەر ناودەبرێن.
بەشێک لە کلاسیکیاتی چیرۆکنووس و ڕەخنەگر ئەو کاتە خۆی مانیفێست دەکا کە ئیش لەسەر سەز دەکرێ. نزیکبوونەوە لە سەز بە مانای دوور کەوتنەوەیە لە شوناس (مەبەست لە سەزێکی نائەقڵانییە، چونکە زۆربەی سەزەکان لە بەشایێدا دروست نابن و بە فیکرەوە دەبەسترێنەوە). شتە چەسپاوەکانیش سوود لە سەز وەردەگرن. مەرج نییە قووڵبوونەوە لە هەموو بابەتە هزرییەکان و گەڵانەوە بێ لقە ئا□□زەکانی فەلسەفە و گەڵان بەدوای یاساکان بەبێ ڕەچاوکردنی پرەنسیپی یاسایی بێ قسەکردن لەبارەی چیرۆکەوە بەتایبەتی ئەو چیرۆکانەی (کاروان کاکەسوور) دەیاننووسێ، پۆیست بن (لێرانەدا باسی یاسا دەکەم و باسی فیکر ناکەم، چونکە یاساکان بەرهەمی سەز و فیکرن و سەزیش وەکو بەشێکی دانەبڕاو لە فیکر باسی کراوە).
چیرۆکنووس بەبێ بوونی خوێنەری جدییش دەتوانێ زەرجار داهێنان بکا. دژی ئەو بۆچوونەی (عەبدولموتەلیب عەبدولا)م کە پێی وایە داهێنان ئەو کاتە دەردەکەوێ کە ئامادەگیی هۆشیارانەی خوێنەر و بیرکردنەوە و چێژی خوێندنەوە بوونیان هەبێت و داهێنان بێ بەشداریی خوێنەر لەنگە. (عەبدولموتەلیب) ئاستی داهێنانی بەستۆتەوە بە □□ژەی خوێنەرەوە. ئەو بۆچوونە کوشتنی داهێنانە وەکو چەمکێک و سەندنەوەی ئازادییشە لێی وەکو کردەیەک. داهێنان پێویستی بە ئامێژگاری و سنوور نییە. ئەمە بەتاڵ کردنەوەی وزەی داهێنانی پێ دەڵێن.
چیرۆک وەکو ژانرێکی ئەدەبی، زەرجار لقی زانستی و فیکری و کەڵکەڵەی هزری مۆدێرنی لێ دەبڕتەوە. بێ لێدوان لەبارەی چیرۆکگەلێکی لەو شێوەیەوە، ئەوەندەی پێویستیمان بە دڵزینەوەی توخمە چیرۆکییەکان و لێکۆڵینەوە و خوێندنەوە و □اڤەکردنی دەقە ئەدەبییە جێراوجێرەکان هەیە، دوو ئەوەندە پێویستیمان بە گەڵانەوە هەیە بۆ □ووتکردنی زەینی و سەرچاوە فەلسەفی و ئایینی و ئایدۆلۆژی و کۆمەناسی و زانستییەکان بەگشتی. بە خوێندنەوەی هەندێک چیرۆک، دەگەڵینەوە بێ گەردون و نەنییە گەردونییەکان، ئەمە بێ ئەو چیرۆکانەی گرنگی بە □ووداوە بینراوەکان دەدەن و کەمتر ئیش لەسەر ئەفسانە و خەیاڵ دەکەن، ئەو چیرۆکانە سەردێری نزیک لە زەینیان هەیە. ئەو چیرۆکانەشی لە دەرەوەی گەردونەوە سەرچاوە دەگرن و وەکو چیرۆکی ناواقیعی پێناس دەکرێن و جێگیرمان

دەکەن لەناو ئەو فەزایەی چیرکەکەی تێدا دەخوێنرێتەوە.
جێگیرکردنەکە زادەی گەشان و ئاشکراکردنکی بەردەوام بووە لە سەرتادا، فەرە جارک لە هگریمان دەکەن بە بابەتە سەیر و نامکان و تەسک کردنەوەی بازنەکانی واقیع، بێ ئەوەی لەو ڕگەیەوە بەرەو کامبوونی ئەدەبیاتمان ببەن, چیرکنووسەکەش هەوڵ دەدا وەکو بهیمی یان پشەنگ دەربکەوێ. (ڕبەرت مزیل)ی چیرکنووس لە چاوپکەوتنکدا دەڵێ: ددان بەوەدا دەنێم کە ئەوەی دیرکی نییە، من لە بەردەمی ڕووداوە واقیعییەکاندا نیم، دەتوانین لەبری ئەوان ڕووداوی تر بگێڕینەوە.
(مارکیز)ی ڕۆمانووس لە ڕۆمانکیدا پەنای بێ سەرچاوەی شێوەکاری بردووە. مارکیز لە تەمەنی 9 ساڵیدا گەشتک بەنێو ڕووباری (مەجدەنیا)دا دەکات و لە ڕۆمانی (خشەویستی لە سەردەمی کۆلەرا)دا دووبارە بێ ئەو گەشتە و دیمەنکانی ئەو ڕووبارە دەگەڕێتەوە. (مارکیز) پێی وابوو شێوەکارەکان وێنەی ڕووباری (مەجدەنیا)یان جوان کشاوە. (کاروان)یش لەم چیرکەدا دیمەنە جوانەکانی ئەوروپا بەلاوە دەنێت و بێ وێنەیەک دەگەڕێتەوە ڕۆژهەڵات کە وێنە منارەی چڵییە. سەرەتای چیرکەکە ئاوایە:
لە کاتکدا دەستت لەناو قوڵەکەدایە و دەتەوێت ئەسپک بێ (ئالان)ی خوشکەزات دروست بکەیت، خشت نازانی بێ بیر لەوە دەکەیتەوە، کە تێ ئەوەتا وا تەمەنت لە چل تێدەپەڕێت و هشتا منارەی چڵیت لە نزیکەوە نەبینیوە.
چیرکی (منارەی ئاوەدانی)ی (کاروان کاکەسوور) ڕاڤەیکی دیکەی جیاوازی داهێناوە بە پشت بەستن بە زمانی ئەرگینا. لە ڕۆگای چیرکەکەوە جیاوازی لەنێوان چیرکی مەعریفی و ئیبداعی و چیرکی پەرپوتدا دەبینین. دەقەکە وردنووسراوە و ڕەچاوی وردبینیی مەعریفی کراوە و پێمان دەڵێ کەڕەکەبوونی شتە دووبارەکان ئاماژەن بێ فیکرکی تەسک و نووتەک و سەرچاوەیەکی شێواو و تەسلیمبوو بە هیچ. (سەلامە موسا) کە نووسەرکی مسرییە و بەرهەمی دیاری هەن، وای داناوە کە نابێ نووسەر لە دەربڕینەکانیدا وردبینی مەعریفی لە بوارەکانی فەلسەفە، ئەدەب، ئەخلاق ڕەچاو نەکا.
چیرکەکەکە پشکش بەو کسە کراوە کە وای لێ چیرکنووس کردووە بێ ناچاری واز لێ یاریی تێپی پێ بهێنێت. وازهێنان لە تێپی پێ بەبێ مردنی ئەو حەزە لە ناخدا، وازهێنانە لە کردەیەک بە قسەی جێناوی سەربەخێی کەسی سێیەمی تاک، قسەیەک هێندە کاریگەریی دەبێت، تێپ دەبێتە بمبکی دانراوە، بەڵام فوتبالێ وەکو هونەرکی نزیک لە چیرک و ئەدەب و فیکر و جوانی، لە ناخیدا ڕەگی خێی قایمتر دەکا:
پشکەشە بەو هاوڕێ یاریکەرەم، کە لە بەهاری 1982 لە ستادیەمی

هەولێر لە بەرچاوی دەیان کەس گاڵتەی پێ کردم و پێی وتم: (بۆ واز لە تێپ بێنە، چونکە تۆ نە لە تێپ تێدەگەی و نەدەزانی شووتی لێ بدەی)... هەر بە ڕاستی لەو کاتەوە من نەمتوانی یەک شەقی تر لە تێپ هەڵبدەم و وازم لە تیمەکەمان هێنا، بەڵام ئەوە وای لێ نەکردم لە خەیاڵی خۆمدا دەست لە یاریی فوتباڵ هەڵگرم.
ئەو چیرۆکە قسەکردنە بێ ئەویتر، بەڵام هەست بە خودئاگایی و بڕیاریی نووسەرەکەی دەکەی لە قەیرانەکان، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ئەدەبیات کە دەرەنجامی قەیرانەکانن. دوای شکستی شێوەش، ئەدەبیاتی کلاسیک لە دەقەکانی (شارل بۆدلێر) و (گۆستاڤ فلۆبیر) چێ بێوە کە پێ بوون لە کێشە و قەیران. (سارتەر) باوەڕی بە کاریگەریی بیۆگرافی هەبوو لەسەر دەق و پێی وابوو ئەو نووسەرەی خودئاگایانە دەنووسێ بەرەو جۆرێک لە عەفەویەت دەچێت. من لەگەڵ ئەو بۆچوونەی سارتەر ناکۆکم، بەتایبەتی کە ئێستا خەریکم قسە لەبارەی چیرۆکی منارەی ئاوەدانییەوە دەکەم و هیچ عەفەویەتێک نابینم.
(کاروان) باسی قەیرانی مەملەکەتێک دەکا لە دەرەوەی ئەو مەملەکەتە. کاتێ ئەو چیرۆکە دەخوێنینەوە و دواتریش دەبیستین نووسەرەکەی لە (دانیمارک) دەژیێ, تووشی شۆکەژان دەبین، ئەمەش جیاکەرەوەی چیرۆکی (کاروان)ە لە چیرۆکی (شەرزاد حەسەن، عەتا نەهایی، عەتا موحەمەد، یوسف عیزەدین و... هتد)
ئەگەر بەراوردێک لە نێوان (کاروان کاکەسوور) و (شەرزاد حەسەن)دا بکەین، دەبینین (شەرزاد) کێشەی بەردەوامی هەیە و نەیتوانیوە بە هەمان هەناسەی (حەسار و سەگەکانی باوکم) درێژە بە ئەزموونی نووسینی خۆی بدا، کاتێکیش دەگەینە سەر (خەونی جاجاڵۆکان و ژنێکی منگن), تووشی نائومێدی دەبین. بەردەوامی نەبووەتە کێشە لە بەردەم ئەزموونی نووسینی (کاروان)دا. (بەختیار عەلی) لە شوێنێکدا لەمەڕ بەرهەمێکی (کاروان)دا پێی وایە ئەگەر ئەو بەرهەمەی (کاروان) باشترین کەمەڵە چیرۆکیش نەبێت کە لەو چەند ساڵەی دوایی خوێندوویەتیەوە، ئەوا بێگومان یەکێکە لە باشترینەکان.
ئێستا کە من هاتووم قسە لەبارەی منارەی ئاوەدانییەوە دەکەم، ماوەیەکی زۆر بەسەر وتەکەی (بەختیار)دا تێپەڕیوە، بەڵام هەمان بۆچوون دووبارە دەکرێتەوە.
ناڵێم ئەو بۆچوونەی من تەواو عەقڵانییە، بەڵام دڵنیام لەوەی پێچەوانەکەی نییە. عەقڵانییەت لە پێناسە کۆنەکەیدا بریتییە لە پشتبەستنێکی قایم بە عەقڵ و نەگەڵانەوە بۆ واقیع و ئەزموون بە مەبەستی شی کردنەوە و گەیشتنە ئەنجام. مەبەستی من لە عەقڵانییەت ئەو بۆچوونە تەقلیدییە نییە، من باوەڕم بە گەڵانەوە بۆ واقیع

هەیە. عەقڵانیەت (rationalism) لەلای (فاروق هەفیق)، ئەو قوتابخانە فەلسەفیەیە کە لە سەرەتاکانی سەرهەدانی فەلسەفەی مەدڕنیتە و پێگەیشتنی شانبەشانی ئەزموونگەرایی(empiricism) هاتە کایەوە. (فاروق) پێی وایە عەقڵانیەت ناوێکە بۆ کۆمەڵێک تیۆری جیاواز کە خاڵی هاوبەشی نێوانیان باوەڕە بە عەقڵی مرۆڤ کە دەتوانێ وەڵامی پرسیارە بنەڕەتییەکانی ناو کایەی فەلسەفی بداتەوە، بەڵام من عەقڵانیەتم بۆ (منارەی ئاوەدانی) بە مانای گەڵانەوەیەکی هێواش بۆ عەقڵ بە کار هێناوە و ئەو ڕێگەیە گەورەیەم نەبەخشیوەتە عەقڵی مرۆڤ.
مرۆڤ کە تاوەکو ئێستا نەیتوانیوە لە چڵنایەتیی ناخ و نهێنییەکانی خۆی بگات، مەحاڵە بتوانێ وەڵامی ئەو پرسیارە گەورانە بداتەوە کە فەلسەفە دەیانکات، مەبەستم لە گەورەیی پرسیارەکان لە ڕووی قەبارەوەیە نەک لە ڕووی بەهاوە. عەقڵ لای من چیتر ئەو ئەرکە قورسەی لەسەر نییە کە (فاروق) و بەشێکی زۆری فەلسەفەکارەکانی ڕۆژئاوا بۆیان دیاری کردووە، بەتایبەتی لە مەسەلەی پەیوەست بەو بەشەی ئەدەبەوە. هەبەتە ئەوان ئەو ئەرکە بە ئەرکێکی قورس دانانێن، بەکو بە فاکتەری جووانەوەی عەقڵی دادەنێن, بە پێچەوانەوە من بە ماندووکردنێکی بەمانای عەقڵی دادەنێم و هیچی تر. دیسانەوە وتە بەناوبانگەکەی (کارل مارکس) دەهێنمەوە: بیرکردنەوە لێ ناگەڕێ بژیم.
بۆ قسەکردن لەبارەی ئەو دەقەی (کاروان)ەوە عەقڵم نەکردەتە سەنتەر. ئەرکی عەقڵ لە چیرۆکدا ئاشکراکردنی شتە پەنهان و نادیارەکان نییە بە پشتبەست بە کەرەستەی بەرجەستە. گەر وامان کرد ناچار دەگەڕێینەوە بۆ ئەو غەریزانەی قاچێکیان لە نادیارە و قاچێکی تریان لە دنیادایە، بە مەبەستی فەراهەمکردنی ژیان و گەیشتن بە حەقیقەتی پێویستبوونی بوونی چیرۆک و غەریزەی مانەوە.
ئەو بۆچوونەی (شێنهاوەر) کە پێی وایە دەبێ لە بڕامبەر بوونی جیهان شیوەن بگێڕین نەک پێبکەنین، ڕەت دەکەمەوە. شیوەن گۆڕان بۆ بوونی جیهان بە شێوەیەک لە شێوەکان کەم کردنەوەی بەهای ئەدەب و چیرۆکە، بەتایبەتیش کە ئەو ئەرگومێنتانەی شێنهاوەر پشتی پێ بەستوون، لەگەڵ ئەو ئەرگومێنتانە تۆک ناگرنەوە کە من بۆچوونەکانی خۆم پێ سەلماندوون لە باسەکانی پێشترمدا. پێشم وایە بۆچوونەکانی شێنهاوەر ئەنجامی نەبوونی هەندێ گوتاری سەرەکییە.
بیرکردنەوە وەکو یەکێک لە جدیترین کایەکانی مەعریفە ناکۆزێنمەوە و بەهای کەم ناکەمەوە، بەڵام دەبێت پرسیارە ئەدەبییەکان لە دەرەنجامی تێگەیشتنی تەواو لە دنیای ئەدەب سەرچاوە بگرن.
مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو چیرۆکە تووشی وەسوەسەی بیاردانمان دەکا.

بۆچوونەکانمان لە دژەکیەوە بۆ دژەکی تری دەگۆڕن، کاریگەریی چیرۆکەکەش لەسەر خوێنەرێک بۆ خوێنەرێکی تر جیاوازە. لەلای (ڕۆلان بارت) تێکستی نووسراو زیاتر لە واتایەک هەڵدەگرێ و فرەدیو و فرەناوەرێکە. واتاکەی لە خوێنەرێکەوە تا خوێنەرێکی تر جیاوازی هەیە. (دێریدا) پشت بەست بە هەڵوەشاندنەوە و شێوبوونەوە بۆ نێو هەیکەلیەتی زمان و گوتاری سەنتەریزمی لۆگۆسی خود سەنتەریدا، بە گومان بوو لەوەی دەق یەک واتا هەبگرێ، بۆکو هەڵچاوی خوێندنەوەی جیاوازی بۆ دەق دەکرد. ئەمەش بناغەی فەلسەفەکەی (دێریدا) و ئەو گۆڕانانە بوو کە لە هزری فەلسەفیدا ڕوویاندا. بەمەش زەبرێکی کوشندەی لە بونیادی گوتاری هزری و ئەپستمی ڕۆژئاوا دا.
من هەستم بە سادەبوونەوە و ژیان کرد لە دنیای نێو چیرۆکەکە، بە پێچەوانەی چیرۆکەکانی (کافکا) و (جیمز) کە دنیا لە چیرۆکەکانیان وەکو شتێکی ئاڵۆز و بەمانا دەردەکەوێ. جیاوازیی کافکا لەگەڵ جەمز لەوە دابوو، کافکا بە دوای مانایەک بۆ دنیا دەگەڕا، بەڵام جەمز باوەڕی بە هیچ نەبوو. جیاوازیی دنیای (کاروان) لەگەڵ هەردووک نووسەر لە بوونی مانایەکە بۆ دنیا، تەنانەت ئەگەر ئەو مانایە سەرچاوەکەی بەمانایی بێت. کوژرانی (ست ساماڵ) بە دەستی (ساماڵ)ی کوڕی و کوژرانی (ڤیان) لەسەر قسەی باوکی, مانا و دەلالەتە شاراوەکانی دنیایان لە پشتە، لەناو کوشتنیشدا هێشتا دنیا هەناسە دەدا. نامەوێ (کاروان) لەگەڵ (کافکا) و (جەمز)دا بەراورد بکەم، بەڵکو دەمەوێ دەقەکانیان بەیەکدا بدەم، بۆ ئەوەی لە ڕوگای ئەو بەیەکدادانەوە مانا مانیفێست بکەم. ئەو بەراوردکردنانە ئەگەر دەرەنجامیان نەبێت، ئەوەندەی زیانیان بۆ دەق هەیە سوودیان پێ نەگەیاندووە.
چیرۆکەکە بەڕێ دروستکردنی ئەسپێکی قوێنەوە دەست پێ دەکا. ئەسپی قوێن دەکرێ وەکو دیاریکەری ژینگەی کۆمەڵایەتی و ناکۆمەڵایەتی و کاتی چیرۆکەکە چاوی لێ بکرێ. ڕاستەوخۆ بۆ دیاریکردنی کاتی ڕووداوەکە ئیش نەکراوە و بایەخ دراوە بە لێکتەنراوی. بۆ ئاشکراکردنی ناوی کارەکتەری سەرەکیش کە (زەرەقان)ە، هونەرێکی دیکە بە کار هاتووە و چیرۆکنووس ڕاستەوخۆ نەیگوتوە کارەکتەرەکەمان (زەرەقان)ی ناوە:
ئەگەرچی تۆ تاکە ئیزەرف نەبوویت، بەڵام ئەو ناوە تەنها بەسەر تۆدا بڕا و هەر ئاوا بانگ دەکرایت… سەرەتا وات دەزانی وشەکە هەندێک لە ناوی خۆتەوە نزیکە، یان با بڵێین لەناوان (ریزەرف) و (زەرەقان)دا زەربەی پیتەکان هاوبەشن….

گرنگترین ئەو چەمکانەی پەیوەستن بە دەقەکەوە:

ئەو کاتەی چەمکەکان جگە لە مانا بنەڕەتیەکانیان مانایەکی دیکەی دوور لە مانا ڕاستەقینەکەی خۆیانیان پێ دەدرێ، جارە گەمەیەکی زمانەوانی دێتە پێشەوە و چەژکی ئەدەبی دەبەخشێ. وشەی (mach) کە بە مانای یاریی نێوان دوو تیم دێت، نزیک کراوەتەوە لە وشەی (ماچ)ی کوردییەوە. وشەی (coach) کە بەمانای ڕاهێنەر دێت، پەیوەندییەکی ئەدەبی بێ دروستکراوە لەگەڵ وشەی (کۆچ)ی کوردی. کەمەڵە چەمکێکیش زەق کراونەتەوە:

- **ترس و چەژ:**
لە دۆقکێدا پەیوەندییەک لە نێوان ترس و چەژدا هەیە. لە ترسان لەو چیرۆکانەی باسی منارەی چاڵی دەکەن تا ترسان لە (ست ساماڵ) کە مامۆستایە لە یەکێ لە قوتابخانەکانی کچان و بەهۆی لە سێدارەدرانی مێردەکەیەوە بە بەردەوامی جلی ڕەش دەپۆشێ، هاوکات چەژ وەرگرتن لە لایەنێکی چیرۆکەکان و جوانیی (ست ساماڵ). نەترسان نیشاندانی ئادگاری مرۆڤی ڕاستەقینە نییە.
لای من شتێک نییە بە ناوی مرۆڤی ڕاستەقینە و مرۆڤی وەهمی. (میشێل فۆکۆ) بەهۆی ئەو ڕەخنە بەهێزانەی ئاڕاستەی کران، خەڵکی لە فەلسەفە ڕادیکالییەکان دوور خستەوە، پێی وابوو شتەکان مرۆڤی ڕاستەقینەن، چونکە شت دۆرک بەو مەعریفەیە دەکا کە گەیشتن پێی ئەستەمە و شتیی لە دیاردەیەکی پزیشکییەوە کرد بە دیاردەیەکی کەمەڵایەتی.
بۆچوونی من زیاتر لە وتەکەی (پاسکال)ەوە نزیکە کە پێی وابوو شتەکان تا ئەندازەیەک شتن، نکۆیکردن لەو شتییە بۆ خۆی جۆرێکی تڕە لە شتی. (فۆکۆ) دەڵێ: شتیی هونەرمەند و ئەدیب لەودیو خەیاڵدانیەوە خۆی مەڵاس داوە. (زەرەڤان) شت نییە و چیرۆکەکەش شتانە شتیی نەگۆڕاوەتەوە. بوونی هەر ڕەفتارێکی شتانەش لە چیرۆکەکەدا پەیوەندیی بەو ترس و چەژەوە هەیە کە پێشتر باسمان کرد، نەک بە ڕادەی ژیری و پیاوبوونەوە.
- **بوون:**
فیکری (هایدگەر) بە ڕەت کردنەوەی ئایدیاکانی (دیکارت) دەست پێ دەکا. کاریگەریی لەسەر فەلسەفە و میتافیزیکی ڕۆژئاواییدا هەبوو. بە بەردەوامی دەپرسی: بوون چییە؟ ئەو پرسیارەی لە سەردەمی (سۆکرات)ەوە تا سەردەمی (دیکارت) بە لاوە نرابوو. (هایدگەر) ئامادەگیی تێدا نەبوو دەست لەو

پرسیارە هەڵگرێت و دەیگوت ئەو کەسە فەیلەسوف نییە پرسیاری زۆر و زەبەند دەوروژێنێ و بەبێ وەڵام دەیانهێڵێتەوە، ئەو کەسە فەیلەسوفە کە هەموو ژیانی بێ تاکە پرسیارێک تەرخان دەکا.
ئەنتۆلۆجیا لە فەلسەفەی هاوچەرخدا بەهای بێ گەیشتووە. باسی بوون باسێکی قووڵە و گرانەوەی مەحاڵە، بەبێ بوونی پێناسەیەکی گشتیی بوون (وجود) و عەدەممان کردبێت بە دژی یەکترمان دانراون. مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو چەمکە لە چیرۆکەکەدا مامەڵەیەکی تایبەتییە. (ئەرستۆ) پێی وایە بوون گشتگیرترین و هەمەکیترینە و دەکرێ بە فەلسەفەی یەکەم ناوی ببەین وەکو جیاکارییەک لەگەڵ فەلسەفەی دووەم کە زانستی سروشتە. لە چیرۆکەکەدا باسی بوون و پەیوەندیی مردووەکان بەم دنیایەی ئێمەوە و هەڵنانەوەی مردووەکان لە منارەی چۆڵی هاتووە.

- **کۆمەڵایەتیبوون:**

ئەگەر چیرۆکنووس بکەوێتە نێو نەستی کێوە، مانای وا نییە کەوتبێتە ژێر کاریگەریی فیکری مێگەڵ و کێنەپارێزانەوە. نزیکبوون لە کەسێک یان کەشێک مانای تێگەیشتن نییە لێی. (فوئاد ڕفقە)ی شاعیری لوبنانی کە وەرگری خەڵاتی گۆتەیە دەڵێ من زۆر لە گۆتەوە نزیک بوومە، بەڵام لێی تێنەگەیشتم، چونکە دەتوانم لە فەیلەسوف، شاعیر، زانا، پیاوی یاسایی تێبگەم، بەڵام تێگەیشتن لە کەسێک کە هەموو ئەوانەی لە خۆ گرتووە، ئەستەمە. منارەی ئاوەدانی پەیوەندیی بەو کەشوهەوا کۆمەڵایەتییەوە هەیە کە نووسەر تێیدا ژیاوە، پێچەوانە لەگەڵ بۆچوونێک لە فەیلەسوفەکان کە پێیان وایە پەیوەندیکردنی بەها ڕۆحییەکان بە ئەدەبیشەوە بە ڕووداوە کۆمەڵایەتییەکان، مانای تێگەیشتنی لاوەکیی ئەو بەهایە دەگەیەنێ.

- **ئەوین:**

ستوونێکی ئامادەیە لە دەقەکەدا، ئەوە ئەوین بێ منارەی چۆلییە وا لە (زەرەقان) دەکا، دەست لە دروستکردن هەڵبگرێ و بەرەو دروستکراوێک کە منارەکەیە بچێت. ئەوین پەنهانە لە تێکستەکە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ بوونی نەبێت. دیاریکردنی جۆری ئەو ئەوینە تۆزێک زەحمەتە. (ستاندال) عیشق پۆلێن دەکا بۆ جۆرەکانی: عیشقی پەرشی, عیشقی جوانیناسانە (aesthetic love)), عیشقی فیزیکی (عاشقبوون بە جەستە).
ئەوینی (زەرەقان) لە جۆری یەکەمەوە نزیکە. دوای چل ساڵ ئەوینی بینینی منارەی چۆڵی لە نزیکەوە لەلای سەرهەدەدا،

ئەمەش کەکە لەگەڵ (سپیونزا) کە پێی وابوو ئەوین دەبێت ئاسوودەییەکی پشت بەستوو بە مەعریفە و هۆکارەکانی بێت. جوانی وەکو هۆکارێکی مەعریفە، بە شێوەیەکی سەربەست بوونی نییە، بەڵکو بینینی بەستراوەتەوە بە شتە وەهمی و بەرجەستەکان بە دەقیشەوە کە لە نێوان وەهم و بەرجەستەکاندایە. مەرج نییە لەناو هەموو جوانییەکدا ویست لەناو بچێت.

- **خۆکوشتن:**

ئایا خۆکوشتن لەنێو چیرۆکدا تاوانە یان هەڵەیە؟ تازەگەریی ژئاوایی لەسەر فەردانیەت وەستاوە و ئەو فەردانیەتە ژنیشی گرتۆتەوە, فەردانیەت کە زۆرجار وەستگەی گەیشتنە بە خۆکوشتن. ڕەخنەی (شێپنهاوەر) لە یەهودگەرایی و زانا یەهودییەکان لەوەدایە، خۆکوشتنیان حەرام کردووە بەبێ ئەوەی لە کتێبەکانیاندا حەرام یان حەڵاڵ کرابێ.

بەڵای (شێپنهاوەر) خۆکوشتن ڕێگرە لە بەردەم زاڵبوونی مرۆڤ بەسەر ویستدا، بەڵام هەمان بڕچوونی (ئەرستۆ) و (ژان ژاک ڕۆسۆ) و (زەینۆن)ی هەیە کە هەر کاتێ مرۆڤ لە هەموو لایەکەوە پاڵی پێوە بنرێت بۆ خۆکوشتن و ئیتر ژیان بۆ ئەو قەفەسێکی داخراو بێت، دەکرێ خۆی بکوژێ. (شێپنهاوەر) خۆکوشتنی بە تاوان دانەناوە و بە هەڵەی داناوە.

(ئەمیل دۆرکهایم) بڕچوونێکی تا ڕادەیەک نزیکی هەیە لە (شێپنهاوەر). ئەو لە کتێبی (خۆکوژی)دا خۆکوشتن بە کێشە کۆمەڵایەتییەکانەوە دەبەستێتەوە. (فرۆید) دەیگوت خۆکوشتن سەرەتای لە دایک بوونە. بە بڕچوونی من بۆی هەیە ئەو تێزەی (شێپنهاوەر) بۆ دەقە ژئاواییەکان قسە هەبگرێ، بەڵام بۆ چیرۆکە ژاپۆنییەکان بەتایبەتی ئەو چیرۆکانەی (کاروان کاکەسوور و سادقی هیدایەت و مەحمود دەوڵەت ئابادی و عەزیز نەسین و... هتد) دەیاننووسن بایەخی نابێت، مەگەر نووسەر بیەوێ لە ڕێگای خۆکوشتنەوە بەهای خۆکوژەکە دیاری بکا، بیەوێ لە ڕێگای کوژرانی ژیانەوە جوانیی ژیان پیشان بدات (ماناکەی).

ژن:

ژن لە چیرۆکەکەدا یەکسانە بە (ڕۆح و جەستە). لە دەقەکەدا تەنیایی وەرسکەرە، بەڵام تەنیایی ژن کوشندەیە. تەنیایی کوشندە بە مانای مانەوەی تەنها لەگەڵ خود نایەت، بە مانای سڕبوون و متبوونی ئەبەدی دێت. ژنی سڕبوو تەنیایە، بەبێ ئەوەی حەز لەو تەنیاییە بکا یان بیری لێ کردبێتەوە. (ست

ساما و ڤیان) دیارترین نموونەن. بیرکردنەوە لە ژن بەرهەمی مەعریفەیە، واتە ئەوە مەعریفەیە ئەو ...ە دەگ... کە ژن وەکو کەشە سەیر بکرێ.
ژن وەکو کەشە لە بەردەم ئاراستەکردنە ناەواکانی پیاودا هاتووە. دەقەکە پەیمان دە..: بەهەی بوونی ناکۆکییە فیکری و جیاوازییە میتۆدییەکانی نێوان ژن و پیاو، کارەکتەری ژن لەلای بەشێکی گەورەی پیاوانی دنیا، خەسڵەتی عیشقە مۆدێل و خودی پێ دراوە و زۆرجاریش لەو ڕوانگەیەوە پەراوێز خراوە.
تاقی کردنەوە و تەفسیرکردنی ڕەوتی ئایدیاکانی ژن، لە ڕوانگای دنیابینی و مەرام و نیازی لێژیکناسە پیاوەکانەوە، زۆمێکە بەرامبەر ژن ئەنجام دەدرێ. پیاو قەت لە ژن و چلۆنایەتیی ناخ و کەشە و مەعریفەی ژن تێ ناگا، ئەگەر لەو بازنە کۆنەی هەیەتی دەرنەچێت و بۆیارەکانی باکگراوندێکی ژنانە لەخۆ نەگرن. لە کۆمەڵگەی پیاوسالاری، فلتەرێک نییە بەشێک لە حەقیقەتی ژنبوونی لەخۆ گرتبێت، بۆیە بۆچوونە دروستەکان دەبنە دۆگما. لەو وڵاتانەی نەتەوە جیاوازەکان تێکەڵبوونە و وڵات بەرەو پلورالیزمێکی کۆمەڵایەتی چووە، مەودای نێوان ژن و پیاوی هاونەژادی و هاونیشتیمانی لە کشاندایە. هێی تر کە ...یان هەبووە لە دروستبوونی ئەو مەودایە، لاوازبوونی ئینتیمایە بێ ڕابردوو و تێادسیۆن و هۆشیاریی مێژوویی.
بەگشتی لە دیدی تاکەکانەوە، جیاوازییەکی زۆر هەیە لە نێوان ئەو ژنانەی بوونە بە دایک لەگەڵ ئەو ژنانەی هێشتا نەبوونەتە دایک. ئەو جیاوازییە لە چیرۆکەکەدا هاوار دەکا. زۆرن ئەو شاعیر و نووسەرانەی ئافرەتیان بە شەیتان داناوە و باسی دایکی خۆیانیان وەکو فریشتەیەک کردووە کە هیچ وزەیەکی ئەهریمەنی تێدا نییە. ئەمە لە وتاری (دایکانێکم هەن، میهرەبانترن لە گەڵای درەخت...)ی (...بوار سیوەیلی) لە پەرتووکی (نەتەوە و حیکایەتدا) بە ڕوونی دەردەکەوێ.

-حەقیقەت:
چیرۆکەکە فەزا و زەمینەی ئازاد و فرەڕەنگ لە ناخی بونیاد و ستراکچەرەکان ڕەنگرێز دەکا و ڕووگە جیاوازەکان کەشف دەکا لە خەیاڵگە و ژێرخانی ئەدەبیدا. گەرەکیەتی دیدگا و ڕوانینێکی ترمان پێ ببەخشێ بێ چیرۆک. دەقەکە باتە ئەو فەزا ڕوونەی تێیدا حەقیقەت بێ نێو بیری وەهم شێ دەباتەوە، تاوەکو حەقیقەتی گەورە لە گۆشەیەکدا بەرجەستە ببێت. زۆربەی کەناڵەکانی گەرەکیانە خۆیان بە جیاوازگەری و ئیستێتیکا و

زەخرەفە و سحر بارگاوی و لێورژ بکەن.
دواجار هەموو ئەمانە دەبنە پاشکۆی شتێکی گرنگ کە داهێنانە. دەقەکە سێ قاچی هەیە، قاچی یەکەمی لە ڕۆگای ئاشکراکردنی بچمی ڕاستەقینەنەی حەقیقەتەوە بەردەوامی بە خۆی دەدا، واقیع بە ژیرییەوە ڕاڤە دەکاتەوە، ئەو قاچە دەکەوێتە نێو فەزایەکی پێتەپی و وەهمییەوە. قاچی دووەمی لە عەقڵدا ڕەگی خۆی داکوتاوە و پەردە لەسەر واتا ئابوورەکان و کۆد و مەرجە کۆنکرێتییەکان و مۆرالییەت و ئاکاری خەسڵەر و سکێچە تەماوییەکان و ئەو بیمارستانەی تێیدا نامرین، لادەدا. نەمردن جیایە لە ژیان، نەمردن جۆرێکە لە ژیانکردنی خاڵی لە جوانی. قاچی سێیەمی نادیارە و نازانرێ دەکەوێتە کوێ, بەڵام ئاماژەکان پێمان دەڵێن بوونی هەیە.
زۆربەی ڕەشنبیرانی کورد هەرکە گوێیان لێ ناوی (سادقی هیدایەت) دەبێت، وێنەی کەسێکی ڕەشبین لە ژیانیان دێتە بەرچاو کە خۆی و کارەکتەری سەرەکیی نێو یەکێک لە چیرۆکەکانی بە غاز دەخنکێنێ، بەڵام لەو چیرۆکەی (کاروان)دا حەقیقەت هێشتا گەشە و تا ئەو شوێنە بێ دەکا کە درۆکان دەست پێدەکەن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ لە مامەڵەکردن لەگەڵ چەمکی حەقیقەتدا، (کاروان) سەرکەوتنی بەدەستهێناوە.

ئەفسانە (fable):
جیاوازی لە نێوان ئەفسانە و حەقیقەتدا ئەوەیە، ئەمیان حەقیقەت دەبینێ و ئەویان ئەفسانە. ئەفسانە جیاوازە لە درۆ, چڵنایەتیی حەقیقەت ڕەڤژەی ئەو جیاوازییە دیاری دەکات. پێتەپیا نزیکترە لە ئەفسانە وەک لە درۆ، بەڵام یەکسان نییە پێی. ئەفسانەکان هەکار بوون بۆ مانەوەی حەقیقەتەکان لەناویشیان حەقیقەتی جەنگەستان (خورانی بەهێز لەلایەن بەهێزەکانەوە). ڕاستەقینەکان ئەفسانەکانیان داهێناوە نەک بە پێچەوانەوە، مرۆڤ (human) وەکو ڕاستەقینەیەک لە ئەفسانەوە نەخوێقاوە.
(کەمبێ) پێناسەی ئەفسانەی گەڵی لە گەڵان بەدوای مانا بۆ ئەزموونکردنی مانا. (کەمبێ) داوا دەکا ئەفسانەی گەلانی دنیا بخوێنینەوە نەک ئەفسانەی ئایینەکانی خۆمان، گوایە فەرمان دەکەن چێن بۆ ناخ بگەڕێنەوە. چیرۆکی (مەسیح) لە ئینجیلدا داوای قەبوڵکردنی مەرگمان لێ دەکا، مەرگی مەسیحی کوڕی خودا. (جۆزیف کەمبێ) لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ (بیل مویز)، مەرگی (مەسیح) بە سەرەتای گەیشتن بە ئازادی ناودەبا، بەڵام

ئەو مەرگە سەرەتای سەفەری ئازادییە بە کەشتیی ژیان بۆ وەاتی ونبووون.
دابەشکردنی ئایین (religion) بەسەر جومگەکانی (بیروا و ئیچووە و ئەفسانە) یەکانگیر نییە لەگەڵ بۆچوونی من. ئەفسانەکان بچووکترین پنتیان لەناو هەر ئایینێکدا هەبێت خۆی زاڵ دەکا بەسەر بیرورا و ئیچووە و کۆی هەیکەلییەتی ئایین، دواجار ئایین دەبێتە هاوواتای ئەفسانە. ئەگەر لە دیدێکی ئەدەبی ساددەوە ئەفسانە پێناسە بکەین، ئاوای لێ دێت:
1: ئەفسانەی نێو دەقەکان (چیرۆک، شیعر، ڕۆمان و هتد)، بۆ نموونە لە (دۆن کیشۆت)ی (سێرڤانس)دا ئەفسانەیەک هاتووە: خودا لەسەرەخۆ وازی لە عەرشەکەی هێنا و بووە فەرمانەوای گەردوون، خێر و شەڕی جیا کردەوە، شتەکانی مانادار کرد. (دۆن کیشۆت) لە ماڵەکەی هاتە دەرەوە و جیهانێکی بینی کە نەیدەتوانی بیناسێتەوە. جیهان لە ونیی دەسەڵاتی باڵادا، سەرلەنوێ دەستی پێکردەوە. تاقە حەقیقەتی ڕەها تەقییەوە بۆ چەندین حەقیقەتی ڕێژەیی و خەڵکی لە نێوان خۆیاندا دەستیان بە دابەشکردنی کرد.
لێرەوە جیهانی نوێ و لەگەڵیشیدا ڕۆمان پەیدا بوو کە وێنەی ئەو جیهانەیە. ڕەخنەگران وەکو ئەفسانەی دەرەوی دەق کە جۆری دووەمی ئەفسانەیە و دواتر قسەی لێوە دەکەین، مامەڵەیان لەگەڵ ئەو ئەفسانەیە کردووە. هەندێکیان بە ڕەخنەیەکی عەقڵانی لە ئایدیالیزمێ شۆاوەکەی (دۆن کیشۆت)ی دادەنێن، کەچی هەندێکی تر بە ستایشکردنی ئەو ئایدیالیزمە ناوی دەبەن. هەردوو بۆچوونەکە هەڵەن، چونکە وەکو شتێکی ئاکاری مامەڵەیان لەگەڵ ئەفسانەکەدا کردووە نەک لە چوارچێوەی دەقدا.
بۆچوونەکانی (ئەدمۆند هۆسرل) گرنگیی خۆیان هەیە کە فەیلەسوفێکی ئەڵمانی سەددەی بیستەمە و دامەزرێنەری فینۆمینۆلۆجیایە و دوای ئەوەی (هایدگەر) دەبێتە سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ لەژێر ترسی نازییەکان ناوی (هۆسرل) لە لیستی مامۆستایانی زانکۆکە لا دەدا.
2: ئەفسانەی دەرەوەی دەق، ئەمیشیان دوو لقی لێ دەبێتەوە: (ئەو ئەفسانانەی لە دەرەوەی دەقن، بەڵام لە ڕۆگایەکەوە دەچنەوە سەری) و (ئەو ئەفسانانەی سەر بە سەدەیەکی تر و گەلێکی تر و دنیایەکی ترن)
لەناو دەقی (منارەی ئاوەدانی)دا ئەفسانە ڕووە و حەقیقەت مل دەنێ و هێندەی نەماوە بگاتە لای، لە دەرەوەشی ئەفسانە کۆنە

کوردییەکان بەتایبەتی ئەوانەی مارکی شە و ئاوارەبوونیان پاوەیە خیان لای نزیک دەکەنەوە و گەرەکیانە دەستی تەوقەی بە درژ بکەن.

حالەتەکان:

لە فەزای چیرکەکەدا حالەتە هەستییەکان، حالەتە نەستییەکان، سەلماندنی ترسناک و جدییەتی ساکان و شتی تریش لەسەر خوانی ئەدەبدا کە بوونەتەوە.

دژەکان بەیەکەوە لکاون و وەکو تەواوکەر و ئاسایی دەبینرین. نووسەر خودی خای پیرز و ئەوی تری کافر نەکردووە، لە هەندە شونی دەقەکە خود و برانبەرەکەیت بە جیا ناکرتەوە. نووسەر لە دنیای چیرکەکەدا کە جیایە لە دنیای استەقیەنە، خودکە باوەی بە بەیەکەوە ژیان و ای برامبەر هەیە.

(تاماس هابز)ی فەیلەسوفی ئینگلیزی کە ململانە گرە دەدا بە چاکسازیی خود و باوەی وایە ژیان بریتییە لە ململانە بە بەدەستهانانی زرترین دەسەات و ئەوە مردنە کتایی بەو ململانییە دەهنە. قسکردن لبارەی بەیەکەوە ژیانەوە بە خای فەلسەفەیەکی فرە ەهەندە. (دن کیشت) توانای دروستکردنی پەیوندیی نەبوو لەگە خەکیدا، بیە تەنها لە خەیالی خیدا پاەوان بوو. (دن کیشت دالامچا) هەناکا لەگە بچوونی جیاواز و ئەو دنیا قازانجخواز و بەحمە مدرنەدا. (فکە) پی وایە (دن کیشت) دابانکی ئەپسملژیی تازەیە.

نموونە: ئوە لەودیو دەرگای ژوورەکەم دانیشتون و خەریکی قاوە خواردنەوەن. یەک لە ئوە بانگم دەکا: خەریکی چی؟ لە وەامدا دەم: چایە دەخمەوە. بەبە ئەوەی منتان لە دیار بت و پەرداخە چایەکەمتان بینیبت، هەر یەکەتان وەنەیەکی لا دروست دەبت. یەکتان چایەکە لە نو ئیستیکانک دەبینت، دووەمتان لەنو ژرپیاە، سیەمتان لە نو قاریی چا، ئیتر بەو جرانە. پەیوەندی هەیە لە نوان چایەی بەردەمی من و ئەوەی نو خیادانی ئوە. لە بازنەی ئەو ساگەلانە و دەقەکەی (کاروان)دا بە ەوای دەبینم ئەگەر لەسەر هەندک حالەت کبکەوین کە پشتر هەموومان نەمانبینیبە تەنها یەک دووانکمان بینیبتیان.

زمان (language):

لە کتبی (ویستی هز- The will to power)دا کە اقە لەپا

میتافۆە، (نیتشە) نووسیویەتی: تاقە شۆنی بیرکردنەوە فۆمی زمانە، ئەگەر ڕازی نەبین، چیتر بیرناکەینەوە.
زمان ئەو کاتە ئەو ڕۆحە دەبینێ کە پەیوەندییەکی سازگار تەرخان بکرێت لە نێوان تێکست و ڕاڤەکاردا. (گادامێر) چەمکی پێکەوەبوونی بێ مانیفێستکردنی هەمبەرێتیی نێوان ڕاڤەکار و دەق بەکار هێنا. (ریکۆر) ئەو زاراوەیەی بە شێوەیەکی بەرفراوانتر دەربڕی. زمانی چیرۆکەکە سەرکەوتوو بووە و بووەتە شۆنی بیرکردنەوە بەهۆی ئەو پەیوەستبوونە زۆرە بە ڕووداوەکانەوە. لە کتێبی (حەقیقەت و میتۆد)ی (گادامێر)دا هاتووە کە باسەکەی (شلایر ماخێر) لەمەر هێرمەنێتیک و هونەری ڕاڤە ناسینی تێگەیشتنی باش (good) و خراپ (bad)، ڕاڤەکردنی دەق بەرەو باشتر تێگەیشتنمان دەبات. (کاروان) خولیایەکی زۆری هەیە و زمانی دەقەکەی نەکردووە بە سیمبولێکی خەیاڵاوی.
(فرێید) لە (ڕاڤەی خولیاکان)دا جیاوازی کردووە لەنێوان زمانی خولیا و زمانی سیمبولێکی خەیاڵپەروەری، پێی وایە ئەوەی دووەمیان زمانێکی ناکارایە.
(لامارتین) لەوە ناڕەحەت بوو کە زمان لە توانایدا نییە گوزارشت لە هەڵچونەکانی بکا. دەقی ئەدەبی لە یەکە زمانییەکان پێکهاتووە. ڕاستە شیکردنەوەی هونەری بەرهەمە ئەدەبییەکان لەسەر بنەمای تیۆر و میتۆدەکانی زمانناسی ڕۆگایەکی ئاسانە، وەلێ جوان نییە. فۆرمالیستەکان و پێکهاتەگەرایەکان شیکاری دەقە ئەدەبییەکانیان متمانەی تێدا نەبوو، مامەڵەیەکی ڕەمزییان لەگەڵ هونەرەکانی دیکە دەکرد، ئەوەی لە بواڕەکانی (سینەما و وێنە و مۆسیقا و بیناسازی و کایە جیاوازەکانی تر) بەمان ماوەتەوە شتێکی ڕەمزییە. من نەگەڵاومەتەوە بێ ئەو بیردۆز و میتۆدانە لەکاتی قسەکردن لێبارەی ئەو دەقەوێ کێ پەنجەمان لەسەر شل کردووە.
پڵێنکردنی ئەدەبیات لە ئامانجەکانی نووسەرە. نها ئەگەر ئێمە ئەدەبیاتی کوردی پڵێن بکەین بەم جۆرەی لێ دێ:
1/ ئەو ئەدەبانەی مرۆڤێک لە خەیاندا هەڵدەگرن، لە کۆتاییشدا دەیخنکێنن, مرۆڤەکە تەکنیکە.
2/ ئەو ئەدەبانەی سیحرباز لە خەیان هەڵدەگرن، سەرەنجام دەیسووتێنن, سیحربازەکە زمانە.
3/ ئەو ئەدەبانەی پێنگێک لەخۆ دەگرن، دواجار کەوێی دەکەن, پێنگێک ناوی ڕۆشنبیرییە.
کەم دەقی ئەدەبی هەیە (زمان و تەکنیک و ڕۆشنبیریی ئەدەبی)

بەیەکەوە گرێ بدا. زاراوەی ئەدەب بە کردار پێناسە نەکراوە. ئەدیبەکانمان بە ئەدەبێک دەڵێن داهێنان کە هێشتا باڵق نەبوە (خێی نەناسیوە). (کاروان) لەم دەقەدا کاری بێ ئەو گرێدانە کردووە.

- **کورتبێی:**

درێژدادری ئەنفلەوەنزای ئەدەبە. وشە ێیزکردن بە مەبەستی دروستکردنی ێستە، ێستە ێیزکردن بە مەبەستی دروستکردنی بابەت، لایەنی خراپی نووسین پێشان دەدەن. (خوان ڤڤفێ)ی نووسەری بەناوبانگی مەکسیکی، بە ڤڤمانی (پیدرێ پارامێ) کە لە 150 لاپەرە زیاتر نەبوو، بوو بە یەکێک لە گەورەترین ڤڤماننووسەکانی دنیا و دوای ئەو ڤڤمانەش بێ ئەبەد دەستی لە نووسین هەڵگرت.

ڤڤمانەکە لە جەوهەردا (300) لاپەڕە بووە و لە(150) لاپەڕەدا چێ کراوەتەوە. (ئێکتاڤیێ پاژ) کە نزیکترین هاوڕێی (ڤڤفێ)یە وەها باسی دەکا: بێ (ڤڤفێ) بێدەنگی کوشندە بوو، هاوڕێکانی داوای ڤڤمانی تازەیان لێ دەکرد، بەڵام ئەو وا هەستی دەکرد هەموو شتێکی لە (پیدرێ پارامێ)دا گوتووە.

(مالارمێ) نەیگوتووە ئەدەب ماندووکردنی پیتەکانە، بەڵکو ئەو دەیگوت "ئەدەب پەرەپێدانی پیتەکانە". ئەو کاتەشی (بلانشێ) دەڵێ: گرنگ نییە چی دەنووسی؟ دووبارەکردنەوە گرنگە وەک ئەوەی یەکەمین جار بێت نووسیبێتت، پەرەنسیپێکی دیاریکراو هەیە تەواو جیاوازە لەو پەرەنسیپێی درێژدادەکان ئیشیان لەسەر کردووە. درێژدادێی جیایە لە زەرنووسین. باسی زەرنووسینی (نیتشە) دەکرێ. نووسین بێ ئەو گوزارشت نەبووە لە فەلسەفەیەکی ئەبستراکت، ئیشی لەسەر دامەزراندن نەکردووە، بەڵکو کاری ئەو سەرەوڵژکردنەوەی ماناکان بوو، بێیە وەکو داهێنەری میتۆلۆجی چاوی لێ دەکرا، تا ئەو کاتەی (هایدگەر) هات و وەکو دوا فەیلەسوفی ڤڤژئاوا خستیە نێو خێزانی میتافیزیکی.

نموونە لەسەر کورتبێیی نێو چیرۆکەکە:

- دایکت وەک بڵێی مار پێوەی دابێت…

-هیچ لەوە تێنەدەگەیشتی ئەوانە چۆن و کەی و لەکوێ بە یەکتر گەیشتوون…

ئەگەرچی سوور دەزانی (ڤیان) ناتوانێت قسەت لەگەڵ بکات، چونکە ماوەکەی تەواو بووە…

بۆگومان تۆ لە دەرفەتێکدا هەموو ئەمانەی لێ دەپرسی…
یاخیبوون:
یاخیبوون لای (کامۆ) بۆ یاخیبوونی میتافیزیکی و یاخیبوونی مێژوویی دابەش دەبێ. یەکەمیان سێ لقی لێ دەبێتەوە:
(هەڵکردنەوەی هەها – مارکیز دیساد)
(هەڵکردنەوەی نەجاتبوون – ئیڤان کارامازۆف)

- **(شیکاری هەها –نیتشە).**

(کامۆ) دوای وەرگرتنی خەڵاتی نۆبێل لە ساڵی 1957دا لەلایەن ئەکادیمیای سویدی، نامەیەک بە سادەییەوە بۆ خۆزانی (نیکۆس کازانتزاکیس) دەنووسێت و تێیدا دەڵێ: (کازانتزاکیس) شایستەتر بوو لە من بۆ ئەو خەڵاتە. ساددەیی (کامۆ) ئاوێتەی ساددەیی (کازانتزاکیس) دەبێت و درێژ دەبێتەوە تا دەگاتە (نیتشە)، لەوێدا (کازانتزاکیس) بە ئاشکرا و بە ساددەییەوە پێیەوە دیارە چۆن سوودی لە (نیتشە) وەرگرتووە. ئەو سوود وەرگرتنە ئاساییە، (ئەفلاتون) کە زۆرجار بە باوکی فەلسەفە دادەنرێ, لە سەرەتادا لەژێر کاریگەریی (هیراکلیتس / 544-483 پ ز) و (فیساگۆرس / 580 – 500 پ. ز) و (سۆکراتدا) بوو. لەناو هەندێ لە دێرەکانی چیرۆکەکەدا هەستم بە ساددەیی نووسەرەکەی کرد، وێنەی نووسەر لەناو فەزای بیرکردنەوەی کارەکتەرەکانی وێنەیەکی تەماوییە، ئەوە فەزای گشتیی چیرۆکەکەیە وێنەی نووسەرمان پێشان دەدا کە وێنەیەکی یاخییە بەنام خۆشی جیا ناکاتەوە لە کەمەگا. لە چیرۆکەکەدا هاتووە:
– بۆنی عەترەکانی تەفرەیان دەدای.
– وات دەزانی کەناریەک لەناو قوڵگیدایە.
– ئەگەرچی ئەوان وایان دەزانی تۆ لە داخی ئەو نازناوە وازت هێناوە…
– کەواتە ئەو چەند جارەی یەکتریتان دەبینی، ئەو مردبوو لە گۆڕستان گەورەبوو.
– هیچ لەوە تێنەدەگەیشتی ئەوانە چۆن و کەی و لە کوێ بە یەکتر گەیشتوون؟…

- **داهێنان و پاسڵەژی:**

لای دەروونناسی نەمساوی (سیگمۆن فرۆید) دامەزرێنەری قوتابخانەی دەروونشیکاری، داهێنان پەیوەست نییە بە حەدەسەوە و حاڵەتێکی پاسڵەژییە. (فرۆید) لە ڕۆگای بیردۆزی دەروونشیکارییەوە، شیکردنەوەی بۆ هۆنەری (داڤینشی) و (دیستۆڤسکی) و (شێکسپیر) دەکرد، پێی وابوو هونەر هیچ نییە

جگه له فاکتەرێک بۆ پێ کردنەوەی کەلێنە سێکسییەکانی مرۆڤ و حاڵەتێکی سێکسیی پاسڵاژییە. دابونەریتی کۆنی کۆمەاڵیەتی کە مامەڵەیەکی لاواز لەگەڵ سێکساندندا دەکا، هۆکارە لەپشت هونەرەوە. بە بۆچوونی من ئەو بۆچوونەی (فرۆید) بەرهەمی نەخوێندنەوەی داهاتووی ئەوروپا و پێگەی سێکس (sex) لە داهاتووی ڕۆژئاوایە، ئەو کاتەی سێکس زەربەی سنووورەکان دەبەزێنێ.
بۆی هەیە جوانترین هونەر هونەری ئەو هونەرمەندە بێت کە بۆشایی سێکسیی نییە ئەمە بۆ جڤاتی ڕۆژهەاڵتی و ڕۆژئاوایی دروستە. داهێنانی چیرۆکەکەمان، بەرهەمی فیکرێکی نزیک لە منارە و دار و بەرد و چەک و سێکسێکی تەماوی و خوێنە، نەک نزیک لە مەمک و باسک و پشت و بنهەنگ و داوێنی ژنی ئەوروپی.
(فیلیپ ڕۆس) لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ (میلان کۆندێرا) ویستی بۆچوونی ئەو بزانێ بۆ سێکس وەکو ڕۆمانووسێک. (کۆندێرا) وەها وەاڵمی دایەوە: باسی سێکس چیتر قەدەغە نییە. ڕاوەستان بە وێناکردنی گشتی یان ددانپێدانانی سێکسەوە، سەرنجڕاکێش نییە، بەڵکو وەرسکەرە.
لەم دەقەدا کار بۆ جیاکاری و تێکشاندنی فۆرمە دووبارەکان و بەخشینی مانایەکی تازە بە دۆرەکان کراوە. (بلەم) مکوڵ بوو لەسەر ئەوەی شاعیر بەر لە هەر شت لە خۆی دەپرسێ: چۆن ئەدەبێکی جیاواز بنووسم؟ شیعرێک بە خەیاڵی کەسدا نەهاتبێت. چۆن چۆنی جیاکاری دروست بکەم؟ لە باسی (فۆرمشکاندن)دا ئەم باسە زیاتر کەوتە سەر پای خۆی و پاڵێن کرا لە تیۆرییەک لەمەڕ (میتۆدی خوێندنەوە یان هەڵوەشاندنەوەی دەق). (بلەم) نووسی: ئەدەب فۆرمان دەکا لەپێناوی داهێنان و واتای تازەدا، فۆرم تێکبشکێنین.
(دێریدا)بە پێچەوانەی (ئەفلاتون)ەوە پێی وابوو هەموو وشە و نیشانەیەک پەیوەستە بە جیاکارییەکی واتادار. لە چیرۆکەکەدا جیاوازیی فیکریی کارەکتەرەکان ڕۆگر نەبووە لە بەردەم کێبوون لەسەر مەسەلەگەلێک کە تەنها لە ساتی خوێندنەوەی چیرۆکەکە هەستیان پێ دەکەین نەک لەکاتی قسەکردن لەبارەیەوە. جیاوازییەکان ڕۆگر نین لە بەردەم گەیشتن بە هاوبەشەکان، جیاوازیی بزوێنەری هاوبەشی و هاوبەشی فەزای بە زیندوو هێشتنەوەی جیاوازییە. قەشە (ئۆگەستین 354-430ز) کە بیرۆکەکانی ڕەنگدانەوەی ململانێی نێوان بیری مەسیحی و یۆنانی کۆن بوون، لە باسی کۆمەڵگادا کەمتر باسی

جیاوازییەکان دەکا تا هاوبەشەکان، لای ئەو کۆمەڵگا بریتییە لە کۆمەڵێک خەڵک کە بیروباوەڕی هاوبەش کۆیان دەکاتەوە.

فەلسەفە:

هەنگە یەکێك لە کارەکانی چیرۆک وروژاندنی پرسیاری قووڵ بێت. بە نموونە: "بناغەی دروستبوونی گەردون چییە؟"
ئەم پرسیارە گرفتێکی بنەڕەتی بووە لە بەردەمی فەلسەفە و فەلسەفەکار و فەزای فەلسەفی لە دێرئاوا و ناڤەی بێ کراوە. کێشەیەکی بنەڕەتیی هەر سێ قۆناغەکەی فەلسەفەی یۆنانی بوو کە هۆکاری ئاستەقینەی بوونیان بێ هۆکاری مادی دەگەڕاندەوە. مەبەستم لە:
قۆناغی فەلسەفەی بەر لە (سۆکرات).
قۆناغی (سۆکرات) تاوەکو (ئەرستۆ).
قۆناغی دوای (ئەفلاتون) (ئەو قۆناغە تاوەکو سەرەتای چەرخەکانی ناوەڕاست درێژەی کێشا). هەر بێ نموونە:
_ تالیس (560-548پ. ز) بناغەی دروستبوونی بوونی بێ ئاو دەگەڕاندەوە.
_ ئەنکسمندریس (610 – 545پ. ز) بێ هەوای گەڕاندەتەوە.
_ هیراکلیس بێ ئاگر و پارمەندیس بێ هەبوونی دەگەڕێنەتەوە.
_ ئەنبادوکلیس دەیگەڕێنەتەوە بێ پێنج توخمی (ئاگر، هەوا، ئاو، خۆڵ و کاریگەری). ئەو توخمانەش وەکو خودای ئەفسانەیی باسیان لێوە کراوە.
فیکر لەم چیرۆکەدا بێ چەند بەشی جیاواز دابەش دەبێتەوە. دابەشبوون بە مانای پەرتەوازەبوون و شەقبوون نایەت، بەکو گەڕانەوەی فیکرە بێ بەشەکانی. ئەو دابەشبوونەی خەیاڵی خۆنەر پەیوەندییەکی ئاستەوانە و دانەبڕاوی لەگەڵ کۆبونەوەی فیکری نووسەر و یەکگرتنەوەی پارچەکانی خەیاڵی هەیە، بێ ئەوەی بکۆشن بە یەکتردا و وەکو بروسکە بگرمێنن و دەقێکی ئەدەبی بەرهەم بهێنن. بەرهەمەکە وەکو شتێکی دەستەمۆ لەسەر لاپەڕەکان خۆی ئاشکرا دەکا، خۆنەر پێویستی بەوە نییە بگەڕێتەوە بێ خەیاڵدانی (کاروان) و شرۆڤەی فیکری و مەعریفی بێ بکا. خوێندنەوەی چیرۆکەکە ڕێگاکەمان بێ کورت دەکاتەوە، وشەکان دەبنە ماسی و کۆی دەقەکەش دەبێتە دەریا نەک کۆمەڵە ماسی، چونکە وشەکان لە خەیاڵدا نوقم بوونە و مامەڵەی ئێمە بە تەنها لەگەڵ وشەکاندا نییە، بەکو لەگەڵ ئەو خەیاڵەشە کە لە پشتی وشەکاندا خۆی مەڵاس داوە و وشەکان لە ناویدا مەلە دەکەن.
لە یادمان نەچێت خەیاڵی پشت وشەکان یەکسان نییە بە خەیاڵی

نەو خەیاڵدانی چیرۆکنووس. وشەکان گرینگ نین، ماناکان گرینگن. زۆربەی ئەو وشانەی لە چیرۆکەکەدا هاتوون لە ژیانی ڕۆژانەماندا بە کاریان دەهێنین، بەڵام ئەوە ماناکانن جیاوازییەکان دروست دەکەن.
دەق بەردەوام فیکر بەرهەم دێنێ و کاڵی دەکاتەوە. دەکرێ دەقی ئەدەبی ببێتە مەبەندی بەرهەمهێنانی بیرۆکەی فەلسەفی و پرسەی بەرهەمهێنانی ئایدیا و جیهانبینییەکان. (فۆکۆ) لە کتێبێکی ئەدەبی سەدەی شازدەهەمەوە چەندین تێزی فەلسەفی هەهێنا، کە (دێنکیشۆت)ی (سێرڤانس) بوو. دەقی ئەدەبی بە تەنها گوزارشت نییە لە ئەدیببوونی نووسەر, زۆرجار هەوڵێکە بۆ بەرهەمهێنانی فیکری فەلسەفی، هەندجار بارودۆخەکە دەگۆڕێ. فیکری فەلسەفی و ژیانی فەیلەسوفەکان ئاراستەمان دەکەن بۆ نووسینی دەقی ئەدەبی.
بەردبارانکردنی (ژان ژاک ڕووسۆ)، دادگاییکردنی (سۆکرات)، شێتبوونی (نیتشە)، دەکرێ ببنە بیرۆکەی نووسینی چەندین ڕۆمان و چیرۆک و شیعر و بابەتی ئەدەبیی تر. خۆکوشتنی (گۆگۆل) و ژیانی (ئەکاکی ئەکاکیفیچی) نەو (پاڵتۆ)، زیندانیکردنی (مەرسۆ)ی نەو (نامۆ)ی (ئەلبێر کامۆ)، (ڕاسکۆڵنیکۆف)ی (دیستۆڤسکی)، ئەمانە فیکر بەدوای خۆیاندا دەهێنن.
گرنگترین ئەو پرسیارە فیکرییانەی چیرۆکەکە دروستیان دەکا:
– مردووەکان لە کوێی زیندووەکاندان؟
– خۆکوشتن سەرەتای ئەبەدیەتە یان ئەبەدیەت سەرەتای خۆکوشتنە؟
– دایکانمان چی ئەمە بوونە لە سەرەتادا؟ (بەر لە بوونی ئەمە).
– منداڵی یانی چی؟

بێند باجەلان

سەرچاوەکان:

- بیری پێشکەوتنخوازانە ، ئازاد حەمە، هەولێر، 2002
- لێبووردەیی و فەلسەفە, ڕیچارد سیوێلی، هیوا حاجی، نەوزاد جەمال، هەولێر ، 2009
- فەلسەفە بۆ ئەو کەسەی دیاوێت, د : نبیل عبدولحەمید

عبدالجبار، هەولێر، 2010
- سەران ئازاد، کاردانەوەی هزر (فکر) لە ڕەمانی کوردیدا، دەنگەکان، 2012
- منارەی ئاوەدانی، کاروان کاکەسوور، گۆڤاری ئایینده، ژمارە نەوەد و یەک.
- مدرنیته و مدرنیسم, مجموعه مقالاتی در سیاست، فرهنگ و نظریه های اجتماعی, ترجمه و تدوین: حسین علی ، تهران 1378
- أزدواجیه العقل, دراسه تحلیلیه نفسیه, کتابات حسن حنفی, جورج طرابیشی.

بورجەکی ڕەشنایی، کەمەنیزمەکی شەشگۆڕە لە حزبەکەی ئینتەرناسیونالدا باڵا دەکات.. جەمال کەشش

(لە ڕوانگەی پۆیستی شارزابوون و ئەزمون و پەیوەندی گروپ و پارتە کەمەنستەکان، ئەم نوسینە پەرگرتنی خرایی ڕووتک بەناوی "ئینتەرناسیونالی کەمەنستی شەشگۆڕ" بەخوێنەران دەناسێنێ. هەوەمداوە دیدگا و سیاست و مەیدانەکانی تەکۆشانیان بچڕی و لە جوڵەدا بخەمڕوو، ئەمە ناساندنە و پاڵپشتی هەر ڕووتکە کە بەرگری لە مارکسیزم و خەباتی چینایەتی کرێکاران بکات و ناچێتە سەرهێڵەسەنگاندنی پلاتفۆرم و بەرنامەکیان).

پاش ئۆڤی (تەد گراند-Ted Grant) و هاوڕێکانی خیان لە [کەمیتە بۆ نێونەتەوەیی کرێکاران-Committee for a Workers' International (CWI)] جیادەکەنەوە، لەگەڵ (ئالان ودز-Alan Woods) لە ساڵی (١٩٩٢)دا (ڕووتی مارکسیستی ئینتەرناسیونال-International Marxist Tendency) دادەمەزرێنن. لە بەریتانیاش وەک ڕێکخراوی "بانگەوازی سوشیالیستی-Socialist Appeal" جیادەبنەوە لە [ڕووتی ملیتانت-Militant tendency]. (دواتر دەمەوە سەری).

بەکارهێنانی مێتۆدی مێتریالیستی و ئەرسەدەکسی مارکسیستی و گەشەپێدانەوە بە نوسراوەکانی مارکس و ئینگلس و لینین و ترۆتسکی و پەرەدان بەهەندی تیۆری لە خەباتی چینایەتی و ئابووری سیاسی و لە زانست و گەردووناسی و کەلتوور و ئایینناسیدا، هێبازی بەرجەستەی ئەم دەستپێشکەرییە بوو. بەشداری کاریگەرانە و بەردەوامانیان لەنێو هێکخستنە کرێکارییەکان و نەقابە و ئینجومەن و کۆمیتەی مانگرتنەکان و بەتایبەت لەنێو لاوانی سۆشیالیست و گەنجاندا، پێگەی چینایەتی ئەم هێوتەی پتەودەکرد و بە گرێدانی بە شۆڕشی سۆشیالیستی و دکتاتۆری پرۆلیتاریا و تێکشکاندنی سیستەمی سەرمایەوە هاستەوخۆ بەرەو پراتیکی هاستەوخۆی سروشتی چینایەتی لەکاتی بە ئەوروپایی و بە نەونەتەوەیی دەبەستەوە و تاقانەی دەکرد.

دامەزراندنی ئەرگانی هاگیاندنی حزبی بەلشەویکی و پێگەیاندنی کادری پیشەیی و کارا و بە دسپلین، خەباتشێنبیرکردنی هەمەلایەنە و کەرس و زانکۆی ئاتەرناتیف و چوونە نێو پرۆسە کۆمەڵایەتییە ئاڵۆزەکانەوە، دابینکردنی مالی سەربەخۆ و پشتبەستن بە کۆمەک و هاوپشتی ئەندامان و لایەنگرانی و فرۆشتنی بڵاوکراوەکانی، ئەم جوانەوییەی لە ماوەیەکی کورتدا گەیی بە یەکێک لە بەهێزترین هێزە سۆشیالیستەکانی نێو بزووتنەوەی کرێکاری.

بەدرێژایی ئەم ساڵانە، خەباتی نەونەتەوەییان پەرەپێدا، سەرهەڵدانی توندوتیژی و زیندانی و هاوەدونان لەلایەن دەسەڵاتداران و گروپە فاشیستەکانەوە، لە هەمانکاتدا جیابونەوە و دابەش بوون و کەرتبوون هوویدەدا، بەڵام پەیگیرانە و باوەڕبەخۆ و سوربوون لەسەر لەجیکی مێتریالیستی بە خوێندنەوەی دونیا توانیان ئەم ئەرگانە بچووکە جارێ تر و لە سەردەمێکی تردا بتەوە سەر شانەی سیاسی و لەنێو وڵاتانێک کە بە سەدە وا دەردەکەوتن کە ئارام و هەموو شت لە جێگای خۆیدایە، بومە لەرزەیەکی سیاسیان لەسویسرا، دانمارک، سوید، فنلەند، ئەڵمانیا، ئەمریکا، نایەوە و یەکسەر پەرچەمی شۆڕشی سۆشیالیستیان بەرزکردەوە و دەنگدانەوەی لە میدیا گەورەکاندا، بەرژوازی شۆڕاند.

هیچ بزوتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانە ناتوانێت بە بێ تیۆری شۆڕشگێڕانە بێت

ماڵپەڕێکی زیندوویان بەناوی "بەرگری لە مارکسیزم-In Defence of Marxism" دامەزراند، وەک ئەرگانی فەرمی لەسەر ئاستی نەونەتەوەیی، جەداڵاتێکی گرنگی تیۆری و سیاسیان بە مەبەستی پشتیوانی و ئاسەدارکردنی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنستی لەنێو دەی

ئاوگەرەکانـدا لە گەشە جیاوازەکـان و نابەردە جیاجیاکـان و هەرەمەکاندا. لەم یەکدوو ساڵەی کۆتاییدا، کۆمپانیکی فراوانی ئەندامگیری و سازمانداریان لە زەربەی ناوچەکانی دونیا بەناوی (ئایە تۆ کۆمۆنستی؟ دەی کۆواتە خۆت بکخەراو بکە- Are you a communist? Then get organised!)، بڵاوکرابەخست. لەهەندێک لەوڵاتان بەشێوەی لە سەدا سەد و لە هەندە جێگا لە سەدا سەد و پێنجا ئەندامگیریان چووە سەرە (سویسرا و نەمسا و سوید و دانمارک)، بەمجۆرە پەداویستییەکان بە هەنگاوێکی گرنگی ئاوگەبەخش هاتە بوون.

پرشنگدارترین گەشە و ئاوگەی چالاکیتی لە بزووتنەوەکۆمۆنیستیەکان لە سالانی ڕابردوودا، دامەزراندنی (ئەنتەرناسیونالی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕ- Revolutionary Communist International) بوو. لە بەژانی (١٠) تا (١٥)ی (حوزەیرانی ٢٠٢٤) لە ئیتالیا بە ئامادەبونی ڕاستەوخۆی (٥٠٠) کەس و لە بەگای (زووم)یشەوە (٧٧٠٠) کەس لە (١٢٠) دەوڵەتەوە بەشداری دامەزراندنی حزبی کۆمۆنستی شۆشگێڕی نوێنەتەوایەیان کرد. یەکێک لە کۆنفرانسە جیهانییە گەورەکانی کە لەماوەی ئەو (٦) بەژدا، گفتوگۆی جددی بەرنامەیی و ستراتیژی و حزبی و پەروەردەیی بە (٢٥) زمان بڵاوەی چوو. هەر لەوەدا نزیک بە نیو

ملیۆن (٤٨٨.٢٨٥) ئیرە کۆمەگ کۆکرایەوە. ئەم کۆنگرەیە بەتەکەایی بەشداربوان لەسەر بەرنامە و سیاسەتی کۆمۆنستی و ووخاندنی دەسەڵاتی بورژوازی و بزووتنەی حزبی و دامەزراندنی (ئەنتەناسیونالی کۆمۆنستی شۆرشگێڕ) بەیاریاندا.

ماڵپەڕە سەرەکییەکەیان (بەرگری لە مارکسیزم) بە (٤٩) زمان بەرهەمی تەدا بەاودەکەنەوە. بەشێک لەبەرهەمەکانیان بەزمانی کوردی، عەرەبی، فارسی، تورکی لەوەدا هەن. گەڤارەکی وەرزی تیۆری سەراسەریان هەیە بەناوی (بەرگری لە مارکسیزم). زەربەی لقەکانیان بەتایبەت ئەوانەی کە حزبیان دامەزراندووە، بەژنامەیەکی مانگانەیان هەیە.

نزیکردنەوەی کامەرا بە وێنەگرتنی دوو جوگرافیا

لقی پاکستان: پاکستان یەکێک لەناوچە هەرە گەرمەکانی خەباتی چینایەتییە. بە (کەراچی)ی دەوترێت (پترۆگرادی پاکستان). (٣٢٠) هەڵسوڕاوی کۆمۆنست لە ژنان و پیاوان لە بەژانی (٧ و ٨)ی مانگی

(١٢)ی (٢٠٢٤) لەسەرانسەری شار و هەرەمەکانەوە لە لاهور کۆبونەوە، تیایدا نوێنەرانی سریلانکا، ئەمریکا، ئیتالیا، کەنەدا و نوێنەرایەتی (سکرتاریەتی کەمۆنستی شۆشگێری نیونەتەویی) بەشدار بوون. لە ماوەی ئەم دوو ڕۆژەدا لەسەر بەرنامە، لەسەر چۆنیەتی دامەزراندنی حزبی بەلشەویکی لە پاکستان، خەباتی کرێکاران، مافەکانی ژنان، چۆنیەتی بەاوکردنەوەی گۆڤاری مانگانەی کەمۆنست (شیعاری نان، جلوبەرگ، نەشتەجێبوون)، وە هەڵبژاردنی ئەرگانەکان بڕیاردرا. پاکستان لەنێو تەڵەکی گرنگی پێوەندیدایە، لەگەڵ سریلانکا، بەنگلادش و هیندستان، کە بەهەیەوە کەسانێک لە مانگرتنە گشتیەکانی کرێکاران و خەباتی جەماوەریی ئێو وڵاتانەوە بەشداربوون، هەروەها بەیاننامە و ڕاگەیاندنیان دەرکرد لەسەر شۆش لە بەنگلادیش. لقی پاکستانی لە بارەی مێژوویی و جوگرافیا و زمان و کلتوورەوە، یەکێک لە گرنگترین وهەستیارترینیانە.

لقی بەریتانیا: ئەم بەشە بە گرنگترین بەش و بەمەشکی ناوەندەکە دادەنرێت و مەبەندی سەرەکی ئینتەرناسیونالەکەش هەر لە لەندەنە. هەوتەی ملیتانت، سەرەتای دامەزراندنی بە (١٩٦٤) دەگەڕێتەوە، مەیلەکی تڕۆتسکی نێو [پارتی کرێکارانی بەریتانیا-Labour Party UK)] بوو، لە دەوری گۆڤاری ملیتانت کۆببونەوە. سکرتەری سیاسیەکەی (تێد گرانت-Ted Grant)، سکرتێری نیشتمانی (پیتەر تاف-Peter Taaffe) بوو. ئەم هەوتە بەتایبەت لە شاری لیڤەرپوول، پێگەیەکی جەماوەری فراوان و (٣) ئەندام پەرلەمانی هەبوو، وە ئامانجدارانە لەنێو گەنجانی حزبی کرێکاراندا خەریکی هەڵکۆستنی حزبی بوون، لەنێو حزبی سۆشیالیستی لاوانی حزبی کاردا، تەواو دەسەڵاتی ئاراستەکردنی سیاسەتیان پەیداکرد. حزبی نێو حزب بوون، لە ماوەی سااڵنی هەشتاکاندا، سەنگەرێکی یەکجار بەهێزبوون لەبەرامبەر تاتچەر، و پشتیوانی مانگرتنە گەورەکانی کرێکارانی کانە خەڵوزەکان بوون، بەڵام بەردەوام ئەم هەوتە لەژێر گوشاری دەوڵەت و بەتایبەت (پارتی کرێکاران)دا بوو، تا دەرکردنی ئەندامان و لێوانێش تێد گرانت. ملیتانت بەهەی ئاڵوگۆڕکانی جیهان و بەهەی ئەوەی ئایا هەربمێننەوە لەنێو (پارتی کرێکاران)دا، بوون بەدوو کەرتەوە، کەرتەکیان حزبی کاری ملیتانتیان دامەزراند کە زۆرینەبوون، هاوڕیانی تێدگراند و ئالان ودز، هەڵکشاوی (بانگەوازی سۆشیالیستی-Socialist Appeal)یان دامەزراند و بەاوکراوەیەکی نیومانگانەیان بەناوەوە دەردەکرد تا نەقەمبەری ساڵی پار (٢٠٢٤) کە ناوی خۆیان گۆڕی بە (پارتی کەمۆنستی شۆشگێر) کە لەسەرانسەری بەریتانیا (١٢٠٠) ئەندامی چالاکیان هەیە و لقی بەریتانیای

(کۆمۆنیستی ئینتێرناسیۆنالی شۆڕشگێڕ)ن.

لقی سویسرا: گفتوگۆیەکی کورت لەگەڵ (مادلینا یەت، کادرێکی سەرکردایەتی پارتی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ لە سویسرا

چۆن دەکخراوەکەتان/ حزبەکەتان لە سویسرا بەم شێوەیە گەشەی سەند؟

مادالینا: ساڵی (٢٠٠٨) دەکخراوی (دەر فونکە سویسرا)مان دامەزراند. گروپێکی بچوکی لە لاوان کە سیاسەت بەلایانەوە گرنگی هەبوو لە بەشی دەژئاوای سویسرا لەگەڵ خەڵکانی نەمسا پەیوەندییان پەیدا کرد، کە ئەوان پێشتر لقێک بوون لە (دەوتەی مارکسیستی ئینتێرناسیۆنال-International Marxist Tendency). لە ساڵی یەکەمکانی کارماندا ئێمە خەمان خزاندە نێو ڕیزەکانی دەکخراوی (لاوانی سۆشیالیست)ەوە، توانیمان هەندێک لە ئەندامانیان بەلای خەمان ڕابکێشین و ناوکی دەکخراوەیەکی جێگیر دابمەزرێنین. ووردە وردە توانیمان لە بەشەکانی تری سویسرا (بەشە فەرانسیەکەی "دەماندی"، بێرن، بازل، زوریخ) گروپی تر دابمەزرێنین و ژمارەمان زۆر گەشەی سەند کە لە سەرووی (٢٠٠) ئەندامی چالاک لە ساڵی (٢٠٢٣)دا، تا لە ئێنجامدا بڕیاری گەشەیەکی خێرایی ئەندامگیریەوە لە مانگی ئایاری (٢٠٢٤)دا، (حزبی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ)مان پێکهێنا، بەمجۆرە زەمینەسازییەکی زۆرترمان بۆ ئایدیای کۆمۆنیزم دەخساند.

ئایا هۆڕ لەسەرەتاوە پەیوەندیتان بە (دەوتەی مارکسیستی نەونەتەوەیی)ەوە هەبوو، وە ئەوان چ دەڕوانە کاریگەرییەکیان لەسەرتان هەیە؟

مادالینا: بەڵێ، ئێمە هەر لەسەرەتاوە پەیوەندیمان هەبوو لەگەڵ (دەوتەی مارکسیستی نەونەتەوەیی)، بەڵام پێویست بوو لەپێشدا ئێمە ئەرگانی خەمان بەستراکتووری دیمەکراتیەوە (بە نمونەی وەک کۆنفرانس) هەبێت و جێگەر بین و بە ئەوەی بەشێوەیەکی فەرمی ببینە بەشێکی ئەو دەوتە . دەوتەی مارکسیستی ئینتێرناسیۆنال، بەشێوەیەکی زۆر باڵا و کاریگەر مەتریالی پڕوڕدەکردن بۆ هەڵمەتەکان، کە زۆر یارمەتی ئێمە دەدات تا بەشێوەیەکی باشتر ئایدیای مارکسیسزم تێبگەین و فەربین. هەروەها ئێمە لە پەیوەندییەکی بەردەوام داین لەگەڵ ڕابەری ئەو دەوتە، وەسامی پرسیارەکانمان دەدەنەوە و لە دامەزراندنی دەکخراوەیماندا پشتیوانیمان دەکەن. ئێمە و هەروەها گرنگترینیش ئەوەیە شتێکی کۆمۆنستی تەنها دەتوانێت سەرکەوتوو بێت کە ئینتێرناسیۆنال بێت. هەر بۆیە پێویستی بەدەکخراوەیەکی

نەونەتەوەیی هەیە.

بۆچی لەم ساڵانەی دوایدا هێندە گۆشتان کردووە و سەرکەوتوبون، لەبەرچی بەتایبەت لە ئەوروپا و کەنەدا؟

مادالینا: قەیرانی سەرمایەداری چەند دەیەیە ناڕەزایەتی و تووڕەیی بەرهەمدەهێنێ. ئەزمەی کەرنا، بەشوێندا هاتنی هاوسان، فراوانبونەوەی مەیدانی جەنگەکان، ئەمانە هەمویان ئاماژەیەکی ڕوونن بۆ سیستەمێک کە باشترین تێکۆشانی خۆی ژیاوە. ئەمانە خەباتکارێکی یەکجار زۆر لە سەرانسەری دونیا هەستی پێدەکەن و بەشوێن ڕێگای دەرچوندا دەگەڕێن. لەڕوانگەی مارکسیزم و حزبەکەی ئێمە، گونجاوترین وەڵامی هەیە و هەربەیە وەها سەرکەوتوبوین. وە ئێمە بەشوێیەکی گشتی دروستە هەروەک بۆ ئەوروپا و کەنەداش.

تۆ چۆن بیری لەدەکەیتەوە، کەسێک مارکسیست بێت پیویستە لە مەدا چی بکات؟

خەت پەروەردە بکە و چالاکانە لە پەروەردەکردنی هاوڕێیانت یارمەتیدەربە، ئێم حزبە و ئینتەرناسیونالی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ دابمەزرێنە. هەروەها پێویستە ئێمە هێندە زۆر بین و هێندە وشیار بین کە بەواقعی بتوانین ئێم دونیایە بگۆڕین.

تێبینی: لە ماڵپەڕی "بەرگری لە مارکسیزم-In Defence of Marxism" لەلایەن (کامەران ئەحمەد، کاوە ئاسنگەر، کارزان عەزیز، حسێن حسێنی) بەشێک لە وتار و بابەتەکان وەرگێڕدراون بەسەر زمانی کوردی-سەرانی.

جەنگەکان درێژەپێدەری سیاسەتی چەوسانەوەی ئابووری چینایەتین!!!.. نەجمەدین فارس

ئەوەی کەلە ڕابردوودا گوزەراوە، لەئێستادا دەگوزەرێت، جەنگەکان هەمووکات هەکاری دەمەزردکردنەوەی دەسەڵات وبەرژەوەندی تایبەتی

کۆمەڵکی کۆمی باڵادەست بوون،لە فەرمە جیاوازەکانی دەوڵەت و دەسەڵاتی خێڵەکی و ئایینی وئەرستۆکراتی ودەموکراسی وئۆلیگارشی ودیکتاتۆریەت و ئیمپراتۆرەکان بوون.
سەرتای دابەش بوونی کۆمەڵگای سەرتایی بۆچین و توێژ بە دووچین و دووبەرژەوەندی جیاواز لەمێژوودا،سەرتای دەستپێکردنی جەنگە جیاوازو جەراوجێرەکان بوون، بەشێواز وتەکنیکی جیاواز ،لەپێناوی هێزمووڵگرایی وبەرژەوەندپەرستی باڵادەستانی خەڵە وفەرمە جیاوازەکانی دەسەڵاتداریتی و دەوڵەت. دروستکردن وبەرپاکردنی جەنگەکان لە مێژوودا بە شاردنەوەو پەردەپۆشکردن ودووڕخستنەوەی لەدەستدانی دەسەڵات و بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی دەسەڵاتداران بوون،کە لە ئەنجامی جیاوازی چینایەتی و هەڵاوێردنی چینەکانی خوارەوە سروشتێکی ململانێی لەنیوانیاندادروستکردووە، وبەبەردەوامی لەململانێدابوون.

بەپێی سەردەمەکان جۆری چەک و تەچووی جەنگەکانی گەلانکاریان بەسەرداهاتووە. دواکەوتوویی و پێشکەوتووی چەکەکان گەلانکاری بەسەر ڕێژەی کوشتارووو کاولکاریدا هەناووە.لەئەنجامدا جەنگەکان هەکاری ماڵ وێرانی وخوێن ڕشتن وقات وقڕی بووەو دەبێت، بەهەرشەوێک بێت ئەوجەنگانە جەنگەکی نادادوەرانەو ناڕەوایە بە ژیانی مرۆڤایەتی،لەبەرئەوەی درێژەپێدەری هەمان هەلومەرجی ژیانە بەشەوێکی خراپتر. جەنگەکان لەڕووگەی بەیادانی دەسەڵاتدارانی خەڵە ودەوڵەتەوە بەرپا بوون و هیچ لایەنێکی خوارەوەی کۆمەڵگاکان ڕەزامەندیان لەسەری نەبووەو دەرنەبیووە. بەرژەوەند پەرستانی دەسەڵات ،بەبەرژەوەندی خۆیان جەنگەکانیان هەڵگیرساندووە. ئەگەر دەسەڵاتدارانی دەوڵەت بە قازانجی خۆیان و هێشتنەوەی دەسەڵاتیان و کۆنترۆڵکردنی دانیشتوانی کریگرتەی کارو سەرمایە نەبێت، ئەیانتوانی بە تەچووی جەنگەکانیان دۆیان بەهێزاری بدایە و قاتووقڕی وبرسێتی وکێشەناوخۆیەکانیان بنج بڕوو کۆتاییان پێ بهانیایە. دەرئەنجام جەنگ بە دەسەڵاتداران لە جیهاندا هەکارە بە کۆنترۆڵکردن و چەوساندنەوەی زیاتری بەشەکانی خوارەوەی کۆمەڵگایەو ببەدەستهێنانی زیاتری دەسەڵات و بەرژەوەندیە بە دەسەڵاتداران.

جەنگەکان بەشێکی گەورەی بازرگانی وقازانج بە کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانی چەک لەجیهاندا. بەپێی ڕاپۆرتێکی ماڵپەڕیDW ی ئەمانی لەساڵی ٢٠٢١ز یدا،بڕی چەکی سەربازی فرۆشراو لەبازاڕی جیهانیدا ٥٩٢ پێنج سەدو نەوەت ودوو ملیار دۆلار بووە ،لەو بڕەش بەشی شێر بە کۆمپانیا ئەمریکیەکان بڕاوە کە زیاتر لە نیوەی ئەو

بڕی سەروەیە کە بایی ٢٩٩ دووسەد ونەوەت نە ملیار دۆلار بووەو بە ووڵاتانی فرەشتووە. بەژێی فرەشتنەکانی چەک لۆلایەن ووڵاتانی بەرهەمهێنەوە بەم شیوەیە،٣،٢% دەوڵەتانی ئەوروپا،٢%ئیسرائیل، ١،٦% ئەڵمانیا،٦،٨% بەریتانیا، ١،٢% کۆریای باشوور، ٣% روسیا، ١،٥% یابان، ٤،٩% فەڕەنسا،٢،٨% ئیتالیا،١٨% چین،٤% دەوڵەتانی تر،٥١% ئەمریکا.(١) ئەم دەسکەوتە بەشوومارەی بەدەستهێنانی دۆلار چەکی جەنگی پەیوستیان بە جەنگ وبەکارهێنانیانە ، تا لەبازاڕەکانی جیهاندا ساغیان بکەنەوە. بازرگانی چەک پە قازانجترین بازرگانیە لەجیهاندا. لەبەرئەوە ووودانی جەنگەکان هەکار دەبن بە بازاڕ گەرمی چەک. ووودانی جەنگە کان سروشتی سیستەمی بازاڕی سەرمایەداین.
سیستەمی سەرمایەداری و بەرژوازی لیبراڵی لۆوکاتۆی کە سەری لە ناو پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسی دەربەگایەتیدا دەرهێناوە، لەپێناو سەقامگیرکردن و هێشتنەوەی دەسەڵات و فەرم وشێوازی بەرهەمهێنان وبەدەستهێنان و چاودێری کردنی کۆنترۆڵی سەرمایەو قازانج، لەمێژووی خێدا زۆرترین جەنگ و کوشتارگەی بەرپاکردووە لەچاوو جەنگەکانی کە لەهەردوو سەردەمی فرماسێنی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆیلایەتی و دەربەگایەتیدا ڕویانداوە. جەنگە دووروودرێژە داگیرکارییەکانی ئەوروپا وجەنگە ناوخێیەکان و ،دروستکردنی هاوپەیمانیە جیاوازەکان و هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم ودووەم و جەنگەکانی ناو قاڕەجیاوازەکان ،هەکاربوون بە کوژرانی سەدەها ملیۆن مرۆڤ،هەروەکو ئەو جەنگانەی کە یەنانیەکان و ڕۆمانیەکان ،پارسەکان ،ئیسلام وخاچپەرستەکان بەرپایان کردووەو خەڵکیان بەناهەق کۆمەڵ کوژ کردووە، لەپێناوی دەسەڵاتی پاوانخوازانەی دەسەڵاتداران و بەرژەوەندیدا ئەنجامیانداوە. هیچ جەنگێکی ناڕەوای دەوڵەتان و دەسەڵاتداران لەمێژوودا نەبووەتە هۆی باشترکردنی ژیانی ئابووری وکۆمەڵایەتی وسیاسی ،بەجگە لەوەی کە هەکاربووە بە کوشتارو بە ماف کردن و زیاتر هەژارکردن وبرسی کردنی زۆرترینی دانیشتوانەکەی و بەتایبەتتر کێلەی فرەشیارانی هێزی کار پشکی شێری ئەوبرسێتی و قاتووقێیەی بەرکەوتووەو بەردەکەوێت.
ئەوجەنگانەی ئێستا لەناوچەکەو جیهاندا ڕووددەن، جەنگی تورکیا دژی کوردی دانیشتوی سوریا و تورکیا و جەنگی ڕوسیا دژی ئۆکرانیا و جەنگی نێوان دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینیەکان وبەتایبەت تر دژی غەزییەکان ،جەنگێکی نەگریسی خوێناویەو بەرکی بە دانیشتوانەکانیان گرتووە، ناڕەوایەو مرۆڤکی زۆری تیادا دەبێت بەقوربانی وسوتەمەنی،وە هیچ ئەندامێکی خێزانی دەسەڵاتداران و خێان تیاناچێت ، بەڵکو دەبێتە زیاتری بەدەستهێنانی قازانج بە

بازرگانانی جەنگ ،وفرەشتنی زیاتری چەک لەلایەن ووڵاتانی بەرهەمهێنەوە. هەروەکو لەپشتردا باسمان کرد ،بە تێچووی ئەوجەنگانە ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و برسیتی ونەداری وئاوارەیی لە ناوخۆی ووڵاتەکانیاندا بکردایە کە بەربینگی دانیشتوانەکەی گرتووە. بەشداری کردنی ووڵاتانی جیهان و ناوچەکە بەشەوەی ئاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ و درێژدان بەجەنگی ئیپشکراو بە بیروبۆای جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، بە درێژدانە بەهەمان سیاسەتی خەسڵەتنانەی سەرمایەداری و لیبڕالیزمە ودرێژکردنەوەی سیستەمی ئابووریانە. بە پێزشی هەڵگرانی و وپشکراوی سیاسەتی جیاوازی ئاینی و مەزهەبی ونەتەوەیی جیاواز بڕو بەجەنگەکانیان دەدەن ،لەگەڵ ئەوەی مەزهەب و ئاینەکانیان لەمێژوو لە ساتەوەختی نوسرانیاندا و هەتائێستاش هەکاری چەندین جۆری کێلەیەتی وجیاوازی جنسی و ڕەگەزی بەشەکی دیاری هەڵاوێردنی مرۆڤکان بووەوبەرجەستەکردووەو بڕەوی پەداوەو هەڵبەزوشاندووەتەوە ،لەگەڵ دووبارەکردنەوەیەوە بڕەوی پەداوە لەئێستادا، لەگەڵ گەوجاندنیانەوە مرۆڤگەلەکی بەدوای خەیاندا هەڵخراندووەو وەکو کێلە خزمەتیبەرژەوەندی و سیاسەتەکانی خەیانیان پەدەکەن ،چ جای ئەوەی ئاسودەیان بکات.

لەجیاتی ئەوەی هەردوولایەنی بەیاردەری جەنگی ئیسرائیل و فەلەستینیەکانی غەزە ،چارەسەری هەژاری و ڕەشووتی دانیشتوانەکانیان بکەن بەتێچووی جەنگەکانیان ،جەنگیان بە قازانجی ماددی و هەشتنەویان لە دەسەڵاتدا بەکار دەهێنن و هێناوە. ئاماری ترسناکی هەژاری بڕەکی بە دانیشتوانی جیهان گرتووە هیچ هەوڵێکیش بە چارەسەری نیە ، بەجگە لە درووو دەڵەسەی دەسەڵاتداران و ڕێکخراوە جیهانەکان نەبەت ،کە خەیان و سیستەمە ئابووری کەمایەتی سیاسیەکەیان سەرچاوەی هەژاری وجەنگە خوێناویەکانن. هەکار چیە جەنگ بەرپادەکەن و هەوێنادەن هەژاری لەووڵاتەکانیاندا چارەسەربکەن؟؟ لە دوواتی ئیسرائیلدا ڕێژەیەکی ترسناکی هەژاری و ڕەشووتی بڕەکی بە زیاتر لە ٦٥٠٠٠شەس سەدوپەنجا هەزار خەزانی گرتووە(٢) هەروەها دانیشتوانی غەزە ڕێژەی هەژاریەکی ڕەهای هەیە کە بە لە ٧٠% لەسەدا هەقتای دانیشتوانەکەی مەزندە دەکرێت.(٣) لەگەڵ ئەوەشدا کێلە و بەکرێگیراوەکانی هەردوو دەسەڵات هەتکی کچ و کوڕانی یەکتر دەکەن، دەسەڵاتدارانیش زیاتر ئاگری جەنگەکەیانی پەخش دەکەن.
ئەمش بە لایەنەکانی هاوکاری کەری ووڵاتان بە هەڵەکانی جەنگی ئیسرائیلیەکان و فەلەستینیەکان ،کە خەی لەهەردوو دووڕەتی

ئەمریکاو چەند دەوڵەتێکی ئەوروپا و ئەراندا دەبینەتەوە. ئەمانیش ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و کێلایەتی دانیشتوانێکی خەیان بکردایە . کە ڕێژەی هەژاری و کێلایەتی بەپێی ڕاپۆرتی بەیاردەرێکی ڕۆکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، تیایدا هاتووە کە لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کە هەژاری و کێلایەتی بەرچاوی بە ٤١ چل ویەک ملیۆن مرۆڤ گرتووەو لەژێر هێڵی هەژاریەوە دەژین و وە لەهەر سێ کەس لەوانەش یەک دانەیان منداڵە.(٤) ئەمەش لەپەناوی باڵادەستی و هەژموونکردنە بەسەر جیهاندا. هەروەها دانیشتوانی ئەرانیش بە بەش نین لەو هەژاری و کێلە کردنە جیاوازجیاوازانە، لەم ووڵاتەدا ڕێژەی هەژاری ١/٣ یەک لەسەر سێی دانیشتوانەکەی پێکدەهێنێت کە دەکاتە نزیکەی ٢٦،٦٠٠٠٠ بیست وشەش ملیۆن و شەش سەد هەزار کەس.(٥) لەپەناوی مانەوەی دەسەڵاتی تۆتالیتاریانەی جیاخوازی ئاینی و مەزهەبی و ڕەگەزی فاشیانەی بە هەوساری تیرۆریستیانە.

لایەکی تر دەوڵەتی تورکیاش وەکو سەگی هار بەچواردەوری خەیدا ئەنەنێت و پلامارەدات ،بە ناوخەی خەیەوە ناوەستێت ووڵاتانی دەوروبەری دەکاتە مەیدانی جەنگ وتیرۆرکردنی کەسانی سیاسی و نەیارانی . حاڵی ناوخەی خۆی زۆر خراپ و پشێلکاری زۆری دەوڵەتی هەیە دژ بە ئازادیکان و زۆرێک لە ڕێژنامەوان و نووسەر و چالاکوانی سیاسی و مەدەنی سیخناخ و ڕاپەچی زیندانەکانی کردووە. ئەو ئەگەر باسی هەژاری و کێلەکردنی بەشێک لە دانیشتوانەکانی بکەین ئەوا بەپێی پێیمانگای سەرژمێری حکومەتی تورکیا ١٤،٤% لەسەدا چواردە کەما چواری دانیشتوانەکەی لەژێر هێڵی هەژاری و کێلایەتیدان.(٦) بەو حاڵەشەوە داەدەی تیرۆرو ڕەشکوژی دەدات و پشێلی هەموو مافێکی سەرەتایی مرۆڤ دەکات. لەجیاتی ئەوانە و تەچووی جەنگەکانی ناوخەیی خۆی و دەرەوەکانی چارەسەری ژیانی هەژارەکانییان بکەن باشترنیە ، ئەگەر جەنگەکانیان سەرچاوەی قازانجی ماددی سەرمایەو دەسەاتداریان نەبێت؟؟
دەرئەنجامی ئەوانەی سەرەوە ئەوەمان بە دەردەکەوێت ،ئەو هەزگەلانەی دەوڵەت و حیزبەکانی کەلەدەسەاتدان، جەنگ بووەتە سەرچاوەی قازانج و درێژدان بەدەسەاتدارەتیان ،چ ئەو ووڵاتانەی چەک دەفرۆشن و چ ئەوانەشی کە جەنگ دەکەن،لەسەر لاشەو خوێن و ئەسقانی هەژاران و نەدارانیان،بازرگانی و قازانج دەکەن و دەسەاتیان بەرقەرار دەکەنەو هەژموونی خەیان زیاتر دەکەن و درێژە بە تەمەنی سیاسی وئابووری خویان دەدەن . کەواتە جەنگەکان درێژە پەدەری سیاسەت لیبرال و ئابووری چەوسانەوەی چینایەتین.

نەجمەدین فارس

سەرچاوەکان:

1- حرب-أوكرانيا-ليست-كل- الأبناء-سارة-لشركات-صناعة-الأسلحة
www.dw.com/ar/a-63988700
2- تقرير-نسبة-الإسرائيليين- الذين-يعيشون
www.ar.timesofisrael.com
3- عام- الحصار-وتفاقم- الفقر-في-غزة
www.alaraby.com.uk/economy/2022
4- خبير الأمم المتحدة: فقراء أمريكا أصبحوا أكثر عوزا في عهد ترامب www.reuters.com
5www.iranintl.com/ar/202305316297.
6-معهد-الإحصاء-معدل-الفقر-في-تركيا-لم-يتغ
/www.zamanarabic.com/2023/05/08

بەکورتی8: پاساوهێنانەوە... لۆجیکیی نەبەت بەمانایە.. ئازاد حەمە

ئەگەر پاساوهێنانەوە Justificationماف بێت،مخابن ئەمە ئەم مافەمان گەندەکردووە و هیچ ڕێزکیش لە لۆجیکی بنەماکانی پاساو ناگرین،وادەزانین پاساوهێنانەوە بۆئەوەیە بۆئارەزوی خەمان چەندەیەدین و زەربەیبکەین(قەوچەقەوچ، چەنەبازیکردن). کردەی پاساوهێنانەوە ئاسایە.بەڵام ئەمە کاتێک قەزەوەندەبێت ئاسایبوونەکە تێپەڕنێت و ببێتە پیشە لە قسەکردندا. ئەمش لەسەر ئەو بناغەیەی،کە تا پاساوهێنانەوە پشتبەستوونەبێت بە بەڵگە ناماناگەیەنێتە دەرئەنجامی بەبنەما و تەکەم.

پاساو دەکرێت پەسەندکراوبێت و دەشکرێت ناپەسەندکراوبێت. پاساوی پەسەندکراو بنەمایەکی لۆجیکیی و بابەتیی هەیە، بەیە دەپرسین: پاساوهێنانەوە بۆ کێ و بۆ چی؟پێویستە کردەی پاساو کردەیەکی ئاوەزیی بێت؟کەمترخەمییەک یان تۆندوتیژییەک

پاساودەکرێت؟کاتێک درۆکان پاساودەکرێن دەبنە راستی؟چۆن پاساوی بەبنەماو بەمانا بناسینەوە؟پاساوهێنانەوە بە تووڕەبوون لۆجیکی تێدایە؟ئەی بۆ کوشتن،غەدر یان بەچوون وەک یەک وان؟پاساوهێنانەوە جیاوازی لە رووبەڕووبونەوە یان هەڕەشەکردنەوە لە پێویندیدایە بە لۆجیک و شایەتحاڵییەوە؟ئەوەی پاساودەهێنێتەوە لەژێرفشاری دەروونیدا نییە؟

پاساو چییە؟پاساو کردەیەکی بەرگریە لەخودی خۆ،هەوڵستێکی دەروونی کەسەکەشە، پەرچەکردارییەتی تایبەت بە شتێک،کە ڕوویداوە.ئەوانەی پاساودەهێننەوە پێش پاساوەکە بەدزێکی دەروونی نادروستدا تێپەڕبوون،کە پێویستییان بەم پەرچەکردارییەیە.پەرچەکردارییەکە مەرجنیە دروستبێت،زەرجاریش پاساوکار ئەوەی دەیەوێت هەنگاوەکە دەقاودەق ئەوەنەبێت،کە دەبێت بگوترێت.

پاساو هەنگاوێکە بۆ خۆدورخستنەوە لە خراپبوونێک(هەڵەیەک، شکستێک، بەهیوایەک)،لەوەی کە کراوە، گوتراوە و ڕوویداوە، کە خەتای کەسەکەی تیانەبووە.ئەمە ئەوەمان پێدەبەخشێت، پاساو بۆئەوە دەهێنرێتەوە، کە کەسەکە ئامادنییە خراپبکرێیت، لەبەرئەوە دڵنیایت:هەڵەمکرد چونکە مامۆستایان لەگەڵم باش نەبوو.

لەکۆڕان لە لۆجیک وایبەدەچن،پاساو پێویستە گونجاو و شیاو بێت.ئەمەش نەبێت پاساوەکە دروستنییە و باوەڕی ئەوی دیکە ناگرێت. لەبەرئەوە زانایانی لۆجیک پێیانوایە،پاساوهێنانەوە هەوڵێکە بۆ داهێنانی هۆکار، گوتنی ئەو هۆکارەش تەنیا بۆئەوەیە پاساوکار لە دانپێدانان نزدیکبکاتەوە.ئەمە واتە چی؟واتە پاساوهێنانەوە دەشێت بۆ پەردەپۆشکردنی ئەو بەدییەیە بێت، کە پشتگوێ کراوە.

بۆنموونە:پاساوهێنانەوە بۆ درۆکانی کاتی بانگەشەکان، بۆ بەدادیی، بۆ شاردنەوەی ڕاستیی دزیینەکان، یان پاساوهێنانەوە بۆئەوەی کە تۆ بۆ نامیهرەبانیت، کە بۆ منەت خۆشناوێت، بۆ هەڵەبجەنەکرا بۆ پارێزگا، بۆ... .

بەمجۆرە،لەناو پرۆسەی پاساوهێنانەوەدا(تێبریر)دەزێک ئامادەیە،کە هەمیشە هەوڵ بۆ دەزینەوەی هۆکار دەدات. بۆواتایەکی دیکە،بۆکاربردنی پاساو واتە بۆکاربردنی هۆکار و کۆکردنەوەی هۆکاریش بۆ پاڵپشتی ئەو کردارە خراپە بۆکاردێت،کە ئەنجامدراوە، جا درێبێت یان تۆندوتیژی و...تاد. ئەوەی کراوە پاڵنەری دیکە لەپشتیەوەیە، کە شاراوەن و لەژێر فشاری دەروونیشدا کراون،ئەمەش وادەکات کەسەکە پەنا بۆ پاساوهێنانەوە ببات.زەرجاریش پاساوکان پەماننانەن چی لەپشت ئەو جۆرە کردارانەوە بوونە.

پاساو ئەو بیانووەیەexcuse کەسێک دەیهێنێتەوە بۆ

ڕەفتارەکی، گەلەکجار لەجیکیبوونەک بە بیانووەکانەوە دیارە، لە ئەوی دیگوترێت ئەوە نییە، کە مەبەستە. بەنموونە مامۆستایەک لە پۆل بەدەنگەکی بەرز لە خوێندکارەکان تووڕەبێت، دواتر پاساو بە ئەو ڕەفتارە نابەجێیەی خۆی بووەدەنێتەوە، کە سەریژانیکردووە بەیەوا ڕەفتاریکردووە.
وەک ئەوە، پاساوهێنانەوە بۆ ئەوەیە کەسەکە پاپشتی دروستبکات بە ڕاستی شتێک. ئەمە داوای لەجیکیبووندکات. پاساوهێنانەوە لەجیکیی نەبێت بەمانایە. لەبەرئەوەی پاساوهێنانەوەی لەجیکیی کەششکە تا ڕاستییەکان دەرکەون و بە بنەماشبن. هەر ئەم جۆرە پاساوە پشتگیریی لە بۆچوونگەی لەجیکیی دەکات و دەمانگەیەنێتە دەرئەنجامیش. ئەو ئاکامەی بەهۆی پاساوهێنانەوەی لەجیکییەوە پەیدەگەین پەسەند و ڕەوایە.
پاساو کاتێک لەجیکییدەبێت، کە هاوتەریبدەبێت لەگەڵ ستاندارد و بەهاکاندا. مەبەست، پاساو بە کردەیەک دەهێنرێتەوە تا دروستی ئەو کردارە نیشانبدرێت بەو مەرجەی دژەپرینسیپ نەبێت. وەکیتر، پاساو تەقەلایە بە ڕوونکردنەوە تا ئەوە ڕوونبکرێتەوە، کە ئەوەی گوتراوە یان کراوە هەڵەنەبووە.
ئەی دوای پاساوهێنانەوە چیدێت؟ پەسەندکردن یان پەسەندنەکردنی پاساوەکە دێت. پاساوهێنانەوە بە خۆرا لەخورین: دەزانم خۆرام، ویستم لەکاتی خۆیدا بگەم. یان وازهینان لەکارێک بەپاساوی ئەوەی لە ماڵەکەمەوە دوورە. ئەوەمان بیرنەچێت، کە زۆرجار هەندێک فۆرم لە پاساوهێنانەوە کەسەکە بۆخۆی خەڵەتاندن Self-deception دەبات. ئەوانەی ئەمدەکەن دەخوازن بشێوازێک بەنگە ئەوەی فاکتە و بۆچوونگەی لەجیکییە هەتیکەنەوە و بەمانایەکەن. ئەم جۆرە کەسانە فڵە لەخۆیاندەکەن تا ئەوەی ڕاستە ناڕاستێکەن. ئەوانەی بۆی دەڕوونیان ماندووە، ناتوانن پاساوی لەجیکیی بهێننەوە. بۆیە دەڕوونناسەکان کارێکی زۆریان لەسەر پاڵنەرە نائاگاکانی پاساوهێنانەوە کردووە.
پاساوهێنانەوە و ڕوونکردنەوە جیاوازن. ناکرێت کوشتنی کەسێک پاساوی بەبەهێنریتەوە لەو حاڵەتەدا نەبێت بە داکۆکیکردنبووە لە خودیخۆ. ئەمەش وردەکاریی یاسایی خۆی هەیە، بەڵام ڕوونکردنەوە هەوڵە بۆ باسکردنی ئەو لایەنانەی هۆکاربوون ئەو شتە بووجۆرە بکرێت. بەنموونە، کردنەوەی ماکدۆناڵدز لە هەولێر و نەکردنەوەی لە سلێمانی پەیوستی بە ڕوونکردنەوەیەک پاساوهێنانەوە. بەڵام نەبوونی ئاو لە هەولێر و بوونی لە سلێمانی پەیوستی بە پاساوهێنانەوەیە. ڕوونکردنەوە ڕووبەڕووی پرسیاری بۆچن؟ دەبێتەوە، هەرچی پاساوە بۆ پەسەندکردن یان پەسەندنەکردنی

پاساوەکەو گرێدراوە. پاساوهێنانەوەی تاوانبارەکان لە دادگا هەردەم بەرگریکردنی تاوانکارێ لەو تاوانەی دراوەتە پاڵی. بەڵام پاساوهێنانەوە بە ئەو تاوانەی بە بەرگریکردن بووە لە خودیخۆ جیایە.
کەتا سەیرکردنمان سەبارەت بە پاساوهێنانەوە و لەجیکی پاساوهێنانەوە ئەوەیە، کە پاساوکاریی فەربوونی لەجیکی دەوێت. بەیە خوێندنی لەجیک لە دایەنگەوە بۆرەو زانکۆ پەروەردەیەکی لەجیکی لەگەڵ خۆی دەنێت، کە دواتر تاکەکانی کۆمەڵگە دەزانن چۆن بەڵگە و پاساو، بیانوو و پاساو، لێکدانەوە و پاساو لەیەکترجیابکەنەوە. کۆمەڵگەی بە لەجیکیش کۆمەڵگەی بیرسا و بەپرینسیپ و بەستاندارت، کە ئەمانەش لە کۆمەڵگەدا ونبوون هەڵەمەکیی،خواروخێچی لە گوتن و لێکدانەوە جێگایاندەگرێتەوە. وەکیتر، بەردەوام پاساو گوزارشت نییە لە دزێوی لە قسەکردن و کردار، بەڵام پاساو لە کۆمەڵگەی نوێدا بەچەشنێک تەشەنەی سەندووە، کە لەکەوتەی جەراوجێری یاسایی، کۆمەڵایەتیی و سیاسیی هەیە. ئەمەو پاساوهێنانەوە دەتوانێت بارگرانی کەسەکان کەمبکاتەوە، بەڵام کەتا شیکاری یان چارەسەر نییە.

ئازاد حەمە
پرۆفیسەر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

ترسی جێگرتنەوە.. نەوزاد بەندی

ئەم ترسە، لە کۆمەڵگایەکەوە بە کۆمەڵگایەکی تر ئاگەڵە هەروەها لە سەردەمێکەوە بە سەردەمێک، لەهەقەکەوە بە هەقەک، دواجار پەیوەندی بە ئاستی هۆشیاری و دانایی و زانایی و هەستیارییەوە هەیە.
ترسی جێگرتنەوە چییە ؟ کاتێک سەرکردەیەک ئەبینە کەسێکی لە خۆی سەرکردەتر پەیدا ئەبە، یەکسەر ئەو ترسە دروست ئەبە، ترسەکە گەورە ئەبە، ئەبە بە شاخێک، ئەویش وا دەکات جەنگە نهێنیی و تیرۆر دراماتیکییەکان سەر هەڵبدەن، بە نمونە کاتێ سەدام حسێن ئاو دەکاتە ژێر ئەحمەد حەسەن بەکر و خۆی دەبێتە فەرمانڕەوایەکی تەتالیتار، یەکسەر ترسی جێگرتنەوەی بەرامبەر هاوڵاتیانی بە دروست

ئەبێ و لە دراماێکی سیاسیدا هەموویان بێ خائین لە قەڵەم دەدا و خۆی دەبەستە دادوەر و بەیاری کوشتنیان بێ دەردەکات. پاشان هەمان ترس بەرامبەر ئەفسەرێکی نزیکی وەک عەدنان خێروەای ژنبرای بێ دروست ئەبێ، کاتێ ئەبینێ کاژ بێ کاژ جماوەر و پێگەی زیاد ئەبێ، لەرەدا ئیتر ترسی جێگرتنەوە هەموو ناخی سەدام داگیر ئەکا و لەناکاو لە دراماێکی تیرەریستیدا، عەدنان فەکەکەی ئەکەوێتە خوارەوە و کوتایی دێت..

وەهمی جێگرتنەوە نەخشیێکی دەروونییە، تەڵ و وشک ئەسوتێنێ، عەقڵ و داهێنان ئادەگرێت، هەستکی کاڵ و پێنەگەیوی مندالانەیە، وەک چۆن منداڵێک یاریێکی بێ دەستەوێە و منداڵێکی تر ئەبینێ، یاریێکەی ئەشارێتەوە یان باوەش ئەکا بێ یاریێکەیدا و کاتێ منداڵێکەی تر لێی نزیک ئەکەوێتەوە، هەڕەتی بێ دەنگ و شڵەی لێگەڕدا ئەکات، بێ بێ هیچ هەکارێک بێ شڵەکردن تەنها لێبڕئەوەی یاریێکەی لێ نەسێنێت، یان وەهمی لەسێندنی یاریێکەی و جێگرتنەوەی، وای لێدەکات شڵەی لێگەڕدا بکات، لەوەدا ئیتر یاریێکە ئەبێتە هەی شڵە .

ئەم وەهمەی منداڵیی، وەهمکی ئاسایێ و پێویستە هەموو مناڵێک هەیبێ، بەڵام ئەگەر درێژە بکێشێ بێ تەمەنکانی تر، ئاسایی نییە، کاتێ سەرێک ئەو وەهمەی هەبێ و هەر کەسکی لە خۆی زیرەکتر و داناتر ببینێ، باوەش بکات بێ کورسییەکەیدا و لێگەیدا بشڵێ بێت و لەناوی ببات، کارەسات ئەمایێ، چونکە ئەو جێگایە لە هەکەوتکی مێژووییدا، لە میراتکدا، لە غەدر و کودەتایکدا دەستی کەوتووە و ئامادە نییە بێ هیچ نرخێ دەرستبەرداری ببێ، ئەو جێگایە لەو کەمگا دواکەوتووانەدا واتا هەموو شتێ، واتا خاوەنداریەتیی بێ قەید و شەرتی هەموو نیشتمان بێ هاووەاتییەکانیشیەوە، ئیتر چۆن وەهمی جێگرتنەوە، شێت و دەهریی ناکات؟ ئەوەتا قەزافی سەرکی لیبیا کاتێ وەهمی جێگرەوەی کورسییەکەی ئەبێ بێ هاست، داوا لە دار و دەستە بەڕێزەکەی ئەکا کە ماڵ بێ ماڵ و کەسان بێ کەسان بگەڕێن و کەمکۆزیی بکەن، هەتا سارکوزی سەرکی ئەو کاتەی فەڕەنسا ئەوەی پێ قبوڵ ناکرێ و فەکەی میراجکانی هەڵدەستێنێ و دار و دەستکەی قەزافی تەفر و تونا ئەکا، دوای ئەوێ ئیتر ئەم عاشقەی کورسی دەسەڵات، دوا پەیامی بێ بەڕێزییەکانی (دار دار زەنگێ زەنگێ الی الامام) ئەکرێتە گۆرانییەکی گاڵتەجاڕ و بێ دونیادا بڵاو ئەبێتەوە، وەک چۆن چارلی چاپلن، دەسەڵاتپەرستیەکەی ئەدۆلف هیتلەر ئەکاتە فیلمکی گاڵتەجاڕ.

مەکیاڤیللی لە کتێبی میردا، ئامۆژگاریی سەرکەکان ئەکات هەر

کەسێک دژ بە ئاوکێی جڤگرتنەوە و لەسەندنەوەی کورسیيەکەی لە لا دروست بکات، پەیوستە لە ناوی ببەن. ئەم دژ بە ئاوکێیەی سەدام حسێن بە نمونە لە هاوکێکانی و لە سیاسەتمەدار و فەرماندە سەربازییەکانی، وایکرد دڤیان و سەدان کەسی زانا و بلیمەت و دەسز لە بواری دەوڵەتداریدا بە سیناریۆی جیا جیا لە ناو بچن.
شایانی باسە ئێستالن جۆزێف ستالینی دیکتاتۆری ڕوسیای بە ناو بۆشڤیک و ئەدۆلف هیتلەر و تەنانەت سەدام حسێنیش، کتێبی میری مەکیاڤیللی تاکە کتێبی دڵخوازیان بووە و تەنانەت ئێستالن ستالین ئاو کتێبەی لە ژێر سەرینی جێخەوەکەیدا داناوە، بە ئاوەی هەمیشە پێش خۆتن، ناڤە و پێڤەی لەسەر بکات.
ئەم پەتای جڤگرتنەوەیە، کارەک دەکات کەمێگای سەرەک ببنە کەمێگایەکی درەزن و دوو ڕوو و کێلە و کاسڵەس و دەست سپی، تاکە بازرگانیی تیایدا مەرایی و کلکە لەقە بە بە سەرەک، هەر سەرەکیان بینی بکەونە گەرانی ووتن بە قەد و باڵایدا، وەسفکردنی و خە بچووککردنەوە لە ئاستیدا و دەست و پێناو ماچکردنی بە ئاوەی ئاو وەهمی جڤگرتنەوەی بە دروست نەبە و لەناویان نەبات. ئیتر کەمێگا ئەبە بە پەرستگایەکی گەورە و هەمووان ئەکەونە سەر چەک بە سەرەک، سەد و یەک ناوی بەرز و دڤگمەنی بە دادتاشن و وڵات پە دەکەن لە پەیکەر و تابلۆی سەرەک و پەی دژێن زێ و باوک و دیاردەی دڤگمەن و بە وێنە، لە هەڵبژاردنەکاندا لە سەدا سەد دەنگی هاووڵاتیان بە دەست دێنە، ئەگەر نەیارەک بە حکوومەت پەیدا بە، هەزاران ناپەرتی سیخوڕیی پەلکێشی دادگا نیشتمانییە کارتۆنییەکانی ئەکەن و قیژەی ئەبەن. ئەم نیفاقە هەمە لایەنەیە، کەمێگا ئەکات بە مەزرای مریشک، بیر و باوەڕ و ئایین و نەتەوایەتیی و نیشتمانپەروەریی و پشکۆتن و گەشانەوەی تەدا ئاپوکۆتەوە، ئەدەب و هونەر ووشک ئەبن، ڕۆژنامە ئەبە بەمینبەری دڤعا و نزا و پاڕانەتییەکانی سەرەک، نوسەری سەفسەتە کون و کەڵەبەری وڵات پە دەکەن، هەمووی بە خاتری ئاوەی سەرەک لە شەرپەنجەی جڤگرتنەوە چاک بێتەوە و وەک سەگی هار بەر نەبێتە لاشەی خەڵکەکە، لەگەڵ ئاوەیشدا ئەم وەهمە کەتایی نایەت، ئەگەڕێ بە شتی جیاواز، بە نمونە سەرەک بیار دەرئەکات هەر کەسەک دڵاری پە بگیرێت، ئەبە لە سەدارە بدرێت، وەهمی پارەی بیگانە!! بە نمونە سەرەک لە پە ئەدا بەسەر فەرمانگەیەکدا کەمێک جنۆ باران ئەکا و بەناوی نیشتمانپەروەرییەوە کەمێک ئەکوژێ و کەمێک نانبەاو و کەمێکی تریش زیندان ئەکا، بە ئاوەی وەهمەکەی چارەسەر بکات کە بە هیچ شێ چارەسەر ناکرێ.
نزار قەبانیی لەو بارەیەوە لە شیعری شمشێروەشێنی عەرەبیدا ئێستە:
خودێ لەسەرەک وەکو خوای ئاسمان،

هەموو شتێک بە کێلەکان ئەکات،
هەڵیانئەپەڕێنن، سەریان ئەپەڕێنن، ئەیانهاژێ …
ئەمانە هەمووی لە ڕاستیدا لە ژێر کاریگەریی وەهمی جەگرتنەوەدا ئەنجام دەدرێن. دەزینەوەی ڕەگای نوێ بە کوشتن، بە نمونە سەدام حسێن مەکینەیەکی قیمەکردنی گۆڕەی هێنابوو، دوژمنە وەهمیەکانی ئەخستە ناوی و قیمەی دەکردن و گۆشتەکەیانی ئەخستە ناو ئاوی دیجلەوە بە ماسییەکان، تی ئێن تی لە قوربانییەکانی ئەبەست، بە ئاوەی ببێن بە تەپ و تۆز، یان توانەوەیان لە حەوزی تۆزابدا، وەهمەکە وای لەدەکات لە گەڵی نەیارە وەهمییەکانی بترسێ و گەڕێ بزریان بکات، دەیان هەزار قوربانیی لە ووڵاتێ دیکتاتۆرەکاندا گەڕێ بزرن، کوژراون و لاشەکانیان بزر کراون، هەزاران دایک و باوک تا دوا هەناسەیان بە دوای لاشەی جگەر گۆشەکانیاندا گەڕاون بە ئاوەی بیدۆزنەوە.
ئینجا بزانن، وەهمی جەگرتنەوە چ کارەساتێکی مرۆیی و مەڵەیی دروست ئەکات، کەمەگا ئەکات بە مەیدانی پشبڕکێی سەرشەیی و کێلایەتیی، بە ئاوەی بار بومەلەرزەی ئاو دەڵاوکێیەی سەرەک نەکەون، لەڕادا ئیتر هەموو شتێکی سەرەک جیاوازن و ئاوەی بەخاویش بیر لە لاساییکردنەوەیان بکاتەوە، خراپترین سزا دەدرێت، ئیتر ئوتومبیلەکانی سەرەک تایبەتن، ڕەنگی ئوتومبیلەکانی، ئاو کانزایی ئوتومبیلەکانی لە دروست ئەکرێن، ئەبە گوللە و ڕەکێت نەیانبڕێت، کەشکەکانی،سەعاتەکانی مەچەکی، گەردوێیەکانی،ئاو کلێنکسانەی چەمیان پێدا ئەسڕێت، وەک موفەڵەک هەڵدەگیرێنەوە و نرخەکانیان لە زێڕ و گەوهەر گرانتر ئەبن، ئاو کچانەی کە لاقەیان دەکات، چاویلکەکەی، جگەرەکەی، تەنانەت دەستشۆر و جێگای پیسایکردنەکەی لە ئاڵتون و ئەڵماس بە دروست ئەکرێ بە ئاوەی لە هەموو شتێکدا ئاو تاک و تەنها وبە وێنە و جیاواز و بەجێگرەوە بە.ئەم وەهمە وای لەدەکات بڵێ من نامرم، سەدام حسێن ئەیووت: باپیرم لە تەمەنی سەدوبیست ساڵیدا ئەسپی تاوداوە، بە ئاوەی قوربانییەکانی لەو حاڵی بکات، ئەم لە دەرەوەی بازنەی فەوتان و مردن و پیربوونداین.
ئاوەی لەو دەخەی سەرەک کارەساتبارترە، داچەانی ئەم وەهمی جەگرتنەوەیەیە بە ناو تەواوی کەمەگا، بە تایبەت لەبەر ئاوەی هەموو بڕیارەس و کاربەدەستەکانی ئاو کەمەگایە دەستبژێری ئاو سەرەکە نەخشێن و بە فلتەرەکانی ئاودا ڕەیشتووون، هەر بۆیە لە بازنەی کاربەدەستیی خۆیاندا هەمان وەهمی جەگرتنەوەی سەرەک دەچێتە وێژیان و هەر کەسێک لەی بە شک بن، ئەیخەنە بەر زەبری کاریگەری سزا و دوورخستنەوە و جۆرەها هەڵوەستی نامرۆڤانەی تر، بە جۆرێک زانایەکی وەک ئەحمەد زوەیل کە بە ئاگایە لەم دەردە کوشندەیەی

وەهمی جەگرتنەوە ، ئەگەر : (لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتدا هەر کەس سەرکەوتنە بە دەست بێنێت، هەمووان لە هەوڵی ئەودا ئەبن شکستی پێبێنن، بەڵام لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا هەر کەس بکەوێ و شکست بێنێ، هەمووان یارمەتی دەدەن و هەیدەستنێوە)
ئەحمەد زوەل لەبەر ئەوەی زانایەکی کیمیا بووە و زۆر ئاگای لە سیاسەت و کۆمەڵناسیی نەبووە، ئاگای لەوە نییە لە ڕۆژهەڵاتدا شتێک نییە بەناوی سەرکەوتن و پێشکەوتن، ئەوەی کە بە ناوی سەرکەوتن و پێشکەوتنەوە لە هەندێ کەسدا ئەبینرێ، هەمووی سەرێک بەیاری لەسەر داون و ئیمزای بە کردووەن، بە قبوڵ خاس و بەیاری تایبەت فەراهەم کراون، تەنانەت پلە بەرزکانی خوێندن، بەخششی سەرکەن، لەبەرئەوە هەمووان لە ناخەوە ڕقیان لەوانەیە سەرکەوتنە درزنکانیان بە دەستهێناوە و حەز ئەکەن شکستیان پێبێنن، ئەم حاڵەتە تراژیدییە، شڵەژێکی ترسنکانە و نهێنییە بەسەر سەبەرکانی دیکتاتۆردا، کاتێ کەسێکی تەماح و تەوزەل لە ڕێی سەرکەوە بەوانامەی دکتۆرا بە دەست دێنێت یان چەندین پڕۆژە و زەوی و داهاتی بە تۆرخان دەکرێت و لە ناکاو دەوڵەمەند ئەبێ و هەئیئاوسێت، ئەمە ئەبێتە هەی تووڕە بوونی نهێنیی خەڵک، چونکە ئەزانن ئەمانە هیچ سوودێکیان بە میللەت نییە و ئەوەی سەرێک دەستی پێنەگەیشتووە دایزنێت، ئەمان دایدەزنێنن. بەڵام لە ئەوروپا و سیستەمە تێکنەکراتەکاندا، مرۆڤ بە پێی زانست و کارامەیی خۆی پلە و پێست و داهات بەدەست ئەهێنێت، هەر بۆیە ئەوروپییەکان بە نمونە ڕقیان لە ستیف جۆبس نییە، لەبەر ئەوەی ستیف جۆبز داهێنەر و کۆمپانیای ئەپڵی داناوە و ئایفۆن و ئایپادی و ئایپۆدی بە خەڵکەکە دابینکردووە. بەگومان خەڵکی زانا و دانا و خاوەن ماف و سامان، کە بە شێوەیەکی تەندروست و سروشتیی ئەو زانست وماڵەی دەستدەکەوێت، خەڵکێکی بەخشندە و بەبڕێین و ئامادەن دەستی یارمەتی بە هەژاران و کەسانی شکستخواردوو درێژ بکەن، شتێکی ئاسایی خاوەنی کۆمپانیای مایکرۆسۆفت، بل گیتس زۆرینەی سامانەکەی بە پڕۆژەی ئاو و کارەبا لە کیشوەری ئەفریقیادا تەرخانبکات.
واتا فەلسەفەی یارمەتی و کۆمەک لەگەڵ فەلسەفەی ئەریی و ملی یەکترشکاندن، لە بنچینەی مرۆڤکانەوە سەرچاوە دەگرن، کاتێک خەڵکێکی کاسە لەس و خۆپەرست و گەمژە و نەزان، دەوڵەمەند دەکەن و دەکرێنە پڕۆفیسۆری کارتۆنیی، ئەمانە دینارێک ناخەنە سەر گۆڕی باوکیشیان، چ جای یارمەتیی هەژار و هووت بدەن هەر بۆیە ئەبێنە جێی ئەریی و تووڕەیی خەڵکەکە، بەڵام خەڵکێک کە بە داهێنان و زیرەکیی و دانایی خۆیان ببنە خاوەن سامان و پلە و پێست، بەگومان خەڵکێکی بەخشندە دەردەچن و جێی ڕێز و متمانەی خەڵکیشن.

ئەگەر تەماشایەکی چوار دەوری خەمان بکەین، دیاردەی ترسی جەگرتنەوە لە هەموو کایەکاندا دیارە ، لە سەری سەرەوە هەتا خواری خوارەوە .. برا و برا، برا و ئامۆز لە ترس و وەهمی جەگرتنەوەی کورسی دەسەلات، یەکتری شار بە دار ئەکەن، یان ژار بە ژار، شیر و تیر لە یەکتر ئەسوون و هەوڵی حەیابردن و پاوانزخستنی یەکتر دەدەن. دیاردەی جیابوونەوە و حیزبی تازە دروستکردن، دارهاویشتەیەکی ترسی جەگرتنەوەیە، یەکەکی بە توانا لە حیزبەکدا پەیدا ئەبە، پەگە و جەماوەری هەیە و بواری کوشتن و گۆبزرکردنی نییە، ئە خە کورسییەکەیش بقەیە و نابە لەی نزیک بەتەوە، هەر بەیە جیا دەبەتەوە و ئەشمالی حیزبەکی تازە هەڵدەدات و کۆخایەکی تری هەتا هەتایی دەتە مەیدانەوە. زیاد بوونی لیست و حیزب و دەستە و ئەکخراو، کاردانەوەی ئەو وەهمەیە کە ئەبەتە هەی پارچە پارچە بوونی میللەت، وای لە دە ئەوەندە حیزب و کەمەڵە و دەستە و کەنار و ئەژنامە دەنە ئاراوە، کەس ئاگای لە کەس نامێنە و هەر یەکەی خەریکی ئاواز و هەڵە و سروود و پەیڕەوی ناوخە و کار و چالاکییە دەنکیشەتییەکانی خەی دەبە، هەر یەکەی پەڕەی دەوڵەتداریی تایبەتی خەی دەکا و هەزاران حوکمەتی خەیاڵپڵاوی ناو قات و بەینباخ و فڕۆکەی تایبەت و ڤێلای دوورە دەست و ئوتومبیل و جلی گوللەنبە و بودجە و بازگە و ئەندام سەرکردایەتیی دەنە ئاراوە، کە وەک خەیاڵپڵاوکانی دەنکیشەت، پڵاماری پڕۆکەی ئاش و سەر و گوڵاکی یەکتری دەدەن و ئیشیان شکاندن و عەیبدارکردن و لە قوڵا گەوزاندنی یەکترییە.

ئیتر ئەم دەردە لەسەرەوە بە خوارەوە دادەچەڕێ، لەو ماوەیەدا داوەتکرام بە کەی پیاوەکی نیشتمانپەروەر، منیش هەندە قسەم کرد، پیاوە نیشتمانپەروەرەکە ئارامیی لە هەڵگیرا، ووتی ئەو قسانەی تە بە ئەرزشن!

تەنانەت لەناو هونەرمەنداندا، لەناو شاعیران و نووسەران و وەرزشکاراندا، لە بازاڕی سپی و ڕەشدا، ئەم وەهمی جەگرتنەوەیە زەر بە ئاشکرا دیارە، لەم شارەی خەماندا چەند هونەرمەندێک دەرمانێک (کە ناوی ناهێنم) لەگەڵ خواردندا دەرخواردی هونەرمەندەکی تازە و بەتوانا دەدەن بە ئەوەی ژەکانی دەنگی تەک بچن و جارەکی تر نەوەرە توخنی گورانی ووتن بکەوە ببەتە جەگرەوەی ئەوان.

دوو وتار ئەنریت بە ئەژنامەیەک، یەکسەر ترسی جەگرتنەوە هەراسانیان دەکات، ووتاری سەیمت پشتگوێ دەخەن، هەمان کات بە فەیلەسوفەکی خزمیان یان به بیریارەکی عەشرەتەکیان ئەڵێن : ئادەی بە زنجیرە ووتارەک قوماچەی بکە!

ئەویش ئەڵێ خەمتان نەبە، واتان بە لەدەکەم، جارەکی تر لە ڕووی

نەیەت دەست بداتەوە قەڵەم!
نووسەری بەناوبانگمان هەیە، لە ترسی پێگە و کورسیەکەی، هەر دەم ئەکاتەوە میللەت سوک و ڕیسوا ئەکا و جنێوگەلێکی دیپلۆماسیی وایان پێ ئەدا، مەگەر هەرخۆکی ئەمە قبوڵی بکەن.
پزیشک هەبووە هەتا مردووە قسەی لەگەڵ پزیشکەکەی هاوتایبەتمەندیی نەکردووە، نەک زانیارییەکی لە ببات و پێگە و ئاستی زانستیەکەی لێق بە و ببێتە جێگرەوەیان برابێشی.
تەنانەت لە نێوان هاوسەرەکاندا ئەم کێبڕکێ و وەهمی جێگرتنەوەیە هەیە و کورسەکە لە نێوانیاندا دێت و دەچێت، هەتا خەزانەکە تیا ئەچێت، کەمەڵە منالی نەخۆش و خەمکیی و دژ بە یەک و ناڕازییان لێوە سەرچاوە ئەگرێت.
ئەمە حاڵ و ئەمە مەسەلە، ئیتر بە ڕاستی ئەم دەردی وەهم و ترسی جێگرتنەوەیە نازانم چارەسەرەکەی چۆنە و چەندی تە ئەچێ و کە پێی هەڵئەسە، ئەوەیش هیمەتێکی بە بکەن …

نەوزاد بەندی

لە دەروازەی پەیامەکەی ئۆجەلانەوە.. نادر عەبدوڵەمید

پێشەکی
پەیامەکەی (عەبدوڵا ئۆجەلان) کە (٢٧-٢-٢٠٢٥) لە میدیاکان و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی جیهاندا بڵاوکرایەوە، چوار مانگ بەدوای دەستپێشکەرییەکەی (دەوڵەت باخچەلی)دا دێت، کە سەرەکی (حزبی بزووتنەوەی نەتەوەیی - مەهەپە)یە لە تورکیا و لە مانگی ئۆکتۆبەری (٢٠٢٤)دا ڕایگەیاند با (عەبدوڵا ئۆجەلان) "بێتە پەرلەمان و هەوڵشاندنەوەی پەکەکە ڕابگەیەنێت".
دیارە لەم چوار مانگەدا ژمارەیەک گفتوگۆ و دانوسان لەئارادا بووە و ئەم پەیامەی (ئۆجەلان) ئەنجامی ئەوەیە لە چوارچێوە گشتییەکەیدا هاوڕایەک هاتبێدی لەنێوان دەوڵەتکی دەسەڵاتدار لە تورکیا؛ پەکهاتوو لە دوو حزبی (ئاک پارتی ئەردوگان و مەهەپەی باخچەلی) لەگەڵ دەوڵەتی ئەپزسیۆنی نەتەوەیی کورد لە تورکیا؛ (دەم پارتی) بە

ناستوخیی کە حزبەکی ناو پەرلەمانی تورکیایە و بە ناناستوخیبش لەگەڵ (پەکەکە)دا.
ئەم پەسیە لە دانوسان و گفتوگۆ لەنوان ئەم دوو لایەندا، دەشە تەمەنی لە چوار مانگ زیاتر بێت و خودی لەدوانەکەی (باخچەلی)یش، وەک دەستپێشکەریی بۆ ئاگربەندنی پەسەکە بە ئای گشتی، ئاکامی لەک تێگەیشتنەکی ژێربەژێری پێشووتر بێت.
کەمەگەی دیموکراتی ئۆجەلان و پەرەپێدانی سەرکوتی ئەردوگانی
ئایە ئەم دانوسان و گفتوگۆیە ئاکامی گرتنەبەری سیاسەت و ستاتیژی پەرپێدانی ئازادی و دیموکراسییە لە لایەن دەسەاتی سیاسی هەردوو حزبی فەرمانەوا (ئاک پارتی و مەهەپێ)؟ ئایە ئاکامی پەرسەندنی هەرچی زیاتری دیموکراسییە لە ناوخۆی تورکیا؟
بە زانینی ئەوەی کە ئایە ئەم پەسەی دانوسان و گفتوگۆیە بێشکە لە پەسەیەکی گشتی تری دیموکراتیزە بوونی دەسەات و دامەزراوە فەرمانەواییەکانی تورکیا، وەیا ئایە بێشکە لە سیاسەت و ستاتیژێک بە پەرپێدانی دیموکراسی؟ پێویست ناکات بگەینەوە سەر مەژووی زیاتر لە دوو دەیەی ابردووی دەسەاتی ئەردوگان و هاوتەکەی کە چەن تا هاتووە سەرکوت و کۆنەپەرستیی سیاسی و ناوندیەتی دەسەات و هەتا تیرۆری دەوەتی و میلیتاریزەکردنی پەرپێداوە، بەڵکو هەر لە ئێستاشدا دەبینین کە چەن لە کاتی ئەم دانوسانەدا هەژانە خەیکە شارەوانییە هەبژێردراوەکانی سەر بەخودی (دەم پارتی)ش لادەخات و (قەییوم) لە شوێنیان دادەنێت، تا ئەوەی لەم هەژانەدا (١٩-٣-٢٠٢٥) دەسیەی گەندەڵی و تیرۆر سازکرا بە سەرکی شارەوانی ئێستانبوڵ (ئیمام ئۆغلۆ) کە کاندیدەکی بەهێزی (حزبی جمهوری)ییە بە هەڵبژاردنی داهاتوو، بەو تەمەتانەوە گرتیان و خستیانە کونجی زیندانەوە، هەروەک پێشووتریش لە (٢٠١٦)ەوە (سەلاح دەمیرتاش)یان خستۆتە زیندانەوە. ئەم جگە لەوەی هەژانەش بەردوومانی کوردستانی عەراق دژ بە (پەکەکە) و سوریا دژ بە (پەیەدە) دەکات و پاپشتی سەربازی زەمینی و هەوایی گرووپە تیرۆریستە ئیسلامییەکان دەکات بە هەرشکردن بەسەر ناوچەکانی ژێر دەسەاتی (پەیەدە).
بەم شێوەیە زۆر سادە و ڕوون و ئاشکرا دیارە ئەم گفتوگۆ و دانوسانە نەک هەر هیچ پەیوندییەکی بە دیموکراتیزەکردنی ئەم وڵاتە و دامودەزگا فەرمانەواییەکانیەوە نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە، کەشکردن و بەشداری پێ کردنی ناناستوخیی بێشک لە ئۆپۆزسیۆنی تورکیایە کە بەرژوا ناسیونالیستی کورد لە فەرمی ەوتی ئۆجەلانیزمدا بە ناو پەسەی قایمکردنی جێ پەی ئەردوگانیزم، تا بتوانێت ئۆپۆزسیۆنی سەراسەری پاشکۆی پێ بکات، قەیرانەکانی

ناوخۆ سنوردار بکاتەوە و سەرکەوتن لە هەڵبژاردنی داهاتوو بە ئەردوگان و حزبی سیاسییەکەی مسۆگەر بکاتەوە.
گۆشە و پەرەسەندنی سەرمایەداری لە تورکیا وەک هی تەواوی وڵاتان؛ لەوانە لە ئەوروپا و لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش پێویستی نەک هەر بە دیموکراسی نەماوە کە باڵەڕەی پێوە لە بدات، بەڵکو پێویستی بە مەیدانداڕکردنی حزبی نیو-نازییەکانی وڵاتانی ئەوروپی و فاشیزمی ترامپ و ئەردوگان-باخچەلی هەیە، کە حزبەکانی جیهانییە لە گەندیدگی سیستمی سەرمایەداری و بەربەریەتی دەسەڵاتی بورژوازی.
حزبی ئاجەلانیزمی ناوخۆی تورکیا، بە (دەم پارتی) و هەموو بزکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و کلتووری سەر بە حزبەوە، وە هەموو ئینسانێکی سادەی کۆمەڵگە لە کوردستانی تورکیا، بە ئاسک و پێستی خەیانەوە، خەڵزانە هەست بە تەنگبەڕکردنەوەی ئازادیخوازان و سەرکوت و شۆفێنیزمی نەتەوەپەرستیی تورکی و حزبفتاری فاشیستانەی سوپا و پۆلیس دەکەن، ئەمە لە لایەک، لە لایەکی تریشەوە تیاری و تەزکانی (ئاجەلان) پێدادگرت لەسەر خەبات بە هێنانەدی "کۆمەڵگەی دیموکراتی" کە تیایدا مافە نەتەوەییەکانی میللەتان و ئایینەکان و ...هتد دابین دەبن و یەکێتی و برایەتی گەلان و ئایین و مەزهەبەکان دەتەدی. نە (ئاجەلان) و نە هیچ کەسێکی سەر بە حزبی ئاجەلانیزم ئەم ملهوڕییەی دەسەڵاتی سیاسی ئەردوگان-باخچەلی بە دەسەڵاتێکی دیموکراسی دانانێن، هەتا پەیامێکی (ئاجەلان) جەڕەک لەوبەر ناسیونالیزمی تورک و بە دەسەڵاتی سیاسی ئێستای تورکیا، دەڵێت: کۆماری تورکیا دوای سەد ساڵ، ئەگەر بیەوێت لە سەدەی دووەمیدا ببێتە خاوەن یەکێتییەکی بەردەوام و هەمیشەیی، ئەوا تەنها لە حزبی تاجدارکردنی دیموکراسییەوە دەتەدی. جا پرسیارەکە ئەوەیە ئایە (ئاجەلان) و حزبەکەی ئەم دانوسان و گفتوگۆیە دادەنێن بە پێسەیەک بە هێنانەدی ئەگەر نشتین ئەو دیموکراسییەی کە جگە مەبەست و ئامانجیانە، ئەوا لانی کەم دیموکراسییەک بێت کە تورکیا بە یەکگرتووی بهێڵێتەوە لەبەرامبەر دووژمنەکانیدا کە هەزە هیژموونگەراکانی "مەدەرنیتەی سەرمایەداری"ن و لە سەد ساڵی ڕابردوودا یەکێتی نەوان کورد و تورک و میللەتانی تری ناو کۆماری تورکیایان تێکداوە؟
(ئاجەلان)، بە پێچەوانەی سۆشیالیزمی دەوڵەتی و نەخشەندی ئابووری لەسەرەوە بە خوارەوە، ئەو تیاریزەی بە دیموکراتیکردنی کۆمەڵگە و ڕزگاکردنی ئابووری و سیاسی لە خوارەوە دەکات، بەبێ ئەوەی بانگەوازی شۆشێک بکات لەسەرەوە دژ بە دەسەڵاتی سیاسی کۆنەپەرست و دژە ئازادی و دژە دیموکراسی فەرمانڕەوا لەناو دەوڵەتی تورکیا

(ئەبوبەکر هەمان شتیش بۆ جمهوری ئیسلامی ئێران و دەوڵەتی عێراق و سوریا و وڵاتانی تری جیهانیش ...)، دەکرێ ئەمڕۆ وەک بنەمای فکری ئەم سازانە لۆگۆی دەسەڵاتی فەرمانڕەوای ئێردوگان-باخچەلی و سازانی (پێیدەڵێ) لۆگۆی دەوڵەتی تازە دەستبەکاربووی (دەستەی ڕزگاری شام) و دوو هێزی تریش سازانی (پژاک) لۆگۆی (جمهوری ئیسلامی ئێران) دابنرێت.

دیارە بیرکردنەوەیەکی زۆر قوڵی ناوێت تا بزانرێت لەژێر سایەی هێزەم بورژوا قەومی و ئیسلامییەکانی تورکیا و جمهوری ئیسلامی ئێران و دەوڵەتی تازە دەست بەکار بووی (دەستەی ڕزگاری شام) لە سوریا، ناتوانرێت لە ژێرەوە کەمەندگای ئەو وڵاتانە دیموکراتیزە بکرێن. پێش مەرجی هاتنەدی وەها ئاوگۆڕێک، ڕووخان و وڵانانی ئەم هێزەم سیاسی و دەسەڵاتە چینایەتییانەی بورژوازییە لە میانەی خەباتێکی چینایەتی شۆڕشگێڕانەوە، یا لانی کەم لاچوونی کاتی دەسەڵاتیانە لە گۆشەیەکی وڵاتێکدا، وەک کوردستانی سوریای دوای (٢٠١١)، یان پێشووتری هەرێمی کوردستانی عێراق لە (١٩٩١)، کە بەشاییەکی سیاسی دەسەڵاتداڕێتی دێتەدی و بوار دەڕەخسێنێت تا بزووتنەوە و هێزە کەمەڵایەتییە سیاسییەکان لەو گۆشە لەوێ وڵاتێکدا ئۆجیندای خۆیان پیادە بکەن.

دژە لای (ئۆجەلان) و هێوتکەیەوە بەگۆ و ئارگومێنت بەهێندرێتەوە بە سەلماندنی ئەوەی کە ئەم دانوسان و گفتوگۆیە کۆشمکەشکە و تیایدا بوار هەیە هێکخراوکردنی دیموکراسیانەی کەمەندگە لە خوارەوە بەسەر ئەم دەسەڵاتانەدا و بەدژی ئیرادەیان بسەپێندرێت، بەڵام نهێنی ئەم پڕۆسەی گفتوگۆ و دانوسان و دەست تێکەڵاو کردنە لەگەڵ دەسەڵاتدا لە ئێستای تورکیا و سوریا و دوو هێزی تر لە ئێراندا، لە لێکدانەوە و شیکاری فکری و ئایدیۆلۆژیدا نییە، بەڵکو لە جەوهەرێکی واقعی عەمەلیدایە کە ئەویش ناوەڕۆکی چینایەتی و ناسیونالیست بوونی ئەم هێوتایە کە بە بەدەستهێنانی ئازادی نەتەوەیی لە شکۆ و فەرمی مافی فەرهەنگی و کلتووریدا ئامادەیە ببێت بە بەشێک لە پڕۆسەی بەهێزکردن و پارسەنگ ڕاگرتن بە هێوتی ئێردوگان-باخچەلی کە هێزانە خزمەتی هێڵپچانی دیموکراسی و داسپاندنی سەرکوتی سیاسی و چەوسانەوەی چینایەتین لە سەراسەری تورکیادا. ئەبوبەکر بە سەقامگیرکردنی دەسەڵاتی ئیسلامی سیاسی (ئەحمەد ئەلشەرع) لە سوریا و (جمهوری ئیسلامی ئێران)یش ئامادەن.

گفتوگۆ و دانوسانێک کە دەریچەیەک دەکاتەوە بۆ بەدەستهێنانی مافە دیموکراتییە نەتەوەییەکان، لای خەڵکانێک لە کوردستانی تورکیا کە لە سەد ساڵی ڕابردوودا نەوەی لەدوای نەوە لەژێر نکۆڵیکردن لە بوون و زمان و فەرهەنگ و لەژێر زەبروزەنگ و چەوسانەوەیەکی

ڕۆگەزپەرستانەی نەتەوەییدا بوون، دیارە مایەی خۆشحاڵی و مایەی هەستکردنیانە بە ئازادی، و لەم ڕۆژانەدا و بە بۆنەی ئاهەنگگێڕانی نەورۆزەوە، ئەم هەستکردنە بە سەرفرازی و ئاسایەک بە ڕۆژگاربوون لە زوڵم تەواو دەبینرێت، بەڵام لە درێژماوەدا، بە قایمکردنی پایەکانی ئیستیبداد و کۆنەپەرستیی دەوڵەتی بەرژوا ناسیونالیستی تورکیا، باجی ئەم خۆشحاڵی و هەستکردن بە ئازادییە کاتییەی ئێستا دەبڕێت کەت و بەندێکی سەختتر بە سەر ژیان و چارەنوسی زووربەی هەرەزەری خەڵکە زەحمەتکێش و ڕەنجدۆستەکەی لە ئایندەدا، هەروەک لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا ئەزموونی دەکەین.

واوەتر لە ئاوگۆی جیهانی و قەیرانی فەرمانڕەوایەتی

پرسیارە سەرەکییەکە ئەوەیە کە چ شتێک هەکاری بابەتی هاتنەئارا و سەرهەڵدانی ئەم پەسایەیە لە گفتوگۆ و دانوسان و ڕاگەیاندنی بە ڕای گشتی لە ئێستادا؟

زۆرێک لە نوسەران لە لەکەینەوە و شیکاریدا، باس لەو دوو هەکاری ئاوگۆی جیهانی و بنبەست و قەیرانی فەرمانڕەوایەتی دەکەن، وەک بنەمای ئەم دانوسان و گفتەیە. بەدڵنیاییەوە ئەم هەکارانە ڕۆڵیان هەبووە و هەیە کە دواتر ئاماژەیان پێدەدەم، بەڵام پەسایەکی مێژوویی و ڕیشەیی تر لە ژێرەوە ئەمەی کردەتە پۆیستییەکی لەچار نەهاتوو، بەر لەم ئاوگۆ و قەیرانانە، کە ڕۆڵی خەیانی تێدا دەبینن.

ئەم پەسایەی گفتوگۆ و دانوسانە بەر لەوەی ئاکامی ترس و نیگەرانی دەوڵەتی تورکیا بێت لە ئاوگۆی جیهانی و ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەر لەوەی ئاکامی قەیرانی فەرمانڕەوایەتی و مانەوەی دەسەڵاتی ئەردوگان و هەوە و تەقەلا بێت بە دەربازبوون لەیان، بەرهەمی پەرەسەندنی سەرمایەداری تورکیایە بە ئاستێک کە کردوویەتییە زلهێزێکی ئابووری سەربازی ناوچەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و دەرفەتی بە ڕەخساندووە تا سیاسەتی فراوانخوازی و میلیتاریستی و داگیرکاری پیادە بکات.

ئیفڕەمە ئابووریەکانی تورکیا لە دەیەی حەفتا و هەشتاکانی سەدەی بیست، بە ڕووهێنان بە سیاسەتی ئابووری نیولیبرالیزم، بنەمایەکی ڕەخساند بە پەرەسەندنی ئابووری و هاتنەئارای بورژوازییەک کە وەڵی پێداکردنی بازاڕی دەرەکی بێت؛ بە ساغ کردنەوەی بەرهەمهێنان و دابینکردنی سەرچاوەکانی کرێستەی خاو و هێناردەکردنی سەرمایە واتا وەبەرهێنان لە دەرەوەی وڵاتدا. دامەزراندنی چەندین بنکەی سەربازی لە دەرەوەی تورکیا لە وڵاتانی ئەفریقیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەوەدان بە ئەندمەتی (یەکێتی ئەوروپا) و پێکهێنانی

جەڕەها پەیوەندی و دامەزراوەی ئابووری و فەرهەنگی و سیاسی نێوان وەڵاتانی تورکی-زمان بە دەستپەشکەری دەوڵەتی تورکیا، وەبەرهێنانی کەمپانیاکانی تورکیا لە هەرێمی کوردستان و لە عێراق و پێکردنی بازاڕەکانیان بە کاڵای بەرهەمهاتووی تورکیا، ... بەشێک لە دیاردە و واڵەتەکانی ئەو واقعە مێژوویین.
ئەم پڕۆسەیە دەبوو لە ئاستی فکری و ئایدیۆلۆژیشەوە ناسیونالیزمی تورکی عەلمانی لە قاڵب و لە چوارچێوەی بەرتەسکی سنورەکانی دەوڵەتی تورکیا دەربازبکات و پشت ئەستووری بکات بە ئایدیۆلۆژیایەک کە لە سنورەکانی تورکیا واوەتر بڕوات. بەم پێیە زیندووکردنەوەی کۆنەپەرستێیی ئیمپراتۆریی عوسمانی و گۆشەی ئیسلامی سیاسی و بە دەستهێنانی گەشتنی ئەو هەوتە، زەرورەتێکی ئەو پڕۆسەندنە ئابووریە بوو، وە ئەگەر ناسیونالیزمی تورکی ئەم نوێبوونەوە و وەرچەرخان (شیفت)ەی لەخۆیدا هەونەدابا نەیدەتوانی نوێنەری بەرژەوەندییەکانی سەرمایەی کۆمپانیاتی و دەستهاتی بورژوازی بێت، بەمانایەک ڤەرژنی تازەی ناسیونالیزمی تورکی، واتا ناسیونالیزمی (نیو-عوسمانیزم) زەرورەتێکی پڕۆسەندنی سەرمایەداری تورکیا و پەلهاویشتنیەتی بە دەرەوەی سنورەکانی خۆی، نەک گەڕانەوە بە دواوە بە سەردەمی عوسمانی.
جا پێ بە پێی ئەو پڕۆسەندنە ئابووریە، کەشمەکەشی فکری و سیاسی و حکومی لەنێوان هێزە ناسیونالیستە جەراوجەرەکانی تورکی ناو تورکیا و دامەزراوەی سەربازی و سیخوڕی ئەو وڵاتە پڕی سەند و لە دوا ئاکامدا ئیسلامی سیاسی توانی وەک ڤەرژنی تازەی ناسیونالیزمی تورکی و نوێنەری ئەو گرایش و مەیل (ترێند)ەی سەرمایەداری و نیولیبرالیزم بادەست بێت، وە لە پڕۆسەیەک لە کەشمەکەشی جەرەها گرایش و مەیلی ناکۆک و دژ بەیەکی ناوخۆی هێزی ئیسلامی سیاسی و هەتا ناوخۆی حزبی (ئاک پارتی)ش، ئەردوگانیزم توانی سەرکەوتوو بێت و ببێتە هێزی زاڵ و نوێنەری ستراتیژی ئابووری و سیاسی و میلتاریزمی دەوڵەتی تورکیا.
لە بارودۆخێکی جیهانیدا کە باڵادەستی لیبرالیزمی بورژوازی جیهانی و پاشکۆیی کرێکار و چەپ و سۆشیالیزم بوو، ئەم پڕۆسەندنی سەرمایەداریە لە تورکیا، لە بەشی کوردستانیشدا هاوەڵی پڕۆپەدانی شارنشینی و فراوانبوون و بەهێزبوونی بنکەی ئابووری سەرمایەدارانی کوردی، نەوەیەکی نوێی خوێندەوار و دەستڕاگەیشتووش بە میدیا و سەرچاوەی هۆشنیری جیهانی هاتئاراوە، کە بوونە پایە و بنکەی کۆمەڵایەتی هەڵگرتنی ناسیونالیزمی کورد، وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی سیاسی بەرفراوان و بەهێز لەناوخۆی شارە گەورەکانی تورکیادا، نەک هەر لە بەشی کوردنشینەکەیدا، بەڵکو لە شارەکی

سەروو پانزە ملیۆنی وەک ئستانبوڵیشدا.
بزووتنەوەی چەکداری (پەکەکە) سی چل ساڵ لەرەوپێش خەی چەقی قورسایی و نوێنەری ناسیونالیزمی کورد بوو لە تورکیا، بەڵام بەو ئەندازەیەی کە توانی میکانیزمێک بێت بۆ گۆشەپێدانی ئەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ناسیونالیستییەی کورد لەناو شارە گەورەکانی تورکیادا و وەک (ڕووی دووەمی دراو)ی خەی لە بکات، ئیتر خەی ئەو ڕەوتەی جارانی نەماوە و بگرە دەستوپێگیری بزووتنەوە ناوخۆییەکەی شارە گەورەکانیشە. ئەمەش بەدروستی لە پەیامەکەی (ئۆجەلان)دا هاتووە کە (پەکەکە) سەردەمی بەسەرچووە و پەیامە مێژوویەکەی خەی هێناوەتەدی و پێویستە خەی هێوەشێنێتەوە.
کێشەی ئەسەڵاتی دەوڵەت و ڕژێمە سیاسییەکەی تورکیا، (پەکەکە) نییە، بەڵکو (پەکەکە) بەکاردەهێنێت تا لەژێر پەردەی بەرنگاربوونەوەی تیرەردا هەوێبەدات لەمپەر بخاتەبەردەم ئەو بزووتنەوە ناسیونالییستییە کوردییە بەهێزەی ناوخەی شارە گەورەکانی تورکیا و لە پەرەسەندنی بخات، لە قاڵبی بدات و پاشکۆشەی بەسەردا بسەپێنێت و بیکاتە پاشکەی ستراتیژی خەی.
پەرەسەندن و گۆشەی سەرمایەداری لە تورکیا، وەک پەسەیەکی مێژوویی و ناکۆک لە هێناوی خەیدا، خوێقێنەری ئەم ناکۆکییە کۆمەڵایەتییە سیاسییەی نێوان ئەم دوو ڕەوتە بورژوا ناسیونالیستەی تورکی و کوردییە. دیارە کێشمەکێش و ململانێی ئەو دوو ڕەوتە دگەڵتەوە بە کۆتاییەکانی سەدەی نێزدە و سەرەتای سەدەی بیست، بەڵام لە کۆتایی سەدەی بیست و سەرەتای سەدەی بیست و یەکدا ڕووبەڕووی ئاسۆکی تر و حاڵەتێکی جەرایەتی تر لەو کێشمەکێش و ناکۆکییەین، کە پەرەسەندنی سەرمایەداری نیولیبرالیزم لەو وەاتە هێناوێتە ئاراوە، وە دیسان هەر ئەم پەرەسەندن و گۆشەی سەرمایەداریەشە کە ئەم دوو ڕەوتە کێش دەکات بە یەکلاکردنەوەی ئەم ناکۆکییە بە گفتوگۆ و دانوسان، بە هێنانەدی ئاسایشی کۆمەڵایەتی سیاسی ناوخۆ و سەقامگیریی ژێمی سیاسی تا هەرچی زیاتر بردنەپێشەوەی ئەم ڕەوندە لە پەلهاویشتن و فراوانخوازی سەرمایەداری تورکیا پەرە پێ بدات.
بەمانایەک بەرەوپێشچوونی هەرچی زیاتری سەرمایەداری تورکیا و پەلهاویشتنی بە دەرەوەی وەات و فراوانخوازییەکەی، بە هەموو قەیرانکانییەوە، بنچینەیی ترین خاڵ و زەرورەتی دانوسان و گفتوگۆی نێوان ئەم دوو ڕەوتە ناسیونالیستەیە لەناو دەوڵەتی تورکیادا. هەردوو لا لە پەسەیەکی مێژوویی کێشمەکێش و بەئامادەبوونی زەمینە مادییەکانی گفتوگۆ، لە ئێستادا ئامادەیان هەیە بۆ دانوسان، و پاکانەی فکری و ئایدیۆلۆژی خۆشیان هەیە بۆی. (ئۆجەلان) باس لە هاوپەیمانەتی و (پەیوەندی نێوان کورد و تورک؛ بە

درێژایی زیاتر لە هەزار ساڵ) دەکات کە هێزە هیژموونگەراکانی "مۆدێرنیتەی سەرمایەداری" وەک تانی ئیمپریالیستی ڕۆژاوا بەدرێژایی دوو سەد ساڵی ڕابردوو ئامانجیان تێکدانی ئەم هاوپەیمانێتییە بووە. وەباس لەو گۆڕانکارییە جیهانیانە دەکات دوای ڕووخانی (بلۆکی ڕۆژهەڵات- سۆڤیەت) کە ئاوێش پەرەسەندنی ئازادی بیروڕایە لەناو تورکیا و کابووندەوە و چوونەدواوەی نکۆڵی کردنە لە شوناسی نەتەوەیی کورد لە تورکیا، بۆیە زەمینە لەبار بووە و ئێستا کاتی ئاوێیە کە یەکێتی میللەتانی ناو کەماری تورکیا لە دژی هێزەکانی هیژمونگەرای "مۆدێرنیتەی سەرمایەداری"، بە زیندووکردنەوەی هاوپەیمانێتی و پەیوەندی هەزار ساڵەی تورک و کورد پتەو بکرێت.

واوەتر لە تاکتیکی سیاسی

لە دۆخگەلێکی ڕابردووەدا هاوکات لەگەڵ ئاوگۆڕە جیهانی و ناوچەییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەوڵدانی دەوڵەتی تورکیا لە ئارادا بووە بۆ گفتوگۆ و دانوسان لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی نەتەوەیی کورد لە تورکیا لە ژێرناوی کێشەیەکان بە تیرۆر و بە کۆشەی چەکداری (پەکەکە).

بەدرێژایی ساڵانی نەوەتەکانی سەدەی بیست ژێربەژێر گفتوگۆ لەئارادا بووە و (پەکەکە) چەند جارێک یەک-لایەنەش شکۆی ڕاگرتووە، تا ئاوەی بەدوای شکۆشکانی باکوری ئەفریقیا، گفتوگۆیەک لە (٢٠١٣)دا هاتەئاراوە و ڕای گشتی لە ئاگادارکرایەوە، بەڵام ژەمە سیاسییە یەک لەدوای یەکەکانی تورکیا، لەوانەش ژەمەی (ئاک پارتی)ی ئەردوگان لە چوارچێوەیەکی تاکتیکی سیاسیدا مامەڵەیان لەگەڵدا کردووە بە کەمکردنەوەی کاریگەری ئاوگۆڕە دەرکییەکان لەسەر تورکیا و وڵامدانەوە بە قەیران و کێشەناوخۆییەکانی دەسەڵات.

بەڵام لە ئێستادا، وەڵای ئەو بنەمایە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری بە هەناوئارای ناکۆکییەکە و بە فشاردانان لەسەر هەردوو ڕەوتی ناسیونالیستی کوردی و تورکی بە چارەسەرکردنی کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێداوە، بەڵام وەڵای ئەم بنەمایە، ئاوگۆڕە جیهانی و ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش زۆر ڕیشەییتر، قووڵتر و بەرفراوانترن لەوەی کە لە دۆخگەلێکی ڕابردووەدا لە ئارادا بوون، وە چوارچێوەیەکی گشتی جیۆپۆلەتیکی تازەیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەناوەتە ئاراوە کە لە ئێستادا ئەم پرسەی دانوسان و گفتوگۆیەی ناوخۆی تورکیا لەناویدا لە ئاراداید، ئەمەش دەبێتە پاڵپشتی ئەو پرسە ئابووریەی کە زۆرەتی چارەسەرکردنی ناکۆکییەکەی پێویست کردووە، بۆیە لە ئێستادا ئەم ئاوگۆڕانە وادەکات کە دانوسان و

گفتوگۆ بەتەواوەتی کەشێکی جدی تری کێشەکە و واوەتر بەوات لە مەسەلەیەکی تەنها تاکتیکی، بەتایبەت دوای هووخانی ژەمی ئەسەد لە سوریا، کە نزیک هەر بووە پشتگوێی هیژموونی تورکیا لە ناوچەکە، بەڵکو سنووری هیژموونیەکەشی نزیک کردووە لە سنووری هیژموونی دەوڵەتێکی فراوانخوازی ئایدۆلۆژیرست و فاشیستی ئایینی وەک (ئیسرائیل)، کە مایەی بەریەککەوتنی هەرچی زیاتری بەرژەوەندیەکان و ستراتیژی سیاسی و سەربازی ئەو دوو زلهێزەیە لە ئایندەدا؛ نزیک هەر لە ناوخۆی سوریادا، بەڵکو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا، کە تیایدا (ئسرائیل) دەتوانێت کارتی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بکاربهێنێت لە کێشمەکێشدا دژی هاوکارە ناوچەییەکانی وەک تورکیا، کە دیارە ئامێش هەستیاری و نیگەرانی بە دەسکەوتی شۆڕشگێڕانەی ڕۆژئاوا.

یەکانگیربوونی دوو فاکتەر

لایەک ئەوە پەرەسەندنی سەرمایەداری تورکیایە کە زەمینەی مادی هەناوەتەئاراوە بۆ فراوانخوازی و پێلهاویشتن و ڕۆبینینەکی چالاکانەی سیاسی و سەربازی لە ئاوگەڕە ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لایەکیش ئاوگەڕەکان چۆن لە ناوخۆی ئەم وەتەدا هەنگدانەوەیان دەبێت و پێویستە چ بکرێت تا بەربەستەک بهەندەرەتەئاراوە لەبەردەم نیگەرانی و مەترسییەکاندا. لەڕووی هەردوو بزووتنەوە بەرژوا ناسیونالیستە تورکیی و کوردییەکە، وە حزب و هێزە سیاسییەکانیان، (ئاک پارتی و مەهەپە) لە لایەک و (دەم پارتی و پەکەکە)ش لەلایەکی تریشەوە دەکەونە پێسەیەکی دانوسان بۆ پاشکشەکردن بەیەکتری بۆ جەنگ و شۆڕشێک کە بتوانن سازش لەگەڵ یەکتر بکەن و بەیەک بگەن، پاشان پەکەوە ئەم پێسەی گۆشەی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و سیاسەتی ئیمپریالیستانەی دەوڵەتی تورکیا و فراوانخوازییەکەی بەرنەپشتەوە و ناسیونالیزمی کوردیش پشک و بەشی خۆی لە وەرگرێت.

بەدنیاییەوە لە حاڵەتی بەیەک گەیشتن و لێک تێ گەیشین و بەمانایەک سەرکەوتنی ئەوەی پێی دەڵێن "پێسەی ئاشتی" کێشمەکێشی ئەو دوو هێزە ناسیونالیستە هەر بەردەوام دەبێت، بەڵام لە چوارچێوەیەکی سیاسی مۆزوویی تر و لە ئاستێکی تردا، هەروەک چۆن لە عەقیدا هەردوو هێزی بەرژوا ناسیونالیستی کوردی و عەرەبی؛ بە سوونی و شیعەکەیەوە، بەیەک گەیشتوون و لە دەساتدا هاوپشکن و پرسەیەکی هاوبەش بەدژی کرێکار و زەحمەتکێشی سەراسەری عێراق بەگشتی دەبن، بەڵام هەموو ڕۆژێکیش لە کێشمەکێش و دانوساندان لەسەر پچینی بەش و پشکی ئابووری و سیاسی زیاتر بە هەر لایەکیان،

وە کرێکار و زەحمەتکێشی کورد و عەرەب و شیعە و سوننەش دەکەنەوە بەگژیەکدا بە ئاو مەبەستە. بەهەمان شێوەش لەوانیە لە تورکیا (وە دوو هێزی تریش لە سوریا و لە ئێران) ئەم سیناریۆیە بەهێز بچێت.
بەڵام لە ئێستادا ناسیونالیزمی تورکی زۆر لە دەسەڵاتی ناوەندی بەغدای دوای هووخانی هێزمی بەعس (٢٠٠٣) و ئێستای دەسەڵاتی ناوەند لە (دیمەشق)، بەهێزترە و چاوەڕوانی پێدانی ئیمتیازی بەشداری دەوڵەت بە ناسیونالیزمی کورد لە تورکیا لە شوێنی خۆیدا نییە، چوونکە لە لایەنی هەردوو حزبی دەسەڵاتەوە بە فەرمی شتێک لە ئارادا نییە بەناوی گفتوگۆ و دانوسان، بەڵکو داوایەکی ئاوان لە ئارادایە بە کۆتاییهێنان بە تیرۆر و چالاکی سەربازی (پەکەکە) و هەڵوەشاندنەوەی. دیارە ژێربژێر لە دانیشت و یەکتربینینەکانی شاندی (دەم پارتی) لەگەڵ هەردوو حزبی دەسەڵات (ئاک پارتی و مەهەپە) وادە و پەیمانێک لە ئارادایە، بەڵام لانی کەم لە هەنگاوی یەکەمیدا ئەم وادە و بەڵێنانە لە کرانەوە بەووی هێندە مافی فەرهەنگی و کلتووری نەتەوەیی، و ئازادکردنی (ئۆجەلان) لە زیندان زیاتر تە ناپەڵێت، کە پێ دەچێت هێوتی بەرژوا ناسیونالیستی کورد لە کودستانی تورکیا وەک هەنگاوی یەکەم پێی ئازی بێت و لە پێناویدا ببێتە بەشێک لە پڕۆسەیەکی درێژدان بە دەسەڵاتی هێوتی ئەردوگانیزم بە پاراستن و پشخستنی سەرمایەداری نیولیبرالیزمی تورکیا بە سیاسەتی فراوانخوازی ئیمپریالیستانیەوە. … ماویەتی …
کۆتایی مارسی ٢٠٢٥

کتێب\ لە کۆتایی چاوەڕوانیدا..
نووسینی عومەر سەید

بابەت\ چیرۆک..

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن..

OmarSaeid- ChirokDownload

نووسین کائینکی کۆمەڵایەتییە.. بەختیار محەمەد

نووسین کارێکە بۆ بەدیهێنانی خودیشە (خودی نووسەر)، هەر تەنها بۆ چێژ و مەعریفەی ئەوی دیکەی خوێنەر (وەرگر) نییە. ئەم کاری خۆبەدیهێنانە میکانیزمێکی کۆمەڵایەتیشە لە نێوان دەق (نووسەر) و ئەوی دیکەی خوێنەردا. واتە نووسەر لەڕێی ئەم میکانیزمەوە پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی مەعریفی – ڕۆشنبیریی لە نێوان خۆی (دەق) و خوێنەردا دادەمەزرێنێ. لێرەوە هەموو دەقێك (چ ئەدەبی بێ، چ سیاسی بێ، چ فەلسەفی بێ، چ هونەری بێ...) خەسڵەتێکی کۆمەڵایەتی هەیە. هیچ نووسەرێك نییە تەنها بۆ خۆی بنووسێ، ئەگەر وایە با بۆاوی نەکاتەوە؛ هەر کە دەق بۆاو کرایەوە، ئەوا دەبێتە خاوەنی خەسڵەتێکی کۆمەڵایەتی.

دەق، ئەگەر خەسڵەتێکی (مەبەستێکی) کۆمەڵایەتی نەبێ، ناخوێنرێتەوە. لێرەوە دەق ناوەندێکی کۆمەڵایەتییە لە نێوان نووسەر و خوێنەردا. هەر بۆیەشە منی خوێنەر، نووسەر دەناسم. واتە خوێنەر لەڕێی پێوەندی کۆمەڵایەتی دەقەوە نووسەر دەناسێ. واتە ئێمە لەڕێی دەقەوە پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ نووسەر دادەمەزرێنین. لەمەوە هەموو خوێنەرێك هاوڕێ و دۆستی نووسەرە.(1) ئەوەی سیفەتی کۆمەڵایەتیش بە دەق دەبەخشێ، هەڵبەت کردەی خوێندنەوەیە. لێرەوە خوێنەر لەڕێی پرسەی خوێندنەوەوە، هەم پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ نووسەر دەبەستێ، هەم لەگەڵ دەقیش. دیارە هەموو پێوەندییەکیش لە دەرەوەی خود، پێوەندییەکی کۆمەڵایەتییە. لێرەشەوە پێوەندی لەگەڵ (دەق = نووسەر)دا پێوەندییەکی کۆمەڵایەتییە. ئەدی ئێمە نزیکترین و بەهێزترین پێوەندی کۆمەڵایەتیمان لەگەڵ کتێبەکانمان و لەگەڵ کتێبخانەکانمان نییە؟ ئەدی هەر وەك دۆست و هاوڕێیەکی گیانی بە گیانیش ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا ناکەین؟ تەنانەت ئەوەندەش خۆشمان دەوێن، کە وەك بەشێك لە بوونی خۆمان سەیریان دەکەین. ئا هەر ئەمەشە، کە لووتکەی پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان خود و ئەوی دیکە دیار دەکا و بەرجەستە دەکا؛ ئەو پێوەندییەی، کە لە نێوان خود و کەسێکی دیکە، یانیش لە نێوان خود و شتێکی دەرەوەی خود سەر هەڵ دەدا و پەیدا

دەبێ. لێرەوە دەق پێوەندییە خودییەکەی دەگۆڕێ بۆ پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی بابەتەکیی (مەوزوعی).
لەمەوە، هەموو دەقێکی زیندوو، کارەکتەرێکی کۆمەڵایەتی زیندوو و چالاکیشە: باشترین و زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەوی دیکەی خوێنەردا دروست دەکا و دادەمەزرێنێ. هەبەت پردی دامەزراندنی ئەم پێوەندییەش، پرسەی خوێندنەوەیە. ئاستییەکەی خوێندنەوە ئەو جیهانەیە، کە دوو کارەکتەر دەخوڵقێنێ و بە یەکتریان دەناسێنێ؛ ئەوانیش نووسەر و خوێنەرن. لێرەوە هیچ دەقێك نییە، کە کارەکتەرێکی چالاکی کۆمەڵایەتیش نەبێ؛ ئەم چالاکبوونەش پرسەی خوێندنەوە پێی دەبەخشێ.
دەق پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی مۆژوویی نەمریش لەگەڵ خوێنەر دادەمەزرێنێ. واتە لە ناو هەموو سەردەمەکاندا کارەکتەرێکی مۆژوویی زیندوو و چالاکیشە. ئەمە خەسڵەتی هەموو دەقە داهێنراوە زیندووە نەمرەکانە. بەنموونە: ئیلیادە و ئۆدیسە و شیرین و فەرهاد و قورئان وتەورات وئینجیل... دەخوێنینەوە و پێوەندی کۆمەڵایەتی گەرمیان لەگەڵ دەبەستین و دادەمەزرێنین. هەبەت دەق هەرچەند زمانیشی پاراو و ڕەوان بێ، هێندەش باشتر دەتوانێ پێوەندی کۆمەڵایەتی سەرکەوتوو لەگەڵ خوێنەری هەموو سەردەمە جیاوازەکاندا دامەزرێنێ. دیارە پێوەندی کۆمەڵایەتی دەقیش لەگەڵ کارەکتەری خوێنەرە، لەگەڵ هیچ کەسێکی دیکە نییە. ئێ خۆ هەموومان دەزانین، کە پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان خوا و مرۆڤیش هەر لەڕێی خوێندنەوەی (یا گوێگرتنی) دەقەوەیە: ئینجیل، تەورات، قورئان، ئاڤێستا... تاد. لێرەوە پێوەندی نێوان نووسەر (پەروەردگار) و خوێنەر (پەرستگار)، لەڕێی دەقی پیرۆزەوە، پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی پیرۆزیشە؛ کەواتە هیچ دەقێك نییە لە دەرەوەی پێوەندی کۆمەڵایەتی بێ، مادەم دەخوێندرێتەوە ؛(2) مادەم دەشخوێندرێتەوە، کەواتە دەق خەسڵەتی کۆمەڵایەتی هەیە. ئەم خەسڵەتەش – وەك گوتمان – پرسەی خوێندنەوە دروستی دەکا و بەرهەمی دەهێنێ؛ کەواتە هاوکێشەی پێوەندی نێوان: نووسەر – دەق – خوێنەر، سەد لە سەد خەسڵەتی کۆمەڵایەتی بە دەق دەبەخشێ. لەم ڕوانگەیەوە دەمەوێ بڵێم: من پتر لە دوو هەزار ساڵە هاوڕێی ئەلیادە و ئۆدیسە و ئینجیل و تەورات و ئاڤێستام؛ پتر لە هەزار ساڵیشە هاوڕێی قورئانم (هەموو نووسەرەکانیشیان دەناسم). چەند سەد ساڵکیشە هاوڕێی خانی و شکسپیرم (دەزانم کە ئەوانیش کۆن)... تاد.
لێرەوە بەدەردەکەوێ، کە نووسین لە هەر ژانر و لە هەر بوارێکدا بێ، خەسڵەتی کۆمەڵایەتی هەیە. واتە دەق هەم ناوەندێکی

کۆمەڵایەتییە بۆ بەستنی پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان نووسەر و خوێنەر، هەم خۆیشی کارەکتەرێکی کۆمەڵایەتییە، کە زۆرترین پێوەندی لەگەڵ خوێنەری هەمەجۆردا دەبەستێ و دادەمەزرێنێ؛ کەواتە هەموو دەقێك، دەقێکی کۆمەڵایەتیشە. ئەم خەسڵەتەش، وەك گوتمان، کاری خوێندنەوە پێی دەبەخشێ. واتە دەقێك هەرچەند بخوێندرێتەوە، هێندەش دەقێکی کۆمەڵایەتییە و زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتی (مەعریفی – ئەدەبی – ڕۆشنبیریی) هەیە.

ئاشکرایە دەقە پیرۆزەکان زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتییان لەگەڵ خوێنەردا هەیە (خوێنەری ئیماندار). ئەوان کە خاوەنەکانیان خوایە، پێوەندییەکی دەستایەتی ڕاستەخۆ لە نێوان هەردوولایاندا هەیە. واتە هەم خوا هەموو خوێنەرەکانی خۆی دەناسێ، هەم خوێنەرەکانیشی ئەو دەناسن. ئەمە پێوەندی بەوە هەیە، کە دەقی پیرۆز ڕەهەندێکی میتافیزیکیی هەیە. واتە دەقێکی گەردوونییە، بۆ هەموو مرۆڤێکە بە خوێندەوار و نەخوێندەواریشەوە. ئەم دەقانە پەرستگایان هەیە، وەك دەقی ئاسایی نین؛ بۆیە زۆرترین خوێنەر و گوێگریان هەیە. ئەم دەقانە دوو جۆر پێوەندی لەگەڵ خوێنەر دەبەستن: پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی واقیعی و پێوەندییەکی میتافیزیکی ڕۆحانیش. دەبێ بزانین، پێوەندی خوا لەگەڵ خوێنەرەکانی، وەکو هەر هەموو نووسەرانی دیکەی ئاسایی، ڕاستەوخۆ نییە، بەڵکو لەڕێی دەقەکانیەتی. واتە دەق ناوەندی پێوەندی کۆمەڵایەتی (ڕۆحانی و میتافیزیکی) نێوان خوا و هەموو خوێنەرەکانیەتی (یاخود گوێگرەکانیەتی). ئێستا تێدەگەین، کە دەق پردی پەیوەندی خودە (خودی نووسەر و دانەرە) بۆ لای خودی ئەوی دیکە (خودی ئەوی دیکەی خوێنەر و گوێگر). واتە دەق دوو جۆرە خود بە یەکتر دەناسێنێ: خودی نووسەر و خودی خوێنەر. دەشێ بڵێین: دەق وەك ((پلکە پێناوی)) ناو حەیرانی عەشقی کوردییە، کە ئاشقە و ماشقە، نووسەر و خوێنەر بە یەکتر دەناسێنێ و دەبێتە پردی پەیوەندی نێوان هەردوو خود: خودێك گوتاری پێیە و قسە دەکا، خودێکیش ئەم گوتارە وەردەگرێ و گوێ دەگرێ و دەخوێنێتەوە. هەردوو خودەکەش لەڕێی عەشقێکەوە یەکتر دەناسن: عەشقی نووسین و عەشقی خوێندنەوە. لێرە دەق وەك ((پلکە پێناو)) ئەو دوو عاشقە بە یەکتر دەگەیەنێ: عاشقی نووسەر و عاشقی خوێنەر. ئایا هیچ ئیمانارێك هەیە، کە عەشقی خوا و عاشقی دەقەکانی نەبێ؟ ئەی چەند خوێنەر هەیە، کەمێ عاشقی فانە نووسەر و فانە دەقە؟ هەروەها نووسەریش، ئەگەر عاشقی خوێنەر نەبێ، نانووسێ. لەمەوە وەك بڕیی دەق جێژوانێکە بۆ ژوانی نێوان نووسەر (خوا) و خوێنەر: نووسەر لەڕێی دەقەکانیەوە (واتە دەق دەبێتە ڕەمز و نوێنەری ئامادەبوونی ئەو) دەچێتە لای خوێنەر و هەردوولا لە

جۆرانی دەقدا یەکتر دەناسن و پرسەی خوندنەوەش دەبتە تاکە بەردی بناغەی پتەوی پوەندی نوان هەردوولایان. بەم شوەیە دەق (نووسین) کائینکی زمانەوانیی کمەایەتییە لە نوان نووسەر و خونەردا.

پەراوزەکان:

1- استە نووسەر استەخ زربەی خونەرەکانی ناناس، بەام دەقەکەی – کە پاژکە لە خی – استەوخ دەیانناس. هەبەت ئەمە دەقە پیرزەکان ناگرتەوە، کە خودا خاوەنیانە و هەموو خونەرەکانیان دەناس.

2- واتە خوندنەوەش هەرچەند پرسەیەکی خودییە، هندەش پرسەیەکی کمەایەتییە.

3- پلکە پناو = پناو: واتە نوەندگیری (وسیط) ی نوان دوو ئەقیندار.

بەختیار محەمەد

پیامکی عبدواڵا ئجلان و ئایندەی مسلەی ستمی نتویی لە کوردستان.. موئید ئحمد

گفتوگی شمای عڵی لگ موئید ئحمد لە کنای هیوا

ووڵنکردنوەی ژنامەی وت:

لە برنامەی (کنای هیوا)ی یوتیوب تی ڤی، ئیواری (٣) مارسی (٢٠٢٥) گفتوگیکی هاوی شمای عڵی لگ هاوی موئید ئحمد پشکشکرا بناونیشانی: پیامکی عبدواڵا ئجلان و ئایندەی مسلەی ستمی نتویی لە کوردستان.

لبر گرنگی باسکان ژنامەی (وت) هەمان ناوڕکی ئم

گفتووگۆیەکی بەکەمێ ئیدیتۆڕیاڵ ئامادەکردووە و هەر ئستێیەکیشمان زیادکردبێ بووبێتەوەی باسەکە لە نیوان دوو کەوانەی گەورەدا دامان ناوون.
شەماڵ عەلی: هەکارەکانی پەیامەکەی ئۆجەلان و ئۆو فاکتەر و پاپۆنەرانەی بوونە هۆی هاگیاندنی بە تایبەت لەم کاتەدا (٢٧-٢-٢٠٢٥) چین؟
موئەیەد ئەحمەد: لە هەردوو لایەنی ژەمی ئەردوگان و ئۆجەلانەوە چەند هەکار و فاکتەرێکی تازە لە ئاراداین، بەتام سەرجەم ئەم جارە دەستپێشخەریە بە ئاشتەوایی (صلح)ی نیوانیان شتێکی تازە نییە چونکە لە چەند ساڵی هابردووشدا لە فۆرم و شێوازی تەردا هەوێناوە.
بە دەوڵەتی تورکیا و ژیمەکەی ئەردوگان بەشێکی هەکارەکان پەیوەندیان بە کەشمەکەشی سیاسی ناوخۆی تورکیاوە هەیە و بەشێکی تریان پەیوەندی بە ئاڕاوگۆ و پێشهاتەکانی ناوچەی ڕۆژهەاڵتی ناوەڕاستەوە کە پاش (١٦) مانگ لە جینوسایدی ئیسرائیل لە (کەرتی غەززە) و کەوتنی ژەمی سوریا و پاشکۆشەی ژەمی ئەران لە ناوچەکە بەتایبەت پاش چوونە دواوەی (حزبوڵا)ی لوبنان، فەراهەم هاتووە.
"بەتام هەکاری پایەییتر لەهەر هەموو ئەمانە مەسەلە و کێشەکانی کۆپیتالیزمە لە تورکیادا، مەسەلەی سیاسەت و نەخشە و ستراتیژێ بە بەیەکبردنی و ئیدارەکردنی بەرژەوەندییە نەتەوەیی و ناوچەیی و نیودەوڵەتییەکانی خودی (سەرمایەی نەتەوەیی تورکیا) و ئەم سیستمە سەرمایەدارییە و ئەم هێزانەی ئابووری و سیاسییانەی کە لە ناو تورکیادا لە ئاراداین"
ئەمە جگە لە بەرژەوەندییەکانی ئەردوگان بە مانەوەی خۆی و ژەمەکەی و ئامادەکاری بە هەڵبژاردنەکانی (٢٠٢٨) و پیوەستی بە دەنگدەرانی ناوچەکانی کوردستانی تورکیا کە هەمووی فاکتەری سیاسیین و هێزیان هەیە بە ئەم دەستپێشخەریە.
بەتام لە هەمووی گرنگتر و لە دڵی هەموو ئەم ئاڕاوگۆیانەدا؛ "تورکیا وەک دەوڵەتێکی کۆپیتالیستی ناوچەیی بەهێز و تەنانەت وەک هیزیکی نیودەوڵەتی، و دەوڵەتیکی میلیتاریستی ئیمپریالیستی، ئایەت نەخشی خۆی بگێڕێت لە ناوچەکەدا، و هەر سیاسەتێکیش کە لەم فەرمایەدا ئیگەرێتەبەر، لەدواشیکردنەوەدا، پەیوەندی بەم مەسەلەیەوە هەیە؛ بە بەرژەوەندیە ئیمپریالیستییە ناوچەییەکانیەوە …"
شەماڵ عەلی: سەبارەت بە فاکتەری ئاڕاوگۆییەکانی ئەمەی جیهان لەم هەکەوتنەدا چی دەڵێت؟
موئەیەد ئەحمەد: سەرهەڵدانی ترامپیزم و نیو فاشیزم و هەگزپەرستی

و گرتنەبەری ئەم سیاسەت و ستراتیژە بوونە واقعی سیاسی لە زەربەی وەتانی ئۆژاوادا، بەڵام ئۆمێدی ئەردوگان ناتەبا نییە لەگەڵ ئەم پێشهاتانە و هەڵکشانی کۆنەپەرستی سیاسی جیهانی ئەمڕۆ، ئاوێش لەبەرئەوەی کە هاوتەی ئەردوگان، ئیستێبدادی و ئیسلامیستە، و لە هەوڵی بەهێزکردنی هەرچی زیاتری دەوڵەتی بورژوازی تورکیایە و لە بواری جەراوجەردا سیاسەتی نیوفاشیزم پەیڕەو دەکات و باس لە زیادکردنی دانیشتوانی تورکیا و بەهێزکردنی "ئیمپراتۆرکەی" دەکات.
دیارە لە هەمان کاتدا ئۆیمێی ئەردوگان هووبڕووی قەیرانی ئابووری تورکیا و قەیرانی (سیاسی دەسەڵات و ئۆمۆکڕیەتی)، بەڵام هەموو وەتان بە پلەی جەراوجەر قەیرانیان هەیە و لە هەماکاتدا ستراتیژیان هەیە، باسکەمان لەردا لەسەر ئەم ستراتیژیە. ئەم ستراتیژیە کە بەخەی توخمەکانی، قەیران و تەماحکاری ئیمپریالیستی و جیۆپۆلیتیکسی بە هیژمۆنی ناوچەیی تەدایە بە دەوڵەتێک کە هیزەکی سەربازی گەرورەیە و فڕۆشیاری درێنز و چەکی ترۆ و سوپاکەی لە جەنگەکی بەردەوامدا مەشقی پێکراوە.
بە تورکیا هەم سیاسەتی ئاشتیەوایێکەی و هەم سیاسەتی ناوچەییکەی، بەردنە پێشەوەی تورکیایە وەک دەوڵەتیکی یەکەم و بەهێز لە ناوچەکەدا لە هەولومەرجەکدا کە ئۆمێی ئیران پاشکشەی کردووە و لە ژێر فشاری ناخەیی و فشاریکی زەری ئەمریکادایە، و سوریاش ئاوگەڵەی تیا فەراهەم هاتووە بە قازنجی تورکیا. هەر بۆیە زیاتر لە جاران ئۆژەمی ئەردوگان لە هەوڵدایە دریژکراوەیی ناوچەیی هەبێت نەک هەر تەنها وەک فیکری ئیخوانی و ئیسلامیزم، بەڵکو وەک هێزێکی ناوچەیی و دەسەڵات. دیارە هەموو ئەمانە لە پشتی دەستپێشخەریکەی ئەردەگان و ئۆمۆکڕیەتی بە ئاوەی کە ئەم بوارە بە ئاجەلان بدەن تەنانەت بە ئاگاری گەیشتن بە یەکەوتن لە گەل (پ ک ک)ش، بەڵام لە هەمان کاتدا ئەم ستراتیژ و سیاسەتە پڕ لە ناکۆکی و کارەکی ئاسایی و سادە نییە.
شەماڵ عەلی: بۆچی ئیستا ئەم پێیامە دەنەردرێت؟ دیارە ئاوەی لە نامەکەی ئاجەلاندا هاتووە شتێکی تازە نیە و دەستپێشکڕیەکەی هی تورکیایە بەڵام بۆچی لە ئیستادا ئەم دەستپێشکڕیە ئەکات؟
موئەیەد ئەحمەد: ئاوە هوونە کە بەرژەوەندیی سیاسی و ستراتیژی ئیستای تورکیایە کە ئەم مەسەلەیەی هێناوەتە پێشەوە (و ئەم دەستپێشکڕیە ئەکات). بە ئاجەلانیش (ئەم پرۆژەیە) شتیکی تازە نیە و هەنگاوێ تەنها هەڵوەشاندنەوەی پ ک ک تازە بێت لە پێیامەکەیدا. هەروەها، [پ ک ک] لە ژێر فشاریکی گەورەدایە و ئەم پێیامەی ئاجەلان لە پێگەیەکی بەهێزەوە نییە هەم لەبەرئاوەی کە تورکیا زەر

بەهێزترە لە جاران و فشارێکی گەورەی سەربازی دروستکردووە بۆ (پ ک ک) و کادرگەلێکی زۆر لە [پ ک ک] کوژراوە. بەڵام لە لایەکی ترەشەوە [پ ک ک] بەهێزە هەم لە باری ئابووریەوە و هەم لە باری نفوزی سیاسی و فیکری و کەلتوری لە ناو بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد، بە تایبەت لە تورکیا و سوریا و کاریگەری بەجێهێشتووە و پایەیەکی کۆمەڵایەتی هەیە. ئەم فاکتەرانە یارمەتیدەرن کە گەر واز بهێنێ لە هێزی چەکداری ئەتوانی دریژە بدات بە کاری سیاسی خۆی بە شیوازی تر.

بەڵام ئەو نامەیەی ئۆجەلان بڵاوکرایەوە لە ناوەڕۆکێکی فیکری و سیاسی و مەسەلە و پلانیک کە تیایدایە لەبەرامبەر بەو واقعەی کە لە دەرەوە هەیە، دوو شتی جیاوازن. مەرج نییە ئەم پەیامە ببێت بە کردار و تەنانەت [پ ک ک]ش پێی ڕازی بێت لەگەڵ هەموو نفوزێکی فیکری و سیاسی کە ئۆجەلان هەیەتی.

شەماڵ عەلی: ئۆگرەکانی شکستی زیاترە یا جێبەجێکردنی؟

موئەیەد ئەحمەد: توخمەکانی شکستی زۆر تیایە، بە ڕای من، چونکە دوو لایەنی زۆر نابەرامبەر و نایەکسان لەم ڕێکەوتنەدا هەن، مەرج فەرزکراوە بە سەر لایەکیاندا، نەک ئەوەی ئوردوگان هاتبێتە پای ئەوەی کە ئاشتەواییەکی جیدی بکات. و لەلایەن [پ ک ک]شەوە بواری ئەوەی تیایە کە گەر ئەم پرسیە سەر نەگرێت، ئەو دریژە بە کاری خۆی بدات و ژەمی ئیران هەیە کە دەتوانێ یارمەتیدەری بێت و لە هەماکاتیشدا هێزی هەیە و هێزەکانی [هەسەد] هەیە بۆیە من باوەر ناکەم کە ئەم پرسیە بە سادەیی بچێتە پێشەوە.

هەروەها ژەمی ئوردوگان لە ژێر فشارێکی ناوخۆیی ئازادیخوازانەی ئۆوتەدا نییە تا ئەم مەسەلەیە چارەسەر بکات دیارە ئەمەش بە هۆی شەر و پێکدادان و درز و قەڵشت لە نیو چینی کرێکار لە ناخی تورکیا و بەشی کوردستانەکەیدا، کە نفوزی فیکری ناسیونالیستی لە هەر دوو تەرەفەوە دروستی کردووە.

شەماڵ عەلی: بەڵام لە ژێر فشارێکی ئابووری گەوردایە تورکیا و ئەبێ ئەو ڕاستیە بزانین و فشاری ئابووری هەیە لەسەر ژەمەکەی.

موئەیەد ئەحمەد: ئەم پرۆژەیەی ئوردوگان مەرج نییە وەک سیاسەت و ڕێگە چارەی ئابووری هاتبێتە ئاراوە، چونکە چارەسەری قەیرانی ئابووری سیاسەتی موشەخەستری ئابووری دەوێت و تەنانەت هەر ئیستا توانیویەتی کەمەک، بە گۆڕینی سیاسەتی لەو بواردا، گرانی بهێنێتە خوارەوە. بەروام وا نییە کە ڕێگە چارەی ئابووری لە پشتی ئەم دەستپێشکەرییەی تورکیاوە بێت، بەڵکو زیاتر ئەوەیە کە سیاسەتێکی هەیە ژەمی تورکیا و ستراتیژیکی هەیە بە ئیدارەی کۆپیتالیزم و بەرژوەندە ناوچەییەکانی و تەماحکارییە ئیمپریالیستییەکانی وە

ئەم لە پشتی ئەم پرۆژەی ئاشتەوایەوەیە.
ئوردوگان پێش باخچەلی ئاماژەی دا کە بارودۆخی ناوچەکە گۆدراوە و ئێبی تورکیا جگە و شێنی خۆی و ستراتیژی لەم هەلومەرجەدا دیاری بکات، نەک هەر ئەمەش بەڵکو ئەم ئاوگۆیانە فرستەکە کە ئوردوگان و ژەمەکەی ئو بەرژوەندیە ستراتیژیانە بەرو پێش ببن و ئەم دەست پێشخەریش هەر لەم ئاستایدایە.
شەماڵ عەلی: تە باسی ئیمراتەریەتت کرد، ئوردوگان دەیەوێت خۆی پێناسە بکاتەوە، و یان چی؟
موئەیەد ئەحمەد: ئوردوگان خۆی باسی ئو مەسەلەیە ئەکات و بەڵام هەر دەربرین و کونسێپتێکی سیاسی لە سەر زەمینەی ئەمڕۆی سەرمایەداری وواقعی جیوپۆلیتیکسی ئەتوانی مانای هەبێت. تورکیا ئەیەوێت ببی بە هێزیکی ناوچەیی گەورە و ئیستا ئو دۆرە ئەبێنێت وکۆنسێپتی ئیمپراتوری ئو ئەم مانایەی هەیە.
شەماڵ عەلی: بەشێک لە چەپەکان بۆیان وایە کە ئەجەلان و تورکیا ناتوانن چارەسەری مەسەلەی نەتەویی بکەن لە کوردستانی تورکیادا؟ تە ئەڵەی چی؟
موئەیەد ئەحمەد: مەسەلەی نەتەویی، مەسەلەیەکی سۆشیالیستی نییە تا نەتوانری لە چوار چیوەی کەمپگەی بورژوازییدا چارەسەر بکرێت. هەر بۆیە بۆ شیوە ڕەها (مطلق)یە نییە، کۆشەی نەتەویی مەسەلە و پرسەیەکە و لە ڕەچکەی خۆیدا و ڕەنگە لە ڕەوەندی پرسەندنی ناکۆکییەکانی کەمپگای سەرمایەداری و خەباتی چینایەتی ناو ئەم وڵاتەدا ئەم مەسەلەیە چارەسەر ببێ.
شەماڵ عەلی: کاریگەری ئەم پرسەیەی ئوردوگان لەسەر جوڵانەوەی ناسیونالیستی چی دەبێ؟ و لە سەر جوڵانەوەی سۆشیالیستی چۆن دەبێ؟
موئەیەد ئەحمەد: ئەم پرسەیە کاریگەری هەیە لە سەر کوردستانی تورکیا وعەراق و زەر شێنی تر، و لە سەر باڕ جیا جیاکانی بزوتنەوەی ناسیونالیستی بە نمونە، ئەوەی کە هەتا ئیستاش پابەندە بە شەری چەکداریەوە، ئەم سیاسەت و ستراتیژ و ئەم پرسەیە کاریگەری نەرینی لە سەر دائنێ.
ناسیونال ڕادیکاڵەکانی ناو بزووتنەوەی نەتەویی هەر ئیستا تۆشی نائومێدی بوون کە هەموو مەسەلەیەکی ئەو بوو کە چەند بە دژی (پارتی)یە، بەڵام ئیستا سەیر دەکات کە (پارتی) و (پ ک ک) پێکەوە پرۆژەیەک دەبەنە پێشەوە.
کاریگەری لە سەر بزوتنەوەی سۆشیالیستی و کرێکاری لە کوردستانی سوریا و تورکیا و شۆنکانی تر جیاوازە. چینی کرێکار لەم ناوچانەدا دەرگیری کۆتی فکر و (ئاسەی سیاسی) ناسیونالیستییە و هەر پاشکۆیەک لە کۆنترڵی سیاسی و هیژمۆنی فکری و سیاسی

ناسیونالیزم، فزایک دکاتوە لە بەردەمیان و لە بەردەم خەباتی چینایەتییان. بەم مانایە ئەوە ئەرکنیە گەر شۆڕش و پکدادان نەبێت و لە پرسەیکی سیاسیی و فزایکی ئاوەڵای سیاسی و ئارامدا کشمکشکانیان بەرەوپش بەرن.

شەماڵ عەلی: با بچینە سەر شیکردنەوەی ناوەڕۆکی نامکەی ئۆجەلان.

موئەیەد ئەحمەد: پەیامکەی ئۆجەلان هەر هەمان ئەو سیستمەیە کە ئۆجەلان هەیەتی کە پاش ڕووخانی [یکێتی سۆڤیەت] دەریبەیوە و کە بەوای بە دەوڵەت نەتەوە و فیدراڵیەت و حوکمی زاتی نەماوە. هەروەها ئەوە سنووربندی کردووە لەگەڵ سۆشیالیزمی ڕاسەمی و ستالینیزمدا.

یەکێک لە کێشە بناغەییەکانی ئۆجەلان ئەوەیە کە ناچیتە سەر چین و سۆشیالیزم، و ئەو دوو مەسەلەیەی بەجێهێشتووە. ئەو سنووربندییەی لەگەڵ سۆشیالیزمی دامەزراودا (الاشتراکیة المشیدة)دا، مانای هەیە بە ئۆجەلان و سنووربندییە لەگەڵ هەر جۆرە سۆشیالیزمێکدا ڕەنگە ئەمەی خەی بە سۆسیالیزم دابنی، بەڵام وەکو سیاسەت و ئۆجیندە لە سیستمی فیکری ئۆجەلاندا سۆشیالیزم بەو مانا چینایەتییەی نەماوە و ئەمە لە نامەکیدا ڕوونە.

شەماڵ عەلی: بەڵام ڕیبازی ئۆجەلان کە پە ئەوترێت بەرەوبەریی دیمکراسی تزی (بوکچین)ە کە مانیسیپاڵیەتییە کە لەم ڕێگەیەوە سۆشیالیزم ئەنجام دەدات بەڵام وایە باسی چین و خەباتی چینایەتی لە فیکری ئۆجەلاندا نەماوە.

موئەیەد ئەحمەد: جگە لە وەش ئۆجەلان باسی کپیتاڵ ناکات، باسی کپیتالیزم وەکو سیستم ناکات، بەڵام ڕەخنەی لە دەوڵەت نەتەوە هەیە. سۆشیالیزم یانی ڕزگاربوون لە سەرمایە، لە خاوەنداریەتی تایبەت بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و ئەم کۆنسێپتە نەماوە لە لای ئۆجەلان.

هەر خودی ئەم سیستمە فیکری و سیاسییەی ئۆجەلان گەر سەیری بکەیت لە دیدگای سۆشیالیستەیەوە، دەبینی کە ئەمە ئەڵقەیەکی میانەیی [وسطی] و ڕەگوزارە بە چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی، بەڵام ئەم ئەڵقەیە ماناکەی ئەوە نییە کە دەگاتە شەوە چارەسەری سۆشیالیستی بە کشمکش، بەڵکو ئەڵقەیەکی میانەییە کە ئەوی تریان واتە ئەو چارەسەر سۆشیالیستییە لەبار دەبات و ئیحتوای دەکات.

ناسیونالیزمی تقلیدی کورد وەک ئەوەی [بەرزانی و پارتی] کە باسی دەوڵەتی کوردستان و تانانت ئیفراندومیان بەرپاکرد بۆی و [مەسعود بەرزانی] دەیویست کاتێک کە خەی سەرکە ئەو مەسەلەیە ئەنجام بدات، ئەو ستراتیژیان هەیە، بەڵام ئۆجەلان هاتووە لە شوێنکی ترەوە باس لە مەسەلەکە دەکات. ئەم لە پایەوە و لە کەمینەتییەکان کە شوناسی

جیاوازیان هەیە دەست پێ دەکات. ئەجێلان پرسی چینەکان و ڕووخاندنی سەرمایە و دامەزراندنی کۆمەڵگای سۆشیالیستی و بەرقەرارکردنی یەکسانی نیوان ئینسانەکان لەسەر بنەمای دامەزراندنی سیستمیکی ئابوری -کۆمەڵایەتی بەرزتر کە (کۆمۆنیزمە) لە دەستوری کاری خێی وەلا ناوە، و لە سیستمی فیکری [پ ک ک] و هیچ لایەنێک لەو لایانەنەی بەرگریکار لە ئەجێلانیشدا نییە.
ئەو سنوربەندییەی کە ئەجێلان کردوویەتی لە بەرامبەر "سۆشیالیزمی واقعیدا" هەر سنوربەندی نییە لەگەڵ ئەو جۆرە شۆشیالیزمەدا، بەڵکو سنوربەندییە لەگەڵ خودی سۆشیالیزمی شۆرشگێڕانە و مارکسیزمدا.
ئەگەر لە ڕوانگەی میژوویی و سیری بکەین ئەبینین کە ئەم تێۆرەی ئەجێلان تێۆرەکی میانەیی و ڕێگوزارە بە چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی و هەز و لایەنکی ناسیونالیستیە، و هەر بەو پێیەش بە لەباربردنی ڕێگەچارەی سۆشیالیستیە بە مەسەلەی نەتەوەیی.
شەماڵ عەلی: ئەوەی کە ئەجێلان ئێستا بیهێنی هەر ئەوەیە کە ئیستا لە ڕۆژئاوای کوردستاندا هەیە. من ناتوانم ئەجێلان ئیتهام بکەم بەوەی کە لە هەولێردا هەیە چونکە ئەجێلان بە هەموو تیزکانیەوە بە دژی ئەو پرسیەیە.
موئەیەد ئەحمەد: من وتم تەرەکانی ئەجێلان مەسەلەیەکی ڕێگوزارە [انتقالی]ە، و ئەوەی بەجیهیشتووە کە لە هەولێرە، بەڵام من باسی شتیکی واوتر دەکەم. تە خەشت باست لە هەندە ناکۆکی کرد تەنانەت مەسەلەی پێشمەرگایەتی ئازادی سیاسی و دەوری هەزەکانی [هەسەد]. ئەمانە هەمووی کێشەدارن، و ئاوا نییە بە سادەیی بەوات و کۆمەڵگە زۆر لەوە ئاڵۆزترە کە بتوانی کۆنسێپتی چینایەتی لە سیستمی بیرکردنەوەتدا دەر بکەیت و بەڵی من شتیکی جیاواز دەهێنمە دەرە لە (بەرژەوەندی جەماوەری نەدار)، و ئەوە ئەزمونی هەموو دنیایە.
ئەمەی ئەجێلان کۆمەڵێک شتی باشی تیایە هەم لە سەر مەسەلای ئازادیەکانی ژنان و تیپڕاندنی سنووری نەتەوە و چاکسازی بواری ژینگە و هەموو ئەمانە جگەی [تەئییدن]، بەڵام باسەکە لەوە واوترە.
شەماڵ عەلی: دیموکراتیزمی کۆنفیدرالی وئەم ستراتیژە چۆن لەبەرامبەر تەرحی سۆشیالیستیدا وەستاوە؟ ئەوانە چین کە یەگە چارەی سۆشیالیستی بە مەسەلەی نەتەوەیی کارسازتر ئەکەن؟
موئەیەد ئەحمەد: کێشەیەک هەیە کە ستەمی نەتەوەیە وە ئەمەش بەپلەی سەرەکی لە سەری خەڵکی کریکار و زەحمەتکێش و ژنان و لاوانی ستەملێکراودا دشکێتەوە، و خەبات و بەرەنگاری هەیە بەرامبەری، بەڵام کە دێتە سەر سیاسەتی ئەم بەرنگاربوونەوەیە لە لایەن ڕەوتی بورژوا ناسیونالیستی کوردەوە، دیارە بورژوا ناسیونالیستی عەرەب و

فارس و ئەوانی تریش هەر وەهایە، لەبار دەبردنت و فەرمانکی دەداتە و شیواز و شێوەکارێکیشی بە دەهێنێ و بە میکانیزمێک ئامانجەکانی خۆی دەباتە پێشەوە و هێگەل بە بەرەوپێشچوونی (بزوتنەوەی چینایەتی سەربەخۆی کرێکاران) دەگریت.
لە بیری ئەوەی سیاسەتی دژی ستەمی نەتەوەیی لە پێوەندیە بە کەمەگەکەوە و بە خۆدی ئەو چینەوە کە بەدەست ئەو ستەمە نەتەوەییەوە دەنالێنێ بەرجەستە بکرێتەوە و بە ئەنجام بگات، هێوتی ناسیونالیست یەکسەر دێبات و ناو کێشمەکێشی ناوچەیی و جیە سیاسییەوە، و ئەم فەرمەی دەداتە، و دیارە لە هەمانکاتدا بە هەزی چەکداریەوە ئەم کارە دەکات و بەجارێک پرسەکە کۆتایی پێ دەهێنی و ئەمش دەبێتە بەشیک لە کۆنترڵی بورژوا ناسیونالیست بە سەر بزوتنەوەی سۆشیالیستی لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا و هەردەم دووبارە دەبێتەوە وە (پ ک ک)ش هەمان کار دەکات.
بەشیک لە ناسیونالیزمی چەپ و تەنانەت هەندی لە سۆشیالیستەکان کە چەپی ناسیونالیستن دژن بە هەمان شیوە ئەم کلتوور و ترادسیۆنە و شیوە کارە ئەنجام دەدەن، و لەدوا شیکردنەوەدا وەکو باقکی تری ناسیونالیزم دەور دەبینن و هێگری بە بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی دادەنرێن کە (بەهەڵە ببیت وەک بزوتنەوەیەکی سەربەخۆی چینایەتی) و سیاسەتی سەربەخۆی خۆی لە بواری وەلانانی ستەمی نەتەوەیی بەئەنجام بگەیەنێ، و ئەگەر چارەی سۆشیالیستی بە مەسەلەی نەتەوەیی خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بەم پێیە هەر زوو چینی کرێکار و بزوتنەوەی کۆمۆنیستی سەرکوت دەکرێن و (ناهەڵلن ئینتیرناسیۆنالیزم و هاوخەباتی چینایەتی نیوان کرێکارانی نەتەوە جیاوازەکان) گۆشە بکات.
خەمان لە هەموو ئەم کێشمەکێشەدا ژیاوین و دیومانە. لە ساڵی (١٩٨٤) و لە کاتی ناکۆکیەکانی ناو هێکخراوی "یەکێتی تێکۆشانی کارگەران" و سەرەتای دروستبوونی هێکخراوی "هێوتی کۆمۆنیست"، بەیاننامەیەکمان دەرکرد لەبارەی دانوسانەکەی [مفاوەزاتەکەی] [یەکێتی نیشتمانی کوردستان] لەگەڵ ژەمی [بەعس]دا، و بەیاننامەکەمان هەر بەناوی "کۆمۆنیست" وە دەرکرد. لەوەدا وتمان کە بە ئیمەی کۆمۆنیست ئەوە فەرق ناکات [یەکێتی] دانوسان دەکات یان شەڕ دەکات، چونکە هەردووکی یەک سیاسەتە و کاری یەک هێوتە کە ئیمە لە دژەوەی ئەوین و لە بەرامبەریداین. ئیستاش بە ئەم پێیامەی ئەجەلان و (پ ک ک) هەمان شتە گەر شەڕ بکات یان ئاشتی هەر هەمان سیاسەتە و هەمان هێوتە.
تەرحی ناسیونالیستی کلاسیک ئەوەیە کە دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان دروست ببێ، وە دروستبوونی ئەم دەوڵەتە [لە دیدگای بەشیک لە

چەپەکان] هەقی نییە بەسەر ئەوەی کە بوژروازی ئیدارەی دەکات، یا [پارتی]، وەیا هەر لایەنیکی تر. تەنانەت لە یەفراندەمەکەی (۲۰۱۷)دا زۆر ووون بوو کە بەشیکی زۆری چەپەکان و سۆشیالیستەکان کوتنە شوێنی ئەو مەسەلەیە. تیوریەکیان ئەوە بوو کە کێشە نییە [بازارزنی] باسی یەفراندەم دەکات و"گرنگ ئەوەیە" کە ئەو یەفراندەمە سەربەخۆیی کوردستان ئەنجام دەدات و ئیمە ئەبە بەین لە گۆیدا لەبەرئەوەی مەسەلەی نەتەوەیی چارەسەر دەکات، و ئەمە تیۆریەکیان بوو و دیارە ئەم باس و تیوریە نا سۆشیالیستیە. وەک کۆمۆنیستیک زۆرورە بە موشەخەسی باسی مەسەلەی نەتەوەیی بکەیت و (بەرژەوەندی خەباتی ژگاریخوازانەی کرێکاران و زەحمەتکێشان لە ستراتیژتدا بێت).

مافی دیاریکردنی چارەنوس و تا ئاستی دوانەتی سەربەخو، وەک کۆمۆنیستیک پێرەوی دەکەیت، بەڵام ئەم مەبدەئە گشتیە لە واقعی ئەمڕی سەرمایەداری و پارسەنگی هێزە چینایەتیەکانی دەروونی و لەم هەلومەرجەی پەلاریزبوونەوەی چینایەتی ئەمڕدا کە جیهان تا داو پلە چینایەتی بووەتەوە، مانی خۆی هەیە، و ناتوانی بە ئاسانی بەیی ئاگەر [پارتی] بچێت یەفراندەم بکات یانی مەسەلەی نەتەوەیی چارەسەر دەکات و ئیتر تەواو [وەک ئەوەی کە ئەم مەسەلەیە سەربەخۆ بێت و هیچ لایەنێکی چینایەتی و مەرکی کێشمە کێشی چینایەتی پیوە نەبێت]. پارتی مەسەلەی میللی بە فۆرمێک چارەسەر دەکات کە بە بورژوای و ناسیۆنالیزمە، بەڵام بە چینی کرێکار هەمان کێشە هەر ماوە بە شێوەیکی تر و گواستنەوەی (چەوسینەرایەتی لە بورژوازی دەروەی کوردستانەوە بە بورژوازی ناوخۆی کوردستان).

لە بینی (لە دەرەوەی) ئەم تەرحە کلاسیکە و ئەوەی ئەجەلاندا بە چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی تەرحی سۆشیالیستی هەیە کە جیاوازە لە هەردوکیان. تەرحی سۆشیالسیتی وەک وتم، یەکەم، چینایەتیە و لەسەر بنەمای چینەکەوە دەست پێ دەکات و بەرژەوەندی خەباتی چینایەتی لەبەرچاو دەگرێت، و دووەم سۆشیالیزم و خەبات بە سۆشیالیزم پرەسەسکە و شتیک نییە و بەیت کاتیک بۆئەنجام دەگات کە هەر دەبە تە داینەیت بە سەربەخۆیی نەتەوەییدا تێپەڕێت و بروات، گوایا ئینجا دەگەیتە سۆشیالیزم. زۆر کەس لە چەپەکان وسۆشیالیستەکان ئەوە دەخەوو و ئەڵێن با سەربخۆیەکە ئەنجام بدەین ئینجا سۆشیالیزم لە کوردستاندا بۆئەنجام دەگات، لە وەڵامدا دەیم بەڵام سۆشیالیزم پرەسەسە و خەباتکی چینایەتیە، و ئاگەری ئەوە هەیە لەم پەسەسەدا کرێکارانی تورک و عەرەب و فارس و کورد زمان کە بەرژەوەندیەکی هاوبەشی چینایەتیان هەیە سۆشیالیزم ئەنجام بدەن پێش هەر سەربەخۆییەک و (خەیان فۆرمکی دیارکراو بە چارەسەری

هەمان کۆشکی نەتەوەیی ئەنجام بدەن). دیارە ئەم تەرحە زەر زەری فەرقە لەگەل ئەو تەرحی تریاندا و دوو تەرحی چینایەتی جیاواز و دوو مەنهەج و تیوری جیاوازن.
ئەمەی ئەجەلان بە ەای من و بەدەر لە ووردە کاری خاەکانی ئەلقەی میانەییە لە نیوان تەرحی کلاسیک و تەرحی سۆشیالیستی، بەلام ئەم ئەلقە میانەییە ئیحتوای تەرحی سۆشیالسیتی دەکات و ەگەگرتنە لەی نەک گۆشەسەندنی تەرحی ئەجەلان بە تەرحی سۆشیالیستی.
٢٠٢٥-٣-٣١

ئەران.. بەرەنگاربوونەوە نەک دانوستان لەگەە دیکتاتەریییەت!.. ەبەدوەحمان گەورکی

پێشکی
رژەمی ویلایەتی فەقیهی کە زیاتر لە چل ساە دەسەتدارە لە ئەران، بناغەکانی خەی لەسەر سەرکوتکردن، توندوتیژی، تەقاندن و سیاسەتی فەبازانە لە ناوخە و دەرەوەدا بنیات ناوە کە ئەمەش درێژەی رژەمە دیکتاتەریییەکانی پێشووە و خەکی ئەران نایانەوێت. ئەم دەسەاتە دیکتاتەرە نەک هەر ئازادییەکانی خەکی سەرکوت کردووە، بەکو بە سیاسەتی فراوانخوازی و پشتیوانیکردن لە گروپە نیابەتییەکانی لە ناوچەکەدا، هەەشە لە ئاشتی و ئاسایشی جیهانی دەکات. ئەزموونەکان دەریانخستووە کە ئەم رژەمە چاکسازی هەناگرێت و تاکە رێگە بە کۆتاییهەنانی، گرتنەبەری سیاسەتیکی قاتع و بەە و تونەدە کە ئەمەش بە خەەک و موقاوەمەتی ئەران دەکرێت و پشتیوانیکردنی لە لایەن کۆمەگەی نێودەوەتییەوە.

سەرکوتی ناوخەیی، بەردی بناغەی مانەوەی دیکتاتەریییەت
لە یەکەم رۆژەکانی دەسەاتی ویلایەتی فەقیهیەوە، سەرکوتکردنی دەنەدانەی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن، ژنان، کەمینە نەتەوەیی و

ئایینییەکان و ڕۆشنبیران لە بەرنامەی کاری ئەم ڕژێمەدا بووە. زیندانە پڕ لە زیندانییە سیاسییەکان و ئەعدامی بەکۆمەڵ و سنووردارکردنی توندی ئازادیی قسەکردن و گردبوونەوە، هەموویان ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی سەرکوتکەرانەی دەسەڵاتی ئێستای ئێرانە کە بە تیرۆر و تۆقینەوە و هەناردەکردنی کۆنەپەرستی بە دەرەوەی سنووریشکانی ئێران تەواوکراوە.
بەهۆی سەرکوتکردنی خەڵک لە ناوخۆی ئێران تەنیا بەشێکە لە ئامرازەکانی مانەوەی ئەم دیکتاتۆرییەتە. ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی هەمیشە بە فەڕە و بەڵێنی درۆ، هەوڵی سەرکوتکردنی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکانی داوە. خەڵکی ئێران زۆر جار نیشانیان داوە کە بەو تاکتیکانە فریو نادرێن. خەڵک نێک هەر دەستیان بە ڕاپەڕین کردووە لە دژی ئەم دەسەڵاتە و قوربانییەکی زۆریان داوە، بەڵکو دەستیان لەسەر دەست دانەناوە و بەردەوامن لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت. چونکە نایانەوێت دیکتاتۆرییەت لە وەاتەکەیاندا حوکم بکات. ئەوان خوازیاری ئێرانێکی ئازاد، دیموکراتیک و سەربەخۆن کە لە ئاشتی و پێکەوە ژیان و ئاسایشدا بێت لەگەڵ وەاتانیتر و بەتایبەت لەگەڵ دراوسێکانی.

سیاسەتی ناوچەیی و هێرشە جیهانیەکان!

ڕژێمی ئێران جگە لە سەرکوتی ناوخۆیی، سیاسەتی دەستوەردانگەرانەی لە ناوچەکەدا پەیڕەو کردووە. پشتیوانیکردنی لە تاقمە تیرۆریستییەکان، پارەدارکردن و پێچەککردنی هەزی بە وەکالەت لە وەاتانی دراوسێ و هەوڵدان بە تێکدانی سەقامگیری ناوچەکە، لەو سیاسەتانەن کە ئەم ڕژێمە بە فراوانکردنی نفوزی خۆی بەکاری هێناوە. ئەم ڕەوشونانە نێک هەر وەاتانی ناوچەکەی خستووەتە مەترسییەوە، بەڵکو بەرژەوەندییە نەوەوەتییەکانیشی خستووەتە ژێر هێرشەوە.
هەوڵستێکی توند و قاتع، وەک پێویستییەک لە بەرامبەر ڕژێمی ئێراندا
ئەزموونەکان دەریانخستووە کە سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی تەنیا یارمەتیدەر بووە بە بەردەوامبوونی سەرکوتکردن و تاوانکانی ئەم دەسەڵاتە لە دژی خەڵکی ئێران. هەر هەوڵێک بە چاکسازیی لەم دەسەڵاتەدا مەحکومە بە شکست. چونکە دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی هەر لە بنەڕەتدا دژە دیموکراسییە و دیکتاتۆری. بۆیە تاکە ڕێگای کاریگەر بە کۆتاییهێنان بەم دیکتاتۆرییەتە، گرتنەبەری سیاسەتێکی چارەنووسساز و توند لەلایەن خەڵکی ئێران و کۆمەڵگەی نەوەوەتییەوە. سیاسەتێکی ڕاست و

درووست، پەیوستە پشتیوانیکاری کردەیی بێت لە هێزە دەموکراتیکەکان و بەرخەدانی رێکخراو.

جیاوازیی نێوان سیاسەتی دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆری
یەکێک لەو هەڵە ستراتیژییانەی هێندەک کەس و لایەن دەیکەن، بەراوردکردنی دانوستانی هێزێکی ئازادیخواز لەگەڵ رژێمێکی دیکتاتۆر یان دانوستانی وەاتێکی دژەکی لەگەڵ ئەم رژێمە. ئەم دوو دانوستانە تەواو جیاوازن و نابێت وەک یەک دابنرێن. ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر روونە کە دانوستانی هێزێکی ئازادیخواز لەگەڵ رژێمی ویلایەتی فەقیهی (هەڵەی سوور)ە. چونکە میتۆدێکی لەو شێوەیە، شەرعیەتدانە بە دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتی ئایینی. لە کاتێکدا دانوستاندنی وەاتان و دژبەرتان لەگەڵ دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهی دەتوانێ هەکاری جیاوازی هەبێت. هەر هێز و لایەنێکی ئازادیخواز ئەم بەراوردکردنە بکات یان لاسایی بکاتەوە، زەرەرمەندە. ئەمەش هەکارێکە بە ئەوەی لە بەرچی (عەلی خامنەیی) نێک هەر لە بارودۆخی ئێستادا پێشوازیی لە دانوستان لەگەڵ وەاتێکی وەک ئەمریکای نەکردووە و نایکات، بگرە هەمیشە خۆی لە دوور خستووەتەوە!
ئامانجی دانوستانی رژێمی ویلایەتی فەقیهی، ئەوەندە کاری دانوستاندنی بە دانوستانخوازانی ناوخۆی ئێران قورس کردووە کە ناتوانن ئەم شێوازە بکەنە "هەڵەی سوور"ی خۆیان و ڕێخنە لە رابردووی خۆیان بگرن! لەکاتێکدا رژێمی ویلایەتی فەقیهی نێک هەر "دانوستان" وەک ئامرازێک بە کۆینی "کات" لە بەرژەوەندی و سەروەری خۆیدا بەکاردەهێنێت، بگرە بە فریودانی نێیاران و بە لادابردنی بیروڕای گشتی بکار هێناوە بە سەپاندنی دووبارەکی و پڕشوبڵاوی بەسەر ریزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و دوورکەوتنەوە لە گرتنەبەری سیاسەتێکی توند و بڕیار. کە ئەمەش زەر کوشندە بووە. ئەو لایەنانەی بۆئەوەی روبەڕووی لێپرسینەوەی خۆک نەبنەوە کە لەمڕۆ دانوستان لەگەڵ رژێم، دانوستانکانی حکومەتێکی دژەکی لەگەڵ رژێمی ویلایەتی فەقیهی وەک پاساو بکار دەهێنن کە خۆی هەڵەیەکی سیاسی گەورەیە.

دژە ئەنجام!
رژێمی ویلایەتی فەقیهی تەنیا بە "سیاسەتی توند و بڕ" دەوخێنرێت. هەشتەوەی زەمینەی دانوستان لەگەڵ دیکتاتۆریەت، یارمەتیدەر بووە بە مانەوەی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێراندا. خۆکی ئێران زەر جار بە راپەڕین و دژبینی ناڕازایەتی، ئازایەتیی خۆیان لە دژی دیکتاتۆری نیشانداوە و ئامادەن ئەم دەسەڵاتە فڕ بدەنە زبڵدانی مێژووەوە. هەربۆیە پەیوستە کەمەگەی

نەودەوەتی سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهی رابگرێت و پشتیوانی بکات لە ئازادیخوازانی ئێران. ئازادی و دەموکراسی لە ئێران، نەک بە دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتکی دیکتاتۆری، بەکو بە خەباگری و خەبات و تێکۆشانی توند و بەر لە دژی دیکتاتۆریەتی ئایینی بەر دەگرێت و بە ئامانج دەگات، کە ئۆش بە دانپەدانانی مافی ڕەوای بەرخەدان بە خەکی ئێران دەگاتە لوتکە!

عەبدوەهمان گۆورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

شتێک هەیە.. شیعری شەهلا نوری

چ ئاوازێک
بە نێتە ووە لە دەرگای ژەنگاوی
سینە وەرانم دەکا
زەمزەمەی سەبام لە نەوی دەکا
بانەرم و ناسک پەروازە دەدەن
لەخەڵا بە لەڕی ژەی کەمان
ڕوحم یاری دەکا
لە گوڵاڵە سوورەی دەشتی دەمدا هەڵاژیان ئاوازی نەرگزی چاومەستی
شیعرم
شەمزان
لەسەر شەستەی وەهم،
بەیانێ
بە خەخاشەی دەم
ئاوازی ئاواتەکانم دەکەشن...
مینا کتێبی بەرگ جوانێ،
چاو ڕاکێشێ، گورج دەفڕشا...
بەردی ڕەشەن تەنگی گەی چەم
جەم بکەن
گەزێ بشکێنن ، ئاو بژێنن .

دارێ تووم بتەکەنن
مەزەی شەخیم، لالەزارم بەچ دەوەرەن
یادەوەریم بقرتەنن
بیرەکەم ماندوو مەکەن !
لەسەر یادەوەرییەکانم
هامکشەن
شتەک هەیە ماندووم دەکات
لایە لایەی خەمکانم
نوێ دەکاتەوە
بەزارم دەکا
لەم هەوار بە ئەو هەوار
لەم گرد بە ئەو چاەم دەبا
شتەک هەیە ئازارم
دەدەات
شتیک هەیە

شەهلا نوری

ئازیز.. شیعری نەوزاد بەندی

کە لەم ونبوویت ،
ئەوەندە بە دواتا گەڕام ،
هەموو ئەو شتانەی
ساڵەها ونم کردبوون ،
دەزیمنەوە ..
بەس تەنها تەم نەدەزیەوە ..
وەک ئەو پاشایەی
نقەمی موستیلەکەی ئەکەوێت و ..
دەست و پەوەندەکەی
لەگەڵاندا ،
هەزاران نقەم و تاج و
مەدالیای ئازایەتیی و
بزمار و فیشەک و تیر و

ملوانکە و ئەقڵ و موستیلە ئەڵزنەوە ،
بەجگە لە نقەمی پاشا ..
زانیم چەند کەس
ناوی تەیان هەڵگرتووە و ..
چەند کەس
پیشکەی تە ئەکەن ..
چەند کەس تەیەتا کرلای
هایبردیان هەیە و
چەندیشیان
حەزیان لە قاوەی سادەیە و
لای پەنجەرەکەدا نەبە،
دانانیشن ..
سەفەر ناکەن ..
بەم دەرکەوت چەندیان دووشەممان ،
وون ئەبن و ..
لە کەشکەکی داوخاوی باپیرەدا ،
تەماشای تەنیایی و
گەڵای کەڵ ولای
درەختەکان ئەکەن و ..
چاوەڕێن ، بەکو ..
ابوردوو ،
بە قاتکی ڕەش و
کراسکی سپی و
بەینباخکی تاریکی
کونج کونجەوە ،
لە دەرگا بات و بەتە ژوور ..
شەوکەوت ڕەشید بە کلارنتەکەوە ،
بە ئازاد مەولود بەڵ ئای هاوڕێ
چەن خزمەکەی دەی دە ڕەگات پە بگرە ..
ئەویش بەڵ
دە پارچە قوماکی سوورە ،
چیت بوە لەی دروست ئەکرە ..

دەم پێگەی عەشقی تۆیە.. کاوە خەسرەو کاوانی

دەم هەردەم پێگەی ئازادیخوازان بوو
کەچی ئێستا کەیلەیەو بن دەستی تۆیە
تەکەخت ڤینەسی جوانیت، چەن دەی من
دەسوتێنی، کە دەزانی مەستی تۆیە
* * *
هەرچی هەمە دەیدەم بەتۆ، بەگومان بێ
ئەم دڵی من بەعیشقی تۆ دەستەمۆیە
نەك تەنیا خەندەی سەرلەوان، ئێشکەکانیش
سەرچاوەکەی کانیاوەکەی عیشقی تۆیە
* * *
رقم لەداگیرکاری یە، بەڵام خەزگێ
هەتا ماوم بەدەستت داگیرکراوبم
کە تەنیا بیت، وجودی من شەوزەنگێ
سودی چیە لەبەرتیشکی خۆرتاوبم

20/12/2009
kawa_kiwiny@yahoo.co.uk